

PHOENIX SCIENTIFIC PUBLICATION CENTER

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY
TAFAKKUR VA INNOVATSION
G'UYALAR

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ONLINE KONFERENSIYASI

Har oying

10-11 KUNLARI

KONFERENSIYA YO'NALISHLARI:

- PEDAGOGIKA; -IQTISOD;
- PSIXOLOGIYA; -TARIX;
- TIBBIYOT; -EKOLOGIYA;
- FILOLOGIYA; -HUQUQ;
- FALSAFA; -ARXITEKTURA.

[HTTPS://PHOENIXPUBLICATION.NET](https://phoenixpublication.net)

**TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA
INNOVATSION G'OYALAR**

**PHOENIX SCIENTIFIC
PUBLICATION CENTER
NASHRIYOTI**

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

*MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ONLINE KONFERENSIYASI
MATERIALLARI TO'PLAMI*

V SON

FARG'ONA-2025

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Mazkur to'plamda "Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar" milliy konferensiyasiga kelib tushgan tezis va maqolalar o'rin olgan.

Ushbu konferensiyada zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalarini joriy etish va loyihalashtirish, integratsion ta'limni rivojlantirishda yo'nalishlar bo'yicha kreativ g'oyalar, takliflar va yechimlarni amalga oshirish maqsad qilib olingan. Bu konferensiya materiallaridan OTM professor-o'qituvchilari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari va umumta'lim maktab o'qituvchilari, mustaqil tadqiqotchilar, magistrantlar, ilmiy xodimlar, iqtidorli talabalar hamda shu sohada ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchilar foydalaishlari mumkin.

Eslatmib o'tamiz! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan maqolalardagi raqamlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgar hisoblanadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir

Gafurova Surayyo

Mas'ul muharrir:

Mirzaboyev Abbozbek Ulug'bekovich

Mas'ul kotib

Xalilov Islomjon Dilshodbek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Nashrga tayyorlovchi

Abduraximov Iskandar Nodirjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

MUNDARIJA

Ro'zmetov Ro'zmat Botirovich

*QADIMGI YUNON FAYLASUFLARI QARASHLARIDA XAVF TUSHUNCHASI
TALQINI*

7

**TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA
INNOVATSION G'OYALAR**

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

JINOYATDA ISHTIROKCHILIK TUSHUNCHASI, TURLARI VA SHAKLLARI

Dauletbaeva Aynur Baxramovna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti talabasi

E-mail:dawletbaevaaynur0@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jinoyatda ishtirokchilik tushunchasi, uning o'ziga xos belgilari, ishtirokchilik turlari va shakllari haqida, shuningdek, jinoyat ishtirokchilarining javobgarlik doirasi va jinoyatga daxldorligi tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *jinoyatda ishtirokchilik, ishtirokchilik turlari, ishtirokchilik shakllari, bajaruvchi, qasd, javobgarlik doirasi, jinoyatga daxldorlik, jazo tayinlash.*

Jinoyat huquqi bir qancha institut va subinstitutlardan tashkil topgan. Bunday institutlarning ichida o'z o'rniga ega bo'lganlaridan biri jinoyatda ishtirokchilik hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining amaldagi Jinoyat Kodeksida jinoyatda ishtirokchilik tushunchasiga ta'rif berilgan. Shu bilan birga ishtirokchilik turlari, shakllari, javobgarlik doirasi va jinoyatga daxldorlik kabi normalar kiritilgan. JK 27-moddasiga muvofiq –ikki yoki undan ortiq shaxslarning qasddan jinoyat sodir etishda birgalashib qatnashishi ishtirokchilik deb topiladi. Ushbu ta'rifdan kelib chiqib quyidagicha xulosaga kelishimiz mumkin, jinoyatda ishtirokchilikning obyektiv va subyektiv bog'liqligi mavjud.

Obyektiv belgilari:

- ✓ jinoyat sodir etishda ikki yoki undan ortiq shaxsning qatnashishi
- ✓ guruh a'zolarining jinoyat sodir etishda birgalikta harakat qilishi[1]

Huquqshunoslardan biri M.H.Rustamboyev ishtirokchilik bo'yicha quyidagicha fikr bildirgan: jinoyatda ishtirokchilikda sodir etiladigan jinoyatlarning yuqori ijtimoiy xavfliligi shu bilan shartlanadiki, bunday holatlarda jinoiy-huquqiy muhofaza obyektlariga sezilarli katta zarar yetkaziladi, jinoiy faoliyat yanada mustahkamroq berkitiladi, bu esa huquq muhofazasi idoralarining uni o'z vaqtida fosh etish va oldini olish bo'yicha ishini qiyinlashtiradi[2].

Jinoyatni ishtirokchilikda sodir etilgan deb topish uchun o'ziga xos belgilari mavjud.

Ular quyidagicha:

- jinoyatni sodir etishda ikki yoki undan ortiq shaxslarning ishtirok etganligi;
- jinoyat subyektlari o'rtasida obyektiv va subyektiv bog'liqlikning mavjud ekanligi;
- Jinoyatda ishtirokchi sifatida qatnashayotgan shaxslarning aqli rasoligi va ularning jinoyat subyekti yoshiga yetganligi.

Jinoyatda ishtirokchilikning yana bir maxsus belgisi ishtirokchilik faqat qasddan sodir etilgan jinoyatlarda bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksida jinoyat ishtirokchilari sifatida bajaruvchi, tashkilotchi, dalolatchi va yordamchilar ko'rsatilgan.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Jinoyatni sodir etishda bevosita to'la yoki qisman sodir etgan yoxud Jinoyat Kodeksiga muvofiq javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lmagan shaxslardan yoki boshqa vositalardan foydalanib, jinoyat sodir etgan shaxs bajaruvchi deb topiladi. Bajaruvchining harakatlari to'g'ri qasd yoki egri qasd bilan xarakterlanadi. Shuningdek jinoyat huquqida ekssess bajaruvchi tushunchasi ham bor. Ekssess bajaruvchi bu-bajaruvchining boshqa ishtirokchilarning qasdi bilan qamrab olinmagan, boshqa bir jinoyatni sodir etishi. Masalan bajaruvchi JK 169-moddadagi o'g'rilik jinoyatini qaysidir uyda sodir qilayotganda uying egasi to'satdan kelib qoladi va bajaruvchi uni o'ldirib qo'yadi. Bu yerdagi ishtirokchilikda umumiy qasd mulkni talon-taroj qilishga qaratilgan edi.

Jinoyatga tayyorgarlik ko'rilishiga yoki jinoyat sodir etilishiga rahbarlik qilgan shaxs tashkilotchi deb topiladi. Tashkilotchi, odatda, ishtirokchilarni yig'adi, uchrashtiradi, ko'rsatmalar beradi, qurollar bilan ta'minlaydi, jinoyat sodir qilishning qulay usullari yuzasidan tegishli maslahatlarni berish bilan cheklanib, jinoyatning obyektiv tomonini ifodalovchi harakatlarda bevosita ishtirok etmaydi. Jinoyatning tashkilotchisi jinoyat sodir etilishini tashkillashtiradi va jinoyatni sodir qilayotganlarning harakatlariga rahbarlik qiladi.

Jinoyat sodir etilishiga qiziqtiruvchi shaxs esa dalolatchi deb topiladi. Dalolatchi boshqa bir shaxsni jinoyat sodir etishga qiziqtirayotganligini biladi, shuni istab harakat qiladi.

U asosan boshqa shaxslarda jinoyat sodir etish xohishini uyg'otadi. Bu turli yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin. Misol uchun: sovg'alar berish, qo'rqitish, har xil vadalar berish. Dalolatchilik subyektiv tomondan to'g'ri qasddan sodir etiladi.

Jinoyat sodir etilishiga o'z maslahatlari, ko'rsatmalari bilan, vositalar berish yoki to'siqlarni yo'qotish bilan ko'maklashgan, shuningdek jinoyatchini, jinoyat sodir etish quroli, izlari va vositalarini yoxud jinoiy yo'l bilan qo'lga kiritilgan narsalarni yashirishga, shuningdek bunday narsalarni olish va o'tkazish to'g'risida oldindan va'da bergan shaxs yordamchi deb topiladi.

Jinoyat sodir etishda yordam berish jismoniy va ruxiy kabi ikki usulda bo'lishi mumkin.

Jismoniy yordam berish bu-jinoyat sodir qilayotganda to'siqlarni olib tashlash, qurollarni yashirishga yordam berish.

Ruxiy yordam berish bu-maslahatlar, ko'rsatmalar berish, qurol va vositalarni yashirishga, olish va o'tkazish to'g'risida oldindan va'da berish.

Jinoyatda ishtirokchilik shakllari:

Ishtirokchilikning turlari bilan bir qatorda, uning alohida shakllari ham mavjud. JK 29-moddasi 1-qismiga asosan, jinoyatdagi ishtirokchilik shakllari sifatida:

- Oddiy ishtirokchilik;
- Murakkab ishtirokchilik;
- Uyushgan guruh;
- Jinoiy uyushma tan olinadi[3].

Ikki yoki undan ortiq shaxsning oldindan til biriktirmay jinoyat sodir etishda qatnashishi oddiy ishtirokchilik deb topiladi. Ishtirokchilikning mazkur shaklida ishtirokchilarning jinoyat sodir etishdan oldin til biriktirish imkoniyati bo'lmaydi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ikki yoki undan ortiq shaxsning oldindan til biriktirib jinoyat sodir etilishida ishtirok qilishi murakkab ishtirokchilik deb topiladi. Ishtirokchilikning bu shaklida esa ishtirokchilar jinoyat sodir etishni boshlashdan oldin til biriktirish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Ikki yoki undan ortiq shaxsning birgalikda jinoiy faoliyat olib borishi uchun oldindan bir guruhga birlashishi uyushgan guruh deb topiladi. Ushbu ishtirokchilik shakli o'zining oldindan til biriktirilishi, vazifalarning taqsimlanishi, bir qancha jinoyat sodir etish maqsadida tuzilganligi bilan xarakterlanadi.

Jinoiy uyushma–jinoyatda ishtirokchilikning eng xavfli turi hisoblanadi. Ikki yoki undan ortiq uyushgan guruhning jinoiy faoliyat bilan shug'ullanish uchun oldindan birlashishi jinoiy uyushma deb topiladi. Jinoiy uyushmaning asosiy belgilaridan biri uning yuqori darajada tashkillashtirilganligi va bir nechta uyushgan guruhlardan iborat bo'lishidir.

JKda jinoyatda ishtirokchilik qilganlarga javobgarlik doirasi ham belgilangan.

Tashkilotchi, dalolatchi va yordamchilar ham ushbu Kodeks Maxsus qismining bajaruvchini javobgarlikka tortish belgilangan moddasi bo'yicha javobgarlikka tortiladilar.

Oldindan til biriktirgan guruh, jinoiy guruh va jinoiy uyushmaning tashkilotchilari hamda a'zolari tayyorgarlik ko'rilishi yoki sodir etilishida o'zlari qatnashgan barcha jinoyatlar uchun javobgarlikka tortiladilar.

Uyushgan guruh yoki jinoiy uyushma tashkil etgan yoki ularga rahbarlik qilgan shaxslar shu guruh yoki uyushma sodir etgan barcha jinoyatlar uchun, basharti, bu jinoyatlar ularning jinoiy niyati bilan qamrab olingan bo'lsa, javobgarlikka tortiladilar.

Boshqa ishtirokchilarning jinoiy niyati bilan qamrab olinmagan qilmish uchun uni sodir etgan shaxs javobgar bo'ladi.

Tashkilotchi, dalolatchi yoki yordamchi jinoyatdan ixtiyoriy ravishda qaytib, jinoyatning oldini olish uchun o'ziga bog'liq bo'lgan barcha choralarni o'z vaqtida ko'rganligi, jinoyatda ishtirokchilik uchun javobgarlikni istisno qiladi[4].

Jinoyatga daxldorlik deganda shaxs o'z harakatlari bilan jinoyat sodir qilishda qatnashmaydi va jinoyatga daxldorlik jinoyatda ishtirokchilik hisoblanmaydi.

Jinoyat Kodeksi 31-moddasiga muvofiq Jinoyatga tayyorgarlik ko'rilayotganligi, jinoyat sodir etilayotganligi yoki jinoyat sodir etilganligi haqida aniq bila turib, oldindan va'da bermagan holda, hokimiyat organlariga xabar qilmaslik, ushbu Kodeksning 155¹ va 241-moddalarida nazarda tutilgan hollardagina javobgarlikka sabab bo'ladi.

Jinoyatchini, jinoyat sodir etish quroli va vositalarini, jinoyat izlarini yoki jinoiy yo'l bilan qo'lga kiritilgan narsalarni oldindan va'da bermagan holda yashirganlik ushbu Kodeksning 241-moddasida nazarda tutilgan hollardagina javobgarlikka sabab bo'ladi.

Oldindan va'da bermagan holda jinoyat haqida xabar bermaganlik yoki jinoyatni yashirganlik uchun gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchining yaqin qarindoshlari javobgarlikka tortilmaydi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, jinoyat sodir etishda har qanday turda va shakllarda ishtirok etish jinoiy javobgarlikka olib keladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Qo'shimcha sifatida shuni ta'kidlab o'tmoqchimizki, JK 31-moddasida keltirilgan jinoyatga daxldorlik faqat 155¹ va 241-moddalar bilan cheklanib qolmay, boshqa jinoyatlarga daxldor bo'lganlarga ham javobgarlik belgilanishi kerak. Chunki har qanday kichik jinoyat ham o'z nomi bilan jinoyatdir.

IQTIBOSLAR/CHOCKII/REFERENCES:

1. Utemuratova S.SH. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. O'quv qo'llanma. T. "Metodist nashriyoti". 2023. 52-bet
2. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. 289-bet.
3. Qadambayeva Ozoda Umid qizi. Jinoyat huquqida ishtirokchilik instituti va javobgarlik masalasi. Maqola.
4. <https://lex.uz/docs/-111453#-179938> Jinoyat Kodeksi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

AYOLLARGA VA BOLALARGA QARSHI ZO'RAVONLIK

Hayitboyeva Sevinchoy Xayrullo qizi

Toshkent shahar yuridik texnikumi

Yuridik xizmat faoliyati

02.08- guruh o'quvchisi

Annotasiya: Mazkur maqola , ayollar va bolalarga qarshi zo'rvonlikning turo'li shakllarini , uning sabablari va oqibatlarini , shuningdek unga qarshi kurashda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va takliflar tahlil qiladi Bu masala , nafaqat huquqiy va ijtimoiy , balki axloqiy nuqtaiy nazardan ham muhimdir , chunki har bir insonning o'z huquq va erkinliklari bor.

Kalit so'zlar: jismoniy zo'rvonlik, psixologik zo'rvonlik, stress , depressiya, ishonchsizlik, o'zini past baxolash, zo'rvonlik, oilaviy zo'rvonlik, gender tenglik, deklaratsiyasi, konvensiya, ruhiy kasallik , tajovuz.

Zo'rvonlikni to'xtatish faqat hukumatni emas,

Balki butun insoniyatning vazifasi-dir.

Kofi Annan

Barcha insonlar teng huquqlarga va sharafga ega.

Ular bir-birlariga hurmat va adolat asosida munosabatda bo'lishlari kerak.

Inson huquqlar umumjahon deklaratsiyasi 1- modda¹

Ayollar va bolalarga qarshi zo'rvonlik dunyo bo'ylab yuzaga kelgan eng jiddiy va keng tarqalgan muammolardan biridir. Bunday zo'rvonliklar jismoniy , ruhiy, iqtisodiy va jinsiy shakllarda bo'ladi , har bir zo'rvonlikda ham jabrlangan inson qadri qadsizlanadi. Ayollar va bolalar zaifligi va himoyasizligi sabab zo'rvonlikka uchrashadi, bu holatlar ularni sog'lig'iga, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. **Zo'rvonlik faqat jismoniy va ruhiy zarar yetkazmaydi, balki jamiyatda adolat, teng, erkinlik prinsiplariga ham putur yetkazadi.²**

Bu muammlar faqat hukumatga tegishli emas, bu muammo butun bir jamiyatga tegishli . **Ayollar va bolalarga qarshi zo'rvonlik bir biriga o'xshamaydi ulay turfa xildir Ular orasida gender³** tengsizlik, ijtimoiy -iqtisodiy muammolar, oilaviy agressiyalar, ta'lim va tarbiya yetishmasligi kabi muammolar mavjuddir. Zo'rvonlikning oqibatlari jismoniy va ruhiy jihatdan og'ir hisoblanadi, ayollar va bolalarning sog'lig'iga ta'sir qiladi, ularda psixologik travmalarni keltirib chiqaradi

¹ <https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>

² <https://lex.uz/docs/-6848811>

³ https://uz.wikipedia.org/wiki/Gender_tengligi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

.Ayollar va bolalar zo‘ravonlikdan kegin stress, depressiya va ruhiy kasalliklarga duchor bo‘ladi .Ayollar va bolalarga qarshi zo‘ravonlikni kamaytirish va oldini olish uchun qonunlar, qarorlar va shuningdek har bir insonning ma’suliyatli va ongli yondashuvi zarur .Bundan tashqari hukumat va xalqaro tashkilotlar zo‘ravonlikka qarshi kurashishda qonunlarni kuchaytirish va ijtimoiy yordamlarni kuchaytirmog‘i zarur. Shuningdek , gender tengsizlikka qarshi kurashish , oilaviy zo‘ravonlikka nisbatan kuchli choralarni ko‘rishi va zo‘ravonlikning ildizlariga qarshi doimiy kurashish kerak. Shundagina oz bo‘lsada jamiyatda ayollar va bolalarga qarshi zo‘ravonliklarni oldini olishimiz mumkin. Zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan ayollar va bolalarga ijtimoiy, moliyaviy, psixologik va huquqiy yordamni kengaytirmog‘imiz zarur. Ayollar va bolalar huquqlarini himoya qilish xalqaro miqyosda katta e’tiborni ta’lab qiladi. Ayollar va bolalarning huquqlarini himoya qiluvchi xalqaro tashkilotlar mavjud, misol uchun: Birlashgan Millatlar Tashkiloti, BMT ayollar va bolalarning huquqlarini himoya qiluvchi agentlik va shuningdek Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi shular jumlasidandir.

Xususan BMT ayollar va bolalarning huquq va erkinliklarini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi .Ushbu tashkilotga a’zo bo‘lgan davlatlar kanvensiya va qoidalarga rioya qilishga majburm. **BMTning Bola huquqlari kanvensiyasi** bu kanvensiya 1989- yilda bolalarning huquqlarini himoya qilish uchun tashkil qilingan . Shuningdek , BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi⁴ ham ayollar va bolalarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi. **BMT ning UNICEFF⁴ tashkiloti ham ayollar va bolalarning huquqlarini , erkinliklarini, zo‘ravonlikni oldini olish tengligini va bolalarning ta’lim olishini ta’minlash maqsadida tashkil etilgan** .Ushbu barcha xalqaro normalar ayollar va bolalarning huquqlari va erkinliklarini ta’minlash maqsadida tashkil etilgan. O‘zbekiston hukumati ayollar va bolalarga nisbatan zo‘ravonliklarni oldini olish uchun ko‘plab chora tadbirlarni amalga oshirmoqda . Xususan, **Ayollarni zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risidagi qonun (2019)** . Ushbu qonun asosan oilaviy zo‘ravonliklarni oldini olishga **qaratilgan**⁵. Unga ko‘ra ayollarga nisbatan zo‘ravonlikni sodir etgan shaxslar jinoiy javobgarlikka tortiladi. Shuningdek zo‘ravonlikka uchragan ayollarga ijtimoiy, psixologik yordam va huquqiy yordam ko‘rsatiladi . Bola huquqlari to‘g‘risidagi qonun (2019) bolalarning huquqlarini himoya qiladi , ularga nisbatan sodir etilgan zo‘ravonliklarni oldini oladi . O‘zbekiston Ayollar va bolalarning huquqlari buzilganda yashirish holatlari uchraydi , shuning uchun ham O‘zbekistonda ayollar va bolalarga qilingan tajovuzlar yashirincha qolmoqda. Shuning uchun ham zamon o‘zgargani sari jamiyat uchun yangi qonun hujjatlari kerak bo‘ladi . Hozirgi kunda yurtimizda ayollar va bolalar hayotiga befarq qaralmaydi , ularning huquq va erkinliklari davlat organlari tomonidan taminlanadi va himoya qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak: ayollar va bolalarning huquq va erkinliklarini ta’minlaymiz deb doim aytib kelganmiz . Ularni huquqlarini ta’minlash uchun ko‘plab

⁴ https://uz.wikipedia.org/wiki/Gender_tengligi

⁵ <https://lex.uz/acts/-4494709>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

qonun hujjatlarini qabul qilganmiz . Shunday bo‘lishiga qaramasdan yurtimizda ayollar va bolalarga nisbatan zo‘ravonlik davom etmoqda , eng achinarlisi yashirin qolmoqda . Zo‘ravonlik haqida Rumiyning bir gapı bor **“Sevgi , eng yuksak qudratdir , unga qarshi ishlash esa faqat yuksaklikka erishgan qalbni zaiflashtiradi “**. Insonning qalbi qanchalik sof bo‘lsa u hech qachon yomonlik qila olmaydi . Uning bu qarashlari yoshligida berilgan tarbiyasida namoyon bo‘ladi . Vaholangki , farzand tarbiyani ota - onadan oladi , ota -ona farzandlari yoshligida ularning ko‘z oldida urushsa , hattoki shunday oilalar bor er xotinini uradi shunday muhitda ulg‘aygan farzand , kelajakda qanday voyaga yetadi sizningcha ? **“Qush inida ko‘rganini qiladi”⁶ albatta.** Shuning uchun , jamiyatda mavjud zo‘ravonliklarni oldini olish uchun avvalo farzand tarbiyasidan boshlashimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Lex.uz sayti.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi.
- 3.Bola huquqlari to‘g‘risidagi kanvensiya
- 4.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir).

⁶ O‘zbek xalq maqoli.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ZAMONAVIY TA'LIMDA RAQAMLI TEXNALOGIYALAR:FILOLOGIYA VA PEDAGOGIKA SOXASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA RIVOJLANISH OMILLARI.

Ablazov Sirojiddin Qudratovich

Xalqaro NORDIK Universiteti magistranti

Email:ablazovsirojiddin@gmail.com

Annotasiya: *Rivojlanib borayotgan davrda yoshlarga ta'lim berish va bu orqali mamlakatni barqaror rivojlanishini ta'minlash inson kapitalini bozor ehtiyojlari darajasida tarbiyalash pedagogikaning muammolaridan biriga aylandi. Globallashuv davrida axborot olish va undan to'g'ri foydalanish bilan bir qatorda filologiya soxasida keng qo'llash yoshlar oldidagi maqsadga aylanishi ayni haqiqat.*

Kalit so'zlar: *zamonaviy ta'lim, raqamli texnologiyalar, globallashuv davri, filologiya soxasi, zamonaviy tendensiyalar.*

KIRISH

Ta'limda raqamli texnologiyalardan filologiya soxasida foydalanish talabaning duno qarashini, tasavvur olamini rivojlantirish, innovatsion g'oyalarni amalyotga tadbiiq qilish shu birga jaxon tajribasidan foydalanish imkoniyatini oshiradi. Yurtimizda xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan e'tiborning o'sishi davlatimizda olib borilayotgan isloxlarnig natijasidir.

Shu jumladan globallashuv davrida hayotimizni internetsiz tasavvur qilish qiyin. Chet tillarni o'rganish uni internet tarmoqlari orqali mustaqil ravishda egallashning samarali usullaridan biri desak mubolag'a bo'lmaydi.

Yangi davrda ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni olib kirish orqali chet tillarni o'rganishga bo'lgan qiziqishni samaradorligini oshirish asosiy masala hisoblanadi. Shu bilan zamonaviy inovatsion texnologiyalardan foydalanish ehtiyoji keng sur'atda oshib boradi. Chet tillarni o'rganishda o'quvchini ozlashtirishi oson bo'lgan turli hil metodlarni, harakatli o'yinlarni dars jarayonida qo'llash ulardagi qiziqishni ortishiga sabab bo'ladi. Darslarni amaliy mashg'ulotlar bilan boyitish, o'quvcilarni guruhlar kesimida bo'lib topshiriqlar berish ulardagi raqobat muhitini hamda kommunikativlik qobilyatlarini o'sishiga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Bugungi jadallik bilan osib borayotgan bir davrda mamlakatimizda xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan talab keskin o'sib bormoqda chunki xorijiy hamkorlarimizni mamlakatimizga kirib kelishi, ulkan loihalarni amalga oshirishi uchun iqtisodiyotni rivojlantirish va rivojlangan davlatlar qatoriga kirishi, jaxon bozoriga inson kapitali orqali chiqishdek fazifani yuklaydi. Ozbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yili 20 mayda qabul qilingan "Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faolyatini sifat jihatdan yangi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

bosqichgalib chiqq chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5117-son qarori .O‘zbekiston Respublikasi Prezidentinig 2020 yili 11-iyndagi “ Ozbekiston yangi taraqqiyot davrida” , “Ta‘lim tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risi”dagi PF-6108-son farmoni. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yili 8-oktyabrdagi O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘grisida PF-5847-son farmoni hamda ushbu faoliyatga aloqador bo‘lgan boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirish. Shunday ekan butun dunyoda va mamlakatimizda chet-tillarni o‘rganishga bo‘lgan talab oshib borar ekan bizning oldimizdagi muammo : Darslarni qiziqarli, tshunarli va o‘zlashtirib olish imkoniyati yuqori bo‘lishi uchun turli hildagi iterfaol metodlardan foydalanish bilan bir qatorda raqamli texnologiyalarni filologiya bilan yug‘unligini ta‘minlashdan iborat ekanligi ayni haqiqatdir. Texnologiyalar asrida chet -tillarni o‘rganish bir qancha qulayliklarni yaratib bermoqda. Misol uchun:

Ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan chet tilidagi video roliklar, kino filimlar , ko‘rsatuvlarni ko‘rish multfilmlarni tomosha qilish mumkin;

“Quvnoq topishmoqlar” (Merry Riddles) o‘quvchilarga topishmoqlar o‘rgatish Ingiliz tilini o‘rganishda muhim ahamyatga ega o‘zlari uchun notanish bo‘lgan so‘zlarni o‘rganadilar va o‘ylab topishmoq javobini topadilar;

“Tezkor javob” (Quik answers) o‘tilgan dars samaradorligini oshirishda yordam beradi;

“Chigil yozdi” (Warm-up exercieses) o‘quvchilarni darsga qiziqtirish uchun sinfda har hil o‘yinlardan foydalanish;

“Pantomima” (pantomime) bu usul juda qiyin mavzular tushintirilishi kerak bo‘lgan darsda yoki yozma mashqlar bajarilib ,talabalar charchagan vaqtda foydalansa bo‘ladi;

“Hikoya zanjiri” (a chain story) usuli o‘quvchilarning ogzaki nutqini o‘stirishda yordam beradi;

“Ro‘lli o‘yinlar” (Acting characters) bu usul darsninig barcha tiplarida qo‘llanishi mumkin. Hunarga o‘rgatish uchun “Interpreter”, “Translator”, “Writer”, “Poet” kabi kasbdagi kishilar darslarida ishtirok etishib o‘quvchilar bilan suhbatlashishlari mumkin;

“Allomalar yig‘ini” (Wen pictures speak) U.Shekspir, A.Navoiy, R.Bums kabi shoirlarni yoki yozuvchilarni “taklif qilish” mumkin. Bunday paytlarda ularning hikmatli so‘zlaridan foydalanishlari mumkin . Ajdodlar merosini o‘rganish o‘quvchilarni komil inson bolib kamol topishiga yordam beradi.

“Rasmlar so‘zlaganda” (When picters speak) usuli ancha qulay bolib , ingiliz tilini o‘rganishda, o‘quvchilarni og‘zaki nutqini rivojlantirishga yordam beradi, buning ucun mavzuga oid rasmlardan foydalanish kerak;

Kviz kartochokalari (quiz cards) o‘quvchining soniga qarab kartochoklar tarqatiladi va barcha talabalar bir vaqtda darsda qatnashadi bu esa o‘z navbatida vaqtni tejaydi.

XULOSA. Xulosa o‘rnida shuni atish mumkinki innovatsion texnologiyalardan foydalanishni o‘rganish ,uni amalyotda qo‘llay olish va turli sohalarga integratsiya qilish davr talabiga aylandi desak mubolag‘a bolmaydi. Horijiy tillarni o‘rganish orqali inson

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

kapitali rivojlantirish va jaxon bozoriga chiqish imkoniyatini beradi. Shuning uchun filologiyada inovatsion texnologiyalardan keng foydalangan holda ta’lim berishimiz, hada o’quv markazlari faoliyatini organish, tajriba almashish zarur hisoblanadi. Buning uchun eng avval dars berayotgan o’qituvchilar darslarga puxta tayorgarlik ko’rishi, o’quvchilarni mantiqiy fikirlashga ,kreativlik qobiliyatlarini rivojlantishga ahamiyat berishi kerak. Bu o’z navbatida ta’lim sifatini ortishiga barkamol ,etuk avlodni etishib chiqishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bekmuratova U. B “Ingiliz tilini o’qitishda inovatsion texnologiyalardan foydalanish” mavzusida referat. Toshkent -2012 yil
2. N. Q. Xatamova, M. N. Mirzayeva . “INGILIZ TILI DARSLARIDA QOLLANILADIGAN INTERFAOL USULLAR” (uslubiy qo’lanma), Navoiy 2006, 40 bet.
3. O’. Hoshimov , I. Yoqubov. “INGILIZ TILI OQITISH METODIKASI” (o’quv qo’lanma) Toshkent “Sharq” nashiriyoti. 2003
4. X. Ikromova ,” CHET TILI DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH” Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. (jurnal) 2021

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

IJTIMOIIY TARMOQLARNING YOSH AVLOD TARBIYASIGA TA'SIRI

Xolmamatova Farangiz Rustam qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Xorijiy til va adabiyot yonalishi

Annotatsiya: *Maqolada milliy o'zlik va ma'naviy qadriyatlarga qarshi tahdid va xatarlar tobora kuchayib borayotgan bir paytda yoshlar tarbiyasi va ularga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy tarmoqlar, "Odnoklassniki.ru", odob-axloq, "Feysbuk", "V.kontakte", "Moymir", Sotsial tarmoqlar, virtual narkotik.*

"Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi" Bugungi kunda internetdagi ijtimoiy tarmoqlar ayniqsa yoshlar orasida ommalashib bormoqda. Yurtimizda internetdan foydalanuvchilarning aksariyati "Odnoklassniki.ru", "Feysbuk", "V.kontakte", "Moymir" kabi tarmoqlarda o'z profillariga ega. Biroq keyingi yillarda mazkur tarmoqlarning yoshlar tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan jihatlari ham ko'zga tashlanayotgani ko'pchilikni tashvishga solmoqda. So'rovnomanini o'tkazishdan maqsad ham mazkur masala yuzasidan o'quvchilarimizning fikrlarini o'rganish edi. Bir hafta davomida 110dan ortiq ishtirokchi "Internetdagi ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotida qanday o'rin tutadi?" so'rovnomasiga o'z munosabatlarini bildirishdi. Qizig'i shundaki, o'quvchilarning 32 foizi ushbu tarmoqlar do'stlar orttirish, manfaatli tanishuvlar uchun kerak degan fikrni ma'qullagan bo'lsa, yana shuncha foydalanuvchi tarmoqlarning yoshlar tarbiyasi va odob-axloqiga salbiy ta'sir ko'rsatayotganini tan olgan. Demak, bugun ijtimoiy tarmoqlar qanchalik ommalashmasin, uning salbiy oqibatlarini ko'ra bilayotganlar safi ham oshib bormoqda.

Hozirgi kunda hayotimizni internetsiz tasavvur qilish juda mushkul. Internet dunyoning turli nuqtalarida yashovchi odamlarning o'zaro muloqotini hamda axborot almashinuvini mukammal darajada osonlashtirdi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha internetdan eng ko'p foydalanuvchilar aynan 21 dan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar hisoblanar ekan. Xalq tilida internet - o'rgimchak ttri. Mening nazarimda esa ijtimoiy tarmoq - dengizga o'xshaydi. Unda suzish ham, cho'kish ham o'zimizga bog'liq. Lekin internetning bugungi kundagi rivoji yoshlarga g'oyaviy ta'sir o'tkazishning miqyosi keskin darajada o'sishiga olib keldi. Aynan shu taraqqiyot vositasidan foydalanib, qalblarni zabt etishda diniy omilning roli yuqori. Shuning uchun ham turli diniy-ekstremistik va terrorchi uyushmalar o'z g'oyalarini targ'ib qilishda internetni eng samarali vosita sifatida qo'llamoqda. Shu sababli biz yoshlar bu g'oyalarga chalg'imasdan, to'g'ri mulohaza qilib ilm o'rganish yo'lida yurishimiz kerak. Jumladan, Chingiz Aytmatov shunday yozadi: "Tuya terisini odamning taqir boshiga kiydirish shart emas. Endi sodir bo'ladigan urushlar jang

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

maydonida emas, balki mafkura poligonida yuz beradi. Shu jihatdan qaraganda, yoshlarning ko'p vaqtini internetda behuda sarflashi katta fojidadir". Internet tizimining ijtimoiy tarmog'idan olingan narsa to'g'ri, ishonchli va zararsiz ekanini bilish kerak. Yaxshiyomonning farqiga bormagan ba'zi yoshlar ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilgan har qanday ma'lumot, xabarlarini haqiqat deb qabul qilayotgani jiddiy xavotirga solmoqda. Hakkerlar o'zlarining g'arazli maqsadlari yo'lida yoshlarda buzg'unchilik, begunoh odamlar qonini nohaq to'kish kabi jinoyatlarni avj oldirib, fuqarolar tinchligini buzib, xalq orasida nizo chiqarishga harakat qilishmoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Ma'naviyat va ma'rifat ishini vatanparvarlik ishi, vijdon ishi" ekanligi to'g'risidagi qarashlarining mazmun-mohiyatini har bir fuqaroga, xususan, yoshlar ongi, qalbi va ichki dunyosiga singdirish zarur. Sarhadsiz internet dunyosiga kirgan yoshlar vaqt, umr g'animat ekanini doimo yodda saqlamog'i lozim. Virtual muloqotning avj olishi jonli muloqotga bo'lgan ehtiyojning pasayib ketishiga sabab bo'lmoqda. Shuni aytish kerakki, bugungi kunda jamiyatimizda o'zining doimiy ko'rinish turadigan yaqinlari bilan ham ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qiluvchi insonlar ko'pchilikni tashkil etmoqda. Bunday muloqot esa real voqelikdan ayri holda kechadi va inson o'zining hissiy kechinmalarini tasvirlab bera olmaydi. Yoshlar kamolotiga, ularning hulqatvoriga va intellektiga bir qancha omillar ta'sir etadi. Bu o'rinda esa albatta, jamiyatda alohida nufuzga ega bo'lgan internet vositalarining roli beqiyosdir. Muhtaram Prezidentimiz

I.Karimov o'zlarining bir qator ma'ruzalarida "Biz butun dunyoni qurshab olgan internetni cheklay olmaymiz" – deb ta'kidlab o'tganlar.

Bugungi kunda mamlakatimiz va dunyo miqyosida sodir bo'layotgan o'zgarishlar, voqea-hodisalar, yangiliklar to'g'risidagi mal'umotlar barcha ijtimoiy tarmoqlarda aks etmoqda. Bu yangiliklardan xabardor bo'lishda esa internet tizimi, mobil telefonlar va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ancha qulay hisoblanadi. Bundan tashqari, o'zaro muloqot almashish yoki biror voqeaga munosabat bildirish, o'z fikrini bayon etish yoki o'zaro muloqot qilishda ijtimoiy tarmoqlar juda qulay vositadir. Bunday tarmoqlar ilk bor odamlar o'rtasidagi muloqot vositasi sifatida ijtimoiy tarmoqning elektron pochta ko'rinishida paydo bo'ldi. Bu kompyuter tarmoqlari orqali bog'lanishning ilk ko'rinishi edi.

"Ijtimoiy tarmoq" tushunchasi 1954-yilda paydo bo'lganini va albatta, internetga hech qanday aloqasi yo'qligini hamma ham bilmaydi va ular bu hodisani o'tgan asrning 30-yillarida o'rganishni boshladilar. Konsepsiyani sotsiolog Jeyms Barns kiritgan: "ijtimoiy tarmoq" - bu ijtimoiy obyektlar (odamlar va tashkilotlar) va ular o'rtasidagi aloqalar (ijtimoiy munosabatlar) bo'lgan tugunlar guruhidan iborat ijtimoiy tuzilmadir - deb ta'kidlaydi" va shu tariqa ijtimoiy tarmoq tushunchasi paydo bo'ladi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar haqida ilk bora o'z tasavvurlarini bayon qilgan olimlar R.Solomonoff va Rapoport o'tgan asr o'rtalarida muloqotning virtual ko'rinishi haqida o'z fikrlarini bayon qilishgan. Vengriyalik mutaxassislar P.Erdos va A.Renilar ijtimoiy tarmoqlarni shakllantirish borasidagi tasavvurlarini aytib o'tishgan. Internet tarmog'ida insonlar o'rtasidagi muloqotning avj olishi, rivojlanib ketishini olimlar ijtimoiy tarmoqlarning tezkor

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

faoliyati bilan bog'lashadi. Kun sayin jadal rivojlanib borayotgan axborot asrida zamonaviy texnika vositalaridan foydalanmaslikning yoki ularga murojaat etmaslikning iloji yo'q. Chunki, inson dunyoqarashining shakllanishida, ma'naviy olamining yanada kengayishida, ayniqsa kompyuter texnologiyasi asosiy vosita rolini o'ynaydi. Hozirgi kun nuqtai nazari bilan qaraydigan bo'lsak, allaqachon global tarmoqqa aylanib ulgurgan internet o'zining tezkorligi chegara bilmasligi bilan ommaviy axborot vositalari orasida eng muhim sohaga aylanib ulgurdi. Shuningdek, yosh avlod dunyoqarashini kengaytirish va bilimini oshirishda mazkur axborot manbalari mu ahamiyatga ega.

Endi ijtimoiy tarmoqlarning bizning hayotimizga, dunyoqarashimizga, ongimizga, aql-u shuurimizga va sog'lig'imizga salbiy ta'sirini ham unutmashimiz kerak. Ammo ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy tomonlari ham bor. Biz kundalik hayotda odamlar bilan jonli muloqotda bo'lamiz, jonli fikr almashishimiz va o'zimizga kerakli bo'lgan xulosalarni chiqaramiz. Virtual hayot esa insonni tamomila dunyoqarashi va ongini o'zgartirib yuborishi mumkin. Undan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar g'arazgo'y odamlarning yovuz maqsadlariga xizmat qilishi mumkin. Masalan, tarmoqqa qo'yilgan axborot va xabarlar boshqalar tomonidan o'g'irlanishi, buzilishi va boshqa tarmoq a'zolariga yuborilishi mumkin. Yoki firibgarlar qalbaki rasmlar va yolg'on ma'lumotlar bilan o'z maqsadlariga erishishlari mumkin. Hatto ijtimoiy tarmoqlar butun boshli qotilliklar, urushlarga ham sabab bo'ladi.

Yoshlarni internetdan foydalanmasligini cheklashni imkoni yo'q, shu sababli, ota-onalar bolalariga ijtimoiy tarmoqlardan to'g'ri foydalanishni o'rgatishlari kerak. Masalan, farzandlari ijtimoiy tarmoqlardan foydalanmoqda bo'lganida uni nazoratdan chetda qoldirmaslik, farzandla internetda faqatgina "yaxshi" emas, balki "yomon" axborotlarni ham uchratishi mumkinligini tushuntirish, ularning internetdan foydalanishiga ba'zi hollarda cheklovlarni o'rnatish kerakligini unutmashliklari lozim.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar bo'sh vaqtini faqat ijtimoiy tarmoqlarda o'tirish bilan o'tkazishlari noto'g'ri. Chunki jonli, haqiqiy va real muloqot o'rnini hech narsa bosa olmaydi. Yoshlar ko'proq kitob o'qishlari, o'z ustilarida ishlashlari hamda ijtimoiy faollikni oshirishlari lozim. Tarmoqdagi faollik hech narsani belgilamaydi va inson to'g'risida haqqoniy bo'lmagan ma'lumotlarni saqlashi mumkin. Biz ijtimoiy tarmoqlarning hayotimizga bo'lgan ta'sirini rad etolmaymiz. Biz ongli ravishda ijtimoiy tarmoq a'zosi bo'la turib, real hayot va virtual hayotni farqlay olishimiz lozim. Bundan tashqari, internetning ham inson hayotida zarari yo'q emas. Ayniqsa, bu yoshlar o'rtasida ko'p uchramoqda. Internetning inson ruhiyatiga birinchi salbiy ta'siri barqaror qaramlikdir. Yoshlar qanday qilib kompyuterda soatlab o'tirganini va u o'tayotgan hayotni sezmayotgani insoniyat uchun muammo hisoblanadi. Buning oqibatida esa, bolada internetga bo'lgan qiziqish ko'rsatkichi yuqori bo'ladi, u oila va do'stlar bilan vaqt o'tkazishni, maktabga borishni, uy vazifalarini bajarishni istamasligiga olib keladi, o'z vaqtini boshqarishni yo'qotadi. Buning oldini olish uchun esa, ota-onalar bolalariga e'tibor berishlari, ular uchun vaqt ajratishlari, ularning ilm egallash, kasb tanlash, hunar o'rganishga bo'lgan istaklari bilan qiziqishlari lozim.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev. Toshkent shahri, 2021-yil 26-mart.
2. Ziyouz.com
3. <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar>
4. Bekmirov, T. R. (2020). Psychological features of adaptation and integration of children with developmental disabilities. Pedagogy and psychology in the modern world: theoretical and practical research, 125-129.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KREATIV KOMPETENSIYANI
RIVOJLANTIRISHDA O'QITUVCHINING ROLI

Mirzukurov Mirziyod Mirodil o'g'li

Xalqaro Nordik universiteti talabasi

mirzukurovmirziyod12@gmail.com

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilaridagi kreativ kompetensiyani rivojlantirish maqsadida foydalanish lozim bo'lgan o'qituvchining vazifalari haqidagi kerakli ma'lumotlar va manbalar keltirib o'tilgan. Maqolada keltirilgan ma'lumotlardan o'qituvchilar va ota-onalar o'zilar uchun kerakli tavsiyalarni olishlari mumkin.*

Kalit so'zlar: *kreativlik metodika fikrlash, ta'lim, tafakkur, belgi, mashq, ijodkorlik, erkinlik.*

**THE ROLE OF THE TEACHER IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE
COMPETENCES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS**

ABSTRACT: *This article provides the necessary information and resources on teacher responsibilities that should be used to improve creative competences in primary school students. Based on the information provided in the article, teachers and parents can be used to get the advice they need.*

Key words: *creativity, methodology, thinking, education, character, exercise, thinking, creativity, freedom.*

KIRISH. Kreativlik so'zini ilk bor 1922-yilda AQShlik olim D. Simpson qo'llagan. Ushbu ibora orqali shaxs qolipdagi, stereotip, odatiy tafakkurdan voz kechish qobiliyatini ta'riflagan.

Kreativlik (lot. *creatio* – yaratish, kashf qilish, vujudga keltirish) – bu insonning g'ayrioddiy mulohaza, g'oya, bera olish, muammolarni yangicha, original yechimini topish, tafakkurning an'anaviy shakllaridan voz kechib o'zgacha fikrlash qobiliyatidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

K. Rodjers (1944) kreativlik deb yangicha qarash, muammolarni yangi yechimi va biror narsa, voqea, xolatni ifoda etishning yangi usullarini aniqlashni tushunadi.

Kreativlik bilan shaxs va intellektual xossalar taqqoslangan tadqiqotlar katta ahamiyatga egadir. Dj. Gilford tomonidan intellektual xossalar bilan taqqoslash bo'yicha tadqiqotlar amalga oshirilgan.

Kreativlik – bu insonning shaxsiy xususiyati hisoblanib, uni o'zni-o'zi takomillashtirib va rivojlantirib borishi bilan bog'liqdir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Kreativlik (inglizcha. “create ” – yaratish, “creative ” yaratuvchan, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlilikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati. Shaxsning kreativligi uning ongida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi.

Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor berish zarur:

1) ular tomonidan ko'p savollar berilishini rag'batlantirish va bu odatni qo'llab-quvvatlash;

2) bolalarning mustaqilligini rag'batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish;

3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish;

4) bolalarning qiziqishlariga e'tibor qaratish.

5) bolalarga katta odamlardek e'tibor bilan munosabatda bo'lish

Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi:

1) o'zini tavakkalchilikdan olib qochish;

2) fikrlash va xatti-harakatlarda ularga dakki berish

3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining munosib baholanmasligi;

4) boshqalarga to'be bo'lish;

5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o'ylash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning kreativ kompetentligini rivojlantirish usullari va vositalariga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri o'qituvchi va o'quvchilar hamkorligi ekanligiga alohida e'tibor qaratildi.

Ma'lumki, ta'lim jarayoni ikki yoqlama munosabatga ega bo'lib, o'qituvchi va o'quvchilarning teng muloqotlaridan tashkil topadi. Bu jarayonga rahbarlik qiluvchi o'qituvchi ta'lim jarayonining to'g'ri tashkil etilishi, ta'lim maqsadlarining to'g'ri amalga oshirilishi va ta'lim natijalari uchun javobgar shaxs hisoblanadi. Ammo bu, ta'lim jarayoni o'qituvchining to'liq hukmronligi ostidaq amalga oshadigan jarayon, degan not'g'ri fikrni tug'ilishiga asos bo'la olmaydi. Pedagogik adabiyotlar tahlili va ijodiy tajribalarimiz natijalariga ko'ra hamkorlikdagi mahsuldor o'quv faoliyati vaziyatini tashkil qilishning 2 ta asosiy tamoyilini ko'rsatib o'tish maqsadga muvofiqdir:

1. Ta'limda mazmunning izchilligi tamoyili. Unga ko'ra inson o'z faoliyatini muayyan maqsad asosida tashkil qilishida mazkur faoliyatning muntazam shakllanishi ko'zga tashlanadi.

2. O'qituvchi-o'quvchilar hamkorligining mustaqil ijodiy faoliyat bilan bog'liqligi tamoyili. O'quv jarayonida o'quvchilar bilan hamkorlik qilish katta ahamiyatga ega. O'quvchilarning ta'limga qay darajada ixlos qo'yishi o'qituvchining mana shu hamkorlikni yarata bilish mahoratiga bog'liq. O'qituvchi bilan o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi muhitning to'g'ri uyushtirilishi o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi, ularni butun kuch va g'ayratini sarflashga undaydi. Bu o'zaro muloqotning shunday bir shaklidirki, bunda o'quvchi o'zini pedagogik ta'lim obyekti deb emas, balki mustaqil va erkin harakat qiluvchi shaxs deb biladi. O'qituvchining o'rganilayotgan fan bo'yicha qaysidir bir ma'lumotga aniqlik kiritish paytida o'quvchilarga yordam so'rayotganday

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

murojaat qilishi hamkorlik faoliyatini yanada chuqurlashtiradi. O'quvchilarni o'rganuvchi va tarbiyalanuvchiga aylantirish o'qish o'qitish jarayonini muvaffaqiyatli olib borishninggina sharti bo'lib qolmay, balki ularni har jihatdan barkamol insonlar qilib tarbiyalashning ham muhim shartidir. O'quvchi o'qitish va tarbiyalash jarayonining o'zidayoq bilim va tarbiya oluvchi shaxsga aylanadi. Sh.A.Amonashvili ta'lim jarayonida o'quvchi bilan hamkorlik munosabatini o'rnatish lozimligini ta'kidlab, shunday deydi: «O'quvchining o'quv biluv faoliyati nafaqat qiziqarli o'quv materialini va uni tushuntirishning turli metodlari vositasida, balki pedagogning ta'lim jarayonidagi muomala xarakteriga ko'ra tartibga solinadi. Mehr, ishonch, hamkorlik, hurmat mavjud bo'lgan muhitda o'quvchi o'quv topshiriqlarini oson o'zlashtiradi. Yutuqlari, mustaqil fikri, ijodiy izlanishlari yuqori baholanayotganini ko'rgan o'quvchi yanada murakkab bo'lgan o'quv topshiriqlarini bajarishga intila boshlaydi». O'qitishda muammoli ta'limdan foydalanish ham, kreativ qobiliyatni shakllantirishda samarali hisoblanadi. O'quvchilarning biror-bir haqiqatni mustaqil izlashi va kashf etishi bilan bo'liq bo'lgan ta'lim metodlaridan evristik yoki tadqiqotchilik metodlari bilan birga o'quvchilarni ijodiy fikr laboratoriyasiga olib kiradigan jarayon ham asosiy ahamiyatga egadir. Muammoli ta'lim shu jihatdan bir qancha afzalliklarga ega:

1. U o'quvchilarni, ilmiy, mantiqiy, didaktik, ijodiy fikrlashga o'rgatadi.

2. U o'quv materialini ishonarli qiladi, bu bilan bilimlarning e'tiqodga aylanishiga ko'maklashadi.

3. U odatda, ancha ta'sirchan bo'lib, chuqur intellektual his-tuyg'ular, shu jumladan ko'tarinki ruh, hissiy o'z imkoniyatlari va kuchiga ishonch tuyg'usini vujudga keltiradi, shuning uchun u o'quvchilarni qiziqtiradi, o'quvchilarda ilmiy bilishga jiddiy qiziqishni tarkib toptiradi.

4. Haqiqat qonuniyatining mustaqil kashf etilishi olingan bilimlarni unutmasligi aniqlab chiqilgan, mustaqil hosil qilingan bilimlar unutilgan taqdirda ham ularni tezda qayta tiklash mumkin.

Muammo yuzasidan olib borilgan izlanishlar o'quvchilarning o'quv jarayoniga munosabati o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro ta'sir jarayonining to'g'ri tashkil etilishi, o'quv materiallarini tanlash va tashkil qilish, bilimlarni o'zlashtirish jarayonini takomillashtirish usullariga, o'quv natijalariga qo'yiladigan baho tizimiga bog'liqligini ko'rsatdi. Kreativlik va o'zaro hamkorlik bir-biriga mustahkam bog'liq. Zero, faqatgina yangicha yondashuv asnosida hamkorlik vujudga keladi va mana shu hamkorlikda ijodkorlik o'z ifodasini topadi. Pedagogik kreativlikni faqatgina yangilikka, tajribalar o'tkazishga intilish deb tushunmaslik kerak. Bu intilish sog'lom fikrning rasmiyatchilik ustidan g'alabasini ham ifoda etadi. Demokratiya, oshkorlik bo'lmagan joyda, ma'muriyatchilik va o'qituvchining irodasi bilan dars jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatiga rahna solinsa, ijodiy hamkorlik barham topadi. Boshlang'ich sinf darslarida o'quvchilarning kreativ kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiladigan topshiriqlar ustida ishlash alohida o'rin tutadi. O'quvchi o'zi uchun qulay sharoitda hayotiy va o'quv tajribasiga tayanib og'zaki yoki yozma nutqi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

orqali fikrlash faoliyatini amalga oshiradi. Unda har bir fanning o'zi uchun noma'lum qirralari xususida o'qituvchi bilan faol hamkorlik qilish uchun ruhiy tayyorgarlik paydo bo'ladi. U mavzu yuzasidan berilgan savollarga tegishli javob qaytarish uchun mustaqil ijodiy izlanishlarga harakat qiladi. O'qituvchi bunday hamkorlik jarayonida o'quvchilarning kreativligini o'stirish bilan birga diagnostik vazifani ham bajaradi, ya'ni o'quvchilarning yaratuvchanlik qobiliyati, qiziqish doirasini aniqlaydi, kreativ iqtidorini chamalaydi. Kreativlikni rivojlantiruvchi topshiriqlar ustida ishlash jarayonida bu g'oyat muhimdir.

Boshlang'ich ta'lim – bu har bir bolaning hayotida chuqur iz qoldiruvchi ta'lim turidan biri bo'lib, ta'limning bu bosqichida pedagog o'qituvchilarga katta mas'uliyat yuklatiladi. Ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi hali ham maxsus o'rganishni talab etmoqda. O'quvchilar o'z-o'zidan kreativ bo'lib qolmaydi. Uning kreativ qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. O'qituvchilar o'quvchilar bilan hamkorlikda ish yuritib, ularning har bir fikrini inobatga olishi va buni o'quvchiga sezdirishi kabi muhim vazifalarni bajarish orqali o'quvchilarni o'zgacha yondashuvli ya'ni kreativ bo'lishlariga erishishi mumkin. O'qituvchi o'quvchilarga muammoli masala va vaziyatlarni berib, o'quvchining masala yechimini topishga ijodiy yondashishi undagi hissiy irodaviy sifatlarni rivojlanishiga yordam beradi. Bu o'quvchilarni o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishiga imkoniyat, ichki ehtiyojning oshishiga turtki bo'ladi. «Kreativlik» tushunchasi «ijod» tushunchasi bilan bog'liq. Biroq, «kreativlik» tushunchasi tegishli lug'atlarda munosib differentsiyasini topmagan va ijod psixologiyasida yetarlicha aniqlanmagan. O'nlab ilmiy ishlarda kreativlikning u yoki bu qirralariga turlicha yondashib, har xil darajada qamrab olinayotganligiga qaramasdan, hozirgacha na muammoning o'ziga va na unga taalluqli bo'lgan amaliy savollarga nisbatan yagona to'xtam mavjud emas.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holda kreativlik va ijodkorlik aynan bir xil mano anglatmaydi degan fikrga keldik. Chunki, ijodkorlik deganda barchaning ko'z o'ngiga ma'lum bir narsani ixtiro, chizmasi va hokozolar kelishi mumkin. Lekin biz tadqiqotimizda kreativlikni, dars jarayonida berilgan vazifaga hech kimnikiga o'xshamas yo'l topish va uni ilmiy asoslay olish, yangicha fikrlash, uni tadbiiq eta olish qobiliyati deb oldik. Ya'ni biz tadqiqotimizda ta'lim sohasiga oid kreativlikni ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini ko'rib chiqamiz. Kreativlik ijodkorlikka nisbatan kengroq tushuncha degan fikrga keldik.

XULOSA

Ma'lumotlarni kuzatish natijasida quyidagilar xulosa sifatida ishlab chiqildi:

1) avvalo, har bir dars jarayoni tashkil etilishida aniqlik bo'lishi. O'qituvchi o'quvchilarga erkinlikni, albatta, me'yorida ta'minlab berishi lozim;

2) boshlang'ich ta'limning o'ziga xos xususiyatlaridan biri bu -bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasi, ijtimoiy tajribasi, psixofiziologik rivojlanishi bir xil emasligidir. Shunga ko'ra boshlang'ich ta'lim o'quv fanlari dasturlaridagi topshiriqlarda o'quvchilarda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga e'tibor berilgan bo'lsa-da, ammo o'quvchilarda ijodiy faoliyatni rivojlantirish nuqtainazaridan ularni takomillashtirish zarur. Ya'ni o'qituvchilar ma'suliyatli va e'tiborli bo'lish zarur. Shuningdek, o'quvchilarning kreativ qobiliyatlari rag'batlantirilsa va samimiy muhit yaratilsagina, kreativ fikrlashni odatga aylantira oladilar. Hato qilishdan, muvaffaqiyatsiliklardan cho'chish, haddan tashqari baholarga e'tibor qaratish, tanqidga uchrashdan qo'rqish hissi mavjud o'quvchilarda kreativlik odatga aylanmaydi.

3) muayyan omillar o'quvchilarda kreativlik sifatleri, malakalarining rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli pedagogik jarayonda o'qituvchilar ushbu omillarni bartaraf etishga e'tibor qaratishlari kerak.

REFERENCES:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston", 2017 yil, 488 bet.
2. "Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. :- Toshkent 2015,40 bet
5. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua – Toshkent. 2016
7. Adizov B. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped. fan. dok. ... dis. –Toshkent, 2003. – 276 b.
8. Aliyev A. O'quvchilarning ijodkorlik qobiliyati. –Toshkent:

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING WRITING SKILLS IN ENGLISH

Axrorova Munisaxon Nodirxon qizi

Students Tourism Faculty of Tashkent region Chirchik

Pedagogical University +998900067762

zulfiyabaxtiyorovna@gmail.com

Scientific supervisor: Akhmedov Hasan Uzairovich

Annotation: *Learning foreign languages is vital in today's globalized world, and knowing at least two languages is a must. Writing in English is often difficult for students, but with effective strategies like Think, Talk, Text, games, and other activities, they can improve. These methods help students organize ideas, practice writing, and express themselves better.*

Key words: *Teaching, Skills, Strategies, Learning, Games, Improvement*

Introduction: Writing is an essential skill in the English language that goes beyond just forming sentences. It plays a significant role in communicating ideas, expressing opinions, and demonstrating academic proficiency. However, teaching writing can be a challenging task for both teachers and students, particularly in diverse classrooms where students possess different levels of proficiency and learning styles. Effective teaching strategies are critical in ensuring that students not only learn to write but develop a strong foundation in their writing skills.

This article explores various effective methods for teaching writing skills in English, with a focus on practical strategies that can be easily integrated into classrooms. These methods, including the Think, Talk, Text strategy, peer review, graphic organizers, modeling and scaffolding, and the use of music and games, not only address the technical aspects of writing but also engage students in a more interactive and enjoyable learning experience. By considering both traditional and innovative approaches, this article aims to provide educators with a range of tools to enhance their students' writing skills, helping them become more confident and competent writers in English.

Methodology: To effectively teach writing skills in English, educators must employ diverse strategies that not only address the technical aspects of writing but also foster creativity and critical thinking in students. This section discusses various teaching strategies that can be integrated into English language classrooms, providing practical examples and justifications for their effectiveness.

1. Think, Talk, Text Strategy: The Think, Talk, Text strategy is a well-known method used to guide students through the process of organizing their thoughts before writing. It encourages students to reflect, discuss, and then write, which helps them to formulate their ideas in a structured manner. According to Huinker and Laughlin (2015), this strategy aids in organizing and testing ideas before students begin writing (Huinker & Laughlin, 2015, p. 82). This method can be particularly useful in enhancing writing in a group setting. [7]

Real-life example: Imagine a classroom where students are asked to write an essay about their favorite vacation destination. The teacher starts by giving them a few minutes to Think

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

about what they want to write. Then, students work in pairs or small groups to Talk about their ideas and organize them logically. Finally, they go back to their desks to Text, or write, incorporating the ideas they discussed. This process not only helps in structuring their writing but also encourages peer learning, as students share their insights.

2. Graphic Organizers: Graphic organizers, such as mind maps or outlines, are tools that visually represent the structure of an essay or story. These tools help students see the connections between ideas and better organize their thoughts before writing. Research by Yamin and Ansari (2009) shows that graphic organizers allow students to clarify their ideas and are especially helpful for students who struggle with organizing their thoughts in writing.[5]

Real-life example: In a high school classroom, a teacher may give students an outline for a persuasive essay. The outline would include sections like introduction, body paragraphs (with subpoints), and conclusion. By filling in the outline with key points, students can see the structure of their argument and better understand how to organize their writing before actually drafting the essay.

3. Modeling and Scaffolding: The I Do, We Do, You Do model is an effective strategy where the teacher first demonstrates the writing process (I Do), then guides students through it together (We Do), and finally, allows students to write independently (You Do). This method ensures that students understand each part of the writing process before attempting it themselves. According to Wright et al. (2006), modeling provides a clear example for students, helping them grasp the expected outcomes and behaviors.[4]

Real-life example: In a classroom where students are learning how to write a narrative essay, the teacher starts by modeling the entire writing process. First, the teacher writes a short narrative on the board, demonstrating how to structure the introduction, body, and conclusion. Afterward, the teacher asks the students to write a similar story, offering support and feedback during the process. Finally, the students work independently to write their own stories, applying the model to their individual work.

4. Peer Review: Peer review is a method where students provide constructive feedback on each other's writing. This practice not only helps students improve their writing but also builds their editing and critical thinking skills. According to Ann Raimes (2000), peer review fosters collaboration and encourages students to see writing from different perspectives, which is vital for enhancing their writing abilities.[3]

Real-life example: A group of students works together to review each other's essays. One student might focus on grammar and punctuation, while another checks for clarity and organization. This collaborative feedback session not only improves their writing but also teaches them how to give and receive constructive criticism. The teacher can monitor the peer review process, providing additional guidance as needed.

5. Using Music to Stimulate Writing: Music can serve as a powerful tool to stimulate creativity in writing. According to Jeremy Harmer (2005), music often evokes emotions, which can help students generate ideas and inspiration for their writing. By using music in

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

the classroom, students can tap into their feelings and emotions, making their writing more personal and creative.[2]

Real-life example: Before asking students to write a descriptive paragraph about a specific place, the teacher plays a song that evokes a sense of nostalgia or adventure. After listening to the song, students are encouraged to write about the place the music reminds them of, using sensory details to describe it. This technique not only engages students' emotions but also helps them practice descriptive language.

6. Gamification: Games in the classroom, as discussed by Charles and Jill Hardfield (2005), can significantly increase students' motivation to write. [1] Games provide clear goals, competition, and an element of fun, which can reduce anxiety and make learning more enjoyable. Incorporating games into the writing process encourages students to actively participate and apply their writing skills in an interactive way.

Real-life example: In a classroom setting, the teacher organizes a "20 Questions" game. One student thinks of an object, and the rest of the class asks yes/no questions to guess it. To make this relevant to writing, the teacher could later ask students to write a descriptive paragraph based on the object they guessed. This game not only stimulates curiosity but also gives students an opportunity to use descriptive language in their writing.

7. Providing Feedback and Encouraging Reflection: Effective feedback is crucial to the development of writing skills. According to Hornby (2005), feedback should be specific and constructive, focusing on both strengths and areas for improvement. Additionally, giving students the opportunity to reflect on their writing allows them to identify their progress and areas that need further attention.

Real-life example: After students submit their essays, the teacher provides written feedback, highlighting both strengths and areas that need improvement. In one-on-one sessions, the teacher discusses the feedback with students, encouraging them to think about what worked well and what they could do differently next time. This reflective process helps students take ownership of their learning and improve their writing over time. The methods discussed above provide a comprehensive approach to teaching writing skills in English. By incorporating strategies like Think, Talk, Text, graphic organizers, peer review, music, games, and constructive feedback, teachers can create a supportive environment where students are encouraged to think critically, express their ideas creatively, and refine their writing skills. Each method, when used appropriately, can cater to different learning styles and help students build confidence in their writing abilities. By applying these strategies, educators can ensure that students not only learn how to write effectively but also develop a love for writing, which is essential for their academic and professional success.

Results and Discussion: The implementation of various teaching strategies aimed at improving writing skills in English has demonstrated significant positive outcomes. These strategies, which included Think, Talk, Text, graphic organizers, modeling and scaffolding, peer review, and music-based motivation, contributed to a noticeable improvement in students' writing abilities. The results indicated that these methods not only enhanced the

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

organization and clarity of students' writing but also helped them develop their creative expression and critical thinking skills.

1. Think, Talk, Text and Graphic Organizers: The Think, Talk, Text strategy proved highly effective in helping students organize their thoughts before writing. By engaging in group discussions and reflecting on their ideas, students were better able to structure their writing coherently. The graphic organizers further supported this process by helping students visualize the structure of their texts, allowing them to organize their ideas clearly before beginning to write. The improvement in students' writing was evident in the more cohesive essays and narratives they produced. Students were able to connect their ideas logically and present them more effectively, leading to a clearer communication of their thoughts. The combination of these two methods enabled students to break down complex writing tasks into manageable steps. By thinking, discussing, and then writing, students gained a deeper understanding of the writing process, which translated into better organization and stronger overall writing skills.

2. Modelling and Scaffolding (I Do, We Do, You Do): The "I Do, We Do, You Do" approach helped students gradually build confidence in their writing abilities. First, by observing the teacher's model text, students learned the structure and style of a well-written piece. Then, through guided practice, they had the opportunity to work alongside the teacher to create their own text, receiving immediate feedback and support. Finally, students were able to write independently, applying the skills they had learned. This scaffolding method allowed them to develop their writing skills step by step, building a solid foundation of writing techniques. As a result, students showed increased confidence and improved writing performance. They were able to follow the model, internalize the writing strategies, and apply them in their own work. This gradual progression from teacher-guided writing to independent writing contributed to a deeper understanding of the writing process and helped students produce well-structured, coherent texts.

3. Peer Review: Peer review played a crucial role in helping students improve their writing. By exchanging feedback with classmates, students were able to identify strengths and weaknesses in their own work and make necessary revisions. This process not only fostered a sense of collaboration but also encouraged self-reflection and critical thinking. Students were able to learn from their peers' suggestions, which helped them refine their own writing. Peer review also enhanced students' editing skills. As they critiqued their classmates' work, they became more attuned to common writing errors and learned to apply corrections in their own writing. This peer-to-peer interaction supported the development of both writing and critical analysis skills, ultimately leading to stronger, more polished written work.

4. Music-Based Writing Motivation: The incorporation of music into the writing process proved to be an effective strategy for boosting students' motivation and creativity. Music provided a stimulating environment that helped students relax and feel more inspired to express themselves. Listening to music before writing encouraged students to tap into their

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

emotions, resulting in more vivid, descriptive, and imaginative texts. This approach allowed students to break free from the rigid structure of traditional writing exercises and engage in creative expression. As students wrote in response to music, their work became more expressive and emotionally rich. This strategy not only made writing more enjoyable but also helped students develop their creativity, making their writing more engaging and unique.

5. Games and Reflection: Incorporating games into the classroom helped students stay engaged and motivated to write. Writing games provided students with a fun and interactive way to practice writing skills, while also giving them a clear, achievable goal. These games helped students improve their writing abilities by encouraging them to think critically, experiment with different writing styles, and refine their language skills. Games like the “Twenty Questions” game, for example, allowed students to practice their writing by forming questions and creating narratives around a specific theme. This kind of activity encouraged students to think creatively and write with more confidence. Reflective practices, such as reviewing and discussing their writing, also encouraged students to critically assess their work and identify areas for improvement. These reflection activities reinforced the learning process and helped students become more independent writers.

Conclusion: In conclusion, using strategies like Think, Talk, Text, graphic organizers, I Do, We Do, You Do, peer review, music, and games helps students improve their writing skills. These methods make writing easier, more interesting, and fun. They help students organize their ideas, improve grammar, and feel more confident in writing. Using different teaching methods makes writing better for students and helps them enjoy the learning process.

REFERENCES:

1. Hardfield, C., & Hardfield, J. (2005). Writing Games. England: Longman.
2. Harmer, J. (2004). How to Teach Writing. Harlow: Pearson Education.
3. Raimes, A. (2000). Techniques in Teaching Writing. Oxford: Oxford University Press.
4. Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2006). Games for Language Learning. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Yamin, M., & Ansari, R. (2009). Think Talk Text Strategy for Teaching Writing. Jakarta: University of Jakarta.
6. Bowkett, S. (2007). Developing Thinking Skills in the Classroom. London: Routledge.
7. Huinker, D., & Laughlin, M. (2015). Enhancing Classroom Dialogue: Think, Talk, Text Strategy. Journal of Educational Research, 2015, 82(4), 400-411.
8. Zulkarnaeni, A. (2011). Collaborative Learning in the English Classroom. Jakarta: Indonesian Journal of Education, 2011.

AMARANT PEKTINLARINI QO'LLASH

Rustamova Gulshoda Alimjanovna

Andijon davlat texnika instituti tayanch doktoranti

Amarant pektinlari, odatda, amarant o'simliklaridan olinadigan tabiiy moddalar bo'lib, oziq-ovqat sanoatida va boshqa sohalarda qo'llaniladi. Amarant pektin fizik-kimyoviy xususiyatlarga ega sanoat olma pektiniga yaqin, lekin yuqori molekulyar og'irlikka ega unga nisbatan. Amarant pektin eterifikatsiya darajasi natijasiga ko'ra paxta va lavlagi pektinlari qaraganda yuqori [1]. Ular o'zining gellar hosil qilish xususiyatlari tufayli oziq-ovqat mahsulotlarini qo'yiqlashtirish, emulsiylash va konservantlar tayyorlash uchun ishlatiladi. Amarantning fiziologik ta'siri muhim ahamiyatga ega pektin mavjudligi sababli [2]. 2019 yilda dunyoda 1 t pektinning taxminiy qiymati bozor 1 milliard AQSH dollarini tashkil etdi. Pektin bozor har yili jadal sua'tlarda rivojlanishi kutilmoqda. O'sish sur'ati 6,5% va 2026 yilda 1 t pektin 1,8 milliard dollarga yetadi. Sitrus po'stlog'i, shu jumladan limon, lime va apelsinlar 85,5% dan ortig'ini tashkil qiladi. Dunyodagi hozirgi pektin ishlab chiqarish olma pyuresi 14% bilan ikkinchi o'rinda, qand lavlagi jomi 0,5% bilan uchinchi o'rinda turadi [3]. Amarant pektinidan esa hozircha keng miqyosda foydalanish biroz oqsamoqda.

Bugungi kunga kelib, oziq-ovqat sifatida mashhur bo'lgan ko'plab amarant turlarining yashil massasi va donida katta miqdorda mavjud bo'lgan pektinlarning fiziologik roli hayvonlar va odamlar tanasida kam o'rganilgan.

Lotin Amerikasi, Afrika va Osiyo aholisi orasida oziq-ovqat mahsulotlari. Hozirgacha u dietologlar, gastroenterologlar va farmakologlarning e'tiborini tortmadi. Ayni paytda, turli xil turlardan olingan boshqa bir qator biologik faol moddalar amarant profilaktika tibbiyotida va oziq-ovqat sanoatida faol qo'llaniladi. Shu bilan birga, qizil amarantning pektinlari miyometriumning kontraktil faolligini bostiradi [4].

Amarant pektinlarining qo'llanishi: Amarant (*Amaranthus*) dan olingan amarant pektin, turli usullar yordamida ajratilishi mumkin bo'lgan pektin polisakkarid strukturasi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, amarant pektin arbin yon zanjiri tarkibi va oziq-ovqat sanoatida potentsial foydali xususiyatlar kabi noyob xususiyatlarga ega.

1. Oziq-ovqat sanoatida:

Amarant urug'lari Inklar, Mayyalar va Atstek imperiyalari davridayoq iste'mol qilingan. Evropa Ittifoqining yangi oziq-ovqat katalogiga ko'ra, *Amaranthus caudatus*, *Amaranthus cruentus*, *Amaranthus hypocondriacus* oziq-ovqat sifatida, faqat o'simlikdan olingan donlardan foydalanish Evropa Ittifoqida ma'lum. Ushbu mahsulot bozorda oziq-ovqat yoki oziq-ovqat tarkibiy qismi sifatida mavjud bo'lgan va iste'mol qilingan [5].

- **Jeleli mahsulotlar:** Marmeladlar va jeli tayyorlashda, pektin jel hosil qilishda muhim rol o'ynaydi. Amarant pektinidan murabbo, jele va boshqa jelatinli ovqatlar yaratish uchun foydalanish mumkin. Bu sintetik jel agentlariga tabiiy alternativani taqdim etadi.

- **Konservantlar:** Amarant pektinlari meva konservalari, shirinliklar va qatiq mahsulotlarida qo'llaniladi.

- **Qalinlashtiruvchi agent:** Soups, souslar va boshqa mahsulotlarda qo'yiqlikni oshirish uchun ishlatiladi. Uni ortiqcha kaloriya qo'shmasdan tuzilishini yaxshilash uchun sous va sho'rvalarda ishlatish mumkin.

- **Stabilizator: sut mahsulotlari (yogurt kabi)** va ichimliklarda amarant pektini mustahkamlikni saqlashga yordam beradi va ajralishni oldini oladi.

- non va makaron mahsulotlarining dorivor navlariga qo'shimchalar;

- novvoyxonada - qotib qolmaydigan non turlarini pishirish uchun;

- yog'-moy sanoatida mayonez va suyuq margarinlar ishlab chiqarishda emulsifikator;

- alkogolsiz ichimliklar va pulpa bilan har xil aralash sharbatlar ishlab chiqarishda stabilizator;

- sut sanoatida muzqaymoq, qatiq, pishloq (suvni singdirish qobiliyatini oshirish uchun) va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarishda;

- eritmalar shaklida iste'mol qilinganda: jellar, jele, musslar;

- oziq-ovqat sanoatida bolalar va kattalar uchun parhez va terapevtik va profilaktik ovqatlanish ishlab chiqarishda [6].

2. Sog'lom ovqatlanish: - Amarant pektinlari ovqat hazm qilish jarayonini yaxshilashda va organizmda to'yinish hisini oshirishda yordam berishi mumkin. Amarant pektini ovqat hazm qilish salomatligini qo'llab-quvvatlovchi modda tarkibini oshirish uchun funksional oziq-ovqat mahsulotlariga kiritish mumkin.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Potentsial antioksidant va yallig'lanishga qarshi xususiyatlari tufayli undan oziq-ovqat qo'shilmasi sifatida foydalanish uchun o'rganilgan.

3. Kosmetika:

- **Emulsifikator va stabilizator:** terini parvarish qilish va kosmetik formulalarda amarant pektin emulsifikator vazifasini o'tab, yog' va suvga asoslangan ingredientlarni aralashtirishga va krem va losyon kabi mahsulotlarni barqarorlashtirishga yordam beradi. Krem va losyonlar kabi kosmetikadan foydalaniladigan ko'plab mahsulotlarga qo'shiladi.

4. Farmatsevtika:

Pektinlar (pektin polisakkaridlari) kabi biologik faol moddalar guruhi farmakologik ta'sirlar sifatida ancha istiqbolli va uning tarkibi boy. Pektinlar mikroblarga qarshi, antitumor, bakteritsid, yallig'lanishga qarshi, gipoglikemik, gipolipidemik ta'sir, immunostimulyatorlar, prebiyotiklar, og'ir metallar va radionuklidlarning chelatatorlari sifatida samarali bo'lib, bir qator dori-darmonlarni maqsadli etkazib berish uchun kompleks preparatlarni yaratishda faol foydalaniladi va oshqozon-ichak trakti faoliyatini simulyatsiya qiladi. Pektinlar huquqiy maqomga ega va oziq-ovqat qo'shimchasi sifatida FAO/WHO Codex Alimentarius xalqaro oziq-ovqat standartlari to'plamiga kiritilgan. Ular ba'zi dori-darmon formulalarida tabiiy stabilizator sifatida ishlatiladi [4].

5. Bioparchalanadigan plyonkalar:

- Qadoqlash materiallari: Amarant pektinini namlik va kislorod to'siqlarini ta'minlagan holda plastik qadoqlarga barqaror muqobil bo'lib, biologik parchalanadigan plyonkalar va qoplamalar yaratish uchun o'rganish mumkin.

6. Hayvonlar uchun ozuqa :

- **Ozuqa qo'shimchasi:** uning qo'yiqlashtiruvchi xususiyatlaridan hayvonlar ozuqalarini shakllantirishda, tuzilishi va ozuqaviy tarkibini yaxshilash uchun foydalanish mumkin.

Umuman olganda, amarant pektin turli sohalarda istiqbolli dasturlarga ega bo'lgan ko'p qirrali polisaxariddir. Uning tabiiy kelib chiqishi va funksional xususiyatlari uni ko'plab formulalar uchun jozibali tarkibiy qismga aylantiradi.

Xulosa. Amarant pektin tetraxlormetan, etanol va parasetamolning gepatotoksik ta'siriga sezilarli tuzatish kiritdi. Preparat organizmning energiya ta'minotiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi va jigarda glikogen hamda ATF zahiralarning kamayishiga yo'l qo'ymadi.

Amarant pektini ta'sirida jigarda metabolik va funksional buzilishlarni rivojlanish xavfini kamayadi. Inson tanasi uchun agressiv kimyoviy moddalar va turli xil kelib

chiqadigan toksik gepatitlarning oldini olishda gepatoprotektiv vosita sifatida tavsiya etilishi mumkin [4].

Shunday qilib, yer yuzidagi o'simliklarning ajralmas qismi bo'lgan pektin inson paydo bo'lganidan beri doimo oziq-ovqat tarkibiy qismi bo'lib kelgan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti pektinlari mutlaqo toksikologik xavfsiz mahsulot sifatida tan olingan. Uni ishlatishda hech qanday cheklovlar yo'q va ko'pchilik mamlakatlarda qimmatli oziq-ovqat mahsuloti sifatida tan olingan. Pektin samarali detoksikant bo'lib, kop valentli og'ir va selektiv xususiyatlarga ega radioaktiv metallar bog'lanadi. U turli kasalliklarni davolash va insonning faol umr ko'rish davomiyligini oshirish uchun ishlatiladi [6].

FOYADALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1. Выделение и физико-химические свойства пектиновых полисахаридов из листьев амаранта.** С.Т. Минзанова , В.Ф. Миронов, А.З.Миндубаев, О.В. Цепаева, Л.Г. Миронова, В.А.Милюков, В.К.Гинс, М.С.Гинс. Сельскохозяйственная биология, 2021, том 56, ¹ 3, с. 591-601
- 2. Amaranthus Cruentus Taxonomy, Botanical Description, and Review of its Seed Chemical Composition.** Katarzyna Wolosik , Agnieszka Markowska. Natural Product Communications.May 2019.8-b
- 3. Effect of Pre-treatments on Extraction Yield and Quality of Fruit Pectin: A Review.** Ganesh Balbhim Shinde , Shrikant Baslingappa Swami , Suhas Zambre and K.V. Venkatesh. International Journal of Food and Fermentation Technology
Citation: Int. J. Food Ferment. Technol., 14(01): 423-437, June 2024. 4-b.
- 4. Целесообразность применения пектина из амаранта багряного при гепатопатиях, вызванных химическими веществами.** 2015 Э.И. Хасина.1-4b.
- 5. The Dual Nature of Amaranth—Functional Food and Potential Medicine.** Justyna Baraniak and Małgorzata Kania-Dobrowolska. <https://doi.org/10.3390/foods11040618>. 5-b.
- 6. Пектиновые вещества.** Дж.Э. Алиева, А.Ы. Кийикбаева, Д.А. Молдоканова. КМКТАУнун Жарчысы № 2 (76), 2022. Вестник КГУСТА №2 (76), 2022.5-b
DOI:10.35803/1694-5298.2022.2.517-522.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

GIYOHVANDLIK YOXUD ZAHARLI QOTIL

Isomiddinova Kamola

Toshkent davlat yuridik universiteti talabasi

Deyarli har kuni ijtimoiy tarmoqlarda turli xil g'ayri qonuniy yo'llar bilan respublikamiz hududiga giyohvandlik va psixotrop moddalarni olib kirmoqchi bo'lgan qo'shtirnoq ichidagi biznesmenlarga ko'zimiz tushadi. Xo'sh, bu yo'l jinoyat ekanligini, qanchadan qancha insonlarning umriga zavol bo'lishini bilmaydimi? Yoki qo'lga tushmayman, bu orqali mo'maygina pul ishlayman deb, vijdonini sotadimi?

Har bir inson dunyoga kelar ekan oldida ikkita yo'l turadi. Biri yaxshilikka intilib ezgu amallari ila xalqning hurmatini qozonsa, ikkinchisi esa jamiyatga, yoshlarning oniga zalolat urug'ini sochib ko'plab oilalarning yostig'ini qurutadi. Bu ikki so'z o'rtasida yer bilan osmonchalik farq bor. Asr vabosi deya bot-bot takrorlanayotgan giyohvandlik ham yomonlik yo'lida humronlik qilmoqchi bo'lgan ayrim qo'shtirnoq ichidagi biznesmenlarning xiylasidir. Asfuski, bugungi kunda ularning tuzog'iga ilinayotganlarning soni kam emas. Zaharli qotil deb atashimiz mumkin bo'lgan giyohvandlik insonning tinch hayotiga havf solib, ongini zaharlaydi turli xil aldovlar bilan zalolat botqog'iga botirayotganligini sezmaydi kishi.

Giyohvandlik – nafaqat oilalarning tinch osuda hayotni buzadi balki jamiyatga ham yetarlicha havf soladi. Chunki faqat sog'lom ota-onadan sog'lom farzand dunyoga keladi. Sog'lom va har tomonlamaga yetuk farzand esa kelajak poydevori hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra har yili giyohvandlik dardiga yo'liqqan 200 mingan ortiq kishi hayotdan ko'z yumadi.

Ming asfuski giyohvanlik qurboniga aylanib borayotgan insonlarning aksariyat qismini 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar tashkil etadi. Jamiyatda endigina yaxshi yomonni ajrata boshlagan, bor bilim va salohiyatini ilm yo'nalishida sarflashi kerak bo'lgan yoshlarning ongini zaharlab turli xil aldov yo'llari bilan o'z domiga ilintirayotganlar yo'q emas. Chunki dunyoqarashi endi rivojlanayotgan yoshlarni egri yo'lga boshlash ongini zaharlash juda oson. Yoki to'qlikka sho'xlik qilib nafaqat ota-onasini balki o'z yaqinlarini ham uyatga qo'yayotgan kimsalarni ham uchratishimiz mumkin. Bunda oiladagi tarbiya va muhitning o'rni juda katta ro'l o'ynaydi. Oilada farzandni e'tiborsiz qoldirish yoki haddan tashqari erkalatib yuborish niyati buzuk kimsalarning tuzog'iga ilintirish demakdir. To'g'ri yoki egri yo'lni tanlash har bir insonning o'ziga bog'liq. Shunday ekan har kimni kelajagi o'z qo'lida.

Davlatimizning yoshlarga yaratib berayotgan imkoniyatlarining son sanog'i yo'q. Bularning barchasi yoshlarni o'qitish, ilimli qilish, kasb-hunar o'rgatish, va bosh vaqtini mazmunli tashkil etish uchun xizmat qiladi. Chunki har qanday buzg'unchi g'oyalar bekorchilikdan kelib chiqadi. Zero kelajak yoshlar qo'lida.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Asr vabosi balosidan saqlanish uchun faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar emas, balki oilaning ham jamiyatning ham o'rnini juda katta. Shunday ekan oilada ota-onaga birdek ma'suliyat yuklanadi, jamiyatda esa har bir insonning qo'llab quvvatlovi muhim ahamiyatga ega. Xalqimizdagi bir bolaga yetti mahalla ota-ona maqoli bekorga takidlanmagan. Buning zamirida juda katta ma'no yashiringan. Oila ham kichik vatan, unib o'sadigan, kindik qonimiz to'kilgan qo'rg'ondir. Uni mastahkam saqlash, tashqi illatlardan asrash oila boshlig'i bo'lgan otalarning zimmasidadir.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 251-moddasida giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tayyorlash, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish yoki bunday moddalarni yoxud zararli moddalarni qonunga xilof ravishda muomilaga kiritish bir qancha javobgarlikka javob bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, hozirda respublikamizda nafaqat yoshlarni balki katta yoshdagi insonlarni giyohvandlikda saqlash ularni ogoh etish uchun say harakatlar olib borilmoqda. Ogohlik davr talabi sifatida Ommaviy axborot vositalarida va ijtimoiy tarmoqlarda ogohlikka chaqirmoqda.

KO'RISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI O'QITISH METODLARI
МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ
METHODS OF TEACHING CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENT

Nuriddinova Madina O'ktam qizi

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Maxus pedagogika:
tiflopedagogika" yo'nalishi 3-bosqich talabasi*
nuriddinova2022@icloud.com

Annotatsiya: *Ushbu maqola ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish metodlariga bag'ishlangan. Maqolada ko'rish qobiliyatining cheklanganligi bolalarning ta'lim jarayoniga ta'siri, shuningdek, ularning rivojlanishi va ijtimoiy moslashuviga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida muhokama qilinadi. O'qitish metodlari sifatida inkluziv ta'lim, multimodal yondashuvlar va texnologiyalardan foydalanish, shuningdek, individualizatsiyalashgan o'quv rejalarining ahamiyati ta'kidlanadi. Ushbu maqola, shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi, bu esa ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarning ta'lim olish jarayonini yaxshilashga yordam beradi. Natijada, maqola ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarning potentsialini to'liq ochishga qaratilgan samarali strategiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Аннотация: *данная статья посвящена методам обучения детей с нарушениями зрения. В статье рассматривается влияние нарушения зрения на образовательный процесс детей, а также то, как оно влияет на их развитие и социальную адаптацию. Подчеркивается важность инклюзивного образования, использования мультимодальных подходов и технологий в качестве методов обучения, а также индивидуализированных учебных планов. Эта статья также содержит практические советы для учителей и родителей, которые могут помочь улучшить процесс обучения детей с нарушениями зрения. В результате статья служит для разработки эффективных стратегий, направленных на полное раскрытие потенциала детей с нарушениями зрения.*

Abstract: *this article is devoted to the methods of teaching children with visual impairments. The article discusses the effects of visual impairment on the educational process of children, as well as how it affects their development and social adaptation. As teaching methods, inclusive education, the use of multimodal approaches and technologies are emphasized, as well as the importance of individualized training plans. This article also includes practical recommendations for teachers and parents to help improve the educational process of children with visual impairments. As a result, the article serves to develop effective strategies aimed at fully revealing the potential of children with visual impairment.*

Kalit so'zlar: *metod, og'zaki, ko'rgazmali, bilim berish manbalariga ko'ra metodlar, og'zaki metodlar, hikoya, suhbat, tushuntirish.*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ключевые слова: *метод, вербальный, наглядный, методы по источникам познания, вербальные методы, рассказ, беседа, объяснение.*

Keywords: *method, oral, visual, methods according to sources of knowledge, oral methods, story, conversation, explanation.*

Ma'lumki, didaktikaning predmetini o'rgatish, o'rganish hamda ta'lim mazmunini tashkil qiladi. Bunda ishtirok etayotgan uchta komponent bir-biri bilan uzviy aloqada bo'lib, ulardan birontasini e'tibordan chetda qoldirish mumkin emas.

Xo'sh ishni ularni qaysi biridan boshlash zarur?

Ishni o'rganish yoki o'rgatishdan boshlasak, tabiiy ravishda nimani o'rganmoqchimiz yoki o'rgatmoqchimiz degan savol tutiladi. O'rgatish ham, o'rganish ham ularning oxirgi natijasi ham ta'lim mazmuniga bog'liq. Nima bilan o'rgatmoq lozim. O'qitish jarayonida turli xil metodlardan foydalaniladi. Bu metodlar, birinchi navbatda, ko'rishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning fiziologik va psixologik xususiyatlaridan kelib chiqadi. Shubhasiz metod nima degan savol tutiladi. Metod - gregcha so'z bo'lib, yo'l, ahloh usuli ma'nolarini bildiradi. Ma'lumki, metodlar tasniflashi turlicha bo'lishi mumkin. Asosiy didaktik vazifalar va o'qitish jarayoning maxsus xususiyatlariga bog'liq bo'lgan metodlar tasniflashi ham ma'lum.

Bular: o'quvchilarni o'quv materiallarini o'zlashtirishga tayyorlash metodi, bilim olish, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, bilimlarni qo'llash na mustahkamlash, tekshirish metodlaridir. Mantiqiy bilimga mos keluvchi metodlar tasniflanishi ham mavjud: analitik, sintetik, analitik-sintetik, induktiv, deduktiv, induktiv-deduktiv, taqqoslash metodlari, o'xshatish abstraksiyalash metodlari kabilar. O'quvchilarni faoliyatini mustaqilligini va faoliyatini rivojlantirishga diqqatni kuchaytirish bilan bog'liq yana bir metodlar tasniflashi ishlab chiqilgan. Bu metodlar o'quvchilarning bilim faoliyati darajasi, me'yoriga asoslanib yaratilgan. Bu umumiy metodlar tasniflanishdan tiflopedagogikaning nazariy va amaliy jihatlarida ijodiy foydalaniladi. Demak, zamonaviy didaktika ta'lim metodlarini tasniflash turlarini quyidagicha ajratishimiz mumkin:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitishda foydalanadigan metodlar o'ziga xosligi, maxsusligi bilan ajralib turadi. Umumiy va maxsus metodlarni qo'llash zarurati bolalarning bilish faoliyati xarakteri bilan belgilanadi. Maxsus metodlar: bunda ko'r bolalar maxsus maktabida o'quv rejasida ko'zda tutilgan ma'lum bir fanni o'zlashtirish, o'qitishda qo'llaniladigan metodlar tushuniladi. O'quv materialining ahamiyatli tomonlari va shu o'quv materialini kar bolalar tomonidan o'zlashtirish xususiyatlariga tayanish, muhim metodologik metodlar, o'qitishning tashkiliy formalaridan foydalaniladi.⁷

Yuqoridagi sxemalardan maxsus ko'r va zaif ko'ruvchi bolalar maktablarida qo'llaniladigan o'qitish metodlari haqida umumiy tushunchaga ega bo'ldik.

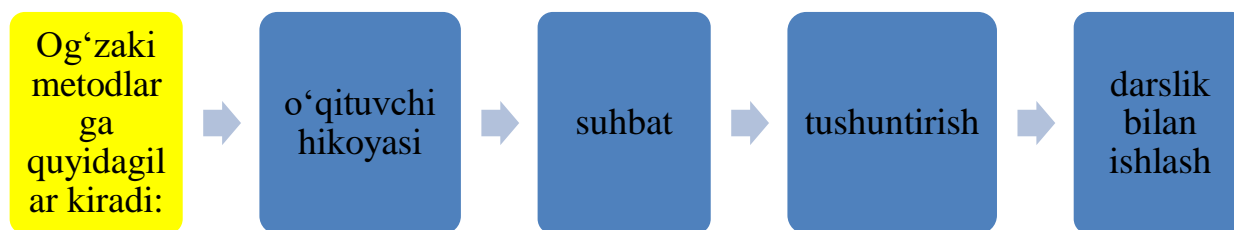
Ta'limda fan asoslariga o'qitishning og'zaki metodlari.

Ta'limning og'zaki metodlari asosiy sanalib ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar maktabida keng tarqalgan.

⁷ Qodirova F.U, Xusnuddinova Z.X. (2023). *Tiflopedagogika*.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Hikoya - o'quvchilarning bilimlarini muayyan tizimida jonli, o'zlashtirishlariga ko'maklashadigan o'quv materialini obrazli, emotsional bayon qilishdir. O'qituvchi so'zi ko'r va zaif ko'ruvchi o'quvchilar bilimlarining muhim manbaidir. Hikoyaning qimmatligi shundaki, qisqa vaqt ichida o'qituvchi kattagina hajmli ma'lumotlarni xabar qilishi mumkin. O'qitish metodi sifatida hikoya o'quvchilarning bilimlarini yangi amaliy material bilan to'ldirish zarur bo'lganida qo'llaniladi. Ushbu metod barcha sinflarga jami o'quv fanlarini o'qitishda ishlatiladi. Butun nutqiy materialni o'quvchilar asosan eshitib qabul qiladilar. Hikoyaning mazmuni ishonarli va ilmiy tekshirilgan dalillarni o'z ichiga olish, g'oyaviy yo'naltirilgan bo'lishi bayon qilinayotgan materialning yangilik darajasini, uning dasturiy talablarga javob berishini hisobga olish, hayot bilan atrofdagi voqelik, ko'r o'quvchilarning shaxsiy tajribasi bilan mustahkam aloqasini aks ettirishi lozim. Hikoya mazmun jihatdan tushunarli bo'lishi kerak. Hikoya ya'ni o'qituvchining hikoyasi darslikda bayon qilinganning aniq nusxasi bo'lmasligi kerak, lekin mutlaqo matndan ajralib qolgan bo'lmasligi lozim.

O'qituvchi bolalarni hikoya rejasi bilan tanishtirganda hikoya ular uchun tushunarliroq bo'ladi. Reja hikoyadan bir masaladan boshqasiga o'tilgandan izchillik bilan yozib boriladi. Hikoyada mantiqqa izchillikka rioya qilish, bosqichlar yoki butunlarni ajratish, o'quvchilarning eng muhim tomonini ikkinchi darajaligidan ajrata olishlariga imkon yaratish katta ahamiyatga ega. Hikoyaning emotsionalligi uning zaruriy xususiyati bo'lib, ko'p o'quvchilarning hikoyadagi obrazlarni to'liqroq tasavvur qilishlariga, o'qituvchining bayon qilinayotgan materialga munosabatini qurishlariga ko'maklashadi.⁸

O'qituvchining nutqiga qo'yiladigan talablar nihoyatda muhimdir: nutqi aniq, ifodali, ravon barcha orfoepiya me'yorlariga rioya qilingan bo'lishi lozim. Hikoya o'qitishning turli bosqichlarida qo'llanilishi mumkin: kirish bosqichidagi hikoya yangi materialni o'qishga tayyorlash maqsadida, bevosita o'qitish jarayonida, qabul qilingan materialni mustahkamlash uchun qo'llaniladi. Hikoya

induktiv va deduktiv yo'l bilan olib boriladi, so'ng xulosa chiqariladi. Muayyan umumlashma qoidalarni oldinga suradi, shundan so'ng ularni aniq misollar bilan dalillaydi.

Darslarda o'quvchilar o'zlarining hikoyalaridan foydalanishlari qiymati hisoblanadi.

⁸ R.R.Shomaxmudova, A.Berdieva.(2008). *Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish uslublari*.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'z hikoyasi jarayonida tiflopedagog sinfdagi o'quvchilarning har birini alohida e'tibor bilan kuzatib borishi lozim. Har daqiqada u o'zi aytganlarini bolalar qabul qilib, tushunganliklariga ishonchi komil bo'lishi kerak.

Tushuntirish - so'zli metodi ishlatilishi jarayonida hodisalar qonunyatlarini ochib ko'rsatiladigan, sabab-oqibat bog'lanishlari aniqlanadigan so'zli metoddir. O'qituvchining tushuntirishida hamisha mulohaza, isbot va xulosalar ko'p bo'ladi. Uning tushuntirishi o'qitilayotgan hodisalar va qonun-qoidalar mohiyatini ochib berishga qaratilgan. Tushuntirish o'quvchilarning faol fikrlash faoliyatini nazarda tutadi. Bunda o'quvchilarning mustaqilligi, ularning kitob bilan, ko'rgazmali va didaktik material bilan ishlay olishi muhimdir. Pedagog vazifasi - zaruriy yordam ko'rsatgan holda bolalarning amaliy va fikrlash faoliyatiga mohirlik bilan boshchilik qilish. Tushuntirish fanlar asoslarini o'qitish metodi sifatida maktab amaliyotida hikoya, suhbat, ko'rgazmali va amaliy metodlar bilan birga ko'riladi.

Suhbat - ta'limning og'zaki metodlari asosi sanalib tobora keng tarqalgan. Manologik bayondan farqli o'laroq, suhbat dialogik so'zlashuv metodidir. Uning qimmatini shundaki u tiflopedagogga o'quvchilar faoliyatini ancha faollashtirishga imkon beradi. Muloqotning savol-javob shakli o'quvchilarning og'zaki nutqini

faollashtirishga, o'z fikrini erkin bayon qilishga imkon beradi. O'tkazilgan tadqiqotlar ko'rsatishicha, ko'pincha suhbat xususiyati turlicha bo'lgan o'quv materialini o'qitishning universal metodiga aylanadi, bu esa tiflopedagogik amaliyotdagi jiddiy kamchiliklardan dalolat beradi. O'quv jarayonining yuqori sifati va samarali bo'lishini muayyan vazifalarni bajaradigan va o'quvchilarning har tomonlama bilish faoliyatlarini ta'minlaydigan o'qitishning har xil xususiyatli metodlaridan foydalanish yo'li bilangina ta'minlash mumkin.

Suhbat turlicha pedagogik maqsadlar bilan o'tkazilishi mumkin. Shunga ko'ra uning xususiyati va o'tkazish uslubiyati o'zgaradi. Jumladan, tiflopedagog amaliyotida kirish tusidagi suhbat keng tarqalgan.

Kirish suhbatini - o'quvchilarning ilgari o'zlashtirgan bilimlarini dolzarblashtirishga va ularni yangi materialni qabul qilishga tayyorlashga yordam beradi.

Yangi materialni o'qitish - jarayonida o'tkaziladigan suhbat boshqa xususiyatlarga ega. Savollar berish yo'li bilan o'qituvchi o'quvchilarni u yoki bu materialni faol qabul qilish va idroq etishga yo'naltiradi, hamda to'g'ri xulosalar va umumlashtirishga olib keladi.

Material o'zlashtirilishini tekshirish maqsadida o'tkaziladigan suhbat o'ziga xos tarzda tuziladi. O'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarning to'g'riligiga, hajmi va chuqurligini aniqlashga yordam beradi. Bilimlarni mustahkamlash bosqichida ularni o'zlashtirishning mustahkamligini, tizimga solinishini va umumlashtirilishini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ta'minlaydigan suhbat o'tkaziladi. Suhbat o'tkazishda tiflopedagogning savollarni tanlashi va ta'riflashi eng muhim o'rinni egallaydi.⁹

Savollar o'quvchilarning haqiqiy bilimlarini aniqlashgagina emas balki hodisalarning sababiy bog'lanishini o'zaro aloqadorligini tushunib olishga ularning mohiyatini aniqlashga qaratilishi lozim, bu esa o'quvchilarning evriotik izlanishga rag'batlantiradi.

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish metodlari, inkluziv ta'lim tamoyillariga asoslanib, har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan yondashuvlarni talab etadi. Ushbu bolalar uchun o'qitish jarayoni, ko'rish qobiliyatini hisobga olgan holda, turli xil multimodal strategiyalarni o'z ichiga olishi zarur. Bu metodlar o'quvchilarning ko'rish qobiliyatiga mos ravishda ta'lim resurslarini, texnologiyalarni va o'qitish usullarini o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirova F.U, Xusnuddinova Z.X. (2023). *Tiflopedagogika*.
2. R.R.Shomaxmudova, A.Berdieva.(2008). *Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limda o'qitish uslublari*.
3. [R.R.Shomahmudova.\(2011\)](#). *Maxsus va inklyuziv ta'lim*. Fan va ta'lim.
4. V.S.Raxmanova. (2017). *Defektologiya asoslari (korreksion pedagogika)*. Niso poligraf.
5. M.U. Xamidova. (2018). *Maxsus pedagogika*. Fan va texnologiya.

⁹ V.S.Raxmanova. (2017). *Defektologiya asoslari (korreksion pedagogika)*. Niso poligraf.

**“ATROF –MUHITNI ASRASH VA “YASHIL” IQTISODIYOT
YILI” UCHUN BELGILANGAN YILLIK TADBIRLAR VA
ULARNI AMALGA OSHIRISH ZARURATI**

Narqulova Muqaddas Ulug‘bekovna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada 2025 yil uchun mo‘ljallangan davlat dasturi doirasida amalga oshirilishi belgilangan chora –tadbirlar va ularning jamiyat va mamlakat hayoti uchun zarurati hamda samarasi borasida ma‘lumotlar berilgan.*

АННОТАЦИЯ. *В данной статье представлена информация о мерах, подлежащих реализации в рамках государственной программы на 2025 год, их необходимости и эффективности для жизни общества и страны.*

Annotation. *This article provides information on measures to be implemented within the framework of the state program for 2025 and their necessity and effectiveness for the life of society and the country.*

Ma‘lumki har yili yil davomida amalga oshirilishi zarur bo‘lgan chora –tadbirlar dasturi ishlab chiqilib, muhokamaga taqdim etiladi va tasdiqlanadi. 2025 yil uchun ham davlat dasturi ishlab chiqilgan bo‘lib, ushbu dastur “Atrof –muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb e‘lon qilingan joriy yilga mo‘ljallangan “O‘zbekiston -2030” strategiyasini amalga oshirish bo‘yicha chora –tadbirlarni o‘z ichiga oladi. Dasturda “O‘zbekiston -2030” strategiyasining quyidagi yo‘nalishlari bo‘yicha yillik tadbirlar va normativ –huquqiy hujjatlar loyihalari nazarda tutilgan:

- Ekologiya(atrof – muhitni muhofaza qilish va suv resurslarini tejash);
- Ijtimoiy siyosat(ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, yoshlar);
- Yashil iqtisodiyot(barqaror iqtisodiy o‘shish hisobiga aholi farovonligini ta‘minlash);
- Davlat boshqaruvi va sud –huquq sohasi (qonun ustuvorligini ta‘minlash, boshqaruvni xalq xizmatiga yo‘naltirish);
- Tashqi siyosat va xavfsizlik (“xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni davom ettirish).

“O‘zbekiston -2030” strategiyasining “Atrof –muhitni asrash va “yashil iqtisodiyot” yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi e‘lon qilingan bo‘lib, unga muvofiq, mamlakat rivojlanishining ustuvor yondoshuvlari sifatida quyidagilar belgilangan:

- Mahallalarning ekologik qiyofasini yaxshilash, ko‘chalarda yashillik darajasini oshirish, ekologik jihatdan qulay va farovon yashash muhitini shakllantirish;
- Aholining salomatligini yaxshilash, ekologik turmush tarzini shakllantirish va inson salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun shart –sharoitlarni yaratish;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- Tabiiy resurslarni tejash va ulardan oqilona foydalanish, ekologik barqarorlikni ta'minlash;
- O'simlik va hayvonot dunyosini asrash, ko'paytirish va keyingi avlodga yetkazish;
- "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini keng joriy qilish, iqtisodiyotni iqlim o'zgarishiga moslashtirishga qaratilgan loyihalarni barqaror moliyalashtirish;
- Respublika energobalansini qayta tiklanuvchi energiya ulushni oshirish, shu jumladan, davlat –xususiy sheriklik asosida yirik "yashil energiya" stansiyalarini barpo etish, hududlarda kichik va mikro gidroelektrstansiyalar tarmog'ini kengaytirish, aholi xonadonlarida quyosh panellarini o'rnatishni rag'batlantirish;
- Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohada zamonaviy energotejamkor texnologiyalarni keng qo'llash orqali iqtisodiyotda "uglerod izi"ni kamaytirish;
- Ekologik barqarorlikka yo'naltirilgan hududlar va tarmoqlararo muvofiqlashtiruvni ta'minlash.

Ustuvor yondoshuvlar resurs tejamkor iqtisodiy rivojlanish modeliga o'tish orqali 2030 yilgacha yalpi ichki mahsulotning yillik o'sishini kamida 6 foiz va uning hajmini 200 milliard dollarga yetkazish, inflyatsiyani 5 foiz, budjet taqchilligini yalpi ichki mahsulotga nisbatan 3 foiz darajasida saqlash, kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirish maqsadlariga erishishga asos bo'ladi.

Shu bilan bir qatorda, aholi salomatligini yaxshilash, ekologik turmush tarzini shakllantirish va inson salohiyatini ro'yobga chiqarish borasida aholining kundalik hayotiga ekologik tamoyillarni singdirish orqali mamlakatimizda "Ekofaol fuqaro" hayot tarzini keng targ'ib qilishga qaratilgan "Bir million yashil oila" umummilliy harakati yo'lga qo'yilishi va bunda:

- aholi orasida kunlik yurish va yugurishni targ'ib qilish;
- "yashil transportda", shu jumladan, velosipedda harakatlanishni rag'batlantirish;
- plastik mahsulotlardan foydalanishni kamaytirish, oziq –ovqat isrofgarchiligining oldini olish;
- suv, gaz va elektr energiyasi resurslaridan oqilona foydalanish asosiy tamoyillar sifatida belgilangan.

inson salohiyatini yuksaltirish, ta'lim uchun qulay muhit yaratish ishlarini tashkil etish maqsadida 2025 -2026 o'quv yilidan Markaziy Osiyo atrof –muhit va iqlim o'zgarishini o'rganish universiteti ekologiya, artof –muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi kabi ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha yetakchi oliy ta'lim tashkiloti etib belgilanishi qayd etilgan.

Dasturda 2025 yilda yangi quriladigan bino inshootlar va uy –joylar energiya samaradorligidan kelib chiqib, "Yashil bino" sertifikatini joriy etilishi nazarda tutilgan.

Bundan tashqari, 2025 yilda mahallalarning ekologik qiyofasini yaxshilash, yashillik darajasini oshirish, ekologik jihatdan qulay va farovon yashash muhitini shakllantirish borasida:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

- aholi uchun piyoda va velosiped yo‘laklarida daraxtlar va o‘simliklarni ekish orqali “Soyali sayr ko‘chalari” tarmog‘i yaratilishi, sohil va daryo bo‘ylarida 80 ta infratuzilma obyekt va 110 kilometrdan ortiq sog‘lomlashtirish yo‘laklari qurilishi;

- yomg‘ir va oqova suvlardan samarali foydalanish, mahallalardagi daraxtlarni zamonaviy suv tejoychi texnologiyalar orqali sug‘orish tizimini joriy etish natijasida yashillik darajasini oshirilishi;

- “Yashil makon” umummilliy loyihasi va “Mening bog‘im” loyihasi doirasida 200 million tup daraxt hamda butalar ekilishi, yashil bog‘lar va yashil parklarda quyosh panellari yordamida quvvatlanuvchi yoritkichlardan foydalanilishi;

- Orol dengizi tubida 100 ming gektar “yashil maydon” barpo etilishi va Orolbo‘yi mintaqasidagi o‘zmonzorlarni 2,1 million gektarga yetkazilishi;

- o‘rmon bilan qoplangan maydonlar 4,1 million gektarga yetkazilishi va muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar 14,5 foizgacha kengaytirilishi hamda ularning ekoturizm, ko‘chatchilik va dorivorchilik yo‘nalishlaridagi foydalanilmayotgan zaxiralari aniqlanib, safarbar qilinishi va aholining daromadlari oshirilishi;

- jamoatchilik, ekofaollar va biznes vakillarining tabiatni muhofaza qilish bo‘yicha tashabbuslarini qo‘llab –quvvatlash akseleratsiya tizimini joriy etilishi nazarda tutilgan.

Mazkur dastur tegishli yo‘nalish va hudud bo‘yicha belgilangan maqsadli ko‘rsatkichlarga erishish hamda nazarda tutilgan chora –tadbirlarni o‘z vaqtida, puxta va samarali amalga oshirish uchun asos bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. uzbekistan2030.uz
2. norma.uz
3. Жаббарова, Ю. (2024). Chet ellik talabalar uchun lingvistik va madaniy komponentlarni o‘z ichiga olgan darsliklar va o‘quv qo‘llanmalarini yaratish. *Лингвоспектр*, 3(1), 180-184.
4. Хужамуродовна, J. Y. (2024). MATN SHAKLLANISHIDA QARINDOSHLIK ATAMALARINING O‘ZIGA XOS O‘RNI. *worldly knowledge conferens*, 8(2), 71-73.
5. Хужамуродовна, J. Y. (2024). “QARINDOSHLIK” KONSEPTI SEMANTIK KO‘LAMINING YAQIN VA UZOQ HUDUDLARIGA BIR NAZAR. *International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING*, 5(2), 1468-1470.
6. Жаббарова, Ю. (2023). Значение интеграционных процессов в образовании. *Актуальные проблемы обучения социально-гуманитарных наук в медицинском образовании*, 1(1), 57-64.
7. Жаббарова, Ю. (2023). Образование молодежи – судьба народа, прогресс родины. *Актуальные проблемы обучения социально-гуманитарных наук в медицинском образовании*, 1(1), 48-56.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

8. Жаббарова, Ю. Х. (2023). ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА «РОДНЯ» В УСЛОВИЯХ ДИСКУРСА. In НАУЧНЫЕ РЕВОЛЮЦИИ: СУЩНОСТЬ И РОЛЬ В РАЗВИТИИ НАУКИ И ТЕХНИКИ (pp. 81-83).
9. Жаббарова, Ю. (2022). KINSHIP TERMINOLOGY AS AN IMPORTANT ETHNOGRAPHIC AND HISTORICAL SOURCE. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЯЗЫКА, ОБРАЗОВАНИЯ, ПЕРЕВОДА, 3(5).
10. КОННОТАЦИЯ, Қ. Т. И. П. Жаббарова Юлдуз Хужамурадовна. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY.
11. Isamutdinova, D. (2024, October). MILLIY TARIX VA MADANIYATNI AKS ETTIRUVCHISI SIFATIDA O'XSHATISHLAR. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 9, pp. 38-41).
12. Marifjanovna, I. D. (2024). INGLIZ TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 36-37.
13. Marifjanovna, I. D. (2024). NEMIS TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. PEDAGOG, 7(9), 138-139.
14. Marifjanovna, I. D. (2024, June). The Importance of Poems and Songs in the Development of German Vocabulary in Young Children. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (Vol. 8, pp. 1-3).
15. Durdon, I. (2024). INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARNING CHET TILI O'QITISHDAGI O'RNI. *СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЯ*, 1(1), 227-232.
16. Isamutdinova, D. (2024). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNALOGIYA ASOSIDA CHET TILI DARSLARINI TASHKIL QILISH. *СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЯ*, 1(1), 86-89.
17. Isroilova, H., & Isamutdinova, D. (2024). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(2), 218-223.
18. Isamutdinova, D. (2024). LANGUAGE AS A CULTURAL HERITAGE. *Экономика и социум*, (4-1 (119)), 175-179.

**TARJIMA JARAYONIDA "RUHONIYLIK" TUSHUNCHASINING
LAKUNALARINI ANIQLASH VA ULARNI KONTEKSTGA
MOSLASHTIRISH USULLARI**

Uralova Sabina Ixxom qizi

Jizzax viloyati Jizzax shaxri 19 maktab

Annotatsiya: *"Ruhoniylik" tushunchasi madaniy, falsafiy va diniy kontekstlarda chuqur ildiz otgan bo'lib, uning tarjimasi til va kontseptual lakunalar sababli sezilarli qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada, tarjima jarayonida "ruhoniylik" tushunchasidagi lakunalar qanday aniqlanishi va bu bo'shliqlarni manba tilidagi va maqsad tilidagi kontekstga qanday moslashtirish usullari ko'rib chiqiladi. Til, madaniyat va falsafiy nuanslar orqali kelib chiqadigan lakunalarni tahlil qilish orqali, tarjimonlar bu bo'shliqlarni qanday bartaraf etish uchun dinamik ekvivalentlik, madaniy moslashtirish va transkreasiya kabi texnikalarni qo'llashlarini o'rganamiz. Tarjima jarayonida ruhoiylikni moslashtirish, manba va maqsad madaniyatlarini chuqur anglashni talab qiladi, shu bilan birga, tushuncha maqsadli auditoriya uchun tushunarli bo'lishi ta'minlanadi. Muallif, ruhoiylikni tarjima qilishda duch keladigan qiyinchiliklarni va bu murakkabliklarga qaramay, samarali tarjima qanday amalga oshirilishini yoritadi.*

Kalit so'zlar: *Ruhoniylik, Tarjima, Lakunalar, Madaniy Moslashtirish, Kontseptual Bo'shliqlar, Dinamik Ekvivalentlik, Transkreasiya, Madaniy Aloqa*

Kirish

"Ruhoniylik" tushunchasini tarjima qilish, diniy, falsafiy va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning tarjimasi o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ruhoniylik keng ma'nolarga ega bo'lib, o'zini biror yuksak kuch bilan bog'lash yoki chuqur diniy e'tiqodlar bilan ifodalangan bo'lishi mumkin. Har bir madaniyat va tilda ruhoniylik tushunchasi turlicha talqin etilishi mumkin. Shu sababli, tarjimonlar ruhoiylikni tarjima qilayotganda, bu bo'shliqlarni aniqlash va tushunchaning aslyatga sodiq qolgan holda, maqsad tiliga moslashuvi uchun aniq usullarni qo'llashlari zarur. Ushbu maqolada, tarjima jarayonida ruhoiylik tushunchasidagi lakunalarni qanday aniqlash va bartaraf etish usullari muhokama qilinadi.

Ruhoniylik tushunchasi va uning kontekstual tabiati

Ruhoniylik, o'zini biror oliy kuch bilan bog'lash yoki tabiatga, insoniyatga, yoki butun koinotga nisbatan chuqur aloqada bo'lish kabi turli xil ma'nolarga ega. Ruhoniylik tushunchasi, turli madaniyatlar va dinlar orqali shakllanib, har bir ijtimoiy va madaniy kontekstda o'ziga xos tarzda talqin etiladi. Masalan, G'arbda ruhoniylik ko'pincha shaxsiy farovonlik, o'zini yaxshilash yoki tabiat bilan bog'lanish bilan bog'liq bo'lsa, boshqa madaniyatlarda bu ko'proq diniy amaliyot yoki ma'naviy yuksalish bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Shunday qilib, ruhoniyluk tushunchasining ma'nosi manba tilidan maqsad tiliga o'g'irilganda sezilarli o'zgarishi mumkin. Tarjimada madaniy va diniy farqlarni hisobga olish zarur, chunki ba'zi madaniyatlarda ruhoiyluk tushunchasi yoki amaliyotlari boshqa madaniyatlarda unchalik tanilmasligi mumkin. Bu farqlar ko'pincha lakunalarni, ya'ni til va kontseptual bo'shliqlarni keltirib chiqaradi.

Ruhoniyluk tushunchasidagi lakunalarni aniqlash

Ruhoniyluk tushunchasidagi lakunalarni aniqlashda bir nechta toifalar mavjud:

1. Linguistik Lakunalar: Bu, tarjima qilinayotgan tilda ruhoniylukka oid so'z yoki iboraning to'liq mos kelmasligi holatidir. Masalan, "ruhoniyluk" so'zi ba'zi tillarda bevosita tarjima qilinmasligi yoki uning ma'nosi madaniyatga qarab farq qilishi mumkin. Ba'zi tillarda ruhoniyluk diniy amaliyot sifatida tushunilishi mumkin, boshqalarida esa bu koinot yoki tabiat bilan bog'lanish sifatida qabul qilinadi.

2. Madaniy Lakunalar: Bu, ruhoniylukning ma'lum bir madaniyat yoki din bilan chuqur bog'liqligi tufayli yuzaga keladi. Masalan, buddaviylikdagi "nirvana" yoki xristianlikdagi "muqaddas" kabi tushunchalar boshqa madaniyatlarda mavjud bo'lmasligi mumkin. Tarjimon bu tushunchalarning madaniy ahamiyatini tan olib, bu bo'shliqni bartaraf etishga harakat qilishi kerak.

3. Falsafiy Lakunalar: Ruhoniyluk ko'pincha falsafiy e'tiqodlar bilan bog'liq bo'lib, bu e'tiqodlar madaniy farqlarni hisobga olib o'zgaradi. Masalan, ekzistensializm yoki Yangi Asr falsafasida ruhoiyluk tushunchasi diniy asoslangan amaliyotdan sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Tarjimada bu falsafiy tizimlar orasidagi farqlarni hisobga olish, kontseptual bo'shliqlarni to'ldirishni talab qiladi.

Ruhoniyluk tushunchasidagi lakunalarni moslashtirish usullari

Lakunalar aniqlangandan so'ng, tarjimonlar ruhoniyluk tushunchasini maqsad kontekstiga moslashtirish uchun bir qator usullarni qo'llashlari kerak. Ushbu usullar quyidagicha:

1. Dinamik Ekvivalentlik

Eugene Nida tomonidan taklif qilingan dinamik ekvivalentlik, manba matnining ma'nosini va tasirini aks ettirishni maqsad qiladi, bu esa so'zma-so'z tarjimaga qaraganda ko'proq ahamiyatga ega. Ruhoniyluk kontekstida bu usul manba tilidagi ma'no va hissiy tasirni maqsad tiliga o'tkazish uchun mos ifodalarni topish uchun ishlatiladi. Bu usul bevosita lingvistik ekvivalentlarga qaraganda ko'proq ma'no va hissiy jihatlarga e'tibor beradi.

Masalan, xristianlikdagi "rahm" tushunchasi boshqa tillarda to'liq ekvivalentga ega bo'lmasligi mumkin, ammo tarjimon dinamik ekvivalentlik usulidan foydalanib, bu ma'noni maqsad madaniyatida o'ziga xos tarzda ifodalaydi.

2. Madaniy Moslashtirish

Madaniy moslashtirish tarjimadagi muhim usullardan biridir, chunki bu usul maqsad tilidagi madaniy va diniy normaga moslashtirishni talab qiladi. Agar biror ruhoniyluk tushuncha yoki amaliyot maqsad madaniyatiga noma'lum bo'lsa, tarjimon qo'shimcha

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kontekstni taqdim etishi yoki tushunchani tushunarli qilish uchun uni yangidan tashkil etishi kerak.

Masalan, agar ruhoniyl matnda maxsus diniy amaliyot, masalan, muayyan bir rituallar haqida so'z yuritilsa, tarjimon bu amaliyotning maqsad madaniyatidagi muqobilini topishi yoki qo'shimcha tushuntirish berishi kerak.

3. Transkreasiya

Transkreasiya bu usul manba matnini maqsad madaniyatiga mos ravishda qayta yaratishni o'z ichiga oladi. Oddiy tarjimadan farqli o'laroq, transkreasiya asarining hissiy ohangini va niyatini saqlab qolishni ta'minlaydi, shu bilan birga maqsad madaniyatiga mos ravishda tushunchani yangidan talqin qiladi. Ruhoniylk kontekstida transkreasiya yordamida tarjimon maqsad madaniyatining diniy va falsafiy tushunchalari bilan mos keladigan ma'no yaratadi.

Masalan, "mindfulness" tushunchasi buddaviylkda mavjud bo'lsa, uni transkreasiya yordamida maqsad madaniyatida mavjud bo'lgan o'xshash amaliyotlar bilan ifodalash mumkin.

4. Izohlar va Tushuntirishlar

Ba'zi hollarda, xususan, maxsus yoki noma'lum ruhoniyl tushunchalar bilan ishlaganda, izohlar yoki tushuntirishlar qo'shish zarur bo'lishi mumkin. Bu, masalan, footnote yoki endnote qo'shib, manba tilidagi ma'lumotlarni maqsad tiliga qanday moslashtirishni tushuntirishni o'z ichiga oladi.

Masalan, islomiy ruhoniylkni tarjima qilishda tarjimon islomiy e'tiqodlar, amaliyotlar yoki atamalarni izohlar bilan tushuntirib berishi kerak

Xulosa

Ruhoniylkni tarjima qilish jarayoni manba va maqsad madaniyatlarini chuqur tushunishni talab qiladi, shuningdek, ruhoiylkka oid diniy va falsafiy tizimlar o'rtasidagi farqlarni hisobga olishni zarur qiladi. Ruhoniylk tushunchasidagi lakunalarni aniqlash bu jarayondagi birinchi qadamdir. Tarjimonlar dinamik ekvivalentlik, madaniy moslashtirish, transkreasiya va izohlar kabi turli usullarni qo'llash orqali bu bo'shliqlarni bartaraf etadilar va ruhoiylk tushunchasining asliyatga sodiqligini saqlab qolgan holda, uni maqsad madaniyatiga moslashtiradilar. Shunday qilib, tarjimonlar ruhoniylkni to'g'ri va samarali tarjima qilishda madaniy tushunishni rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nida, E. A., & Taber, C. R. (2003). Tarjimaning nazariyasi va amaliyoti. Brill.
2. Venuti, L. (2012). Tarjimonning ko'rinmasligi: Tarjimaga tarixiy yondashuv. Routledge.
3. Bassnett, S. (2002). Tarjima tadqiqotlari. Routledge.
4. Newmark, P. (1988). Tarjima darsligi. Prentice Hall.

O'ZBEK TILIDA YANGI PEDAGOGIK TERMINLAR YARATISHDA INGLIZ
TILIDAGI MODELLAR VA ULARNING QO'LLANILISHI

Djabborov Dilrux Zufarovich

*Sirdaryo viloyati Oqoltin tumani 9-son Maktab o'quv
ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari*

Annotatsiya: *O'zbek tilida pedagogik terminologiyani yangilash va rivojlantirish jarayonida ingliz tilidagi modellarni qo'llash o'ziga xos muammolar va imkoniyatlarni keltirib chiqaradi. Global ta'lim tizimi doirasida ingliz tilidagi pedagogik terminlar ko'pincha boshqa tillarga, jumladan, o'zbek tiliga tarjima qilinadi yoki moslashtiriladi. Biroq, bu jarayon o'zbek tilining leksik va grammatik xususiyatlariga, shuningdek, milliy ta'lim tizimiga mos keladigan yangi terminlarni yaratishni talab etadi. Ushbu maqolada ingliz tilidagi pedagogik modellar asosida o'zbek tilida yangi terminlar yaratish usullari va bu jarayondagi qo'llanilishi tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *pedagogik terminlar, ingliz tili, o'zbek tili, terminologiya, yangi terminlar, ta'lim, lingvistika, moslashtirish, globalizatsiya.*

Kirish

Ingliz tilidagi pedagogik atamalar va tushunchalar ta'lim tizimi bo'yicha jahon miqyosida keng tarqalgan va zamonaviy pedagogik ilm-fan va amaliyotda mustahkam o'rin tutgan. O'zbekiston ta'lim tizimida ham ingliz tilidagi pedagogik atamalar tez-tez ishlatilmoqda, ammo ularni o'zbek tiliga moslashtirish va yangi terminlarni yaratish jarayoni qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. O'zbek tilida pedagogik terminlar yaratish jarayonida ingliz tilidagi modellarni qo'llash, ba'zan, nafaqat lingvistik, balki madaniy va pedagogik farqlarni ham hisobga olishni talab qiladi.

Ingliz Tilidagi Pedagogik Modellar O'zbek Tiliga Moslashtirilishi

Ingliz tilidagi pedagogik terminlar va tushunchalar ko'pincha o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinadi, yoki ularni o'zbek tiliga moslashtirishda yangi so'zlar va iboralar yaratiladi. Ingliz tilidagi pedagogik modellarni o'zbek tilida samarali qo'llashning ba'zi usullari va xususiyatlari quyidagicha:

1. Transliteratsiya (Ko'chirish)

Ko'chirish usulida ingliz tilidagi atama yoki terminning fonetikasi va yozilishiga mos keladigan o'zbekcha ekvivalentlar yaratiladi. Bu usul orqali, masalan, "online learning" (onlayn ta'lim), "e-learning" (e-ta'lim), yoki "feedback" (fikir-mulohaza) kabi atamalar o'zbek tiliga kirib, talaffuz va yozilish bo'yicha o'zbek tilining fonetik tizimiga moslashtiriladi. Biroq, bu usul ko'p hollarda tashqi so'zlarni o'zlashtirishni anglatadi, bu esa tilning tozaligi va mustaqilligini saqlashni murakkablashtiradi.

2. Tushuntirish va Parafrazlash

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Agar ingliz tilidagi pedagogik atama to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilib bo‘lmasa, tarjimonlar ko‘pincha ushbu atamani tushuntirib yoki parafraz qilib beradi. Masalan, "student-centered learning" atamasini o‘zbek tilida "talabaga yo‘naltirilgan ta‘lim" deb tarjima qilish orqali tushuncha aniq ifodalanadi. Bu usulda yangi terminlar yaratish o‘rniga mavjud so‘zlardan foydalaniladi va ular orqali asosiy ma‘no yetkaziladi.

3. Yangi Terminlar Yaratish

Ba‘zi hollarda ingliz tilidagi pedagogik tushunchalar uchun o‘zbek tilida yangi atamalar yaratish zarurati tug‘iladi. Bu jarayonda inglizcha terminlarning mohiyatini saqlab qolish bilan birga, o‘zbek tilining leksik va grammatikalik xususiyatlariga mos keladigan yangi so‘zlar yaratiladi. Masalan, "critical thinking" (tanqidiy fikrlash) atamasi o‘zbek tilida "tanqidiy fikrlash" deb tarjima qilinadi, bu so‘zlar o‘zbek tilida mavjud va ma‘lum bir pedagogik kontsepsiyani anglatadi.

4. Anglizatsiya (Inglizcha so‘zlarni o‘zlashtirish)

Bu usulda inglizcha so‘zlar o‘zbek tiliga kirib, ularga o‘zbek tilining grammatik tuzilishini qo‘llash orqali moslashtiriladi. Masalan, "workshop" (vorkshopp) yoki "seminar" (seminar) kabi so‘zlar ingliz tilidan o‘zbek tiliga bevosita kirib kelgan va keng tarqalgan. Biroq, bu usuldagi terminlar ko‘pincha aniq pedagogik tushunchani anglatishda qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin, chunki ular o‘zbek madaniyatida to‘liq aks etmasligi mumkin.

Inglizcha Pedagogik Terminlarning O‘zbek Tiliga Moslashtirilishida Milliy Xususiyatlarni Saqlash.

Inglizcha pedagogik atamalarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda milliy o‘ziga xoslikni saqlash muhimdir. Bu jarayonda faqat leksik moslikni topish emas, balki ma‘lum bir madaniy va ta‘lim tizimiga moslashtirish ham zarur. Masalan, G‘arb ta‘lim tizimida mavjud bo‘lgan "learning outcomes" (o‘rganish natijalari) tushunchasi o‘zbek tilida ham keng tarqalgan, lekin bu tushuncha o‘zbek ta‘lim tizimiga to‘g‘ri moslashtirilgan holda tushuntirilishi kerak. Buning uchun pedagogik terminlarni yaratishda o‘zbek ta‘lim tizimining an‘anaviy va zamonaviy yondashuvlari hisobga olinishi zarur.

Yangi Terminlar Yaratishda Tilshunoslik Asoslari

Yangi pedagogik terminlar yaratishda tilshunoslikning bir qator asosiy tamoyillari amal qiladi:

1. Morfonologik Moslashuv

Inglizcha so‘zlar o‘zbek tiliga kirganda, ular o‘zbek tilining morfologik va fonetik tizimiga moslashishi kerak. Masalan, inglizcha "education" so‘zi o‘zbek tilida "ta‘lim" deb tarjima qilinadi, chunki o‘zbek tilida bu so‘zning fonetik va morfologik mosligi mavjud.

2. Semantik Moslashuv

Inglizcha pedagogik atamalarni o‘zbek tiliga moslashtirishda so‘zlarning semantik ma‘nosi muhim ahamiyatga ega. Tarjimonlar, asosan, atamaning to‘liq ma‘nosini saqlashga harakat qilishadi. Bu o‘zbek tilidagi mavjud so‘zlar va iboralar bilan amalga oshiriladi.

Tavsiya va Xulosa

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ingliz tilidagi pedagogik terminlarni o'zbek tiliga moslashtirishda tilshunoslik va pedagogik kontekstni inobatga olish zarur. Yangi terminlar yaratishda milliy o'ziga xoslikni saqlash, o'zbek tilining grammatik va leksik xususiyatlarini hisobga olish juda muhimdir. Shuningdek, ingliz tilidagi pedagogik modellarni o'zbek tiliga moslashtirish jarayonida yangi terminlar yaratish va mavjud so'zlardan samarali foydalanish orqali aniq va tushunarli pedagogik atamalarni ishlab chiqish mumkin.

REFERENCES:

1. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
2. Zokirova, N. (2024). Translation Transformation and Equivalency in Translation Studies. *International Journal of Formal Education*, 3(11), 216-222.
3. Zokirova, N. (2021). TARJIMA DISKURSIDA ADEKVATLIKKA ERISHISHNING PRAGMATIK VA KOGNITIV XUSUSIYATLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 8(8).
4. Zokirova, N. (2024). THE CONCEPT OF "LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD" IN TRANSLATION. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 48(48).
5. Ишанходжаева, Г. Т., Кахарова, Н. М., & Кодирова, З. М. (2024). АСКАРИДОЗ И СУДОРОЖНЫЙ СИНДРОМ. *PEDAGOGS*, 57(2), 131-132.
6. Khayitbaevich, D. K. (2024). EXPLORING THE FLEXIBILITY OF ADJECTIVE ORDER IN ENGLISH: COGNITIVE, PRAGMATIC, AND STYLISTIC PERSPECTIVES. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 2(5), 593-597.
7. Khayitbaevich, D. K. (2024). Analysis of Word Transposition Types in English and Uzbek Languages. *Cognify: Journal of Artificial Intelligence and Cognitive Science*, 1(1), 59-65.
8. Shodieva, G. (2023). TRANSPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK. *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(4), 40-46.
9. Shodieva, G. (2023). TRANPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK LANGUAGE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 530-534.
10. Baker, M. (2011). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
11. House, J. (2015). *Translation as Communication Across Languages and Cultures*. Routledge.
12. Nida, E., & Taber, C. R. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. Brill.
13. Venuti, L. (2012). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

INGLIZCHADAN O'ZBEKCHAGA TARJIMA QILISHDA YUZAGA KELADIGAN ASOSIY QIYINCHILIKLAR

Djabborov Dilrux Zufarovich

*Sirdaryo viloyati Oqoltin tumani 9-son Maktab o'quv
ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari*

Annotatsiya. *Inglizchadan o'zbekchaga tarjima qilish jarayoni, ikkita til o'rtasidagi strukturaviy, madaniy va sintaktik farqlar tufayli bir qator qiyinchiliklarga duch keladi. Har ikki til ham turli madaniy va geografik kontekstlarda ishlatilsa-da, ularning strukturaviy va semantik farqlari tarjimonlar uchun to'siqlarni yaratadi. Ushbu maqola, ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda uchraydigan asosiy qiyinchiliklarni, jumladan lingvistik struktura, leksika, madaniy nozikliklar va idiomatik ifodalar kabi jihatlarni o'rganadi. Shuningdek, maqolada domestikatsiya va forenizatsiya kabi tarjima strategiyalarining bu qiyinchiliklarni bartaraf etishdagi roli ko'rsatilgan. Tadqiqot, har ikki tilni chuqur anglash va aniq va mazmunli tarjimalarni amalga oshirish uchun madaniy sezgirlikning zarurligini ta'kidlaydi.*

Kalit So'zlar: *Tarjima, Inglizchadan O'zbekchaga, Lingvistik Qiyinchiliklar, Madaniy Sezgirlik, Idiomatik Ifodalar, Domestikatsiya, Forenizatsiya, Sintaktik Strukturalar, Leksik Teshiklar*

Kirish

Tarjima - bu manba tilidan ma'no transferi orqali asl xabarni saqlab qolish jarayonidir. Ammo ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish, til strukturalari, leksikasi, madaniy konteksti va idiomatik ifodalari o'rtasidagi sezilarli farqlar tufayli ayniqsa qiyin bo'lishi mumkin. Ingliz va o'zbek tillari keng tarqalgan tillar bo'lsa-da, ularning tarixiy, madaniy va sintaktik xususiyatlari tarjimonlar uchun o'ziga xos to'siqlarni yaratadi. Ushbu maqola ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda uchraydigan asosiy qiyinchiliklarni tahlil qilishni maqsad qiladi va tarjima jarayoniga ta'sir etuvchi lingvistik va madaniy omillarni o'rganadi. Bundan tashqari, maqolada ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun ishlatiladigan umumiy tarjima strategiyalari va uslublari ko'rib chiqiladi.

Lingvistik va Struktural Farqlar

Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishdagi eng katta qiyinchiliklardan biri ikki til o'rtasidagi jumla tuzilishi va grammatika qoidalaridagi farqlardir. Ingliz tili subyekt-fe'l-ob'ekt (SVO) tuzilishiga ega bo'lib, o'zbek tili esa subyekt-ob'ekt-fe'l (SOV) tuzilishiga asoslanadi. Bu, jumladan so'z tartibi o'rtasidagi sezilarli farqlarni keltirib chiqaradi va tarjima qilishda aniqlik va tabiiylikni saqlashni murakkablashtiradi.

Masalan, ingliz tilidagi "She gave me a book" jumlasini o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilganda, "U menga kitob berdi" shaklida bo'ladi, bu yerda fe'l "berdi" jumlaning

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

oxirida keladi. Bu so'z tartibidagi farq, ayniqsa murakkab yoki uzoq jummalarni tarjima qilishda tarjimanni chalg'itishi mumkin.

Bundan tashqari, zamonlar va fe'l shakllarini ishlatishdagi farqlar ham qiyinchilik tug'diradi. Ingliz tilida vaqt, aspekt va modallikni ifodalovchi nisbatan murakkab zamonlar va yordamchi fe'llar tizimi mavjud (masalan, I have been reading). O'zbek tilida esa vaqt va aspekt fe'l oxiridagi qo'shimchalar va yordamchi konstruktsiyalar orqali ifodalanadi, bu esa tarjimon uchun moslashtirishni qiyinlashtiradi. Shuningdek, ingliz tilida modal fe'llar (masalan, can, may, must) ko'proq aniq farqlarga ega bo'lsa-da, o'zbek tilida bunday farqlar yo'q, bu esa tarjimonning maqsadli ma'noni qanday etkazish kerakligini hal qilishda qo'shimcha murakkabliklar yaratadi.

Leksik Teshiklar va Leksik Farqlar.

Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan asosiy qiyinchiliklardan biri leksik teshiklar bilan bog'liqdir. Ba'zi inglizcha so'zlar yoki ifodalar o'zbek tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentlarga ega emas, shuning uchun ularni tasviriy iboralar, qarz so'zlar yoki ijodiy yechimlar yordamida etkazish zarur bo'ladi.

Masalan, texnologiya, modernlik yoki globalizatsiya bilan bog'liq so'zlar ko'pincha o'zbek tilida mahalliy ekvivalentlarga ega emas. Internet, software yoki smartphone kabi so'zlar to'g'ridan-to'g'ri ingliz tilidan olingan va o'zbek leksikona kiritilgan. Bu qarz so'zlar teshiklarni to'ldirishga yordam bersa-da, ba'zi hollarda, ayniqsa texnologiya yangiliklariga kamroq ta'sir ko'rsatgan yoki avvalgi avlod vakillari uchun tushunarsiz bo'lishi mumkin.

Shuningdek, ba'zi inglizcha atamalar madaniy jihatdan o'ziga xos bo'lib, ularni o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish qiyin bo'lishi mumkin. Masalan, Thanksgiving (Shukronalik kuni) atamasi AQShda o'ziga xos bir bayram va madaniyat bilan bog'liq bo'lib, o'zbek an'analari bilan hech qanday to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega emas. Bunday holatlarda, tarjimon matnni maqsadli auditoriya madaniyatiga moslashtirish uchun tushuntirishlar yoki madaniy o'zgartirishlar kiritishi kerak.

Idiomatik Ifodalar va Frazeologik Fe'llar. Ingliz tili idiomatik ifodalar va frazeologik fe'llar bilan boy bo'lib, bu o'zbek tiliga tarjima qilishda katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu iboralar ko'pincha so'zma-so'z tarjima qilinganida o'z ma'nosini yo'qotadi yoki maqsadli tilda g'alati yoki noqulay tovush chiqaradi. Masalan, inglizcha "kick the bucket" ifodasi "o'lish" degan ma'noni anglatadi, ammo o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilish "olma chelakni tepish" degan ma'noda hech qanday ma'no anglatmaydi. Buning o'rniga, tarjimon o'zbek tilida "o'lish" yoki boshqa madaniyatga mos ifodalarni topishi kerak.

Frazeologik fe'llar, masalan, "turn on", "give up", yoki "look after" kabi iboralar ham ayni darajada murakkab, chunki ular fe'l va qo'shimcha so'zlar yordamida yangi ma'no hosil qiladi. Frazeologik fe'llarni o'zbek tiliga tarjima qilish ko'pincha, maqsadli ma'noni etkazish uchun mos fe'l yoki ifodani topishni talab qiladi. Misol uchun, "give up" ifodasi "taslim bo'lmoq" yoki "voz kechmoq" shaklida tarjima qilinishi mumkin, bu kontekstga qarab o'zgaradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Madaniy Farqlar va Kontekstual Moslashtirish. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi madaniy farqlar tarjimaga qo'shimcha qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Insonlarning muayyan tushunchalar, xulq-atvor va amaliyotlarga bo'lgan qarashlari ularning madaniy fonlari tomonidan shakllanadi va bu farqlar tarjima jarayonida hisobga olinishi kerak.

Masalan, ingliz tilidagi matnlar ko'pincha G'arb madaniyati, qadriyatlari va ijtimoiy me'yorlariga ishora qiladi, bu o'zbek o'quvchilari uchun darhol tushunarsiz bo'lishi mumkin. Halloween yoki Christmas kabi G'arb bayramlariga ishora qiluvchi matnlar tarjimasi, maqsadli auditoriyaning madaniy ahamiyatini tushunishini ta'minlash uchun moslashtirilishi yoki tushuntirilishi kerak. Ba'zi hollarda, tarjimon bu ishoralarni o'zbek madaniyatiga mos keladigan misollar bilan almashtirishi yoki tushuntirishlar berishi kerak.

Shuningdek, gender roli, oila tuzilmalari va ijtimoiy odatlar kabi tushunchalar ingliz tilidagi matnlarda o'zbek madaniyatidan farq qilishi mumkin. Tarjimon bu madaniy nozikliklarga sezgir bo'lishi va noto'g'ri talqinlar yoki haqoratlarini oldini olish uchun kerakli o'zgartirishlarni kiritishi kerak.

Tarjima Strategiyalari: Domestikatsiya va Forenizatsiya

Madaniy moslashuvni ta'minlash uchun tarjimonlar ko'pincha ikki asosiy strategiyani qo'llaydi: domestikatsiya va forenizatsiya. Domestikatsiya matnni maqsadli auditoriyaning madaniy me'yorlariga va kutishlariga moslashtirishni anglatadi, bu esa tarjimani tabiiy va tanish qiladi. Bu yondashuv manba matndagi madaniy ishoralarni o'zbek madaniyatida keng tarqalganlarga almashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Forenizatsiya esa asl matnning chet elligini saqlab qolishga harakat qiladi va manba tilining madaniy o'ziga xosligini saqlab qoladi. Forenizatsiya, maqsadli auditoriya uchun qiyinroq bo'lishi mumkin bo'lsa-da, matnning asl ma'no va ohangini saqlab qolishga yordam beradi, ayniqsa madaniy farqlar katta bo'lsa.

Misol uchun, badiiy yoki falsafiy asarlarni tarjima qilishda forenizatsiya afzalroq bo'lishi mumkin, chunki bu muallifning ovozi va niyatini saqlashga yordam beradi. Biroq, biznes yoki texnik tarjimalar uchun domestikatsiya yanada to'g'ri bo'lishi mumkin, chunki bu maqsadli auditoriya uchun aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa

Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda til, leksik, idiomatik va madaniy farqlar tufayli bir qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Tarjimonlar bu murakkabliklarni bartaraf etish uchun dinamik ekvivalentlik, domestikatsiya va forenizatsiya kabi turli tarjima strategiyalaridan foydalangan holda madaniy sezgirlik va aniqlikni saqlashga harakat qiladilar. Leksik teshiklar, idiomatik ifodalar va sintaktik farqlarni hal qilish uchun nafaqat lingvistik malakalar, balki har ikki madaniyatni ham chuqur tushunish zarur. Samarali tarjima, faqat so'zlarni bir tildan boshqasiga aylantirish emas; bu ma'no, kontekst va madaniy nozikliklarni maqsadli auditoriya uchun mos va ma'no bo'lgan tarzda etkazishdir. Dunyo tobora o'zaro bog'lanib borayotgan bir paytda, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi lingvistik va madaniy chegaralarni yengib o'tish uchun malakali tarjimonlarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nida, E. A., & Taber, C. R. (2003). Tarjimaga nazariya va amaliyot. Brill.
2. Zokirova, N. (2024). Translation Transformation and Equivalency in Translation Studies. *International Journal of Formal Education*, 3(11), 216-222.
3. Zokirova, N. (2021). TARJIMA DISKURSIDA ADEKVATLIKKA ERISHISHNING PRAGMATIK VA KOGNITIV XUSUSIYATLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 8(8).
4. Zokirova, N. (2024). THE CONCEPT OF “LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD” IN TRANSLATION. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 48(48).
5. Ишанходжаева, Г. Т., Кахарова, Н. М., & Кодирова, З. М. (2024). АСКАРИДОЗ И СУДОРОЖНЫЙ СИНДРОМ. *PEDAGOGS*, 57(2), 131-132.
6. Khayitbaevich, D. K. (2024). EXPLORING THE FLEXIBILITY OF ADJECTIVE ORDER IN ENGLISH: COGNITIVE, PRAGMATIC, AND STYLISTIC PERSPECTIVES. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 2(5), 593-597.
7. Khayitbaevich, D. K. (2024). Analysis of Word Transposition Types in English and Uzbek Languages. *Cognify: Journal of Artificial Intelligence and Cognitive Science*, 1(1), 59-65.
8. Shodieva, G. (2023). TRANSPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK. *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(4), 40-46.
9. Shodieva, G. (2023). TRANPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK LANGUAGE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 530-534.
10. Venuti, L. (2012). Tarjimonning ko'rinmasligi: Tarjimalar tarixi. Routledge.
11. Bassnett, S. (2002). Tarjima Tadqiqotlari. Routledge.
12. Newmark, P. (1988). Tarjima darsligi. Prentice Hall.

МИЛЛИЙ ҚУРИЛИШ САНОАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА
ДИВЕРСИФИКАЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИ РАҒБАТЛАНТИРИШ БЎЙИЧА
ДАВЛАТ ДАСТУРЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Мараимова К.Ш.

ЖИДУ “ТТваММ” кафедра катта ўқитувчиси

kamolashuxrat@gmail.com

+998908062440

Аннотация: Соҳада маҳсулот диверсификациясини амалга ошириш, инновациялардан кенг фойдаланиш жараёнлари ривожланишига тўсқинлик қилаётган тизимли муаммолар ўрганилди. Миллий қурилиш саноатини ривожлантириш ва диверсификацион жараёнларни рағбатлантириш бўйича давлат дастурларини такомиллаштириш йўналишлари таҳлил қилинди.

Калит сўзлар: қурилиш саноати тармоғи, диверсификация, тизимли муаммолар, стратегик мақсадлар кўрсаткичи, “Uzbekistan Building Code (UBC)” техник меъёрлаш ва стандартлаштириш тизими

Аннотация: Изучены системные проблемы, препятствующие развитию процессов диверсификации продукции и широкого использования инноваций в промышленности. Проанализированы направления совершенствования государственных программ развития национальной строительной отрасли и стимулирования процессов диверсификации.

Ключевые слова: отрасль строительной промышленности, диверсификация, системные проблемы, индикатор стратегических целей, система технического регулирования и стандартизации «Uzbekistan Building Code (UBC)»

Annotation: We studied systemic problems that impede the development of product diversification processes and the widespread use of innovations in the industry. The directions for improving the state programs for the development of the national construction industry and the promotion of diversification processes were analyzed.

Key words: construction industry network, diversification, systemic problems, indicator of strategic goals, "Uzbekistan Building Code (UBC)" technical regulation and standardization system

Янги Ўзбекистон шароитида миллий қурилиш саноатини ривожлантириш, соҳада фаолият юритаётган корхоналар амалиётида маҳсулот диверсификациясини амалга оширилишини жадаллаштириш, жумладан, мазкур тармоқда хўжалик фаолияти юритаётган корхоналар фаолиятини янада такомиллаштириш, соҳага рақамли технологияларни жорий этишга қаратилган ислоҳотларга устуворлик қаратилиб келинмоқда. Қурилиш тармоғи иқтисодиётнинг барча соҳалари моддий-техник базасини яратишда ҳамда аҳолининг шинам уй, ижтимоий ва муҳандислик

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

инфратузилмаси хизматлари, шунингдек, маданий хордиққа бўлган эҳтиёжларини қондиришда муҳим роль ўйнайди.

Бугунги кунда, соҳада маҳсулот диверсификациясини амалга ошириш, инновациялардан кенг фойдаланиш жараёнлари ривожланишига қуйидаги тизимли муаммолар ҳалал бераётганлиги Президент Ш.М. Мирзиёев томонидан таъкидлаб ўтилган бўлиб, унга кўра:

- шаҳарсозлик фаолиятини техник тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар сезиларли даражада эскириб қолди ҳамда архитектура-қурилиш ишларини олиб боришнинг замонавий услубларини, энергия тежамкор технологиялар ва материалларни кенг қўллаш имкониятларини инобатга олмайди;

- кўпчилик аҳоли пунктларида бош режалар мавжуд эмаслиги ёки бино ва иншоотларни қуришда уларга роя қилинмаслиги ҳудудларда комплекс равишда қурилиш олиб бориш, ишлаб чиқариш ва инфраструктура объектларини жойлаштириш, тадбиркорлик, ишчанлик ва инвестиция фаоллигини ривожлантиришга салбий таъсир кўрсатмоқда;

- лойиҳа-қидирув ишларининг мавжуд бозори тенденциялари кўп ҳолларда лойиҳа ишининг илғор ривожланиши, юқори технологияли, замонавий ва ўзига хос архитектура лойиҳаларини яратиш учун шарт-шароит туғдирмайди;

- шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш соҳасидаги рухсат бериш тартиб-таомилларининг мукамал эмаслиги ва оқибатда ходимларни қурилиш-монтаж ишларига ноқонуний асосда (керакли ҳужжатларни расмийлаштирмасдан) жалб қилиш, ўзбошимчалик билан қурилган биноларнинг кўпайиши, қурилиш ташкилотлари ходимларининг зарур билим ва малакага эга эмаслиги қурилиш тармоғининг инвестициявий жозибадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда ҳамда қурилиш-монтаж ишларини амалга оширишда, қурилган бино ва иншоотлардан кейинчалик фойдаланишда хавфсизлик талабларининг бузилишига олиб келмоқда;

- замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш даражасининг пастлиги инвестиция жараёнлари иштирокчилари ва шаҳарсозлик фаолияти субъектларига давлат хизматларини кўрсатишнинг максимал шаффофлиги ва тезкорлигини таъминлаш имконини бермайди;

- амалий қурилиш фанининг ривожланмаганлиги, олий таълим муассасаларининг илмий ва моддий-техник салоҳияти заифлиги кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини ривожлантириш имконини бермайди.¹⁰

Юқорида кўрсатилган муаммолар қурилиш тармоғининг жадал ривожланишига тўсқинлик қилмоқда.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6119-сонли Фармони, 27.11.2020 й. <https://lex.uz/docs/5130468>

1-жадвал

2021-2025 йилларда Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини ривожлантиришнинг стратегик мақсадлари кўрсаткичлари¹¹

Кўрсаткичлар	2021 й	2023 й	2025 й
Миллий шаҳарсозлик нормалари ва қоидаларини халқаро норматив ва стандартлар билан уйғунлаштириш	10 %	30 %	50 %
“Шаффоф қурилиш” миллий ахборот тизими доирасида қўшимча тўртта электрон платформа яратилишини таъминлаш	1	2	4
Лойиҳа-смета хужжатларини ишлаб чиқишнинг “ҳажм” услубини жорий этиш улушини республикадаги қурилиш объектларининг умумий сонига нисбатан 50 фоизга етказиш	–	25 %	50 %
Архитектура ва қурилиш соҳасидаги олий таълим муассасаларидан бирининг халқаро тан олинган ташкилотлар рейтингларидаги Осиё мамлакатларининг энг яхши олий таълим муассасалари рўйхатида (ТОП-1000) кириши	–	–	1
Шаҳарларнинг барчасини бош режалар билан қамраб олишга эришиш	96 %	98 %	100 %
Шаҳар посёлкаларининг 25 фоизини бош режалар билан қамраб олишга эришиш	18 %	22 %	25 %

Бугунги кунда мамлакатда “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегияси”да соҳани ривожлантириш бўйича қуйидаги устувор мақсадлар (1-жадвалга қаранг) белгилаб берилган:

- 2025 йил охирига бориб “Бизнес юритиш” халқаро индексида (Doing Business Index) “қурилишга рухсатномалар олиш” (Dealing with Construction Permits) йўналиши бўйича Ўзбекистон Республикасининг позициясини жорий 61,7 баллдан 78,2 баллгача яхшилаш;

- Ўзбекистон Республикасининг геологик, табиий-иқлим, сейсмологик ва бошқа хусусиятларини инобатга олган ҳолда 2025 йилга бориб миллий шаҳарсозлик

¹¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6119-сонли Фармонида 3-илова, 27.11.2020 й. <https://lex.uz/docs/5130468>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

нормалари ва қоидаларини камида 50 фоиз даражасида халқаро норматив ва стандартлар билан уйғунлаштиришга эришиш;

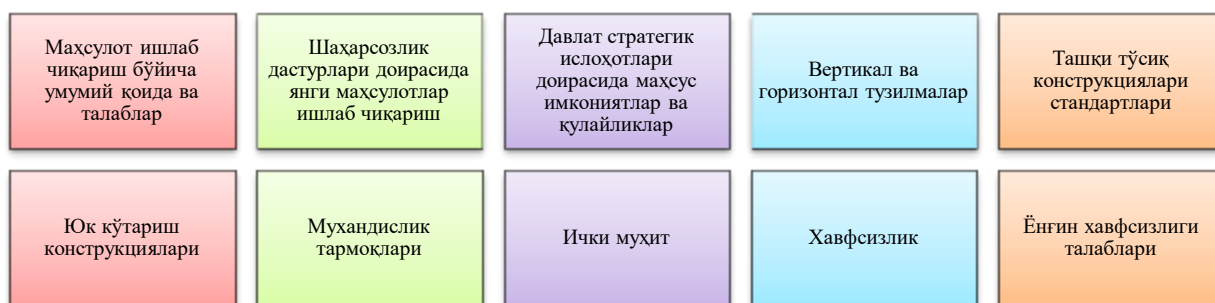
- 2025 йилга бориб шаҳарларнинг барчасини ва шаҳар посёлкаларининг 25 фоизини бош режалар билан қамраб олишга эришиш;

- 2025 йилга бориб “Шаффоф қурилиш” миллий ахборот тизими доирасида кўшимча тўртта электрон платформа яратилишини, шунингдек, уларнинг идоралараро ахборот тизимлари ва маълумотлар базалари билан интеграция қилинишини таъминлаш;

- лойиҳа-смета ҳужжатларини ишлаб чиқишнинг “ҳажм” услубини жорий этиш улушини 2025 йилга бориб республикадаги қурилиш объектлари умумий сонининг 50 фоизигача етказиш;

- 2025 йилга бориб архитектура ва қурилиш соҳасидаги олий таълим муассасаларидан бирининг халқаро тан олинган ташкилотлар рейтингларидаги Осиё мамлакатларининг энг яхши олий таълим муассасалари рўйхатига (ТОП-1000) кириши.¹²

Жумладан, мамлакат қурилиш саноати корхоналарида маҳсулотни диверсификациялаш ҳисобига халқаро бозорларга чиқиш амалиётини қўллаб-қувватлашда соҳада етакчилик қилаётган, жумладан, қурилиш маҳсулотлари экспорт қилиш ҳажми ортиб бораётган корхоналар фаолиятини халқаро стандартларга мослаштиришда “Uzbekistan Building Code (UBC)” техник меъёрлаш ва стандартлаштириш тизимини шакллантириш керак бўлади.

2-расм. “Uzbekistan Building Code (UBC)” техник меъёрлаш ва стандартлаштириш тизимининг таркибий компонентлари¹³

Таклиф этилаётган “Uzbekistan Building Code (UBS)” техник меъёрлаш ва стандартлаштириш тизими Техник меъёрлаш ва стандартлаштириш илмий-тадқиқот институти томонидан мунтазам такомиллаштирилиб бориши зарур. Бу орқали

¹² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6119-сонли Фармони, 27.11.2020 й. <https://lex.uz/docs/5130468>

¹³ Муаллиф томонидан тузилган

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

мамлакатда қурилиш саноати корхоналарида маҳсулот диверсификацияси жараёнларининг самарадорлигини таъминлашга эришилади.

Шу билан биргаликда, қурилиш саноати корхоналарида маҳсулотни диверсификациялаш жараёнлари самарадорлигини оширишда улар томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг сифати ва нархларини ўзида акс эттирган миллий классификаторни шакллантириш талаб этилади. Бу турдаги классификаторнинг шакллантирилиши маҳсулотни диверсификациялаш жараёнлари натижасида янги турдаги маҳсулотлар билан қурилиш бозорига кириб келиш жараёнида хўжалик субъектлари томонидан асосиз равишда нархларнинг ошиб кетиши ва маҳсулотлар сифатини сунъий тарзда корхона манфаатлари нуқтаи назаридан ўзгартириш ҳолатларни олдини олиш имконини беради. Шу билан биргаликда, қурилиш саноати маҳсулотлари ва ресурслари миллий классификаторини рақамли технологияларга асосланган ҳолда электрон платформа шаклида шакллантириш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Хулоса қилиб, юқорида билдириб ўтилган таклифлар асосида мамлакатда қурилиш корхоналари маҳсулотини диверсификациялашни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш дастурларининг такомиллаштирилиши соҳада амалга оширилаётган стратегик ислохотлардан кўзланган мақсад ва вазифаларни ўз вақтида самарали ҳал этиш имконини беради. Жумладан, қурилиш корхоналарида маҳсулот диверсификациялаш имкониятлари кенгайиб, пировард натижада қурилиш саноатида яратилаётган қўшилган қиймат ҳажмининг барқарор суръатларда ўсиб боришига эришилади.

Фойдаланилган манбаалар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6119-сонли Фармони, 27.11.2020 й. <https://lex.uz/docs/5130468>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6119-сонли Фармонига 3-илова, 27.11.2020 й. <https://lex.uz/docs/5130468>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қурилиш тармоғини модернизация қилиш, жадал ва инновацион ривожлантиришнинг 2021-2025 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6119-сонли Фармони, 27.11.2020 й. <https://lex.uz/docs/5130468>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'ZBEKISTONDA EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH YO'LLARI

Raximov Eshmurod Normuradovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Makroiqtisodiy siyosat va prognozlashtirish”

kafedrasi dotsenti, PhD

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O'zbekistonda eksport salohiyatini oshirish yo'llari tahlil qilinadi. Eksportni rivojlantirish uchun mahsulot sifatini oshirish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish, yangi bozorlarni o'zlashtirish, logistika va infratuzilmani yaxshilash kabi strategik choralarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash, xalqaro standartlarga moslashish va marketing strategiyalarini rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratilgan. Maqolada eksportchilarni moliyaviy jihatdan rag'batlantirish, kadrlar malakasini oshirish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash kabi amaliy yechimlar taklif etiladi. Ushbu tavsiyalar amalga oshirilishi O'zbekistonning xalqaro savdodagi mavqeini mustahkamlashga va iqtisodiy o'sishni tezlashtirishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Barqaror iqtisodiy o'sish, eksport, diversifikatsiya, innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar, tashqi iqtisodiy aloqalar, raqobatbardoshlik.*

Abstract: *This article analyzes ways to increase export potential in Uzbekistan. The importance of strategic measures such as improving product quality, producing competitive products, developing new markets, and improving logistics and infrastructure for export development is highlighted. At the same time, attention is paid to issues of supporting export activities, adapting to international standards, and developing marketing strategies. The article offers practical solutions such as providing financial incentives to exporters, improving personnel skills, and strengthening international cooperation. The implementation of these recommendations will serve to strengthen Uzbekistan's position in international trade and accelerate economic growth.*

Keywords: *Sustainable economic growth, export, diversification, innovations, digital technologies, foreign economic relations, competitiveness.*

Tashqi savdoni rivojlantirish, xususan eksport salohiyatini oshirish va eksportbop mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, eng avvalo, mamlakatning xalqaro bozorda o'z o'rnini mustahkamlashi hamda iqtisodiy o'sishni ta'minlashi uchun juda muhimdir. Eksport hajmining oshishi, yangi bozorlarni ochish va xalqaro savdoga qo'shimcha daromadlar kiritish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlovchi omillardan biri hisoblanadi.

Eksport salohiyatini oshirish uchun mamlakatlar o'z mahsulotlarini va xizmatlarini diversifikatsiya qilishlari ya'ni, yangi bozorlar va yangi mahsulotlarni ishlab chiqish zarurligini anglatadi. O'xshash mahsulotlarni eksport qilishdan ko'ra, texnologik jihatdan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

rivojlangan hamda raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksportga yo'naltirish eksportni yanada kengaytirishda samaraliroq natija beradi. Mahsulotlar sifatini yaxshilash va raqobatbardoshlikni oshirish hamda zamon talabiga javob beradigan darajada ishlab chiqarish, xalqaro bozorlarda mamlakatning pozitsiyasini mustahkamlashga yordam beradi va yaxshi sifatli mahsulotlar xorijiy iste'molchilarni jalb etadi va shu bilan birga eksport hajmini oshiradi.

Savdo va diplomatik aloqalarni rivojlantirish eksport salohiyatini oshirishning salmoqli yo'llaridan biridir. Yangi bozorlar ochish va mavjud bozorlar bilan savdo aloqalarini mustahkamlash uchun diplomatik tashabbuslarni kuchaytirish zarur. Mamlakatlar o'rtasida savdo kelishuvlari va bojxona imtiyozlari eksportning o'sishiga o'z hissasini qo'shmay qolmaydi. Xalqaro investitsiyalarni jalb qilish orqali eksportni qo'llab-quvvatlash mumkin. Investitsiyalar yangi ishlab chiqarish quvvatlari yaratishga va eksportga yo'naltirilgan sanoat tarmoqlarini rivojlantirishga va kengaytirishga yordam beradi. Savdo tarmoqlarining samarali ishlashi uchun transport va logistika tizimlarini rivojlantirish zarur. Eng yangi texnologiyalarni qo'llash, chegara o'tkazish punktlarini modernizatsiya qilish, yuklarni tezda va arzon narxlarda yetkazish eksport jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Mamlakatlar eksport qiladigan mahsulotlarni xalqaro bozorlar uchun mos ravishda brend va marketing strategiyalarini ishlab chiqishlari kerak. Mahsulotlarni global bozorda taniqli qilish va uning imidjini yaratish, eksport hajmini oshiradi. Eksportni qo'llab-quvvatlash uchun turli grantlar, subsidiyalar, soliq imtiyozlari va moliyaviy yordam dasturlarini ishlab chiqishi kerak. Bu, ayniqsa kichik va o'rta biznesni xalqaro bozorlarga chiqishga undaydi. Raqamli texnologiyalar va elektron savdoning rivoji eksport salohiyatini oshirish uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron tijorat platformalaridan foydalanish orqali kichik va o'rta bizneslar o'z mahsulotlarini global bozorlar orqali sotishi mumkin.

Eksportning o'sishi mamlakatning milliy daromadiga bevosita ta'sir qiladi. Ko'proq eksport qilish orqali xalqaro bozorlardan tushumlar ko'payadi va bu mamlakatning umumiy iqtisodiy o'sishini qo'llab-quvvatlaydi. Eksportning oshishi, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish va ishlab chiqarish sektori kengayishi va bu o'z navbatida yangi ish o'rinlarining paydo bo'lishiga olib keladi va aholi bandligini yaxshilaydi. Eksportni oshirish orqali mamlakatlar ko'proq xorijiy investitsiyalarni jalb qilishadi. Investitsiyalar ishlab chiqarishni kengaytirish va yangi texnologiyalarni joriy etish uchun zarur omil hisoblanadi. Eksportni oshirish mamlakatni global bozorda raqobatbardosh qiladi. Raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport qilish mamlakatni dunyo bozorida yanada kuchaytiradi, bu esa iqtisodiy barqarorlikka olib keladi. Eksportning ko'payishi, valyuta kirimlarini oshiradi va milliy valyutaning barqarorligini ta'minlaydi. Bu o'z navbatida importni moliyalashtirishga yordam beradi va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Eksportni oshirish sanoatning turli sohalarini rivojlantiradi. Yangi texnologiyalarni qo'llash va raqobatbardoshlikni oshirish orqali sanoat sohalari o'sadi va mamlakatning iqtisodiy salohiyatini yaxshilaydi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Shunday qilib, eksport salohiyatini oshirish nafaqat mamlakatning iqtisodiy o‘shini tezlashtiradi, balki milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta’minlash va xalqaro bozorlar bilan aloqalarni kuchaytirish uchun ham muhimdir. Eksportni qo‘llab-quvvatlash, yangi bozorlarni ochish va eksport diversifikatsiyasi iqtisodiy o‘shining barqaror manbai bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son [Farmoniga muvofiq “O‘zbekiston-2030” strategiyasi ishlab chiqildi va undagi 100 maqsadning 55-maqsadida](#) milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini kuchaytirish va uning tarkibida qo‘shilgan qiymati yuqori bo‘lgan mahsulotlar ulushini keskin oshirish qamrab olingan. Eksport hajmini 2 barobar oshirish va 45 milliard dollarga yetkazish, eksportchi korxonalar sonini 6,5 mingtadan 15 mingtaga yetkazish. Eksport tarkibida tayyor va yarim tayyor mahsulotlar hajmini 3,3 barobar ko‘paytirish, Yevropa davlatlariga GSP+ va boshqa tizimlari doirasida tayyor va texnologik mahsulotlar eksportini kengaytirish. Xalqaro standartlar joriy qilingan korxonalar sonini 10 barobarga oshirish va ular sonini 5 mingtaga yetkazish. Dunyoning 50 ta nufuzli brendlari bilan maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil qilish. “Yangi O‘zbekiston — raqobatbardosh mahsulotlar yurti” g‘oyasi asosida milliy brendlarni xorijiy bozorlarga olib chiqadigan eksportchilarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash kabi bir qator maqsadlar o‘z aksini topgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-fevraldagi “O‘zbekiston –2030” strategiyasini “Yoshlar va biznesni qo‘llab-quvvatlash yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi 37-sonli qarorida yoshlar o‘rtasida IT sohasini yanada ommalashtirish hamda sohada xizmatlar eksportini oshirish to‘g‘risida, 2030-yilga qadar iqtisodiyot hajmini 2barobar oshirib, eksport hajmi o‘shini 25 foiz darajasida ta’minlash, xususan, ipak mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 1,2 barobarga, eksportni hajmini 1,5 barobarga oshirish, ipak mahsulotlarining eksportini 150 mln. AQSH dollarga yetkazish, meva-sabzavot mahsulotlari eksport hajmini esa kamida 2,5 mlrd. AQSH dollarga yetkazish to‘g‘risida ta’kidlangan. Shuningdek, ushbu strategiyaning 55-maqsadida milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini kuchaytirish va uning tarkibida qo‘shilgan qiymati yuqori bo‘lgan mahsulotlar ulushini keskin oshirish vazifasi belgilab qo‘yilgan.

Barqaror iqtisodiy o‘shish haqida gap ketar ekan avvalo iqtisodiyotda o‘shish tushunchasini anglab olish darkor. Mamlakatda tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar yaratish hajmining oldingi davrlarga nisbatan ko‘paygan miqdorda takrorlanib turishi iqtisodiy o‘shishdir. Iqtisodiy o‘shishni ta’minlash har qanday mamlakat iqtisodiy siyosatining asosiy maqsadi hisoblanadi. Yildan yilga aholi sonining ko‘payishi, kishilar ehtiyojlarining mutassil ortib borishi iqtisodiy O‘shishni shart qilib qo‘yuvchi asosiy sabablardandir. Iqtisodiy O‘shish aholi turmush darajasini oshirishga, xalq farovonligini ta’minlashga xizmat qiladi. Iqtisodiy o‘shish negizida iqtisodiyotdagi yetakchi tarmoqlarning rivojlanishi turadi. Iqtisodiy o‘shish ishlab chiqarishning ilg‘or tuzilmasiga, yuqori mehnat unumdorligi darajasiga, ichki va tashqi bozorda talab katta bo‘lgan raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga, mahsulotni qulay bozorlarda sotishga tayanadi. Boshqacha aytganda, iqtisodiy O‘shish mahsulot ishlab chiqarishning real hajmini muttasil qo‘paytirib borish va ayni paytda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

jamiyat taraqqiyotida texnologik, iqtisodiy va ijtimoiy tavsiflarning yaxshilanib borishini anglatadi. Uzoq muddatli barqarorlik: Barqaror iqtisodiy o'sish qisqa muddatli foydalarga emas, balki uzoq muddatli ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikka yo'naltirilgan.

Xususiyat	Iqtisodiy o'sish	Barqaror iqtisodiy o'sish
Muddat	Qisqa muddatli o'sish	Uzoq muddatli o'sish
Resurslardan foydalanish	Resurslarni haddan tashqari sarflash mumkin	Resurslar oqilona va samarali ishlatiladi
Ekologik ta'sir	Ekologik ifloslanish va resurslarning kamayishi mumkin	Ekologik muvozanat saqlanadi, atrof-muhitni asrash
Ijtimoiy ta'sir	Jamiyatning ayrim qismlariga ta'sir qilishi mumkin	Jamiyatdagi barcha qatlamlarga ijobiy ta'sir etadi
Inflatsiya	Inflatsiya yoki iqtisodiy notenglikni kuchaytirishi mumkin	Inflyatsiya darajasi nazoratda bo'ladi
Innovatsiyalar	Innovatsiyalarni joriy etishning harakatlantiruvchi kuchi bo'lishi mumkin	Innovatsiyalar ekologik va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'liq

Barqaror iqtisodiy o'sish, ayniqsa, resurslar kamayib borayotgan va atrof-muhitning ta'siri kuchaygan hozirgi davrda muhim ahamiyat kasb etadi. 971-yilda Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan amerikalik mashhur iqtisodchi Saymon Kuznets iqtisodiy o'sishga: "Xo'jalikning aholining tobora ko'proq va xilma-xil ehtiyojlarini tobora samaraliroq texnologiyalar yordamida va ularga mos tushadigan institutsional va mafkuraviy o'zgarishlar yordamida ta'minlaydigan qobiliyatining uzoq muddatli ortishi" degan ta'rif bergan. S. Kuznetsning fikriga ko'ra, iqtisodiy o'sishning uchta asosiy belgisi bor:

- milliy mahsulotning doimiy o'sishi natijasida ehtiyojlarning tobora ko'proq hajmini qondirish imkoniyati;

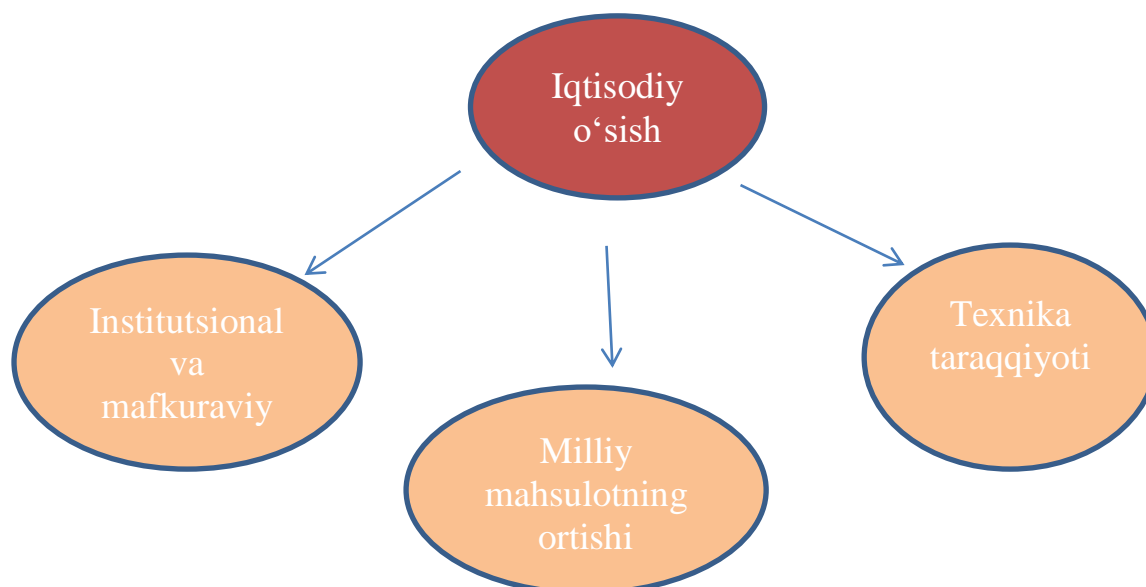

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- o'sishning asosi, uning yetarli bo'lmasa ham zarur bo'lgan sharti sifatidagi texnika taraqqiyoti;
- o'sish salohiyatini to'laroq amalga oshirish uchun zarur bo'lgan institutsional, harakat va mafkuraviy o'zgarishlar

S. Kuznetsning iqtisodiy o'sish madeli

2030-yilga qadar iqtisodiyot hajmini 2 barobar oshirish va "daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar" qatoriga kirish Yalpi ichki mahsulot hajmini 160 milliard dollarga va aholi jon boshiga daromadlarni 4 ming dollarga yetkazish, makroiqtisodiy barqarorlik hamda iqtisodiy rivojlanishni zarur darajadagi energetika, suv va infratuzilma resurslari bilan ta'minlash, pul-kredit, fiskal va tashqi savdo siyosatlarini o'zaro muvofiqlashtirish hamda tovar va xizmatlar bozorida raqobat muhitini yaxshilashga qaratilgan tarkibiy islohotlarni davom ettirish orqali 2030-yilga borib yillik inflatsiyani 5-6 foiz darajasida ta'minlash. Iqtisodiyotda transformatsiya va institutsional islohotlarni izchil davom ettirish, mamlakatda qulay investitsion va ishbilarmonlik muhitini ta'minlash hamda muvozanatlashgan pul-kredit siyosatini amalga oshirish. Davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga nisbatini 50 foizdan oshmasligi uchun o'rta muddatlarga mo'ljallangan davlat qarzini boshqarish strategiyasini amalga oshirish. Asosiy kapitalga kiritiladigan investitsiyalar hajmining yillik o'rtacha 7 foiz atrofida o'sishini ta'minlash kabi ustuvor maqsadlar o'z aksini topgan.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - T.: «O‘zbekiston», 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son ““O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 14.01.2021 yildagi PQ-4949-son “2021-yilda O‘zbekiston Respublikasining eksport salohiyatini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.09.2021 yildagi PF-6306-son “Eksportchi korxonalarini rag‘batlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.04.2022 yildagi PF-101-son “Tadbirkorlik muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o‘shish uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi navbatdagi islohotlar to‘g‘risida”gi Farmoni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 18.08.2020 yildagi PF-6042-son “Respublikada eksport va investitsiya salohiyatini yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” Farmoni.
8. <https://sdgs.un.org/goals> (Sustainable Development goals).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

EKSPORT SALOHIYATI TUSHUNCHASI VA UNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI

Berdivaliyeva Madina Komiljon qizi

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
"Makroiqtisodiy siyosat va prognozlashtirish"
kafedrası doktoranti*

Annotatsiya: *Ekspord salohiyati mamlakatning xalqaro bozorlarga o'z mahsulotlarini yetkazib berish imkoniyatlarini belgilovchi iqtisodiy ko'rsatkichlar majmuasi sifatida qaraladi. Bu tushuncha ishlab chiqarish hajmi, sifatli mahsulot ishlab chiqarish qobiliyati, logistika tizimi va xalqaro raqobatbardoshlik darajasi bilan chambarchas bog'liq. Ekspord salohiyati mamlakatning iqtisodiy barqarorligini oshirish, chet el valyutasini jalb qilish, ish o'rinlarini yaratish va yangi texnologiyalarni jalb etish kabi ko'plab omillarni ta'minlaydi.*

Kalit so'zlar: *Barqaror iqtisodiy o'sish, eksport, diversifikatsiya, innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar, tashqi iqtisodiy aloqalar, raqobatbardoshlik.*

Abstract: *Export potential is considered as a set of economic indicators that determine the ability of a country to supply its products to international markets. This concept is closely related to production volume, the ability to produce quality products, the logistics system and the level of international competitiveness. Export potential provides many factors, such as increasing the country's economic stability, attracting foreign currency, creating jobs and attracting new technologies.*

Keywords: *Sustainable economic growth, export, diversification, innovations, digital technologies, foreign economic relations, competitiveness.*

Ekspord salohiyati – bu mamlakatning tovar va xizmatlarni xalqaro bozorga yetkazib berish imkoniyatlarini ifodalovchi iqtisodiy ko'rsatkichdir. Bu tushuncha iqtisodiyotda muhim o'rin tutadi, chunki u mamlakatning tashqi iqtisodiy aloqalari, valyuta tushumlari va umumiy iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Ekspord salohiyati - bu mamlakatning tashqi bozorlarga mahsulot va xizmatlar eksport qilishdagi qudratini ifodalovchi iqtisodiy ko'rsatkichdir. U, asosan, ishlab chiqarish imkoniyatlari, texnologiyalar, resurslar va infratuzilma samarali ishlatilishiga bog'liq. Ekspord salohiyatining rivojlanishi mamlakatning iqtisodiy o'sishiga va global bozorga integratsiyalashishga yordam beradi. Bu jarayonning iqtisodiyotdagi o'rni juda katta va turli sohalarda o'z ta'sirini ko'rsatadi. Ekspord salohiyatining oshishi iqtisodiy o'sish va barqarorlikka olib keladi. Bu, avvalo, ishlab chiqarishning o'sishi va yangi ish o'rinlarining yaratilishi orqali amalga oshadi. Ekspordning kuchayishi, mamlakatning raqobatbardoshligini oshiradi va tashqi bozorlarda o'z o'rnini mustahkamlaydi. Yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish talab etiladi, bu esa iqtisodiy tizimni zamonaviylashtirishga va yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarishga yordam beradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Eksportning kuchayishi, valyuta oqimini oshiradi va milliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir qiladi. Xususan, tashqi savdo orqali valyutani jalb qilish, mamlakatning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi va tashqi qarzlarni kamaytirishga yordam beradi. Shuningdek, eksportning o'sishi ishlab chiqarish hajmini oshiradi, ixtisoslashuvni kuchaytiradi va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Xalqaro savdoda ishtirok etish, mamlakatga yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi va global bozorga integratsiyalashish imkoniyatlarini kengaytiradi. Eksport salohiyatining rivojlanishi, raqobatbardoshlikni oshirib, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi. Bu jarayonni yanada rivojlantirish uchun, mamlakatlar o'zlarining savdo siyosatlarini mustahkamlash, tashqi investitsiyalarni jalb qilish va ishlab chiqarish tarmoqlarini diversifikatsiya qilish zarur. O'zbekiston misolida, eksport salohiyatining oshishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, sanoat va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga, shuningdek, yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishga xizmat qilmoqda.

Shu tariqa, eksport salohiyati mamlakatning global bozorga qo'shilish imkoniyatlarini kengaytiradi, iqtisodiy o'sishning tezlashishiga, yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etishga yordam beradi. Raqobatbardoshlikni oshirgan holda, eksport salohiyatidan samarali foydalanish mamlakatning iqtisodiy mustahkamligini ta'minlaydi va iqtisodiyotning turli tarmoqlarida o'sishni davom ettiradi.

Globalashuv jarayonlari nafaqat jahon iqtisodiyoti tuzilishini o'zgartiribgina qolmay, balki mamlakatlar ichidagi mintaqalarning rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xalqaro savdo tarmog'ida yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport qilish mamlakatning iqtisodiy o'sishini ta'minlash uchun zarur. Eksport salohiyatidan samarali foydalanish orqali mamlakatlar o'z iqtisodiyotlarini rivojlantirishi va xalqaro bozorlar bilan yanada yaxshiroq integratsiya qilish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu jarayon orqali mamlakatlar o'z ishlab chiqarish hajmini oshirib, resurslar unumdorligini kuchaytiradi, iqtisodiy samaradorlikni yaxshilaydi va yangi fan-texnologiyalarni o'zlashtirishga imkon beradi. Davlatlarning iqtisodiy o'sishini tezlashtirish uchun eksport salohiyatini oshirish va xalqaro savdoda faol ishtirok etish zarurati yuqori. Mamlakatlar nisbiy afzalliklar nazariyasiga asoslanib, o'zlarining eksport salohiyatini yanada rivojlantirishi mumkin. D. Rikardo tomonidan ishlab chiqilgan nisbiy afzalliklar nazariyasi, mamlakatlar o'rtasidagi savdo va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun muhim yondashuvdir. Nisbiy afzalliklar kontseptsiyasi orqali, bir mamlakat o'z mahsulotini boshqalarga nisbatan arzonroq ishlab chiqarishi mumkin, bu esa uning eksport salohiyatini oshirishga yordam beradi. Shu tarzda, iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun eksportni qo'llab-quvvatlashda yangicha yondashuvlarni amalga oshirish zarur bo'ladi.

O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi, tashqi savdoning erkinlashuvi, xorijiy sarmoyalarni jalb qilish va sanoatni rivojlantirish orqali tezlashtirilishi mumkin. Bu jarayon mamlakatning global iqtisodiyotga qo'shilish imkoniyatlarini oshirib, yangi iqtisodiy tizimlarni yaratish va ishlab chiqarishni yanada samarali qilishga yordam beradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'zbekistonning eksport salohiyatini oshirish orqali, mamlakat jahon bozorida raqobatbardoshligini mustahkamlash va o'z iqtisodiy o'sishini davom ettirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon, ayniqsa, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ilm-fan yutuqlarini ishlab chiqarishga qo'llash orqali amalga oshirilishi kerak.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi va balansi¹⁴

Ko'rsatkichlar	2022 yil (mln. AQSH dollari)	2023 yil (mln. AQSH dollari)	O'sish sur'ati (%)
Tashqi savdo aylanmasi	50 500.3	62 567.4	123.9
Eksport	19 732.6	24 426.2	123.8
Tovarlar	11 020.3	10 989.9	99.7
Xizmatlar	4 456.7	5 179.7	116.2
Nomonetar oltin	4 255.6	8 256.6	194
Import	30 767.8	38 141.2	124
Tovarlar	28 220.3	35 574.8	126.1
Xizmatlar	2 547.5	2 566.4	100.7
Saldo	-11 035.2	-13 715	x

O'zbekistonning iqtisodiy salohiyati va o'sish sur'atlarini rivojlantirish uchun, ayniqsa, eksportni qo'llab-quvvatlashning ahamiyati oshib bormoqda. O'zbekiston Respublikasida eksportni rag'batlantirish va importni optimallashtirish uchun amalga oshirilgan kompleks choralar natijasida 2023 yilning yanvar-dekabr oylarida tashqi savdo aylanmasi 62,6 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Bu o'tgan yilga nisbatan 23,9 foizga oshib, O'zbekiston tarixidagi eng yuqori ko'rsatkichga erishildi. Eksport hajmi 24 426,2 million AQSh dollari bo'lib, 23,8 foizga o'sdi, import esa 38 141,2 million AQSh dollariga yetdi va 24,0 foizga ko'paydi.

Biroq, tashqi savdo balansi manfiy bo'lib, 13 715,0 million AQSh dollarini tashkil etdi, chunki import eksportdan yuqori bo'ldi. Eksportyorlar soni 7 288 taga yetib, ular 16 169,6 million AQSh dollari (nomonetar oltindan tashqari) qiymatidagi tovar va xizmatlarni eksport qildilar, bu 2022 yilga nisbatan 4,5 foizga oshdi. Eksport tarkibida oltin ulushi 33,4 foizni tashkil etadi, bu esa iqtisodiyotning oltin resurslariga qaramligini ko'rsatadi.

Shuningdek, xizmatlar eksporti 16,2 foizga oshib, xizmatlar sektorining rivojlanishini va iqtisodiy diversifikatsiyaning muvaffaqiyatini anglatadi. O'zbekistonning eksport-import salohiyatini oshirish uchun eksport tarkibining diversifikatsiyasi, yangi bozorlarni zabt etish va eksportni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatini yanada kuchaytirish zarur.

¹⁴ Jadval muallif statistika ma'lumotlari asosida mustaqil tuzilgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Bu, o'z navbatida, mamlakatning iqtisodiy o'sishi va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Markaziy Osiyodagi eng yirik aholi soni va yuqori darajadagi tadbirkorlik, nisbatan yaxshi infratuzilma va iste'mol bozori, mamlakatni kuchli mintaqaviy iqtisodga aylantirish imkonini beradi. Biroq, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni ko'paytirish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish zarurati hali ham muhim. O'zbekistonning eksport salohiyatini oshirish, yuqori sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarishga ko'proq e'tibor qaratish, yangi texnologiyalarni joriy etish va eksport tarmog'ini kengaytirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Eksport salohiyatidan samarali foydalanish, ayniqsa, XXI asrda texnologiyalar va global mehnat bozorining o'zgarishi kontekstida, mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, eksport salohiyati mamlakatning tashqi bozorlarga mahsulot va xizmatlar eksport qilishdagi qudratini ifodalaydi va iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir. O'zbekiston misolida, eksport salohiyatining oshishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, sanoat va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga, shuningdek, yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishga xizmat qilmoqda. Mamlakatning tashqi savdo aylanmasi va eksport hajmi oshgan bo'lsa-da, importning yuqoriligi salbiy tashqi savdo balansini yaratmoqda. Eksportni diversifikatsiya qilish, yangi bozorlarni zabt etish va davlat siyosatini kuchaytirish zarur. O'zbekistonning iqtisodiy o'sishini tezlashtirish uchun eksport salohiyatidan samarali foydalanish, yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish va texnologiyalarni joriy etish kerak. Bu jarayon mamlakatning global bozorga integratsiyalashishiga va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Eksport salohiyati mamlakat iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyatga ega. U nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki xalqaro bozordagi mavqeni mustahkamlashga, milliy valyutani barqarorlashtirishga va aholi turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu boisdan, eksport salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan siyosat va strategiyalarni amalga oshirish har qanday mamlakat uchun ustuvor vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - T.: «O'zbekiston», 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son ““O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risida” Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni.
4. Normuradovich, Raximov Eshmurod. "YASHIL IQTISODIYOT O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING DRAYVERI." (2024).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

5. Raximov, Eshmurod, and Madina Berdivaliyeva. "GREEN ECONOMY IS THE DRIVER OF SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN." *Modern Science and Research* 3.6 (2024): 25-31.

6. Raximov, E. N. "GLOBALLASHUV SHAROITIDA EXPORTNI RAG'BATLANTIRISH VA MILLIY ISHLAB CHIQRISH RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI." *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI* 3.30 (2024): 499-505.

7. Rahimov, E. N. "Ensuring The Well-Being of The Population Through Macroeconomic Stability and Economic Development." *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies*. Vol. 2. 2024.

8. Rahimov, Eshmurod. "Driving economic growth through service exports." *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT* 2.11 (2024).

BANDLIK DARAJASINI MAKROIQTISODIY BARQARORLIKNI
TA'MINLASHGA TA'SIRI

Botirova Sarvinoz Boburjon qizi

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
“Makroiqtisodiy siyosat va prognozlashtirish”
kafedrasida mustaqil izlanuvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada bandlik darajasining makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni va ta'siri tahlil qilinadi. Bandlik darajasi iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, daromadlar taqsimoti va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Ish bilan ta'minlash darajasini oshirish orqali iste'mol talabini rag'batlantirish, soliqlar tushumini ko'paytirish va davlat budjetining barqarorligini ta'minlash mumkinligi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *mehnat bozori, barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, ishsizlikni qisqartirish, kasbiy tayyorgarlik, mehnat resurslari, davlat dasturlari, mintaqaviy o'zgarishlar.*

Abstract: *This article analyzes the role and impact of the employment rate in ensuring macroeconomic stability. The employment rate is considered an important factor affecting macroeconomic indicators such as economic growth, inflation, income distribution, and social stability in society. It is highlighted that increasing the employment rate can stimulate consumer demand, increase tax revenues, and ensure the stability of the state budget.*

Key words: *labor market, sustainable development, green economy, unemployment reduction, vocational training, labor resources, government programs, regional changes.*

Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun ishsizlik darajasini pasaytirish muhim ahamiyatga ega. Ishsizlik nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillardandir. Mehnat bozori holati makroiqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlarining ajralmas qismi bo'lib, uning samarali faoliyat yuritishi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Ishsizlik darajasining yuqori bo'lishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini pasaytiradi, resurslarning yetarlicha foydalanilmasligiga olib keladi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Shu sababli, ishsizlikni kamaytirish mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda asosiy vazifalardan biridir. Ishsizlikni pasaytirish ishlab chiqarish salohiyatini oshiradi. Chunki mehnat resurslari iqtisodiyotning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ishsizlar sonining kamayishi ishlab chiqarish hajmining o'sishiga, tovar va xizmatlar taklifining kengayishiga olib keladi. Bu esa mamlakat yalpi ichki mahsulotining (YAIM) ortishiga xizmat qiladi. Ishsizlik darajasining pastligi iqtisodiy faollikni oshiradi, aholining daromadlari ko'payadi va natijada ichki iste'mol talabining ortishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, bandlik darajasining oshishi davlat byudjetiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ish bilan ta'minlangan aholining daromadlari o'sgani sayin davlat

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

solliqlardan ko'proq daromad oladi, bu esa infratuzilma loyihalari va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish imkonini oshiradi. Shu bilan birga, davlatning ishsizlik nafaqalariga ketadigan xarajatlari kamayadi, bu esa fiskal barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Ishsizlik darajasining pasayishi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Ish bilan ta'minlangan aholi o'z daromadlaridan qoniqadi, bu esa ijtimoiy keskinliklarni kamaytiradi. Bandlikni oshirish orqali qashshoqlikni qisqartirish, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va aholi turmush darajasini yaxshilash mumkin. Ijtimoiy barqarorlik o'z navbatida investitsiya muhitini yaxshilaydi, chunki xorijiy va mahalliy investorlar barqaror jamiyatlarda sarmoya kiritishni afzal ko'radi. Shuni ta'kidlash kerakki, ishsizlikni kamaytirish jarayonida texnologik rivojlanishning ham ahamiyati katta. Zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish mehnat unumdorligini oshiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Ammo texnologik rivojlanishning noto'g'ri boshqarilishi mehnat bozorida muammolar keltirib chiqarishi mumkin, chunki avtomatlashtirish natijasida ba'zi tarmoqlarda ishchilar talabining qisqarishi kuzatiladi. Shu bois davlat siyosati texnologik rivojlanish va bandlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Ishsizlik darajasining pasayishi makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ish bilan ta'minlangan aholi daromadlarining o'sishi ichki iste'mol talabini oshiradi, bu esa iqtisodiyotning turli sohalarida ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini yaxshilaydi. Bundan tashqari, davlat byudjeti balansini saqlash, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy xatarlarni kamaytirishda ishsizlikning pasayishi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Umuman olganda, ishsizlikni kamaytirish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va siyosiy jihatdan ham barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mamlakatda bandlikni oshirish bo'yicha samarali siyosat olib borish iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi, resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi va aholi turmush darajasini yaxshilaydi. Shu bois, ishsizlik darajasini pasaytirish makroiqtisodiy barqarorlikka erishishning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi.

Ishsizlik darajasini pasaytirish mamlakatda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Yuqori ish bilan bandlik darajasi aholining daromadlarini oshirish orqali iqtisodiyotning ichki iste'molini rag'batlantiradi va iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Ishsizlikni kamaytirish mehnat resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi, davlat byudjetiga tushumlarni oshiradi va ijtimoiy ta'minotga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi. Shu bilan birga, ish o'rinlari yaratish ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi, jinoyatchilik darajasini pasaytiradi va aholining umumiy turmush darajasini yaxshilaydi.

O'zbekistonning ish bilan bandlik sohasidagi strategik maqsadlari milliy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Hukumat tomonidan qabul qilinayotgan dasturlar va loyihalar yangi ish o'rinlarini yaratishga va iqtisodiyotning turli sohalarida ish bilan bandlikni ta'minlashga qaratilgan. Xususan, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, yoshlar va ayollarni ish bilan ta'minlashni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Qishloq hududlarida bandlik darajasini oshirish uchun esa agrar sohada zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va qayta ishlash sanoatini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

rivojlantirish zarur. Makroiqtisodiy barqarorlikka erishish uchun ish bilan bandlikning rolini hisobga olib, iqtisodiy o'sishning izchil va barqaror bo'lishi uchun ishchi kuchi talab va taklifining muvozanatini ta'minlash muhimdir. Bu esa nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki jamiyatning umumiy farovonligini oshirishga ham xizmat qiladi.

1-jadval

Iqtisodiyotda bandlar soni¹⁵

Klassifikator	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
O'zbekiston Respublikasi	13520	13273	13541	13236	13538	13706	14014
Qoraqalpog'iston Respublikasi	647.2	705.2	711.3	707.4	702.6	714.2	735.5
Andijon viloyati	1319.2	1266.8	1284.5	1225.9	1264.3	1296.8	1329
Buxoro viloyati	826.5	810.1	797.1	788	777.3	780.6	8032
Jizzax viloyati	468.2	486.6	536.2	534.3	550.7	546.4	553.9
Qashqadaryo viloyati	1218	1222	1220	1171	1202.5	1207.3	1220.1
Navoiy viloyati	422.4	407.7	412.7	399.4	410.4	410.1	426.4
Namangan viloyati	1034.9	1051.5	1104.6	1088.7	1104.8	1100.6	1129.1
Samarqand viloyati	1523.1	1463.3	1455.8	1418.3	1441.3	1479.8	1504.2
Surxondaryo viloyati	991.7	984	1024.2	985.5	1001.9	1006.3	1011.2
Sirdaryo viloyati	353.1	354.2	350.1	332.2	3341	335	338
Toshkent viloyati	1289.6	1227.7	1232.9	1177.2	1222.1	1204.5	1234.9
Farg'ona viloyati	1525.7	1451	1492.6	1448.6	1483.3	1511.7	1555.4
Xorazm viloyati	729.3	711.8	736.5	716.4	726.4	741.8	776.5
Toshkent shahri	1171.4	1131.2	1182.6	1243.5	1317.2	1371.1	1396.8

Ishsizlik darajasi har bir davlatning iqtisodiy barqarorligi va rivojlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda ish bilan band bo'lgan aholining soni yildan yilga o'zgarib, ba'zi viloyatlarda ko'tarilish, boshqalarida pasayish tendensiyalari kuzatilmoqda. Shu bilan birga, aholi bandligi va ish o'rinlarining yaratilishi makroiqtisodiy barqarorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega. Umumiy ko'rsatkichlarga qaraganda, 2017-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi bo'yicha ish bilan band bo'lganlar soni 13,520 ming kishidan 14,014 ming kishiga oshdi. Ushbu ko'rsatkich iqtisodiyotning umumiy o'sishini aks ettiradi. Toshkent shahrida bandlik darajasi sezilarli darajada oshib,

¹⁵ Muallif izlanishlari asosida mustaqil tuzilgan

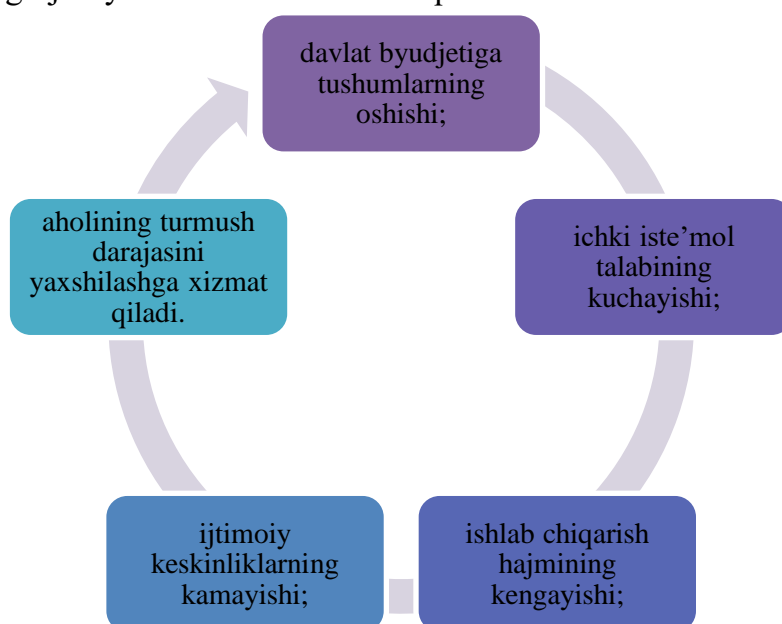

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

1,171.4 ming kishidan 1,396.8 ming kishiga yetdi. Bu hududda xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi va yangi ish o'rinlarining yaratilishi bilan izohlanadi. Andijon viloyatida 1,319.2 ming kishidan 1,329 ming kishiga ko'tarildi, bu hududda qishloq xo'jaligi va kichik biznesning barqaror rivojlanishini ko'rsatadi. Farg'ona viloyatida 1,525.7 ming kishidan 1,555.4 ming kishiga o'sib, o'zining aholi zichligi va iqtisodiy faoliyat darajasini namoyon qilmoqda. Qoraqalpog'iston Respublikasida 647.2 ming kishidan 735.5 ming kishiga oshib, asta-sekin iqtisodiy rivojlanish va bandlik ko'rsatkichlarini yaxshilamoqda. Buxoro va Navoiy viloyatlarida bandlik darajasida barqarorlik saqlanib qolgan bo'lsa-da, o'sish sur'ati boshqa hududlarga nisbatan pastroq. Ishsizlik darajasining pasayishi makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga quyidagicha ta'sir ko'rsatadi. Bandlikning oshishi ishlab chiqarish hajmini kengaytirib, YaIM o'sishiga hissa qo'shadi. Masalan, Toshkent shahri va Farg'ona vodiysida xizmat ko'rsatish va sanoat tarmoqlarining rivojlanishi bu jarayonni tezlashtirmoqda. Ish bilan ta'minlangan aholining daromadlari oshib, iste'mol xarajatlarini ko'paytiradi, bu esa iqtisodiyotning ichki talabini qo'llab-quvvatlaydi. Bandlik darajasining oshishi aholining turmush darajasini yaxshilab, kambag'allik darajasini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yangi ish o'rinlari yoshlar orasida ijtimoiy norozilikni kamaytiradi. Ish bilan band aholining o'sishi soliqlarning oshishiga olib keladi, bu esa davlat byudjeti daromadlarining ko'payishini ta'minlaydi va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga imkon yaratadi.

Ishsizlik darajasining pasayishi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bandlik darajasining oshishi mamlakat iqtisodiyoti uchun quyidagi ijobiy ta'sirlarni keltirib chiqaradi:

1-rasm. Bandlik darajasining oshishi mamlakat iqtisodiyoti uchun quyidagi ijobiy ta'sirlarni keltirib chiqaradi¹⁶

¹⁶ Muallif izlanishlari asosida mustaqil tuzilgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'zbekiston tajribasida ish bilan bandlik sohasidagi ko'rsatkichlar hududlar bo'yicha turlicha bo'lib, xizmat ko'rsatish, qishloq xo'jaligi va sanoat kabi sohalarda yangi ish o'rinlarini yaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, texnologik rivojlanish bandlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishi bilan birga, mehnat bozoriga bo'lgan talabni muvozanatli boshqarishni talab etadi.

Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash uchun ishsizlik darajasini pasaytirish bo'yicha davlat tomonidan amalga oshirilayotgan dasturlar va loyihalar iqtisodiy o'sishni izchil ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli, mamlakatda ish bilan bandlik darajasini oshirishga qaratilgan strategik siyosatlar nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki jamiyatning umumiy farovonligini ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, ishsizlik darajasini pasaytirish makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. Ish bilan bandlikning oshishi iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, davlat byudjetiga tushumlarni ko'paytiradi va ichki talabni kuchaytiradi. Bu esa qashshoqlikni kamaytirish, aholi turmush darajasini yaxshilash va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yangi ish o'rinlarini yaratish va texnologik rivojlanish orqali mehnat bozorini muvozanatlashtirish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli, ish bilan bandlik darajasini oshirishga qaratilgan strategik siyosatlar nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki jamiyatning umumiy farovonligi uchun ham mustahkam asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - T.: «O'zbekiston», 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son "“O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risida” Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni.
4. Normuradovich, Raximov Eshmurod. "YASHIL IQTISODIYOT O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING DRAYVERI." (2024).
5. Raximov, E. N. "GLOBALLASHUV SHAROITIDA EXPORTNI RAG'BATLANTIRISH VA MILLIY ISHLAB CHIQRISH RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI." O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 3.30 (2024): 499-505.
6. Rahimov, E. N. "Ensuring The Well-Being of The Population Through Macroeconomic Stability and Economic Development." International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies. Vol. 2. 2024.
7. Rahimov, Eshmurod. "Driving economic growth through service exports." YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT 2.11 (2024).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

8. Rahimov, E. N. "Ensuring The Well-Being of The Population Through Macroeconomic Stability and Economic Development." *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies*. Vol. 2. 2024.

9. Raximov, Eshmurod, and Madina Berdivaliyeva. "GREEN ECONOMY IS THE DRIVER OF SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN." *Modern Science and Research* 3.6 (2024): 25-31.

10. Normuradovich, Rahimov Eshmurod. "THE PROSPECTS OF UZBEKISTAN'S MEMBERSHIP IN THE WORLD TRADE ORGANIZATION." *International Journal of Education, Social Science & Humanities* 12.6 (2024): 418-425.

САМАРАЛИ ФИСКАЛ СИЁСАТНИ ТАШКИЛ ЕТИШ
БЎЙИЧА ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ

Сайдакбарова Мадинахон Анисбековна

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети,
“Макроиқтисодий сиёсат ва прогнозлаштириши”
кафедраси мустақил изланувчиси*

Аннотация: *Мазкур мақолада самарали фискал сиёсатни ташкил этиши бўйича хорижий мамлакатларнинг тажрибаси таҳлил қилинади. Фискал сиёсат иқтисодиётни бошқаришнинг асосий воситаларидан бири сифатида кўриб чиқилиб, бюджет баланси, солиқ сиёсати, давлат харажатларини оптималлаштириши ва қарзни самарали бошқариши масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.*

Калит сўзлар: *Фискал сиёсат, давлат бюджети, иқтисодий барқарорлик, солиқ ислохотлари, божхона тизими, иқтисодий ривожланиш, бюджет даромадлари, бюджет харажатлари.*

Abstract: *This article analyzes the experience of foreign countries in organizing an effective fiscal policy. Fiscal policy is considered as one of the main means of managing the economy, and special attention is paid to the issues of budget balance, tax policy, optimization of public expenditures and effective debt management.*

Keywords: *Fiscal policy, state budget, economic stability, tax reforms, customs system, public finances, economic development, budget revenues, budget expenditures.*

Жаҳонда тўпланган бой тажрибалардан самарали фойдаланиш борасида мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёев “Солиққа тортиш масаласида амалиётда синалган принцип ва ёндашувларни ишлаб чиқиш, бу борада бошқа мамлакатларнинг илғор тажрибасидан фойдаланиш ўта муҳим аҳамиятга эга”¹⁷ эканлигини таъкидладилар.

Дарҳақиқат, солиқ тизимини ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари, иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солишда фискал сиёсатнинг ўрни, самарали солиқ маъмуриятчилигининг замонавий йўналишлари, жаҳон солиқ амалиётида акцизности товарларни солиққа тортишнинг самарали тадбирларига оид тажрибалардан республикамизда кенг фойдаланиш масалалари ҳозирги кунда долзарб масалалардан бири саналади.

Жаҳон бюджет-солиқ амалиёти натижалари шуни кўрсатмоқдаки, бюджетга солиқ тушумлари таркибида жисмоний шахслардан олинadиган солиқлар муҳим ўрин эгаллайди. Мазкур солиқлар тўғри солиқлар турига киради ва дунёнинг деярли барча иқтисодий ривожланган мамлакатларида амал қилади.

¹⁷Ш.М.Мирзиёев “2017 йил - шиддатли ислохотлар йили”. Т.: Адолат, 2018. – 96 б.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Жаҳон солиқ амалиёти тажрибаларининг таҳлили ҳозирги кунда солиққа тортиш тизимининг тўрт тури ҳамда хорижий мамлакатлар солиқ тизимининг тўрт хил модели амал қилаётганлигини тасдиқлайди (1-жадвал).

1-жадвал.

Жаҳон солиқ амалиётида солиққа тортиш тизими гуруҳлари ва хорижий мамлакатлар солиқ тизими моделларининг тавсифи

Жаҳон солиқ амалиётида солиққа тортиш тизими гуруҳлари		
Солиққа тортиш тизими гуруҳи	Мазкур гуруҳга мансуб мамлакатлар	Солиқ тизими гуруҳининг хусусиятли белгиси
Англо-саксон солиқ тизими	АҚШ, Буюк Британия, Австралия	Тўғри солиқларнинг эгри солиқларга нисбатан устунлиги ва даромад солиғининг катта рол ўйнаши
Евроконтиненталь солиқ тизими	Европа мамлакатлари (Германия, Италия, Франция ва бошқалар)	Эгри солиқлар (ҚҚС бошчилигида)нинг тўғри солиқларга нисбатан устунлиги ва ижтимоий суғуртага ажратмалар ставкаларининг юқорилиги
Лотинамерика-ча солиқ тизими	Аргентина, Боливия, Бразилия, Венесуэла, Гаити, Гватемала, Гондурас, Доминикан Республикаси, Колумбия, Коста-Рика, Куба, Мексика, Никарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Сальвадор, Уругвай, Эквадор, Чили.	Эгри солиқлар тўғри солиқлардан устунлик қилади ва бюджет даромадларининг асосини ташкил этади. Мазкур тизим юқори инфляция даражаси шароитида самарали ҳисобланади.
Аралаш солиққа тортиш тизими	Скандинавия давлатлари (Норвегия, Швеция, Дания, Финляндия), ривожланаётган мамлакатлар	Ушбу гуруҳ турли солиқ тизимларининг белгиларини ўзида мужассам этиши мумкин ¹⁸ . Скандинавия давлатларига хос иқтисодий тараққиёт моделида солиқ ставкаларининг юқори даражасини сақланиб қолсада, устувор иқтисодий йўналишларни солиқлар воситасида рағбатлантириш мақсадида солиқ чегирмаларидан кенг фойдаланилади. Ривожланаётган давлатларда солиқ имтиёзларига асосий урғу берилиб, иқтисодиётни ривожлантириш

¹⁸ Crus A. M. Fundamentals of Taxation. McGraw-Education, 2017. – p.210 (800p.).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

		ва бу орқали кенгайган солиқ солинадиган базани шакллантириш натижасида солиқ тушумларининг ошишини назарда тутди.
Хорижий мамлакатлар солиқ тизими моделлари ¹⁹		
Солиқ тизими модели	Мазкур моделга мансуб мамлакатлар	Солиқ тизими моделининг хусусиятли белгиси
<i>Америка модели</i>	АҚШ	Мамлакатнинг солиқ тизими жуда катта бошқарув тизими ва ижрочилик аппаратига, шу жумладан 50 мингдан ортиқ мустақил ҳолда фаолият юритувчи хусусий солиқ маслаҳатчиларига эгаллиги билан алоҳида ажралиб туради; мамлакат солиқ тизимида қатъий марказлаштиришнинг йўқлиги, мамлакат солиқ тизимининг 3 поғоналиги, яъни федерал, штат ва шаҳар солиқларининг мавжудлиги ва ҳар бир даражанинг тўлиқ мустақиллиги; ноқонуний даромад манбалари тўғрисида маълумот берувчи кўнгилли ахборотчилар тармоғининг мавжудлиги.
Япония модели	Япония	Молия, солиқ, банк, суғурта, божхона хизматлари ва шу каби давлат бюджетини сармоёга тўлдирадиган тизимлар Япония Молия Вазирлиги назорати остида тартибга солинади; Японияда жуда юксак даражада ватанпарварлик руҳи, мамлакатга, давлат бошқарув органларига, вазирликларга, меҳнат бўлими битимини имзолаган компанияга, фирмага, муассасага содиқлик ҳисси мавжудлиги ва натижада кадрлар кўнимсизлигининг йўқлиги, шу жумладан солиқ органлари тизимида ҳам кузатилмайди.

¹⁹ Кретьова Н.В., Мокрецова О.И. Налоговая система зарубежных стран. Уч. пос. Иркутск, ИрГУПС, 2012. - с.212

Европа модели	Европа мамлакатлари	Европадаги мамлакатлар ўртасида иқтисодий бирлашишга доимий интилиш мавжуд. Шунинг учун уларнинг иқтисодиётдаги айрим бошқарув тизимларини кўриб чиқадиган бўлсак, улар бири-бирига жуда яқин. Шу боисдан уларнинг солиқ тизими жаҳон амалиётида «Европача модел» деб юритилади; солиқ фаолиятининг унитар шакллари мавжуд бўлиб, бўларга ягона андозалар, ёндошувлар, талқин қилишлар, солиқ декларацияларининг шакллари, иш тамойилларини киритиш мумкин.
"Ностандарт" модел	Кичик ҳудудли ёки оролларда жойлашган давлатлар, эркин иқтисодий зонага эга (оффшор зонали) давлатлар ва қатор бошқа давлатлар (Кипр, Люксембург, Малдив ороллари)	Улар учун асосан турли солиқ имтиёзлари ва енгилликлари, «солиқ таътиллари» қўлланилади.

Маълумки, ҳар қандай мамлакатда барқарор иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб туриш ва инқирозлар олдини олиш юзасидан солиқ сиёсатини самарали юритишда солиқ механизмнинг дастаклари (имтиёз ва преференциялар, махсус режим, чегирма ва қайта ҳисоблашлар, инвестицион солиқ кредити ва ҳ.к.)дан кенг фойдаланилади.

Авваломбор, ривожланган давлатлар солиқ амалиётида ҳозирда бўлган солиқ турлари таҳлили шуни кўрсатадики, уларда бизнинг солиқ амалиётимиздан фарқ қилувчи, айрим ноанъанавий солиққа тортиш объектлари ҳам учрайдики, улар билан умумий тарзда танишиб чиқиш, тадқиқимиз учун зарурдир. Айниқса, акцизоти товарларни солиққа тортишнинг самарали тадбирлари ва уларнинг афзалликларини жаҳон солиқ амалиёти тажрибалари тасдиқламоқда.

Жаҳон мамлакатлари солиқ органларининг ташкилий таркиби ва бўйсунуви тамойилларига кўра 180 та мамлакат бўйича фарқланишининг ўрганилиши уларнинг тўртта мезон бўйича гуруҳларга бўлинишини ва Ўзбекистон Республикаси солиқ тизимининг аралаш моделга хослигини кўрсатди.

Ҳозирги замон жаҳон солиқ амалиётида юзага чиқаётган муҳим жиҳатлардан бири – жисмоний шахслардан олинadиган солиқларни ундириш механизмнинг самарали тадбирлари таркибида солиқ тўловчилар томонидан ўз солиқ мажбуриятларини

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ихтиёрий равишда ижро этишни рағбатлантиришга оид янги ҳамкорлик жиҳатлари, жумладан, солиқ тўловчиларни оммавий ахборот воситалари орқали хабардор қилиш тизимларини кенгайтириш, солиқ тўловчиларга маслаҳатлар бериш ва улар билими, саводхонлигини ошириш учун Call-марказлар фаолиятдан фойдаланиш, ҳисобот буклетлари, декларациялар намуналарини бепул тарқатиш ва х.к. муҳим ўрин тутмоқда.

Аҳоли ўртасида солиқ маданиятининг юқори бўлиши ривожланган давлатлар тажрибасида, жумладан, Япония, Жанубий Корея ва Германия каби давлатларда “Public relations”, яъни жамоатчилик муносабатларини кенг шаклланганлиги билан бевосита боғлиқдир. Масалан, Японияда ҳудудий давлат солиқ идораларида телефон орқали 600 дан ортиқ солиқ маслаҳатчилари хизмат кўрсатади, солиқ хизмати ходимлари билан юзма-юз ҳолда, ёзма равишда ёки веб сайтлар орқали мурожаат қилган шахсларга ҳам алоҳида хизматлар кўрсатилади. Шунингдек, мустақил фаолият кўрсатувчи 70 мингга яқин малака сертификатига эга бўлган шахслар томонидан солиқ маслаҳати хизмати кўрсатилади²⁰. Бу эса ўз навбатида 1,8 мингдан ортиқ кишига 1 та малака сертификатига эга бўлган мустақил фаолият юритувчи шахс тўғри келишини ифода этади ва солиқ маслаҳати хизматини юқори даражада шаклланганлигидан далолат беради.

Жанубий Кореяда эса Миллий солиқ хизмати таркибида солиқ тўловчилар билан ишлаш бўйича алоҳида Мижознинг талабини қондириш (солиқ тўловчилар мурожатлари бўйича ишлаш) маркази ташкил этилган. Миллий солиқ хизматининг ушбу марказида солиқ тизимида камида 10 йил тажрибага эга бўлган ходимлар ишлаши белгилаб қўйилган.

Кўпчилик давлатлар (АҚШ, Франция, Германия, Швейцария) жисмоний шахслардан олинадиган солиқлар маъмуриятчилиги амалиётида миллий солиқ қонунчилигида *“солиқ тўловчиларнинг солиқ текширувлари жараёнида тегишли тушунтириш ва асосларни текширувчиларга етказиб беришларининг мажбурийлиги”* белгилаб қўйилган ва ушбу талабнинг бузилиши қонуний тарзда жавобгарлик учун асос бўлади.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - T.: «O‘zbekiston», 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi PF-158-son ““O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.

²⁰ Outline of Japanese Tax Administration./ Seminar on Tax Administration./ February 15, 2010./ Tokyo /JICA.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

4. Rahimov, E. N. "Regional Economic Security and Its Main Features." *EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY* 4.2 (2024): 100-107.

5. Rakhimov, Eshmurod Normurodovich. "Scientific-Theoretical and Practical Aspects of Increasing the Tax Potential in Ensuring the Economic Security of the Regions." *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding* 8.12 (2021): 216-226.

6. Rahimov, E. N. "Factors Affecting Economic Security." *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies*. Vol. 2. 2024.

7. Raximov, E. N. "Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari." (2023).

8. Eshmurad, Rakhimov. "Normuradovich." Issues of Strengthening the Economic Security of the Region." *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development* 4 (2022): 35-41.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

MODERN TRENDS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Baxriddinova Maftuna

Uzbekistan State World Languages University

the Faculty of English Language №3

Phone number +9989912204969

maftunabaxriddinova64@gmail.com

Abstract: *This article highlights several ways to learn English effectively and some of the modern learning technologies in language learning as well.*

Key words: *Language, English, independent language learning, educational technologies, project, interest, activity, interactive methods.*

Introduction.

Today, the main focus is on the reader, his personality and his own interior focused on the world. Therefore, the main purpose of a modern teacher is the organization is the choice of methods and forms of educational activities of personal development students who are optimally suited to their intended purpose. In recent years the question of the use of new information technologies in schools is becoming more and more rising. This is not only new technical means, but also new forms of training

and methods, a new approach to the learning process. Teaching foreign languages the main goal is the formation of a communicative culture of schoolchildren and to develop, to teach the practical mastery of a foreign language.

Main part

The task of the teacher is for practical mastery of the language for each student creating conditions, allowing each student to demonstrate their activity, creativity

it is the choice of such teaching methods that make it possible. The task of the teacher is foreign in the process of teaching their language is to activate the student's cognitive activity. Modern pedagogical technologies such as collaborative learning, project methodology, use of new information technologies, Internet resources training helps to implement a person-oriented approach in the process, children's abilities, taking into account their level of learning provides individualization and differentiation of teaching. In foreign language classes forms of work with computer training programs include:

- word study of wealth;
- practice pronunciation;
- dialogic and monological speech teach;
- teach writing;
- develop grammatical phenomena.

The possibilities of using Internet resources are huge. Global Internet necessary for students and teachers located anywhere in the world creates conditions for obtaining any

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

information that is: regional geographic materials, News in youth life, articles from newspapers and magazines and others. Solving a number of didactic problems using the Internet in English in the lessons can be done:

- reading skills using global network materials and formation of qualifications;
- improving the writing skills of schoolchildren;
- replenishing the vocabulary of students;
- learning English of students formation of motivation.

In addition, this work is carried out by schoolchildren expanding the horizon, with peers in English-speaking countries to establish and support business relationships and relationships Aimed at exploring the possibilities of Internet technologies. Students On The Internet participation in tests, quizzes, competitions, Olympiads,

correspondence, conversations with peers in other countries, video conferencing, etc.k.can participate in s. Students get information about the problem they are currently working on on the project can. Meaningful foundations of mass computerization modern computer mental working conditions, in general, any of its manifestations related to the fact that it is an effective means of optimization. Computer one it has its own peculiarity, as a tool to teach it to others and it is identified in its use as an assistant in the acquisition of knowledge, which is its inanimity. The machine can have "friendly" contact with the user, and at some times

she "supports" him, but he never shows signs of anger does not show and does not allow you to feel bored. In this sense, the use of computers, perhaps some aspects of training it is most useful in individualization. Basic learning of a foreign language at school the goal is to form communicative competence, all other goals are (education, training, development) implementation of this main goal.

Conclusion

Introduction of information technology to teaching, information perception and are greatly diversifies the processing process. Computer, Internet and Multimedia due to the large volume with subsequent analysis and sorting of students a unique opportunity was created to master the data. Educational activities the motivational basis is also significantly expanding. From multimedia under the conditions of use, students receive information from newspapers, television, themselves conduct interviews and conduct teleconferences. Basic assessment of the level of knowledge of a foreign language in language portfolio technology the criteria are the test. The priority of this technology is education is to direct the process from teacher to student. The reader, in turn, has his consciously responsible for the results of cognitive activity. Technology above the stage of independent acquisition of students ' skills of information leads to the formation of an advanced level. In general, the language portfolio is multifunctional contributes to the development of multilingualism.

REFERENCES:

1. Ganiyevna K. N., Muhsin M. The importance of speaking skills for EFL learners //Достижения науки и образования. –2019. –No. 1 (42). –С. 60-61.
2. Ganievna K. N., Muhammadislom R. Psychological approach in teaching methods //Достижения науки и образования. –2017. –No. 4 (17). –С. 101-102.
3. Shavkatovna S. N., Ganiyevna K. N. Using podcasts for enhancing listening and speaking skills in EFL classes //Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes. – 2022. –С. 248-251.
4. Ganiyevna K. N. The role of internet in learning foreign language //Horizon. J. Human. Artif. Intell. –2023. –Т. 2. –С. 12-14.
5. Rashidova, G., & Fariza, N. (2024). THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND CULTURE. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR*, 1(3), 93-95.
6. Rashidova, G., & Munira, I. (2025). THE IMPACT OF TECHNOLOGY ON LANGUAGE DEVELOPMENT. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR*, 1(4), 151-154.
7. Xaydarova N. PEDAGOGICAL VALUE OF RECYCLING LANGUAGE //Science and innovation. –2022. –Т. 1. –No. B7. –С. 909-912.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

LANGUAGE BARRIERS IN GLOBAL COMMUNICATION

Kushatova Laylo

Student of USWLU, Tashkent, Uzbekistan

Email: qoshatlayli@gmail.com

Tel: +998-97-615-09-17

Abstract: *Language barriers present significant challenges in global communication, impacting various sectors such as business, education, healthcare, and diplomacy. With over 7,000 languages worldwide, linguistic diversity, cultural nuances, and limited multilingual proficiency often hinder effective interaction. This article explores the causes and consequences of language barriers, highlighting their role in miscommunication, reduced collaboration, and missed opportunities in an increasingly interconnected world. It also examines potential solutions, including the promotion of multilingual education, advancements in translation technology, and cultural sensitivity training. Additionally, the article evaluates the role of English as a global lingua franca, addressing both its benefits and limitations. By understanding and addressing these barriers, societies can foster better cross-cultural understanding and global cooperation.*

Keywords: *Language barriers, global communication, linguistic diversity, multilingual education, translation technology, cultural sensitivity, cross-cultural understanding, lingua franca, English as a global language, miscommunication*

Аннотация: *Языковые барьеры представляют значительные трудности в глобальной коммуникации, затрагивая такие сферы, как бизнес, образование, здравоохранение и дипломатия. Существует более 7,000 языков по всему миру, и лингвистическое разнообразие, культурные особенности и ограниченное владение несколькими языками часто затрудняют эффективное взаимодействие. В данной статье рассматриваются причины и последствия языковых барьеров, подчеркивается их роль в недопонимании, снижении уровня сотрудничества и упущенных возможностях в современном взаимосвязанном мире. Также анализируются возможные решения, включая продвижение мультиязычного образования, развитие технологий перевода и обучение культурной чувствительности. Кроме того, в статье оценивается роль английского языка как глобальной лингва франка, рассматриваются его преимущества и ограничения. Понимание и устранение этих барьеров может способствовать улучшению межкультурного понимания и глобального сотрудничества.*

Ключевые слова: *языковые барьеры, глобальная коммуникация, лингвистическое разнообразие, мультиязычное образование технологии перевода, культурная чувствительность, межкультурное понимание, лингва франка, английский как глобальный язык, недопонимание*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Annotatsiya: *Til to'siqlari global muloqotda jiddiy qiyinchiliklar tug'diradi va biznes, ta'lim, sog'liqni saqlash hamda diplomatiya kabi sohalarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Dunyo bo'ylab 7,000 dan ortiq til mavjudligi sababli lingvistik xilma-xillik, madaniy xususiyatlar va ko'p tillilik bo'yicha cheklangan savodxonlik samarali muloqotga to'sqinlik qiladi. Ushbu maqola til to'siqlarining sabablari va oqibatlarini o'rganib, ularning noto'g'ri tushunish, hamkorlikning kamayishi va tobora bog'langan dunyoda imkoniyatlarning boy berilishiga ta'sirini yoritadi. Shuningdek, maqolada ko'p tilli ta'limni targ'ib qilish, tarjima texnologiyalarini rivojlantirish va madaniy sezgirlikni oshirish kabi mumkin bo'lgan yechimlar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, maqola ingliz tilining global linga franka sifatidagi rolini, uning afzalliklari va cheklovlarini baholaydi. Ushbu to'siqlarni tushunish va bartaraf etish jamiyatlarga madaniyatlararo anglashuv va global hamkorlikni yaxshilash imkonini beradi.*

Tayanch so'zlar: *til to'siqlari, global muloqot, lingvistik xilma-xillik, ko'p tilli ta'lim, tarjima texnologiyalari, madaniy sezgirlik, madaniyatlararo tushunish,linga franka, ingliz tili global til sifatida, noto'g'ri tushunish*

Introduction

Language barriers are a persistent challenge in global communication, particularly as the world becomes more interconnected through globalization and technological advances. With over 7,000 languages spoken worldwide, linguistic diversity often complicates interactions between individuals and organizations across different sectors such as business, education, healthcare, and diplomacy (Crystal, 2003). Misunderstandings resulting from language differences can lead to missed opportunities, reduced collaboration, and even conflicts (Henderson, 2011). Effective communication is essential for international cooperation, yet language barriers frequently hinder mutual understanding and smooth interaction (Ting-Toomey, 1999). This article explores the causes and consequences of language barriers in global communication, focusing on their impact in various domains. Additionally, it will discuss potential solutions, such as promoting multilingual education, enhancing translation technologies, and fostering cultural sensitivity, to bridge these communication gaps and enhance global interaction. By addressing these barriers, societies can improve cross-cultural understanding and create more effective means of cooperation (Gumperz & Hymes, 1972).

Methodology

This article employs a qualitative research approach to explore the causes, consequences, and potential solutions to language barriers in global communication. The methodology includes a review of existing literature on linguistic diversity, cross-cultural communication, and language-related challenges in international settings. A comprehensive analysis of academic papers, books, and reports provides the theoretical foundation for understanding how language barriers affect various sectors such as business, education, healthcare, and

diplomacy (Ting-Toomey, 1999; Gumperz & Hymes, 1972). The research also involves a case study analysis of real-world examples, drawn from multinational corporations, international summits, and global healthcare systems, to highlight the practical implications of language barriers in these fields. These case studies are selected based on their relevance to the research topic and their ability to illustrate the direct impact of language challenges on communication and collaboration (Henderson, 2011).

Additionally, the article integrates a critical evaluation of current strategies aimed at overcoming language barriers, such as multilingual education programs, technological innovations in translation, and cultural sensitivity training. The effectiveness of these approaches is assessed through existing research findings and reports from organizations that have implemented such initiatives (Crystal, 2003).

Results

The analysis of language barriers in global communication reveals several key findings regarding their causes, consequences, and potential solutions. First, linguistic diversity remains one of the primary causes of language barriers, with over 7,000 languages spoken worldwide (Crystal, 2003). This diversity, while enriching, creates significant challenges for communication, especially in international settings. Misunderstandings arise frequently due to variations in vocabulary, grammar, and cultural context, often leading to unintended consequences such as decreased collaboration and missed opportunities (Henderson, 2011).

Second, the consequences of language barriers are evident across multiple sectors. In business, language challenges hinder effective negotiations, customer service, and inter-organizational cooperation (Ting-Toomey, 1999). For example, multinational companies often struggle to maintain consistent branding and messaging due to language-related misinterpretations. In healthcare, language barriers can lead to medical errors, inadequate patient care, and reduced patient satisfaction, particularly in cross-border health services (Gumperz & Hymes, 1972). In education, language differences complicate the integration of international students, creating academic and social challenges (Henderson, 2011).

Discussion

Language barriers are a critical issue in global communication, with significant implications across various sectors, including business, healthcare, and education. The findings highlight that linguistic diversity, while enriching, can complicate interactions, leading to misunderstandings, reduced collaboration, and missed opportunities (Crystal, 2003). In business, for instance, miscommunication can result in lost deals and strained relationships, demonstrating the need for multilingual strategies and clear communication (Ting-Toomey, 1999). Similarly, in healthcare, language barriers can lead to medical errors, emphasizing the importance of language support services and the use of interpreters (Gumperz & Hymes, 1972).

The role of English as a global lingua franca, while valuable, does not fully eliminate language challenges, as differences in proficiency and cultural context remain (Ting-Toomey, 1999). Technological advancements in translation tools have made progress but

still face limitations, underscoring the need for human expertise in nuanced communication (Crystal, 2003). Additionally, cultural sensitivity training is crucial for improving cross-cultural understanding and effective communication (Gumperz & Hymes, 1972).

Conclusion

Language barriers continue to present significant challenges in global communication, impacting various sectors such as business, healthcare, education, and diplomacy. Despite the increasing dominance of English as a global lingua franca, linguistic diversity, cultural differences, and varying levels of multilingual proficiency still hinder effective communication and cooperation. This article has explored the causes and consequences of these barriers, highlighting the negative effects on collaboration and opportunities in an interconnected world. However, it has also identified potential solutions, including the promotion of multilingual education, advancements in translation technology, and the importance of cultural sensitivity training. By adopting a multifaceted approach, societies can overcome language barriers, improve cross-cultural understanding, and foster more inclusive and effective global communication, ultimately contributing to stronger international cooperation and shared progress.

REFERENCES:

1. Baker, C. (2011). Foundations of Bilingual Education and Bilingualism (5th ed.). Multilingual Matters.
2. Crystal, D. (2003). English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Gumperz, J. J., & Hymes, D. (1972). Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication. Holt, Rinehart & Winston.
4. Henderson, L. (2011). Language Barriers in Global Communication. *International Journal of Communication*, 5(3), 112-125.
5. Hymes, D. (1974). Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach. University of Pennsylvania Press.
6. Rashidova, G., & Fariza, N. (2024). THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND CULTURE. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR*, 1(3), 93-95.
7. El Agez, B., & Rashidova, G. I. (2024). Authentic materials for teaching writing: a critical look. *O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti konferensiyalari*, 21-30.
8. Rashidova, G. (2024). Scientific ethics and etiquette of uzbek students in writing. *Проблемы инновационного и интегративного развития иностранных языков в многоязычной среде*, 416-420.
9. Ting-Toomey, S. (1999). *Communicating Across Cultures*. The Guilford Press.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Baxtiëp Berdiyrov

*Toshkent Alfraganus universiteti "Xalqaro
turizm menejmenti" kafedrasida dotsenti*

Annotatsiya. *Turizm sohasini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb masalaridan biri hisoblanadi. Turizm rivojlanishi uchun qulay ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar yaratish orqali turistlarni mavjud turizm salohiyati to'g'risidagi ma'lumotlar bilan ta'minlashni tashkillashtirish, ichki turizmni, mamlakat hududlaridagi madaniy meros ob'ektlarining va ziyoratning o'ziga xosliklarini targ'ib qilishni jadal rivojlantirish har bir mamlakat oldida turgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *turizmt, iqtisodiyot, ziyorat, tur, investitsiya, salohiyat, turist, milliy qadriyat, madaniy meros, infratuzilma eksport.*

Abstract. *The development of the tourism sector is one of the most pressing issues today. One of the main tasks facing every country is to organize the provision of tourists with information about the existing tourism potential by creating favorable socio-economic conditions for the development of tourism, to rapidly develop domestic tourism, to promote the cultural heritage sites and the peculiarities of pilgrimage in the country's territories.*

Key words: *tourism, economy, pilgrimage, tour, investment, potential, tourist, national value, cultural heritage, infrastructure export.*

Kirish.

Bugungi globalizatsiya davrida turizm dunyo iqtisodiyotida o'z o'rniga ega bo'lgan asosiy tarmoqlardan biriga aylangan desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki turiz aholining sayohat qilishi va dam olishini ta'minlovchi oddiy infratuzilma emas, balki mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmog'i sifatida shakllanib, mamlakat YaIM tarkibida o'ziga xos ulushga ega bo'lgan tarmoq hisoblanadi va shu sababi xukumat tomonidan turizmni rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda.

Dunyo miqyosida yetakchi mamlakatlardan Fransiya, Italiya, Ispaniya va Gresiya kabi mamlakatlar iqtisodiyotida turizm alohida o'ringa ega va mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishida bu sohaga e'tibor qaratilgan. Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO)ning ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda xalqaro turizm tashriflari pandemiyadan oldingi darajaning deyarli 90 foiziga yetdi. 2023 yilning yanvar – sentyabr oylari orasida 975 million turist xalqaro miqyosda sayohat qilgan, bu 2022 yilning shu davriga nisbatan 38 foizga oshganidan dalolat beradi.

Turizm ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning o'ziga xos katalizatori sifatida transport va aloqa, savdo, qurilish, qishloq xo'jaligi, xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish va iqtisodiyotning boshqa shu kabi muhim sektorlarining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Adbiyotlar tahlili.

N.To'xliev (2022) MICE turizmi hozirgi davrga kelib jahon umumiy turizmining muhim segmentlaridan biriga aylanmoqda. Turizmning bu shakli ko'lami va undan keladigan yalpi daromadlar jahonda yildan yilga o'sib bormoqda. MICE ingliz tilidan olingan aberviatura bo'lib korporativ uchrashuvlar, muzokaralar, turlar, dasturlar, konferensiya, kongresslar, seminarlar, ko'rgazma-yarmarkalar, festival va konsertlar orqali amalga oshiriladi.

A.S. Abduxamidov (2022) Mamlakatimizda turistik infratuzilmani ham yetarli rivojlantirish lozim, ya'ni hududda ichki turizmning ham o'rni katta bo'lib, undan daromad olish, mahalliy aholi talablarini qondirib, unga xizmat ko'rsatish, aholining saviyasini oshirish, odamlarni ish o'rinlari bilan ta'minlash imkoniyatlarini rivojlantirish maqsadga muvofiqligini ta'kidlagan.

I O'roqboev (2024) "Ko'hna tarix durdonalari" milliy dasturi ishlab chiqiladi hamda uning doirasida madaniy meros ob'ektlari restavratsiya qilinadi, yodgorliklarda "ochiq osmon muzeylari" tashkil etilishi asosida mamlakatimizda turizmni yanada rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlardan foydalanilayotganligini ko'rsatib o'tgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolada turizmni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va mamlakatimizda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va qabul qilingan qonunlar, me'yoriy hujjatlar o'rganilgan va turizmni rivojlantirish yuzasidan olib borilgan izlanishlari va fikr-mulohazalari yoritilgan. Statistik, empirik tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, tizimli yondashuv, statistik tahlil va boshqa usullardan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokama.

Zamon talabidan kelib chiqqan holda mamlakatimizda turizmni jadal rivojlantirish, mavjud ulkan turizm salohiyatidan yanada to'liq va samarali foydalanish masalasi ham ustuvor vazifalardan biridir. Buning uchun an'anaviy madaniy-tarixiy turizm bilan birgalikda turizmning boshqa salohiyatli turlarini ham rivojlantirishni taqozo qiladi. Bizning mamlakatimizda ziyorat turizmi, ekologik, ma'rifiy, etnografik, gastronomik, sport, davolash-sog'lomlashtirish, qishloq, sanoat, ishbilarmonlik turizmi va boshqa turlarini jadal rivojlantirish imkoniyatlari ham yetarli. Endilikda ushbu salohiyatdan samarali foydalanish masalasi kun tartibida turgan muhim masalalar sirasiga kiradi.

Hozirgi paytda turizm sohasini jadal rivojlantirish, turizm industriyasi sub'ektlari faoliyatining barqarorligini ta'minlash uchun eng avvalo, ularga qulay shart-sharoitlarni shakllantirish va ularning taraqqiyotini ta'minlaydigan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish lozim bo'ladi. Buning uchun birinchi galda sohaga yo'naltirilgan turizm faoliyati sohasidagi qonun hujjatlarini va normativ huquqiy bazani yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Mamlakatimizda turizmning rivojlanishidagi barcha to'siq va g'ovlarga barham berish, viza va ro'yxatdan o'tkazish tartib-taomillarini, pasport va bojxona nazoratini soddalashtirish choralarini ko'rish ham kechiktirib bo'lmaydigan tashkiliy mexanizmlardandir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Turizm sohasidagi eng muhim masalalardan yana biri, turistlarning xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liqdir. Bunda asosiy e'tiborni turizm xizmatlarini tashkil etishda, eng avvalo, turistlar joylashtiriladigan joylarda, mehmonxonalarda, ularni ovqatlantirish punktlarida xavfsizlikni ta'minlashga qaratmoq lozim. Ushbu jarayonda ovqatlarning sifatiga ham katta e'tiborni qaratish maqsadga muvofiq. Turistlarning respublika hududi bo'ylab harakatlanishida, turizm ob'ektlariga tashriflarni uyushtirishda ham mazkur masalaga alohida ahamiyat berilishini talab qilinadi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirish uchun qulay shart sharoitlar, ulkan salohiyat va imkoniyatlar mavjud. Bu yerda ko'plab mashhur allomalari yashab, ijod qilishgan. Shu bilan birga, mamlakatimizda vakillari va boshqa dinlar uchun ahamiyatli bo'lgan tarixiy obidalar mavjud. Turizmning ushbu turini rivojlantirishga katta e'tibor berib, O'zbekiston hukumati keng ko'lamlı tadbirlar o'tkazmoqda.

Samarqandda 1851 ta moddiy madaniy meros ob'ekti mavjud bo'lib, shundan 1105 tasi arxeologik, 670 me'moriy, 37 diqqatga sazovor joy, 18 monumental 21 memoreal toifaga kiruvchi obektdir. Bu kabi tarixiy obidalarning mavjudligi, ulug' alloma va mutafakkirlari bilan 36 dunyoga tanilgan Samarqandning – Sharq gavhari, O'zbekistonning Tashrif qog'ozi deb atalishi bejiz emas. Bular hammasi kelajakda turizmni yanada rivojlantirishda asos bo'ladi. Turistik biznesning samarali rivojlanishi ham turistik mahsulotlarni ishlab chiqish, uni o'z vaqtida iste'molchilarga (turistlarga) yetkazib berish bosqichlariga tegishli har bir jarayonga zamonaviy axborot texnologiyalarini, xususan aqlli texnologiyalarni tadbiriq etishni nazarda tutadi.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonga tashrif buyurgan turistlarning asosiy salmog'i sayyohlik turizmiga to'g'ri kelsa, xizmat yuzasidan kelganlarning ulushi ikkinchi o'rinni egallagan. Qo'shni mamlakatlardan kelganlarning asosiy qismi qarindoshlarini yo'qlash maqsadida kelgan bo'lsada, ularning bu yerda tijorat yoki sayyohliq xizmatlaridan ham foydalanishi o'z-o'zidan yuzaga kelishi mumkin. Ayniqsa Markaziy Osiyo davlatlari turistlarining mamlakatdagi tibbiy xizmatlardan foydalanish ulushi ortib borayotganligi yanada quvonarli holatdir.

Xulosa va takliflar

Turizmning o'ziga xos xususiyati, bu mamlakatda bir maqsadda tashrif buyurgan sayyohlar tomonidan, mahsulot va xizmatlarning boshqa turlariga talabning ortib borishidir. Ushbu talabni qondirish mamlakatda faoliyat olib borayotgan sanoat, qishloq xo'jaligi, transport va boshqa kompaniyalar tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Shu sababli turizm ma'lum darajada mamlakatda real sektorni rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bu, o'z navbatida, ishlab chiqarish va xizmatlarning oshishiga va mamlakatda qo'shimcha daromadlarning shakllanishiga hamda mamlakatda turizm industriyasini rivojlanishiga olib keladi.

O'zbekiston bugun iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlarida dinamik o'sish sur'atlarini namoyish etmoqda. So'nggi yillarda turizm eng ilg'or sohalardan biriga aylandi. Mamlakat

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

chet mamlakatlar uchun ochildi, viza qonunchiligi o‘zgardi va O‘zbekiston noma’lum davlatdan sayohat va biznes uchun qiziqarli manzilga aylandi. Ushbu kombinatsiya respublikada amalga Yuqoridagi malumotlardan shunday xulosaga kelish mumkin-ki, mamlakatimizda eng avvalo turizmni raqamlashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Buning uchun bizda barcha imkoniyatlar mavjud, endi-gi navbat esa, ulardan to‘g‘ri va samarali foydalanish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari” to‘g‘risidagi farmoni PF-6165 09.02.2021
2. Tuxliyev I.S., Qudratov G‘.X., Pardayev M.Q.. Turizmni rejalashtirish. Darslik. “Iqtisodiyot moliya” nashriyoti. Toshkent. 2010 yil.
3. N.To‘xliiev “MICE turizm imkoniyatlarini o‘rganishda germaniya tajribasidan o‘zbekiston sharoitida foydalanish” “O‘zbekistonda MICE turizmining rivojlanishi: istiqbollari va xorij tajribasi” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – T.: “Lesson Press” MCHJ nashriyoti, 2022. – 5 b.
4. A.S. Abduxamidov “O‘zbekistonda rekreatsion turizmni rivojlantirish istiqbollari” Builders of The Future SJIF-2022-5.752
5. I. O‘roqboev “2030 yilgacha turizmni rivojlantirish uchun munosib sharoitlar yaratiladi” UzA 2024 [2030 yilgacha turizmni rivojlantirish uchun munosib sharoitlar yaratiladi](#)

SORBSIYA MATERIALLARI YORDAMIDA TARKIBIDA NEFT MAVJUD
BO'LGAN OQOVA SUVLARNI TOZALASH

Xudayberganova Nagima Turdibayevna

Toshkent davlat transport universiteti, PhD, dotsent

Rixsixodjayeva Gulchexra Rashidxodjayevna

Toshkent davlat transport universiteti, PhD, dotsent

Shodiyev Murodjon Baxtiyor o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti, talaba

Annotatsiya. *Ushbu ishda sorbsiya materiallari yordamida tarkibida neft mavjud bo'lgan oqova suvlarni tozalash uchun materiallar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *suv, neft, adsorbent, absorbat, adsorbsiya, desorbsiya, neft mahsuloti, seolit, emulsiya, parafin.*

Annotation. *This work presents materials for the treatment of effluents containing oil using sorption materials.*

Keywords: *water, oil, adsorbent, absorbent, adsorption, desorption, petroleum product, seolite, emulsion, paraffin.*

Dastlabki tozalash inshootlaridan chiqadigan oqova suvlar juda suyultirilgan neft emulsiyalari bo'lib va ularni oxirgacha tozalash kerak [3]. Tozalash usulini tanlashda hal qiluvchi omil-tozalangan suvdagi neft mahsulotlarining me'yorlashtirilgan qoldiq miqdori. Masalan, baliq xo'jaligi (0,01-0,05 mg/l) va madaniy-maishiy (0,3 mg/l) suv havzalariga tashlanadigan suvlarning ruxsat etilgan maksimal konsentratsiyasiga erishish uchun chuqur sorbsion tozalash bosqichini o'z ichiga olgan oqova suvlarni qayta ishlashning ko'p bosqichli texnologik sxemalaridan foydalanish kerak [1].

Sorbsiya oqova suvlarni chuqur tozalashning eng samarali usullaridan biridir. Sorbsion tozalash-bu oqova suvdan ifloslantiruvchi moddalarni qattiq yoki suyuqlik bilan singdirishga asoslangan tozalash usuli. Sorbsiyaning samaradorligi, birinchi navbatda, sorbentlar suvdan ko'plab organik moddalarni, shu jumladan boshqa usullar bilan olib tashlanmaydigan biologik qattiq moddalarni ajratib olishlari bilan bog'liq. Yuqori faol sorbentlardan foydalanganda suvni ifloslantiruvchi moddalardan (sorbatlardan) deyarli nol qoldiq konsentratsiyalarigacha tozalash mumkin. Va nihoyat, sorbentlar boshqa tozalash usullari samarasiz bo'lganda, har qanday konsentratsiyada, shu jumladan juda kichik konsentratsiyalarda suvdan moddalarni ajratib olishlari mumkin

Sorbsion tozalash usulini qo'llash sohasiga, tozalash inshootlarining umumiy majmuasida adsorberning joylashgan joyiga, oqova suvlarning tarkibiga, sorbentning turi va hajmiga qarab, u yoki bu sorbsion tozalash sxemasi va adsorber turi belgilanadi. Shunday qilib, biologik tozalash inshootlaridan oldin sorbent donalarining diametri 3-5 mm bo'lgan to'ldirmali filtrlar yoki don diametri 0,5-1 mm bo'lgan suyuq sorbent qatlami bo'lgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

adsorber ishlatiladi. Ishlab chiqarish oqova suvlarini chuqur tozalash va ularni qayta ishlangan suv ta'minoti tizimiga qaytarishda aralash tirgichli qurilmalar va nominal diametri mm yoki undan kichik sorbent donalarining kattaligi bo'lgan yuvish filtrlari qo'llaniladi.

Sorbentlar sifatida deyarli rivojlangan yuzaga ega bo'lgan barcha mayda tarqalgan qattiq moddalar - qipiq, kul, torf, turli xil loylar, koks maydalari va boshqalar xizmat qilishi mumkin. Atrof-muhitni muhofaza qilishning ustuvor vazifalaridan biri oqova suvlarni tozalash uchun ishlatiladigan qimmat sorbentlarni arzon materiallar bilan almashtirishdir [3].

Bir yoki boshqa neft mahsuloti uchun adsorbentni tanlashda adsorbsiyalangan moddalar hajmining adsorbent teshiklarining o'lchamiga mosligini hisobga olish kerak. Neft va neft mahsulotlarida mavjud bo'lgan uglevodorodlarning barcha guruhlaridan (aromatik, normal va izo-kerosin) faqat normal kerosin uglevodorodlar, molekulyar og'irligidan qat'i nazar, taxminan 5 \AA molekula hajmiga ega, boshqa barcha uglevodorodlarning o'lchamlari esa 5 \AA dan oshadi [2]. Oddiy kerosin uglevodorodlari uchun CaA va NaA seolitlarini $\sim 5 \text{ \AA}$ oyna o'lchamlari bilan qo'llash samarali bo'ladi; molekula hajmi 8 \AA gacha bo'lgan aromatik uglevodorodlar uchun sintetik CaX va CaY seolitlari, o'rtacha (>8 va $<10 \text{ \AA}$) molekular uchun NaX seolitlari, 9 \AA dan katta molekular uchun esa $\sim 70 \text{ \AA}$ g'ovak yirik g'ovakli silikagellari mavjud.

Neft mahsulotlaridan oqova suvlarni chuqur tozalash bosqichida an'anaviy ravishda faollashtirilgan ko'mir (FK) ishlatiladi. Kolloid va erigan neft mahsulotlarini suvdan olib tashlashda FK dan foydalanish eng samarali hisoblanadi [3]. Aromatik uglevodorodlar FK uchun eng yaxshi olinadi, kerosin uglevodorodlar esa yomonroq olinadi. Bunday selektivlik $1,5 \text{ mg/l}$ dan kam bo'lgan oqova suvdagi neft mahsulotlarining konsentratsiyasi sohasida kuzatiladi va ularni olishning adsorbsion xususiyatini va suvda haqiqiy erigan holatda bo'lishini ko'rsatadi. Yuqorida aytib o'tilgan neft mahsulotlarining umumiy konsentratsiyasida kerosin va siklik uglevodorodlar suvdan ularning boshlang'ich tarkibiga mutanosib ravishda bir xil darajada olinadi, bu ularning tomchilatib emulsifikatsiyalangan holatda suvda mavjudligini ko'rsatadi. Ushbu konsentratsiya sohasida uglevodorodlarni suvdan olish jarayoni aralash mexanizm orqali amalga oshiriladi: emulsifikatsiyalangan yopishqoqlik va haqiqiy erigan uglevodorodlarning adsorbsiyasi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Лукиных Н.А., Липман Б.Л., Криштул В.П. Методы доочистки сточных вод. - Изд. 2-е, перераб. и доп. - М.: Стройиздат, 1978. - 156 с.
2. Жуков А.И., Карпухина Р.И. Доочистка мазутосодержащих сточных вод // Химия и технология воды. - 1991. - Т. 13. - № 10. - С. 19.
3. Каменщиков Ф.А., Богомольный Е.И. Нефтяные сорбенты. - Москва-Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2005. - 268 с.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

RAUF PARFI SHE'RIYATIDA FALSAFIYLIK.

Eshmurotova Shaxlo

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va
adabiyoti universiteti 4-kurs talabasi*

Tel: +998908280328

Adress: shahloeshmurodova0@gmail.com

Annotatsiya: *Rauf Parfi she'riyatida falsafiylik mavzusi uning asarlarida chuqur o'rin egallaydi. Parfi o'z she'rlarida hayot, o'lim, insonning maqsadi, uning ichki dunyosi, va tabiatning falsafiy jihatlarini tadqiq qiladi. Uning she'rlari ko'pincha ekzistensializm, metafizika va insonning o'ziga xos mavjudlik tuyg'ulariga asoslanadi. U o'lim va hayotning o'zaro aloqasini, koinotdagi insonning o'rni va uning ichki izlanishlarini aks ettiradi. Parfi she'riyatida ko'pincha mavjudlikning mazmuni, insonning o'z-o'zini anglash jarayoni, hayotning beqarorligi, vaqtning o'tishi va uning ta'siri haqida fikrlar mavjud. She'rlarida falsafiy mushohadalar, metaforalardan foydalanish va inson ruhiyatining chuqur qatlamlarini o'rganish orqali o'quvchini o'z ichki olamiga sayohatga chorlaydi.*

Kalit so'zlar: *Falsafiylik, hayot va o'lim, o'zlik, borliq, inson ruhiyati, ichki dunyosi, vaqt, o'zlikni anglash, qarama - qarshilik.*

Abstract: *The theme of philosophy in the poetry of Rauf Parfi occupies a deep place in his works. In his poems, Parfi explores the philosophical aspects of life, death, the purpose of man, his inner world, and nature. His poems are often based on existentialism, metaphysics, and the inherent sense of human existence. He reflects on the interrelationship of death and life, the place of man in the universe, and his inner search. Parfi's poetry often contains thoughts about the meaning of existence, the process of human self-awareness, the impermanence of life, the passage of time and its effects. In his poems, he invites the reader to travel to his inner world by using philosophical observations, metaphors, and exploring the deep layers of the human psyche.*

Keywords: *Philosophy, life and death, identity, existence, human psyche, inner world, time, self-awareness, opposition.*

Rauf Parfi – o'zbek she'riyatining yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, uning asarlari zamon va makonning murakkabligini chuqur falsafiy g'oyalar bilan ifodalashda katta ahamiyatga ega. Rauf Parfi she'riyatida falsafiylik mavzusi o'rganiladi. Ularning asarlarida hayot, o'lim, ma'no izlash va o'zlikni anglash kabi falsafiy g'oyalar markaziy o'rin tutadi. Parfi she'riyatining asosiy xususiyatlaridan biri uning falsafiy xarakterga ega bo'lishidir. U, o'zining she'rlari orqali, nafaqat adabiyotning san'at tomonlarini, balki insoniyatning mavjudligi, hayot va o'lim, ma'no izlash kabi chuqur falsafiy savollarni ham tadqiq etadi. Uning she'riyatidagi falsafiylik insonning ichki dunyosi, uning ruhiy izlanishlari va zamonning o'zgargan ko'rinishlaridan kelib chiqadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Rauf Parfi she'riyatida eng ko'p uchraydigan falsafiy mavzularning biri – hayot va o'limning mohiyatidir. Parfi, insoniyatning eng asosiy savollariga javob izlaydi va buni o'z she'riyatida aks ettiradi. Hayotning ma'nosi va o'limning kelishi, uning she'rlarida doimiy ravishda keltiriladigan masalalar bo'lib, ular o'quvchini o'ylashga, hayotning qimmatini anglashga undaydi. Parfi, o'limni faqat bir nuqtayi nazardan emas, balki vaqt va borliqning uzluksiz jarayoni sifatida ko'radi. U o'limni hayotning tabiiy bir qismi sifatida tasavvur etib, uni qo'rquv yoki yo'qotish sifatida emas, balki hayotning bir qismiga aylantiradi. Parfi she'riyatining asosiy markazida inson va borliqning o'zaro aloqasi yotadi. Uning she'rlarida, insonning mavjudligi borliqdagi o'rni bilan chambarchas bog'langan. U insonni faqat biologik mavjudot sifatida emas, balki o'zligini anglashga intiluvchi ruhiy va falsafiy mavjudot sifatida tasvirlaydi. Insonning mavjudligini anglash, o'zini bilish va o'zining ichki dunyosini kashf qilish uning she'riyatida markaziy o'rin tutadi. Parfi o'zining she'rlari orqali o'quvchini o'zlikni anglashga, borliqdagi o'rnini topishga undaydi. Uning she'riyatida hayotning ma'nosi doimiy qidiruv jarayoni sifatida tasvirlanadi. Uning asarlarida insonning ma'no izlashdagi intilishlari, o'zining ruhiy borligini anglash, boshqa odamlar bilan aloqalar o'rnatish va haqiqiy baxtni topish kabi g'oyalar o'z ifodasini topadi. Rauf Parfi o'quvchiga shunday bir dunyoni taqdim etadi, unda har bir inson o'zining ichki savollariga javob izlaydi. Bu izlanish jarayonida, she'rlar orqali insonning ma'no, sevgini va haqiqatni topishdagi kurashi tasvirlanadi.

Parfi she'riyatining falsafiy yo'nalishini tushunishda uning she'rlarida ishlatilgan tasvirlar va simvollar ham muhim rol o'ynaydi. Parfi, so'zlarni, obrazlarni va simvollarini shakllantirishda nafaqat estetik go'zallikka, balki chuqur ma'no va falsafiy g'oyalarni ifodalashga ham katta e'tibor beradi. Uning she'rlari, insonning ichki dunyosini, uning izlanishlarini va dunyoqarashini aks ettiruvchi ramzlar bilan to'ldirilgan. Tasvirlarning nozikligi va ularning ma'no qatlamlari o'quvchini har bir she'rda yangi bir haqiqati kashf etishga undaydi. Rauf Parfi she'riyatidagi falsafiylik nafaqat insonning ichki olami bilan, balki jamiyat va madaniyatning o'zgaruvchan tafsiri bilan ham bog'liqdir. Uning she'rlari zamon va makonning, tarixiy jarayonlarning o'zgarishlarini tasvirlaydi. Parfi, o'z davrining ijtimoiy va madaniy sharoitlariga oid chuqur o'ylangan tahlillarni o'z she'rlarida aks ettiradi. Bu, uning she'riyatidagi falsafiy izlanishlarni yanada murakkab va ko'p qatlamli qiladi. Parfi she'riyatida falsafiylik, asosan, metafizik savollar va insoniyatning o'zligini anglash jarayoniga bag'ishlangan. U ko'plab asarlarida hayot va o'limning mohiyatini, vaqtning o'tishini, insonning o'zligini topishdagi kurashini tasvirlaydi. Bu jarayonlar orqali Parfi, o'z she'rlarida ko'pincha qiyinchiliklar va qarama-qarshiliklarni, tashvishlarni keltirib chiqaradi va oxir-oqibat insonni o'zining chuqurroq anglashiga olib keladi. Rauf Parfi she'riyatining yana bir o'ziga xos xususiyati, uning falsafiy g'oyalarini she'r tilida mukammal tarzda ifoda eta olishidir. O'ziga xos tasvirlar, so'zlarni ma'nolarni ko'rsatishdagi noziklik, she'rning ichki tuzilishini yaratish orqali Parfi, o'quvchini falsafiy savollarni o'ylashga undaydi. Parfi she'riyatida, ayniqsa, ayrim asarlarida hayotning ma'nosi va insonning o'zligini anglashga qaratilgan falsafiy izlanishlar kuzatiladi. U hayot va o'limning chegarasida, insonning tanasi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

va ruhi orasidagi murakkab aloqani o'rganadi. Bu jarayonda, Parfi she'riyatidagi “o'zlik” va “borliq” g'oyalari alohida e'tiborga loyiq.

Shuningdek, uning she'riyatida mantiqiy va intellektual elementlar ham katta o'rin tutadi. Uning she'rlari ko'pincha o'zaro tafakkur qilish va hayotning o'ziga xos jabhalarini anglashga chorlaydi. Parfi falsafiy she'riyatida hayot va insoniyatning mohiyatini tadqiq etishda o'ziga xos uslublarni va tasvirlarni yaratgan. Umuman olganda, Rauf Parfi she'riyatida falsafiylik g'oyalari o'zining chuqurligi, nozikligi va tasvirlarining boyligi bilan ajralib turadi. Bu she'riyatda insoniyatning yuksak savollariga javob topish istagi, borliqning sirlarini anglashga bo'lgan ehtiyoj va insonning ichki izlanishlarini tasvirlash aniq va samarali ifodalangan. Rauf Parfi she'riyatidan ba'zi namunalar keltiramiz. Uning asarlari ko'pincha chuqur falsafiy, tasviriy va hissiy jihatlarni o'zida aks ettiradi. Quyidagi she'rlar Rauf Parfi asarlarining ba'zi ko'rinishlarini ko'rsatadi:

1. “Vaqt” she'ri

Vaqt yursa ham to'xtama,

U insonni o'zgartiradi.

U o'lgandan so'ng hech narsa,

O'zgarmas, hech narsa o'zgartiradi.

Bu she'rida vaqtning o'zgarmasligi va uning inson hayotidagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Rauf Parfi vaqtning o'tkinchiligini, uning inson hayotidagi ta'sirini o'ziga xos tarzda ifodalagan.

2. “Tushlar” she'ri

Tushlarimda ko'rgan orzu,

Yuzimdan oqqan yoshimda,

Ularning hammasi meni

Ichimdagi yongan osmonimda.

Rauf Parfi bu she'rida tushlar va real hayot o'rtasidagi farqni, insonning ruhiy holatini tasvirlab, tushlarning haqiqiylikini o'ylantiradi.

3. “Sevgi” she'ri

Sevgan odamning yuragi,

Bir ulkan dengiz, bir ulkan o'simlik,

Har bir so'zining ichida

Yorug'lik va qorong'ulik.

Sevgi mavzusida yozgan she'rida insonning qalbida sevgi tuyg'usining qanchalik kuchli va beg'ubor bo'lishini tasvirlaydi.

4. “Hayot va o'lim” she'ri

Hayot - bu o'limga yo'l,

O'lim esa hayotning o'zi,

Kulgini ko'rganlarni kutar,

Mashaqqatni - ko'rgani.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Bu she'rda hayot va o'limning o'zaro bog'lanishi tasvirlanmoqda. "Hayot - bu o'limga yo'l" degan jumla orqali hayot va o'lim o'rtasidagi uzviy aloqani, ularning bir-birini to'ldirishi, bir-birini belgilashi ko'rsatilgan. O'lim hayotning tabiiy bir qismi va uning davomidir. "O'lim esa hayotning o'zi" degan ibora o'limning hayot bilan bevosita bog'liqligini anglatadi. Kulgini ko'rganlar esa baxtli, quvonchni, yengillikni his etishadi, ammo mashaqqatni ko'rganlar esa hayotning haqiqiy qiyinchiliklarini tushunadi va ularga qarshi kurashish, chidam ko'rsatish zarurligini anglashadi. She'rda hayotning turli tomonlari, uning o'ziga xos xususiyatlari ta'riflanmoqda. Parfi hayot va o'lim haqidagi fikrlarini o'ziga xos badiiy tarzda bayon etadi. Uning she'rlarida o'lim faqat jismoniy mavjudlikni tugatish emas, balki hayotning bir qismidir.

Bu namunalar Rauf Parfi she'riyatining chuqur va badiiy tomonlarini yoritadi. U o'z asarlarida inson qalbini, ruhiyatini, uning hayotdagi maqsadini izlashni keng tasvirlaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytilish joizki, Rauf Parfi she'riyatida falsafiylik, nafaqat adabiyotning san'ati, balki insoniyatning o'zlikni anglashdagi azaliy qidiruvi sifatida namoyon bo'ladi. Uning she'rlari, hayot va o'lim, borliq va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'ziga xos tasvirlar orqali ifodalashda nafaqat estetik jihatdan, balki falsafiy mazmuni bilan ham katta ahamiyatga ega. Uning asarlari, har bir o'quvchiga o'ziga xos falsafiy va ruhiy tajriba taqdim etadi, shuning uchun ular doimo o'zining dolzarbligini yo'qotmaydi. Uning she'rlari ko'plab falsafiy savollarni o'z ichiga oladi va o'quvchini har bir so'zning chuqur ma'nosini anglashga, hayotning mazmunini topishga undaydi. Parfi she'riyatida "o'zlik" va "borliq" mavzulari, insonning ichki dunyosi va tashqi olam bilan bog'liq qarama-qarshiliklarni o'rganish orqali keng tarqalgan. Bu savollar, uning she'rlari orqali, nafaqat individual, balki universal darajada ham o'rganiladi. Parfi she'riyatidagi falsafiylik, shuningdek, mavjudlik va vaqtning o'zgaruvchanligi haqida chuqur fikrlarni aks ettiradi. U o'z asarlarida vaqtni o'tkinchi va noaniq fenomen sifatida tasvirlaydi. Vaqt va insonning hayoti orasidagi o'zaro aloqalar, Parfi she'riyatida ko'pincha murakkab va noaniq bo'lib, u insonni o'zini va o'zining vaqt ichidagi o'rnini anglashga undaydi. U hayotning har bir daqiqasini qadriga yetish va bu vaqtni qanday sarflayotganini o'ylashga chaqiradi. Parfi she'riyatidagi falsafiy mavzular o'quvchiga ko'plab darajalarda, ichki va tashqi dunyo o'rtasida bog'lanishni anglashga yordam beradi. Unga ko'ra, inson faqat biologik mavjudot emas, balki ma'naviy va ruhiy izlanishda bo'lgan mavjudot sifatida ham qaraladi. U shunday o'zlikni kashf etishga intilayotgan insonni tasvirlaydi, bu jarayonda insonning ichki dunyosi tashqi dunyo bilan bog'lanadi, uni yanada boyitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo'ldoshev Qozoqboy va boshqalar. Adabiyot (9-sinf darslik Toshkent o'qituvchi.2024.
2. Olim Oltinbek. Xokkuning ilk tarjimoni//. "Sharq yulduzi" jurnali, 2016-yil 9-son.
3. Farida Afro'z. Qon akam - Rauf Parfi // maqola qo'lyozmasidan olingan. 4. Xurshid Davron kutubxonasi www.kh-davron.uz.
5. Arboblar.uz.

FARZAND TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLAR VA TARBIYANING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Sayliyeva Umida

GulPI talabasi

Anatatsiya. *Ushbu maqolada farzand tarbiyasi, unga qo'yiladigan talablar, jamiyatga milliy qadriyat asosida shakllangan barkamol avlodni chiqarish, shuningdek tarbiyaning pedagogik-psixologik xususiyatlarini o'rganish va tahlil qilish va yosh oilalarga to'g'ri tarbiyalash jarayonlarini targ'ib qilishning muhim usullari keyin bayon qilingan.*

Kalit so'zlar: *Tarbiya, psixologiya, qadr-qimmat, milliy an'analar, jarayon, vosita, usul, jarayon, tahlil, natija, faraz, ijtimoiy himoya, pedagogik yondashuv, xususiyatlar.*

Abstract. *This article discusses the upbringing of children, the requirements for it, the contribution of society to the upbringing of a harmonious generation formed on the basis of national values, as well as the pedagogical and psychological aspects of upbringing. Study and analyze the characteristics and broadly describe important methods for promoting proper parenting processes in young families.*

Keywords: *psychology, values, national traditions, process, tool, method, process, analysis, result, hypothesis, social, protection, pedagogical approach, features.*

Butun dunyo hayoti hozirgi davrda shiddat bilan rivojlanayotgan vaqtda inson uchun eng dolzarb muammolarni sanab sanog'iga yetish qiyin. Texnikalar internet tarmoqlari ham tezkor daqiqasiga shakllanib boryapti desak mubolag'a bo'lmaydi. Atrof muhitdagi har qanday o'zgarish insonga ta'sirini o'tkazmasdan va o'z domiga tortmasdan qolmaydi. Har qanday shaxs uchun bu hayotda to'g'ri hayot tarzini, imkoniyatlarni yaratishni va har bir kutilmagan, tasodifiy holatlar uchun ma'lum bir qarorlar qabul qilish doimo ham oson bo'lavermaydi. Hayotda to'g'ri qaror qabul qilishni asosan yoshlikdan o'rgatib borish kerak. Yoshlarni umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash eng munosib munosib tanlov.

Umuminsoniy qadriyatlar – jahondagi barcha odamlar, xalqlar va davlatlar uchun umumiy qadrlash mezoni hosoblangan, umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar tizimini ifoda etadigan tushuncha. Umuminsoniy qadriyatlar nihoyatda keng ko'lamli va serqirra tushunchadir. U ozodlik, erkinlik, tinchlik, baxt-saodat kabi umumijtimoiy ma'no-mazmun kasb etadigan tushunchalardangina iborat emas. Uni faqat madaniy boyliklar sifatida tushunishni ham maqsadga muvofiq, deb bo'lmaydi. Shu bilan birga, muayyan milliy, etnik va boshqa xususiy qadriyat tizimlari ham umuminsoniy qadriyatlarning o'rnini bosa olmaydi. Umuminsoniy qadriyatlar tizimi va uning namoyon bo'lish shakllarini tahlil qilish, aslida, tarkibiy qismlari bir-biri bilan dialektik tarzda bog'langan umumiy tizimni, uning asosiy qismlari o'rtasidagi munosabatlarni tadqiq qilishdir. Umuminsoniy qadriyatlar jamiyat taraqqiyotining muayyan davrida yashayotgan barcha kishilar uchun umumiy bo'lgan tizimni hosil qiladi, boshqa tamoyillar bilan uzluksiz aloqada, zaruriy bog'lanishda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

namoyon bo'ladi. Umuminsoniy qadriyatlarning namoyon bo'lish shakllari nisbiy xususiyatga ega, ammo bu nisbiylik doimo ham ko'zga tashlanavermaydi.

Odamlar o'zlari va atrofdagilarning amaliy faoliyatini, biror sohadagi xatti-harakatlarini umuminsoniy qadriyatlar mezonini bilan solishtirib, mulohaza yuritadi, xulosa chiqaradi, baho beradi. Ijtimoiy taraqqiyot jarayonida umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligi talablari har bir tarixiy birlikning tarixiy rivojlanish mahsuli ekani, barcha insonlarning manfaatlari, haq-huquqlari, orzu-umidlari hisobga olinishi darkorligini ko'rsatadi. Bu insonning tabiiy-tarixiy haq-huquqlari uning yashash va umr kechirish huquqining tabiiyligi va muqaddasligini to'liq e'tirof qilinishini anglatadi. Ana shu sababga ko'ra, istiqbol yillarida mamlakatimizda umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligi tamoyiliga nihoyatda katta e'tibor berilmoqda. Bu qadriyatlar jamiyatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va tub o'zgarishlarning asosiy mezoniga aylangani bejiz emas. Yosh avlodni voyaga yetkazish ularni o'zbek xalqiga xos bo'lgan milliy qadriyat va an'analarimiz asosida tarbiyalash eng muhimi bolalarni ongini chetdan kirib kelayotgan g'ayritabiiy, ommaviy bo'lgan turli xil bekorchi texnikalar bilan band qilmasdan har bir vaqtni qadriga yetib unumli foydalanishni o'rgatish ham yosh avlodni barkamol shaxs darajasiga olib chiqish uchun muhim ahamiyatga egadir. Bolalikdan boshlab oilada ota-ona tomonidan o'rgatiladigan ko'pgina milliy qadriyatlarimiz mavjud. Masalan, oilada kattalarni hurmat qilish ularni e'zozlash, chiroyli muomala qilish doimo shirin so'z, shirin zabon bo'lish, kichiklarni izzat qilish, atrofimizdagi insonlarga xushmuomala bo'lishlik asosiy qadriyatlarimizdan biridir. Yangi O'zbekiston ham qadriyat asosida yangidan barpo qilinmoqda jumladan prezidentimizning quyidagi so'zlaridan aytishim mumkin; Biz yaratayotgan yangi O'zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g'oyasi bo'ladi. Biz mafkura deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasini tushunamiz. Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan, deydi Prezident. Yurt boshimiz ham doimo qadriyatlarimizni asrab-avaylashni, ajdodlarimizdan qolgan boy ma'naviy merosimizni qarashimizni, qadriyatlarimiz asosida yuksalishimizni har bir nutqlarida takidlab o'tadilar

Yer yuzidagi har bir millat faqat uning o'ziga xos bo'lgan an'ana va qadriyatlari bilan alohida ajralib turadi, tabiiyki, har qaysi xalqning bebaho boyligi bo'lgan bunday qadriyat va an'analar bir-ikki kunda paydo bo'lib qolmagan. Insoniyatning necha ming yillik tarixiy tajribasi shuni ko'rsatadiki, biror-bir narsaning an'anaga, ayniqsa, qadriyatga aylanishi uzoq davrni talab qiladi. Yillar, asrlar davomida muayyan qarash, odat, tushuncha, tajribalar zamonlar, avlodlar sinovidan o'tadi, sayqal topib boradi. Agar ular keyingi avlodlar tomonidan ham qabul qilinsa, davom ettirilib, urf-odatga aylansa, demakki, endi ularni milliy an'ana va qadriyat deb atash mumkin bo'ladi.

Millat uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog'liq qadriyatlar milliy qadriyatlar deyiladi. Milliy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi, ma'naviyati hamda madaniyati bilan chambarchas bog'liq holda namoyon bo'ladi.

O'zbek xalqining asrlardan asrlarga o'tib kelayotgan milliy qadriyatlari ham uzoq tarixiy jarayonda shakllangan. Jumladan, o'zi tug'ilib o'sgan ona yurtiga ehtirom, o'z taqdirini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

mana shu yurtsiz tasavvur qila olmaslik, o'tgan ajdodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga doimiy hurmat ko'rsatish, har qanday sharoitda ham hayo va andishani saqlash, turmushda poklikka alohida e'tibor berish singari ko'plab fazilatlar bizning milliy qadriyatlarimiz asosini tashkil etadi.

Demak, xalqimizning o'z yurtiga cheksiz sadoqati, ehtiromi bilan bog'liq milliy an'ana va qadriyatlari uning boy tarixi bilan izohlanadi. Xuddi shuningdek, xalqimizning kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ko'rsatish, mehmondo'stlik, yordamga muhtojlarga shafqatli bo'lish, hayo, ibo va mehr-oqibat, ahli ayolini — oilasini asrash, maishiy turmushda poklikni yuksak qadrlash singari an'ana va qadriyatlari ham hayotning uzoq sinovlaridan o'tgan o'lmas ma'naviy merosimiz sanaladi.

Eng avvalo yosh avlodni milliy qadriyat asosida tarbiyalash uchun shu qadriyatlarga har bir insonning o'zi amal qilish va to'g'ri targ'ib qilib borishi darkor. O'zbek xalqining milliy qadriyatlari avloddan avlodga o'tishi uchun kelajak avlod shakllanishi uchun qadriyatlarimiz barchasiga amal qilishi va ular ham o'z avlodlariga mukammal tarzda o'rgatmoqliklari darkor.

Milliy qadriyatlarning negizini urf-odatlar, rasm-rusumlar, bayram-syillar tashkil etadi. O'zbek milliy qadriyatlari mazmunida insonparvarlik g'oyalari yotadi. Uzoq tarix davomida o'zbeklarning o'zaro munosabatlarida, kundalik turmush tarzida o'zaro hurmat, bir-biriga suyanish va yaxshi qo'shnichilik, bolajonlik va ota-onaga hurmat, mehr-oqibat va sadoqat har tomonlama e'zozlanib kelinadi. Milliy qadriyatlar o'sha millatga mansub har bir kishi tomonidan yaratilgan, insoniylik odamiylikka xos fazilatlar, xislatlar xosiyatlarni milliy-madaniy meros xazinasiga qo'shgan hissasini ifodalovchi buyuk ko'rchatkichdir.

Milliy qadriyatlarni tiklash — ularga hozirgi zamonga mos yangi mazmun yangicha ko'rinish kasb etish demakdir. Xuddi shuning uchun yoshlarga milliy an'analarni singdirmoq va ularga to'g'ri shakllantirish har bir shaxsning bugungi kundagi eng oliy burchlaridan biridir. Hozirgi kunda insonlar turli xil internet vositalariga berilib ketishi orqali farzandlarning ham tarbiyasi bilan shug'ullanish bir muncha pasayib qolmoqda. Bunday muammolarga barham berish uchun yosh oilalarni pedagogik va psixologik bilimlarini boyitish va bu bo'yicha ham alohida e'tibor qaratish zarur. Chunki shaxsning psixologiyasi kuchli bo'lsa hech bir xavfli oqimlarga duchor bo'lmaydi shuning uchun yoshlarga psixologiyani ham to'g'ri va o'rinli tarzda o'rgatish lozim.

Pedagogik psixologiya - ta'lim va tarbiya muammolarini tadqiq qiladigan psixologiya sohasi. U shaxsning maqsadga muvofiq rivojlanishini, bilish faoliyatining va insonda ijtimoiy ijobiy sifatlarni tarbiyalashning psixologik muammolarini o'rganadi. Pedagogik psixologiyaning maqsadi — shartsharoit va boshqa psixologik omillardan kelib chiqqan holda o'qitishning oqilona rivojlantiruvchi ta'sirini kuchaytirish. Pedagogik psixologiya umumiy va bolalar psixologiyasi, shuningdek, pedagogika bilan uz-viy bog'liq. Pedagogik psixologiya, asosan, ta'lim psixologiyasi va tarbiya psixologiyasiga bo'linadi. Ta'lim psixologiyasi da o'quv jarayonida xotira, tafakkur, nutq, xayol, irodaning roli, shuningdek,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'quvchilarning individual xususiyatlari (temperamenti, harakte-ri, qiziqishlari), o'quv predmetlarining o'ziga xos'tomonlari, ta'lim jarayonini boshqarishning psixologik tamoyillari va boshqa o'rganiladi. Hozirgi zamon ta'lim psixologiyasida o'quvchilarga doimiy yangilanib turadigan axborotlarni mustaqil o'zlashtirish imko-niyatini beradigan, ilmiy-texnika yangiliklaridan orqada qolmaslikni ta'minlaydigan tafakkur sifatlarini o'rganish muhim masaladir.

Tarbiya psixologiyasining asosiy vazifasi — maktabdagi tarbiyaviy ishlar jarayonida shaxsning shakllanishi masalasini ishlab chiqish. Unda shaxsning axloqiy sifatlarining shakllanishiga alohida ahamiyat beriladi. Pedagogik psixologiya tadqiqotlari o'quv materialini mazmunini tanlash, o'quv dasturlari, darsliklar tuzish, ta'limning har xil bosqichlarida o'qitish metodlari tizimini tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega.[1]

Xulosa qilib aytganda har bir ota-ona va har bir jamiyat,xalq yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga va voyaga yetkazishga ma'suldirlar.O'zbek xalqining boy madaniyati,qadriyat va an'analarini yosh avlod orqali yanada rivojlatirishi,unga yangi hayot baxsh etishi shuningdek ajdodlarga mos avlod bo'lish uchun ham ulardan o'tib kelayotgan qadriyatlarni qadrlab yashashi va hayot tarzida ham keng targ'ib qila olmog'i darkor.Yosh oilalarni ham bilimli va salohiyatli va psixologik bilimlarini ham oshirgan holda to'g'ri tarbiyalab borishi kerak.O'zbek xalqini madaniyati,ma'naviyatini,ilmiy salohiyatini oshirib borish har bir o'zbekning burchidir. O'zbek xalqi qadim qadimdan buyon qadr topgan qadriyatlari,an'analari,milliy liboslari,chiroyli naqshinkor binolari,milliylikka yo'g'rilgan jamiyki uslublari orqali butun dunyoga tanilmoqda,yurtimiz kundan kunga chiroy ochib bormoqda,Turli xil davlatlardan kelgan insonlar ham o'zbek xalqining qadriyat va an'alarining juda go'zal ekanligini,xalqimizning mehmondo'stligini ham doimo e'tirof etishadi.O'zbek xalqiga xos bo'lgan mehmondo'stlik qadriyati ham ajdodlardan avlodlarga yillar mobaynida o'tib,qadr topib kelmoqda. Xalqimizda bir biridan farq qiladigan har biri o'zining ma'nosi hamda o'rniga ega bo'lgan va bo'layotgan,qadrlanib kelayotgan an'alarimiz bor. Har biri yaxshilikka undovchi,go'zallikni ko'rsatib beruvchi,o'zbeklarni dunyoga mashhur va ma'lum qilib keltirgan qadriyat va an'alarimizni o'zbek yoshlari bo'lib biz ham ajdodlarimiz merosini qadrlagan holda ularni yanada chiroyli ado qilishimiz hamda kelajak avlodlarimizga yetib borishi,o'rgatidhimiz uchun ularni to'g'ri bajarishimiz,targ'ib qilshimiz,eskirganlarini yangidan tiklashimiz bularning bari biz uchun sharaflı burchimiz va ajdodlarga mos avlod bo'lganligining kichkina bir nishoni bo'lardi.Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham har bir nutqlarida qadriyatlarimiz haqida juda ko'p aytadilar jumladan quyidagi so'zlarida ham qadriyatimizni qanday qadrlash kerakligini aytib o'tadilar;Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat”, deydi Shavkat Mirziyoyev .

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Yangi O'zbekistonni yaratishda milliy qadriyatlarimiz unutilgani yoq aksincha bu 2-tamoyil sifatida yanada yangilandi,yaxshilandi desak so'zimizda mubolag'a bo'lmaydi.Milliy tarixni milliy ruh bilan yaratish kerak. Aks holda uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur", deydi Shavkat Mirziyoyev.Prezidantimiz doimo tariximizni chuqurroq o'rganishni, tarixiylicni chuqurroq anglashni, manaviyatimizni yuksaltirish,rivojlantirish uchun ham ajdodlarimizning tarixda qolgan boy ma'naviyatini chuqurroq o'rganishni ham takidlab o'tganlar.Yoshlarning tarbiyali,bilimli,salohiyatli,har tomonlama mukammal,barkamol shaxs bo'lishliklari uchun ham avvalo tarixni bilmog'liklari,ajdodlarining qanday buyuk insonlar bo'lganini his qilgan,bilgan holda ularga mos bo'lgan avlodlar bo'lish uchun ham harakatda bo'lishi, tinmay o'qishi,o'rganishi,uzluksiz ta'lim olishini ta'minlash maqsadida yoshlarga milliy an'analargan yo'g'rilgan boy ma'naviy tarbiyani kuchaytirish darkor.O'zbek xalqining ma'naviyatli, salohiyatli har sohada faol bo'lishlari uchun har bir Zo'bekiston fuqarosi ma'suldir va shunday ulkan marralarni zabt etish uchun doimo harakatdan to'xtamasligi,xalqning madaniy, ma'naviy , ma'rifiy merosini asrab-avaylashi shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005) ma'lumotlaridan foydalanilgan.
2. Haydarova O.Q.Bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash. Qarshi, Nasaf, 2008.114 bet.
3. J. Yo'ldoshev. Ta'limimiz istiqloli yo'lida.-T.: «SHarq»,1996.224 b.
4. J.Tulenov, B.Qodirov, Z.G'afurov. Ma'naviy yuksalish sari.T.: «Mehnat»-2000.191.
5. J.Hasanboyev, H.Sariboyev, G.Niyozov, O.Hasanboyeva, M.Usmonboyeva.
6. Pedagogika.O'quv qo'llanma.T.: «FAN»-2006.281.
7. Ibragimov X. I., Abdullayeva SH. A. Pedagogika. O'quv qo'llanma.-T.: «Fan», 2004. 182 b.
8. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika.-T.: «YAngi avlod asri» 2003. 211 b.
9. Majidov A. YOshlarda axloqiy fazilatlar qanday tarbiyalanadi? (Muammo, mulohaza, taklif). «Ma'rifat». 2002. 27- noyabr.
- 10.Mahalla pedagog-tarbiyachisi to'g'risida Nizom, 2002 .
- 11.Manaviyat yulduzlari.-T.:A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2001 yil. 407 b.

КЎМАКЧИЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТИ:
ТАРИХИЙ ЎЗБЕК ТИЛИ МИСОЛИДА

Жумаев Фарход

Тошкент иқтисодиёт ва педагогика институти
доценти в.б., ф.ф.номзоди

Аннотация. Ўзбек тилидаги кўмакчилар (ёки ёрдамчи сўзлар) – тилнинг синтаксисда ёрдамчи функцияни бажарадиган ва гап тузилишини, маъно ёки грамматик жиҳатларни аниқлайдиган сўзлардир. Кўмакчилар ўз-ўзидан мустақил маъно ифодаламайди, балки бошқа сўзлар билан биргаликда ишлайди. Мазкур мақолада кўмакчиларнинг шаклланиш хусусияти тарихий ўзбек тили мисолида очиб берилган.

Калит сўзлар. кўмакчилар, ўзбек тили, услубий формалар.

FORMATION FEATURES OF AUXILIARIES: ON THE EXAMPLE OF THE
HISTORICAL UZBEKISTAN LANGUAGE

Abstract. *Auxiliaries (or auxiliary words) in the Uzbek language are words that perform an auxiliary function in the syntax of the language and determine the structure of speech, meaning or grammatical features. Auxiliaries do not express an independent meaning on their own, but work together with other words. This article reveals the peculiarities of the formation of auxiliaries using the example of the historical Uzbek language.*

Keywords. *auxiliaries, Uzbek language, stylistic forms.*

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ ВСПОМОГАТЕЛЬНЫХ ГОВОРЯЩИХ
СЛОВ: НА ПРИМЕРЕ ИСТОРИЧЕСКОГО УЗБЕКИСТАНСКОГО ЯЗЫКА

Абстрактный. *Вспомогательные слова в узбекском языке — это слова, которые выполняют вспомогательную функцию в синтаксисе языка и определяют структуру предложения, его значение или грамматическую сторону. Вспомогательные глаголы не выражают значения самостоятельно, а работают вместе с другими словами. В данной статье рассматривается образование вспомогательных глаголов на примере исторического узбекского языка.*

Ключевые слова. *вспомогательные средства, узбекский язык, методические формы.*

Хозирги мустақил Ўзбекистоннинг Давлат тили бўлган ўзбек тили ўтмишда қандай номланганлиги ва қайси давлат шароитида иш кўрганлигидан қатъи назар, ҳар доим

илмий, амалий жиҳатдан ўрганиб келинган. Тўғри, ўзбек тил билими бир хилда ва бир текисда тараққий қилмади: ўрта асрларда араб тилшунослиги, янги асрлардан бошлаб эса рус тилшунослиги йўналишида ривожланди ва ҳозир ўзбек тилшунослиги мустақил тилшунослик сифатида ўз тараққиёт йўлини давом эттирмоқда. Шубҳасиз, туркий тил билими таркибида назарий ва амалий муаммоларни ёритишда унинг олдинги қаторида бормоқда.

Қадимги туркий тилда илгару сўзи шарқ маъносида қўлланган. Туркий халқлар дунё томонларини белгилашда куёшнинг ҳаракатини мезон қилиб олишган. Шунинг учун ҳам улар шарқни кун тоғҳсуқ – кун туғиладиган жой (куёш чиқадиган жой), жанубни кун ортасингару – кун ўртага келган жой, ғарбни кун батсиқун (кун ботадиган жой), шимолни тун ортасингару – тун ўртага келадиган жой деб аташади. Бунда кун тоғҳсуқ ҳамда илгару сўзлари баъзида синоним тарзида қўлланади. Бу синонимлик шунчаки пайдо бўлган эмас, балки сўзлар этимологиясида мантиқий боғлиқлик мавжуд. Бунинг учун илгару сўзининг асосини и-ы бобо ўзакдан қай тарзда келиб чиққани аниқлаш керак бўлади.

Юқорида А. Маматовнинг “этимологик кузатишлар” китобидан олинган парчани бериб ўтдик. Унга кўра и-ы ўзагининг бир маъноси “жўнамоқ”, “юбормоқ” эканлигини кўриб чиққан эдик. Бобо ўзакдан англашилган мазмунни шарққа боғлайдиган бўлсак, шарқдан куёш жўнаши боғлиқликнинг мантиқан эканлигини кўрсатади. И-ы бобо ўзакка қўшилган –л кўшимчаси мажхул-ўзлик кўшимчаси бўлиб, куёшнинг юборилиши, жўнатилишини билдиради. Ҳамда жой маъносида куёш жўнайидиган макон, деган тушунчани ўзида намоён этади. –гару кўшимчаси қўшилиши билан эса маконнинг шарққача – куёш чиқадиган жойгача, деган аниқ мазмуни пайдо бўлади. Тошбитикларда қўлланган илгару сўзи кунчиқаргача деган маънони ифодалаб турибди.

“Тоқуз оғуз беглери бодуни бу сабумин эдгути эшид қатийғды тынгле илгеру кун тоғсиққа... - Тўққиз ўғуз беклари, халқи бу сўзларимни яхшилаб эшит, диққат қилиб тингла, олдинга – кунчиқарга...”²¹”

Тапа – таба²² ҳамда тапару – табару. Ушбу кўмакчилар бир ўзакдан “та” сўзидан ясалган. Бу ўзак ҳозирги кун ўзбек тилида ҳам сақланиб қолган бўлиб, “то” шаклида (то Андижонгча бордим каби. муал.) мавжуд. Бу ўзак ҳозирда истемолда бўлган томон, тараф сўзларининг ўзагида ҳам бор. Тапа-таба ҳамда тапару-табару кўмакчиларидаги “та” сўзига “-па-ба-ма” кўшимчаси қўшилган бўлиб, йўналишни конкретлашишига сабаб бўлган. Тапару – табару кўмакчисидаги –ру жўналиш кўшимчаси эса чегара маъносининг юзага чиқишини таъмин этган. Тошбитикларда ушбу кўмакчиларга қўшлаб мисоллар мавжуд.

²¹ Абдурахмонов Ғ. Б - 89.

²² Qadimgi turkiy tilga oid manbalarning ba`zilarida taba shaklida, ba`zilarida esa tapa shaklida uchraydi.

Янглиғ кўмакчисини тошбитикларда учратмадик, аммо “Олтун ёруғ” асарида бу сўз мавжуд. Шунинг учун ҳам ушбу кўмакчининг ясалишига доир фикрларни ўртага ташламоғомиз лозим.

Олимлардан А. Н. Кононов, В. В. Радлов, Вамбери, Будагов каби олимлар янглиғ аслида образ маъносини берувчи “янғ” сўзидан келиб чиққанини айтади²³. Демак, янғ сўзига “-лиғ” от ясовчи кўшимча кўшилиб, янглиғ сўзи келиб чиққан. “Олтун ёруғ”да ушбу кўмакчи ўртача фаолликда қўлланади.

Масалан, *“Чайти атлиғ йир оруни ол тарингта таринг адоу ном орнанмиш ол табранжсиз мунтағ янглиғ оғдилиғ идуқ жайти арунта мини кўргали булғайлар – Чайти деган жой бўлса, ўша (жойда) энг теран, яхши нўм жойлашгандир. Мустаҳкам, бу сингари (янглиғ) мақтовга сазовор, муқаддас ибодатхонада мени кўрадиган бўладилар²⁴”*

Сари – сайи – сайин. Бу уч кўмакчининг илдизи битта. Уларнинг бобо ўзаги са- сўзидир. Этимологик луғатларда са- бобо ўзагининг кўплаб тармоқланган маънолари бор. Хусусан, нутқ маъноларини берувчи санамоқ, сайрамоқ, сўзламоқ, сўз сингарилар, айнан, са-дан келиб чиққани кўрсатилади. Аммо са-нинг сари, сайи кўмакчиларига маъно жиҳатдан яқин бўлган мазмуний тармоқни ҳозирча кўрмадик. Аммо тошбитикларда қизиқ бир ҳолатнинг гувоҳи бўлдик. Култигин битиктошида “ер саю бардїғ”, яъни “ҳар ён кетдик” деган гап мавжуд. Матнда саю теварак-атроф, бошқа ер, деган маъноларни юзага чиқарган. Натижада эса, кўз олдимизда й-с товушининг алмашиниши билан юзага келадиган юрмоқ-сурмоқ, югурмоқ-сакрамоқ, юмаламоқ-судралмоқ сингари сўзларнинг бобо ўзаги ю- ва су- намоён бўлади. Зеро, ҳаракатни билдирувчи бу бобо ўзақларнинг ўхшаш томони ҳаракатнинг ер устида рўй бериши билан ерга алоқаси бор. Бу алоқани су- ўзақдан келиб чиққан суw–суv, су– лашкар сингари ҳаракатланувчи сўзларда ҳам кўриш мумкин. Демак, су-са-се- нинг тахминий маъноси ер узра ҳаракатланиш, ер сатҳи билан боғлиқ мазмун саналади. Ана шунда сари, сайи, сайин кўмакчиларининг бирор жойгача, бирор пайтгача деган маънолари юзага чиқади. Албатта, бу кўмакчилардаги чегараланиш маъносини -ра, - ру, -йи кўринишларига эга бўлган жўналиш келишиги кўшимчаси ҳосил қилмоқда.

Хулоса ва таклифлар (Conclusion/Recommendations). Биз барча кўмакчиларга тўхталиб ўтирмадик. Балки қадимги туркий тил даврида фаол қўлланган кўмакчилар билан кифояландик. Ёрдамчи сўзларнинг этимолик тарихини тадқиқ қилиш самарадор иш саналади. Чунки этимологик таҳлил тил тарихини, унинг даврий ҳолатини тасаввур қилишга имкон яратади. Шунинг учун ҳам ёрдамчи сўзларни айна аспектдан кузатиш тарихий тилшуносликнинг олдидаги вазифасидир. Бу тарздаги текширув мустақил сўз туркумидан ёрдамчи сўз ҳолатига ўтиш

²³ Рустамов Т... Б – 81.

²⁴ . Олтун ёруғ. 2-китоб. Н. Раҳмонов табдили. Мумтоз сўз. Т.: Б – 222.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

босқичларини, қадимги туркий тилда қўлланган кўмакчиларнинг мустақиллик ёки ёрдамчилик маъносини ақс эттириб турганини тўлақонли кўрсатиб беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. А.Нурмонов. Ўзбек тилшунослиги тарихи. Т., 2002.
2. В.И.Кодухов. Общее языкознание. М., 1974.
3. История лингвистических учений. Средневековый Восток. М., 1981.
4. Н.А.Кондрашов. История лингвистических учений. М., 1979.
5. Н.А.Кондрашов. История лингвистических учений. М., 1979.
6. С.Усмонов. Умумий тилшунослик. Т., 1972.
7. С.Усмонов. Умумий тилшунослик. Т., 1972.
8. Т.А.Амирова, Б.А.Ольховиков, Ю.В.Рождественский. Очерки по истории лингвистики. М., 1975.
9. Т.А.Амирова, Б.А.Ольховиков, Ю.В.Рождественский. Очерки по истории лингвистики. М., 1975.
10. Я.В.Лоя. История лингвистических учений. М., 1968.
11. Я.В.Лоя. История лингвистических учений. М., 1968.

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ АГЕНТЛИГИ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ОИД ТАКЛИФЛАР

Бойсинов Зафар Бойсинович

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси магистранти

Tel: +998 91 187 00 55

Аннотация: *Мазкур тесизда коррупцияга қарши курашиш агентлиги фаолиятини такомиллаштиришга оид таклифлар ишлаб чиқилиб, тизимлаштирилган.*

Калит сўзлар: *коррупция, тизимли ислоҳотлар, институционал асослар, порахўрлик, махсус ваколатли давлат органи.*

Аннотация: *В статье разработаны и систематизированы предложения по совершенствованию деятельности Агентства по противодействию коррупции.*

Ключевые слова: *коррупция, системные реформы, институциональные основы, взяточничество, специально уполномоченный государственный орган.*

Abstract: *In this thesis, proposals for improving the activity of the anti-corruption agency have been developed and systematized.*

Key words: *corruption, systemic reforms, institutional framework, bribery, specially authorized state body.*

Сўнгги йилларда мамлакатимизда коррупцияни олдини олиш ва унга қарши курашиш тизимининг ташкилий-институционал базаси яратилиб, норматив-ҳуқуқий асослари тизимли равишда такомиллаштирилиб борилмоқда.

Давлат органлари ва ташкилотларида Очқлик индекси, коррупцияга қарши курашиш ишларининг самарадорлигини рейтинг баҳолаш, коррупциявий хавф-хатарларни аниқлаш ва баҳолаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш тизимлари жорий этилди, коррупциявий хавф-хатарларнинг олдини олиш бўйича “Е-Антикоррупция” лойиҳаси ишга туширилди.

Шу билан бирга, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, шу жумладан Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, давлат унитар корхоналари ва муассасалари, давлат улуши 50 фоиздан юқори ташкилотларда “комплаенс назорат” тузилмалари фаолияти йўлга қўйилди.

Фуқароларнинг коррупция ҳақида тезкор хабар бериш имконини берувчи «E-Anticor.uz» электрон платформаси ҳамда Call-марказ ишга туширилди, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисида хабар қилган шахсларни ва уларнинг яқин қариндошларини ҳимоя қилиш ҳамда рағбатлантириш тартиби жорий этилди.

Эътиборлиси, 20 га яқин халқаро ташкилот ҳамда 22 та ривожланган давлатнинг коррупцияга қарши курашиш идоралари билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик алоқалари йўлга қўйилди.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Кўрилган чоралар натижасида жамиятда коррупцияга мурасасизлик муҳити шаклланиб, “Transparency International”[1], TRACE bribery Matrix [2], “World Justice Project”[3] ва “Open Data Inventory”[4] халқаро рейтинг ва индексларида мамлакатимизнинг ўрни йилдан йилга юқорилашишига эришилди.

Эришилган натижаларни шунингдек, мамлакатимизнинг коррупцияга қарши курашишда халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини мустаҳкамлаш, Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг (кейинги ўринларда – Агентлик) чинакам **Конституциявий мустақил ваколатли орган** сифатида мавқеини ошириш, шунингдек, “Ўзбекистон — 2030” стратегиясида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида алоҳида Президент ҳужжати лойиҳасини ишлаб чиқиш ва унинг ижроси бўйича тизимли механизмларни йўлга қўйиш мақсаддан ҳоли бўлмайди.

Шунингдек, мазкур ҳужжатда қуйидаги механизмларни ўз ичига олган қоидалар билан бойитиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Хусусан,

– БМТ Коррупцияга қарши конвенцияси ҳамда коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги халқаро стандартлар бажарилишини мониторинг қилиш бўйича Электрон платформани ишга тушириш;

Бунда, БМТ Коррупцияга қарши конвенцияси ва халқаро стандартларнинг бажарилиши тўғрисидаги **ҳисоботлар** ҳамда фуқаролик жамияти институтлари томонидан тайёрланган муқобил ҳисоботларнинг жойлаштириш имконини берувчи тизимли ислоҳотларни амалга ошириш зарур.

– Агентлик ҳар 2 йилда ҳудудлар, иқтисодиёт тармоқлари ва бошқа соҳалар кесимида коррупциянинг даражасини баҳоловчи Коррупцияни қабул қилиш миллий индексини тузиш ишларини ташкиллаштириш;

Бунда, Миллий индекс натижалари Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгаши йиғилишида тегишли давлат органлари ва ташкилотларининг биринчи раҳбарлар иштирокида танқидий муҳокама қилиниб коррупция даражаси юқори баҳоланган ҳудуд ва соҳаларда бўйича чора-тадбирлар дастурлари тасдиқланишини инобатга олиш.

– Агентлик тузилмасининг мавжуд штат бирликлари доирасида юридик шахс ташкил этмаган ҳолда “**Хавф-таҳлил маркази**” фаолиятини йўлга қўйиш;

Марказнинг асосий вазифалари этиб қуйидагиларни белгилаш:

коррупция хавфларини соҳа, ҳудуд, давлат органи ва лавозимлар кесимида сегментлаш асосида коррупциявий хавф-хатарларни таҳлил қилиш, уларни камайтириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

Агентликка интеграция қилинган ахборот базаларидан фойдаланган ҳолда коррупция, шу жумладан манфаатлар тўқнашуви ҳолатларини автоматик аниқлаш имконини берувчи дастурий таъминотни яратиш;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Агентлик билан давлат органлари ва ташкилотларининг коррупцияга қарши ички назорат тузилмалари (комплаенс-назорат) ўртасида реал вақт режимида ошкор этилиши қонун билан таъқиқланмаган маълумот алмашишни таъминлаш;

бюджет маблағлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий давлатларнинг қарзларидан фойдаланиш, давлат активларини реализация қилиш ҳамда давлат харидлари соҳасида коррупцияга қарши автоматлаштирилган назорат тизимини жорий этиш;

коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш тизимини рақамлаштириш;

коррупцияга қарши курашиш фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган ахборот тизимлари, ресурслари ва бошқа дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

Агентликнинг ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлар базаларини ривожлантириш, уларни бошқа давлат органларининг тизимлари билан интеграция қилиш;

Агентликнинг ахборот хавфсизлигига таҳдидларни ўз вақтида аниқлаш ва уларга қарши курашиш, ахборот хавфсизлиги талабларига риоя этилиши устидан назорат ва мониторингни амалга ошириш, ахборот тизимлари, ресурслари ва маълумотлар базаларини ҳимоя қилиш бўйича техник инфратузилмаларни жорий этиш ҳамда ривожлантириш.

– Агентликка коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш чораларини кўриш мақсадида давлат органлари ва ташкилотларида **дастлабки ўрганиш** (коррупцион суриштирув) ўтказиш ваколатини бериш, юзага келиши мумкин бўлган коррупциявий хавфларни барвақт олдини олишга бевосита ёрдам кўрсатувчи механизм ҳисобланади;

– Очик маълумотлар сифатида жойлаштирилиши керак бўлган ижтимоий аҳамиятга молик маълумотлар рўйхати қуйидаги маълумотлар билан тўлдирилиши очик ва шаффоф ҳукуматни шакллантиришдаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади. Хусусан,

Таклиф этилаётган ҳужжат лойиҳасида очик маълумотлар сифатида жойлаштирилиши керак бўлган ижтимоий аҳамиятга молик маълумотлар сифатида қуйидагиларни кўрсатиб ўтиш керак:

Давлат органлари ва ташкилотлари томонидан ҳомийлик хайриялари тариқасида олинган пул маблағлари тўғрисидаги (мол-мулк, иш ва хизматлар ҳамда бошқа шаклда қўллаб-қувватлаш) маълумотлар;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR

Устав фондида (устав капиталида) давлат улуши 50 фоиз ва ундан ортиқ бўлган хўжалик жамиятлари ҳамда давлат унитар корхоналари томонидан хомийлик хайриялари тариқасида берилган пул маблағлари тўғрисидаги (мол-мулк, иш ва хизматлар ҳамда бошқа шаклда қўллаб-қувватлаш) маълумотлар;

Жисмоний ва юридик шахсларнинг давлат харидлари соҳасидаги мурожаатларини кўриб чиқиш бўйича тузилган комиссия аъзоларининг маълумотлари (фамилияси, исми ва отасининг исми, иш жойи ва эгаллаб турган лавозими) ҳамда комиссиянинг алоқа маълумотлари (телефон, почта ва электрон манзиллари);

Давлат органлари ва ташкилотлари ходимлари томонидан хорижий хизмат сафарлари, халқаро ва бошқа расмий тадбирлар ҳамда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ўтказилган халқаро ва бошқа расмий тадбирлар муносабати билан қабул қилиб олинган совғалар тўғрисидаги маълумотлар (қонунчиликка мувофиқ ўз хоҳиши ва ихтиёрига кўра тасарруф этилиши белгиланган совғалар бундан мустасно)ни киритиш мақсадда ҳоли бўлмайди.

Бу каби таклифлар асосида Президент даражасидаги ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш келажакда, Агентликнинг мустақиллиги ва у томонидан амалга оширилаётган функцияларнинг самарали ишлашига ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

- [1] Электрон манба. URL: <https://www.transparency.org/en/>
- [2] Электрон манба. URL: <https://www.traceinternational.org/trace-matrix>
- [3] Электрон манба. URL: <https://worldjusticeproject.org/>
- [4] Электрон манба. URL: <https://odin.opendatawatch.com/>

OLIIY TA'LIM TALABALARIGA CHET TILDA KASBIY MULOQOTNI
O'RGATISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI.

MODERN TECHNOLOGIES OF TEACHING
PROFESSIONAL COMMUNICATION IN A FOREIGN
LANGUAGE TO HIGHER EDUCATION STUDENTS.

Xursanboyeva Mashxura Vahob qizi

Toshkent Xalqaro Vestminister Universiteti ingliz tili o'qituvchisi

E-mail: mashxuraxursanboyeva@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Oliy ta'lim talabalarining kasbiy bilim ko'nikmalarini chet tili oqali rivojlantirish usullari va texnologiyalari kabi masalalar ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *texnika va metodika, zamonaviy texnologiyalar, terminologiya, mutaxassislik, kasbiy muloqot.*

Abstract. *This article states the issues on methods and technologies for the development of the professional knowledge skills of the Higher Education students in a foreign language.*

Keywords: *techniques and methods, modern technologies, terminology, speciality, professional communication.*

Bugungi jadal rivojlanib ketayotgan dunyoda mavjud hech qanday soha yuqri chet tilisiz, xususan, ingliz tilisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Yagona til orqali ko'pgina millat vakillari har sohada – madaniyat, texnologiya, savdo va tijorat sohalarida birlashadilar. Har qanday davlatning ham dunyo miqiyosida o'rni bo'lishligi aynan manashu til bilan bog'liq. Lekin til orqali sohalarni rivojlantiruvchi shaxslar kim? Shubhasiz ular o'sha millatning yosh va o'smir farzandlari. Misol qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda O'zbekiston jahon miqiyosida o'z obro'si va o'rniga ega. Chunki hukumatimiz yoshlarning kasbiy rivojlanishi uchun til ko'nikmalarini oliy ta'lim muassasalariga asosiy fan sifatida kirirtib qo'ydi. Masalan, transport sohasida o'qiydigan talabalar o'z sohalariga oid termin so'zlarni ingliz tilida o'rganib kelishayapti. Huddi shunday, tibbiyot universitetlarida ham ingliz tili asosiy fan sifatida o'rgatiladi. Chunki sog'liq uchun zaruriy barcha tibbiyot dorilarining yo'riqnomalari chet tilida yozilgan. Bunday misollarning ohiri yo'q.

Ta'limda ko'plab metodika va yondashuvlar borki, ular turli hil soha vakillariga o'z sohalarini ingliz tili orqali o'rgatishga asoslangan. Bulardan biri fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish usuli, ya'ni ingliz tilida CLIL (Content and Language Integrated Learning) deb nomlanadi.

CLIL- bu metod orqali talabalarga o'z yo'nalish va sohalariga oid mavzularni, fanga doir bilim va til ko'nikmalarini chet tilida o'qitish maqsad qilinadi. Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish (CLIL) usuli hozirgi kunda ta'limning innovatsion yondashuvlaridan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Bu yondashuv orqali nafaqat tilni, balki

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kasbiy bilim va ko'nikmalarni ham rivojlantirishga erishish mumkin. Yuqorida keltirilgandik, tibbiyot talabalari ham transport sohasini o'rganuvchi talabalar ham o'z soha terminologiyasini ingliz tilida o'rganishadi.

CLIL metodining asosiy maqsadlaridan biri – til va mazmuni birlashtirish. Talabalar bir vaqtning o'zida fan va chet tilini uzviy ravishda o'rganishadi. Bundan tashqari, amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim ham uning bir maqsadi hisoblanadi. Masalan, real hayotda sodir bo'ladigan voqealar, jumladan ilmiy maqola yozish, taqdimot qilish yoki texnik jarayonlarni tushuntirish va texnik yo'riqnomalarni tushunish kabilar. Ushbu metod orqali talabalar xalqaro miqyosidagi kommunikatsiyaga tayyorlanishadi va kasbiy rivojlanishadi.

Agar talabalar turizm sohasini o'rganishayotgan bo'lishsa, ular ingliz tilida mehmonxona xizmatlari haqidagi ma'lumotlarni o'rganishlari, xorijiy mijozlar uchun professional xat yozish ko'nikmasiga ega bo'lishlari, turizmga oid xalqaro statistika tahlil qilishlari va izlanish olib borishlari mumkin. Bundan tashqari huquqshunoslik sohasini oladigan bo'lsak, “bo'lajak huquqshunoslarning nutq faoliyati nazariyasiga ko'ra, xorijiy til ijtimoiy vaziyat sharoitida muloqotchilarning nutqiy muloqotining mohiyatini ochib berishga ham samarali yordam berdi”. [1]

Ingliz tilini maxsus maqsadlarda o'qitish va soha vakillarini bilim ko'nikmalarini rivojlantirishda ingliz tilining o'rni haqida ko'plab xorijlik mutaxassislar ilmiy izlanishlar olib borishgan. Xatchinson va Uotersning fikricha “Ingliz tilini maxsus maqsadlarda o'qitish (ESP) ning aniq bir metodologiyasi mavjud emas, chunki tilshunoslikning ushbu yo'nalishining maqsadi lingvistik xususiyatlarni emas balki o'sha tilning o'zini o'rgatishdir”. [2] Ba'zi insonlar kasbiy muloqotni o'rgatishda faqat grammatikaga asoslangan holda o'rgatish xat'o deb o'ylashadi. “Ammo grammatik xatolarsiz chet tilida so'zlashish imkonsiz va buni amaliy mashg'ulotlarda hisobga olish zarur.” [3]

Shuni aytib o'tish zarurki, ESP fani orqali CLIL metodini qo'llashda muhim qadamlarni hisobga olish kerak. Birinchi navbatda, talabalar ehtiyojini aniqlash kerak. Chunki, darslar kasbiy yo'nalish vat til ko'nikmalariga uzviy mos bo'lishi kerak. Ular aynan qaysi soha vakili bo'lishadi va qanday terminlar ularning sohalarida keng ishlatiladi va shu orqali mazmun va tilni moslashtirishga erishish mumkin.

Xulosa. Ingliz tilini maxsus maqsadlarda o'qitishning zaruriy usul va metodlarini yuqoridagi maqolada keltirib o'tdik. Mazmun va integratsiyalashgan holda o'qitishning talabalarga afzalliklari bir qator. Avvalambor, talabalar tilni tabiiy kontekstda o'rganishadi. Bu orqali talabalar til orqali kasbiy bilimni olishadi va shu bilan birga amaliyotda va muloqot doirasida qo'llashadi. Bundan tashqari, talabalar tilni oddiy qoidalar orqali emas, balki o'zlari qiziqgan va kasbiy kariyeralarida uchraydigan mavzular orqali o'rganadilar. Til orqali kasbiy muloqotni o'rgatish orqali talabalar analitik fikrlash, muloqot ko'nikmalari va o'z sohasiga doir bilim va ko'nikmalarni bir vaqtning o'zida o'rganishadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Toshmatov O.Sh. Talabalarga ingliz tilini o'qitishda mustaqil ta'lim ko'nikmasini shakllantirish omillari.//O'zbekistonda xorijiy tillar. — 2022. — № 6 (47). — B. 118-130.
2. Hutchinson, T., & Waters, A. English for specific purposes: A learning-centered approach. Cambridge, England: Cambridge University Press. 1987.
3. Doniyorova. G. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2023.-576b

КОННОТАТИВНЫЕ ОТТЕНКИ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ДИСКУРСА
ФРАНЦУЗСКИХ ЖЕНСКИХ ЖУРНАЛОВ

Степанян Альбина Анатольевна

*Старший преподаватель Самаркандского
Государственного Института Иностранных Языков*

Аннотация. *Дискурс женских журналов имеет множество специфических особенностей, и выбор лексических единиц играет важную роль в реализации лингвопрагматических намерений. В данной статье рассматриваются коннотативные аспекты значения лексических единиц дискурса французских женских журналов.*

Ключевые слова: *аксиологический аспект, рекламный дискурс, лексическая единица, дискурс женских журналов, коннотация.*

Введение. Журналы для женщин играют ключевую роль в формировании и распространении гендерных стереотипов и норм. Их анализ, в первую очередь лингвистический, помогает понять, как эти репрезентации влияют на социальное восприятие. Очевидно, что дискурс женских журналов помогает формировать индивидуальную и коллективную идентичность. Изучение этого дискурса помогает исследовать, как женщины воспринимают и определяют себя через медиа-дискурс. Также следует отметить, что женские журналы часто являются инструментом маркетинга. Понимание их дискурса помогает расшифровать рекламные стратегии и их влияние на потребительский выбор женщин. Таким образом, лингвистическое изучение этих дискурсов необходимо для расшифровки сложных взаимодействий между языком, культурой и обществом.

Французские женские журналы известны своим стилем, элегантностью и разнообразием тем. Они охватывают моду, красоту, lifestyle, культуру и отношения. Отметим некоторые наиболее популярные издания. Так, Elle – это один из самых известных журналов о моде и стиле. Освещает тренды, предлагает советы по стилю, красоте и уходу за собой, а также публикует интервью с известными личностями. Vogue Paris представляет собой икону модной индустрии. Журнал ориентирован на высокую моду, luxury-бренды и эксклюзивные фотосессии. Часто включает материалы о культуре и искусстве. Журнал Marie Claire сочетает моду, красоту и актуальные социальные темы. Известен своими расследованиями, интервью и статьями о влиянии женщин на жизнь современного общества. Grazia представляет собой более легкий и доступный журнал, посвященный моде, знаменитостям и lifestyle. Часто публикует новости из мира звезд и советы по стилю. Madame Figaro является приложением к газете Le Figaro, которое ориентировано на стиль, красоту и культуру. Подходит для более зрелой аудитории, интересующейся изысканным

образом жизни. Cosmopolitan France – это журнал для молодых женщин, охватывающий моду, красоту, отношения и карьеру. Известен своим ярким и современным подходом. Журнал L'Officiel представляет собой издание о высокой моде и luxury-трендах. Часто публикует эксклюзивные материалы о дизайнерах и модных показах. Эти журналы отражают то, что называется «французским шиком» и внимание к деталям, оставаясь источником вдохновения для женщин по всему миру.

С лингвистической точки зрения, текст в женских журналах преимущественно ориентирован на придание эмоциональной окраски, которая чаще всего формурует положительный образ и позитивные эмоции, привлекает внимание определенной аудитории и способствует возникновению желания приобрести рекламируемую продукцию.

В нашем случае, исследовательское внимание привлекает к себе оценочная лексика, которая используется в текстах французских журналов для женщин, для создания положительной тональности текста.

Следует отметить, что общая цель медийного, в т.ч. рекламного дискурса женских журналов – это создать положительную атмосферу, а отрицательную замаскировать, в первую очередь посредством использования лексики с положительной коннотацией, а также посредством оценочной лексики. В результате отбора и анализа лексических единиц из различных французских женских журналов можно выделить те языковые средства, которые используются для того, чтобы создать образ современной женщины и охарактеризовать ее.

Рассмотрим и проанализируем примеры, где показано как можно описать женщину и положительно охарактеризовать ее, используя всевозможные эпитеты, чаще всего представленные прилагательными с положительной коннотацией (*выделено нами*):

Elle incarne la femme *élégante* et *moderne*. (Vogue France)

Sa silhouette *raffinée* séduit les créateurs. (Elle France)

Son style *sophistiqué* reflète sa personnalité *unique*. (Harper's Bazaar France)

Une présence *charismatique* qui illumine chaque pièce. (Glamour France)

Une femme *sublime* dans toute sa splendeur. (Vogue France)

Отметим, что эпитеты, которые были использованы в данных примерах, а именно *élégante* (элегантная), *raffinée* (умоночная), *sophistiqué* (изысканная), *charismatique* (харизматичная), *sublime* (восхитительная) наделены положительной коннотацией и создают позитивную атмосферу. Они также отражают социальный статус современной женщины, которая демонстрирует уверенность в себе.

Последующий анализ оценочной лексики и лексики с положительной коннотацией позволяет выделить такие прилагательные, как *audacieuse* (смелая), *naturelle* (естественная), *sensuelle* (чувственная), *forte* (сильная), *résolue* (решительная), *déterminée* (целеустремленная). Они наделены несомненной положительной

коннотацией, а также воплощают силу, решительность, чувственность, целеустремленность женщины, которая настроена покорить мир.

Une femme *audacieuse* qui défie les conventions. (Marie Claire France)

La beauté *naturelle* est au coeur de sa personnalité. (Elle France)

La femme *sensuelle* qui inspire les créateurs. (Cosmopolitain France)

Elle incarne une femme *forte et résolue*. (Elle France)

Une femme *déterminée* à conquérir le monde. (Vogue France)

Анализируя данные примеры - *envoutante* (завораживающая), *lumineuse* (сияющая), *intrigante* (интригующая), *magnifique* (прекрасная), *inspirante* (вдохновляющая) - можно отметить, что эти эпитеты наделены максимально позитивной коннотацией, и призваны таким образом олицетворять положительные эмоции. Данные эпитеты указывают на то, что современная женщина – это воплощение всего яркого и в тоже время завораживающая, сияющая, интригующая, она может нести в себе самое прекрасное и вдохновлять всех вокруг.

Лексические единицы передающие через прилагательные, а также эпитеты и выражения которые передают эмоционально-оценочную окраску ассоциируются в основном с красотой, успехом, изысканностью, роскошью.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ:

1. Дороднева Н.В., Попова А.Ф. Прецедентные тексты в заголовках глянцевого журнала (на примере англоязычного и русскоязычного журнала «Cosmopolitan») // Фундаментальные исследования. 2015. № 2-17. - С. 3875-3878.
2. Каюмова Э.Р. Лексико-семантические средства выражения оценочности в женских журналах. Режим доступа URL: https://docviewer.yandex.ru/?url=http%3A%2F%2Fwww.ff.unipo.sk%2Fjak%2F8_2011%2Fkajumova.pdf&name=kajumova.pdf=ru&c=585ccbf8c8b8
3. Лолло А.Р. Дискурс глянцевого журнала: социокоммуникативные аспекты // Экономическая социология. 2011. №12 (4). - с. 73-92.
4. Попова И.В. Лексико-семантические и стилистические особенности языка индустрии моды (на материале журналов о моде): автореф. дисс. ... к. филол. н. М., 2007. 24 с.
5. Elle France. <https://www.elle.fr>
6. Marie Claire France.- 2023. <https://www.marieclaire.fr>
7. Cosmopolitan France. - 2023. <https://www.cosmopolitan.fr>
8. Vogue Paris.- 2023. <https://www.vogue.fr>
9. Version Femina 25 nov. 2024.
10. Vogue. Collections Printemps-Ete 2025, 2024.
11. Femme Actuelle 23 nov. 2024.
12. Elle France 19 dec. 2024 .

THE ROLE OF MOVIES IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION

Qurbonova Farangiz Maxmudovna

*Teacher, Samarkand State Institute of Foreign Language
Farangizabduraximova131@gmail.com*

Abduvohidova Marjona Anvar qizi

*Student, Samarkand State Institute of Foreign Language
abduvohidovamarjona9@gmail.com*

Abstract: *This article examines the effectiveness of films as a tool for language learning and comprehension. As language acquisition becomes increasingly essential, many learners struggle for years with various tests and grammar rules. However, there are easier and more enjoyable methods, one of which is learning through movies. Films provide learners with exposure to natural speech, pronunciation, and various dialects. Additionally, they expand vocabulary and prepare students for real-life communication by immersing them in authentic language contexts.*

Keywords: *grammar rules, movies, memorizing vocabulary, different dialects, natural speech.*

Annotatsiya: *Ushbu maqola filmlarning til o'rganish va tushunishni rivojlantirishdagi samaradorligini o'rganadi. Til o'rganish tobora muhim ahamiyat kasb etayotgan bir paytda, ko'plab o'quvchilar turli testlar va grammatik qoidalarga yillar davomida qiynalishadi. Biroq, til o'rganishning oson va yoqimli usullari ham mavjud, ulardan biri filmlar orqali o'rganishdir. Filmlar o'quvchilarga tabiiy nutqni, talaffuzni va turli shevalarni eshitish imkonini beradi. Shu bilan birga, ular lug'at boyligini kengaytirib, real hayotiy muloqotga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.*

Kalit so'zlar: *grammatik qoidalar, filmlar, lug'atlar yodlash, turli lahjalar, tabiiy nutq.*

Today, learning foreign languages has become a vital necessity for every young person. As emphasized by Shavkat Mirziyoyev in his speech on May 6, 2021, during a meeting on improving the foreign language teaching system, "Our main task is to create all conditions for the young generation to master foreign languages perfectly." [1]

Learning a new language involves more than simply memorizing words and grammar. To gain a deeper understanding, students must immerse themselves in the cultural and social contexts in which the language is used. Movies are a powerful tool for exposing learners to authentic language and culture. Studies show that movies not only enhance comprehension and vocabulary but also help develop a deeper understanding of cultural nuances [2]. Additionally, movies allow learners to hear natural speech, intonation, and different dialects, strengthening their listening skills [3]. These studies highlight that incorporating films into language learning can significantly aid students in acquiring the language while making the learning process more engaging and effective.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Movies provide an excellent opportunity to hear a language spoken naturally. Learners can pick up pronunciation, stress, and intonation patterns. By watching dialogues in different scenarios—such as casual conversations or formal speeches—students develop an understanding of how language adapts to different contexts. Replaying scenes or using subtitles helps learners focus on challenging words or phrases, improving both their listening and comprehension skills.

Films introduce a wide range of vocabulary, including slang, idiomatic expressions, and technical terms that may not be found in textbooks. For example, a courtroom drama exposes students to formal legal vocabulary, while a romantic comedy introduces colloquial phrases and informal speech. Exposure to real-life language enhances students' understanding of word usage and meaning[4].

Learning through movies is more enjoyable than traditional methods. Instead of relying solely on grammar exercises or rote memorization, students can engage with the language in an entertaining way. Engaging plots and relatable characters make the process feel less like studying and more like an enjoyable experience, increasing motivation.

Using subtitles is an effective learning technique for learners at all levels. Subtitles help with vocabulary acquisition, pronunciation, and understanding of sentence structure. Additionally, they support reading and writing skills, reinforcing learners' grasp of the language[5].

Movies offer a fun and effective way to learn a new language. They provide authentic exposure to natural speech, various accents, and cultural contexts, all of which are essential for language acquisition. Unlike traditional learning methods, movies make language learning more engaging by encouraging students to immerse themselves in both the language and the culture. By combining entertainment with education, movies not only enhance listening skills and vocabulary but also inspire learners to study the language more deeply. Ultimately, using films as a language-learning tool proves to be a rewarding and enriching experience for language enthusiasts.

REFERENCES:

1. President Shavkat Mirziyoyev (2021). Speech on Language Education Reform in Uzbekistan, May 6. Tashkent. Available at: president.uz
2. Istanto, J. W. (2009). The Use of Films as an Innovative Way to Enhance Language Learning and Cultural Understanding. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, 6, 278-290. Available at: e-flt.nus.edu.sg
3. Birulés-Muntané, J., & Soto-Faraco, S. (2016). Watching Subtitled Films Can Help Learning Foreign Languages. *PLOS ONE*, 11(6), 11. Available at: journals.plos.org
4. Csajbok-Twerefou, I. (2010). *Language Learning and Media Influence*.
5. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILiy TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Websites:

1. president.uz
2. e-flt.nus.edu.sg
3. journals.plos.org

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

SAVE OUR ENDANGERED ANIMALS

Otaqulova Feruza Elbek qiz

Student at Samarqand State Institute of Foreign Languages

Farangiz Qurbonova Maxmudovna

Teacher at Samarkand State Institute of Foreign language

Abstract: *Animals play crucial roles in maintaining the balance and functionality of ecosystems. This paper examines the significant ecological contributions of animals, including pollution control, seed dispersal, nutrient cycling, and their role as decomposers. It also highlights the adverse effects of human activities, such as deforestation, pollution, and climate change, on animal populations and the overall health of ecosystems. Furthermore, the paper explores various conservation strategies, protected areas, and breeding programs aimed at mitigating the negative impacts of human-induced environmental changes. The findings underscore the importance of preserving biodiversity and the vital role animals play in sustaining ecological integrity. Conservation efforts are essential to safeguard species and ensure the stability of ecosystems for future generations.*

Keywords: *Animals, Ecosystem, Biodiversity, Conservation, Pollution, Seed Dispersal, Climate Change, Wildlife Protection.*

Introduction

The relationship between animals and the environment is a fundamental aspect of ecology. Animals play critical roles in maintaining the balance of ecosystems, influencing processes like nutrient cycling, pollution control, and habitat structure. Understanding how animals contribute to their environment is crucial for conservation efforts and for addressing environmental challenges such as biodiversity loss and habitat destruction. This paper explores the various ways in which animals contribute to ecosystem stability, highlights the importance of biodiversity, and discusses the impact of human activities on animal populations.

Main part

In his speech on the 75th anniversary of the United Nations in 2020, Mirziyoyev Sh. stated:

"As we continue our efforts to preserve the environment and sustainably manage natural resources, we must prioritize the protection of endangered species, forests, and natural landscapes."

This statement highlights the importance of increasing humanity's ecological responsibility and the need to protect various animal species.

Additionally, Mirziyoyev Sh. has called for changes in government policy to better manage natural resources and protect wildlife, including updating the Red Book and supporting large-scale projects for species conservation. Animals like bees, butterflies, and

birds are vital pollinators. They facilitate plant reproduction, which is crucial for food production and maintaining plant diversity. Other animals, such as monkeys and birds, help disperse seeds, promoting forest regeneration and plant diversity. Scavengers and decomposers, such as vultures and insects, break down organic matter. This process returns essential nutrients to the soil, supporting plant growth and sustaining ecosystems. Human activities, including deforestation, pollution, and climate change, have significantly affected animal populations. Habitat destruction leads to the loss of biodiversity, while pollution harms animals and disrupts ecosystems. Climate change forces many species to migrate or adapt to new environments, threatening their survival. Conservation initiatives, such as creating protected areas and breeding programs for endangered species, are essential for preserving biodiversity. Protected areas, like national parks, provide refuge for animals, while breeding and reintroduction programs help restore threatened species.

Conclusion

Overall, animals play crucial roles in ecosystem functions, and their survival is vital for maintaining ecological balance. Human activities continue to threaten animal populations, making conservation efforts more important than ever to ensure a healthy environment for future generations.

REFERENCES:

1. Mirziyoyev, Sh. (2020). Speech on the 75th anniversary of the United Nations.
2. Green, J. (2020). Climate Change and Wildlife: Adaptation or Extinction? *Environmental Science Journal*, 15(3), 45-67.
3. Harrison, P., & Lee, M. (2020). Conservation Strategies for Endangered Species: Success and Challenges. *Global Biodiversity*, 8(1), 12-23.
4. Jones, T., & Miller, S. (2019). The Role of Decomposers in Ecosystem Health. *Ecology and Environment*, 14(2), 123-135.
5. Smith, A., Johnson, R., & Walker, K. (2021). Pollinators and Ecosystem Services: A Review. *Journal of Ecology*, 19(4), 210-223.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

YOSHLARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI

Farxod Egamberdiyev

*Axborot Texnologiyalari va Menejment Unversiteti
Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-bosqich guruh rahbari*

O'lmasova Durдона O'ktam qizi

*Axborot Texnologiyalari va Menejment Unversiteti
Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarning psixologiyasiga ta'siri va ularning rivojlanishidagi psixologik o'zgarishlarni, hozirgi kunda psixologiyani inson hayotidagi o'rni va tushunchalari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Yoshlarning psixologik rivojlanishi, psixologiyaning inson hayotidagi o'rni, psixologiya tushunchasi, psixologik omillar.

Kirish. Psixologiya fani juda qiziqarli va hali to'liq o'rganilmaga fan. Psixologiya fani - inson ongini va inson miyasi turli vaziyatlarda o'zini qanday tutishni o'rgatadi. Psixologiya inson hayotining muhim takibiy qismidir, chunki bizning hayotimiz asab tizimini qo'zg'atadigan va stress va tajribalarga to'la. Inson psixikasiga ko'plab omillar ta'sir qiladi, birinchi navbatda bu yosh har qanday insonni hayoti davomida turli xil psixologik muammolar ta'qib qilinadi.

Hozirgi zamon psixologiyasi ko'p tarmoqli psixologik bilimlar tizimidan iborat fan hisoblanib, o'zining tadqiqot predmetiga ega bo'lgan ko'plab sohalardan tashkil topgan: umumiy psixologiya, aviatsiya psixologiyasi, harbiy psixologiya, differensial psixologiya, psixofiziologiya, muhandislik psixologiyasi, kosmik psixologiya, huquq psixologiyasi, tibbiyot psixologiyasi, neyropsixologiya, patopsixologiya, pedagogik psixologiya, mehnat psixologiyasi, sport psixologiyasi, maxsus psixologiya, ijodiyot psixologiyasi, menejment psixologiyasi, marketing psixologiyasi, ijtimoiy psixologiya, yosh psixologiyasi, tashkiliy psixologiya, din psixologiyasi, oila psixologiyasi, psixologiya tarixi, genetik psixologiya, amaliy psixologiya, eksperimental psixologiya, kasb psixologiyasi, psixolingvistika, siyosiy psixologiya va boshqa psixologiyaning tarmoqlarga ajralishining asosiy sababi uning tarkibida tatbiqiy sohalar vujudga kelishidir. Psixologiya sanoatda, jamiyat boshqaruvida, ta'lim tizimida, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport, transport, radio, televideniye va boshqa tuzilmalarda muhim masalalarni hal qilishda faol ishtirok qilmoqda. Psixologiya erishgan yutuqlari shaxs imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va ularni harakatga keltirishda alohida ahamiyat kasb qilmoqda hamda shu asnoda mehnat samaradorligini oshirishga ta'sir o'tkazmoqda.

Yoshlarning psixologik rivojlanishi

Yosh psixologiyasi - turli yosh dagi odamlar xususiyatlarini, bir yosh davridan boshqa yosh davriga o'tishda ularning psixik rivojlanishini o'rganuvchi psixologiya fani sohasi odamning tug'ilganidan boshlab to keksaygunicha bo'lgan davr (ontogenez)da amalga

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

oshadigan ruhiy rivojlanishi va shakllanishi bosqichlarini o‘rganadi. Yosh psixologiyasi mustaqil fan sifatida 19-asrning oxirlarida shakllandi. Dastavval bolalar psixologiyasi sifatida yuzaga kelgan. Yosh psixologiyasi uzoq vaqt bola ruhiy rivojlanishi mexanizmlarini o‘rganish bilan cheklanib kelgan, biroq insoniyat taraqqiyotining keyingi darajalari odam ontogenetik rivojlanishini yanada kengroq va chuqurroq o‘rganishni taqot etganligi munosabati bilan bu fanning tadqiqot doirasi kengayib bordi. Hoz. vaqtga kelib Yoshlar psixologiyasining bolalar psixologiyasi, yetuklik davri psixologiyasi, gerontopsixologiya (keksalik psixologiyasi) kabi sohalari farqlanadi. Amaliy psixologiya - bu inson xulq-atvorining amaliy ma‘nosini o‘rganadigan fan. Agar siz ushbu fanni chuqur o‘rgansangiz, u balog‘at yoshi, ijtimoiy tafakkur va umuman, butun hayoti davomida inson bilan sodir bo‘ladigan barcha psixologik o‘zgarishlar kabi hodisalarni o‘rganishini bilib olishingiz mumkin.

Inson hayotida psixologiyaning o‘rni

Zamonaviy dunyoda inson har doimgidan ham ko‘proq psixologiyaga muhtoj. Axir, har birimiz [stress](#) va muammolar bilan o‘ralganmiz. Zamonaviy bolalarning qo‘rquv yoki stressdan psixologik shikastlanishlari tez-tez uchraydi. Bolalar psixologik kasalliklarga juda moyil, chunki zamonaviy dunyoda shahvat, buzuqlik, zo‘ravonlik hamma joyda mavjud. Kompyuter juda katta ta‘sirga ega, chunki agar bola bolaligidan shafqatsiz o‘yinlarni o‘ynasa, keyinchalik bu shafqatsizlik uning o‘ziga va yaqinlariga zarba beradi. Psixologiya umman olganda butun dunyoda kotta yoshdan to kichik yoshgacha bo‘lgan kishilarning hayotida asosiy o‘rinda turadi. Chunki odam psixikasi dunyoga nisbatan o‘zgaruvchan va o‘rganuvchan bo‘ladi. 21-asrga kelib odamlarning turmush tarzi ham o‘zgarib boshladi va psixologik maslahatlar va shuningdek psixologik kishilarga murojaatlar ko‘paya bo‘shladi. Bugungi kunga qadar psixologiya fani inson miyasini yashiradigan bilimlarning ozgina qismini o‘rganib chiqdi, chunki uning bilim chegaralari cheksizdir.

Xulosa. Inson hayoti turli hodisa va voqealarga asoslangan bo‘ladi. Va ularni boshqarish va ayan shu hayotimizdagi ayrim voqealar asosida biz tur xil to‘siqlarga uchraymiz va biz bu holatda ham o‘zimizni va o‘zligimizni asrab qolishimiz kerakligi va ayni shu narsa inson psixologiyasiga doir bo‘ladigan aniq faktlar bo‘la oladi nazarimda. Xulosa qilib aytganda psixologiya insonning ruhiy ematsional, va ijtimoiy jihatlarini o‘rganishda biz uchun yordamchi bo‘la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.uz.m.wikipedia.org.
2. E., Psixologiya fani XXI ayerdagi, T., 2002;
3. G‘oziyev E., Psixologiya, T., 2003;
4. Qodirov B., Layoqat psixologiyasi, T., 1989;
5. Shoumarov G‘., Oila psixologiyasi, T., 2000;
6. Karimova V., Ijtimoiy psixologiya, T., 1994
7. <https://in-academy.uz>

WOMEN EMPOWERMENT AND LEADERSHIP: YOUTH
AS AGENTS OF SOCIAL CHANGE

O'rolova Mavluda Alisher qizi

Institute of Denau Entrepreneurship and Pedagogy

Abstract: *Women empowerment and leadership have become critical areas of focus globally, especially as youth are increasingly recognized as vital agents of social change. The involvement of young women in leadership roles not only promotes gender equality but also contributes significantly to the development of communities. This paper explores the multifaceted dimensions of women's empowerment and leadership, with a particular emphasis on the role of youth in driving social transformation. It proposes innovative strategies for encouraging young women's active participation in leadership, with a focus on education, technology, and community involvement. By identifying the challenges and opportunities faced by young women, the paper highlights the importance of providing the necessary tools, support systems, and platforms to nurture their leadership potential.*

Keywords: *Women Empowerment, Leadership, Youth, Social Change, Gender Equality, Education, Technology, Community Development, Youth Leadership.*

Introduction. Women empowerment is a fundamental aspect of achieving gender equality and sustainable development. In contemporary society, the role of young women in leadership positions is gaining recognition. Youth, with their enthusiasm, creativity, and willingness to challenge traditional norms, are key drivers of social change. However, barriers to female participation in leadership roles, such as gender bias, limited access to education, and societal expectations, continue to hinder progress. The purpose of this paper is to analyze the potential of young women in leadership positions and the ways in which they can serve as agents of positive social change.

1. The Role of Education in Women Empowerment and Leadership

Education is a powerful tool for empowerment, enabling young women to acquire the knowledge, skills, and confidence necessary for leadership. Accessible and inclusive education systems play a critical role in fostering a generation of young women who are equipped to lead in various fields, from politics and business to social and environmental activism. In this section, the paper explores innovative approaches to education that can enhance leadership opportunities for young women, focusing on STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) education, mentorship programs, and leadership training initiatives.

2. Technology as a Catalyst for Empowerment and Leadership Development

The digital revolution has opened up new avenues for young women to engage in leadership and social change. From social media platforms to online learning opportunities, technology provides tools that break down geographical and socio-economic barriers,

enabling young women to become influential voices in their communities. This section will examine how technology can be harnessed to empower young women, exploring the role of digital literacy programs, online communities, and social enterprises led by women that address social challenges.

3. Youth Leadership in Social Change: Challenges and Opportunities

While there are numerous opportunities for young women to lead and create change, they often face unique challenges. These include cultural barriers, lack of representation, and societal stereotypes about gender roles. In this section, the paper will discuss the challenges young women face in taking leadership roles, as well as the opportunities that exist for overcoming these obstacles. Through case studies and examples of successful youth-led initiatives, the paper will highlight strategies to empower young women and help them navigate these challenges effectively.

Conclusion

The active involvement of youth, particularly young women, in leadership and social change is essential for achieving a more equitable and sustainable future.

This paper emphasizes the need for a multifaceted approach that combines education, technology, and community engagement to empower young women and prepare them for leadership roles. By addressing the barriers that young women face and providing support through education and technological advancements, society can create a more inclusive leadership landscape. The transformation of young women into leaders is not only beneficial for gender equality but also for the social and economic progress of entire communities.

REFERENCES:

1. United Nations Women. (2020). Gender Equality and Women's Empowerment.
2. UNESCO. (2019). Empowering Youth through Education: Challenges and Opportunities.
3. World Economic Forum. (2021). The Role of Technology in Empowering Women Leaders.
4. Jackson, L., & Smith, A. (2022). Youth Leadership for Social Change: Breaking Barriers for Women. *Journal of Social Change and Empowerment*, 15(3), 34-45.
5. UNDP. (2020). The Power of Youth: Empowering Young Women in Leadership Roles.
6. This framework offers a foundation for your article and includes new ideas, ensuring a unique perspective on the topic of women's empowerment, leadership, and youth as agents of change.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

IJTIMOIIY MUHITDA TILNING FUNKSIYALARI

Ismoilova Asila

Abdujabbarova Iroda

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Filologiya
fakulteti Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi 1-kurs 104-guruh talabalari*

Annotatsiya: *Ushbu maqola tilni foydalanishda, o'zaro ta'sir jarayonida va aloqa jarayonida qo'llaniladigan belgi tizimi sifatida ko'rib chiqadi hamda tilning funksiyalarini tavsiflaydi. Til, insonning atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini ifodalash uchun xizmat qiluvchi diskret belgilar tizimi bo'lib, ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Tilning asosiy funksiyalari o'zaro bog'liq bo'lib, ularni turli darajada amalga oshirish mumkin. Tilning ijtimoiy ahamiyati uning funksiyalarini kengaytirishda, shakllar xilma-xilligida va funksional uslublarida namoyon bo'ladi.*

Аннотация. *В статье рассматривается язык в использовании, в процессе взаимодействия и как знаковая система, используемая в процессе коммуникации, описываются функции языка. Язык представляет собой систему дискретных знаков, служащих для общения и выражения совокупности представлений человека об окружающей реальности, и является социальным явлением. Основные функции языка взаимозависимы при его использовании и реализуются в разных степенях. Социальная обусловленность языка проявляется в расширении его функций, разнообразии форм и функциональных стилей.*

Annotation: *This article examines language in use, in the process of interaction, and as a sign system used in communication, describing the functions of language. Language is a system of discrete signs that serve to communicate and express a person's ideas of the surrounding reality, and it is a social phenomenon. The basic functions of language are interdependent when using it and are implemented to varying degrees. The social stipulation of language is reflected in the expansion of its functions, the diversity of its forms, and functional styles.*

1. Kirish

Madaniyat insonlarning o'zaro aloqasining muhim mexanizmidir, bu odamlarning o'z atrof-muhitida yashashiga, hamda boshqa millatlar bilan o'zaro aloqada bo'lib, jamiyatning birligi va yaxlitligini saqlashga yordam beradi. Ma'lum bir tushunchalar va tasavvurlar shaklida shakllangan va til orqali yozib olingan bilim madaniyatning muhim elementlaridan biridir, til esa madaniyatning kognitiv, belgi, ramzli elementidir. Til - bu inson tajribasining to'planishi, saqlanishi va uzatilishining obyektiv shaklidir. Tiling madaniyatning bir elementi sifatida, ma'lum bir ma'noga ega bo'lgan belgi va ramzlar tizimi hisoblanadi.

Til – aloqaning belgi mexanizmi bo'lib, bu aloqaning tizimi bo'lib, odamlarning butun dunyoqarashini ifodalashga qodir bo'lgan alohida belgilardan iborat. Ijtimoiy shartlar tilning

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ijtimoiy funksiyalarida o'z ifodasini topadi, chunki til odamlar o'rtasidagi aloqa vositasi sifatida ishlaydi. So'z ma'lum bir axborotni uzatadi, to'plangan bilimlarni mustahkamlaydi, hissiy zavq yoki noxushlikni yetkazadi, buyruq beradi yoki istakni ifodalaydi va hokazo. Tilning ijtimoiy hodisa sifatida mansubligi shundaki, til insoniyatning o'tgan zamoni, xalq va millatlarning tarixini o'zida saqlovchi vosita hisoblanadi. Til xalqning tarixiy tajribasi orqali rivojlangan haqiqiyliklarni, absrakt tushunchalarni aks ettiradi va mustahkamlaydi, ular ma'lum bir xalqning ishbilarmonlik, ijtimoiy va madaniy hayotining maxsus sharoitlariga bog'liqdir. Tillarning milliy-madaniy funktsiyasi tilning o'zida aks etadi. Biror-bir tushuncha yoki hodisaning ma'lum bir xalq tomonidan qanday tushunilishi, asosan, nomning o'ziga xosligida, maxsus semantik o'zgarishlarda va tilning atrofdagi haqiqatni aks ettirish xususiyatlarida namoyon bo'ladi. Til, bilim olish vositasi sifatida, bizni o'rab turgan haqiqat haqida yangi ma'lumot olish imkonini yaratadi, faqat til orqali o'tkaziladigan nazariy faoliyatni amalga oshirishga, amaliy faoliyatga bevosita murojaat qilmasdan. Shaxsni shakllantirish va ta'lim berish jarayonida til jamiyatda quyidagi funktsiyalarni bajaradi: kommunikativ va kognitiv funktsiyalar hamda ta'sir ko'rsatish funktsiyasi. Til – insonlarning muloqot qilishdagi eng muhim vositasi sifatida, ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat hayotida bir qator funktsiyalarni bajaradi.

«Funktsiya» so'zi (lotincha *functio* – «bajarmoq») bir nechta ma'nolarga ega. Kundalik tilda bu so'z quyidagi ma'nolarga ega: ma'no, maqsad, rol; vazifa, ma'lumotlar to'plami; ish, faoliyat; ma'lum bir hodisa, boshqaga bog'liq bo'lgan, asosiy hodisaning namoyon bo'lishi va amalga oshishi shaklida xizmat qiluvchi hodisa. Turli ma'nolarda bu so'z ilmiy atama sifatida ishlatiladi, ya'ni o'ziga xos maxsus ma'nolarga ega.

Munozara

Tilshunoslar funktsiyalar soni va tabiati haqida turlicha fikrlarga ega, ammo asosiy funktsiyalar kommunikativ va kognitiv hisoblanadi. Tilning kognitiv funktsiyasi (lotinchadan *cognitio* – «bilim, tanishuv») inson ongining til belgilari orqali amalga oshirilishi yoki mustahkamlanishi bilan bog'liq. Kognitiv (fikrlash) funktsiyasi — bu haqiqat haqida yangi bilimlarni olish vositasi bo'lib, bu tilning funktsiyasi uni insonning aqliy faoliyati bilan bog'laydi, fikrning tuzilishi va dinamikasi til birliklarida jismoniyashadi. Til yordamida fikr jismoniyashadi; u konkret va sezgir shaklni qabul qiladi, bu shakl boshqa bir kishining sezgi organlari tomonidan idrok qilinishi mumkin. Til yordamida fikr shakllanadi, til fikrning yuzaga kelish jarayonida ishtirok etadi, chunki til fikrning mavjud bo'lishining faqat material jihatdan real shakli bo'lib, fikrning «kiyimi»dir.

So'z, statik fikr sifatida, mavjud bo'lishning obyektiv shaklini qabul qilib, bir vaqtda fikrning dinamik shakli sifatida harakat qiladi, vaqt doirasida ochiladi; shuning uchun u fikrlash jarayonida ishtirok etadi. Bu o'zaro yaratilishda til fikrning shakllanish funktsiyasini bajaradi — fikrni shakllantiruvchi funktsiyani. Uning amaliy amalga oshirilishi nutqda sodir bo'ladi, bu esa avtodiolog yoki tashqi dialog sifatida zarur bo'ladi. So'zlar faqat bizning fikrlarimizni ifodalash bilan cheklanmaydi, balki fikrlar o'zlari ham so'zlar, verbal formulalar shaklida mavjuddir. Har qanday tasavvur va tushunchalar inson tomonidan va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

boshqalar tomonidan faqat ular lingvistik shaklda ifodalanganida realizatsiya qilinadi, shuning uchun til va fikrlash o'rtasidagi bog'lanish uzilmasdir. Aniq fikr, boshqa fikrlar kabi, o'ziga xos «obyektiv haqiqat»ning ong tomonidan aks ettirilishi bo'lib, bu ongning haqiqatni aks ettirish qobiliyati va nafaqat narsalar, xususiyatlar va munosabatlardagi haqiqiy umumiy bog'lanishni aniqlash, balki bu haqiqatlar o'rtasida surreal bog'lanishni yaratish qobiliyatini anglatadi. Surreal bog'lanish yaratish zaruriyati ongning cheklangan imkoniyatlarini to'ldirish bilan bog'liqdir, chunki u narsalar, xususiyatlar va munosabatlarning mohiyatini emas, balki faqat ularning hodisalarini idrok qiladi va bu zarurat ijtimoiy- ishlab chiqarish mavjudligi bilan bog'liqdir. Ushbu maxsus fikr odamning ijtimoiy rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, shuning uchun u ifodalanishi, jamiyatning boshqa a'zolariga aytilishi kerak. Demak, uni loyihalash, ideal (fikrni) bir materialli moddaning (miya) bir materialli moddasiga «o'tkazish» uchun bir usul zarur. Tilning material qobig'i uning og'zaki va yozma shakllarida, materialli moddalaridan biridir. Tilning kognitiv funksiyasi nafaqat aqliy faoliyat natijalarini yozib olishga va ularni muloqotda ishlatishga imkon beradi. Bu dunyoni bilishga yordam beradi. Insonning fikrlashi tilning kategoriyalarida rivojlanadi: yangi tushunchalar, narsalar va hodisalarni anglaganida, ularni nomlaydi. Kognitiv jarayon – bu jamiyatning ijtimoiy va amaliy faoliyati davomida obyektiv dunyo haqidagi to'g'ri bilimlarni olish jarayonidir

Obyektiv dunyo fikr orqali qayta tiklanadi, ushbu jarayonning natijalari til tuzilmalarida yoziladi. Aniq hodisalarni umumlashtirib, inson ularning tasodifiy belgilari bilan befarq bo'lib, asosiylarini ajratib ko'radi va olingan bilimlarni so'zda mustahkamlash zaruriyatini sezadi, shuning uchun nom paydo bo'ladi. Nomlaydigan til funksiyasi belgilarning narsalarni belgilash qobiliyati bilan bog'liqdir. Dunyo faqat nomlanganida bilinar va o'rganiladi. Nom, allaqachon bilgan narsani mustahkamlashga imkon beradi. Nom bo'lmasa, haqiqatning har qanday bilgan faktlari ongda tasodifiy holat sifatida qoladi. So'zlarni chaqirganida, inson o'zining dunyoqarashini yaratadi. So'zlar – bu obyektarning nomlari, ularning aqliy tasvirlari. Fikrlash jarayonida inson obyektarning nomlari bilan ishlaydi, bu ko'pincha aqliy tasvirlarni almashtiradi va fikrlash tezligini va samaradorligini oshiradi.

Til yordamida inson fikrni ifodalaydi. Tiling yordamida fikr obyektiv dunyoning subyektiv tasvirini sifatida ifodalanadi va shu tarzda til fikrlarni ifodalash funksiyasini bajaradi — ifodalovchi funksiyani. Fikrlar shakllanishi va ularni til orqali ifodalash jarayonlari bir vaqtning o'zida sodir bo'ladi, chunki ular alohida amalga oshirilishi mumkin emas. Shu bilan birga, bu turli jarayonlardir: fikrning shakllanishi – bu uni material-ideal «narsa»ga aylantirish, til shakllariga aylantirish; fikrni ifodalash – bu uning boshqa borliqda vaqt va makonda inson miyasidan tashqarida qayta yaratilishi. Aqliy faoliyat mahsuli bilimdir.

«Bilim – bu haqiqatni idrok etishning natijasi, ijtimoiy va tarixiy amaliyot bilan tasdiqlangan va mantiqan isbotlangan, inson ongi tomonidan tasavvurlar, tushunchalar, hukmlar, nazariyalar shaklida haqiqiyatni mos aks ettirish» [9, b. 45]. Bilim, odatda, til

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

shaklida qayta ishlab chiqiladi. Har bir soʻz, bayonot, til kategoriyasi – bilimning muhim qatlamini anglatadi. Lingvistik shakl – bu kognitiv tuzilmalarni aks ettirish, ya'ni insonning kognitsiya va ong strukturalarini aks ettirishdir.

Til – bu ichki inson dunyosini ifodalash vositasi, u nafaqat axborot xabarini uzatadi, balki bayonotga boʻlgan munosabatni ham oʻz ichiga oladi, bunda gapiruvchi oʻz his-tuygʻularini, tajribalari va hissiyotlarini namoyon qiladi. Ifodalovchi funksiyada til gapiruvchining ichki holatini ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi, gapiruvchining ma'lumot mazmuniga, suhbatdoshi bilan, kommunikativ vaziyatga boʻlgan munosabatini ifodalaydi. Til faqat fikrlarni emas, balki insonning hissiyotlarini ham ifodalaydi. Inson spontan tarzda yoki ongli ravishda oʻzining ruhiy munosabatini sodir boʻlayotgan voqeaga etkazadi.

Kommunikatsiya sohasida tilning yetakchi funksiyasi uning kommunikativ funksiyasidir, bu bir kishiga – gapiruvchiga – oʻz fikrlarini ifodalashga imkon beradi, boshqa kishiga – tinglovchiga – ularni tushunishga, ularga javob berishga, e'tibor qaratishga, oʻz xatti-harakatlarini oʻzgartirishga imkon beradi. Tilning kommunikativ funksiyasi shundaki, tilning oʻzi belgilar tizimi sifatida amalga oshiriladi. Ushbu funksiyani amalga oshirish uchun til belgilar tizimi sifatida shakllangan, ular oʻzaro ma'lum qoidalarga binoan bogʻlangan boʻlib, ular orqali inson fikri materiallashadi va qabul qilinadi. Til kommunikativ tizim boʻlib, nutq bayonotlari shu asosda amalga oshiriladi. Mazmun jihatidan til har safar minimal soʻzlar va grammatik vositalar toʻplamidan foydalanib, katta miqdordagi fikrlarni va gʻoyalarni ifodalash imkonini beradi. Ushbu funksiya shaxsiy mazmuni shaxsiy nutq orqali ijtimoiy hodisaga aylantiradi va tilning kommunikativ, gnoseologik va ijtimoiy funksiyalarining birligini ta'kidlaydi.

Gnoseologik funksiyasi shundaki, til dunyoni qabul qilishda oʻziga xos yoʻriqnomalar tizimi boʻlib, axborotni qayta ishlash vositasidir. Biz bir ob'ektni taniganimizda, uni soʻz bilan nomlaymiz va soʻz oʻzi boshqa soʻzlar bilan bogʻlanadi: shu tarzda ob'ekt til orqali boshqa ob'ektlar bilan bogʻlanadi. Bundan tashqari, soʻzlarning oʻz ma'nolari ob'ektni nomlashda uning xususiyatlarini belgilovchi roʻyxatni oʻz ichiga oladi, bu soʻzlar yordamida ob'ektlar haqidagi tushunchalar bilan manipulyatsiya qilish va hatto real ob'ektlar uchun tasavvur qilinmaydigan tajribalar oʻtkazish imkonini beradi. Til, leksika va soʻz hosil qilish nuqtai nazaridan, fikrlashning kuchli vositalaridan biridir.

Sezgi bilan bilish tashqi dunyoni bilishning oddiy usulidir, ammo barcha obyektlar, ularning belgilar va xususiyatlari sezgilar orqali idrok etilmaydi va tushunilmaydi. Abstrakt tushunchalar, masalan, fazo, harakat, tezlik va boshqalar, sezgi orqali idrok etilmaydi. Sezgi organlari faqat maxsus ob'ektlar haqida yuzaki tasavvur beradi. Atrofdagi dunyoni chuqur va keng qamrovli bilish faqat til yordamida mumkin.

Tilning haqiqatni bilishdagi ishtiroki fikrlash jarayonida, tushunchalar va hukmlar shakllanishida namoyon boʻladi, ular soʻzlar va jumlar orqali ifodalanadi. Til ishtirok etmasdan va til vositalari ilmiy, tadqiqot faoliyatini amalga oshirish mumkin emas.

Xulosa

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Insonning turli ijtimoiy faoliyat turlari turli funktsional til variantlari bilan xizmat qiladi, suhbat esa ijtimoiy va nutqiy ta'sirning eng keng tarqalgan shakli hisoblanadi. Barcha shakl, tur va janrlardagi muloqot odamga oldingi avlodlar tomonidan tizimlashtirilgan va sezgir tarzda jamlangan ijtimoiy tajribani olish imkoniyatini beradi. Dialogning inson hayotidagi roli nihoyatda katta. Dialog va muloqot inson madaniy ijodining eng muhim xususiyatlari sifatida ko'rilishi mumkin. Kommunikativ o'zaro ta'sir jarayonida axiologik dunyolar nafaqat individual, balki guruh yoki ijtimoiy qadriyatlarni ham aks ettirishi mumkin. Dialogni ijodkorlikning bir shakli, insonning rivojlanishining, uning madaniyati va ijtimoiy dunyosining shakllanishi sifatida ko'rish mumkin. Ushbu tahlilga ko'ra, til, odamlar o'rtasidagi muloqot va birlashishni ta'minlaydigan eng muhim vosita bo'lib, ularning o'zaro shaxsiy va ijtimoiy aloqalarini tartibga soladi, amaliy faoliyatlarini muvofiqlashtiradi, ideologik tizimlar va milliy dunyo tasavvurlarining shakllanishida ishtirok etadi. Shuningdek, til ma'lumotlarni yig'ish va saqlashni, tushunchalarni tasniflash va mustahkamlashni, insonning ongini va o'z ongini shakllantirishni ta'minlaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, tilning funktsiyalarini tasniflash va muhokama qilishning tabiiy murakkabligi shundaki, tilni foydalanish usullari juda xilma-xil va ko'p bo'lib, hech qanday tasniflash to'liq va qoniqarli deb hisoblanishi mumkin emas. Aniq bo'lishicha, tilning turli funktsiyalari birlashadi, o'zaro bog'lanadi, variantlar va turlarni keltirib chiqaradi, va tilning yangi ijtimoiy ahamiyatga ega funktsiyalari paydo bo'ladi. Til yordamida odam o'z xalqining o'tmishi va hozirgi davridagi rolini amalga oshiradi, madaniy merosga qo'shiladi, jamiyat va millatning ma'naviy rivojlanish jarayonlari bilan tanishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <http://azkurs.org>
2. K. Buhler, Theory of Language: The Representative function of the language (Moscow, Progress, 504, 1993)
3. A. A. Leontev, Language, Speech, Speech activity (1969)

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ONA TILI O'QITISH METODIKASI FANINING METODOLOGIK VA ILMIY ASOSLARI

Mirzabekova Sanobar Amanyo'lovna,
*Jizzax viloyati, Forish tumani 16-umumta'lim
maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ona tili o'qitish metodikasi fanining metodologik va ilmiy asoslari borasida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *Ta'lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik xarakterda ekanligi, davlat ta'lim standartlari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi, ta'lim dasturlarini tanlashga yagona va tabaqalashtirilgan yondashuv.*

Ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi borliqni **bilish nazariyasidir**. Bu fanning bosh vazifasi o'quvchilarning o'zbek tili lug'at boyligini to'liq o'zlashtirib olishlarini ta'minlashdir.

Ma'lumki, jamiyatda til kishilar o'rtasidagi aloqaning zaruriy vositasidir. Tilning aloqa vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib boradi. Til borliqni oqilona, mantiqiy bilish vositasidir. Til birliklari yordamidagina bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog'lash amalga oshadi.

Til va nutq tafakkur bilan uzviy bog'lanadi. Tilni egallash va nutq o'stirish bilan o'quvchining fikrlash qobiliyati ham o'sib boradi.

Maktabning vazifasi tilni kishilar orasidagi munosabatning rivojlangan nozik quroliga aylantirish hisoblanadi.

Metodik fan sifatida ona tili o'qitish metodikasi boshlang'ich ta'lim standarti belgilab bergan vazifalarni amalga oshiradi, ya'ni tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga oid metod va usullarni ishlab chiqadi.

Bilish nazariyasiga ko'ra analitik-sintetik ishlar yordamida til ustida kuzatishdan umumiy xulosa chiqarishga, nazariy ta'rif va qoidaga, shular asosida yana og'zaki va yozma tarzidagi nutqiy aloqaga, to'g'ri yozuv va to'g'ri talaffuzga o'tiladi. O'quvchilar jonli nutqiy aloqaga to'g'ri talaffuz va to'g'ri yozuvni elementar nazariy ma'lumotlar asosida amaliy egallash orqali kirishadilar. Ular til materiallarini kuzatish, tahlil qilish orqali elementar nazariy qoidalar chiqaradilar, o'rgangan va o'zlashtirilgan nazariy qoidalarni amaliyotga ongli ravishda tatbiq etadilar.

Maktabda ona tili o'qitish metodikasining bunday yo'nalishi haqiqatni bilish qonuniyatlariga ham, hozirgi zamon didaktikasi vazifalariga ham mos keladi.

Ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyillari belgilab berildi:
ta'lim ustuvorligining tan olinishi;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi;

ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi;

ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi;

ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarining singdirilganligi;

ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati;

ta'limning uzluksizligi va izchilligi;

o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi;

davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi;

o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi;

insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi;

jamiyatda pedagoglarni ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi;

ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi;

bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi;

ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi;

ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik.

Bu tamoyillar boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish metodikasining vazifalarini ham belgilab, aniqlashtirib beradi. Qonunda ta'kidlanganki, boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratilgan.

Ona tili o'qitish metodikasi fani ham ta'lim jarayonini tashkil etish shakllarini va usullarini ishlab chiqishda yuqoridagi maqsadlar asosida ish yuritadi.

Ona tili o'qitish metodikasi **psixologiya** va **pedagogika** ma'lumotlariga ham tayanadi. Metodikaning masalalarini hal etishda pedagogik ilmlar ham yordam beradi. SHuning uchun ham psixologiya va pedagogika fanlari ham metodikaning metodologik asosi hisoblanadi.

Pedagogik psixologiya kishiga ta'lim va tarbiya berishning psixologik qonuniyatlarini o'rganishni o'z predmeti deb biladi. U o'quvchilarda tafakkurning shakllanishini tadqiq qiladi, aqliy faoliyat usullari va ko'nikmalarini o'zlashtirish jarayonini boshqarish masalalarini o'rganadi. Metodika psixologiya fani ma'lumotlariga tayanib o'qitishda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olib yondashish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ona tili o'qitish metodikasi **psixolingvistika** fani bilan ham uzviy bog'liqdir. Psixolingvistika metodikaga nutq haqida □ fikrni bayon qilish turlarini belgilovchi omillar, "nutqni qabul qilish signallari" apparati, individual munosabatga va ommaviy aloqaga nutqiy ta'sirning foydasi haqida ma'lumot beradi..

Ona tili metodikasi **umumiy pedagogika** bilan ham o'zaro bog'lanadi. Maktab ta'limidagi har bir o'quv predmeti, shu jumladan ona tili ham, faqat bilim berish, ko'nikma va malaka hosil qilish bilangina cheklanmay, bolaning ongini oshirishi va tarbiyalashi ham

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

zarur. Haqiqatdan ham, ona tili o'qitish jarayonida bolalarning dunyoqarashi shakllanadi, bilish qobiliyatlari o'sadi, ular aqliy, axloqiy, estetik tomondan rivojlanadi, xarakterida ma'lum ijobiy xususiyatlar yuzaga keladi, mehnat qilishga o'rganadi va hok.

Pedagogika fani bolalarni har tomonlama rivojlantirish va ularni tarbiyalash masalalarini ilmiy tomondan ishlab beradi. Ona tili o'qitish metodikasi pedagogika fani yangiliklariga, uning yuqorida qayd etilgan masalalarni ilmiy tomondan ishlab bergan ma'lumotlariga tayanadi.

Ona tili metodikasini umumiy pedagogika bilan bog'lash ayniqsa boshlang'ich sinflarda muhimdir. Kichik yoshdagi o'quvchilarning jamoaviy va shaxsiy o'quv faoliyatida zarur bo'lgan ko'p odat va ko'nikmalari hali tarbiyalanmagan bo'ladi.

Ona tili o'qitish metodikasi o'zbek tilining ma'lum qismini nazariy egallashni nazarda tutadi, shuning uchun ham *fonetika* va *fonologiya*, *leksikologiya* va *frazeologiya*, *so'z yasalishi* va *etimologiya*, *grammatika* □ *morfologiya* va *sintaksis*, *stilistika*, shuningdek, *orfoepiya*, *grafika*, *orfografiya* kabi fanlar ona tili metodikasining muhim asosi hisoblanadi.

Fonetika va **fonologiya grafika** bilan bog'liq holda savod o'rgatish metodikasini ishlashda, elementar o'qish ko'nikmasini shakllantirishda asos bo'lib xizmat qiladi. Fonetika va grafikaning fonetik tamoyil asosida yoziladigan imlo qoidalarini o'zlashtirishda ham ahamiyati katta. Husnixat metodikasi grafika nazariyasiga tayanadi.

Leksikologiyani bilish maktabda lug'at ishi (ma'nodosh va zid ma'noli so'zlarga oid xilma-xil mashqlar o'tkazish, ko'p ma'noli so'zlar, ularning ma'no bo'yoqlari ustida ishlash) ni to'g'ri tashkil etish uchun juda muhimdir.

So'zning tarkibi va **so'z yasalishini** o'rganishda metodikaga so'z yasalishi, etimologiya, grammatika asos vazifasini bajaradi.

Morfologiya va **sintaksis** mavhum til hodisalarini shakllantirishni, til qurilishi haqida tushuncha hosil qilishni to'g'ri tashkil etishga, grammatik tushunchalardan to'g'ri yozuv masalalarini hal qilish uchun foydalanishga imkon beradi. Grammatikadan bilimi bo'lmagan o'quvchilarda **imlo** va **punktuatsiyadan** ko'nikma va malakalarni shakllantirish mumkin emas.

O'qish metodikasi adabiyot nazariyasiga asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni
2. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yildagi 6-apreldagi 187-sonli qarori bilan tasdiqlangan nizom.
3. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi davlat ta'lim standarti // Boshl. ta'l. jurnali. Toshkent, 2005. №5. 5, 6, 8-9-betlar.

АНАЛИЗ КЛИНИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ИНВОЛЮЦИОННОЙ
МЕЛАНХОЛИИ

Шукурлаева Машхура Фарходовна

Бухарский государственный медицинский институт имени

Абу Али ибн Сино. Бухара, Узбекистан. e-mail: shukurlayeva.mashhura@bsmi.uz

Аннотация: *Статья обсуждает нозологическую самостоятельность инволюционных психозов. Описывается, что сложность диагностики связана с наличием резких различий в выявлении и диагностике инволюционных психозов, практическим отсутствием достоверных данных об их распространенности, а также с тем, что в позднем возрасте клинические проявления большинства психозов утрачивают свою типичность и приобретают общие (возрастные) характеристики.*

Ключевые слова: *депрессия, суицид, агрессивные расстройства, суицидальное поведение.*

Abstract: *The article discusses the nosological independence of involuntary psychosis. The complexity of diagnosis is explained by the presence of sharp differences in the detection and diagnosis of involuntary psychosis, the practical absence of reliable data on their prevalence, as well as the fact that in later life, the clinical manifestations of most psychosis lose their typical characteristics and acquire general (age) characteristics.*

Keywords: *depression, suicide, aggressive disorders, suicidal behavior.*

Инволюционные психозы объединяют группу психических заболеваний, манифестирующих в инволюционном периоде (45 — 60 лет) и в старости (поздние варианты инволюционных психозов), которые не приводят к слабоумию, т.е. являются функциональными. Инволюционная депрессия или инволюционная меланхолия по мнению Крепелина представляет собой отдельное заболевание, однако на сегодняшний день его не выделяют в отдельную клиническую единицу и рассматривают как депрессивный эпизод (часто с психотическими проявлениями).

По МКБ-10, клинически значимое депрессивное расстройство складывается из следующих симптомов: основные – а) снижение настроения по сравнению с присущей пациенту нормой, которое отмечается почти ежедневно и большую часть дня, а также вне зависимости от ситуации; б) снижение (утрата) интересов и способности испытывать удовольствие от деятельности, обычно связанной с положительными эмоциями; в) уменьшение активности, повышенная (выраженная) утомляемость и снижение энергии; и дополнительные – а) нарушения сна любого типа; б) изменение аппетита (снижение или повышение) с соответствующими изменениями массы тела; в) повторяющиеся мысли о смерти, самоубийстве или самоповреждении; г) мрачное и пессимистическое видение будущего; д) идеи

виновности и самоуничижения; е) сниженная самооценка и чувство неуверенности в себе; ж) снижение концентрации внимания, неспособность сосредоточиться, снижение способности мыслить, нерешительность или колебания при принятии решений. Легкая депрессия (F 32.0 по МКБ-10) характеризуется наличием двух основных и двух дополнительных симптомов. Умеренная депрессия (F 32.1 по МКБ-10) характеризуется наличием двух основных и трех-четырёх дополнительных симптомов. Тяжелая депрессия (F 32.2 или F 32.3 по МКБ-10) характеризуется наличием трех основных, четырех и более дополнительных симптомов, часть из которых имеет значительную выраженность. Классическая депрессия определяется следующей триадой признаков: пониженное настроение (гипотимия, дистимия, аффективный компонент), замедленность мышления (идеаторная заторможенность) и двигательная заторможенность (моторный компонент). Кроме того, для депрессивных расстройств характерны утрата способности радоваться, воли, инициативы, а также потеря интересов и снижение трудоспособности.

В ходе исследования были отмечены проявление расстройств как развернутый тревожно-бредовый синдром, который складывается из следующих симптомов: угнетение настроения, тревоги, ажитации, бреда осуждения и виновности, вербальные иллюзии (ошибочное восприятие смысла слов).

Развитие расстройства происходит по весьма стереотипной схеме. При наличии признаков первого этапа пациент чувствует ухудшение настроения, отсутствие радости, подавленность и нарушение сна. Далее наблюдалось нарастание тревожности, двигательной ажитации, суицидальные идеи, «скачка» мыслей и бредовые идеи: виновности, наказания, осуждения, ипохондрии. Одной из основных клинических особенностей инволюционной меланхолии было двигательное возбуждение с моментами застывания.

По мере формирования следующего этапа симптомы инволюционной депрессии становились менее острыми, состояние пациента стабильное, депрессивный аффект терял свою напряженность и оставалось однообразная двигательная суетливость и монотонное тревожное состояние, постоянное угнетенное настроение, уплощение эмоционального отклика на внешние события и снижение активности психических процессов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Антропов Ю.А., Антропов А.Ю., Незнанов Н.Г. Основы диагностики психических расстройств. – М.: ГЭОТАР-Медиа. – 2019. – 384 с.
2. Балашова Е.Ю., Ряховский В.В., Щербакова Н.П. К вопросу о значении нейропсихологического обследования при прогнозировании исхода депрессии в позднем возрасте // Материалы III Международного конгресса "Нейрореабилитация–2020". – Москва, 2020. – с. 14–15.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

3. Валентик Ю.В., Зыков О.В., Цетлин М.Г. Теория и практика медико-социальной работы в наркологии. – М.: Фонд НАН, 2022. – 234 с.
4. Гиляровский В.А., Богданович Л.А. Алкоголизм и шизофрения. – В кн.: Проблемы судебной психиатрии. – Труды центрального НИИ общей и судебной психиатрии им. В.П.Сербского. – М., 2016, вып. 9, С. 335-360.
5. Гофман А.Г. О некоторых особенностях синдрома вербального галлюциноза при разных формах шизофрении, осложнённых хроническим алкоголизмом. – В кн.: Вопросы социальной и кпшической психоневрологии. – Труды Моск. НИИ психиатрии МЗ РСФСР. – 2014, С. 130-138.

ИСХОДЫ ДЕПРЕССИВНОГО СОСТОЯНИЯ У
ПРЕДПОЖИЛЫХ ПАЦИЕНТОВ

Шукурлаева Машхура Фарходовна

Бухарский государственный медицинский институт имени Абу Али ибн Сино.

Бухара, Узбекистан. e-mail: shukurlayeva.mashhura@bsmi.uz

Аннотация: *Статья проанализировала, что депрессия может привести к инфаркту, ишемической болезни сердца и другим сердечно-сосудистым заболеваниям у пожилых людей, диабету II типа и суицидальным мыслям. Проанализировано, что такие больные не лечат основные заболевания и не соблюдают рекомендации врачей, что приводит к обострению заболевания.*

Ключевые слова: *агрессивные, суицидальное поведение, депрессия, суицид, расстройства.*

Abstract: *The article analyzed that depression can lead to heart failure, coronary heart disease, and other cardiovascular diseases in elderly people, type 2 diabetes, and suicidal thoughts. It was analyzed that such patients do not treat the main diseases and do not follow the recommendations of doctors, which leads to the exacerbation of the disease.*

Keywords: *aggressive, suicidal behavior, depression, suicide, disorder.*

Инволюционная депрессия — это вид психического расстройства, возникающий у людей преклонного возраста. Начинается она обычно весьма медленно, хотя в исключительных наблюдениях возможно и острое начало. Возникновению болезни зачастую предшествуют различные психические травмы, изменение устоявшихся жизненных стереотипов, либо же острое соматическое заболевание.

Проблема оценки исхода депрессивного состояния у предпозжилых пациентов приобретает особую практическую значимость в свете прослеживающихся в мире тенденций увеличения средней продолжительности жизни с сохранением высокой социальной активности и работоспособности человека. Между тем, анализ литературы, посвященной исследованию исходов, выявил значительные пробелы в отношении этой проблемы. В последних работах в основном оценивается частота достижения ремиссии и процент рецидивов в результате применения того или иного психофармакологического препарата с использованием стандартизированных шкал для оценки состояния. При этом не учитывается разнородность состояния ремиссии, не учитывается возможность полной обратимости повторной депрессивной фазы, прогностическая роль различных факторов в отношении наступления полной ремиссии и ее стойкости. Важно отметить, что в литературе последних лет появились указания на то, что подкорковые и перивентрикулярные изменения в белом веществе головного мозга ассоциированы не только с поздней депрессией, высоким риском

рецидива и плохим ответом на терапию, но и с так называемым синдромом «исполнительной дисфункции», который выявляется путем нейропсихологического тестирования.

Проблема депрессивных расстройств в позднем возрасте остается актуальной в связи с общемировой тенденцией к постарению населения и росту заболеваемости депрессиями.

Атипичность симптоматики депрессии в пожилом возрасте, ее хроническое субсиндромальное течение, распространенность маскированных и соматизированных форм, социальная изоляция предпозилых людей, а также высокая частота соматических, неврологических заболеваний и деменции усложняют в этих наблюдениях диагностику, приводя к запоздалому началу или отсутствию лечения; депрессия в пожилом возрасте нередко приводит к завершенным суицидам.

В отечественной и зарубежной научной литературе существует большое число исследований, посвященных психопатологии депрессивных состояний в пожилом возрасте. Их подавляющее большинство является клиничко-описательными или выполненными с ограниченным использованием описательной статистики, и лишь отдельные работы проведены с использованием методов многомерного статистического анализа (факторный, категориальный, дискриминантный). Однако включаемые в анализ данные в таких исследованиях не являются строго клиническими, а отражают количественные показатели соответствующих психометрических шкал. Это снижает научную ценность полученных результатов. Следует также отметить, что многие шкалы у предпозилых больных могут давать менее точную оценку состояния. На изучении психопатологии поздней депрессии негативно отразился и кризис нозологического подхода в современной психиатрии. Тем не менее подробное исследование клиничко-психопатологических характеристик депрессии пожилого возраста не только важно с научно-исследовательской точки зрения, но и имеет большое практическое значение для дифференцированного подбора максимально индивидуализированного лечения.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

ЛИТЕРАТУРА:

1. Антропов Ю.А., Антропов А.Ю., Незнанов Н.Г. Основы диагностики психических расстройств. – М.: ГЭОТАР-Медиа. – 2019. – 384 с.
2. Балашова Е.Ю., Ряховский В.В., Щербакова Н.П. К вопросу о значении нейропсихологического обследования при прогнозировании исхода депрессии в позднем возрасте // Материалы III Международного конгресса "Нейрореабилитация–2020". – Москва, 2020. – с. 14–15.
3. Валентик Ю.В., Зыков О.В., Цетлин М.Г. Теория и практика медико-социальной работы в наркологии. – М.: Фонд НАН, 2022. – 234 с.
4. Гиляровский В.А., Богданович Л.А. Алкоголизм и шизофрения. – В кн.: Проблемы судебной психиатрии. – Труды центрального НИИ общей и судебной психиатрии им. В.П.Сербского. – М., 2016, вып. 9, С. 335-360.
5. Гофман А.Г. О некоторых особенностях синдрома вербального галлюциноза при разных формах шизофрении, осложнённых хроническим алкоголизмом. – В кн.: Вопросы социальной и кпшической психоневрологии. – Труды Моск. НИИ психиатрии МЗ РСФСР. – 2014, С. 130-138.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING ANGLASH MALAKALARINI RIVOJLANTIRISH VA ASAR QAHRAMONLARINI BAHOLASHGA O‘RGATISH

Erkinova Farangiz Sherzod qizi

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek
tili va adabiyoti universiteti 406 – guruh talabasi*

E-pochta: farangize007@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining anglash malakalarini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar, faol o‘rganish usullari, va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish badiiy adabiyotga qiziqtirish va undagi qahramonlarni tushuntirish va ularning sezinmalarini anglashga o‘rgatish, tanqidiy tafakkur tushunchasi va uni keltirib chiqaradigan turfa axborotlar bayon qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *innovatsion yondashuv, tanqidiy hamda estetik tafakkur, badiiy asarni idrok etish, faol o‘rganish usullari, kommunikativ kompetensiyalar*

Kirish. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini asar qahramonlarini baholashga o‘rgatish usullari shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega, bu ko‘proq o‘qish darslarida amalga oshiriladi. Boshlang‘ich sinfda o‘rganiladigan asarlar o‘quvchilarda vatanparvarlik, to‘g‘riso‘zlik, mehnatsevarlik kabi axloqiy fazilatlarni shakllantirishning muhim vositasidir.

Asar qahramonlari ustida ishlashning shaxs tarbiyasidagi ahamiyati o‘quvchilarni qahramonlarning xatti-harakatini baholashga o‘rgatish usullarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlarga qiziqtirib borish, asar qahramonlarini bilish va ularni tushunish, tuyg‘ularini his qilish hamda ularga nisbatan baho chiqarish asosiy mezon bo‘lib hisoblanadi. Badiiy asar tahlili ustida ishlash jarayonida qahramonlarni baholash uchun o‘quvchilarning tanqidiy tafakkuri ishga tushadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi ostida insonning mustaqil fikrlash tarzi yotadi va uning asosini turfa axborotlar tashkil etadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi zamirida qo‘yilgan masalaga ishonchli dalillar yordamida mustaqil ravishda yondashuv nazarda tutiladi.

Mazkur pedagogik hodisaning o‘ziga hos jihati shundan iboratki, unda o‘quvchilar ta’lim jarayonidagi faoliyatlarini o‘zlari aniq, obyektiv maqsaddan kelib chiqqan holda mustaqil tarzda loyihalashtiradilar, xatti-harakati, fikrlari to‘kislashib borishi asnosida rivojlanishlarining darajasini ham namoyish etadilar.

Ayni zamonda zarur yakuniy natijaga ham muvaffaq bo‘ladilar. Boshlang‘ich adabiy ta’limda o‘quvchilarni badiiy asar qahramonlariga tanqidiy baho berishga o‘rgatadigan darslar an’anaviy darslardan nisbatan farqlanadi. Bunday darslarda o‘quvchilar o‘qituvchining aytganlarini bajaradigan obyektlikdan dars jarayonida faol va mustaqil harakatlanuvchi subyektlarga aylanadilar. Ular oldilariga qo‘yilgan murakkab masalalar, savollar, topshiriqlar ustida o‘ylanadilar, izlanadilar, qayta-qayta badiiy matnga murojat

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

qiladilar, bir-birlari bilan fikr almashdilar, badiiy asar va undagi obrazlarni har xil rakurslarda tahlilga tortadilar.

Bu jarayonda, o'z-o'zidan, o'quvchida badiiy matnga nisbatan ijodiy munosabat shakllanadi. Chunki asarning mohiyatiga kirilgani sari u anglanadi, anglangani sari ruhiyatda ma'lum tuyg'ular paydo bo'ladi.

Asosiy qism

O'quvchilarni badiiy asar qahramonlarini baholashga o'rgatuvchi o'qish darslarining turli tiplari va ko'rinishlari mavjud. Darsning alohida usullari maktab amaliyotida namoyon bo'ladi. Bunday darslar o'qituvchilarning amaliy faoliyatida alohida o'rin egallaydi. O'quvchilarni badiiy asar qahramonlarini tasniflashga o'rgatadigan darslar o'z maqsadiga ko'ra o'quvchilarning tanqidiy hamda estetik tafakkurlari, badiiy his-tuyg'ulari, badiiy asarni idrok etish ko'nikmakari, obrazli tafakkurni o'stirish, ular ongini timsollar yordamida boyitish, axloqiy, estetik, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, ma'naviy tarbiyalash, o'qishga ijodiy munosabat uyg'otish, badiiy asarni mustaqil tahlil qilish, ularni baholay olish, qiziqarli badiiy asarlarni mustaqil izlab topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Qahramonlar ustidagi ishlarni uch bosqichga bo'lish mumkin:

Qahramonni hissiy, qisman motivlashgan tarzda idrok etish.

O'quvchilarning birlamchi yaxlit idrokini aniqlashtirish.

O'quvchilarning umumlashgan motivatsion baholashi.

Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining adabiy ko'nikmalarini shakllantirishda asar g'oyasi va qahramoniga alohida e'tibor qaratish kitobxonlik ko'nikmasini rivojlantiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining anglash malakalarini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar, faol o'rganish usullari, va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish muhim rol o'ynaydi.

Innovatsion yondashuvlar interaktiv o'quv jarayoni multimediali resurslar orqali talaffuzni eshitish va qayta aytishga yordam beradi. Tadbirlar va uchrashuvlar nutq musobaqalari va ijodiy kechalar orqali ishonchni oshirish va chiqish madaniyatini rivojlantiradi. Roll o'yinlari turli rollarni ijro etish orqali og'zaki nutq malakalarini oshiradi. Muammoli vaziyatlar o'quvchilarga muammoli vaziyatlarni hal qilishda o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatini beradi.

Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bu o'quvchilarning nutqi va tafakkurini uyg'unlikda rivojlantirishdir. Mustaqil fikrlash va kreativ faoliyatga yo'naltiruvchi vositalarni qo'llash. Mnemik-ta'limiy faoliyatga asoslangan yondashuvlar orqali o'quv materiallarini tuzish. Shuningdek, o'qish darslarida matnni qismlarga bo'lib, sarlavha qo'yish, rasmlar chizish, va savollar topish kabi usullar orqali ham anglash malakalari rivojlantiriladi. To'g'ri o'qish, xatosiz o'qish, va o'z-o'zini kuzatishga o'rgatish ham muhimdir.

O'quvchilarda badiiy asar mutolaasiga qiziqish uyg'otish adabiyot o'qitish metodikasi, pedagogika va psixologiyaning mushtarak muammosi sifatida soha xodimlarini ko'pdan buyon qiziqtirib keladi. Milliy o'qitish tizimida savol va topshiriqlar ustida ishlash

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

muammolari bir qator metodist olimlar izlanishlarida tadqiq etilgani ko'zga tashlanadi. Jumladan, M.Mirqosimova tomonidan turli janrdagi asarlar tahlilida darslikda keltirilgan savol-topshiriqlar badiiy asarning shakl unsurlari bilan mazmun yaxlitligini uyg'un holda tushunishga qaratilishi nuqtayi nazaridan o'rganilsa⁴, Q.Husanboyevaning ilmiy tadqiqotida uy vazifalarini so'rashning asosiy quroli sifatida izohlanadi⁵. R.Niyozmetovanning tadqiqot ishida esa savol-topshiriqlarning matnga nisbatan joylashtirilishiga ko'ra o'qishgacha va o'qishdan keyingi ikki turi, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchilar hamkorligida adabiy asarni o'qib-o'rganishlari mobaynida ko'rsatadigan faoliyatiga bog'liq holda tuzilishiga e'tibor beriladi⁶.

Rossiyalik metodist olimlar G.V.Pransova, V.Chalmayev va S.Zininlar amalda matn tahlilining bir qator samarali usullarini taklif etadilar. Bular namunaviy rejalar; modul-asoslar; "tayanch" materiallar. V.Chalmayev va S.Zininlarning fikricha, tahlilni qadamma-qadam izchil tarzda amalga oshirishga yordam beradigan "tayanch" materiallar maqsadi metodik xilma-xil va ayni paytda, yagona, ya'ni o'quvchilarning analitik iqtidori va ijodiy potensialini oshirishga qaratiladi. Bu turdagi tahlil modeli vazifalarning asosiy qismi materialga savollar shaklida berilishidadir⁷. Savol-topshiriqlar o'quvchini mutolaaga qiziqtirishi, fikrlashga undashi, kontekstni tushunishga tayyorlashi, tahlilga yo'naltirishi, sintez, baho berish, mavzuni boshqa fanlar, eng muhimi, hayotga bog'lay olishi nuqtayi nazaridan ham samaralidir. Shuningdek, badiiy asarning tasvir obyekti, tuyg'ular tarbiyasini to'la yoritishga, obrazlilikni tasavvur ettirishga, kitob bilan hayot o'rtasidagi aloqadorlik xususida mushohada yuritishga yo'naltiradi. O'quvchilarning kitobxonlik ko'nikmalarini kichik maktab yoshidan boshlab shakllantirishga doir optimal va rag'batlantiruvchi texnologiyalarni tasniflar ekan, professor N.Egamberdiyeva matn ustida ishlash jarayonini o'qishgacha, o'qish davomida va o'qishdan keyin uch bosqichda tashkil etish samara berishiga alohida urg'u qaratadi⁸.

Xulosa

Badiiy asar tahlili ustida ishlash jarayonida qahramonlarni baholash uchun o'quvchilarning tanqidiy tafakkuri ishga tushadi. Tanqidiy tafakkur tushunchasi ostida insonning mustaqil fikrlash tarzi yotadi va uning asosini turfa axborotlar tashkil etadi. Psixologik-pedagogik kompetentlikning asosini pedagogning turli yosh guruhlari bosqichida o'quvchi shaxsining rivojlanish qonuniyatlariga rioya etgan holda ta'sir etuvchi faol bilimi va harakati tashkil etadi. Yuqorida keltirilgan kasbiy kompetensiya pedagoglarning faoliyatidagi yetuklik ko'rsatkichi hisoblanib, mutaxassisning muloqot jarayonida shaxs hamda mutaxassis sifatida shakllanishida asosiy omil bo'la oladi. Demak o'quvchilarga badiiy asar qahramonining ijobiy xislatlarini yetkazib berish va tahlil etishda pedagoglarning kasbiy kompetentligi muhim omil ekanligini unutmaslik lozim.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Q.Husanboyeva, M.Hazratqulov, Sh.Jamoldinova" Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi" kitobi. Toshkent - 2020
2. R.Tolipova, O'.Mavlonova, D.Xujaeva "Til va adabiyot o'qitish metodikasi" kitobi. Toshkent – 2004
3. Мирқосимова М.М. Ўқувчиларда адабий таҳлил малакасини шакллантириш ва такомиллаштириш усуллари. Пед. фан. док. ... дисс. – Тошкент, 1995. – 253
- 4.Хусанбоева Қ. П. Адабий таълим жараёнида ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатишнинг илмийметодик асослари. Пед. фан. док. ... дисс. – Тошкент, 2006. – 262
5. Ниёзметова Р.Х. Узлуксиз таълим тизимида ўзбек адабиётини ўрганишнинг назарий ва методик асослари (рус гуруҳлари мисолида). Пед. фан. док. ... дисс. – Тошкент, 2007. – 149-б
- 6.То‘хлиев В. Adabiyot o‘qitish metodikasi. Amaliy mashg‘ulotlar. – Toshkent: Bayoz, 2011. – 240 b.
7. То‘хлиев В. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. – 167 b.
8. Зуннунов А. ва бошқ. Ададбиёт ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 329 б
- 9.azkurs.org
10. ares.uz
11. amazon.sg

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

MAKTAB DARSLIKLARIDAGI O‘TKIR HOSHIMOV ASARLARINI INTERFAOL METODLAR YORDAMIDA O‘QITISH

Jovliyeva Gulbahor G‘ani qizi

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili
va adabiyoti universiteti 406-guruh talabasi.*

E-pochta: gulbahorjovlieva@gmail.com

Annotatsiya: *Ta’lim jarayonida ijodkor hayoti va ijodini o‘qitishda adabiy-jarayonlarni badiiy asarda aks etgan konsepsiyasini his qilish. O‘.Hoshimov ijodidagi umuminsoniy tuyg‘ularni bugungi zamonaviy yondashuvlar va ta’lim metodlari orqali “milliy dastur”da ko‘zda tutilgan talablar orqali o‘quvchilarga yetkazish.*

Kalit so‘zlar: *adabiyotning nazariy asoslari, umuminsoniy konsepsiya, interfaolyondashuvlar, usul va uslub, badiiy detal, yozuvchi dunyoqarashi, “Klaster”, “Qora quti” usuli, “4x8x4x8” usuli, “Meni hajonga soldi” usuli, “Qanday” organizatori.*

Kirish. O‘zbek adabiyoti darslarida o‘quvchining kitobxonlik darajasi, o‘qilgan asarni tushunishning chuqurligi aniqlanadi. O‘zbekcha nutqning rivojlanish darajasi belgilanadi. O‘zbek adabiyoti darslarida adabiy asarlarni o‘rganishdan maqsad o‘zbekning ruhiyatini anglatish orqali o‘quvchining ma’naviy dunyosini boyitishdan iboratdir. Buning uchun o‘quvchi o‘zga adabiyotning nazariy asoslari bilan ma’lum darajada tanish bo‘lishi talab etiladi. Qolaversa, nazariy tushunchalarni bilgan o‘quvchi badiiy hodisani tahlil qilganda, asar haqida gapirganda fikrini asosli ifodalay oladi.

Zero, “Uzluksiz adabiy ta’lim konsepsiyasida quyidagicha ta’kidlanadi: “Ayni vaqtda o‘smirga ezgu ma’naviyat fazilatlarini, go‘zal insoniy amallar bevosita ko‘rsatilsa va tarbiyalanuvchiga majburan tiqishtirilmay, ruhiyatiga tabiiy ravishda, zo‘rluksiz singdirilsa, bola ma’naviyatining ajralmas sifatiga aylanadi. O‘zaro muomala, munosabat deb atalmish qiyin bir mexanizmning amalga oshirilishi o‘sha munosabatlarning ijobiy yoki salbiyligiga bog‘liq” [1.10-b.]

Ayni vaqtda badiiy asar o‘rganish adabiy-nazariy tushunchalarni o‘zlashtirish uchun emas, balki adabiy-nazariy tushunchalarni o‘rganish badiiy asarlarni to‘laroq anglash uchun kerakligi hamisha diqqat markazida bo‘lishi lozim.

Shu o‘rinda fikrimizni dalillash uchun maqolamiz mavzusini “Maktab darslaridagi O‘tkir Hoshimov asarlarini interfaol metodlar yordamida o‘qitish” deb belgiladik va bugungi ta’lim tizimidagi erishilgan yutuqlardan kelib chiqqan holda “milliy dastur” talablarini hisobga olib o‘qitishning zamonaviy usullari bo‘yicha yondashdik. Ta’lim jarayonida O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodini o‘rgatib, o‘sib kelayotganyosh avlodni tarbiyalashda adib asarlaridan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Bu asarlarni o‘qigan o‘quvchida tabiiy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

ravishda onaga, vatanga, yor-u do‘stga nisbatan chiksiz mehr-muhabbat, urush, jaholat kabi salbiy illatlarga nisbatan nafrat tuyg‘usi shakillanadi. Demak, bemalol aytish joizki, ta‘lim jarayonida O‘tkir Hoshimov ijodini o‘rgatish, komil inson tarbiyasida tayanch nuqta vazifasini bajara oladi.

Bunday asarlarni topish, ularni maktab, akademik litsey o‘quv dasturiga kiritish har jihatdan foydalidir. Shu o‘rinda bir savol tug‘ilishi mumkin. Xo‘sh, ularni o‘quvchiga yetkazish, asarning mazmun-mohiyatiga ularni oshno qilish uchun nima qilish kerak?

Globalashuv davrida tilshunoslik va adabiyotshunoslik taraqqiyoti hamda ta‘lim texnologiyalari beshinchi sinflari uchun mo‘ljallangan dastur va darsligida O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodini o‘rganish quyidagicha ifoda etilgan:

1) O‘.Hoshimovning hayoti va ijodi. “Dunyoning ishlari” qissasi. “Alla”, “Gilam paypoq”, hikoyalari (1 soat); 2) “Iltijo”, “Qarz” hikoyalarini o‘qish, tahlil qilish (1soat) 3) “Oq marmar, qora marmar” hikoyasi. Hikoyalar tahlili (1 soat) 4) Nazorat ishi. Tassurot yozish: “Ona-buyuk inson”, “Mening onam hammadan yaxshi”. Jami 4 soat ajratilgan [3. 3-b].

Asosiy qism. Har qanday asarni o‘qitishda uni yaratgan ijodkor hayoti va ijodiga albatta to‘xtalib o‘tish kerak, chunki bu orqali ijodkor bilan o‘quvchini tanishtirish bilan birga yozuvchi muddaosi maqsadlari va orzu-armonlari to‘g‘risida ham ma‘lumotga ega bo‘lib boradi. Bunda o‘quvchilarga adibning hayot yo‘li, yozgan asarlari hamda yozuvchi hayoti va ijodini muhim jihatlarini yoritishda adibga zamondosh bo‘lgan munoqiblarning adib haqida aytgan fikrlarini keltirish mumkin. Bunda “Klaster” usuldan foydalanish maqul. O‘tkir Hoshimovning yaratgan asarlari

Romanlar	Qissalar	Hikoyalar	Drammalar
?	?	?	?

Topshiriqlarni berishda o‘quvchilarni yoshi va o‘quvchilarning bilim darajasini ham hisobga olish zarur. Aks holda darsda kutilgan natijaga erishib bo‘lmaydi.

Quyi sinflarda, masalan, beshinchi va oltinchi sinflarda quyidagi usullarni tavsiya etgan bo‘lardik.

“Qora quti” usuli. Ushbu usul yordamida quyidagi harakatlar tashkil etiladi: O‘quvchilar juftlikka birikadilar va ularga adib O‘tkir Hoshimov hayoti haqida ma‘lumot beruvchi tushunchalarni kartochkalarga qayd etish vazifasi yuklanadi.

O‘qituvchi topshiriqni tekshiradi, uni to‘g‘ri bajargan juftlikning bir a‘zosi o‘qituvchi vazifasini bajaradi. Navbatdagi bosqichda o‘quvchilardan adib tamonidan yaratilgan oltita asarning nomini kartochkalarga yozish so‘raladi. Topshiriqni o‘qituvchi qilib belgilangan “o‘quvchi” ustoz yordamida tekshiradi va yozuv taxtasiga quyidagi atamalarni yozadi: “Bahor qaytmaydi”, “Ikki eshik orasi”, “Nur borki soya bor”, “Tushda kechgan umrlar”,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

“Dunyoning ishlari”, “Urushning so‘ngi qurboni”. O‘qituvchi rolini bajarayotgan o‘quvchi tengdoshlaridan ushbu so‘zlar nimalarni anglatishini so‘raydi.

“4x8x4x8” usuli. Sinf o‘quvchilari 4 nafardan bo‘lib 8 ta guruhga bo‘linadilar. Mavzuning umumiy matni 8 qismga bo‘linib, har bir qism har bir guruhga beriladi va guruhlarga matni o‘rganib chiqish vazifasi topshiriladi. Guruhlarga quyidagi dars matnining quyidagi qismlari tavsiya etiladi.

- 1-guruhga O‘.Hoshimovning hayoti va faoliyatiga oid qismi.
- 2-guruhga Asarning “Oq, oydin kechalar” nomli bandi.
- 3-guruhga Asarning “Tush” nomli bandi.
- 4-guruhga Asarning “Gilam paypoq” nomli bandining 1-yarmi.
- 5-guruhga Asarning “Gilam paypoq” nomli bandining 2-yarmi.
- 6-guruhga Asarning “Alla” nomli bandining 1-yarmi.
- 7-guruh Asarning “Alla nomli bandini 2-yarmini.
- 8-guruh Asarning “Iltijo” nomli bandini

Matn guruhlar nomidan o‘rganilgandan so‘ng, guruhlar qayta tashkil etiladi. So‘ng har bir o‘quvchi o‘zi o‘zlashtirgan ma‘lumotlarni qolgan o‘quvchilarga hikoya qilib beradi. Shu tarzda mavzu matn o‘quvchilar tamonidan o‘zlashtiriladi. Savol-javoblar asosida suhbat tashkil etish. O‘quvchilarga quyidagi savollar beriladi.

1. O‘tkir Hoshimov hayoti haqida nimalarni bilasiz?
2. Adib tamonidan qanday asarlar yaratilgan?
3. “Dunyoning ishlari” qanday janrda yozilgan asar sanaladi?
4. Ushbu asarning asosiy qahramonlari kimlar?
5. Asarda onalarga hos bo‘lgan qanday fazilatlar ifoda etiladi?
6. Asar bilan tanishish natijasida qanday taassurotlarga ega bo‘ldingiz?

Bu usullar o‘quvchilarni berilgan mavzuni yaxshi o‘zlashtirish bilan birga ularda matnlarni mantiqiy o‘z o‘rniga joylashtirishni ham o‘rganadilar.

Yuqori sinflar uchun ko‘proq mantiqqa asoslangan va hayotga bog‘lanadigan usul va metodlarni qo‘llagan maqul. Biz bu borada quyidagi usullarni tavsiya qilamiz.

“Qanday” organayzerini to‘ldiring”

Qanday
?

“Daftar hoshiyasidagi bitiklar”da
vozuvchining havotiv falsafiv qarashlarining

Qanday
?

Qanday
?

Qanday
?

Qanday
?

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

O‘quvchilarni faollashtirish uchun va darsda o‘quvchilar diqqatini qaratish uchun quydagi savollardan foydalanish mumkin:

1. Hayot haqiqatini badiiy haqiqatga aylantirishda yozuvchining mahurati nimalarda ko‘rinadi?
2. Yozuvchi g‘oyasini ochishda badiiy detalning o‘rni qanday?
3. Yozuvchi Ona siymosini qaysi asarlarida aks ettirgan?
4. “Dunyoning ishlari” qissasining yozuvchi ijodiy faoliyatini o‘rganishdagi ahamiyati nimada?
5. Yozuvchi dramalarining ijtimoiy ahamiyati nimalar bilan belgilanadi?
6. “Quyosh tarozisi” hikoyasining badiiy-estetik ta’siri nimalar bilan o‘lchanadi?

“Meni hajayonga soldi...” usuli orqali romanda o‘quvchilarni hayajonga slogan jihatlar haqida suhbat qurish mumkin.

Xulasa

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, bugungi badiiy adabiyot namunalarini shunchak io‘quvchini tanishtirish emas, balki undagi umuminsoniy g‘oyalarni zamonaviy yondashuvlar asosida o‘qitish bugungi pedagoglar oldidagi dolzarb masalalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Uzlüksiz adabiy ta’lim konsepsiyasi. –T.: O‘zbekiston PFITI, 2017-yil. 10-b
2. Boqijon To‘qliyev Adabiyot o‘qitish metodikasi – T.: Alisher Navoiynomidagi O‘zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010.
3. Ahmedov S. va boshqalar. Adabiyot (5-sinf uchun darslik). – T.: Sharq, 2020.
4. Ahmedov va b. Adabiyot (6-sinf uchun darslik). – T.: Sharq, 2017.
5. Adabiyot. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 10-sinflar uchun darslik.-T.,2017.

HOW MUCH MODERN TECHNOLOGIES INFLUENCE
THE FUTURE ECONOMY

Umbarov Doston

*Deputy Dean of the Faculty of Economics,
Karshi State University*

Abstract: *The rapid advancement of modern technologies is poised to transform the global economy, reshaping industries, labor markets, and economic dynamics in profound ways. This article examines the impact of emerging technologies, including artificial intelligence (AI), automation, blockchain, and the Internet of Things (IoT), on the future economy. By analyzing both opportunities and challenges posed by these technologies, it becomes clear that their influence will be substantial, driving economic growth, improving efficiency, and creating new economic models. However, these advancements also present significant challenges, such as labor displacement, cybersecurity risks, and inequality. The article concludes by discussing the need for policy adaptation and societal readiness to harness the potential of modern technologies while mitigating their risks.*

Keywords: *Modern technologies, future economy, artificial intelligence, automation, blockchain, Internet of Things, economic growth, labor market, technological disruption, economic inequality.*

Introduction

The world is witnessing an unprecedented surge in technological innovation. From the rise of artificial intelligence (AI) to the proliferation of the Internet of Things (IoT), modern technologies are changing the way businesses operate, individuals interact, and governments govern. These technologies are not just tools that enhance existing systems but are creating entirely new frameworks for economic activity. Their potential to shape the future of the global economy is immense, influencing everything from productivity and innovation to the very nature of work and economic structure.

Technologies like AI, blockchain, automation, and IoT are expected to drive economic growth by creating efficiencies, enabling the emergence of new industries, and fostering the globalization of business practices. However, these technologies also introduce challenges, including the potential for labor displacement, cybersecurity concerns, and the widening of economic inequality. In this article, we explore the multifaceted ways in which modern technologies will influence the future economy and the key factors that will determine whether the economic impact is largely positive or negative.

The Rise of Artificial Intelligence and Automation

Artificial intelligence (AI) and automation are two of the most transformative technologies impacting the economy. AI encompasses a wide range of technologies, from machine learning and neural networks to natural language processing and robotics. Together

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

with automation, AI is poised to revolutionize industries such as manufacturing, healthcare, finance, and logistics by streamlining operations, enhancing decision-making, and reducing human error.

The economic benefits of AI are far-reaching. For businesses, AI can lead to significant cost savings, enhanced productivity, and improved customer experiences. For instance, AI-powered algorithms can optimize supply chains, analyze large datasets for actionable insights, and even design personalized marketing strategies. In healthcare, AI enables more accurate diagnostics, personalized treatments, and automated administrative tasks, allowing medical professionals to focus on patient care.

Economic Contribution: AI is projected to contribute up to \$15.7 trillion to the global economy by 2030, representing a 14% increase in global GDP. This includes productivity improvements, cost reductions, and new market creation.
Job Creation and Destruction: While automation may displace up to 75 million jobs by 2025, it is also expected to create around 133 million new jobs in emerging fields like data science, AI, and robotics.
Productivity Gains: The automation of tasks can improve labor productivity by as much as 40-50% in industries such as manufacturing and logistics.

However, the advent of AI and automation also raises concerns about job displacement. As machines and algorithms become more capable, tasks traditionally performed by humans—particularly in low-skill or repetitive jobs—are at risk of being automated. The International Monetary Fund (IMF) predicts that automation could displace millions of jobs in the coming decades, particularly in manufacturing and customer service sectors. This has the potential to exacerbate unemployment and income inequality, creating a growing divide between those who possess the skills to thrive in an AI-driven economy and those who do not.

The Internet of Things (IoT) refers to the growing network of connected devices that communicate and exchange data over the internet. These devices include everything from smart thermostats and wearable health monitors to industrial sensors and autonomous vehicles. The integration of IoT into everyday life is transforming industries and creating new economic opportunities.

One of the most significant economic benefits of IoT is its ability to increase efficiency and reduce waste. For businesses, IoT-enabled sensors can monitor machinery and infrastructure in real-time, allowing for predictive maintenance and reducing downtime. In agriculture, IoT devices can monitor soil conditions, weather patterns, and crop health, enabling farmers to make more informed decisions and increase yields. In healthcare, IoT can improve patient outcomes by providing continuous monitoring of vital signs and chronic conditions.

The widespread adoption of IoT could lead to the emergence of a “smart economy,” where businesses, consumers, and governments are interconnected through intelligent systems that optimize resource use. For instance, cities equipped with IoT devices could

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

optimize traffic flow, reduce energy consumption, and improve waste management, leading to more sustainable urban environments.

However, IoT also presents challenges, particularly in terms of cybersecurity. As more devices become interconnected, the potential for cyberattacks grows. A breach in one device could lead to a cascade of security issues, compromising personal data and disrupting critical infrastructure. The increased reliance on IoT devices will also raise concerns about privacy, as vast amounts of data are collected and shared.

Many low-skill and repetitive jobs, particularly in manufacturing, retail, and transportation, are at risk of being automated. For example, self-driving vehicles could replace truck drivers, while AI-powered chatbots could handle customer service inquiries. This displacement of workers is likely to disproportionately affect lower-income individuals and workers without specialized skills.

However, new job opportunities will also emerge in sectors related to technology and innovation. Demand for data scientists, AI specialists, cybersecurity experts, and engineers will increase, creating a new class of skilled workers. The challenge will be ensuring that the workforce is adequately trained to meet the demands of these new roles. Education and retraining programs will be crucial in helping workers transition to the jobs of the future.

Conclusion

The influence of modern technologies on the future economy is undeniable. From AI and automation to blockchain and IoT, these innovations are reshaping industries, labor markets, and global economic systems. While they offer tremendous opportunities for economic growth, increased efficiency, and innovation, they also present significant challenges, including job displacement, cybersecurity risks, and rising inequality.

To fully harness the potential of these technologies, societies must invest in education and workforce development, adapt policies to address the risks, and ensure that the benefits of technological progress are distributed more equitably. Only by doing so can we ensure that the future economy is inclusive, resilient, and sustainable.

REFERENCES:

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). **The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies**. W. W. Norton & Company.
2. Chui, M., Manyika, J., & Miremadi, M. (2018). **The impact of AI on the global economy**. McKinsey & Company.
3. International Monetary Fund. (2019). **The Future of Work: The Impact of Automation and AI on Jobs and Inequality**. IMF Staff Discussion Notes.
4. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). **Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies is Changing the World**. Penguin.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING NUTQIY SAVODXONLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Juraeva N. Sh.

*Pedagogue of Tashkent State Pedagogical University named after
Nizami and Tashkent International University of Education.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili darslarining sifat va samaradorligini oshirishda nutqiy kompetensiyaning ahamiyati tahlil qilinadi. O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, ularning fikrlarini aniq, izchil va mantiqiy ifoda eta olish ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, maqolada kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: ona tili ta'limi, nutqiy kompetensiya, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, pedagogik samaradorlik

Аннотация: В данной статье анализируется значение речевых компетенций в повышении качества и эффективности уроков родного языка. Развитие устной и письменной речи учащихся, формирование навыков четкого, последовательного и логичного выражения мыслей являются важными задачами. Кроме того, в статье рассматриваются рекомендации по использованию коммуникативного подхода, интерактивных методов и современных педагогических технологий.

Ключевые слова: обучение родному языку, речевая компетенция, коммуникативный подход, интерактивные методы, педагогическая эффективность.

Abstract: This article examines the importance of speech competencies in enhancing the quality and effectiveness of native language lessons. Developing students' oral and written speech, as well as their ability to express thoughts clearly, coherently, and logically, is a key objective. The article also provides recommendations on the use of communicative approaches, interactive methods, and modern pedagogical technologies.

Key words: native language education, speech competence, communicative approach, interactive methods, pedagogical effectiveness

Ona tili darslarining sifat va samaradorligini oshirishda nutqiy kompetensiyalarning o'ziga xos o'rni muhim sanaladi. Mavzuga doir mashqlar topshirig'ini mustaqil bajarish, mashq tarkibida gaplardan va matnlar mazmunidan to'g'ri xulosa chiqarish, tinglab tushunish orqali matndan anglashiladigan asl g'oya mazmunini qayta hikoya qilish va adabiy til me'yorlariga asoslanib so'zlab berish hamda yozish, o'z nutqini og'zaki va yozma shaklda erkin ifodalashi zaruriydir.

Zero, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”²⁵ , -deb e'tirof qilinishi nutq o'stirish metodikasi oldiga ta'lim jarayonining subyektlarini jahon yoshlari bilan raqobatlasha oladigan, turli informatsiyalarni tinglab tushunadigan, ma'lum fikrini ma'noli ifodalab, aniq, sermazmun so'zlab yetkazadigan va diqqat bilan o'qish qobiliyatlariga ega bo'lgan hamda yozish jarayonida orfografik qoidalarga amal qiladigan, turli ma'lumot va axborotlarni o'qib kerakli xulosani chiqaradigan, o'z pozitsiyasiga ega bo'lgan kuchli raqobatbardosh bilim egalari qilib tarbiyalashdek dolzarb va muhim vazifani qo'yadi.

Shuningdek, B.To'xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyodovalarning “O'zbek tili o'qitish metodikasi” qo'llanmasida: “Ona tili mashg'ulotlari nutq san'atini egallash va undan samarali foydalanish bilim, ko'nikma va malakalarni tarbiyalaydi. Shu jarayonda nutqiy madaniyat shakllanadi. Nutq madaniyati yoshlarga kundalik oddiy salomlashishidan kimga?, nimaga?, qachon?, qaerda?, qanday? so'zlashgacha bo'lgan muomala-muloqot sirlarini o'rgatadi; sharqona odob-andisha, go'zal qiroat san'ati qonuniyatlarini anglab borishda ham katta ahamiyat kasb etadi”²⁶, - deyiladi. Shunisi ayonki, ona tili darslarida eng asosiy vazifa – bu o'quvchilarning nutq madaniyatini, nutqiy ko'nikmalarini, mustaqil, ijodiy, mantiqiy fikrlashini o'stirish va turli nutqiy vaziyatlarlarda purma'no, o'rinli so'zlar ishlatib kommunikatsiyadagi ishtirok etishini rivojlantirishdir.

Professor Sh.Yusupovanning ta'kidlashicha, ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish bo'yicha “Sharhlash usuli”ni qo'llashdan turli maqsadlar ko'zlanishi nazarda tutiladi.

1.Sharhlash ona tili bo'yicha o'tilgan nazariy ma'lumotlarni idrok qilishga yordam beradi.

2.Sharhlash nazariy ma'lumotlarni amaliyotda qo'llashni bildiradi. 3.Og'zaki nutqni o'stirishga yordam beradi.

4.Orfoepik va orfografik normalar munosabatlarini muvofiqlashtiradi.

5.Butun dars jarayonida o'quvchilarda nazariy ma'lumotlar ta'kidlanadi”²⁷.

Metodist olimi to'g'ri qayd etganidek, ona tili darslarida o'quvchilar nazariy ma'lumotlarni sharhlashi natijasida to'g'ri so'zlash, nutq texnikasiga muvofiq talaffuz qilish va adabiy til me'yorlariga amal qilib to'g'ri yozishdagi ko'nikma va malakalari, dars davomida o'rgangan bilimlarining amaliyotga tatbiq etish darajasi sinovdan o'tadi.

Metodist olimi to'g'ri qayd etganidek, ona tili darslarida o'quvchilar nazariy ma'lumotlarni sharhlashi natijasida to'g'ri so'zlash, nutq texnikasiga muvofiq talaffuz qilish va adabiy til me'yorlariga amal qilib to'g'ri yozishdagi ko'nikma va malakalari, dars davomida o'rgangan bilimlarining amaliyotga tatbiq etish darajasi sinovdan o'tadi.

²⁵ Мирзиёев Ш. М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: Ўзбекистон.2016. – 14 б.

²⁶ Юсупова Ш. Она тили таълими самарадорлигини ошириш ва илғор педагогик технологияларни жорий этиш. Пед. Фан. Ном-ди дисс.- Тошкент:ТПДИ, 1998. -137 б.

²⁷ Юсупова Ш.Ж. Хозирги узбек адабий тили дарсларида ўқувчилар тафаккурини ўстиришнинг илмий-методик асослари: Пед. Фан доктори ...Дисс.- Тошкент: ТДПИ, 2005.-123 б 56-б.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

G'.Hamrayevning “Umumiy o‘rta ta’lim tizimida fonetika doir o‘quv materiallarining metodik ta’minotini takomillashtirish” mavzusidagi ilmiy tadqiqot ishida ”Agar darsni tashkil etish, xususan, ona tili darslarida fonetika, orfoepiya, orfografiya mavzularini o‘qitish o‘qituvchining ixtiyoriga to‘liq topshirib qo‘yilsa, o‘quvchilarning adabiy talaffuz hamda imloga oid ko‘nikmasi bir xil bo‘lmasligi muqarrar. Talaffuz va imlo qoidalari esa bir xillikni taqozo etadi. Shu ma’noda o‘quvchilarda nutqiy savodxonlik kompetensiyani rivojlantirishni avtomatlashtirish masalasi juda dolzarb bo‘lib qoladi”²⁸ deyiladi. Ona tili darslarida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish asosan ona tili o‘qituvchisining darsni yuqori saviyada tashkil etishi bilan bog‘liq. Nutqiy savodxonlik kompetensiyalar: tinglab tushunish, eshitish, o‘qish, yozish deyarli har bir ona tili darsida rivojlantirilib boriladi. Ona tili o‘qitishda o‘qituvchining eng asosiy vazifalaridan biri, o‘quvchilardagi hosil bo‘lgan nutqiy ko‘nikmalarlarning rivojlanish ko‘rsatkichini nazorat qilish va shu bilan bir qatorda o‘quvchilarda nutqiy kompetensiyalarning o‘sish darajalarining “oqsayotganini” aniqlash, interaktiv metodlardan foydalanish va bu borada ularning yo‘l qo‘ygan xato va kamchiliklari ustida muntazam ishlab bu kemptik o‘rinlarni o‘z vaqtida tuzatishdir. O‘quvchilarga so‘zlarning imlosi bo‘yicha imlo lug‘at bilan ishlashni, ko‘chirib yozish mashqlarini bajarishda o‘rganib, eslab qolishni uqtirish, so‘zlarning ma’noviy strukturasi izohli lug‘atlar bilan ishlash, omonim va sinonim lug‘atlar bilan ishlashni o‘rgatishdir.

Buning uchun u darsning yakunlovchi qismida vaqt ajratsa, o‘qish va yozish mashqlariga alohida urg‘u bersa, nutqiy kompetensiyalar takomillashadi. Albatta, bu jarayon o‘qituvchidan birgina darslik bilan chegaralanib qolmasdan izlanishni, qo‘shimcha ilmiy adabiyotlar bilan ishlashni, zamonaviy va ilg‘or metodlardan foydalanishni talab qiladi. M.Mahmudovning fikricha, “yoshlarning fikrlashi, tafakkurini o‘stirish, xotirasi va qobiliyatlarini taraqqiy ettirish” o‘qitishning jamiyat rivojida bajarilishi lozim bo‘lgan muhim vazifalardan biri sanalishi e’tirof etiladi. Yoshlarning keng doirada fikrlashini, tafakkurini o‘stirish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, ayniqsa, jamiyatda tub burilishlar, o‘zgarishlar hosil qilishda muhim ahamiyatga ega.

O‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda o‘qituvchining darsga jiddiy yondashishi zarur ekanligi Sh.Sariyevning tadqiqot ishida yoritilgan. O‘qituvchining o‘qish namunasiga ko‘ra o‘quvchilar to‘g‘ri, ifodali o‘qishni o‘rganadi. Darsda matnni o‘qib berish uchun o‘qituvchi puxta tayyorgarlik ko‘rishi, mazmunni chuqurroq anglashga intilishi, matnning ayrim o‘rinlari qanday o‘qilishi lozimligini belgilab olishi lozim. O‘qituvchi ayrim tovush, bo‘g‘in, so‘zlarni qanday o‘qish kerakligini izohlagach, o‘quvchilar matnni navbat bilan o‘qishadi. O‘qituvchi ularni kuzatib, to‘g‘rilab boradi. O‘qituvchi so‘zni risoladagidek o‘qishni, so‘zlarni o‘qish vaqtida intonatsiya va urg‘uga e’tibor berishni, jumalarning tarkibidagi leksik birliklar tiniq, ravon talaffuz qilishni o‘rgatsa, o‘quvchilarning o‘qish texnikasini egallash faoliyati aktiv holatga o‘zgaradi. O‘qish

²⁸Хамраев Ф.Х. Умумий ўрта таълим тизимида фонетикага доир ўқув материалларининг методик таъминотини такомиллаштириш: пед. фан. док. (PhD) дисс. – Самарқанд: 2019. – 56 б.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

texnikasini egallashda takror o'qish samara beruvchi nutqiy faoliyatdir. Bir marta o'qilgan matn o'quvchida yetarlicha tushuncha va bilim hosil qilmasligi mumkin. O'qish faoliyatining qiziqarli tashkil qilinishi ularning chuqur bilim egallashga yo'naltiradi. Muntazam kitob o'qish, ilmiy, badiiy adabiyotlarni mutolaa qilish muayyan motivlarni o'zida tarkib toptiradi.

Binobarin, o'quvchilarning nutqiy savodxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqorida bildirilgan fikrlardan kelib chiqib quyidagi omillarni keltirish mumkin:

- o'quv dasturida berilgan mavzular bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilish;
- o'quvchilarning lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirish;
- mashq va topshiriqlarni bajartirish orqali nazariy bilimlarini mustahkamlash va nutqini o'stirish;
- ona tili darsligida berilgan matn va lug'at ustida ishlashni muntazam olib borish;
- ona tili mashg'ulotlarida ilg'or texnologiyalar va zamonaviy metodlar asosida bog'lanishli matn tuzish va yozish malakalariga e'tibor qaratish;
- ilmiy qarashlarga va badiiy ifodalarni izohlab, ularga subyektiv munosabat bildirish va mantiqiy fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pedagogika Ensiklopediya (1 jild). O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. –T.: 2015. - 321 b.
2. Аверин, В. А. Психология детей и подростков [Текст]: учебн. пособие изд. 2-е перераб. и доп / В. А. Аверин. - М.: 2001. – 230 с.
3. Аксарина, Н. М. Воспитание детей раннего возраста [Текст] / Н. М. Аксарина. - М.: 2012. – 232 с.
4. Бельтюков, В. И. Об усвоении детьми звуков речи [Текст] / В. И. Бельтюков. - М.: Изд – во АПН РФ, 2002. – 132 с.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

KIBERJINOYATLARNI OLDINI OLISHGA DOIR XORIJIY TAJRIBALAR.

Yallokobilova Nazokat Gulomovna

Iktisodiyot va pedagogika universiteti magistranti

Annotatsiya: *Maqolada axborot texnologiyalar tizimlariga, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi sodir etiladigan kiberjinoyatining tushunchasi va xususiyatlari yoritib berilgan. Hozirgi paytda jamiyat axborot jamiyatiga aylantiril-moqda, bu bir tomondan jamoatchilik bilan aloqalar ishtirokchilarining o'zaro ta'sirini soddalashtiradi, boshqa tomondan shart-nomalarning maxfiylikini buzish xavfini oshiradi. Shubhasiz, axborot xavfsizligini ta'minlash va texnik taraqqiyot jarayoni milliy xavfsizlikka nisbatan tahdidlarning o'sib borishiga olib kelmoqda. To'liq elektron hujjat aylanishini joriy etish va birgalikda ishlaydigan axborot resurslarini yaratish axborotni tashqi ta'sirga nisbatan yetarlicha himoyasiz holga keltirib qo'ymoqda. Maqolada kiberjinoyatlarga qarshi kurashishda xalqaro ham-korlik masalasi yoritilib o'tilgan. Shuningdek, xalqaro organlarning maqomi, maxfiylik sohasida yagona huquqiy siyosatni ishlab chiqish va uni amalga oshirish istiq-bollari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *axborotni himoya qilish, internet, ma'lumot, kiberjinoyatlar, xalqaro hamkorlik, jinoiy hodisa, jinoyat, kibermaydoni, texnologik taraqqiyot, shaxsiy izquvarlik maxorati*

KIRISH

Ma'lumki, zamonaviy dunyoni turli xil texnologiyalardan foydalanmasdan tasavvur qilib bo'lmaydi. So'nggi yillarda «Internet» va insoniyatning axborot texnologiyalari sohalaridagi ixtirolari natijasida Axborot makonidan foydalanuv-chilar soni kundan-kunga ortib bormoqda va shu tariqa uning ta'siri doimiy ravishda kengaymoqda, natijada butun insoniyat singari jinoyat olami ham rivojlanib, axborot texnologiyalari soxasini mukammal o'rgangan bazi bir shaxs yoki guruxlar tomo-nidan jinoyat sodir etishning yangi texnologiyalarini o'zlashtirmoqdalar. Xullas, axborot makonini o'zlashtirish texnologiyasining paydo bo'lishi bilan jinoyatning yangi turi – kiberjinoyat dunyoga keldi. Dunyo miqiyosida kiberjinoyatlarning tarqalishi shaxdam qadamlar bilan kundan kunga rivojlanib bormoqda. Shu muno-sabat bilan kiberjinoyatchilik muammosini tushunish masalalari zamonaviy jamiyat-ning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, ichki ishlar organlari xodimlarining kela-jakda shaxsiy izquvarlik maxorati orqali kiberjinoyatlarga qarshi kurashishning samarali usullarini qo'llash uchun ushbu turdagi jinoyatning tushunchasi va belgila-rini o'rganish xozirgi davr talabi bo'lib qolmoqda. Har bir davlat shaxs va fuqaro o'rtasida huquq va erkinliklarga rioya qilish tamoyillarini doimo muvozanatni saqlaydi, xalqaro hamjamiyatda integratsiya, iqtisodiy o'sish va milliy xavfsizlikni ta'minlash zaruratini asosiy mezon sifatida e'tirof etadi. Shuni ta'kidlab

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'tishimiz lozimki, bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal taraqqiyoti inson va jamiyat hayotida keng imkoniyatlarni yaratdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kiberjinoyatning vujudga kelishi bilan tadqiqotchilar o'rtasida «kiberjinoyat» atamasi qanaqa bo'lishi va ushbu atama nimalarni o'z ichiga olishi kerakligi haqida munozaralar paydo bo'lib, xonuzgacha davom etib kelmoqda. Tadqiqotchilar o'rta-sidagi bahslar davomida «kiber jinoyat» va «kompyuter jinoyati» atamalarining kombinatsiyasi masalasini ko'taradigan bir necha nazariyachilar mavjud, bu ikki tushuncha o'rtasidagi munosabatlar bo'yicha birinchi nazariyada «kiber jinoyat» atamasi «kompyuter jinoyati»ga qaraganda kengroqligini ta'kidlaydi. Bu, o'z nav-batida, fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligini samarali ta'minlashni taqozo etmoqda. Bino-barin, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida hozirgi kunda jinoyatchilik dinamikasida kiberjinoyatlarning soni tobora oshib borayotgani sir emas. Ma'lumotlarga ko'ra, 2020 yil boshida esa 4,5 milliard nafardan ortiq inson internet tarmog'idan foydalangan. Bu avvalgi yilning shu davriga nisbatan 7 foizga ko'pdir. Xalqaro elektro aloqa ittifoqi (XTAI)ning bergan ma'lumotida ayti-lishicha, bu borada Yevropa davlatlari eng yuqori (82,5 foiz), Afrika davlatlari eng past (28,2 foiz) ko'rsatkichga ega. Shuningdek, tahlillar dunyoda internet tarmo-g'idan foydalanuvchilarning 26,5 foizini 10-24 yoshdagilar, 26,7 foizini 25-34 yosh-dagilar tashkil etishini ko'rsatadi. Mutaxassislarining ta'kidlashicha esa, xaker-larning aksariyati «bo'sh vaqtini maroqli o'tkazmoqchi bo'lgan» bolalar sanaladi. Internet foydalanuvchilarining yosh profilini aniqlash bevosita axborot texno-logiyalari va xavfsizlik sohasida jinoyat sodir etishi mumkin bo'lgan potensial sub-yektlarni aniqlash imkonini beradi. AQShning «Verizon» kompaniyasi taqdim etgan yillik hisobotga ko'ra, o'tgan yili moliyaviy boylik orttirish internet tarmog'idagi ma'lumotlarni o'g'irlashning asosiy sababi bo'lgan. Ya'ni, hisobotda aytilishicha, 10 ta o'g'irlikning 9 tasi moliyaviy sabablarga ega. Ushbu xulosaga 32 ta mam-lakatda sodir etilgan 4 mingdan ortiq hodisalar hamda 81 ta mamlakatda tasdiqlangan xakerlarning shaxsi va faoliyatini o'rganish natijalariga asoslanib kelingan. So'nggi vaqtlarda xakerlar faoliyatida jinoiy guruhlar bilan aloqalardan tashqari, ular hamda davlat va tijorat tuzilmalari o'rtasida o'zaro hamkorlik tendensiyasi ham ko'zga tashlanmoqda. Mazkur jarayonlarda ba'zi mashhur xakerlar imkoniyatidan axborot xavfsizligini ta'minlashda davlat va xalqaro tashkilotlar faoliyatida foyda-lanib kelinmoqda. Negaki, xakerlarning davlat va huquqni muhofaza qilish organ-lari, tashkilotlar va muassasalar bilan o'zaro hamkorligi nafaqat kiberjinoyatlarni aniqlash, balki oldini olishni ham ta'minlaydi. Bu borada huquqbuzarlarni axloqan tuzatishga, «huquqbuzarlar» toifasidan «tuzalgan shaxslar» toifasiga o'tishga imkon berdi.

Xususan, xalqaro hamjamiyatda kiberjinoyatlarga qarshi kurashishda olib bori-layotgan, ishlar haqida qisqacha to'xtalib o'tishimiz maqsadga muvofiqdir. 2001 yilda Yevropa Ittifoqi "Kiberjinoyatchilik to'g'risida"gi konvensiyani qabul qilgan bo'lib, bu kompyuter tarmoqlari faoliyati sohasida huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi yagona majburiy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

vosita sifatida belgilab olingan. Ushbu Konvensiya nafaqat Yevropa Ittifoqi doirasida, balki global miqyosda ham ahamiyatlidir. Bu kiberji-noyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi asosiy hujjatlardan biridir. Konvensiyani nafaqat Yevropa, balki Argentina, Avstraliya, Isroil, Yaponiya, AQSH va 50 dan ortiq davlatlar imzolaganlar. O'zbekiston bu konvensiyani ratifikatsiya qilmagan. Shuningdek, Rossiya Federatsiyasi ham ushbu Konvensiyada qatnashmaydi. Konvensiyaga qo'shilishiga qarshi bo'lganlarning fikriga ko'ra, davlat suverenitetini buzadi, chunki unda ko'zda tutilgan harakatlar ushbu harakatlar hududida bo'lgan tomonni oldindan ogohlantirmasdan va roziligisiz harakatlarni amalga oshirilishi mumkinligi belgilangan. Konvensiyaning tomonlari kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida umumiy siyosat yuritishga, tegishli hujjatlarni qabul qilishga, xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga kelishib olganlar. Kompyuter tizimlarining maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligi buzilishining oldini olish va kompyuter ma'lumotlari, axborot sohasidagi jinoyatlarni aniqlash va tergov qilish, tegishli shaxslarni javobgarlikka tortish, tezkor va ishonchli xalqaro hamkorlik to'g'risida bitimlar ish-lab chiqishda kuchli hamkorlikni o'rnatishgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Yuqoridagi kiberjinoyatlarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, shuni xulosa qilish mumkinki, kiberjinoyat bu keng ko'lamli, yuqori o'sish sur'atlariga ega bo'lgan, subyektlari yuqori intellektual ma'lumotlar bilan ajralib turadigan, asosan iqtisodiy maqsadlarga ega bo'lgan va undan foydalanadigan murakkab jinoiy xarakterga ega bo'lib, ushbu turdagi jinoyatlarni sodir etishda jinoyatchilar tomonidan texnika olamida eng yangi taraqqiy etgan texnik vositalaridan foydalaniladi. Yurtimizda olib borilayotgan keng islohotlar zamirida, kiberjinoyat larni tergov qilishda hamkorlik qilish masalasini tartibga soluvchi ixtisoslashtirilgan hujjatlardan biri - Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlar o'rtasida axborot texnologiyalari sohasida jinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha Bitim tasdiqlandi. Ozarbayjon Respublikasi, Armaniston Respublikasi, Belorusiya, Qozog'iston, Qirg'iziston Respublikasi, Rossiya Federatsiyasi, Moldova Respublikasi, Tojikiston, Turkmaniston, O'zbekiston va Ukraina - ushbu Bitim qatnashchilari hisoblanishadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 13.02.2019 yildagi PQ 4188-sonli qarori bilan 2018 yil 28 sentabrda MDH davlatlari rahbarlari kengashining majlisida imzolangan Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlar o'rtasida axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashish sohasida hamkorlik to'g'risidagi Bitimni tasdiqladi. Ushbu Bitimni amalga oshirish bo'yicha vakolatli organlar sifatida O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati va Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat bo'yicha davlat inspeksiyasi belgilandi. Ushbu hujjat doirasida, axborot texnologiyalari sohasida quyidagi harakatlarni (*agar ular qasddan qilingan bo'lsa*) tergov qilishda Bitimga qo'shilgan davlatlar bilan hamkorlik qilish mumkin:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

a) axborotni yo'q qilish, blokirovka qilish, o'zgartirish yoki nusxalash, axborot (*kompyuter*) tizimining ishlashini qonun bilan himoyalangan kompyuter ma'lumot-lariga ruxsatsiz kirish orqali xalaqit berish;

b) zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, foydalanish yoki tarqatish;

v) kompyuter tizimidan foydalanish huquqiga ega bo'lgan shaxs tomonidan qonun bilan qo'riqlanadigan kompyuter ma'lumotlarini yo'q qilishga, blokirovka qilishga yoki o'zgartirishga olib keladigan qoidalarning buzi-lishi, agar bu xatti-harakat lar jiddiy zarar yoki jiddiy oqibatlariga olib kelgan bo'lsa

g) kompyuter ommaviy axborot vositalarida saqlanadigan yoki ma'lumotlar tarmoq-lari orqali uzatiladigan kompyuter tizimida ishlov berilgan ma'lumotni o'zgartirish yoki kompyuter tizimiga noto'g'ri ma'lumolar kiri-tish orqali mulkni o'g'irlash;

d) qonun bilan himoyalangan kompyuter ma'lumotlariga ruxsatsiz kirish bilan;

e) pornografik materiallar yoki voyaga yetmagan shaxs tasvirlangan pornografik xususiyatga ega obyektlarni "Internet" axborot-telekom-munikatsiya tarmog'idan yoki boshqa elektr aloqa kanallaridan foydalangan holda tarqatish;

j) xavfsiz kompyuter tizimi yoki tarmog'iga ruxsatsiz kira olish uchun marketing yoki maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini sotish uchun ishlab chiqarish;

z) mualliflik huquqiga ega bo'lgan kompyuter tizimlari va ma'lumot lar bazalari uchun dasturiy ta'minotdan noqonuniy foydalanish, Shuningdek, mualliflik huqu-qini o'zlashtirish, basharti bu harakat jiddiy zarar yetkaz-gan bo'lsa;

e) "Internet" axborot-telekommunikatsiya tarmog'i yoki boshqa elektr aloqa kanal-lari yordamida belgilangan tartibda ekstremistik deb tan olingan yoki terrorchilik faoliyatini yoki terrorizmni oqlashga qaratilgan materiallarni tarqatish.

Shuningdek, xalqaro hamjamiyatda bir qancha amaliy ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Xususan, 2013 yilda Gaagada Yevropa kiberjinoyatchilik markazi ochildi, u kiberjinoyatlar bo'yicha materiallarni yig'adi va qayta ishlaydi hamda ularni tekshirish bo'yicha choralarni ko'radi. 2015 yilda Singapurda Interpol tashab-busi bilan Xalqaro markaz ochilgan bo'lib, kiberjinoyatchilikka qarshi kurash fao-liyati bilan shug'ullanib kelmoqda. Ushbu tashkilotlar kibertahdidlarni va IT-jinoyatlarni aniqlaydilar va tahlil qiladilar va ularga qarshi kurashish bo'yicha jahon-ning ilg'or tajribalari bilan o'rtoqlashadilar. 2015 yil yanvar oyida Shanxay Ham-korlik Tashkiloti a'zolari Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh assambleyasiga Axborot xavfsizligi sohasidagi xalqaro axloq kodeksini taqdim etishdi, bu axborot muhitida o'zini tutish normalariga bag'ishlangan birinchi xalqaro hujjatdir. Hujjat quyidagi maqsadlarga ega:

- ◆ davlatlarning axborot makonidagi huquq va majburiyatlarini belgilash;
- ◆ davlatning konstruktiv va mas'uliyatli xatti-harakatlarini rag'batlantirish;
- ◆ axborot makonidagi tahdid va tahdidlarga qarshi hamkorlikni kuchaytirish.

Nihoyat, 2018 yil dekabr oyida BMT Bosh assambleyasi "*Xalqaro xavfsizlik kontekstida axborot va telekommunikatsiya sohasidagi yutuqlar*" rezolyutsiyasini qabul qildi, uni qo'llab-quvvatladi 119 davlatdan, 46 mamlakat qarshi ovoz berdi, 14 davlat betaraf qoldi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Internetda davlatlarning odob-axloq qoidalari tavsiya xarak-teriga ega, BMTning xalqaro axborot xavfsizligi to'g'risidagi konvensiyasini ishlab chiqish bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

XULOSA. Shuni ta'kidlash lozimki, jabrlanuvchilarning o'zlari plastik kartalarining raqamlarini jinoyatchilarining aldoviga kirib oshkor qilishgan, bu ularning ishonuvchanligi va tezroq boylik orttirishga bo'lgan qiziqishlari sababli sodir bo'lgan. Shu boisdan, ushbu sohadagi jinoyatlarning oldini olishda birinchidan, fuqa-rolar o'rtasida plastik kartalari raqamlarini oshkor qilmasliklari, ikkinchidan, shartnomalarni faqatgina notarial tartibda amalga oshirishlari, uchinchidan, telefon orqali aloqaga chiqqan har qanday shaxslarning so'zlariga ishonmasliklari va bu haqda zudlik bilan II O'lariga xabar berishlari lozimligi haqidagi viktimologik chora-tadbirlarni amalga oshirish lozimdir. Bunda jinoyat sodir etilishiga olib kelgan determinatlarni ham o'rganish maqsadga muvofiqdir. Kriminologiya fanida krimi-nogen vaziyatga ta'sir etuvchi omillarni determinantlar deyiladi. Jinoyatchilikning mohiyati va qonuniyatlari uning miqdor va sifat ko'rsatkichlarini o'rganish orqali ochib beriladi. "Determinatsiya", ya'ni voqea, hodisa va jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni bildiruvchi aloqa haqidagi nazariyadan foydalaniladi. Dialektik determinizm tabiat va jamiyatdagi barcha hodisalar, jumladan kishilarning iroda va xulqlarining umumiy obyektiv qonuniyati borligi va ular bir-biriga bog'liq bo'lib, bir-birini taqozo etishini e'tirof etuvchi nazariyadir. Ushbu sohadagi xalqaro hamkorlik turli xil jarayonlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Xalqaro tashkilotlar asosiy maqsad sifatida uyushgan jinoiy tarmoqlar faoliyatiga barham berishni oliy maqsad sifatida belgilab olishlari zarurdir. Fikrimiz yakunida taklif sifatida shuni aytishimiz mumkinki, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish tartibini tartibga soluvchi yagona global hujjat ishlab chiqilmagan bo'lib, kiber kosmosdagi subyektlarning harakatlarini qonuniy tartibga solish, kiberjinoyat-chilikka qarshi kurashish choralarini sayozligicha qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 25 oktabr – O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari xodimlari kuni munosabati bilan ichki ishlar organlari xodimlari va faxriylariga bayram tabrigi//Postda-Na postu. 2021 yil 25 oktabr. №43(4529)., 1-2 b.

2. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar (kiberjinoyatlar): turlari, kvalifikatsiyalanishi va ularga nisbatan tergov harakatlarini o'tkazish tak-tikasi [Matn]: o'quv qo'llanma / G. F. Musayev [va boshq.]. — Tashkent: Baktria press, 2020

3. YE.M. Yakimova¹, S.V. Narutto² 1 Baykalskiy gosudarstvenniy universitet, g. Irkutsk, Rossiyskaya Federatsiya

4. Moskovskiy gosudarstvenniy yuridicheskiy universitet im. O.YE. Kutafina (MGYUA), g. Moskva, Rossiyskaya Federatsiya. <https://iiv.uz/news/kiberjinoyatchilikka-qarshi-kurashish-bu-borada-kadrlar-tayyorlashning-muhim-masalalari>

5. Atnashev V. R., Yaxyeyeva S. N. Rossiyskaya akademiya narodnogo xozyaystva i gosudarstvennoy slujbi pri Prezidente Rossiyskoy Federatsii (Severo-Zapadnyy institut

upravleniya RANXiGS), Sankt-Peterburg, Rossiyskaya Federatsiya; * atnashev
vr@ranepa.ru

6. Mustaqil Davlat lar Hamdo'stligiga a'zo davlat larning axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurash bo'yicha hamkorligi to'g'risidagi Bitim, 3-moddasi.

7. Absatarov R. R. Protivodeystviye kompyuternomu terrorizmu // Sovremen-naya yurisprudensiya: aktualniye voprosi, dostijeniya i innovatsii. Sbornik statey VI Mejdunarodnoy nauchno prakticheskoy konferensii. 2018. S.

8. Brenner S. Cyberthreats and the Decline of the Nation-State. Routledge, 2014

9. Smith R.G. Criminals on Trial / R.G. Smith, P. Grabosky, G. Urbas. — Cambridge University Press,

10. Begmuradovich, S. A. (2025). EINSATZ VON INFORMATIONSTECHNOLOGIE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT. SOVREMENNHOE OBRABOVANIE I ISSLEDOVANIYA, 1(3), 97-102.

11. Bekmuradovich, S. A. (2025). THE USAGE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 1(2), 180-184.

12. Begmuradovich, S. A. (2023). INTEGRATION OF EDUCATIONAL PROCESS FORMS. PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH, 2(2), 20-23.

13. Isamutdinova, D. (2024, October). MILLIY TARIX VA MADANIYATNI AKS ETTIRUVCHISI SIFATIDA O'XSHATISHLAR. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 9, pp. 38-41).

14. Marifjanovna, I. D. (2024). INGLIZ TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 36-37.

15. Marifjanovna, I. D. (2024). NEMIS TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. PEDAGOG, 7(9), 138-139.

16. Marifjanovna, I. D. (2024, June). The Importance of Poems and Songs in the Development of German Vocabulary in Young Children. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (Vol. 8, pp. 1-3).

17. Durdon, I. (2024). INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARNING CHET TILI O'QITISHDAGI O'RNI. SOVREMENNHOE OBRABOVANIE I ISSLEDOVANIYA, 1(1), 227-232.

18. Isamutdinova, D. (2024). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNALOGIYA ASOSIDA CHET TILI DARSLARINI TASHKIL QILISH. SOVREMENNHOE OBRABOVANIE I ISSLEDOVANIYA, 1(1), 86-89.

19. Isroilova, H., & Isamutdinova, D. (2024). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(2), 218-223.

20. Isamutdinova, D. (2024). LANGUAGE AS A CULTURAL HERITAGE. Экономика и социум, (4-1 (119)), 175-179.

O'QUVCHILARNI OILAGA NISBATAN MA'NAVIIY-AXLOQIIY VA
QADRIYATLI MUNOSABATLARGA TAYYORLASH

Munisa Radjabova

Mustaqil izlanuvchi, PhD

Annotatsiya: *Maqolada o'quvchi yoshlarni oilaga nisbatan ma'naviy-axloqiy va qadriyatli munosabatlarga tayorlash jarayonlari va bu jarayonlarni tadbiiq etishdagi muammolari muhokama qilingan. Undan tashqari bolalarni tabiat bilan tanishtirishda oila, ota-ona, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning muhim o'rni taqqosiy o'rganilgan va tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *oilaga, ma'naviyat, madaniyat, odob-axloq, qadriyat, o'quvchi yoshlar, ota-ona, umuminsoniy qadriyatlar.*

Abstract: *This article discusses the processes of preparing young students for moral-ethical and valuable relationships with the family and the problems of implementing these processes. In addition, the important role of family, parents, national and universal values in introducing children to nature has been comparatively studied and analyzed.*

Keywords: *family, spirituality, culture, manners, values, students, parents, universal human values.*

Аннотация: *В статье рассматриваются процессы подготовки студенческой молодежи к морально-этическим и ценностным отношениям с семьей и проблемы реализации этих процессов. Кроме того, сравнительно изучена и проанализирована важная роль семьи, родителей, национальных и общечеловеческих ценностей в приобщении детей к природе.*

Ключевые слова: *семья, духовность, культура, нравы, ценности, учащиеся, родители, общечеловеческие ценности.*

KIRISH

Oila maskani o'quvchi yoshlarni murg'ak vujudi va qalbiga eng pokiza tuyg'ularning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Darhaqiqat, tarixdan ma'lumki milliy urf-odat va an'alarimizni yosh avlod ongiga singdirishda, ularni mehr-oqibatli insonlar qilib tarbiyalashda sog'lom oila muhiti muhim o'rin kasb etadi. Oddiy qilib aytganda, oila azalazaldan farzandlarimizni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalovchi maskan bo'lib kelgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Xalqimiz tarixan azal-azaldan milliy qadriyatlari va o'ziga xos ma'naviyatini shakllantirish va yuksaltirishda oila deb ataluvchi muqaddas bo'linga tayanib kelgan. Oilaning mustahkamligi, uning bugungi kundagi zamonaviy davrda milliy qadriyatlarni saqlagan holda oilada ma'naviy muhitning milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unligini ta'minlash albatta hozirgi zamonaviy jamiyatning eng asosiy vazifalaridan biri

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

hisoblanadi. Shu boyizdan ham, oilaning mustahkamligi, unda milliy va umuminsoniy qadriyatlarining qaror topishini ta'minlashda davlatimizning asosiy hujjatlarida o'z aksini topgan.

Zero, har birimizni ota-onmiz oilaga nisbatan ma'naviy-axloqiy insonlar qilib tayorlagan va mislsiz muhabbat, beminnat non-tuzi bilan siylagan volida-yu padarimiz oldida bir umr qazdormiz shu boyizdan biz ham o'quvchi yoshlarni oilaga nisbatan ma'naviy-axloqiy va qadriyatli insonlar qilib tayorlash hamda voyaga yetgazishga ajralmas majburiyatini olganmiz.

Respublikamizning jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilishi, yurtimizning jadal ichki va tashqi siyosiy-iqtisodiy faoliyati xalqimizning ma'naviy qadriyatlari va salohiyatini yuqori darajada ko'tarilishiga qo'shimcha turtki bo'ladi. Hozirda biz yurtimizning ma'naviy yuksalishining keng jozibalanishiga guvoh va ishtirokchilari bo'lib kelmoqdamiz. Respublikamizda amalga oshirilayotgan o'zgarishlar nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy-madaniy hayotimizning turli jihatlariga, balki zalqlarning, ayniqsa, o'quvchi yoshlarning shuuriga ham o'zining katta ta'sirini ko'rsatmoqda. Mazkur davlatimizning keng qamrovli in'omidan kelib chiqqan holda, ma'naviy sog'lom o'quvchi yoshlarni tarbiyalash ustuvor, davlat ahamiyatiga molik vazifasiga aylanmoqda. Shu sababdan o'quvchi yoshlarni oiladorlikga tayyorlash mazmunini tahlil qilib, bugungi kunda ma'naviy-axloqiy yoshlarni oilaga nisbatan ma'naviy-axloqiy va qadriyatli munosabatlarga tayorlash mexanizmlari eskirganligi va yangi mexanizmlarni ishlab chiqish masalalari hal etilmay qolmoqda. Yurtimiz oilasida onalarning donoligi, turmush o'rtog'lari bilan munosabatda bosiqiligi, nazokati, shirinso'zligi, ziyorakligi, keskin vaziyatni anglab, nizolarning oldini ola bilishi, bolajonligi bilan qadrlanadi. Oilada muhitni ko'pincha onalar va oilanining boshqa ayollari belgilaydi. Ayol johil erni ham to'g'ri yo'lga solib ro'zg'orga fayz-u baraka, osoyishta muhit, pokizalik baxsh etadi. Er oilani iqtisodiy ta'minlashdan tortib, barcha og'ir yumushlarni bo'yniga olar ekan, ayol zimmasiga ovqat pishirishdan tortib, bola parvarishigacha bo'lgan juda nozik vazifa talab qiladigan ishlar tushadi va bajarishni o'z burchi deb biladi. Oila deb ataluvchi muqaddas maskanning jamiyat va ijtimoiy hayotdagi o'rni shu oila tarbiyachisi hisoblanmish biz musulmon yurt oilalarida asosan ayollar belgilangan. O'quvchi yoshlarni oilada tarbiyachisi sanalgan ana uning ongi, tafakkuri oilada shakllanib, milliy qadriyatlarining ilk tushunchalari bilan birgalikda ulg'ayib voyaga yetgan oilada tarkib topadi. Yuqoridagi faktlarni nazarda tutgan holda, oilada onaning ma'naviy-ruhiy odobi, namunali xulq-atvori, yaxshi tarbiya ko'rganliklari, bolaga tarbiya berishdagi tajriba va talabchanliklari bolalarning yoshligidanoq odobli bo'lib o'sishida muhim o'rin tutadi. Bunda ayniqsa, onaning roli va vazifasi juda muhim. Tarbiyachi onalar o'z bolasi oldida uning kelajagi uchun bevosita mas'uliyatini, javobgarligini ham aqlan, ham ruhan his etishi lozim. Ona eng avvalo bola tarbiyasi bilan bog'liq bilimlarni egallagan bo'lishi, sabr-toqatli, saranjom-sarishta, ilmli, farosatli va fidoyi qalb fazilatlariga ega bo'lishi zarur. Ona o'z mehrini, qalb-qo'rini to'g'ri singdira olsagina bolaning kelajakda komil inson bo'lib tarbiya topishiga imkon yaratiladi. Ba'zan onalarning e'tiborsizligi,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

farzandlariga to'g'ri tarbiya bera olmaslik tarbiyada nuqsonlarni keltirib chiqaradi. Bu xusussda Rizouddin Ibn Faxruddinning quyidagi fikrlarini keltirish o'rinlidir: "Bolalarga tarbiya bera olmagan xotindan foyda o'rniga katta zararlar ko'rilur. Bunday xotinlar xalq orasida vabo urug'laridan zararli bo'lgan insonlar yetishtirur". Haqiqatan ham, bunday onalar xalq uchun, jamiyat uchun zararli bo'lgan insonlarning yetishib chiqishiga sababchi bo'ladilar. Bunday oilalarda tarbiya topgan farzandlar kelajakda oilasiga, mahallasiga, jamiyatga moddiy va ma'naviy ziyon yetkazadi va ko'plab ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi. Bularning oldini olish uchun esa onalarning bola tarbiyasidagi tarbiyaviy imkoniyatlarini o'stirish va yanada takomillashtirish hamda pedagogik bilimlarni singdirish lozim.

Azaliy ma'lumki, qizlarning o'smir yoshi eng mas'uliyatli davr hisoblanadi. O'smirlik davrida qizlar ham o'g'il bolalar singari o'z fe'l-atvoriga, o'z nuqtayi nazariga ega bo'ladi, atrofida sodir bo'layotgan voqea-hodisalarga o'zicha baho bera boshlaydi, katta yoshlilarning o'zaro munosabatlari va bir-birlariga muomalalarini ko'rib, kuzata boradi, o'zicha fikr-mulohaza yuritadi, organizmdagi fiziologik o'zgarishlar esa uning ruhiyatiga ham ta'sir etadi. O'smirlik yoshida paydo bo'lgan nuqsonlar keyinchalik butun umrga saqlanib qolib, u ham jamiyat va oila ma'naviyatiga salbiy ta'sir etishi mumkin. Shuning uchun ham o'smirlarni, ayniqsa, qizlarni, oilaviy hayotga ma'naviy tayyorlash muhim pedagogik muammo sanaladi.

Xalqimizda qiz bolani go'zal axloqli qilib tarbiyalash oilaning muhim vazifasi hisoblangan va bu an'ana sifatida avloddan avlodga o'tib kelayongan jarayondir. Qiz farzand yoki xotin tomonidan qilingan noo'rin harakat nafaqat oila a'zolari, balki o'zbek jamiyati tomonidan ham qoralangan. Maishiy turmushga oid an'analar juda tor ma'noga ega bo'lib ko'rinsa-da, xalqning milliy xarakteri, madaniyat darajasi, turmush sharoitlariga jiddiy ta'sir etishi mumkin. Shu bilan birgalikda, kiyinish madaniyati va pazandachilikka xos bo'lgan an'analar, turli marosimlar, to'yhashamlar bilan bog'liq bo'lgan an'analar ham shunday ta'sirchandir. Xususan, bu an'analar oilada farzandlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda muhim vosita sifatida xizmat qilib keladi. Ayniqsa, insonparvarlik an'anasi o'ziga xos o'rni va fazilat kasb etib, sharqona tarzda namoyon bo'ladi. Masalan, bu ota-onasiz yetim bolalarni asrab olish, ularga oliy insoniylik g'amxo'rlik ko'rsatish, ota-onalik mehru muhabbati bilan parvarish qilib, kasal va xastalarni borib ko'rish, ko'ngli o'ksik yetimlarga g'amxo'rlik qilish, azador oilalarga ta'ziya bildirish kabilarda ko'rinadi. Bunday o'ziga xoslik an'analarni boshqa jamiyat xalqlarda uchratish qiyin.

XULOSA

Xulosa qilib o'quvchi yoshlarni oilaga nisbatan ma'naviy-axloqiy va qadriyatli munosabatlarga tayorlashda onalarni rolini oshirish bu asosiy takomillashtirilishi kerak bo'lgan mexanizmdir. Shuning uchun milliy qadriyatlarimizni anglash muhim bo'lgan hozirgi zamonda oila deb ataluvchi qo'rg'onimiz a'zolari o'quvchi yoshlarni axloqiy shakllantirish, ularga avlodlardan ajdodlarga qolayotgan qimmatli urf-odatlarimizdagi mavjud bo'lgan odob-axloq qoidalarini, sharqona udumlarimizni o'rgatishimiz zarurdir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Zero tarbiyasi haqidagi bilimlarga ega bo'lish va ajdodlarimiz qoldirgan manbalardan tarbiya vositasi sifatida foydalanish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Каримова В. Оила ҳимояси давлат сиёсатининг устувор йўналиши // HUQUQ VA BURCH. – №5. – Тошкент, 2007. – Б. 31.
2. Кадирова А.Т. Ўсмирларда оилавий низолар тўғрисида ижтимоий тасаввурларнинг шаклланиши. Психол. фан. ном. дис. – Тошкент: 2007. –Б. 36.
3. Akramova F.A. “Oilada sog‘lom psixologik muhitni yaratishning ijtimoiy-psixologik asoslari”. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2014.
4. Николаева С.Н. Воспитание экологической культуры в дошкольном детстве. – Москва, 1995.
5. Николаева С.Н. Экологическое воспитание дошкольников. – Москва, 1998.
6. Рйижива Н.А. Экологическое образование в дошкольных учреждениях: теория и практика: 2000.
7. Горохтий Б.С. Психология социальной работы с семьей. – Москва. 1996. Т. 3. – С. 224.

**INSON RESURSLARINI SAMARALI BOSHQARISHDA SUN'IY
INTELLEKTNING ROLI**

Nishonova Mavluda Shuxratjon qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti magistranti

Annotatsiya: *Zamonaviy ishbilarmonlik muhitida sun'iy intellekt (SI) inson resurslarini boshqarish (HRM) sohasida keng qo'llanilmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektning HRM jarayonlarida rekrutment, xodimlar samaradorligini baholash, kadrlar oqimini oldindan bashorat qilish kabi bir qator vazifalarni bajarish roli yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt, inson resurslarini boshqarish (HRM), rekrutment, xodimlar samaradorligi, avtomatlashtirish.*

Аннотация: *В современной деловой среде искусственный интеллект (ИИ) широко применяется в области управления человеческими ресурсами (УЧР). В данной статье освещается роль искусственного интеллекта в выполнении ряда задач в процессах УЧР, таких как рекрутинг, оценка эффективности сотрудников, прогнозирование движения кадров.*

Ключевые слова: *Искусственный интеллект, управление человеческими ресурсами (УЧР), рекрутинг, эффективность персонала, автоматизация.*

Abstract: *In the modern business environment, artificial intelligence (AI) is being widely applied in the field human resource management (HRM). This article highlights the role of artificial intelligence in human resource processes, focusing on its performance evaluation, and predicting personnel turnover.*

Keywords: *Artificial intelligence, human resource management (HRM), recruitment, employee performance, automation.*

Kirish. Hozirgi kunda inson resurslarini boshqarish (HRM) sohasida raqamli texnologiyalar, jumladan, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari keng qo'llanilmoqda. Dunyodagi yirik kompaniyalarning 75% dan ortig'i SI yordamida HRM jarayonlarini avtomatlashtirishga o'tgan [Deloitte. 2023]. Bu texnologiyalar xodimlarni ishga qabul qilish, ularning ish samaradorligini baholash, motivatsiya darajasini oshirish va kadrlar almashinuvini bashorat qilish kabi muhim jarayonlarni optimallashtirish imkonini beradi.

O'zbekistonda ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha qator isloohotlar amalga oshirilmioqda. Xususan, 2021-yilda qabul qilingan "Sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish to'g'risida"gi Prezident farmoni Sining turli sohalarda, jumladan, inson resurslarini boshqarishda qo'llanilishini rag'batlantirishga xizmat qilmoqda. Shu sababli, SI yordamida HRM jarayonlarini samarali tashkil etish masalasi bugungi kunda dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda sun'iy intellektning HRM sohasida qo'llanilishiga oid ilmiy maqolalar, hisobotlar va amaliy tadqiqotlar analiz va sintez, induksiya va deduksiya usullari orqali tahlil qilingan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sun'iy intellektning inson resurslarini boshqarish (HRM) sohasiga ta'siri bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar so'nggi yillarda sezilarli darajada ortdi. Ushbu adabiyotlar tahlilida xorijiy va o'zbek olimlarining ishlariga e'tibor qaratiladi. Brown va hamkasblari rekrutment jarayonlarida SI qo'llanilishi natijasida nomzodlarni saralash vaqti sezilarli darajada qisqarishini va tanlov aniqligi oshirishini ta'kidlaydilar [Brown va boshqalar. 2022]. Shuningdek, Gartner hisobotida esa SI HRM jarayonlarida, jumladan, xodimlarning motivatsiyasini oshirish va kadrlar oqimini bashorat qilishda muvaffaqiyatli qo'llanilishi haqida ma'lumotlar keltirgan [Gartner. 2024]. Ushbu tadqiqotlar SI HRM sohasida samaradorlikni oshirishda muhim vosita ekanligini ko'rsatadi. Avazov maqolasida O'zbekistonda SI texnologiyalarini joriy etishning ahamiyati va istiqbollari muhokama qilingan. Muallif SI ning HRM jarayonlaridagi o'rni va uning samaradorligini oshirishdagi rolini tahlil qilgan [Avazov A. 2024].

Tahlil va natijalar. So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) iqtisodiyot va sanoatning turli sohalariga jadal integratsiyalashmoqda. Bu jarayon inson resurslarini boshqarish (HRM) sohasida ham o'z ta'sirini ko'rsatib, kadrlar tanlash va ishga joylashtirish tizimini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt yirik korxonalar va tashkilotlarda HR jarayonlarini optimallashtirish, kadrlarni tanlashning samarali hamda innovatsion usullarini yaratish va inson omilining ta'sirini kamaytirish imkonini bermoqda. O'zbekiston Respublikasida ham kadrlarni tanlash jarayonini oshkorlik tamoyillariga asoslangan holda tashkil etish yo'lga qo'yilmoqda. 2020-yil 29-dekabr kuni Oliy Majlisga yo'llangan murojaatnomasida prezident Shavkat Mirziyoyev kadrlar tanlovini shaffof qilish, nomzodlarning intellektual salohiyati va ma'naviy fazilatlarini baholash zarurligini ta'kidlagan edi. Shu bois, yurtimizda xalqaro tajribani inobatga olgan holda rekrutment va HR sohasida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish bo'yicha qator tashabbuslar ilgari surilmoqda.

Zamonaviy HR texnologiyalari tashkilotlarga bo'sh ish o'rinlari haqidagi e'lonlarni shunchaki joylashtirish bilan cheklanmay, eng malakali nomzodlarni jalb qilish va tanlash imkonini bermoqda. IBM, Hilton, Amazon, Siemens kabi yetakchi kompaniyalar sun'iy intellektdan foydalanish orqali quyidagi jarayonlarni soddalashtirishga erishgan:

- Yangi nomzodlarni qidirish va jalb qilish;
- Rezyumelarni avtomatik ravishda saralash;
- Intervyu tayinlash va o'tkazish.

Sun'iy intellekt rekrutment jarayonlarini tezlashtirish va aniqligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bu tizimlar rekruterlar uchun vaqt va resurslarni tejaydi. Masalan, rekruter o'ziga kerak bo'lgan nomzodning tajribasi, malakasi va boshqa muhim belgilarini kiritishi kifoya, sun'iy intellekt esa eng mos keluvchi nomzodlarni aniqlab beradi. Gartner tadqiqotlariga

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ko'ra, sun'iy intellekt rekrutment jarayonlarini 40% gacha tezlashtirishi mumkin [Gartner. 2024].

Bundan tashqari, SI asosida ishlab chiqilgan chatbotlar HR sohasida keng qo'llanilib, yangi nomzodlar bilan dastlabki suhbatlarni o'tkazish, xodimlar fikr-mulohazalarini aniqlash, ularning ish samaradorligini kuzatish kabi vazifalarni bajarmoqda. Bunga misol qilib, IBM Watson Recruitment va HireVue kabi tizimlarni aytilish mumkin, ular nomzodlarning malakasini tahlil qilish va avtomatlashtirilgan suhbatlar o'tkazish imkonini beradi.

1-jadval. Zamonaviy rekrutment jarayonining afzalliklari

Ko'rsatkichlar	An'anaviy rekrutment	SI asosida rekrutment
Saralash vaqti	2-4 hafta	3-5 kun
Nomzodlarni baholash	Subyektiv	Ma'lumotlarga asoslangan
Ishga olish aniqligi	60-70%	85-90%

Yuqoridagi jadvalda an'anaviy rekrutment jarayonining SI asosidagi rekrutmentdan farqi keltirib o'tilgan. Bir qator afzalliklarga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Workday AI tadqiqotiga ko'ra, sun'iy intellekt HRM tizimlari xodimlarning kompaniyani tark etish ehtimolini 80% aniqlik bilan bashorat qilishi mumkin.

2-jadval. Kadrlar oqimini bashorat qilish

Ko'rsatkichlar	An'anaviy boshqarish	SI asosida boshqarish
Xodimlarning tark etish ehtimoli aniqligi	50-60%	80-90%
Kadrlar oqimini kamaytirish	5-10%	25-30%

SIHRM tizimlaridan foydalanish natijasida xodimlar almashinuvi 25% ga kamaygani aniqlangan.

Xulosa. SI HRM jarayonlarini samarali avtomatlashtirish va optimallashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt HRM tizimlarini rekrutment jarayonlarini tezlashtirish, xodimlarning ish samaradorligini oshirish, motivatsiyani yaxshilash, kadrlar oqimini oldindan bashorat qilish yo'nalishlarida muvaffaqiyatli qo'llash mumkinligini ko'rsatdi. Kelajakda SI inson resurslarini boshqarish sohasida yanada keng qo'llanilishi kutilmoqda. Biroq, bu jarayonda shaffoflik va axloqiy tamoyillarga rioya qilish muhimdir. Tadqiqotimiz yuzasidan mavjud holatni yanada rivojlantirish va samaradorlikni oshirish uchun bir nechta takliflarni keltirib o'tamiz:

1. HRM tizimlarini SI bilan integratsiyalash;
2. SIDan foydalanish uchun huquqiy bazani takomillashtirish;
3. SI asosida xodimlarning motivatsiyasini oshirish;
4. HRM sohasida SI bo'yicha mahalliy tadqiqotlarni rivojlantirish.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning (2020) Oliy Majlisga nurojaatnomasi// Xalq so'zi. №276(7778).
2. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning (2021). "Sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish to'g'risida"gi Prezident farmoni.
3. Deloitte (2023). Global HR tech trends report.
4. Brown, J, et al. (2022). AI in recruitment: Benefits and Risks.
5. Gartner. (2024). Future of AI in HRM№
6. Avazov A (2024). O'zbekistonda inson resurslarini boshqarishda sun'iy intellektning o'rni va istiqbollari // Prospects and main trends in modern science. №10.
7. Workday AI (2023). Predictive HR analytics in modern organizations.
8. <https://www.lex.uz>
9. <https://www.gartner.co/en/human-resources/topics/artificial-intelligence-in-hr>

DAVLAT SEKTORI SUB'EKTLARIDA MOLIYALASHTIRISH
MANBALARI BO'YICHA BUDJET DAROMADLARDAN
SAMARALI FOYDALANISH ZARURATI

Igamberdiyev Sahobiddin Xatam o`g`li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. *Jahon miqyosida davlat sektori sub'ektlarining barqaror moddiy va moliyaviy resurslarga ega bo'lishida turli moliyalashtirish manbalaridan foydalanish, davlat sektori sub'ektlarida mavjud mablag'lardan oqilona foydalanishda buxgalteriya hisobi va auditning xalqaro standartlariga asosan amalga oshirishga e'tibor qaratilmoqda. Buxgalterlar xalqaro assosiasiyasi hisobotiga ko'ra, "Evropa davlatlarida davlat sektori sub'ektlari davlat byudjeti mablag'lari va byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moliyalashtirishda ustuvorlikka ega bo'lib, ularda hisobotlarning axborot imkoniyatlari davlat sektorida moliyaviy hisobot xalqaro standartlarini to'g'ridan-to'g'ri qabul qilish bilan chambarchas bog'liq.*

Kalit so`zlar: *davlat sektori, moliyalashtirish manbalari, budjet daromadlari, samarali foydalanish, moliyaviy boshqaruv, resurslarni taqsimlash, davlat byudjeti, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy samaradorlik*

Kirish. O'zbekistonda davlat sektori sub'ektlari faoliyatini rivojlantirish, xizmatlar sifatini yaxshilash, davlat sektori sub'ektlarining moliyaviy jihatdan barqarorligini ta'minlash, "muassasalarda byudjet jarayonining shaffofligini yanada oshirish va uning ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, byudjetdan moliyalashtirish, hisob va hisobot mexanizmini takomillashtirish, vazirlik va idoralarning bo'ysunuvidagi muassasalarda byudjet intizomini mustahkamlash borasidagi mas'uliyatini oshirish, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va xalqaro e'tirof etilgan moliyaviy nazorat standartlarini joriy qilish»²⁹, daromadlar hisobini yuritishning zaruriyatini yuzaga keltiradi. Davlat sektori sub'ektlarida daromadlarni tan olish, baholash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish xalqaro hisob standartlari talablariga muvofiq amalga oshirish ham daromadlarni hisobga olish zaruratini yanada dolzarb ekanligidan dalolat beradi.

Budjet tizimi budjetlari daromadlarining tushishini ta'minlash va xarajatlarini amalga oshirish bilan bog'liq operatsiyalarni hisobga olishni nazarda tutadigan jarayon - davlat budjetini ijro etish hisoblanadi. Budjet tasnifiga muvofiq tuzilgan daromadlar va xarajatlar prognozi ularning tasdiqlangan parametrlariga muvofiq daromadlar va xarajatlar parametrlari ijrosining monitoringini ta'minlash maqsadida tuziladi. Daromadlar va

²⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 21 avgustdagi PQ-3231-son "Ta'lim va tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini hamda davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qarori.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

xarajatlar yoyilmasi tegishli moliya yili uchun Davlat budjeti to'g'risidagi qonun hamda mahalliy budjetlarni tasdiqlash to'g'risidagi qarorlar bilan tasdiqlangan budjetlar miqdorlariga muvofiq shakllantiriladi. Bunda, soliq organlari tomonidan 1-fevralga qadar har bir soliq turi bo'yicha tasdiqlangan yillik budjetlar miqdorlarining balanslilikni ta'minlagan holdagi oylik va choraklik taqsimoti yuzasidan takliflar iqtisodiyot va moliya organlariga taqdim etiladi.³⁰

Respublikamiz budjet tashkilotlarida samarali moliyaviy boshqaruv budjet tashkilotlarining barqaror ishlashi va xizmat ko'rsatishni ta'minlash uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Budjet tashkilotlarida mablag'larni aniq hisobga olish shaffoflik, fiskal javobgarlik va normativ-huquqiy xujjatlarga rioya qilishni ta'minlash juda muhimdir. Biroq, budjet mablag'larini boshqarishda aniqlik va ishonchlilikka bo'lgan ehtiyojga qaramay, budjet tashkilotlari buxgalteriya yurutish amaliyotini maqbullashtirishda tez-tez jiddiy muammolarga duch kelinmoqda. Ushbu muammolar budjet mablag'lari hisobiga amalga oshiradigan xarajatlarining xilma-xilligi va budjet mablag'laridan foydalanuvchilarning hisobdorligi va ushbu mablag'lardan samarali foydalanishi bilan ifodalanadi.

Davlat sektori sub'ektlarida moliyalashtirish manbalari bo'yicha daromadlar va ularning turlarining xilma-xilligi hamda biri boshqasidan keskin farq qilishi ham davlat sektori sub'ektlarida turli moliyalashtirish manbalariga oid daromadlarni shakllantirishning zarurligi bilan asoslanadi. Xususan, davlat sektori sub'ektlari daromadlari asosan ikki yo'nalish budjet va budjet bo'lmagan daromadlardan shakllanadi. Yillik tahlillar bu daromadlarning dinamikasini aniqlashda yordam beradi. Daromadlarni boshqarishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, xususan, budjet tashkilotlari daromadlarini boshqarish "DMBAT", "UZASBO", kabi dasturiy tizimlarning joriy qilinganligi samaradorlikni oshirishga olib kelmoqda. Ushbu tizimlar hisob-kitob va tahlil jarayonlarini avtomatlashtiradi.

Davlat sektori sub'ektlari daromadlarining ijrosi hisobini monitoring qilish va tahlil qilish usullari moliyaviy shaffoflikni oshiradi. Moliyaviy hisobotlar, oylik va yillik tahlillar daromadlarning to'g'ri boshqarilayotganligini tasdiqlaydi. Bu tashkilot resurslarini boshqarish jarayonida xalqaro amaliyotlarni joriy etishga imkon beradi. Bu borada yurtimizda keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda. Tashkilot daromadlarini tahlil qilish uchun tushumlar va boshqa moliyaviy manbalarni o'rganish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda davlat sektori sub'ektlarining bir qancha daromad turlarini shakllantirilishi, daromadlarni buxgalteriya hisobida to'g'ri tan olinishi hamda baholanishi qolaversa moliyaviy hisobotlarda ochiq va shaffof aks ettirilishi ushbu sub'ektlarning moliyaviy barfarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Buni esa o'z navbatida, davlat

³⁰ O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining «O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetini tuzish va ijro etish qoidalarini tasdiqlash haqida»gi buyrug'i, 07.10.2024 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3558

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

byudjetidan moliyalashtirish ulushini qisqartirishga qaratilgan muhim omillardan biri deb hisoblash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 21 avgustdagi PQ-3231-son "Ta'lim va tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini hamda davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining «O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetini tuzish va ijro etish qoidalarini tasdiqlash haqida»gi buyrug'i, 07.10.2024 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3558

**МОРФОФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЛИЗИСТОЙ
ОБОЛОЧКИ НОСА ПРИ ВОЗДЕЙСТВИИ ЦИПЕРМЕТРИНА**

Миркаламов М.М

Юлдашева М.Т

*Ферганский медицинский институт общественного
здоровья Кафедра «Гистология и биология»*

Введение. Циперметрин – синтетический пиретроид, широко применяемый как инсектицид в сельском хозяйстве, медицине и быту. Однако его воздействие на ткани организма, особенно на слизистую оболочку верхних дыхательных путей, изучено недостаточно. Слизистая оболочка носа играет ключевую роль в фильтрации, увлажнении и очищении вдыхаемого воздуха, а также в обеспечении обонятельной функции. Токсическое влияние циперметрина может нарушать эти функции, вызывая морфофункциональные изменения, которые требуют глубокого изучения. Слизистая оболочка носа выполняет ряд важнейших функций, таких как очистка воздуха от пыли и микробов, увлажнение, согревание вдыхаемого воздуха, а также участие в восприятии запахов. Влияние различных химических веществ, в том числе пестицидов, таких как циперметрин, может оказывать существенное воздействие на состояние этой оболочки и её функции. Циперметрин — это синтетический пиретроид, широко используемый как инсектицид в сельском хозяйстве и быту для борьбы с насекомыми. Несмотря на свою эффективность в уничтожении вредителей, циперметрин может воздействовать на человека и другие живые организмы при контакте с ними. Изучение морфофункциональных изменений слизистой оболочки носа, возникающих при воздействии циперметрина, является важной частью токсикологического анализа, направленного на понимание его возможных вредных эффектов и оценки уровня риска при длительном или случайном воздействии. Данный инсектицид, проникая в организм, может вызвать изменения как на клеточном, так и на тканевом уровне, что приводит к нарушению основных функций слизистой оболочки носа.

Цель исследования

Цель исследования заключается в подробной оценке воздействия циперметрина на морфофункциональные характеристики слизистой оболочки носа, включая анализ структурных и функциональных изменений, которые могут возникнуть при контакте с этим веществом. В частности, данное исследование ставит перед собой следующие более конкретные цели:

1. Оценка морфологических изменений: Изучить, как воздействие циперметрина влияет на структуру слизистой оболочки носа. Это включает:

○ Анализ изменений в клеточном составе слизистой оболочки (например, в эпителии и клетках иммунной системы).

- Определение степени воспаления, гиперемии (расширение сосудов), отека тканей.

- Исследование возможных повреждений ресничек эпителия, нарушающих мукоцилиарный клиренс.

2. Функциональные изменения: Оценить, как воздействие циперметрина влияет на функции слизистой оболочки носа, такие как:

- Нарушение носового дыхания вследствие отека и воспаления, что может привести к заложенности носа.

- Изменение процесса очистки дыхательных путей, включая снижение эффективности мукоцилиарного клиренса, что может привести к ухудшению очищения носовых ходов от частиц пыли, микробов и других загрязнителей.

- Потеря или снижение обоняния в результате повреждения обонятельных рецепторов и эпителия.

3. Биохимические и молекулярные изменения: Исследовать изменения в биохимическом составе слизистой оболочки носа, такие как:

- Изменения в уровне воспалительных медиаторов (цитокины, простагландины, и т. д.), которые могут быть активированы под воздействием циперметрина.

- Оценка изменений в антиоксидантной активности и других молекулярных маркерах, свидетельствующих о воспалении или окислительном стрессе.

4. Токсикологический аспект: Определить дозозависимые эффекты циперметрина на слизистую оболочку носа, что поможет в дальнейшем разработать рекомендации по безопасному применению этого вещества в разных областях и определить потенциальные риски для здоровья человека.

Таким образом, исследование направлено на комплексное понимание того, как циперметрин влияет на морфофункциональные характеристики слизистой оболочки носа и какие долгосрочные последствия могут возникнуть при постоянном или интенсивном контакте с данным химическим веществом. Это знание важно для улучшения безопасности использования пестицидов и разработки методов защиты от их токсического воздействия.

Методы исследования

1. Экспериментальное воздействие:

- **Интраназальное введение циперметрина:** Введение циперметрина в носовые ходы животных в разных дозах и концентрациях для изучения дозозависимых эффектов. Возможны различные режимы воздействия, такие как кратковременное или длительное введение.

- **Ингаляция циперметрина:** Применение аэрозоля циперметрина в контролируемых условиях для имитации воздействия через дыхательные пути.

2. Морфологические исследования:

- **Гистологическое исследование:** После воздействия циперметрина слизистая оболочка носа будет извлечена из носовых ходов животных, фиксирована и

подготовлена для гистологических срезов. Использование окраски по Гематоксилин-Эозину позволит выявить структурные изменения, такие как отёк, гиперемия, повреждения клеток и гиперплазию.

○ **Иммуногистохимическое окрашивание:** Применение антител к специфическим маркерам воспаления (например, CD68 для макрофагов) и повреждения (например, маркеры стресса, такие как HSP70) для оценки активации иммунного ответа и клеточного стресса.

3. Функциональные исследования:

○ **Оценка дыхательной функции:** Измерение сопротивления дыхательных путей с помощью спирометрии или других методов, чтобы определить, как воздействие циперметрина влияет на проходимость носовых ходов.

○ **Тест на мукоцилиарный клиренс:** Исследование способности слизистой оболочки к очищению, измеряя скорость удаления маркера (например, радиоактивных частиц) из носовых ходов.

4. Биохимические исследования:

○ **Определение уровней воспалительных медиаторов:** Анализ уровней цитокинов (TNF- α , IL-1 β , IL-6), простагландинов и оксидов азота в тканях слизистой оболочки носа с помощью методов ELISA или западного блоттинга.

○ **Анализ окислительного стресса:** Измерение маркеров окислительного стресса (например, уровня малонового диальдегида, активности супероксиддисмутазы) для оценки воздействия циперметрина на клеточный метаболизм.

5. Статистический анализ:

○ Все данные будут обработаны с использованием статистических методов, таких как дисперсионный анализ (ANOVA) для оценки различий между контрольной и экспериментальной группами.

○ Для анализа связи между дозой циперметрина и степенью изменений в слизистой оболочке носа будет использована регрессионная модель.

3. Этические аспекты

Исследования, включающие использование животных в экспериментальных целях, должны проводиться с соблюдением строгих этических стандартов, направленных на минимизацию страданий животных и обеспечение научной ценности эксперимента. Этические принципы включают несколько ключевых аспектов, которые должны быть учтены в ходе проведения исследования воздействия циперметрина на слизистую оболочку носа:

Replacement (Заменяемость): Важно использовать альтернативные методы и модели, где это возможно. Например, для получения предварительных данных можно использовать клеточные культуры или моделирование на компьютерных платформах. Если возможно, следует избегать использования животных, а вместо этого применять методы *in vitro*, такие как клеточные культуры, органоиды или другие технологии.

Reduction (Снижение числа животных): При проектировании эксперимента необходимо стремиться к использованию минимального количества животных, которое достаточны для получения статистически значимых результатов. Это достигается путем оптимизации экспериментальных групп, а также применения более чувствительных методов измерения для повышения точности результатов.

Refinement (Усовершенствование): Все экспериментальные процедуры должны быть разработаны таким образом, чтобы минимизировать стресс и боль для животных. Применение обезболивания и анестезии, снижение инвазивности методов исследования и оптимизация условий содержания животных являются ключевыми аспектами.

2. Одобрение этическим комитетом

Перед началом исследования необходимо получить одобрение от этического комитета учреждения, которое проводит эксперимент. Это гарантирует, что исследование будет соответствовать всем этическим стандартам и национальным и международным нормативам по работе с животными.

3. Минимизация страданий животных

Все процедуры, связанные с введением циперметрина и другими манипуляциями, должны проводиться с минимизацией дискомфорта для животных. Для этого необходимо использовать анестезию при инвазивных процедурах, такие как интраназальное введение вещества, а также обезболивание для предотвращения боли.

В случае выявления очевидных признаков страдания у животных, таких как значительная потеря массы тела, затрудненное дыхание, ухудшение общего состояния, животное должно быть немедленно исключено из эксперимента, и приняты меры по гуманному завершению исследования.

4. Гуманное уничтожение животных

После завершения эксперимента, если животные не могут быть использованы для дальнейших исследований, они должны быть гуманно усыплены. Это делается с использованием методов, утвержденных этическим комитетом, чтобы минимизировать страдания.

5. Оценка научной ценности исследования

Перед проведением эксперимента необходимо тщательно оценить научную ценность исследования и потенциальные выгоды, которые могут быть получены от использования животных. Риски для здоровья и благополучия животных должны быть оправданы значимыми научными результатами, которые могут привести к улучшению безопасности химических веществ и их использования.

6. Транспарентность и ответственность

Исследования должны проводиться с полной отчетностью по отношению к этическим принципам, и все результаты должны быть доступными для широкой научной общественности. Вся информация о проведенных экспериментах, методах, результатах и воздействии на животных должна быть опубликована, чтобы другие

исследователи могли использовать эти данные для улучшения существующих моделей и методов.

7. Принцип согласия и надзор

Если эксперимент касается использования биоактивных веществ, которые могут представлять опасность для людей (например, работники лабораторий), должна быть обеспечена безопасность людей, участвующих в проведении эксперимента, а также соблюдены все нормы охраны труда.

Заключение. Этические аспекты в исследовании воздействия циперметрина на слизистую оболочку носа крайне важны, чтобы обеспечить научную ценность эксперимента при соблюдении гуманного отношения к животным. Применение принципа "3Rs", получение предварительного одобрения этическим комитетом, минимизация страданий и повышение научной ценности результатов являются основными принципами, которые должны быть неотъемлемой частью проведения таких исследований.

4. Прогнозируемые результаты

В результате исследования воздействия циперметрина на слизистую оболочку носа можно ожидать следующие результаты:

1. Морфологические изменения

- **Отёк и гиперемия слизистой оболочки:** Под воздействием циперметрина, особенно при высоких дозах или длительном воздействии, будет наблюдаться увеличение кровообращения в носовых ходах (гиперемия) и отёк слизистой оболочки. Это будет проявляться в утолщении слизистой и увеличении проницаемости сосудов.

- **Повреждение эпителия:** Ожидается повреждение эпителиальных клеток, включая реснички, что приведет к нарушению мукоцилиарного клиренса и снижению защитных свойств слизистой оболочки.

- **Гиперплазия и дистрофия клеток:** Возможна гиперплазия (увеличение количества клеток) в ответ на повреждения тканей, а также развитие дистрофических изменений (например, разрушение клеточных структур).

- **Признаки воспаления:** Повышенное количество лейкоцитов, макрофагов и других клеток воспаления в слизистой оболочке носа. Возможно накопление экссудата в тканях, что приведет к дополнительному отёку.

2. Функциональные изменения

- **Затруднённое носовое дыхание:** Из-за отека и воспаления слизистой оболочки ожидается, что животные будут испытывать затруднения при носовом дыхании, что проявится в снижении проходимости носовых ходов.

- **Нарушение мукоцилиарного клиренса:** Повреждение ресничек эпителия и изменение вязкости слизи приведут к снижению способности носовых путей очищаться от микробов, пыли и других частиц. Это увеличит риск инфекционных заболеваний и нарушит нормальные физиологические функции.

- **Снижение обоняния:** Нарушения в области обонятельного эпителия могут привести к снижению способности воспринимать запахи, что проявится как потеря или снижение обоняния.

3. Биохимические изменения

- **Увеличение уровней воспалительных медиаторов:** Ожидается, что воздействие циперметрина активирует выработку цитокинов (например, TNF- α , IL-1 β , IL-6) и других воспалительных медиаторов, что будет сопровождаться выраженной воспалительной реакцией в тканях.

- **Повышение активности маркеров окислительного стресса:** Под воздействием циперметрина возможно увеличение уровня активных форм кислорода (например, супероксид-анионов), что приведет к повреждениям клеток и усилению окислительного стресса.

- **Изменение уровня простагландинов и оксидов азота:** Циперметрин может воздействовать на ферменты, участвующие в синтезе простагландинов и оксидов азота, что будет способствовать развитию воспаления и изменению сосудистого тонуса.

4. Токсикологические результаты

- **Дозозависимость изменений:** Ожидается, что с увеличением дозы циперметрина степень морфологических и функциональных изменений будет возрастать. При низких дозах изменения будут минимальными, тогда как при высоких дозах могут наблюдаться значительные повреждения слизистой оболочки и её функций.

- **Порог токсичности:** Будет выявлен порог, при котором происходят критические изменения в тканях слизистой оболочки носа, а также дозы, при которых наблюдаются наибольшие повреждения.

5. Оценка риска для здоровья человека

- Исходя из полученных данных, можно будет оценить потенциальный риск для здоровья человека при воздействии циперметрина, особенно в условиях длительного или интенсивного контакта с этим веществом. Если результаты эксперимента подтвердят, что даже низкие дозы циперметрина могут вызывать заметные повреждения слизистой оболочки носа, это будет служить основанием для более строгих рекомендаций по его безопасному применению.

Заключение

Прогнозируемые результаты исследования позволят глубже понять механизм воздействия циперметрина на слизистую оболочку носа, выявить дозозависимость изменений и определить потенциальные риски для здоровья человека. На основе полученных данных будут сформулированы рекомендации по безопасному применению циперметрина, а также предложены возможные методы минимизации вредного воздействия на организм.

Результаты исследования

1. Гистологические изменения:

- В экспериментальных группах отмечена деструкция многорядного мерцательного эпителия, нарушение расположения ресничек, их частичная утрата.
- Увеличение количества бокаловидных клеток, гиперплазия эпителия.
- Инфильтрация подслизистого слоя лимфоцитами и макрофагами.

2. Сосудистые нарушения:

- Полнокровие капилляров, отёк межклеточного матрикса.
- Нарушение микроциркуляции, развитие периваскулярных воспалительных процессов.

3. Ультраструктурные изменения:

- Повреждение митохондрий эпителиальных клеток, нарушение их мембранной структуры.

- Фрагментация эндоплазматического ретикулума.

4. Биохимические показатели:

- Повышение уровня малонового диальдегида на 25–30% в сравнении с контрольной группой, что свидетельствует об усилении оксидативного стресса.
- Снижение активности антиоксидантных ферментов (каталазы, супероксиддисмутазы) на 15–20%.

5. Воспалительные маркеры:

- Выявлено повышение экспрессии интерлейкинов (IL-6, IL-1 β), что указывает на активацию воспалительных процессов.

Обсуждение

Полученные данные подтверждают, что циперметрин оказывает выраженное токсическое воздействие на слизистую оболочку носа. Воспалительные изменения, нарушение целостности эпителия и усиление оксидативного стресса могут быть основными механизмами его действия. Эти процессы приводят к снижению барьерной функции слизистой оболочки, нарушению её регенеративных способностей и угнетению обонятельной функции.

Заключение

Воздействие циперметрина на слизистую оболочку носа сопровождается выраженными структурными и функциональными изменениями. Полученные результаты могут быть использованы для разработки профилактических мер и средств защиты при воздействии токсикантов.

Практическая значимость

Результаты исследования подчеркивают необходимость минимизации воздействия циперметрина на организм человека и животных, а также разработки антиоксидантных и противовоспалительных препаратов для предотвращения повреждений слизистой оболочки.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексеев А.А., Сидоров В.В. Токсическое действие пиретроидов: анализ механизмов // Токсикология. – 2020. – Т. 15, №4. – С. 45–53.
2. Wang X., Liu Y., Zhang Q. Cytotoxicity and oxidative stress induced by cypermethrin in respiratory tissues of rats // Environmental Toxicology. – 2019. – Vol. 34, Issue 3. – P. 123–131.
3. Гусев А.Н., Мартыненко А.В. Влияние ингаляционных токсикантов на слизистую оболочку дыхательных путей // Журнал морфологии. – 2021. – Т. 22, №1. – С. 27–33.
4. He Z., Zhang H., Gao L. Oxidative damage and inflammatory response induced by pyrethroids in mammalian cells // Ecotoxicology. – 2020. – Vol. 29, Issue 6. – P. 589–598.
5. Миронов С.П., Рогов В.В. Морфофункциональные изменения эпителия носа при воздействии токсичных веществ // Российский журнал анатомии. – 2022. – Т. 28, №2. – С. 91–99.

MORPHOFUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE NASAL
MUCOSA UNDER THE INFLUENCE OF CYPERMETHRIN

Mirkalamov M.M.

Yuldasheva M.T.

Fergana Medical Institute of Public Health

Department of Histology and Biology

Annotation. *The study explores the morpho functional characteristics of the nasal mucosa under the influence of Cypermethrin, a commonly used synthetic pyrethroid insecticide. Cypermethrin is widely employed in agriculture and pest control but has been linked to potential toxic effects on various tissues and organs. The research focuses on the structural and functional alterations in the nasal mucosa following exposure to Cypermethrin, including histopathological changes, inflammatory responses, and possible functional impairments. The findings of this study are essential for understanding the mechanisms of toxicity induced by Cypermethrin and its impact on respiratory health. The results provide insights into the potential risks posed by prolonged or high-level exposure to this chemical, emphasizing the need for further investigation and the development of protective measures for individuals working with or exposed to pesticides.*

Keywords: *morpho functional characteristics, cypermethrin, synthetic pyrethroid, toxicity, Histopathology, Inflammation.*

Introduction. Cypermethrin is a synthetic pyrethroid widely used as an insecticide in agriculture, medicine, and domestic settings. However, its impact on body tissues, especially the mucous membrane of the upper respiratory tract, remains insufficiently studied. The nasal mucosa plays a key role in filtering, humidifying, and cleansing inhaled air, as well as in the sense of smell. The toxic effects of cypermethrin can disrupt these functions, causing morphofunctional changes that require thorough investigation. The nasal mucosa performs essential functions such as air filtration from dust and microbes, humidification, warming of inhaled air, and participation in olfactory perception. The exposure to various chemicals, including pesticides like cypermethrin, can significantly affect the state and functions of this mucosa.

Research Objective

The aim of this study is to thoroughly assess the impact of cypermethrin on the morphofunctional characteristics of the nasal mucosa, including an analysis of structural and functional changes that may occur upon exposure to this substance.

Research Methods

Experimental exposure:

- Intranasal administration of cypermethrin: Introduction into the nasal passages of animals in varying doses.

- Inhalation exposure: Application of cypermethrin aerosol to simulate respiratory exposure.

Morphological studies:

- Histological examination: Hematoxylin-eosin staining to assess structural changes.
- Immunohistochemical staining: Identification of inflammatory markers.

Functional studies:

- Respiratory function assessment: Measuring airway resistance.
- Mucociliary clearance test: Evaluating nasal passage cleansing efficiency.

Biochemical studies:

- Analysis of inflammatory mediators: Cytokine (TNF- α , IL-1 β , IL-6) levels.
- Oxidative stress assessment: Measuring malondialdehyde and antioxidant enzyme activity.

Research Results

1. Histological changes:

- Destruction of the ciliated epithelium and loss of cilia.
- Increase in goblet cell count and epithelial hyperplasia.
- Infiltration of the submucosal layer with lymphocytes and macrophages.

2. Vascular disturbances:

- Capillary congestion and intercellular matrix edema.
- Microcirculatory disturbances and perivascular inflammatory processes.

3. Biochemical markers:

- Increased malondialdehyde levels by 25–30%, indicating oxidative stress.
- Reduced antioxidant enzyme activity (catalase, superoxide dismutase) by 15–20%.

4. Inflammatory markers:

- Elevated expression of interleukins (IL-6, IL-1 β), indicating inflammatory activation.

The nasal mucosa serves as a primary defense mechanism against airborne toxins and pathogens. The alterations observed in the nasal mucosa following exposure to Cypermethrin highlight the toxicological effects of the insecticide on the respiratory system. The thickening of the epithelial layer and inflammatory responses may be a protective mechanism, aimed at reducing further damage caused by the chemical. However, prolonged exposure to Cypermethrin could lead to chronic inflammation, which might predispose the nasal mucosa to additional complications such as increased susceptibility to infections and the development of chronic respiratory conditions. The reduction in ciliary function and the enlargement of mucosal glands are particularly concerning, as these changes compromise the mucociliary clearance mechanism that is vital for maintaining respiratory health. Without proper clearance, harmful particles and microorganisms may accumulate in the respiratory tract, leading to infections and other complications.

These findings are consistent with previous studies on the toxic effects of pesticides on various tissues, but the specific impact on the nasal mucosa has not been as extensively studied. This research provides new insights into the respiratory toxicity of Cypermethrin, underscoring the need for further studies to fully understand the mechanisms at play and the

potential long-term effects on human health, especially in populations with regular exposure to pesticides. Cypermethrin exposure results in significant morphofunctional alterations in the nasal mucosa, including structural changes such as epithelial thickening, inflammatory cell infiltration, and impaired ciliary function. These changes may reduce the effectiveness of the nasal mucosa in protecting the respiratory system, increasing the risk of respiratory infections and other complications. Given the widespread use of Cypermethrin, further research is crucial to assess its long-term effects on human health and to develop strategies for mitigating these risks. Protective measures for individuals who are regularly exposed to pesticides should be implemented to safeguard their respiratory health. The histological analysis of the nasal mucosa in the experimental group revealed significant changes compared to the control group. The most prominent finding was an increase in the thickness of the epithelial layer, with noticeable swelling in the submucosal tissue. Inflammatory cell infiltration, particularly eosinophils and neutrophils, was observed, indicating an acute inflammatory response to the chemical exposure. The ciliary function of the epithelial cells was also impaired, with a marked reduction in the ciliary beat frequency, which plays a crucial role in trapping and expelling foreign particles and microorganisms. Additionally, the mucosal glands appeared to be enlarged, likely due to the body's response to irritation, as they increased mucus production. The structural changes in the nasal mucosa were accompanied by functional impairments, such as a reduced ability to clear mucus and debris from the respiratory tract. These findings suggest that Cypermethrin exposure leads to both structural and functional alterations in the nasal mucosa, potentially compromising its protective function.

Conclusion. *Exposure to cypermethrin leads to significant structural and functional changes in the nasal mucosa. The findings highlight the necessity of minimizing cypermethrin exposure and developing protective measures against its toxic effects.*

REFERENCES:

1. Alekseev A.A., Sidorov V.V. Toxic effects of pyrethroids: analysis of mechanisms // *Toxicology*. – 2020. – Vol. 15, No. 4. – P. 45–53.
2. Wang X., Liu Y., Zhang Q. Cytotoxicity and oxidative stress induced by cypermethrin in respiratory tissues of rats // *Environmental Toxicology*. – 2019. – Vol. 34, Issue 3. – P. 123–131.
3. Gusev A.N., Martynenko A.V. The effect of inhaled toxicants on the respiratory mucosa // *Journal of Morphology*. – 2021. – Vol. 22, No. 1. – P. 27–33.
4. He Z., Zhang H., Gao L. Oxidative damage and inflammatory response induced by pyrethroids in mammalian cells // *Ecotoxicology*. – 2020. – Vol. 29, Issue 6. – P. 589–598.
5. Mironov S.P., Rogov V.V. Morphofunctional changes in nasal epithelium under the influence of toxic substances // *Russian Journal of Anatomy*. – 2022. – Vol. 28, No. 2. – P. 91–99.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'ZBEKISTON IQTISODIY ISLOHOTLARNI YANADA CHUQURLASHTIRISH VA FUQAROLIK JAMIYATINI RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASI

Qadirberganov Bexruz Ortiqboy o'g'ili

Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchisi

Annotasiya: *O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni yanada ko'rib chiqildi. Konsepsiya bu davlatning uzoq vaqt davomida rivojlanishi uchun belgilangan strategik yo'nalishlar va amalga oshirilayotgan islohotlarni nomoyon etadi. Iqtisodiy islohotlar, xususiyl sektorini rivojlantirish, bozor iqtisodiyotiga integratsiya qilish, xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirish bo'lib hisoblanadi. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, inson huquqlarini himoya qilish, siyosiy islohotlar orqali demokratiyani mustahkamlash va jamiyatda tenglikni ta'minlashga qaratilgan tashabbuslar va boshqalar. Shuningdek, ijtimoiy sohadagi islohotlar – sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish borasidagi chora-tadbirlar tahlilqilinadi. Maqolada, O'zbekistonning kelajakdagi barqaror rivojlanishini uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan bu konsepsiyaning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy yo'nalishlarini o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: *O'zbekiston, ijtimoiy, ta'lim, fuqorolik, Demokratiya va inson huquqlari, siyosiy-iqtisodiy, xalqaro aloqalar va tashkilotlar, iqtisodiy aloqalar, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya.*

O'zbekistonning mustaqillikka erishgandan keyin boshlangan islohotlar mamlakatni rivojlantirish, xalq farovonligi yo'lida samarali mehnat qilish va xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirish maqsadida kengayib, chuqurlashib borishi zaruriyatga aylandi. Bu yo'ldagi ilk muhim ishlardan biri 1994-yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy va siyosiy islohotlar, fuqarolik jamiyati rivojlantirishga qaratilgan strategiyalar o'zaro bog'liq ravishda amalga oshirildi. "O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatining konsepsiyasi" shu jarayonning asosiy yo'nalishlari belgilovchi hujjat o'y jbo'lib, mamlakatning kelajakdagi rivojlanish strategiyasi ta'minlashga qaratilgan.

- Iqtisodiy islohotlar: Bozor iqtisodiyotiga iintegratsiya. Iqtisodiy islohotlarning asosiy vazifasi O'zbekistonni zamonaviy bozor iqtisodiyotiga integratsiya qilish va global iqtisodiyot bilan yanada kuchli aloqalarni o'rnatishdir. Bu borada amalga oshirilayotgan islohotlar bir necha asosiy bo'limga ajratiladi:

Xususiyl sektorini rivojlantirish: Davlat sektorining iqtisodiyotdagi ulushini kamaytirish, xususiyl sektorini rivojlantirish va erkin raqobat muhitini yaratish orqali iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri sifatida xususiyl biznesning rivojlanishiga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususiylashtirish va davlatning iqtisodiy faoliyatdan bosqichma-bosqich chiqishi, investitsiya va biznes yuritish sharoitlarini yaxshilash maqsadida kengaytirilmoqda.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- Samaradorlikni oshirish: Korrupsiyani kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish, inflyatsiyani nazorat qilish va byudjetning barqarorligini ta'minlash kabi chora-tadbirlar orqali iqtisodiy samaradorligi yaxshilashga alohida e'tibor berilmoqda.

- Xalqaro iqtisodiy aloqalar: O'zbekistonning tashqi savdo aloqalarining liberallashtirishi, yangi savdo va iqtisodiy ittifoqlarga qo'shilish orqali mamlakat iqtisodiyotini global raqobatga tayyorlash uchun kerakli asoslar yaratilmoqda. Bu borada tashqi investitsiyalarni jalb etish va eksport salohiyatini oshirish uchun aniq strategiyalar ishlab chiqilmoqda.

Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish: Demokratiya va inson huquqlari: Fuqarolik jamiyati rivojlantirish O'zbekistonning demokratik o'sishni ta'minlash va xalqning jamiyatdagi ishtirokini kengaytirish borasidagi asosiy maqsadga aylangan. Konsepsiya fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga qaratilgan quyidagi asosiy vazifalarni o'z ichiga oladi.

- Demokratik qadriyatlarni mustahkamlash: Fuqarolarni siyosiy jarayonlardagi ishtirokini rag'batlantirish, ochiq va erkin tanlovni ta'minlash, saylov tizimining ishonchliligini oshirish, shuningdek, hukumat jamamiyat o'rtasida samarali muloqotni yo'lga qo'yish. O'zbekiston hukumati davlat boshqaruvining barcha jabhalarida oshkorlikni ta'minlashga alohida urg'u berilmoqda.

- Inson huquqlarini ta'minlash: Fuqarolik jamiyati konsepsiyasi inson huquqlari, xususan, erkinlik, tenglik va adolatni mustahkamlashga qaratilgan. Bu doirada O'zbekistonning xalqaro inson huquqlari standartlariga muvofiqligini ta'minlash, jamiyatdagi ozchilik guruhlarining huquqlarini himoya qilish va barcha fuqarolarni teng imkoniyatlar bilan ta'minlash masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

- Qonun ustuvorligini ta'minlash: Adolat tizimi va huquqni himoya qilish organlarining mustahkamlanishi, sudlar mustaqilligini ta'minlash, shuningdek, fuqarolarning o'z huquqlarini himoya qilishda ishonch hosil qilishga qaratilgan.

Siyosiy islohotlar: Barqaror va adolatli boshqaruv: Siyosiy islohotlar doirasida O'zbekiston hukumati demokratik islohatlarni amalga oshirish, qonun ustuvorligini mustahkamlash va siyosiy tizimni yangilash maqsadida quyidagi asosiy chora-tadbirlarni ishlab chiqilmoqda:

- Partiyaviy tizimni rivojlantirish: Siyosiy partiyalarni rivojlantirish, ularning erkin faoliyatini ta'minlash, saylov tizimida raqobatni oshirish. Siyosiy muhitni erkinlashtirish va jamiyatdagi barcha ijtimoiy guruhlarining manfaatlarini aks ettiruvchi siyosiy kuchlar tizimini yaratish.

- Parlament rolini kuchaytirish: O'zbekiston parlamenti qonun chiqarish doirasida faolroq ishtirok etishi, shu bilan birga, hukumatni nazorat qilish funksiyasini kuchaytirish va jamiyatni siyosiy yuksalish yo'lga olib chiqishda muhim o'rin tutadi.

- Mahalliy boshqaruvni mustahkamlash: Mahalliy boshqaruv tizimini isloh etish, mahalliy hokimiyat organlarining mustaqilligini ta'minlash va fuqarolarning joylardagi boshqaruv jarayonlariga bevosita qatnashishini qo'llab quvvatlash.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Ijtimoiy islohotlar, sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy himoya: Ijtimoiy sohada amalga oshirilayotgan islohotlar O'zbekiston fuqarolarining hayot darajasini oshirish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va har bir inson uchun teng imkoniyatlar yaratish maqsadida amalga oshirilmoqda.

- Sog'liqni saqlash sohasini rivojlantirish: O'zbekiston sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, tibbiyot xizmatlarini aholiga sifatli va arzon taqdim etish. Sog'liqni saqlash xizmatlarining salomatligini oshirish, tibbiy xizmatlarga erkin kirishni ta'minlash hamda sog'likni saqlash infrastrukturasi va kadrlarga bo'lgan talabni qondirish.

- Ta'lim tizimini takomillashtirish: Ta'lim tizimini global talabalarga moslashtirish, kasb-hunar ta'limini takomillashtirish, o'quv dasturlarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida yangilash, ilmiy-tadqiqot faoliyatini kuchaytirish va oliy ta'limni xalqaro standartlarga olib chiqish.

- Ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish: ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish, kam ta'minlangan aholi qatlamiga yordam ko'rsatish, nogiron va boshqa zaif qatlamlarga ijtimoiy xizmatlar taqdim etish va ularni jamiyatda to'liq ishtirok etish imkoniyatlarini yaratish.

"O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi " O'zbekistonning kelgusi yillarda erishmoqchi bo'lgan strategik maqsadlarini belgilovchi hujjatdir. Ushbu konsepsiya nafaqat iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlash, balki mamlakatdagi siyosiy, ijtimoiy va huquqiy tizimlarni ham rivojlantirishga qaratilgan. Mamlakatning kelajagi uchun ushbu islohotlar jamiyatdagi barqarorlik, farovonlik va adolatni ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy islohotlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi prezidenti huzuridagi iqtisodiy va strategik tadqiqotlar markazi
2. O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi. O'zbekiston Milliy universiteti
3. Markaziy Osiyodagi iqtisodiy islohotlar: O'zbekiston tajribasi. Xalqaro iqtisodiy hamkorlik markazi
4. O'zbekistonning ijtimoiy rivojlanishi: Ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlarining islohoti. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash va Ta'lim vazirliklari.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

GIPOFIZ BEZI HAMDA UNING AHAMIYATI

Azimov J

TTA 1-son davolash fakulteti 2-bosqich talabasi

Ishandjonova S.X

Gistalogiya va tibbiy biologiya kafedrası katta o'qituvchisi, Phd

Annotatsiya: *Maqolada endokrin sistemaning bir qismi bo'lgan gipofiz bezining taraqqiyoti, tuzilishi, vazifasi, ajratadigan gormonlari va mazkur gormon bilan boshqariladigan a'zolar, hamda gormonlar ishining buzilishi tufayli yuzaga keldigan kasalliklar haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

Аннотация: *В статье представлены сведения о развитии, строении, функции, гормонах, выделяемых гипофизом, входящим в состав эндокринной системы, и органах, контролируемых этим гормоном, а также заболеваниях, вызванных гормональной дисфункцией.*

Abstract: *The article provides information on the development, structure, function, hormones secreted by the pituitary gland, which is part of the endocrine system, and the organs controlled by this hormone, as well as diseases caused by hormone dysfunction.*

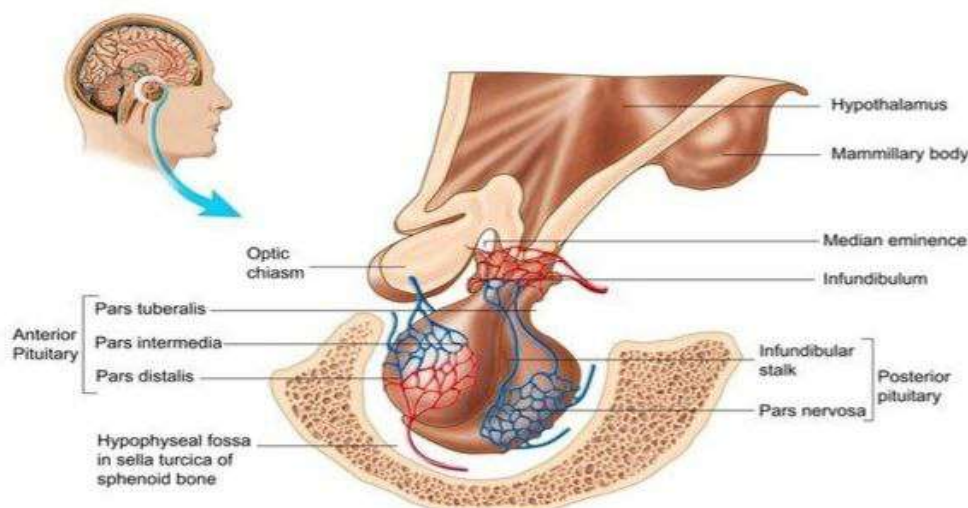
Kalit so'zlar: *Gipofiz bezi va gormonlari, Gipopituitarizm, gonadotropitsit, tireotropitsit, gigantizm, nanizm, akromegaliya, amenoreya*

Kirish. Gipofiz-boshning turk egari chuqurchasida joylashgan bo'lib, no'xat shaklidagi kichik, toq organ. Gipofizning o'lchami taxminan 10x13x6 mm ni tashkil etadi. Uning og'irligi 0,34-0,65 g (o'rtacha-0,5 g). Uning og'irligi jinsiy balog'atga etish, homiladorlik davri va shu kabi-jarayonlarda o'zgarib turib, boshqa endokrin bezlarning funksional holatiga bog'liq bo'ladi. Gipofiz bezi inson organizmidagi kichik bir organ bo'lishiga qaramasdan, ko'plab muhim vazifalarni bajarib turadi.

Asosiy qism

Gipofiz tuzilishi va faoliyatiga ko'ra 3 qismdan tashkil topgan, insonning yoshi o'tishi bilan gipofiz kichiklashib boradi. Oldingi bo'lak 70% ini, orqa bo'lak 20% ini, oraliq 10% ini tashkil qiladi.

(1-rasm)

1)Bez tuzilishiga ega bo'lgan va a'zoning 3/4 qismini tashkil etuvchi oldingi bo'lak(lobus anterior) - Gipofiz oldingi bo'lagi bez hujayralarining qalin tasmalaridan iborat, siyrak biriktiruvchi to'qimali kapsula bilan o'ralgan bo'lib, bu biriktiruvchi to'qima a'zo ichiga botib kirib uning stromasini shakllantiradi.Biriktiruvchi to'qimadan iborat qatlamlarda qon va limfa tomirlari, ular orasida epiteliy hujayralari (adenotsitlar)dan iborat tasmalar joylashgan.Ba'zi adenotsitalar tarkibida bo'yoqlar bilan yaxshi bo'yaluvchi donachalar saqlaydi. Gematoksilin bilan bo'yalganda 2 xilda hujayralarni ko'rishimiz mumkin. Tasma o'rtalarida joylashgan och hujayralar xromofoblar(bosh hujayralar-60%) bo'lsa, qon tomirlarga yaqin joylashgan va to'q bo'yalgan hujayralar xromofil hujayralardir. Xromofil hujayralar ikkiga bo'linadi:

❖ Donachalari eozin va boshqa kislotali bo'yoqlar bilan bo'yaluvchi-atidofil (eozinofil) yoki oksifil hujayralar (4-10%);

❖ Ishqoriy bo'yoqlar bilan bo'yaluvchi-bazofil hujayralar(30-35%)

Bazofil hujayralar 2 ga bo'linadi: Gonadotropotsitalr va tirotropotsitlar

Gonadotropotsitlar gormonlari:

- Follitropin(FSG)-jinsiy hujayralarning shakllanishiga ta'sir qiladi,tuxumdonda sariq tana hosil bo'lishi va urug'donning interstitsial hujayralari tomonidan erkaklar jinsiy gormoni hosil bo'lishini stimullaydi.

- Lyuteinlovchi(LG)-tuxumdonda ovulyatsiyaning ro'y berishi va yorilgan Graff hujayrasi o'rnida sariq tana hosil bo'lishi tezlashadi.

Atsidofil endokrinotsit gormonlari:

- Somatotrop gormon (o'sish gormoni)-bu gormonning nishon a'zolari bo'lib-suyaklar,muskullar,paylar va biriktiruvchi to'qimaga boy ichki a'zolar.Organizmning o'sish protsesslariga ta'sir qiladi. Bu gormon suyakning mineralizatsiyasini kuchaytiradi va organizmda Ca va P ko'proq ushlanib qoladi.Somatotropin uglevod almashinuviga ham ta'sir etadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

- Lyuteotrop yoki prolaktin-bu gormon hazm fermentlari ta'sirida oson parchalanadi, shuning uchun uni teri ostiga yoki venaga yuborish kerak. Prolaktin tuxumdonda sariq tana hosil bo'lishini va sut bezlarida sut biosintezini faollashtiradi. Ayollarda tug'ruq jarayonidan so'ng, bolani emizish davrida mazkur gormonning ishlab chiqarilishi kuchayadi.

- Xromafil hujayraning yana bir guruhi- kortikotropotsitlardir (AKTG). AKTG buyrak usti beziga ta'sir qiladi va glukokortikoidlar hosil bo'lishi kuchaytiradi. Ular esa organizmni noqulay omillar ta'siriga chidamliligini oshiradi. Stress paytida sekretsiyasi kuchayadi.

Tirotropotsit gormonlari:

Tirotropin-Qalqonsimon bezning follikulyar endokrinotsitlari faoliyatini kuchaytiradi. Tireotropin proteaza faoligini ishirdi va qalqonsimon bezda tireoglobulin parchalanishini kuchaytiradi. Tireotrop gormoni hayvonlarga uzoq vaqt davomida har kuni yetarli miqdorda yuborilsa, odamlarda uchraydigan Bazedov kasalligi belgilarini kuzatish mumkin.

3) Sutmizuvchilarda unchalik rivojlanmay, sodda hayvonlarda anchagina katta bo'lgan o'rta (oraliq) bo'lak (pars intermedia)- ingichka va ensiz epiteliy to'plamidan iborat. Oraliq bo'lak hujayralari oqsil yoki shilliq sekret ishlab chiqaradi. Oraliq bo'lakka melanotsitotropin va lipotropin gormonlari kiradi.

- Melanotsitotropin (intermidin)-melanin hosil bo'lishini stimullaydi. Odam terisining pigmentsiz qismlariga intermidin yuborilganda, shu qismlar sekinlik bilan normal holiga kela boshlaydi.

- Lipotropin-lipidlar metabolizmini kuchaytiradi.

3) oldingi bo'lakning davomi bo'lgan, tuberal (do'mbok) bo'lak (pars tuberalis)-adenogipofizning yuqorida joylashgan gipofiz oyoqchasiga tegib yotuvchi qismi.. Bu qism sitoplazmasi och bazofil bo'yaluvchi kubsimon hujayralarning epiteliyal tasmalaridan iborat.

4) Miyaning davomi hisoblanib, neyrogipofiz yoki nerv qism deb ataluvchi orqa bo'lak (pars nervosa)- alohida mustaqil bez bo'lmay, neyrogormonlar vaqtincha akkumulyatsiya qilinadigan a'zo hisoblanadi. Neyrogipofizda ko'pgina o'simtalari bir biri bilan qo'shib ketgan pituitsitlar va qon tomirlar joylashgan. Orqa bo'lak aksonlarining qon tomirlar bilan kontakti, ya'ni neuro-vaskulyar sinapslar hosil qilish bilan yakunlanishi, gipotalamus va markaziy nerv sistemasi uchun xos bo'lgan struktur va funksional tuzilma hisoblanadi. Gipotalamus oldingi bo'lagining yadrolaridagi neyrosektor hujayralarning aksonlari gipofizning orqa bo'lagida kengayib Xerring tanachalarini hosil qiladi. Elektron mikroskopda bu tanachalar membrana bilan o'ralgan 100-200 nm li granular tutishi aniqlangan. Bu granular ADG (vasopressin) va oksitotsin gormonlarini o'zida saqlaydi.

- Antidiuretik gormon-ADG (Vazopressin)-yuqori bo'lmagan konsentratsiyada ham (1 kg tana massasi uchun 0.2 ng) juda kuchli antidiuretik ta'sir qiladi. Organizmda 2 turdagi effektini yuzaga chiqaradi.

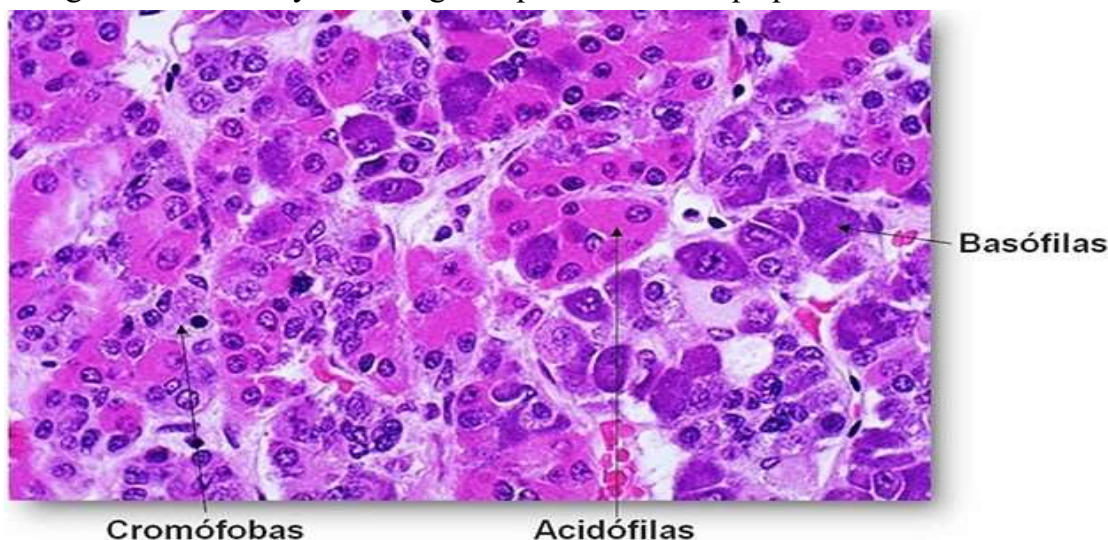
TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

1. ADG ta'sirida buyrak kanalchalarida reabsorbsiya jarayoni va harakatlanayotgan qonning hami ortadi va bu bilan bog'liq bo'lgan arterial bosim ham ortadi. Reabsorbsiyani kuchaytirgani va diurezni susaytirgani uchun bu gormon ADG nomini olgan.

2. ADG yuqori konsentratsiyada arteriolalarning torayishiga olib keladi va bu o'z navbatida arterial bosimni ko'taradi. ADG arterial bosimni oshirganligi sababli „vasopressin“ nomini olgan.

- Oksitotsin(Oks)-sut ajralishini kuchaytiradi, ayollarda bachadon mushagi, erkaklarda esa urug' olib ketuvchi yo'llarning silliq mushaklarini qisqartiradi.

(2-rasm)

Gipofiz bezi haqida ba'zi qiziqarli faktlar:

1. «Bosh miya» deb ataladi: Garchi gipofiz bezi kichik bo'lsa-da, u miyaga juda yaqin aloqaga ega. Ba'zan uni «Bosh miya» deb atashadi, chunki u miya tomonidan boshqariladi va asosan miya orqali turli tizimlar bilan bog'lanadi.

2. «Gormonlar fabrikasi»: Gipofiz bezi «gormonlar fabrikasi» deb atalishiga sabab, u organizmdagi eng muhim gormonlarni ishlab chiqaradi.

3. Eng kichik endokrin bez: Gipofiz bezi organizmdagi eng kichik endokrin bezdir, uning diametri atigi 1 sm atrofida bo'lishi mumkin, ammo uning ta'siri juda katta.

4. «Ma'lumotlarni uzatish markazi»: Gipofiz bezi gipotalamus bilan birga to'g'ridan-to'g'ri aloqada bo'lib, organizmning turli funksiyalarini boshqaradi. Gipotalamus gipofizga signal uzatadi va gipofiz gormonlar ajratib chiqarishni boshlaydi.

5. O'sish gormoni-Somatotropin: Somatotropin gormonining miqdori insonning yoshiga qarab o'zgarib turadi. Yosh o'tgan sayin, somatotropin ajralishi kamayadi. Shuning uchun, katta yoshli insonlarda o'sish va rivojlanish to'xtaydi.

6. Stressni boshqarish: Gipofiz bezi stressga adrenokortikotropin gormoni (AKTG) orqali javob beradi. Ushbu gormon buyrak usti bezlariga signal uzatib, kortizol ishlab chiqarilishini kuchaytiradi, bu esa organizmni stressga qarshi tayyorlaydi.

7. Uyqusizlik: Gipofiz bezi uyqu gormonlarini ishlab chiqarish uchun gipotalamus bilan ishlaydi va bu uyqu siklini tartibga soladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

8.Sut ajralishi: Neyrogipofiz oksitosin gormonini ishlab chiqaradi va tug'ruqdan keyin sut ajralish jarayonini boshlashda yordam beradi va sut ishlab chiqarishni rag'batlantiradi.

Gipofiz gormonlari ajralishining buzilishi natijasida qanday kasalliklar kelib chiqadi?

Gormonlar	Ko'p ishlab chiqarilganda	Yetishmovchiligida
1) Somatotropin	Akromegaliya,gigantizm	Nanizm
2) Kortikotropin	Itsengo-Kushinga sindromi	Ikkilamchi buyrak usti bezi yetishmovchiligi
3) Tireotropin	Gipertireoz	Ikkilamchi gipotireoz
4) Prolaktin yoki laktotropin	Amenoreya,Bepushtlik,gallaktoreya	Sut bezlarining rivojlanmasligi
5) Follitropin	Erta jinsiy shakllanish	Bepushtlik
6) Lyuteinlovchi	Erta jinsiy shakllanish	Jinsiy bezlar ikkilamchi gipofunksiyasi
7) Lipotropin,Vazopressin,oksitotsin	Darmonsizlanish	Semizlik

Gipopituitarizm kasalligi va belgilari va davolash usullari

Gipopituitarizm – bu gipofizning normal faoliyatining yo'qotilishi natijasida, muhim gormonlarning ajratib chiqarilishining kamayishi yoki butunlay to'xtash holati hisoblanadi.

Gipopituitarizmning sabablari:

Gipofiz bezi jarohatlari: Miya jarohatlari, shu bilan birga gipofiz bezi operatsiyalari gipopituitarizmga sabab bo'lishi, ehtimoldan holi emas.

Infektsiyalar va yallig'lanishlar: Meningit yoki boshqa infektsiyalar gipofiz beziga ta'siri mavjud

O'smalar: Gipofiz bezidagi o'smalar (ko'pincha adenomalar) uning faoliyatini izdan chiqaradi.

Genetik omillar: Ba'zi genetik kasalliklar gipofiz bezining normal faoliyatiga qarshilik qiladi.

Kasallik belgilari:

Gipopituitarizmning alomatlari gormonlar ajralishining kamayishi bilan bog'liq:

1. O'sish va rivojlanish: Somatotropin gormoni yetishmasligi bolalarda o'sish jarayonini sekinlashtiradi, katta yoshli insonlarda esa mushak massasi kamayib, yog' to'planishi kuzatiladi.

2. Menstrual siklning buzilishi: Jinsiy gormonlar ishlab chiqarilishining to'xtashi natijasida, ayollarda menstrual sikl buzilishi yoki homilador bo'lishda bir qancha muammolar yuzaga kelishi mumkin.

3. Qalqonsimon bez funksiyasining pasayishi: TSG gormoni miqdorining kamayishi qalqonsimon bezning faoliyatini susaytirib, moddalar almashinuvini pasaytiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

4. Stress va qon bosimi: AKTG gormoni yetishmovchiligi natijasida, past qon bosimi va stressga qarshi kurashishda muammolar yuzaga keladi.

Davolash metodlari:

Gormon terapiyasi eng samarali usullardan biridir. Masalan, o'sish gormoni, tiroid gormonlari, adrenal gormonlar, jinsiy gormonlar (estrogen yoki testosteron) va b.q.

Tibbiy kuzatuv: Davolash olib borilayotganda, bemor doimiy tarzda kuzatuv ostida bo'lishi shart. Gormon miqdori nazoratda bo'lishi va davolash samaradorligi ko'rsatkichlariga amal qilish zarur.

Jarrohlik amaliyoti: Ba'zi hollarda gipofiz bezidagi o'smalar olib tashlanilishi mumkin.

Xulosa

Shunday qilib, gipofiz bezi tanadagi ko'plab fiziologik jarayonlarni tartibga soluvchi muhim endokrin bezlardan biridir. Gipofiz bezidan ajralib chiqadigan gormonlar tanadagi boshqa bezlar va organlar faoliyatini muvofiqlashtiradi va muhim hayotiy jarayonlarni boshqaradi. Gipotalamus periferik bezlarning transadenogipofizar boshqaruvida ishtirok etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Q.R.To'xtayev ,, Gistalogiya, sitologiya va embriologiya" Darslik,Toshkent 2020
- 2.K.A.Zufarov Gistalogiya 2005
- 3.E.Tursunov,, Gistalogiya" Darslik 2010
4. <https://dzen.ru/a/XuXaDTQdhWLGnmfh>
5. <https://medall.uz/gipofiz-bezi-nima-va-uning-gormonlari/>

SCIENTIFIC AND THEORETICAL ASPECTS OF ORGANIZING AND
MANAGING MARKETING ACTIVITIES OF SMALL BUSINESSES

Mumtozbeginim Kholmatova

Tashkent State University of Economics (PhD) student

mmumtozbeginim16@gmail.com

Abstract: *Marketing in small business is an integral part of the overall management system for applying internal real marketing (material and intellectual) to the organizational environment (competition, state regulation, economic and socio-cultural use). Marketing management is relevant for small businesses in the following aspects: developing market activities, ensuring the sustainability of their business; technological development, rapid mastering of innovative, new products and markets.*

Keyword: *Marketing management, small business entity, consumer communication, effective marketing mix, developing market activities.*

Introduction

Marketing management is a way for an organization to solve the problem of influencing demand, time and time in order to achieve its goals. Small business management requires monitoring demand in a consumer business, that is, a product (service) capable of individual use.

In marketing practice, the term “customer identification” can be defined as a synonym for the term “market resource”, since it is associated with the demand that constitutes existing and potential, individual and mass consumers. The characteristics of the marketing management tools of an enterprise (enterprise management) can be determined: $S_{mm} = f(P_n)$

S_{mm} – marketing management functions of an enterprise

P_n – elements of the enterprise's marketing mix

The main feature of marketing management for small businesses is to ensure a policy aimed at implementing the functions of an effective marketing mix. Accordingly, the basis of managing the marketing activities of small businesses is focused on maximizing the use of the elements of the marketing complex. In this case, the following can be considered as the main elements:

P_t - product policy factors affecting the creation of consumer value.

Planning the product policy of small businesses includes solving the following problems: product innovations (creating new products or updating existing ones); ensuring the quality and competitiveness of goods; creating and optimizing the product range; developing a packaging concept; presenting goods as a brand; analyzing and managing the product life cycle; placing products on the market. Here, the ability of a product to meet individual

needs is determined by developing its basic and distinctive characteristics; P_s- factors of trade policy affecting the increase in consumer value. Trade policy in the marketing activities of small businesses is the use of optimal sales channels, the use of means of generating demand in trade and stimulating sales, includes functions such as managing the movement of material flows, using e-commerce opportunities. The main objectives of this policy are the selection of product distribution channels and sales strategies.

P_n- factors of pricing policy affecting the increase in consumer value

In a small business entity, the use of pricing mechanisms in managing pricing policy includes the functions of setting prices in accordance with changing market conditions and the capabilities of a small enterprise. By carefully developing a pricing policy that allows you to take into account the total costs and the demand situation in the market to the maximum, it will be possible to set reasonable prices, create bonuses, discounts, and prepare for profitable investments;

P_n- factors of consumer communication policy to increase consumer value. The formation of a marketing communication policy of small business entities involves the substantiation of the main directions in the field of public relations, advertising, sales promotion, personal selling, etc. The use of marketing communications by small businesses is carried out in a complex of management decisions, through which the maximum results of commercial activities are achieved not only in terms of promoting goods, stimulating sales, but also in creating a corporate identity, improving the quality of customer service. From the point of view of practical application to the activities of a small organization, it is possible to understand that marketing is a management system in which all elements are interconnected and interdependent (planning, organization, motivation, control, analysis, coordination).

Marketing management is relevant for small businesses in the following aspects: developing market activities, ensuring the sustainability of their business; technological development, rapid mastering of innovative, new products and markets. It is advisable for small businesses not to strive for complete uniformity in managing marketing activities. The development and implementation of a management mechanism in each specific case depends on the specific characteristics and goals of the organization, the goods and services supplied.

LIST OF USED LITERATURE:

1. Abdukhalilova L. T. Internet marketing // Textbook. T.: TDIU. - 2019.; Bekmurodova G. Methodology of SWOT analysis of the use of digital marketing technologies in commercial banks //Economics and innovative technologies. - 2022. - T. 10. – no. 4. - S. 201-213.

2. Ergashhodzhaeva S. J. Genesis of the concept of the essence of innovative marketing //Theoretical & Applied Science. – 2018. – no. 3. - S. 113-119.; Ikramov M. A., Nabieva N.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

M. Znachenie osobennostey uslug v menedzmente predpriyatiy //Redaktsionnaya collegiya:
d-r ekon. Nauk, Prof. EA Gorbashko (ed. editor). - 2019. - T. 313.

3.Gafurov U. V. Improving economic mechanisms of state regulation of small business.
Monograph //T.: Finance. – 2016. – T. 208. – No. 6.

**O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING BOZOR
FAOLIYATINI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA MAMLAKAT
IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI**

Mumtozbeginim Kholmatova

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Assistent marketing kafedrası

e-mail: mmumtozbeginim16@gmail.com

Annotatsiya: *O'zbekiston mustaqillik davridan boshlab iqtisodiyotni rivojlantirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka alohida e'tibor qaratdi. Ichki bozorimizni sifatli raqobatbardosh mahsulotlar bilan to'ldirishda, aholi bandligini ta'minlash va daromadini oshirib borishi, farovonligining o'sishida asosiy omillardan deb tan olingan. Shuningdek, u jamiyatimizning ijtimoiy-siyosiy tayanchi va poydevori bo'lgan mulkdorlar sinfining, ya'ni o'rta sinfnining shakllanishi va mustahkamlanishini ta'minlovchi, jamiyatimizdagi ijtimoiy va siyosiy barqarorlikning kafolati va tayanchi, yurtimizni taraqqiyot yo'lidan faol harakatlantiradigan kuch sifatida qaraldi. Shunga asosan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish mamlakat iqtisodiy siyosatining eng muhim yo'nalishi sifatida qaraldi.*

Kalit so'zlar: *YAIMdagi hissasi, Chakana savdo, Eksport, b import, xususiy tadbirkorlik, mamlakatlar.*

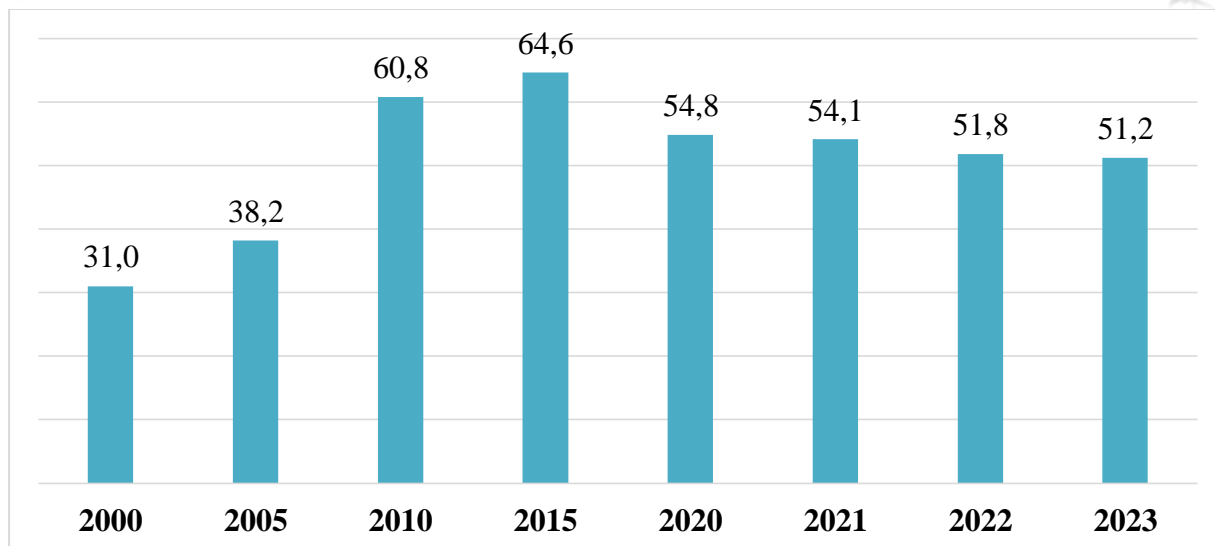
KIRISH. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka alohida urg'u berilishi sohaning quyidagi qator jarayonlarni ta'minlovchi omil sifatida baholanadi:

- iqtisodiyotda raqobat muhitini shakllantirish va rag'batlantirish;
- yirik korxonalar tomonidan ishlab chiqarish, iqtisodiy jihatdan samarasiz hisoblanuvchi mahsulot va xizmatlarni kooperatsiya asosida etkazib berish;
- yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiyotdagi ikkilamchi bandlikni ta'minlash;
- bozor tizimining moslashuvchanligini oshirish;
- ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni jadallashtirish;
- resurslarni tezkorlik bilan ishlab chiqarishga safarbar etish;
- davlat byudjetiga soliq tushumlari hajmining sezilarli darajada o'sishini ta'minlash;
- aholi daromadlarini oshirish va darajasini barqarorlashtirish va boshqalar.

Mustaqillik yillarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasiga davlat tomonidan katta e'tibor berilishi hamda uning qo'llab-quvvatlanishi natijasida sohaning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi ulushi yildan-yilga ortib bordi. Mustaqillik yillarining dastlabki pallasi – 1991-yilda kichik biznes, xususiy tadbirkorlikning YAIMdagi ulushi 1,5 foizni tashkil etgan, 2000-yilda ushbu ko'rsatkich 31 foizga, 2015-yilda 64,6 foizga, 2020-yilda 54,8 foizga, 2023-yilda esa 51,2 foizga etdi, ya'ni 2023-yil ko'rsatkichlari 1991-yilga nisbatan 33 barobarga, 2005-yilga nisbatan esa 1,3 barobarga o'sgan (2.1-rasm).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

2.1-rasm. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAIMdagi hissi, foizda.

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAIMdagi ulushi bo'yicha qayd etilgan ko'rsatkichlar aksariyat bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar ko'rsatkichlaridan yuqori hisoblanadi. Jumladan, ushbu ko'rsatkich Italiyada 60,0 foizni, Yaponiyada 55,0 foizni, Germaniyada 54,0 foizni, Buyuk Britaniyada 53,0 foizni tashkil etadi. MDH mamlakatlari guruhidan Qozog'istonda 25,6 foiz, Rossiya Federatsiyasida esa 20,0 foizga teng (2.2-rasm). **Kichik biznesning faoliyat sohalari, foizda**

Ko'rsatkichlar	2022-yil	2023-yil	2023-yil 2022-yilga nisbatan o'zgarishi
YAIM	51,6	51,2	-0,4
Sanoat	26,0	26,9	0,9
Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi	94,8	94,8	O'zgarmagan
Investitsiyalar	47,9	51,4	3,5
Qurilish	71,5	74,7	3,2
Chakana savdo	84,7	83,8	-0,9
Xizmatlar	49,4	47,7	-1,7
Eksport	31,2	29,0	-2,2
Import	49,5	50,7	1,2
Bandlik	74,4	74,1	-0,3

KO'B korxonalarini samaradorligi va raqobatdoshligini oshirishda innovatsion faoliyatni yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yangi mahsulot va xizmatlar turini yaratish, yangi texnologik jarayonlarni ishlab chiqish va ishlab chiqarishga joriy qilish KO'B korxonalarini barqaror rivojlanishining eng muhim omili bo'lib qolmoqda. Mahsulotlarning sifati va raqobatbardoshligini oshirish, moddiy va mehnat resurslarini iqtisod qilish, mehnat

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

unumdorligini oshirish hamda korxonalar faoliyatini tashkil etish va boshqarishni takomillashtirish bilan bog'liq zaxira imkoniyatlar innovatsion faoliyat bilan bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdirakhmonovich A. T. Avtomobil sanoatining sotish kanallarida raqamli marketing strategiyalardan foydalanish //international scientific conferences with higher educational institutions. – 2022. – T. 1. – №. 25.10. – C. 426-434.
2. Axson, D. Best practices in planning and performance management: radically rethinking management for a volatile world / D. Axson. – 3rd ed. – N. Y. : John Wiley & Sons, 2010. – 300 p.
3. Malhotra N. K., Birks D.F. (2006). Marketing research. An applied approach. Pearson Education Limited.

XITOIY TILIDA ONOMATOPEYANING
SINTAKTIK XUSUSIYATLARI

Tashmuxamedova Dildora Aziz qizi

Oriental universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada xitoy tilida taqlid so'zlarning gap tuzilishi tutgan o'rni ko'rsatib beriladi. Xitoy zabardast tilshunoslarining taqlidlar borasidagi fikrlari keltirilib, ularning gapdagi vazifasi misollar yordamida ochib beriladi. "Hozirgi zamon xitoy tili grammatikasi" asaridagi qarashlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: taqlidlar, onomatopeya, gap bo'laklari, ega, kesim, aniqlovchi, hol.

Xitoy tilida taqlidlarning sintaktik o'rni va vazifasi borasida ham tilshunoslar o'zlarining nazariyalaridan kelib chiqqan holda turli fikrlarni bildirganlar. Quyida to'plangan amaliy materiallar asosida taqlidlarning sintaksisda tutgan o'rnini tahlil qilamiz.

"Hozirgi zamon xitoy tili grammatikasi" asarida taqlidlarning turli xil sintaktik vazifa bajara olishi misollar yordamida ko'rsatib berilgan³¹.

1. Taqlid so'zlar gapda, asosan, hol va sifatlovchi fe'l kesim bo'lib keladi. Bunda taqlidni kesimga bog'lash uchun 地 bog'lovchisidan foydalanamiz. Ba'zan 地 qo'shilmaslik holatlari ham kuzatiladi.

1) 桌上的闹钟的嗒的嗒地在静夜里清脆地响着。

Stol ustidagi budilnik sokin tunda diring-diring etib tiniq jiringlaydi.

2) 抢叭了一声这抢是朝天放的，为了吓跑围过来的狗熊。

Quroldan paq etgan ovoz eshitildi, o'qatrofda izg'ib yurgan ayiqlarni qo'rqitish maqsadida osmonga otildi.

2. Aniqlovchi bo'lib kelishi mumkin, bunda 的 bog'lovchisi qo'shiladi.

1) 我躺着，从船底潺潺的水声，知道船还在走着。

Men yotgan vaqtimda qayiq tubidan bilq-bilq suvning ovozi eshitilgach, hali ham harakatlanotganimizni angladim.

3. Kesim bo'lib kelishi mumkin.

1) 她们轻轻划着船，船两边的水，哗，哗，哗。

Ular qayiqni yengil eshishdi, ikki tomondan suv bilq-bilq etdi.

4. To'ldiruvchi bo'lib kelganda 的 bog'lovchisi bilan keladi.

1) 火车从这里经过的时候，窗户都被震得哗啦哗啦的。

³¹ 刘月华等著. 使用现代汉语语法. 增订本. - 北京: 商务印书馆, 2001. - 455页.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Poyezd bu yerdan o‘tganida derazalar qimirlaganidan zirillab ketdi.

5. Ega vazifasida kelishi mumkin (juda kam uchraydigan holat).

自然喽,我的叽哩呱啦是出了名的,厂里谁不知道?

Tabiiyki, mening baqir-chaqirim mashhur, zavodda kim buni bilmas ekan?

Biror narsaning tovushini izohlaganimizda ega vazifasida kelishi mumkin, bunda taqlid so‘z egalikni ifodalovchi so‘zni olib otlashadi.

6. Murakkab komponent sifatida kelib, taqlid so‘z tinish belgisi orqali gapdan ajralib turadi.

1) “*笃! 笃! 笃!*”声音那么沉闷,就同我的心情一样。

“G‘oq-g‘oq-g‘oq!” O‘rdaklarning ovozi xuddi mening kayfiyatim kabi xira edi.

Tilshunoslar xitoy tilining tabiatidan kelib chiqqan holda sintaktik tahlil qilishgan. Biroq, taqlidlarning murakkab komponent va alohida gap sifatida kelishi, nazarimizda, bir xildek. Umumiy jihatdan qo‘shirnoq yoki tinish belgilari orqali gapdan ajralib turibdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 现代汉语辞海 (套装共3册) (最新修订版) — 北京: 中国书籍出版社, 2011. – 1450页.
2. 吕叔湘. 语法修辞讲话. – 北京: 中国青年出版社, 1979. – 250页.
3. 现代汉语词典: 商务印书馆创立115周年纪念版/中国社会科学院语言研究所词典编辑室编. 第6版. – 北京: 商务印书馆, 2012. – 1874页.
4. Tashmuxeamedova, D. (2024). XITOIY VA O‘ZBEK TILIDAGI TAQLID SO‘ZLARNING MORFOLOGIK TIPOLOGIYASI. Development of pedagogical technologies in modern sciences, 3(9), 148-156.
5. Tashmuxeamedova, D. A. Q. (2023). XITOIY TILIDA TAQLID SO‘ZLARNING MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(12), 324-330.
6. Tashmuxeamedova, D. A. Q. (2022). DUNYO TILSHUNOSLIGIDA TAQLID SO‘ZLAR BORASIDAGI LEKSIK-SEMANTIK QARASHLAR TAHLILI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 21), 65-70.

**5-9 SINF O'QUVCHILARINING SINFDAN TASHQARI TADBIRLAR
VOSITASIDA IJTIMOIIY TASHABBUSKORLIGINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHAKLLARI**

Avlaev Avloqul Bayonovich

Kitob tumanidagi 4-umumiy o'rta ta'lim maktabi direktori

Annotatsiya. *Bu tadqiqot davomida, 5-9 sinf o'quvchilarida sinfdan tashqari tadbirlar vositasida ijtimoiy tashabbuskorlikni rivojlantirishning pedagogik ish shakllari muhokama qilinadi. Bu mavzu muhimdir, chunki ijtimoiy tashabbuskorlik o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlantirishida muhim o'rin egallaydi. Tadqiqotchilar, bu jarayonni o'quvchilarning jamiyatga integratsiyasini ta'minlash uchun pedagogik metodlarni qanday qo'llab-quvvatlashi mumkinligini o'rganishlari lozimligini hisoblaydilar.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy tashabbuskorlik, pedagogik ish shakllari, tashqari tadbirlar, sinfdan tashqari o'qish, o'quvchilar rivojlantirish, integratsiya, tashqi faoliyatlar, sport va madaniy meroslar, chorakchi faoliyatlari, ijodiy guruh ishlari.*

Kirish. Bu tadqiqot davomida, o'quvchilar tashqi tadbirlar, masalan, sport va madaniy meroslar, chorakchi faoliyatlari, ijodiy guruh ishlari kabi vositalar orqali ijtimoiy tashabbuskorlikni rivojlantirishlari mumkin. Bu pedagogik metodlar o'quvchilarning jamiyatga qo'shilishini va jamiyatda faol ishtirok etishini o'rgatish uchun qulaydir. Maqolaning boshida mavzu ma'qul va muhimligi to'g'risida ogohlantirish mavzusi bo'lishi kerak. Bu qismda, ijtimoiy tashabbuskorlikning o'quvchilar uchun qanday ahamiyati mavjudligi, bu tashabbuskorlikning o'quvchilarning ijtimoiy qabuliyati, shaxsiy rivojlanishi va jamiyatga foydasi haqida gapirilishi kerak.

Maqsad va vazifalar. Bu qismda, ijtimoiy tashabbuskorlikning o'quvchilarning rivojlanishi va o'quv jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, buning ta'siri o'quvchilar uchun qanday foydali bo'lishi, shaxsiy va jamiyat darajasini oshirishi haqida muqobil ko'rsatmalar va tahlillar qo'llaniladi. Bu ko'rsatmalar ilmiy ma'lumotlarga asoslangan bo'lishi kerak va o'quvchilarga ijtimoiy tashabbuskorlikning shuningdek, o'zaro munosabatlarini qanday takomillashtirishi, tadbirlarga qanday qatnashishi, o'zini o'rganish va rivojlanish uchun qanday imkoniyatlarni yaratishi to'g'risida tushunchalar berishi kerak.

Bu qismda, ijtimoiy tashabbuskorlikni rivojlantirish uchun pedagogik usullar va metodikalar to'g'risida ma'lumotlar beriladi. Masalan, o'quvchilar bilan interaktiv tadbirlar, talabalarning ijtimoiy tashabbuskorligini rivojlantirish uchun o'z-o'zini ifoda qilishi va qanday imkoniyatlar yaratish, guruh ishlari, ijtimoiy tadbirlar va proyektlar, o'quvchilar bilan interaktiv diskussiyalar, taqdimotlar va ko'nikmalar kabi pedagogik metodlar keltirilishi kerak.

Tadqiqot usullari va tashkil etilishi. O'quvchilar sinfdan tashqari jamoatchilik tadbirlari va faoliyatlarida qatnashishi bilan ijtimoiy tashabbuskorlikni rivojlantirish

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

mumkin. Masalan, sport tadbirlariga, teatr va musiqa dasturlariga, ijtimoiy xizmat faoliyatlari va turli xil o'quvchilik klublariga qatnashish o'quvchilarning jamiyat bilan yaqinroq bog'lanishiga yordam beradi.

O'qituvchilar va murabbiylar o'quvchilarga jamoatchilikda aktiv ishtirok etish va o'zlarining o'zgartiruvchi ro'yxatlarini o'qitish orqali ijtimoiy tashabbuskorlikni rivojlantirishlari mumkin. Ular o'quvchilarga qo'llanma, ko'nikmalar va qo'llanmalar tayyorlashda yordam bera oladilar.

O'quvchilar va o'qituvchilar jamoat ichidagi muammolarga yechim topish uchun birgalikda ijtimoiy dasturlar va proyektlar tuzish orqali bir-birlariga yordam berishlari mumkin. Masalan, o'quvchilar o'quv jarayonlarida yoki sinfdan tashqari tadbirlarda hamkorlik qilishlari uchun boshqa sinflar yoki o'qituvchilar bilan hamkorlik qilishlari mumkin.

O'qituvchilar dars soatlarida ijtimoiy masalalarni, masalan, odob-axloq, moliya va ekologiya bilan bog'liq muzokaralar yoki ijtimoiy muammolarga bag'ishlangan muloqotlar, taqdimotlar va ko'nikmalar orqali o'quvchilarning ijtimoiy tashabbuskorlik darajasini oshirishlari mumkin.

O'quvchilar o'zlarining ijtimoiy tashabbuskorlik darajasini oshirish uchun shaxsiy rivojlanish dasturlariga qatnashishi mumkin. Bu dasturlar o'quvchilarning o'zlarining maqsadlarini aniqlash, liderlikni rivojlantirish, mas'uliyatni o'rganish va jamoatchilikni rivojlantirishga yordam beradi.

O'quvchilarga birinchi yordam, qo'llanma tayyorlash va boshqa ko'plab foydali kurslar o'tkazish orqali, ularning ijtimoiy tashabbuskorlik darajasini oshirishlari mumkin. Bu tadbirlar o'quvchilarga jamiyatga foydali a'zolariga aylanish va ularning o'zlarining o'qitish bilan bog'liq ta'limlarni rivojlantirishlari uchun ham muhimdir.

Tadqiqot natijalari va ularni muhokama qilish. Bu pedagogik ish shakllari o'quvchilarning ijtimoiy tashabbuskorlikni rivojlantirish uchun samarali vositasi sifatida qo'llaniladi. Shaxsning o'zi ortib borayotgan faolligi asosida bolaning shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirish g'oyasi. Shu bilan birga, biz nafaqat bilimning izchilligi, balki shaxsning motivatsion-qiyamat, axloqiy-amaliy va intellektual-kognitiv sohalari haqida ham gaplashishimiz kerak, faqat uning birligida unga ijodiy xarakter beradi. Tuyg'ular, munosabatlar, ideallar bilim va mahoratdan kam emas. Bolaga bolalar va kattalar o'rtasidagi ijodiy hamkorlik munosabatlarining etakchi roli, har ikki tomonning qadr-qimmatini o'zaro hurmat qilish bilan o'zini o'zi anglash shakllari va vositalarini tanlashda maksimal erkinlikni berish g'oyasi. Erkinlik muammosi, birinchi navbatda, har xil faoliyat turlarida shaxsiy o'zini oz'i anglash erkinligidir.

Tilshunoslik quyidagi yo'nalishlarda ifodalanishi mumkin:

1. Dialekt va og'zaki nutq.
2. Folklordagi lingvistik o'ziga xoslik.
3. Mahalliy mualliflarning badiiy asarlarida lingvistik va uslubiy o'ziga xoslik.
4. Xalq frazeologiyasi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

5. Onomastika (toponimika va antroponimika).

6. Shaharning jonli nutqida soʻz yaratish.

7. Mintaqaning tilshunos olimlari.

Tilshunoslik boʻyicha ishlarni 5-sinfdan boshlash tavsiya etiladi, chunki 5-sinfdan tilning yaxlit tizim sifatida gʻoyasi shakllanadi va 11-sinfgacha davom etadi. Tilshunoslik materiallarini jalb qilish bilan ishlashning samaradorligi shundan iboratki, vazifalar tizimi va ularga javob izlash turli xil tadbirlarni oʻz ichiga oladi: ota-onalar bilan suhbat, eski taymerlar, lugʻatlar bilan ishlash, fayl kabinetini tuzish, toʻplangan materiallarni tahlil qilish va tizimlashtirish, hisobot yozish.

Sinf va darsdan tashqari taʼlimning oʻzaro taʼsirining muvaffaqiyatiga quyidagi shartlar yordam beradi.

* asosiy va darsdan tashqari taʼlimning miqdoriy nisbati shunday boʻlishi kerakki, biri boshqasiga xalaqit bermaydi;

* darslarda maktab oʻquvchilarining darsdan tashqari vaqtlarida olgan tajribasidan foydalanish;

* bolalar darsdan tashqari mashgʻulotlarda olgan bilimlaridan foydalanish;

* darsdan tashqari ishlarning mazmuni talabalar uchun zamonaviy, tuzilgan, mazmunli boʻlish.

Xulosa. Har bir oʻquvchi sinfdan oʻzini oʻzi boshqarishning ishtirokchisi boʻlishi, jamoaviy fikr va ijtimoiy hayotga taʼsir qilishi, oʻzini turli rollarda sinab koʻrishi kerak: rahbar, tashkilotchi va ijrochi rovida. Bolalarning oʻzini oʻzi boshqarish organlari juda xilma-xil va moslashuvchan, vaqtinchalik (tashabbuskor guruhlar) yoki doimiy (sinf aktivi) boʻlishi kerak. Sinf almashtiriladigan tarkibga ega guruhlarga boʻlinadi. Ixtiyoriylik va raqobat tamoyillari amal qiladi. Loyiha mavzusi oʻquvchilarning qiziqishlari va ularning hozirgi ehtiyojlariga mos kelishi kerak. Faqat bu holda biz oʻquvchining baquvvat, "chin yurakdan" faoliyatini kuzatishimiz mumkin. Loyiha mavzulari ham ijtimoiy yoʻnaltirilgan va ijtimoiy ahamiyatga ega boʻlishi kerak. Bu loyiha faoliyatini ijtimoiy kompetentsiyani rivojlantirishga koʻproq yoʻnaltirishga imkon beradi: maktab oʻquvchilarining ijtimoiy institutlar bilan aloqasini mustahkamlash, jamiyatdagi oʻzaro taʼsir mexanizmlari toʻgʻrisidagi bilimlarni kengaytirish, fuqarolik, iqtisodiy va boshqa ijtimoiy kompetentsiyalarni oshirishdan iborat.

ADABIYOTLAR:

1. Golub G. B., Perelygina E. A., Churakova O. V. loyiha usuli — kompetentsiyaga yoʻnaltirilgan taʼlim texnologiyasi: -samara: "oʻquv adabiyoti" nashriyoti, "Fedorov" nashriyoti, 2006. 176 sahifa

2. Rahmonova, M. (2024). BADIY GIMNASTIKADA AKROBATIKA MASHQLARINING RIVOJLANISHI. Research and implementation, 2(5), 129-133.

3. Khairullo, A., & Mohinur, R. (2022). Analysis of Physical Development Indicators. Eurasian Research Bulletin, 13, 8-14.

4. Проблемы теоретической подготовки по физической культуре учащихся 8-9 классов общеобразовательных школ. НИ Латипова., Science and innovation 2 (Special Issue 4), 111-116

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA O'RNI VA AHAMIYATI

Avlaev Avloqul Bayonovich

Kitob tumanidagi 4-umumiy o'rta ta'lim maktabi direktori

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida raqamli transformatsiyaning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini interaktiv, samarali va individual qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan usullarga aylantirish imkonini berishi ta'kidlanadi. Shuningdek, ta'limda sun'iy intellekt, masofaviy ta'lim platformalari, elektron darsliklar va virtual haqiqat texnologiyalarining joriy etilishi bilan bog'liq afzalliklar va istiqbollar muhokama qilinadi. Raqamli transformatsiyaning asosiy muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari ham batafsil ko'rib chiqilgan. Maqola raqamli ta'limni rivojlantirishning dolzarb masalalarini o'rganishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, raqamli transformatsiya, innovatsiya, texnologiyalar, masofaviy ta'lim, sun'iy intellekt, elektron darsliklar, infratuzilma, interaktiv usullar, maktab ta'limi.

Zamonaviy dunyoda raqamli transformatsiya hayotning barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Ta'lim sohasida bu jarayon o'quvchilarni kelajakning murakkab muhitiga tayyorlash, bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish va ta'lim jarayonini samaraliroq qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Raqamli texnologiyalar, masofaviy ta'lim platformalari, elektron darsliklar va sun'iy intellekt kabi innovatsiyalar umumiy o'rta ta'lim maktablarini global miqyosda rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Ta'limda raqamli transformatsiya – bu ta'lim jarayonlariga zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali o'quv jarayonlarini samarali va innovatsion qilish jarayonidir. Ushbu transformatsiya ta'lim tizimini takomillashtirish, o'qitish usullarini yangilash va o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Asosiy mazmuni:

Raqamli vositalar va texnologiyalarni qo'llash:

Kompyuterlar, planshetlar, interaktiv doskalar.

Masofaviy ta'lim platformalari (masalan, Zoom, Google Classroom, Moodle).

Elektron darsliklar va ta'lim resurslari.

O'quv jarayonlarini avtomatlashtirish:

O'quvchilarning faoliyati va baholarini kuzatish uchun dasturlar.

Onlayn testlar va baholash tizimlari.

O'quv uslublarini innovatsion qilish:

Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari yordamida darslarni interaktiv qilish.

Sun'iy intellekt (AI) yordamida shaxsiylashtirilgan ta'lim rejalarini yaratish.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Raqamli transformatsiya va ta'lim. Raqamli transformatsiya ta'lim tizimida an'anaviy usullardan zamonaviy texnologiyalarni qo'llashga o'tishni anglatadi. Bunda quyidagi jarayonlar amalga oshiriladi:

- Ta'limning barcha bosqichlarida texnologiyalardan foydalanish;
- Onlayn va oflayn darslarni uyg'unlashtirish;
- O'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun interaktiv usullardan foydalanish.

Raqamli transformatsiyaning maktab ta'limiga ta'siri. Raqamli texnologiyalar umumiy o'rta ta'lim maktablarida quyidagi sohalarida sezilarli ta'sir ko'rsatadi:

1. O'quv jarayonining samaradorligi: Texnologiyalar yordamida o'quvchilarga vizual va interaktiv materiallar taqdim etiladi, bu esa ularning bilimlarni tezroq o'zlashtirishiga yordam beradi.

2. O'qituvchilar uchun qulaylik: O'quv dasturlarini rejalashtirish va baholashda avtomatlashtirilgan vositalar o'qituvchilarning vaqtini tejaydi.

3. Maktab rahbariyati uchun boshqaruv: Raqamli platformalar yordamida o'quv jarayonini boshqarish va nazorat qilish osonlashadi.

Raqamli infratuzilma va uning ahamiyati. Raqamli transformatsiya muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun maktablarda quyidagi infratuzilma talab etiladi:

- Yuqori tezlikdagi internet va tarmoq qamrovi;
- Kompyuter va planshetlar kabi zamonaviy texnik vositalar;
- Raqamli ta'lim platformalari va maxsus dasturiy ta'minot.

Davlat siyosati va xususiy sektorning hamkorligi bu infratuzilmani rivojlantirishda asosiy o'rin tutadi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari. Raqamli transformatsiya jarayonida duch kelinadigan asosiy muammolar quyidagilardir:

- Maktablarda texnologiyalarning yetishmasligi;
- O'qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasining pastligi;
- Moliya va resurslarning cheklanganligi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin:

1. O'qituvchilar uchun maxsus trening va seminarlari tashkil etish.
2. Xususiy sektor bilan hamkorlikda maktablarni texnologiyalar bilan jihozlash.
3. Davlat miqyosida raqamli ta'limni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish.

Kelajakdagi istiqbollari. Raqamli transformatsiya ta'lim tizimining kelajagini shakllantirishda asosiy o'rin tutadi. Virtual haqiqat (VR), sun'iy intellekt (AI) va blokcheyn kabi ilg'or texnologiyalar maktab ta'limiga kengroq joriy qilinmoqda. Buning natijasida o'quvchilar nafaqat bilim olish, balki real hayotda o'z qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniga ega bo'ladilar.

Xulosa qilib aytish mumkinki umumiy o'rta ta'lim maktablarida raqamli transformatsiya nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki o'quvchilarning kelajakda raqamli iqtisodiyot talablariga moslashishiga xizmat qiladi. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

texnologik infratuzilmani rivojlantirish, o'qituvchilarni tayyorlash va davlat siyosatini yanada takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tojiboyev A., Karimov S. "Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar roli". Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori: "Raqamli iqtisodiyot va raqamli ta'limni rivojlantirish dasturi".
3. Smith J., Digital Transformation in Education. Springer, 2021.
4. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi: Ta'limda raqamlashtirish bo'yicha metodik qo'llanma, 2023.
5. UNESCO: Digital Learning in Developing Countries. 2020.
6. World Economic Forum: The Future of Jobs Report 2023.
7. OECD: Education at a Glance 2022. Paris.

«O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI» AJ NING YO'LOVCHI TASHISH
XIZMATINI INDEKATSION BAHOLASH

G'ayrat Rakhmonov

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent
axborot texnologiyalari universiteti*

Annotatsiya: mazkur maqolada «O'zbekiston temir yo'llari» AJ ning yo'lovchi tashish xizmatini takomillashtirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini bosh muammoviy holatlari va e'tibor berilishi lozim bo'lgan jihatlarining tahliliy asoslari aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: xizmatlar diversifikatsiyasi, yo'lovchi tashishi xizmatini takomillashtirish, xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish.

Yo'lovchilar uchun manzilga yetishga mo'ljallangan xizmatlardan foydalanish ahamiyati o'ta muhim bo'lib, bunda biznes etikasi, ergonomika, marketing hamda individual menejment singari asosiy funksional yondoshuvlarga tayanadi. Masalan, xizmatlar qanchalik hashamatli va sifatli bo'lmasin, yo'lovchiga qilingan nomunosib munosabat salbiy taasurot hamda keskin printsiplial ziddiyatga sabab bo'ladi, boznes etikasiga amal qilish orqali esa hashamat va sifatga bo'lgan mijozning istaklarini yumshatish yoki qondirish imkoniyati yuzaga keladi. Bunda esa ilmiy-tahliliy yondoshuvlarning inobatga olinishi natijasida yo'lovchilarda xizmat ko'rsatish sifatini ko'p bosqichli kompleks baholash tarkibi va mezonlarini baholash orqali aniqlash maqsadga muvofiq bo'ladi (1-2 jadvallar).

Iste'molchi tanlovi nazariyasiga ko'ra transport vositalaridan foydalanishda tayyoralar birinchi o'rinda bo'lsa, ikkinchi o'rinda suv transporti hamda keyingi o'rinda temir yo'l transporti turadi.³² Yuqorida keltirilgan kuzatuv mulohazalarini majvud holatini aniqlashda tahliliy asoga ko'ra natijaviyligi yo'l kira uchun xarajat, poyezd yo'lovchilarining poyezddagi qulayliklar uchun qilgan xarajat, yo'lovchilarni tashishdagi qulayliklarni takomillashtirish xarajatlari tegishli savollarga javob olish imkonini yaratib beradi.

1-jadval. «O'zbekiston temir yo'llari» AJ xizmatidan foydalanishning yo'l kira uchun xarajatlari, 2019-2023 yy³³

Yillar	Yo'l kira uchun xarajatning iqtisodiy salohiyati	Poyezdda yo'lovchini tashishga qilingan umumiy (amortizatsion, texnik) xarajat;	Poyezd yo'lovchilarining poyezddagi qulayliklar uchun qilgan xarajatlari	Yo'lovchilarni tashish uchun temir yo'l kompaniyasi tomonidan qilingan operatsion xarajatlar
O'lchov	foizda	mlrd. so'm	mlrd. so'm	mlrd. so'm

³² Oecd.com (transport value)

³³ Muallif hisob-kitobiga ko'ra shakllantirildi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

birligi				
2019	0,0237929	2,741	0,32892	0,03279
2020	2,5471	0,025471	0,01	2,5471
2021	0,032373295	3,247	0,0048705	0,0048
2022	0,0172975	2,325	0,43225	0,293
2023	0,014372	2,72	0,3808	0,902

Mazkur tahlil natijalari «O‘zbekiston temir yo‘llari» AJning «Afrosiyob» poyezdi misolida olingan bo‘lib, 2019-yilda yo‘l kira uchun xarajatning iqtisodiy salohiyati 0,02 foizni tashkil etadi, bunda esa asosiy holat me‘yor darajasidan ancha yuqori darajaga egaligi evaziga salmoqli o‘ringa ega. Shuningdek, mazkur natijaviylik 2019-yilda O‘zbekistonning iqtisodiy strategik rivojlantirish sharoitidan o‘tgan bosqichi sanalib, yo‘l kiralarning umumqabul darajasidan foydalanish yuqori bo‘lgan. Mamlakat aholisining har 14-chi fuqaro foydalanganligiga to‘g‘ri keladi. 2020-yilda mazkur ko‘rsatkich har 13-chi fuqaro tomonidan temir yo‘l xizmati foydalanuvchi bo‘lganligini nazarda tutsa, ushbu davrda hukmron bo‘lgan Covid-19ning ta‘siri natijasida 2019-yilga nisbatan operatsion xarajalari nisbati yuqoriligi ulushi oshgan.

2021-yilda yo‘l kira uchun xarajatning iqtisodiy salohiyat yuzasidan Covid-19 sharoitida o‘rnatilgan karantindan charchagan aholi keskin to‘y va hashamlarni amalga oshirishga intilishi natijasida, shuningdek xalqning karantindan chiqib mamlakat aholisini o‘zaro yaqinlarini ziyorat qilishga intilishi yuqori bo‘lgani hisobiga 0,03 foizni tashkil etgan bo‘lsa, aholining har 10 tadan bir nafari temir yo‘l xizmatidan foydalaniganligini anglatadi. Umumiy holda yo‘l kiraning aholining barcha qatlami uchun karmonbop bo‘la olgan.

2022-yilda 2020-yilga nisbatan foiz ko‘rsatkichi salkam 2 barobarga kamaygan bo‘lib, 0,017 foizni tashkil etgan. Bunda esa asosan yo‘lovchini tashishga qilingan amortizatsion va texnik xarajatlarning umumiy qiymati nisbatan past bo‘lgani hamda qulayliklar uchun qilingan xarajatlarning nisbatan yuqori bo‘lgani evaziga qayd etilgan. Bu o‘z navbatida har 19-chi fuqaroning temir yo‘l xizmatidan foydalanishga qadar tushib ketganligini sabab sifatida e‘tirof etish mumkin.

2023-yilda yo‘l kira uchun qilingan xarajatning iqtisodiy salohiyati 0,14 foizga qadar kamayib, bu holatning asosiy sababi 2023-yilda yo‘lovchilarni tashish uchun korxonalar tomonidan qilingan operatsion xarajatlarning yuqori bo‘lgani bilan izohlanadi. Bunday holat kelgusida temir yo‘l transporti xizmatida yo‘lovchilarni tashish yuzasidan mijozlarni boy berishga yetaklash ehtimoli o‘ta yuqori bo‘lib, uni bartaraf etish maqsadida chiptalarga narx qo‘yish siyosatini motivatsion hamda iqtisodiy jihatdan diversifikatsiya qilish tavsiya etiladi.

Poyezd yo‘lovchilarining poyezddagi qulayliklar uchun qilgan xarajati deganda asosan qulaylik yaratish tushunilsada, har qanday korxonaning barqaror o‘shishiga qiziqish bildirgan boshqaruvchi tomonidan korxonalar qadriyatlarida kompleks yondoshuv asosida zararsiz xizmat, madaniy hordiq taqdim eta oladigan hamda ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

jihatlarini ham inobatga oladilar. Jumladan, zararsiz xizmat tarkibida shovqin, tebranish hamda toza havo bilan bog'liq asosiy muammolarni bartaraf etishga qaratiladi, ya'ni shovqin har qanday mashinaning ajralmas elementi bo'lgani bois poyezdlar shovqinni kamaytiradigan bir qator funksiyalar bilan jihozlanadi.

2-jadval. Poyezd yo'lovchilarining poyezddagi qulayliklar uchun qilgan xarajati³⁴

2023 y	Toshkent Samarqand	Toshkent-Qarshi	Toshkent-Buxoro	O'rtacha	2019-2022y o'rtacha
Yo'lovchining manziliga yetish mobaynida poyezdning to'xtash soni	2	3	4	3	3
To'xtashlar sonida poyezdga chiqqan yo'lovchilarning soni	74272	59118	82128	71839,3	177571,1
Poyezdlarning yo'nalishda harakatlanishi davomida vaqt oralig'i (soat)	2	3	4	3	3
Har bir yo'lovchining sarflagan vaqt qiymati (chipta narxi, so'm)	55144	62721	72830	63565	66372
Poyezdning o'rtacha tezligi (km/soat)	250	250	255	251,67	378,3
Har bir yo'lovchiga to'g'ri keladigan masofa (km/soat)	297,09	236,472	322,07	285,21	281,25
Natija	546117170	741629349	1595099491	913338576	2357149957
mln.so'mda	546,117	741,629	159,509	913,339	2357,15

Yuqoridagi jadvalga ko'ra 2023-yilda Toshkent-Samarqand yo'nalishi bo'yicha to'xtashlar soni 2 ta bo'lib, uning Buxoroga qadar soni oshib boradi, eng ko'p yo'lovchilar Buxoro hamda Samarqandga yo'l olib, undagi temir yo'l transporti xizmatining samaradorligini oshirishga nisbatan bo'lgan talabni yanada oshirish zaruratini anglatadi. Buxoroga qadar poyezd yetib borgunga qadar 4 marta to'xtashi davomida to'xtash davomiyligi jami 45 daqiqani tashkil etadi. Biroq uning oralig'ida poyezdlar to'xtash yo'laklarida transport xizmatiga taaluqli bo'lmasada, uning hududida ko'rsatilayotgan xizmatlarga ham yo'lovchilarning munosabati shakllanishi natijasida, ba'zi to'xtash bekatlaridagi ximzatlar va uning sifatiga alohida e'tibor berish lozimdir. Bu avvalambor oziq-ovqat hamda esdalik mahsulotlari bilan bog'liq bo'lib, o'z navbatida har bir bekatda chegaralangan darajada mahsulotlarning mavjudligi temir yo'lning ichida mavjud bo'lmagan do'kon hamda iste'mol mollari olishga nisbatan qoniqmaslik hissi iste'molchi tanlovini salbiy bo'lishini ta'minlashga xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, shuni alohida e'tirof etish joizki, barcha rivojlangan mamlakatlarning temir yo'l transporti xizmatida

³⁴ Muallif hisob-kitoblariga ko'ra shakllantirildi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

to'xtash bekatlarinida yo'lovchi uchun tinglash quloqchinlari va kitoblar berilishi, shuningdek, sovuq bo'lishi ehtimolida qalin yopinchiq odiyollari, bo'yin og'rig'iga qarshi maxsus yostiqlar hamda havo yetishmasligi holatida maxsus havo qopchalari beriladi. Biroq, mamalaktimizdagi temir yo'l transporti xizmatida bu kabi xizmat ko'rsatish turlari mavjud emas.

Ba'zi temir yo'l stansiyalarida tegishli hududning tarixi bilan bog'liq lavhalar va uning asosida muzeylar bor bo'lib, ularning aksariyati chiqindi mahsulotlardan hamda agromahsulotlardan qilingan qadriyatlarni aks ettiruvchi yarmarka kabi tashkil etilgan, jumladan, Avstraliyada, Xitoyda hamda Polshada. Bu to'xtash bekatlaridagi vaqtning mazmunli o'tishini hamda esdalik sovg'arini xarid qilis imkonini beradi. Biroq ko'plab rivojlangan mamlakatlarning temir yo'l bekatlarida asosiy e'tiborni oziq-ovqat va uning sifatiga e'tiroq etgan holda yetkazib berish xizmatini poyezdning reysiga qarab mo'ljallni olishga, poyezdning ichki tarkibida ovqatlanish hududini estetik jihatini oshirishga, shuningdek, bolalarning mazmunli vaqt o'tkazishlarini ta'minlashga qaratilgan bo'ladi.

To'xtashlar sonida poyezdga chiqqan yo'lovchilarni sonini sarhisobini olib borish temir yo'l transportida ko'rsatiladigan xizmatlarning yangilanishi hamda tezkor munosabat bildirilishi uchun muhim sanaladi, bu shuningdek xizmatning nechog'lik sifatli olib borilishi hamda uning xalqaro darajada munosib holatda olib borilishini ta'minlashga qaratilgan xizmat infratuzilmasining mexanizmini ifodalaydi. Toshkentdan Samarqandga qadar yo'lovchilarning soni salkam 75 mingga yetgan bo'lib, uning turistik salohiyati, shuningdek mazkur hududdan Navoiyga qarab yo'l oluvchi yo'lovchilarni ham qamrab olganini inobatga olgan holda pandemiya davrida ham temir yo'l transporti faoliyat yuritgan davrda katta hajmni tashkil etgan. Toshkent-Qarshi yo'nalishida yo'lovchilar Toshkent-Samarqanddan keyingi yo'lni ham tashkil etishini inobatga olgan holda jami 133390 yo'lovchini o'z ichiga olgan bo'lib, bu O'zbekiston aholisining 0,41 foiziga to'g'ri keladi. Toshkent-Buxoro yo'nalishida jami yo'lovchilarni sarhisobi boshqa yo'nalishlardagi yo'lovchilarga qaraganda eng katta qamrovni egallagan bo'lib, mazkur manzilga yetgunga qadar Samarqand orqali ham o'tishi belgilangan, qolaversa ushbu hudud turistik zona hamda Surxondaryo, Xorazm viloyatlarining ba'zi qismlariga yetib olish uchun qulayliklari tufayli yo'lovchilari ko'p bo'lgan. Toshkentdan-Samarqand-Qarshi-Buxoro yo'nalishlarining barchasida jami 215518 ta yo'lovchilar sayohat qilgan bo'lib, bu O'zbekiston aholisining 0,66 foizini tashkil etishiga to'g'ri keladi.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra temir yo'l transportida ko'rsatiladigan xizmatlarning samaradorligini baholash tahlillari asosan xizmatlar diversifikatsiyasi hamda segmentatsiyasi amalga oshirilishini, shuningdek, u orqali qo'shimcha qiymat yaratishga qaratilgan mexanizm to'laqonli ishlab chiqilmaganligi bois uni ishlab chiqish hamda faollashtirish zarurati yuzaga keladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Raxmonov, G. Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda xorij mamlakatlarning tajribasi. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, Vol. 1 No. 4 (2024), -2024. -B1430-1434.
2. Raxmonov, G. Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, Vol. 1 No. 4 (2024), -2024. -B1444-1449.
3. Raxmonov, G. Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishning zamonaviy yechimlari. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, Vol. 1 No. 5 (2024), -2024. -B 557-563.
4. Rahmonov G. TEMIR YO'L TRANSPORTIDA XIZMAT KO'RSATISH FAOLIYATINI BAHOLASH TAVSIFI // Экономика и социум. 2024. №6-2 (121).). – С. 555-563
5. Rahmonov G. "O'zbekiston temir yo'llari" AJning tashkiliy iqtisodiy faoliyati holati // Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 554-559.
6. Rahmonov G. Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish faoliyatini baholash usullari va bosqichlari // Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 545-553.
7. Rahmonov G'.I. Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda xorij mamalatlarning tajribasi va qo'llash darajasi. Экономика и социум. 2024. – №. 6-2 (121). – С. 541-545.
8. Rahmonov G'.I. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan ko'rsatiladigan xizmat faoliyati va uning samaradorligini baholash. "Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar" ilmiy va ilmiy texnik onlayn konferensiya. Vol. 18 (2024), 08.08.2024 y, 3-6 b
9. Rahmonov G'.I. Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish samaradorligini baholashning ilmiy-nazariy asoslari. "WORLDLY KNOWLEDGE " ilmiy tadqiqotlarni qo'llab quvvatlash markazi tomonidan "Ilm-fan yangiliklari" mavzusidagi №1-sonli ko'p tarmoqli, ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiyasini Vol. 4 No. 1 (2024). 08.06.2024, 3-6 b

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

TALABALAR TOMONIDAN SODIR ETILAYOTGAN JINOYATLARNING JAMIYATGA TA'SIRI

Hikmatov Muhridin Izzatillo o'g'li

Toshkent shahri IIBB XPB Profilaktikka katta inspektori, Kapitan

Annotation. *Ushbu maqolada talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning jamiyatga ta'siri o'rganiladi. Talabalar, jamiyatning kelajagini shakllantiruvchi muhim qatlam sifatida, ko'plab sohalarda ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlar yaratishi mumkin. Maqolada talabalar jinoyatlarining turli shakllari, bu jinoyatlarning jamiyatdagi ta'siri, shuningdek, ularni oldini olish uchun amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Talabalar jinoyatlarini tushunish va ularga qarshi samarali kurashish jamiyat barqarorligini saqlash va ijtimoiy rivojlanishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.*

Keywords: *jinoyatlarni oldini olish, psixologik omillar, ta'lim tizimi, talabalar, jinoyat, jamiyatga ta'sir, ijtimoiy barqarorlik, yoshlar va jinoyat, huquqbuzarlik*

Kirish. Jinoyatlar insoniyat tarixida har doim mavjud bo'lgan va ularning jamiyatdagi ta'siri keng va xilma-xil. Talabalar, jamiyatning eng faol va kelajakka qadam qo'yayotgan qatlamlari sifatida, ko'plab sohalarda o'zgarishlarni yaratishga qodir. Biroq, ayrim talabalar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar jamiyatda muammolarni keltirib chiqaradi va ular jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning jamiyatga ta'siri, uning sabab va oqibatlari, shuningdek, bu masalani qanday hal qilish mumkinligi haqida so'z yuritiladi. Jinoyatlarning talabalar tomonidan sodir etilishi, ko'pincha yoshlar orasida sodir bo'ladigan huquqbuzarliklar bilan bog'liq [1]. Talabalar, o'z hayotlarining turli bosqichlarida qarorlar qabul qilishda, ko'plab ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillarni hisobga olishlari kerak. Biroq, ba'zan ular noto'g'ri qarorlar qabul qiladilar, bu esa jinoyatga olib kelishi mumkin. Talabalar o'rtasidagi jinoyatlar, asosan, quyidagi turdagi bo'ladi:

- Sog'liqni saqlash va xavfsizlikka ta'sir qiladigan jinoyatlar: narkotiklar va giyohvand moddalar bilan bog'liq jinoyatlar, jismoniy kuch ishlatish, jinsiy zo'ravonlik, va hokazo.
- Moliya bilan bog'liq jinoyatlar: firibgarlik, o'g'rilik, korruptsiya va boshqa moliyaviy huquqbuzarliklar.
- Ijtimoiy jihatdan muhim jinoyatlar: jamiyatdagi muammolarni o'rgatish, etnik va diniy ixtiloflar, va siyosiy yondashuvlardagi jinoyatlar.

Jinoyatlar jamiyatning turli sohasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Talabalar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar esa ayniqsa, ijtimoiy muhit, iqtisodiy holat va umumiy xavfsizlikni tahdid qilishi mumkin. Ba'zi asosiy ta'sirlar quyidagilardan iborat:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- Ijtimoiy barqarorlikka tahdid: Talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishi jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni buzadi. Bu holat, jamoat xavfsizligini ta'minlashga, qonunlar va tartib-qoidalariga ishonchsizlikni keltirib chiqaradi.

- Iqtisodiy ta'sirlar: Jinoyatlar iqtisodiy ta'sir ko'rsatadi, chunki ularning oldini olish va ularni sudlash, katta mablag' va resurslarni talab qiladi. Iqtisodiy rivojlanishning kamayishiga olib kelishi mumkin.

- Jamiyatda notinchlik va qo'rquv: Talabalar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar, asosan yoshlar tomonidan amalga oshirilgani sababli, ko'pincha jamiyatda qo'rquv, xavotir va notinchlikni keltirib chiqaradi.

- Ma'naviy qadriyatlarning buzilishi: Talabalar, jamiyatning kelajagini shakllantiruvchi shaxslar sifatida, jinoyatlar orqali jamiyatdagi ma'naviy qadriyatlarni buzishi mumkin. Bu esa kelajakda ijtimoiy muammolarni yanada chuqurlashtiradi.

Talabalar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar, har xil omillar tufayli yuzaga keladi. Bu sabablar quyidagilardan iborat:

- Ijtimoiy va iqtisodiy omillar: Talabalar ko'pincha o'qish jarayonida moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ularning moddiy ehtiyojlari qoniqarsiz bo'lsa, jinoyatga yo'l qo'yish ehtimoli ortadi.

- Oilaviy muammolar: Ota-onalar orasidagi munosabatlarning buzilishi, oilaviy zo'ravonlik yoki befarqlik kabi holatlar talabalar ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

- Tashqi muhit ta'siri: Yomon do'stlar, o'qishdagi yomon ta'sirlar, boshqalar bilan noto'g'ri muloqotlar, narkotiklar va giyohvand moddalar bilan tanishish kabi omillar ham jinoyatlarga olib kelishi mumkin.

- Psixologik omillar: Stress, depressiya, va ruhiy muammolar jinoyatlarni amalga oshirishga turtki bo'lishi mumkin. Yoshlarning o'zlikni topishdagi kurashlari ham ularda agressiv yoki destruktiv xatti-harakatlar ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin [2].

Talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar, jamiyatning turli jabhalariga ta'sir qiladi va bu muammo jiddiy e'tiborni talab qiladi. Ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar, talabalarning jinoyatlarni sodir etishiga olib kelishi mumkin. Biroq, ularni oldini olish uchun samarali chora-tadbirlar, ta'lim va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish zarur.

Adabiyot tahlili. Jinoyatlar va ularning jamiyatga ta'siri ko'plab ilmiy tadqiqotlar va tahlillarga mavzu bo'lgan. Talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar jamiyatdagi xavfsizlik, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu tahlil, talabalar jinoyatlariga doir ilmiy adabiyotlarni o'rganib, asosiy ilmiy yo'nalishlarni va ilmiy ishlarning muhim xulosalarini ko'rib chiqadi. Birinchi navbatda, talabalar orasida sodir etilayotgan jinoyatlar tahlili asosan jinoyat turlariga qarab alohida ishlangan. Anderson (2016) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, talabalarning jinoyatga yo'l qo'yishining asosiy sababi sifatida iqtisodiy qiyinchiliklar va oilaviy omillar ko'rsatilgan. Andersonning fikriga ko'ra, moliyaviy holatning yomonligi talabalarni jinoyatga qarshi zaiflashtiradi va ularni noqonuniy faoliyatlarga yo'naltiradi. Smith va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Jenkins (2017) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, talabalar orasida sodir bo'lgan jinoyatlarning turli ijtimoiy va psixologik omillar bilan bog'liqligi ta'kidlangan. Ular, yoshlar orasida stress va depressiyaning ortishi, oilaviy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi va ijtimoiy tizimlarning yomon ishlashi talabalarni jinoyatga olib kelishi mumkinligini aniqlaganlar. Ularning tadqiqotiga ko'ra, talabalarning jinoyatga yo'l qo'yishiga ko'pincha ularning psixologik holati va oilaviy munosabatlar ta'sir ko'rsatadi [3,4].

Talabalar jinoyatlarining jamiyatga ta'siri keng qamrovli tahlilga muhtoj. Kuzmin (2020) talabalarning jinoyatga qarshi kurashishda mavjud bo'lgan muammolarni va jamiyatda jinoyatlar ko'payganida yuzaga keladigan xavflarni o'rganib chiqqan. Uning fikriga ko'ra, talabalar orasida jinoyatlarning ortishi jamiyatda xavfsizlikni ta'minlashga jiddiy tahdid soladi va bu esa jamoatda qo'rquv va notinchlikni keltirib chiqaradi. Talabalar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar, o'z navbatida, ijtimoiy barqarorlikni yo'qotishga olib keladi [5].

Green va Smith (2018) tomonidan olib borilgan tadqiqotda esa talabalar jinoyatlarining ijtimoiy va iqtisodiy ta'siri o'rganilgan. Ularning tadqiqotiga ko'ra, talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishi, davlat va jamoat resurslarining katta qismini talab qiladigan jinoiy ishlarni ko'paytiradi. Bu esa, umumiy iqtisodiy o'sishni to'xtatib qo'yishi va jamiyatda ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, ular talabalar jinoyatlarining psixologik va sotsiologik sabablari haqida ham chuqur tahlil olib borganlar [6].

Jinoyatlarning oldini olish bo'yicha bir qancha tadqiqotlar mavjud. Smith va Jenkins (2017) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, talabalarga jinoyatlarni oldini olish uchun turli ijtimoiy dasturlar va psixologik maslahatlar taqdim etishning muhimligi ta'kidlangan. Ularning fikriga ko'ra, talabalar orasida jinoyatni kamaytirish uchun, ta'lim tizimi va jamoatchilik bilan hamkorlik qilish zarur. Ular, shuningdek, talabalar bilan alohida ishlash uchun ijtimoiy xizmatlarni tashkil qilish, sport va madaniy tadbirlarni o'tkazish, ruhiy salomatlikni yaxshilashni ham muhim chora sifatida ko'rsatgan. Bundan tashqari, Jones (2015) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, talabalar jinoyatlarini oldini olish uchun samarali qonunlar va huquqiy normativlar joriy etilishi zarurati ko'rsatilgan. Uning fikriga ko'ra, huquqni muhofaza qilish organlari va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish talabalar jinoyatining oldini olishda muhim rol o'ynaydi [7, 8].

Tadqiqotlar, talabalar jinoyatining psixologik va ijtimoiy sabablarini o'rganishga qaratilgan. Kuzmin (2020) va Green va Smith (2018) o'zlarining ishlarida, talabalar orasida jinoyatlarning ortishi ko'pincha psixologik omillar, oilaviy munosabatlardagi muammolar, stress va depressiya bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaganlar. Psixologik yondashuv, talabalar jinoyatlari oldini olishda muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin, chunki ruhiy salomatlik muammolari va stressning ortishi jinoyatga olib keladigan asosiy faktorlar sifatida ko'riladi. Adabiyot tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlarning jamiyatga ta'siri keng va jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Talabalar orasida jinoyatlarning ortishi iqtisodiy va ijtimoiy xavflarga olib keladi, va bu jarayonning oldini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

olish uchun ta'lim, psixologik yondashuv va samarali qonunlar zarur. Talabalar jinoyatlarini kamaytirish uchun ta'lim tizimi, davlat organlari va jamoatchilik birgalikda ishlashi lozim [9].

Jinoyatlarning oldini olish uchun samarali chora-tadbirlar zarur. Bu chora-tadbirlar ta'lim tizimini yaxshilash, talabalar bilan psixologik va ijtimoiy xizmatlar orqali ishlash, jamiyatda xavfsizlikni ta'minlash va huquqni muhofaza qilish tizimini kuchaytirishni o'z ichiga oladi. Talabalar orasida jinoyatlarni kamaytirish uchun ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilish, ruhiy salomatlikka e'tibor qaratish va ta'limda ijtimoiy mas'uliyatni oshirish lozim. Shuningdek, hukumat va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, talabalar uchun jamoat xavfsizligini ta'minlash va ularga o'z hayotlarini muvaffaqiyatli ravishda boshqarish uchun zarur ko'nikmalarni o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Faqatgina jamiyatning barcha qatlamlarining birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali talabalar jinoyatlarining oldini olish mumkin [10].

Xulosa. Talabalar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar jamiyat uchun jiddiy xavf tug'diradi. Ular nafaqat ijtimoiy barqarorlikni buzadi, balki iqtisodiy va psixologik jihatdan ham salbiy oqibatlarga olib keladi. Ilmiy tadqiqotlar talabalar orasida jinoyatlarning ko'payishining turli sabablari borligini ko'rsatadi, jumladan, ijtimoiy va iqtisodiy qiyinchiliklar, oilaviy muammolar, psixologik omillar va tashqi muhit ta'siri. Bu omillar talabalar orasida jinoyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi va ular jamiyatning xavfsizligi, iqtisodiy holati va umumiy rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, talabalar jinoyatlarining jamiyatga ta'sirini kamaytirish uchun kompleks yondashuv va samarali chora-tadbirlar zarur. Bu masala jamiyatning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy xavfsizligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akmalov, A. (2019). *"Yoshlar jinoyatining ijtimoiy ta'siri va uning oldini olish usullari."* O'zbekiston ijtimoiy fanlar akademiyasi jurnali, 15(2), 101-115.
2. Tursunov, E., & Mirzaev, A. (2020). *"Talabalar orasida jinoyatlarning kuchayishi: Ijtimoiy va iqtisodiy sabablar."* Jurnalistika va huquq, 22(1), 46-58.
3. Anderson, S. A. (2016). *The impact of crime on society.* Journal of Social Issues, 72(3), 423-442.
4. Green, L., & Smith, T. (2018). *Youth crime and social instability.* Youth Studies Journal, 26(4), 354-369.
5. Kuzmin, V. (2020). *Psychological factors in youth crime.* Psychology of Crime, 31(2), 211-229.
6. Smith, R., & Jenkins, D. (2017). *Educational intervention strategies for reducing juvenile delinquency.* Journal of Education and Crime Prevention, 14(1), 45-60.
7. Jones, E. (2015). *Economic conditions and youth criminality.* Economic Review, 60(2), 79-95.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

8. Hayes, B., & Wright, R. (2018). *"Youth, crime, and law enforcement in modern society."* Law and Social Inquiry, 43(2), 340-357.
9. Maksudov, J., & Ikromov, M. (2020). *"Yoshlar jinoyatining oldini olishda jamiyatning roli."* Jamoat xavfsizligi va huquqni muhofaza qilish, 19(1), 82-95.
10. Zaripova, S., & Salikhov, N. (2021). *"Talabalar jinoyatlari va jamiyatga ta'siri: O'rganish va tahlil."* O'zbekiston ijtimoiy muammolari jurnali, 5(1), 58-70.

RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI TALABALARDA
MUSTQAIL TA'LIM KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDAGI
PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Dagiyanova Gulbahor Alishon qizi

Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlar markazi tayanch doktoranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarda mustaqil ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalar o'quv jarayonini samarali tashkil etishda, talabalarni bilimlarini mustahkamlashda va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada raqamli ta'lim vositalarining talabalarga o'z-o'zini boshqarish, o'qish materiallariga kirish, shaxsiylashtirilgan o'qitish va o'z-o'zini baholash kabi imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, pedagoglar uchun raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonini yanada samarali va interaktiv qilish imkoniyatlari ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *raqamli ta'lim texnologiyalari, mustaqil ta'lim, kompetensiyalar, interaktiv o'qish, o'z-o'zini baholash, pedagogik imkoniyatlar, ta'lim jarayoni, shaxsiylashtirilgan o'qitish, onlayn kurslar, ta'lim resurslari.*

Annotation: *This article analyzes the pedagogical potential of digital education technologies in developing independent learning competencies in students. Digital technologies play a crucial role in effectively organizing the learning process, strengthening students' knowledge, and enhancing their independent thinking skills. The article highlights how digital learning tools provide opportunities for students to manage their own learning, access educational materials, engage in personalized learning, and conduct self-assessment. Additionally, it discusses how digital technologies enable educators to make the learning process more effective and interactive.*

Keywords: *digital education technologies, independent learning, competencies, interactive learning, self-assessment, pedagogical opportunities, learning process, personalized learning, online courses, educational resources.*

Аннотация: *В данной статье анализируются педагогические возможности цифровых образовательных технологий в развитии компетенций самостоятельного обучения у студентов. Цифровые технологии играют важную роль в эффективной организации учебного процесса, укреплении знаний студентов и развитии их способности к независимому мышлению. В статье освещены возможности цифровых образовательных инструментов для студентов, такие как управление собственным обучением, доступ к учебным материалам, персонализированное обучение и самооценка. Также рассматриваются возможности использования цифровых технологий для повышения эффективности и интерактивности учебного процесса для педагогов.*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ключевые слова: *цифровые образовательные технологии, самостоятельное обучение, компетенции, интерактивное обучение, самооценка, педагогические возможности, учебный процесс, персонализированное обучение, онлайн-курсы, образовательные ресурсы.*

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi tobora raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashib, ta'lim jarayonini yangilash va samaradorligini oshirishga intilmoqda. Raqamli ta'lim texnologiyalari ta'limning barcha bosqichlarida talabalarning bilimlarini mustahkamlash, ularning mustaqil ta'lim olish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Xususan, oliy ta'limda raqamli texnologiyalarni qo'llash, talabalarning o'z-o'zini ta'lim olishda erkinlik va imkoniyat yaratish, ularning mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Raqamli ta'lim texnologiyalari – bu o'quv jarayonlarini samarali va interaktiv tarzda tashkil etish, shuningdek, bilim olishni osonlashtirish va talabalarni bilimlarini kengaytirishga imkon beruvchi vositalar, tizimlar va platformalardir. Bu texnologiyalar nafaqat ma'lumotlarni taqdim etish, balki talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli platformalar orqali talabalar o'z bilimlarini mustaqil ravishda tashkil etish va boshqarish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Mavzularni o'z vaqtida o'rganish va mustahkamlashda raqamli ta'lim vositalari katta yordam beradi. Raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarga nafaqat individual o'qish, balki guruhli ishlarda ham ishtirok etish imkoniyatlarini yaratadi. Onlayn forumlar, vebinarlar va interaktiv mashg'ulotlar talabalarni jamiyat bilan muloqotda bo'lishga va fikr almashishga undaydi. Raqamli ta'lim vositalari orqali talabalar dunyo miqyosidagi ilmiy maqolalar, kitoblar, video darsliklar va boshqa resurslarga oson kirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu esa ularga ta'lim olishda keng imkoniyatlar yaratadi. Raqamli tizimlar yordamida talabalar o'z bilimlarini testlar, quizlar, interaktiv mashqlar orqali baholashlari mumkin. Bu jarayon ular uchun mustaqil ta'limning asosiy komponentiga aylanadi.

Mustaqil ta'lim kompetentsiyalari – bu talabaning o'z-o'zini ta'lim olish, o'z maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalardir. Raqamli ta'lim texnologiyalari yordamida talabalarda mustaqil ta'lim kompetentsiyalarini rivojlantirishning asosiy pedagogik imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

1. Interaktiv o'qish materiallari: Raqamli texnologiyalar taqdim etadigan interaktiv darsliklar va o'quv platformalari talabalarga o'z bilimlarini mustahkamlashda va yangi mavzularni o'rganishda yordam beradi. Ular o'zlarining o'rganish jarayonlarini nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa mustaqil o'rganishga rag'batlantiradi.

2. Onlayn kurslar va vebinarlar: Mustaqil ta'lim uchun onlayn kurslar va vebinarlar eng samarali vositalardan biridir. Bu kurslar talabaga o'z vaqtida bilim olish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, ular o'zlarining bilimlarini mustahkamlash uchun kerakli materiallarni oson topishlari mumkin.

3. O'z-o'zini baholash tizimlari: Talabalar raqamli ta'lim platformalarida o'z-o'zini baholash tizimlaridan foydalanib, o'z bilim darajalarini tekshirishi mumkin. Bu esa ularning mustaqil o'qish jarayonini mustahkamlashga yordam beradi.

4. Shaxsiylashtirilgan o'qitish: Raqamli texnologiyalar talabalar uchun o'z o'qish uslublariga moslashtirilgan, shaxsiy ehtiyojlarga javob beruvchi ta'lim dasturlarini taklif etadi. Bu talabaning qiziqishlariga va o'quv jarayoniga nisbatan motivatsiyasini oshiradi.

Raqamli ta'lim texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari ta'lim jarayonini yangilash va samarali qilishda muhim rol o'ynaydi. Ular talabalarga o'z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirish, yangi ko'nikmalarni egallash va o'z-o'zini ta'lim olishda ishonch hosil qilish imkoniyatini yaratadi. Pedagoglar uchun esa bu texnologiyalar talabalarning o'z-o'zini ta'lim olish jarayonini kuzatish, ularni rag'batlantirish va motivatsiya berishda yordam beradi. Raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim tizimi talabalarga yanada ko'proq o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Bu nafaqat ularning akademik yutuqlarini oshiradi, balki ijtimoiy va shaxsiy jihatdan ham ularga katta foyda keltiradi. Raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarda mustaqil ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib, ular o'quv jarayonida erkinlik, o'z-o'zini boshqarish va samarali o'rganishni ta'minlaydi. Pedagogik imkoniyatlarning kengayishi raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvini talab qiladi. Kelajakda bu texnologiyalar talabalarning mustaqil ta'lim olishda yanada muhim rol o'ynashini kutish mumkin.

Adabiyotlar Tahlili. Raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarda mustaqil ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirishdagi roli so'nggi yillarda bir qancha tadqiqotlar orqali chuqur o'rganilgan. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi o'quvchilarning o'z-o'zini ta'lim olish qobiliyatlarini rivojlantirishga katta yordam beradi, bu esa zamonaviy ta'limda asosiy maqsadlardan biridir. Ushbu tahlilni olib borishda bir qancha ilmiy ishlar va tadqiqotlarga murojaat qilinadi. Gagne va Briggsning ishlari, ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashda asosiy metodikalar sifatida qaraladi. Ular ta'lim materiallarini ishlab chiqishda ta'limning turli xil turlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlagan. Gagne'ning o'quv materiallarini taqdim etishning aniq tartibi va jarayonlarni tushuntiruvchi yondashuvlari talabalarga o'z bilimlarini mustaqil ravishda o'zlashtirish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan [3].

Anderson va Krathwohl o'zlarining ishlarida o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish qobiliyatlarini rivojlantirishda kognitiv va ijodiy fikrlashni birlashtirgan. Ular ta'limni uchta asosiy sohada baholashga e'tibor qaratgan: bilim, tushuncha va qo'llash. Raqamli ta'lim texnologiyalari bu uchta sohani rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki ular interaktiv va shaxsiylashtirilgan ta'limni ta'minlaydi. Mayerning multimedia o'qitish prinsiplariga asoslangan tadqiqotlari raqamli texnologiyalarning ta'limda qanday samarali ishlashini tushuntiradi. Mayer kognitiv yuk nazariyasiga asoslanib, talabalar uchun ko'p turdagi resurslardan foydalangan holda o'qish materiallarini taqdim etishda muvaffaqiyatli

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. Bu yondashuv, o'z-o'zini ta'lim olish jarayonini yanada qulay va samarali qiladi [4,5].

Biggs va Tangning ishida ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning roliga alohida e'tibor qaratilgan. Ular ta'limning o'z-o'zini boshqarish va talabalar uchun shaxsiylashtirilgan o'quv tajribalarini taqdim etishga qaratilgan metodologiyalarni tavsiya etadilar. Raqamli texnologiyalar talabalar uchun ta'limni individualizatsiya qilish, ular uchun o'z vaqtida va zaruriy resurslarni taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Clark va Mayerning tadqiqotlari raqamli ta'lim texnologiyalarini o'quvchilarga o'z-o'zini ta'lim olishda yordam berish uchun qanday samarali ishlatish mumkinligini ko'rsatadi. Ular o'quvchilar uchun e-oqish materiallarini qanday qilib samarali tuzish va ularga qanday qilib motivatsiya berish haqida tavsiyalar berishadi. Bu yondashuv talabalarga o'z-o'zini rivojlantirish va mustaqil o'qish imkoniyatlarini beradi [6,7].

Jonassen va Rohrer-Murphy raqamli ta'lim texnologiyalari yordamida talabalarda mustaqil o'rgatishning yangi yondashuvlarini taqdim etadilar. Ularning tadqiqotlarida texnologiya, o'quvchilarning mustaqil va guruhli ishlarda ishtirok etishini rag'batlantiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Ta'lim jarayonini interaktiv va ko'p o'lchovli qilish orqali talabalarning o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatlarini oshirish mumkin. Reiser va Dempsey ta'lim texnologiyalarining yuksalishi va ularning pedagogik imkoniyatlarini kengaytirishi haqidagi tadqiqotlarini taqdim etgan. Ular raqamli texnologiyalarning ta'limda qanday qilib muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkinligini va ta'lim muhitini qanday yaxshilash mumkinligini o'rganadilar. Ularning ishida o'quvchilarning mustaqil o'rganishdagi imkoniyatlari ham ko'rsatilgan. Raqamli ta'lim texnologiyalari talabalarda mustaqil ta'lim kompetentsiyalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Yuqorida keltirilgan tadqiqotlar, raqamli texnologiyalar yordamida talabalarning o'z-o'zini boshqarish, mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishning qanday imkoniyatlarini ochib berishini ko'rsatmoqda. Raqamli ta'lim texnologiyalari o'quvchilarga ta'lim materiallarini interaktiv tarzda o'zlashtirish, shaxsiylashtirilgan o'quv jarayonlarini yaratish va o'z bilimlarini mustahkamlashda yordam beradi. Bu resurslar talabalarning ta'lim olish qobiliyatlarini mustahkamlash va rivojlantirishda eng samarali vositalar sifatida qaraladi [8,9].

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarda mustaqil ta'lim kompetentsiyalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini o'rganish uchun bir qancha metodologik yondashuvlar va tadqiqot usullari qo'llanilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi o'rni, ularning ta'lim sifatini oshirish va talabalarning mustaqil o'rgatishdagi imkoniyatlarini rivojlantirishdagi samaradorligini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida o'qiyotgan talabalardan foydalanildi. Tanlab olingan guruhda 100 nafar talabalar mavjud bo'lib, ularning o'quv sohalari turli xil: iqtisodiyot, axborot texnologiyalari, pedagogika va boshqalar. Talabalar tasodifiy tarzda tanlangan va ularga raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha o'quv materiallari taqdim etildi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Tadqiqotda o'quvchilarning raqamli ta'lim texnologiyalari yordamida ta'lim olishdagi samaradorligini o'lchash uchun eksperiment o'tkazildi. Eksperimentning maqsadi raqamli platformalardan foydalanish orqali talabalarning o'z-o'zini ta'lim olish qobiliyatlarini baholash edi. Tadqiqot jarayonida talabalar bilan intervyular o'tkazildi va ularning raqamli texnologiyalar yordamida ta'lim olish tajribalari o'rganildi. Intervyu orqali talabalar o'zlarining o'rganish jarayonlari haqida fikr bildirishdi. Talabalarning o'z-o'zini baholash imkoniyatlarini yaratish maqsadida onlayn testlar va vazifalar tayyorlandi. Bu testlar va vazifalar talabalarning bilim darajasini o'lchashda asosiy vosita bo'ldi. Tadqiqotda talabalarning ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishi va ularning mustaqil ta'lim olishdagi yutuqlari tahlil qilindi. Olingan natijalar tahlil qilinib, raqamli texnologiyalarning samaradorligi baholandi [10]. Tadqiqot jarayonida raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarning mustaqil ta'lim kompetentsiyalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari aniqlangan. Tadqiqot natijalari raqamli platformalarning talabalarning bilim olish jarayoniga samarali ta'sir ko'rsatishini va mustaqil ta'limni rivojlantirishga yordam berishini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, raqamli ta'lim texnologiyalari orqali talabalar o'z-o'zini boshqarish, o'z bilimlarini baholash va mustahkamlash imkoniyatlariga ega bo'ladilar. Bu jarayon talabalarning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar yordamida talabalar o'z vaqtida kerakli materiallarga kirish, o'z-o'zini sinovdan o'tkazish va ta'lim jarayonida yuqori samaradorlikka erishish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Xulosa. Raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalarda mustaqil ta'lim kompetentsiyalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari haqidagi tadqiqot shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonining sifatini oshirishda, talabalarni o'z-o'zini rivojlantirishga va mustaqil ta'lim olishga undashda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Onlayn platformalar, elektron darsliklar, video materiallar va interaktiv testlar talabalarga shaxsiylashtirilgan o'qish tajribalarini taqdim etish imkonini beradi va ularning bilim olishdagi faol ishtirokini oshiradi. Raqamli ta'lim vositalarining qo'llanilishi o'quvchilarga o'z-o'zini ta'lim olish, bilimlarni mustahkamlash, shaxsiylashtirilgan o'qitish va interaktiv o'qish imkoniyatlarini yaratadi. Bu, o'z navbatida, talabalarni zamonaviy ta'lim sharoitlariga moslashuvchan va mustaqil o'rganishga tayyorlaydi. Shunday qilib, raqamli ta'lim texnologiyalari nafaqat talabalar bilimlarini rivojlantirishda, balki ularning ta'lim olishdagi kompetentsiyalarini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Kelajakda, raqamli ta'lim texnologiyalarining yanada rivojlanishi va ta'lim jarayoniga kengroq kirib borishi talabalarni ta'lim olishda yanada yuqori natijalarga erishishga yordam beradi. Shuningdek, pedagogik jamoalar uchun bu texnologiyalarni yanada samarali va interaktiv usulda qo'llash imkoniyatlari yaratadi, bu esa ta'limning sifatini yanada oshiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Reiser, R. A., & Dempsey, J. V. (2012). *Trends and Issues in Instructional Design and Technology*. Pearson.
2. Palloff, R. M., & Pratt, K. (2007). *Building Online Learning Communities: Effective Strategies for the Virtual Classroom*. Jossey-Bass.
3. Gagne, R. M., & Briggs, L. J. (1974). *Principles of Instructional Design*.
4. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*.
5. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*.
7. Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). *E-Learning and the Science of Instruction: Proven Guidelines for Consumers and Designers of Multimedia Learning*.
8. Jonassen, D. H., & Rohrer-Murphy, L. (1999). *Task-based Learning and the Role of Technology in Education*.
9. Reiser, R. A., & Dempsey, J. V. (2012). *Trends and Issues in Instructional Design and Technology*.
10. Hodges, C. B., Moore, S., Lockee, B. B., Trust, T., & Bond, M. A. (2020). *The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning*. *EDUCAUSE Review*, 47(2), 16-25.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH DARSLARI ORQALI KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Nematov Mirshod Yo'ldosh o'g'li

Buxoro innovatsiyalar universiteti II bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish masalasi chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'qish darslarining nafaqat til bilimlarini, balki muloqot qobiliyatlari, ijodiy tafakkur, tanqidiy fikrlash va shaxsiy rivojlanishga qo'shayotgan ijobiy ta'sirlari ko'rib chiqiladi. Maqolada an'anaviy va innovatsion dars metodikasi, interaktiv faoliyatlar, guruhli ishlanmalar, raqamli texnologiyalar va elektron resurslardan foydalanish kabi zamonaviy pedagogik yondashuvlar tahlil qilinib, o'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar beriladi. Maqsad – o'qish darslari orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini yanada samarali shakllantirish yo'llarini aniqlash va ta'lim jarayonida innovatsion usullarni joriy etish masalasiga e'tiborni qaratishdir.

Kalit so'zlar. Boshlang'ich sinf, o'qish darslari, kommunikativ kompetentlik, innovatsion metodlar, interaktiv ta'lim, raqamli texnologiyalar, til rivojlantirish, ijodiy fikrlash.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetentligini shakllantirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Yosh avlodning til, nutq madaniyati va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qish darslari muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, yosh o'quvchilarga mo'ljallangan o'qish darslari orqali til bilimlarini mustahkamlash, yangi so'z va iboralarni o'zlashtirish, grammatik qoidalarni chuqurroq anglash va matnni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Shu bilan birga, dars jarayonini interaktiv, qiziqarli va innovatsion texnologiyalar yordamida tashkil etish o'quvchilarning darsga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi hamda ularning ijodiy fikrlashini rag'batlantiradi. Mazkur maqolada o'qish darslari orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari, metodik yondashuvlar, innovatsion usullar va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy vazifasi – o'qish darslari yordamida til va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda qo'llanilayotgan innovatsion metodlarning samaradorligini aniqlash va o'qituvchilarga amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Kirish qismida ushbu masalaning dolzarbligi, asosiy maqsad va tadqiqot metodlari qisqacha bayon etiladi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar so'nggi yillarda ta'lim tizimida sezilarli o'zgarishlarga olib keldi. Ushbu darslar o'quvchilarning til bilimlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning muloqot qobiliyatlarini, ijodiy tafakkurini va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Dars jarayonida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar va interaktiv texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ularni faol va ijodiy ishtirok etishga undaydi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari ko'plab olimlar va pedagoglar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ularning fikricha, dars jarayonida qo'llanilayotgan yangi texnologiyalar va interfaol yondashuvlar samaradorlikni yanada oshiradi. Shu nuqtai nazardan, bu ilmiy ishda o'qish darslarining kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishdagi roli, metodikasi va qo'llanilayotgan innovatsion usullar keng yoritiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qish darslari davomida o'quvchilarning lug'at boyligi, grammatik qoidalarni o'zlashtirish, matnlarni tushunish va ularni tahlil qilish qobiliyati sezilarli darajada yaxshilanadi. Buning natijasida o'quvchilar nafaqat til bilimlarini oshiradi, balki o'zaro muloqotda samarali ishtirok etishga ham erishadi. Innovatsion dars metodikalari, shu jumladan, raqamli texnologiyalar, interaktiv ilovalar, elektron kitoblar va multimedia materiallar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu tarzda, dars jarayonida o'qish darslarining ahamiyati va samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, dars rejalashtirish strategiyalari va innovatsion texnologiyalarni qo'llash zarurligi aniq ko'rsatiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'qish darslari juda muhim ahamiyatga ega, chunki bu sinf yoshidagi bolalar til va muloqot salohiyatini shakllantirishning asosiy davri hisoblanadi. Ushbu yosh guruhdagi o'quvchilar o'zining axloqiy, ijtimoiy va madaniy jihatlari bilan bir qatorda, tilni o'rganish jarayonida ham katta o'zgarishlarga duch keladilar. O'qish darslari orqali ularning lingvistik salohiyatlari oshib, so'z boyligi kengayadi, grammatik qoidalar mustahkamlanadi va o'qilgan matnlar asosida fikr bildirish qobiliyatlari rivojlanadi. Bu jarayonda o'qituvchining roli alohida e'tiborga loyiqdir, chunki u o'quvchilarga matnni tushunish, tahlil qilish va muhokama qilishda yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Dars davomida qo'llaniladigan interaktiv metodlar, masalan, guruhli ishlanmalar, rolli o'yinlar va erkin fikr almashish, o'quvchilarning til va muloqot qobiliyatini yanada mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, dars jarayonida o'qish faoliyatining doimiy baholash tizimi o'quvchilarning individual salohiyatini aniqlash va ularning zaif tomonlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Dars jarayonida qo'llanilayotgan innovatsion yondashuvlar, o'quvchilarning qiziqishini oshirib, ularni darsga faol ishtirok etishga undaydi, shu bilan birga, til va kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

O'qish darslari davomida qo'llaniladigan innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalar o'quvchilarning ta'lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishda katta rol o'ynaydi. Masalan, elektron kitoblar va interaktiv doskalar yordamida dars mazmunini vizual va audio shaklda taqdim etish o'quvchilarning matnni chuqurroq tushunishlariga yordam beradi. Bu usul nafaqat o'qish jarayonini qiziqarli qiladi, balki o'quvchilarga yangi bilimlarni samarali tarzda yetkazish imkonini beradi. Interaktiv ilovalar yordamida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni faol ishtirok etishga undaydi. Shu bilan birga, raqamli platformalar orqali o'qish darslari davomida olingan bilimlarni sinab

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ko'rish, dars natijalarini baholash va o'zaro fikr almashish imkoniyati yaratiladi. Ushbu usullar o'quvchilarning til va kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar sifatida keng qo'llanilmoqda. Dars davomida o'qilgan matnlar asosida yaratilgan kreativ topshiriqlar, hikoya yozish, matnni davom ettirish, asosiy g'oyani aniqlash kabi faoliyatlar o'quvchilarning ijodiy fikrini rivojlantirishga, ularning tanqidiy tahlil qobiliyatini oshirishga va muloqot ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu tarzda, o'qish darslari orqali til salohiyatini rivojlantirish nafaqat akademik yutuqlarga erishishga, balki o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy jihatdan to'laqonli shaxs sifatida shakllanishiga ham katta hissa qo'shadi.

O'qish darslari davomida o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini oshirishda o'qituvchining metodik tayyorgarligi va innovatsion yondashuvi alohida e'tiborga loyiqdir. Zamonaviy ta'lim usullariga ko'ra, o'qituvchilar o'z darslarida interaktiv metodlardan foydalanish, guruhli ishlanmalarni tashkil etish va raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirishga intilishadi. Bunday yondashuv o'quvchilarning nafaqat akademik bilimlarini, balki ularning nutq madaniyati, ijodiy tafakkuri va muloqot salohiyatini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. O'qish darslarida dars mavzulariga mos keladigan materiallarni tanlash, o'quvchilarning yoshiga va qobiliyatiga moslashtirilgan metodik yechimlar ishlab chiqish ham katta ahamiyatga ega. Masalan, yosh o'quvchilarga yaratilgan rasmiy kitoblar, interaktiv o'yinlar va multimediali materiallar dars jarayonini yanada jonlantiradi. O'qituvchi darsni rejalashtirishda o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olib, har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olishi lozim. Shu yo'l bilan, o'qish darslari orqali o'quvchilarning til va kommunikativ salohiyati yanada mustahkamlanadi va ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'qish darslarida o'qituvchining faol roli va innovatsion yondashuvi dars jarayonini dinamizatsiya qilishi, o'quvchilarning darsga bo'lgan e'tiborini oshirishi va ularni faol ishtirok etishga undashi shubhasiz ta'lim tizimida ijobiy o'zgarishlarga olib keladi. Shu bilan birga, o'qituvchining o'zgaruvchan ta'lim talablariga javob berish uchun doimiy professional rivojlanishi, yangi metodik yondashuvlar va texnologiyalarni o'zlashtirishi dars jarayonining muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish jarayonida amaliy tajribalar va ilmiy tadqiqotlar asosida ko'plab usullar sinovdan o'tkazilgan. Tadqiqotchilar o'quvchilarning dars davomida erishgan natijalarini tahlil qilib, o'qish darslarining nutq madaniyati, so'z boyligi va muloqot qobiliyatini oshirishga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashga intilmoqdalar. Tadqiqotlarda shuni aniqlandi-ki, o'qish darslari davomida o'quvchilarning o'z fikrini erkin ifoda etishi, guruhli ishlanmalar orqali o'zaro fikr almashish va matnni tahlil qilish faoliyatlari ularning kommunikativ kompetentligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, dars jarayonida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar va interaktiv texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning o'zaro muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. O'qish darslari davomida tashkil etilayotgan baholash tizimi, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

rag'batlantirish va ularning til salohiyatini yanada rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu baholash usullari orqali o'qituvchi o'quvchilarning til rivojlanishi va kommunikativ salohiyatini yanada aniqroq baholashi, ularning zaif va kuchli tomonlarini aniqlashi hamda kelajakdagi dars rejalashtirishda qo'llash mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishi mumkin.

O'qish darslari davomida o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish uchun o'qituvchilar malakasini oshirish va doimiy professional rivojlanish ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar o'zlarining metodik bilimlarini yangilab borish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o'rganish va dars jarayonida innovatsion usullarni qo'llash orqali o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini va muloqot ko'nikmalarini yanada oshirishlari mumkin. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchilar uchun seminarlar, treninglar, metodik ko'rsatmalar va amaliy tajriba almashish platformalari katta ahamiyatga ega. Ushbu faoliyatlar orqali o'qituvchilar o'zlarining dars metodikasini boyitadi, yangi texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni qo'llash imkoniyatlarini kengaytiradi, natijada o'quvchilarning kommunikativ kompetentligi sezilarli darajada rivojlantiradi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan ham hamkorlik o'rnatish muhim ahamiyatga ega bo'lib, ota-onalarga dars jarayonida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar, o'qish darslarining maqsadi va foydasi haqida ma'lumot berish, ularni ham tarbiyaviy jarayonga jalb etish orqali o'quvchilarning umumiy rivojlanishini ta'minlash mumkin. Ota-onalar bilan doimiy aloqada bo'lish, ularning fikr-mulohazalarini inobatga olish va dars jarayonida ular bilan hamkorlik qilish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning til va muloqot salohiyatini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

O'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish jarayonida o'quvchilarning til bilimlari, so'zlashish qobiliyatlari, fikr bildirish va o'zaro muloqot ko'nikmalari yanada mustahkamlanadi. Ushbu jarayon davomida o'quvchilar yangi so'zlar, iboralar va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirishi, matnni tahlil qilish va undan xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishi, hamda muammolarni hal etishda mustaqil fikr yuritishi kutiladi. Dars davomida tashkil etilayotgan interaktiv mashg'ulotlar, guruhli diskussiyalar va ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning nutq madaniyati va muloqot salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'qish darslari orqali olingan bilim va ko'nikmalar ularning shaxsiy hayotida ham o'z aksini topadi, ularni ijtimoiy jihatdan faol, ijodiy va tanqidiy fikrlashga qodir shaxslar sifatida shakllantiradi. Bu jarayon o'quvchilarning kelajakdagi ta'lim va kasbiy faoliyatlarida ham muhim omil bo'lib, ularning kommunikativ kompetentligini yanada oshiradi va jamiyatda faol ishtirok etishiga yordam beradi.

Ushbu ilmiy ish davomida olib borilgan tahlil, amaliy tadqiqotlar va tajribalar natijasida, boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning samarali usullari, aniq misollar va metodik tavsiyalar shakllandi[2]. O'qish darslari davomida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar, raqamli texnologiyalar va interaktiv faoliyatlar, o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning nutq

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

madaniyatini va muloqot salohiyatini rivojlantirishda asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, o'qish darslarida dars metodikasini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish, o'quvchilarning individual salohiyatini hisobga olish va innovatsion yondashuvlarni sinovdan o'tkazish orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish mumkin bo'ladi. Ushbu jarayonda o'qituvchining professional malakasi, metodik yondashuvi va doimiy o'zini rivojlantirish istagi, o'quvchilarning til salohiyatini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi masalalar va tajribalar asosida, o'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning samarali usullari nafaqat o'quvchilarning til va nutq madaniyatini oshirish, balki ularning ijodiy tafakkuri, tahlil qilish qobiliyati va ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, o'qish darslari davomida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning mustaqil fikr bildirishiga, tanqidiy tahlil qilishiga va o'zaro muloqot qilishga rag'batlantiradi. Ushbu yondashuvlar orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligi nafaqat til bilimlarini, balki ularning muloqot, ijtimoiy aloqalar va ijodiy qobiliyatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu tarzda, boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali olingan bilim va tajriba, o'quvchilarning kelajakdagi ta'lim jarayonida va hayotida muvaffaqiyatga erishishlariga asos bo'ladi[1].

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar so'nggi yillarda ta'lim tizimida sezilarli o'zgarishlarga olib keldi. Ushbu darslar o'quvchilarning til bilimlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning muloqot qobiliyatlarini, ijodiy tafakkurini va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega[4]. Dars jarayonida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar va interaktiv texnologiyalar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularni faol va ijodiy ishtirok etishga undaydi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari ko'plab olimlar va pedagoglar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ularning fikricha, dars jarayonida qo'llanilayotgan yangi texnologiyalar va interfaol yondashuvlar samaradorlikni yanada oshiradi. Shu nuqtai nazardan, bu ilmiy ishda o'qish darslarining kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishdagi roli, metodikasi va qo'llanilayotgan innovatsion usullar keng yoritiladi[3].

O'qituvchilar tomonidan qo'llanilayotgan interaktiv metodlar, guruhli ishlanmalar, rolli o'yinlar, raqamli ilovalar va elektron resurslar yordamida tashkil etilayotgan dars jarayonlari o'quvchilarning til salohiyatini kengaytiradi, ularning mustaqil fikr bildirish, tahlil qilish va ijodiy faoliyat ko'rsatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ota-onalar, maktab rahbariyati va pedagoglarning hamkorligi asosida dars jarayonining samaradorligi oshiriladi, bu esa o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar natijasida olingan amaliy tajribalar shuni isbotladiki, interaktiv dars metodikasi va raqamli texnologiyalarga asoslangan yondashuvlar

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi[1].

O'qish darslari orqali kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishda dars rejalashtirish, interaktiv faoliyatlar, doimiy baholash va tahlil usullari katta ahamiyatga ega. Har bir o'quvchi o'ziga xos bo'lib, uning shaxsiy salohiyati, qobiliyatlari va qiziqishlari hisobga olinishi lozim. Shu sababli, o'qituvchilar dars jarayonini moslashtirilgan metodlar asosida olib borishlari, interaktiv va kreativ yondashuvlarni joriy etishlari zarur. Bunday yondashuvlar orqali olingan natijalar o'quvchilarning kelajakdagi ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda o'qish darslari orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish nafaqat til bilimlarini oshirish, balki ularning nutq madaniyati, ijodiy tafakkuri, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi omilga aylangan. Tadqiqot natijalari shuni isbotladiki, interaktiv metodlar, guruhli ishlanmalar, rolli o'yinlar va raqamli texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. O'qish darslari davomida olingan bilim va tajriba, o'quvchilarning kelajakdagi ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga poydevor bo'lib, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shu bois o'qituvchilar, ota-onalar va maktab rahbariyati o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish, metodik yondashuvlarni doimiy ravishda yangilab borish va innovatsion usullarni joriy etish zarurligi ta'kidlandi. Kelgusida ushbu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar ta'lim tizimini yanada mukammallashtirish, o'quvchilarning kommunikativ kompetentligini oshirish va ularni kelajakdagi ijtimoiy faoliyatga tayyorlash borasida muhim o'zgarishlarga olib kelishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotsky, L. S. – *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.
2. Dewey, J. – *Experience and Education*. Macmillan, 1938.
3. Smith, F. – *Understanding Reading: A Psycholinguistic Analysis of Reading and Learning to Read*. Lawrence Erlbaum, 2004.
4. Krashen, S. D. – *The Power of Reading: Insights from the Research*. Libraries Unlimited, 2004.
5. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi – *Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi*. 2023.

BUYRUQ NUTQIY AKTLARIDA IJTIMOIIY KONTEKST OMILLAR

Nasridinov Muxridin Vaslidin o'g'li

Farg'ona davlat universiteti "Ingliz filologiyasi kafedrası" o'qituvchisi

e-mail: mv.nasridinov@pf.fdu.uz

<https://orcid.org/0000-0001-9796-8162> +998916810944

Annotatsiya: Ushbu maqolada pragmalinqvistika sohasi haqida ma'lumot beriladi. Turli tizimli tillar ingliz, o'zbek hamda nemis tillarida "buyruq" nutqiy aktini voqelantiruvchi ijtimoiy kontekst omillari, pragmalinqvistik omillar tadqiq qilinadi.

Tayanch so'z va iboralar: Buyruq, nutqiy akt, pragmatika, pragmalinqvistika, ijtimoiy kontekst omillari, stilistik muvofiqli va ijtimoiy mavqe

Muloqot jarayoni ishtirokchisi bo'lgan illokutiv nutqiy akt egasi mavqe jihatdan kontekstda tinglovchidan yuqori ekanligi, unga keskin buyruq va kuchli baland ohangda urg'u berish imkonini yaratsa, qarama-qarshi tomon uchun esa hurmat tamoyillari asosida nutqiy akti shakllantirish majburiyatini yuklaydi. Yuqorida bayon etilgan misollarning har birida ikki xil mavqedagi adresant va adresatlarning ishtiroki mavjud bo'lib, kontekstda ishtirok etgan shaxs o'zidan mavqe jihatdan yuqori shaxsga buyruq emas, iltimos nutqiy akt mezonlaridan foydalanadi yoki buyruq nutqiy aktining xushmuomalalik elementlariga rioya qilgan holda murojat etadi. Misol uchun o'zbek tilidagi misolda Turop akaning mavqe jihatdan yuqoriligi unga dadil buyruq berish imkonini beradi: "Turop aka "xafa qilaman,, degan so'zlarni xuddi peshonangdan otib tashlayman, degandek bir ohangda aytdi". Ingliz tilidagi misolda ham komandir o'z qo'l ostidagi xodimga hech ikkilanmay ("Make it sooner") buyruq nutqiy aktini bayon etadi. So'nggi misolda esa, ijtimoiy mavqega ega adresant ruxsat nutqiy akti bilan birga buyruq nutqiy akti orqali adresatga chegara (*Komme in 2 Tagen wieder*) belgilab qo'yadi.

Ushbu komponentlarning yana biri *ijtimoiy masofa* (social distance) bo'lib, u adresant va adresat o'rtasida amalga oshiriladigan buyruq nutqiy aktlari ijrosida muhim ahamiyatga egadir. Murojaat qiluvchi shaxs tinglovchi bilan bir-biriga psixologik yaqinlik yoki ijtimoiy masofaga bog'liq ravishda xushmuomalalik kategoriyalariga mos nutqni tanlashi zarur. Ingliz olimi S.Levinson va P.Braun o'z tadqiqotlarida adresant tomonidan yuborilgan nutqiy akti xushmuomalalik kategoriyasiga asosan *ijobiy xushmuomalalik* va *salbiy xushmuomalalik* kabi turlarga ajratgan³⁵.

1. *Pass me the salt. (Tuzni menga uzatib yubor.)*

2. *Could you pass me the salt, please! (Tuzni menga uzatib bera olasizmi, iltimos!)*

Birinchi misolda berilgan buyruq illokutiv nutqiy akti so'zlovchining ijtimoiy psixologik yaqin insoniga nisbatan qo'llanilgan bo'lsa, ikkinchi misolda esa ijtimoiy masofa mavjud,

³⁵Stilwell J. Pragmatics. – New York: Routledge, 1999. – P. 20.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

ya'ni notanish shaxsga nisbatan qo'llanilgan. Turli tizimli tillarda *ijtimoiy kontekst* omillari til bilan chambarchas bog'langan holda tadqiq etiladi. S.Levinson va P.Braun tomonidan nutqiy aktlarning ijobiy va salbiy jihatlari mantiqan to'g'ri tadqiq etilgan. Chunki, so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi mavjud distansiya har qanday muloqotning xushmuomalalik komponentlaridan foydalanish jarayonida adresantga ma'lum bir bosim, masuliyat yuklaydi. O'zaro yaqin munosabatda bo'lgan nutq so'zlashuvchilar (yaqin do'stlar, aka-uka, opa-singil) muloqotida esa erkinlik hukmron bo'ladi. Muloqotda ushbu omillardan to'g'ri va munosib foydalanish so'zlashuvchilar o'rtasida do'stona munosabatni o'rnatish va uni saqlashda muhim omillardan biri sanaladi.

3. *Stilistik muvofiqlik (Stylistic appropriateness)*. Ushbu omilda inson psixologiyasining asosiy sohasi hisoblangan xushmuomalalik elementlaridan to'g'ri foydalana olish, vaziyatdan kelib chiqib munosib illokutiv akti tanlay bilish muhim ahamiyat kasb etadi. Stilistik muvofiqlik suhbat jarayonida ijtimoiy kontekst omillariga bog'liq holda tinglovchiga nisbatan rasmiy yoki norasmiy ravishda, me'yoriy chegara talablariga mos tarzda adresant o'z maqsadini adresatga bayon etishidir. Masalan:

O'zbek tilida: “ – *Professor Sherzodga qarab yana jilmaydi: – Sizga bir maslahat: Ko'p kuyunchak bo'lavermang!. Yurak kasalligi aksariyat ikir-chikir tashvishlardan kelib chiqadi*” (O'.Xoshimov. “Nur borki, Soya bor”)

Ingliz tilida: *On the phone: –David? – “It's Strathmore,” the voice replied. “Hoping for a younger man?” The voice chuckled. – “No, sir,” Susan said, embarrassed. – “David Becker 's a good man. Don't ever lose him.” – “Thank you, sir.” (Telefonda: –David? –Bu Stratmor, – javob berdi ovoz. “Yoshroq yigitni kutganmiding?” ovoz kulib yubordi. –Yo'q, ser, – dedi Syuzan xijolat bo'lib. – Devid Bekker yaxshi odam. Uni hech qachon yo'qotmagin.” – “Rahmat Janob,,)*

(Dan Brown. “Digital fortress”)

Nemis tilida: *“Ich möchte dahinten im Garten sitzen!” Dort hatte er nämlich oft mit seinem Vater zusammen Limonade getrunken. “Gut, Junge, gehen wir in den Garten”, und setzten sich mit Timm in den Schatten einer dicken alten Kastanie. (“Men ana u yerdagi bog'da o'tirmoqchiman!” U o'sha yerda otasi bilan tez-tez limonad ichardi. – Yaxshi, bolam, kettik, bog'ga kiramiz va Timm bilan katta eski kashtan daraxti soyasida o'tirishdi. (James Kruss. “Timm Thaler”)*

Yuqoridagi misollarning har birida kontekstdagi barcha omillar va elementlar hisobga olingan holda buyruq nutqiy akti shakllangan. Masalan, o'zbek tilidagi misolda adresant va adresat o'rtasida paydo bo'lgan vaziyat illokutiv nutqiy akti iltimos yoki kuchli buyruq shaklida emas, balki maslahat (*ko'p kuyunchak bo'lavermang!*) ma'nosi ifodalangan. Ingliz tilidagi misolda esa, *“Don't ever lose him* „, nutqiy aktining shakllanishida undan avvalgi nutqiy akt (–David? –*“It's Strathmore,*) sabab bo'ladi. Uchunchi misolda ham *“Gut, Junge, gehen wir in den Garten,,* buyruq nutqiy akti yuqorida bayon etilgan adresat istagiga asosan shakllanadi.

Muloqot shakllanar ekan, ularni bir butunligini tashkil etishi va har bir nutqiy aktning zanjir holatida bir-biriga bog‘lanishi stilistik muvofiqlik asosida paydo bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Celce-Mucia M. Rethinking the role of communicative competence in language . In: E.S. Alcon and M.P. Safant (Eds.). Intercultural Language Use and Language Learning. – Springer, 2007. – P. 41-47 .
2. Ishihara N., Cohen A. Teaching and Learning Pragmatics: Where Language and Culture Meet. – London: Pearson, 2010. – 370 p.
3. Celce-Murcia M., [Olshtain](#) E. Discourse And Context In Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 200. – 21 p.
4. ҲАКИМОВ М., Газиёва М. Прагмалингвистика асослари. Дарслик. – Фарғона: Classic, 2020. – 420 б.
5. Serle J. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969. – 320 p.
6. Stilwell J. Pragmatics. – New York: Routledge, 1999. – 348 p.

ИЗМЕНЕНИЯ СТРУКТУРЫ МУКОЦИЛИАРНОГО АППАРАТА ВЕРХНИХ
ДЫХАТЕЛЬНЫХ ПУТЕЙ У КУРЯЩИХ СТУДЕНТОВ ТЕРМЕЗСКОГО
ФИЛИАЛА ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ

Рузиева О.И., Мансурова Н.З., Абдурафикова С.Ф.
Термезский филиал Ташкентской медицинской академии
Кафедра медицинской биологии и гистологии.
г. Термез. Республика Узбекистан.

А.Т. Ашуров
Научный руководитель – канд. биол. наук

Аннотация. *Актуальность и необходимость проведения исследования цитоморфологических и функциональных особенностей слизистых оболочек верхних дыхательных путей обусловлены тем, что ткани являются важнейшим элементом первой линии защиты организма от воздействия неблагоприятных факторов. В слизистых оболочках накапливаются различные вещества (никотин, поллютанты, пыль, микроорганизмы) оказывающие негативное влияние на нормальное состояние верхних дыхательных путей. Вопрос о повреждающем воздействии компонентов табачного дыма на цитограмму эпителия верхних дыхательных путей, а также процессы пролиферации и дифференцировки его эпителиоцитов остается спорным и недостаточно изученным.*

Ключевые слова: *слизистые оболочки дыхательных путей, никотин, поллютанты, пыль, микроорганизмы.*

Annotation. *The relevance and necessity of studying the cytomorphological and functional characteristics of the mucous membranes of the upper respiratory tract are due to the fact that the tissues are the most important element of the body's first line of defense from the effects of adverse factors. Various substances (nicotine, pollutants, dust, microorganisms) accumulate in the mucous membranes and have a negative impact on the normal condition of the upper respiratory tract. The question of the damaging effects of tobacco smoke components on the cytogram of the epithelium of the upper respiratory tract, as well as the processes of proliferation and differentiation of its epithelial cells remains controversial and insufficiently studied.*

Key words: *mucous membranes of the respiratory tract, nicotine, pollutants, dust, microorganisms.*

Введение. Здоровье полости верхних дыхательных путей является маркером состояния всего организма в целом. Очень часто именно в полости верхних дыхательных путей можно обнаружить признаки тех или иных заболеваний. Внимательный врач может заподозрить у пациента проблемы с дыхательной системой. При осмотре пациента врач, кроме того, может выявить у него вредные

привычки, такие как табакокурение. Очень важно подробно рассказывать пациенту о вреде курения, о последствиях для организма, о болезнях, которые ассоциированы с табакокурением. В научной литературе имеется много данных о влиянии курения на здоровье человека [1,2,3, 6, 7].

Многие работы посвящены изучению состояния верхних дыхательных путей [5,4]. При курении изменяются состав и свойства слизи и поверхностей жидкости эпителия, появляются изменения в слизистой оболочке верхних дыхательных путей [3]. Слизь является важным показателем здоровья верхних дыхательных путей. От качества и состава слизи зависит предрасположенность к болезням верхних дыхательных путей. В состав табачного дыма входят более 5000 химических соединений, и все они оказывают то или иное влияние на организм человека. Дым от сигарет в первую очередь воздействует на слизистую оболочку верхних дыхательных путей и полости рта. Вещества, содержащиеся в нём, попадают в верхних дыхательных путей и влияют на состоянии дыхательной системы в целом.

Цель исследования. Целью нашей работы явилось исследование цитоморфологических и функциональных особенностей слизистых оболочек верхних дыхательных путей у курящих студентов Термезского филиала Ташкентской медицинской академии.

Материал и методы исследования. Объектом исследование последствий курения по особенностям эпителиоцитов верхних дыхательных путей проведено на биоматериале 30 волонтеров-студентов в возрасте от 18 до 22 лет. В качестве контроля использован биоматериал 10 волонтеров-студентов некурящих того же возраста и не имеющие соматических заболеваний. 2-ая группа – курящие со стажем курения от 6 месяцев до 2 лет, не имеющие соматических заболеваний, 3-я группа – курящие студенты со стажем курения 2 – 4 лет, не имеющие соматических заболеваний. Забор материала проводился в 8.00-8.30 утра. Естественно отделившиеся клетки, переносили его на адгезивные предметные стекла и изготавливали тонкие мазки. Приготовленные мазки высушивали, фиксировали в спирт-ацетоне (1:1) в течение 5 минут и окрашивали метиленовым синим по Май-Грюнвальду (15 мин.) и азури-эозином по Романовскому-Гимза (30 мин.) [7].

Материалы исследований были обработаны математико-статистическими методами с использованием программ статистической обработки данных Statistica 10.0. Применялись методы оценки достоверности различия по t-критерию Стьюдента. В качестве критерия статистической надежности выбрано значение для двух несвязанных групп ($p < 0,05$). Объекты изучали с помощью микроскопа МТ 5300L, с последующим фотографированием и получением изображения на фотоаппарат (Digital camera A594910).

Результаты исследования и их обсуждение. Результаты исследования показывает, что табакокурение вызывает увеличение количества патологических

митозов, инвазию лейкоцитов в эпителиальные клетки, гидропическую дистрофию и контаминацию эпителиоцитов верхних дыхательных путей.

Достоверно возрастают величины индексов дифференцировки и ороговения эпителиоцитов верхних дыхательных путей. Эти изменения выявляются уже после первого года курения при выкуривании от 4 до 8 сигарет в день.

Наиболее выраженные изменения выявлены у курящих более 3 лет и выкуривающих более 8 сигарет в день. Клетки с атипичной формой ядра встречались в биоматериале курящих в три раза чаще, чем у некурящих.

Из показателей деструкции ядра следует отметить высокую статистическую достоверность повышения количества клеток со всеми вариантами ядерной деструкции у курящих. Наименьшая разница в показателях деструкции ядра отмечена в отношении числа клеток с конденсацией хроматина. Процесс конденсации хроматина считается этапом, предшествующим процессу кариорексиса, при котором ядро распадается на хроматиновые конгломерации с последующей естественной гибелью путем апоптоза. При сравнении частоты встречаемости клеток с признаками кариорексиса выявили достоверное увеличение доли таких клеток у курящих в 2,6 раза. Это может свидетельствовать о нарушении естественной стимуляции процессов апоптоза эпителиоцитов верхних дыхательных путей путем воздействия цитотоксических и генотоксических экзогенных факторов (табачный дым). Из показателей деструкции ядра статистически значимыми

оказались признаки некроза клетки – перинуклеарная вакуоль (в 2,3 раза чаще у курящих) и вакуолизация ядра (в 3,3 раза чаще у курящих). Выявленные формы некроза клеток свидетельствуют о деструктивных изменениях мембраны ядра и нарушении ее барьерной и транспортной функции. Признаки некротического пути деструкции верхних дыхательных путей эпителиоцитов выявлены и в исследованиях последствий воздействия табачного дыма. Результат некротического процесса клеточной деструкции – кариолизис, которому предшествуют появления перинуклеарной вакуоли и/или вакуолизация ядра. Мы не выявили статистически значимых отличий в частоте клеток с признаками кариолизиса у курящих и некурящих. Однако статистически достоверное повышение доли клеток с начальными признаками некротического пути деструкции у курящих (перинуклеарная вакуоль и вакуолизация ядра) косвенно подтверждает патологическую роль курения.

У курящих развиваются явления гиперкератоза, которые усиливаются в связи со стажем и интенсивностью курения. Они обусловлены токсическим влиянием продуктов табакокурения на слизистую оболочку верхних дыхательных путей, что приводит к достоверному повышению индексов дифференцировки и ороговения ее эпителия, а также к внутриклеточным структурным и цитофункциональным изменениям эпителиоцитов.

Выводы. Полученные результаты позволяют рекомендовать цитологический способ оценки уровня токсического воздействия табакокурения на эпителий слизистой оболочки верхних дыхательных путей при анализе её цитограммы у курящих больных с местными и системными заболеваниями с целью разработки мероприятий по их первичной профилактике и оценки их эффективности. Компоненты табачного дыма оказывают негативное влияние на состояние верхних дыхательных путей, и некоторые авторы рассматривают возникшие морфофункциональные изменения. Однако вопрос о повреждающем воздействии компонентов табачного дыма на цитограмму эпителия верхних дыхательных путей и процессы пролиферации и дифференцировки её эпителиоцитов у курильщиков всё ещё остаётся спорным и до конца не изученным. Знания этих показателей позволят оценить ранние изменения эпителия верхних дыхательных путей и степень токсического действия табачного дыма на эпителий верхних дыхательных путей в зависимости от стажа курения и пола.

ЛИТЕРАТУРА:

- 1. Курицына И.Ю.** Состояние слизистой оболочки полости рта и малых слюнных желез у курильщиков табака. Автореф. дисс. канд. мед. наук. Тверь, 2004. – 18 с.
- 2. Гогин У.У.** Курение, эндотелий и гипертоническая болезнь. // Клиническая медицина. 1998. – Т. 76. - № 11.– С.10-13.
- 3. Курение и его влияние на здоровье:** Доклад комитета экспертов ВОЗ. – Женева ВОЗ. 1976. – 112 с.
- 4. Сауткин М.Ф.** Воздействие пассивного курения на организм. // Гигиена и санитария. 1986. - № 11. – 81 с.
- 5. Быкова И.А., Агаджанян А.А., Банченко Г.В.** Цитологическая характеристика отпечатков слизистой оболочки полости рта с применением индекса дифференцировки клеток //Лаб. Дело. – 1987. - № 1. – С. 33– 35.
- 6. Ергазина М.Ж., Р.И. Юй.** Предпатент РК на изобретение, № 14227, № госрегистрации 2002/1184.1 от 25.09.2002.
- 7. Шилова Ю.Н.** Профилактика заболеваний слизистой оболочки полости рта у курящих лиц с использованием озона. Автореф. дисс. канд. мед.наук. – Новосибирск., 2007. 22 с.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

THE IMPACT OF BOXING ON HUMAN HEALTH

Razzoqova Sabina Shuxratovna

Termiz state pedagogical institute

2nd-year student, department of Physical Culture

Abstract. *This article analyzes the impact of boxing on human health. The positive aspects of boxing, such as physical development, improvement of the cardiovascular system, muscular and skeletal tissues, are considered. The negative aspects, including traumatic brain injuries and other health issues, are also examined based on scientific research. The author also discusses protective equipment used in boxing.*

Keywords: *amateur boxing, professional boxing, traumatic brain injury, protective gear for boxers, health, reflexes, coordination, bone density, muscle strength, sports injuries, cardiovascular system, stress resistance, physical development, psychological stability.*

ВЛИЯНИЕ БОКСА НА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА

Раззакова Сабина Шухратовна

Термезский государственный педагогический институт

2-й курс, направление «Физическая культура»

Аннотация. *В данной статье анализируется влияние бокса на здоровье человека. Рассмотрены положительные стороны бокса, такие как физическое развитие, улучшение сердечно-сосудистой системы, мышечной и костной ткани. Также изучены отрицательные аспекты, в частности, черепно-мозговые травмы и другие проблемы со здоровьем на основе научных исследований. Автор также рассматривает защитное оборудование, используемое в боксе.*

Ключевые слова: *любительский бокс, профессиональный бокс, черепно-мозговая травма, защитное снаряжение боксеров, здоровье, рефлексы, координация, плотность костей, мышечная сила, спортивный травматизм, сердечно-сосудистая система, стрессоустойчивость, физическое развитие, психологическая стабильность.*

BOKS SPORTINING INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI

Razzoqova Sabina Shuxratovna

Termiz davlat pedagogika institute Jismoniy

madaniyat XQS yo`nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada boks sportining inson salomatligiga ta'siri tahlil qilinadi.*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Boksning jismoniy rivojlanish, yurak-qon tomir tizimi, mushak va suyak tizimi uchun foydali jihatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, boksning xavfli jihatlari, xususan, bosh miya jarohatlari va boshqa sog'liq muammolari ilmiy tadqiqotlar asosida tahlil qilingan. Muallif, shuningdek, boksda qo'llaniladigan himoya vositalari haqida ham to'xtalib o'tadi.

Kalit so'zlar: *havaskor boks, professional boks, bosh miya jarohati, bokschilar uchun himoya vositalari, salomatlik, refleks, muvozanat, suyak zichligi, mushak kuchi, sport travmatizmi, yurak-qon tomir tizimi, stressga chidamlilik, jismoniy rivojlanish, psixologik barqarorlik.*

Boks inson organizmiga turli yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadigan sport turi hisoblanadi. Ushbu sport nafaqat jismoniy jihatdan rivojlanishga, balki insonning ruhiy barqarorligini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Biroq, boks xavfli sport turlari qatoriga kiradi, chunki sportchilarning jarohatlanish ehtimoli yuqori bo'lib, ayniqsa bosh miya va ichki a'zolariga tushadigan zarbalar xavf tug'dirishi mumkin. Ushbu maqolada boksning ijobiy va salbiy jihatlari ilmiy tadqiqotlar asosida tahlil qilinadi. Boks mashg'ulotlari yurak-qon tomir tizimi uchun foydali bo'lishi isbotlangan. Sportchilar muntazam ravishda yuqori jismoniy faollikka ega bo'lib, bu yurak mushaklarini mustahkamlashga yordam beradi. Qon aylanish tizimi yaxshilanadi, qon tomirlari elastikligi oshadi va arterial bosim barqarorlashadi. Tadqiqotlarga ko'ra, boks bilan muntazam shug'ullanadigan insonlarda yurak kasalliklariga chalinish xavfi kamayadi. Bu sportning afzalliklaridan biri kislorod almashinuvining yaxshilanishi bo'lib, u nafas olish tizimining samaradorligini oshiradi.

Boks shuningdek, mushak tizimi va umumiy jismoniy tayyorgarlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mashg'ulotlarda harakatlarning xilma-xilligi tufayli sportchilarning qo'l, yelka, oyoq, bel va qorin mushaklari kuchayadi. Sportchilar muntazam ravishda yuqori yuklamalarda ishlashga o'rganganligi sababli, ular umumiy chidamlilik va jismoniy bardoshlilikni oshiradilar. Bu suyak zichligini mustahkamlashga ham yordam beradi va osteoporoz xavfini kamaytiradi.

Boksning yana bir muhim jihati sportchilarning koordinatsiya va reflekslarini yaxshilashidir. Raqib hujumiga tezkor javob berish, zarbalarni qaytarish va hujum uyushtirish jarayonida sportchining harakatlari aniq va muvozanatli bo'lishi kerak. Bu esa miya va mushaklar o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi va sportchilarning umumiy reaksiya tezligini oshiradi. Boks shuningdek, sportchilarning ruhiy holatini barqarorlashtiradi. Mashg'ulotlar davomida inson o'zini nazorat qilish, stressni boshqarish va bosim ostida to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Biroq, boksning inson salomatligiga ta'siri faqat ijobiy jihatlari bilan cheklanmaydi. Ushbu sport turi yuqori darajada jarohatlanish xavfi bilan tavsiflanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, professional boks bilan shug'ullanuvchi sportchilarning 20 foizida bosh miya jarohatlari tufayli "Dementia pugilistica" deb nomlanuvchi kasallik yuzaga keladi. Ushbu kasallik bosh miya hujayralarining shikastlanishi natijasida kelib chiqadi va uzoq muddatda sportchilarning asab tizimiga salbiy ta'sir qiladi. Shuningdek, havaskor boks ham xavfsiz

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

emas, chunki boshga qaratilgan zarbalar sportchilarning kognitiv qobiliyatlarini pasaytirishi mumkin. Ko'z va yuz sohasidagi jarohatlar ham boksdagi keng tarqalgan muammolardan biridir. Bokschilarning ko'z atrofi, burun va jag' suyaklari kuchli zarbalarga uchraydi, bu esa uzoq muddatli asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, tishlar va milklar shikastlanishi ehtimoli yuqori bo'lib, ba'zi bokschilar tishlarini himoya qilish uchun maxsus kapalar kiyishadi.

Boks sporti inson organizmiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan sport turlaridan biri bo'lib, uning foydali va zararli jihatlari tahlil qilinmoqda. Ushbu sport turi yurak-qon tomir tizimini mustahkamlash, mushak massasini oshirish va inson psixologik barqarorligini rivojlantirishga yordam berishi mumkin. Biroq, boks sportining zararli jihatlari ham mavjud bo'lib, ular orasida miya shikastlanishlari, suyak sinishlari, ichki organlarga yetadigan zarbalar va uzoq muddatli nevrologik muammolar bor.

Boks bilan shug'ullanish natijasida inson organizmi maksimal darajada jismoniy yuklamaga duchor bo'ladi. Jang va mashg'ulotlar paytida organizm yuqori aerob va anaerob yuklamalar ostida ishlaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, professional bokschilar orasida yurak-qon tomir tizimi juda rivojlangan bo'lib, bu ularning chidamliligi va uzoq janglarda bardosh berish qobiliyatini oshiradi. Bundan tashqari, boks bilan shug'ullanuvchilar orasida arterial bosimning me'yoriy darajada saqlanishi kuzatilgan. Bokschilarning mushak tizimi ham keng rivojlanadi. Mashg'ulotlar davomida barcha asosiy mushak guruhlari faollashadi. Ayniqsa, boks mashg'ulotlari yuqori intensivlikka ega bo'lgani sababli sportchilarning metabolizmi tezlashadi va yog' miqdori kamayadi. Natijada, ular yaxshi jismoniy formaga ega bo'lishadi.

Shuningdek, boks psixologik jihatdan ham insonning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Sportchilar o'zlarining stressga chidamliligini oshirishadi, qiyin vaziyatlarda o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishni o'rganishadi. Boks – bu faqat jismoniy kuch ishlatiladigan sport emas, balki aqliy tayyorgarlik ham muhim sanaladi. Sportchilar raqibning harakatlarini oldindan taxmin qilish, strategiyalar ishlab chiqish va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Biroq, boks sportining salbiy jihatlari ham yo'q emas. Bosh miya jarohatlari boksdagi eng katta xavflardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boks bilan shug'ullanadigan sportchilarda miya shikastlanishlari, ayniqsa, takroriy zarbalar tufayli kelib chiqadigan nevrologik buzilishlar ko'proq uchraydi. Amerika Nevrologiya Akademiyasi tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijasiga ko'ra, havaskor va professional bokschilar orasida miya chayqalishi va uning uzoq muddatli asoratlari yuqori darajada kuzatilgan.

Bosh miya zarbalari natijasida yuzaga keladigan eng keng tarqalgan muammo bu **boks demensiyasi** (Dementia pugilistica) deb ataladi. Ushbu kasallik doimiy ravishda boshga tushgan zarbalar natijasida yuzaga keladi va xotira buzilishlari, diqqat-e'tiborning pasayishi hamda koordinatsiya muammolarini keltirib chiqaradi. Uzoq muddat davomida boks bilan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

shug'ullangan sportchilarning taxminan 15-20 foizi ushbu sindromdan aziyat chekishi aniqlangan.

Bundan tashqari, boks bilan shug'ullanuvchilarda ortopedik jarohatlar ham ko'p uchraydi. Qo'l, bilak, tirsak va yelka bo'g'imlariga tushadigan bosim yuqori bo'lgani sababli sportchilar orasida artrit, bo'g'imlarning aşinishi va mushaklarning haddan tashqari zo'riqishi kuzatilishi mumkin. Ko'plab tajribali bokschilar doimiy ravishda ortoped-shifokorlarning nazorati ostida bo'lishadi.

Bokschilar orasida yuz va ko'z sohasidagi jarohatlar keng tarqalgan. **Angliyaning Sport Tibbiyoti Assotsiatsiyasi** tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, boks bilan shug'ullanadigan sportchilarda ko'z atrofi va burun jarohatlari, shuningdek, retinani shikastlanish xavfi yuqori ekanligi aniqlangan. Ayniqsa, doimiy zarbalar natijasida ko'rish qobiliyatining pasayishi kuzatilishi mumkin.

Boks sportining xavflarini kamaytirish uchun turli himoya vositalari joriy qilingan. Zamonaviy boksdagi himoya shlemlari, qo'lqoplar va tish kapalari sportchilarning jarohatlanish xavfini kamaytirishga xizmat qiladi. Boks shlemlari boshning old qismiga tushadigan zarbalarni yumshatadi va miya chayqalishi xavfini kamaytiradi. Shuningdek, sportchilarga mashg'ulotlar davomida maxsus tibbiy nazoratdan o'tish tavsiya etiladi.

Bokschilar mashg'ulotlar paytida bo'g'im va mushaklarning haddan tashqari yuklanishining oldini olish uchun maxsus reabilitatsion texnikalardan foydalanishlari lozim. Yangi Zelandiyaning Sport Fizioterapiya Institutining tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, muskul-mustahkamlovchi mashqlar, refleks terapiyasi va maxsus yallig'lanishga qarshi usullar boks jarohatlarining oldini olishga yordam beradi.

Ichki a'zolar shikastlanishi ham boks sportida jiddiy muammolardan biridir. Ayniqsa, tana sohasiga qaratilgan kuchli zarbalar jigar, buyrak va oshqozon-ichak tizimiga zarar yetkazishi mumkin. Tadqiqotlarga ko'ra, professional bokschilarda "sport buyrak" sindromi rivojlanish xavfi yuqori bo'lib, bu takroriy zarbalar natijasida buyrak faoliyatining buzilishi bilan bog'liq.

Boks bilan shug'ullanuvchi sportchilar o'zlarini himoya qilish uchun maxsus jihozlardan foydalanishlari lozim. Boks shlemi bosh sohasiga tushadigan zarbalarni kamaytirishga yordam beradi, boks qo'lqoplari esa qo'l suyaklarini va barmoqlarni shikastlanishdan himoya qiladi. Shuningdek, maxsus tish himoya vositalari (kapalar) jag' va tishlarni jarohatlardan himoya qilish uchun qo'llaniladi.

Bokschilar muntazam tibbiy ko'rikdan o'tishlari va o'z sog'liklariga ehtiyotkorlik bilan yondashishlari kerak. Professional murabbiy nazorati ostida o'tkaziladigan mashg'ulotlar sportchilarning xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi.

Xulosa

Boks sporti inson organizmiga katta ta'sir ko'rsatadi. Uning yurak-qon tomir tizimi, mushak va suyak holati, psixologik barqarorlikka ijobiy ta'siri bor. Biroq, bosh miya jarohatlari, yuz va ichki a'zolarining shikastlanish xavfi yuqori bo'lgani sababli, boks bilan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

shug'ullanadigan har bir sportchi xavfsizlik choralariga rioya qilishi shart. Himoya vositalari va ehtiyotkorlik choralari orqali boksning salbiy oqibatlarini kamaytirish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. **Karpmann V.L.** (1980). **Sport tibbiyoti: O'quv qo'llanma.** Moskva: 187 bet.
2. **Havaskor boksning miya uchun xavfliligi.** <https://korrespondent.net/sport/boks/>.
3. **Boksda jarohatlar.** <http://www.my-boxing.ru/boxing/vava.html>.
4. **Mojaysk boks federatsiyasi.** <http://mfbox.ru/>.
5. **Boks va demensiya.** Manchester Evening News.
<http://www.manchestereveningnews.co.uk/news/>.

ЖИГАР ЦИРРОЗИДА БЕМОРЛАР ОВҚАТЛАНИШ РАЦИОНИДА
МАХСУС ПАРХЕЗ ТАОМ ҚЎЛЛАНИЛИШИ

Уринов А.

Мирзаев Д.А.

“ALFRAGANUS UNIVERSITY” Нодалат таълим

Ташиқлоти Тошкент. Ўзбекистон.

Кириш. Ҳозирги вақтда жигар циррози билан оғриган кўплаб беморларда пархез чекловларига риоя қилмаслик аста-секин ўсиб бормоқда. Жигар циррози билан хасталанган беморларда жигар фаолиятини қўллаб-қувватлаш учун пархезга ва тўғри овқатланишга эътибор қаратилмаса, унинг оқибати ўлимнинг асосий сабаблари бўлган жигар хужайралари дисфункцияси, энцефалопатия ва кома ривожланишига олиб келади.

Тадқиқот мақсади: Жигар циррозида махсус пархез таом самарадорлигини аниқлаш.

Тадқиқот материаллари ва қўлланилган услублар:

Тадқиқот 2020-2024-йилларда ЖЦ ташҳиси билан даволаш-профилактика ўтказган 89 нафар шахсдан иборат гуруҳ белгиланган тиббий эксперт комиссияси хулосасига асосан ўрганилди.

Ташҳислар 2020 йилдан бошлаб жигар жароҳатларини ташҳислаши ва даволашнинг ягона клиник, клиник-инструментал ва лаборатория усулларидадан фойдаланган ҳолда клиник баённомалар асосида ўрганилди.

Олинган натижалар ва мулоҳазалар:

Цирроз касаллиги бор бўлган беморларга диетолог мутахассислар билан маслаҳатлашган ҳолда етти кунлик меню тузилди. Беморлар рационига ёғсиз гўшт ва сут маҳсулотлари, сарийёғ, ёрмалар, турли хил сабзавот ва мевалар, шарбатлар киритилди.

Юқоридаги маълумотларни инобатга олган ҳолда, беморларга пархез билан биргаликда Пробиотик 30 кун давомида кунига 2 маҳал капсула кўринишда (500 мг) берилди.

Беморларга таклиф этилаётган пархезда 6 маҳал овқатланиш бўлиб, асосий қувватмандлик нонушта (21,32%), тушлик (36,67%), кечки овқатланиш (21,71%) пайтида берилган, қолган учтаси (иккинчи нонушта, толма чой, ётишдан олдин енгил овқатланиш) эса қўшимча овқатланиш кўринишида тавсия этилган.

Овқат рационини қувватмандлиги ўртача 2429,95 ккал.ни ташкил қилган.

Тавсия этилган пархезда ёғ миқдори ўртача 66,72 г., углеводларнинг ўртача миқдори 383,32 г.ни ташкил этди.

Циррози бўлган беморларни даволашдаги асосий эътибор тузли овқатларни чегаралашга қаратилган бўлиши керак, чунки беморлар қорин ва оёқ бўғимларини шишига олиб келадиган асцитга (танада ортиқча сув тўпланиши) мойил бўлади.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Организмда натрий ва сув миқдорини ортиши беморнинг артериал босимини кўтарилишига олиб келиши мумкин. Шу сабабли беморлар менюсига ош тузини кунига 2 г.дан кўп киритилмади.

Хулоса. Меню таркибига киритилган озиқ-овқат маҳсулотлари барчаси маҳаллий ҳисобланади ва юқори озиқавий қийматга эга бўлган маҳсулотлардир. Тавсия этилаётган парҳез қувватмандлиги беморларни кунлик қувватмандликка бўлган эҳтиёжини тўлиқ қоплайди. Беморларда касаллик асоратларини камайтириш ва ҳаёт давомийлигини ошириш мақсадида беморларга рационал овқатланиш қоидалари, маҳсулотларни тўғри танлаш, овқатланишни тўғри тузиш бўйича тушунтириш ишлари олиб бориш лозим.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Гаус О. В., Ливзан М. А. Модуляция микробиоты кишечника как ведущий фактор патогенеза формирования фенотипов синдрома раздраженного кишечника //РМЖ. – 2023. – №. 5. – С. 12 – 19.
2. Закирходжаев Ш.Я., Азизов С.З., Мухамеджанов Н.З. Здоровое и лечебное питание ключ к активному долголетию. Ташкент, «Узбекистон», 2019. – 464с.
3. Холжигитова М.Б. Сафарова М.П. Самарқанд вилоятида яшовчи сурункали гепатит билан касалланган беморларда парҳез даволашнинг ўрни // Журнал кардиореспираторных исследований. Special Issue 1.1.(сборник статей) – 2022 – С.148 – 151.

MORAL REALISM IN SOUL BELLOW'S CREATIONS

Rakhmanova Viktoriya

Teacher, Uzbekistan State University of World Languages

Abstract: *The article reveals the notion of moral realism in American literature, investigates the development of realistic trend in US literature and highlights the creative activity of Soul Bellow.*

Keywords: *Moral realism, Realism, Human and Society, literary depictions, naturalism, neorealism.*

Annotatsiya: *Maqolada Amerika adabiyotidagi axloqiy realizm tushunchasi ochib berilgan, AQSh adabiyotida realistik yo'nalishning rivojlanishi o'rganilgan va Soul Bellowning ijodiy faoliyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Axloqiy realizm, Realizm, Inson va jamiyat, adabiy tasvirlar, naturalizm, neorealizm*

The concept of "moral realism" has a significant history in American literature. It is often applied to the novels of William Dean Howells, sometimes with the comment that his "righteousness" is somewhat deliberate. In the seminal "Literary History of the United States," published by Columbia University in 1988, "Howells's" version of "moral realism" is mentioned in connection with the tradition of "contrasting depictions of New York wealth and the ghetto," and the phenomenon as a whole is contrasted, in particular, with the naturalism of Norman Mailer. A convinced theorist and practitioner of "moral realism" was Lionel Trilling, one of the most influential literary critics of mid-20th-century America. In his famous lecture, "Manners, Morals, and the Novel," he lamented that "we have no books that raise questions in our consciousness not only about external conditions but also about ourselves, that lead us to redefine our motives and ask us what might lie behind our good impulses." Trilling developed his idea in his work, "The Morality of Inertia," where he reflected on the underlying danger of traditional models of behavior taught by the classics, since moral passivity can lead to such horrors as Nazism. Trilling is probably also the author of the term "moral realism," and the critic sought to embody the principles of this trend in his own prose. Today, we can say that "moral realism" has become an important part of American neorealism, which flourished in the 1970s and 1980s, and associate this trend with the names of J. D. Salinger, Bernard Malamud, Saul Bellow, John Gardner, John Cheever, and Raymond Carver. In the works of Saul Bellow and John Gardner, the legacy of Leo Tolstoy became a significant component in understanding the moral values of modern times.

Saul Bellow's stature in large measure owes something to the depths to which he plumbed the modern condition. He addressed the disorder of the modern age, with all its horror and darkness as well as its great hope. Though intensely identified with the United

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

States, his heroes are preoccupied with dilemmas arising out of European intellectual and cultural history. Bellow's fictional world is at once cerebral and sensual. His concern is with the interconnections between art, politics, business and passions, the intellectual, and the making of culture in modern times. He is heady, like German writer Thomas Mann, revealing the limitations and powers of the self. Few contemporary American writers deal with such weighty issues as masterfully as did Bellow. (Mambrol, 2020)

Bellow debuted with the novel "The Restless Man" (1944), presenting an almost Kafkaesque situation with light irony and humor. The main character is a 27-year-old Chicago native Joseph, a university graduate, an intellectual. The hero is waiting for a call-up to the army, and he feels alienated from society, being in a "suspended" state. The hero's poems are his self-reflection. In persistent reflections, moods in the spirit of existentialism are sometimes felt. Already in his first romance, Bellow demonstrates the mastery of psychological characterization, revealing the contradictions of the hero's inner life. Not wanting to spend any longer in an exhausting wait for a call-up, the hero volunteers for the army. The subject of Bellow's artistic attention is the internal drama of heroes, usually reflective intellectuals, who are in conflict with a dehumanized environment. Its deep themes are freedom as "a link between the inclinations of personality and its self-realization; love as a means of ensuring the influence of the individual on his environment." "The Duke": a philosophical and psychological novel The publication of this novel in 1964 became a literary event. It struck with its novelty of form, style, and the originality of the hero. At the center of the novel is Professor Moses Herzog, a teacher of history and literature, who appears on the disappointment in almost everything paralyze his creative energy; the book that he planned to write based on his dissertation has stalled. His behavior itself is not entirely adequate and causes those around him to have serious doubts about his mental health. He writes letters to people, both familiar and unfamiliar, and even long dead: to himself and God, to the philosophers Spinoza, Nietzsche, Heidegger, and President Eisenhower. (Gillenson, 2014)

The ideological prerequisites for the creation of "The Duke" were connected with the crisis of consciousness of the American intelligentsia, which reached a particular intensity in the radical 60s. S. Bellow gives merciless and reliable sketches of contemporary American reality. And as T. Motyleva correctly notes, the novelty and significance of the novel lies mainly in the fact that "the hero of the novel is a person who thinks intensely, and that the content of these reflections, organically included in the fabric of the narrative, is connected with the fundamental problems of the era."

Heir to the traditions of Faulkner and Hemingway, Bellow illuminates two sides of one conflict: the individual in a clash with society. And he is in a dispute with himself. Before us is a "man in himself" who cannot become "a man for himself." But he is significant and interesting even in his defenselessness and delusions. Bellow strives to show not only who a person is, but also to guess who he could become. To grasp his aspirations, his need for self-realization, for the fulfillment of his life's purpose. Bellow's novels are artistic

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

commentaries on his philosophical principles. His characters are living personalities, although they carry within themselves a certain "predeterminedness." Why were we born? What are we destined to accomplish? Where are we going? Bellow's heroes ask themselves these questions, and along with them, the author himself. And the deep motivation of his heroes is not success in the usual sense, not the acquisition of knowledge, but the thirst for a worthy existence. And this, I think, is due to his assimilation of the experience of Russian classics, whose heroes – including Tolstoy and Dostoevsky – are characterized not so much by aspiration for material success as by the intensity of spiritual quests. Bellow's style is ironic, in it both caricature and grotesque retouching are noticeable. Subtle humor is his most important stylistic dominant. Bellow enriched the genre of the philosophical-psychological novel in the USA, which was previously considered, primarily, the property of German literature.

LIST OF USED LITERATURE:

1. История зарубежной литературы от античности до середины XIX века : учебник для бакалавров / Б. А. Гиленсон. — М. : Изда-тельство Юрайт, 2014 — 904 с. — Серия : Бакалавр. Базовый курс.
2. Беллоу, С. Планета мистера Сэмлера: роман / Беллоу Сол; Bellow Saul; перевод с английского Н. Воронель. – Москва: АСТ, 2000. – 416 с.
3. Bellow, Saul. Mr. Sammler's Planet / Saul Bellow. – Penguin Classics, January 6, 2004.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

THE RISE OF REALISM IN AMERICAN LITERATURE

Rakhmanova Viktoriya

Teacher, Uzbekistan State University of World Languages

Abstract: *The article reveals the rise of realism in American literature, investigates the appearance of realistic trend in US literature and highlights the creative activity of the pioneers of American realism.*

Keywords: *Fiction, Romanticism, Realism, Middle-Class life, literary technique, contexts, Naturalist elements, Industrialism, Slang.*

Annotatsiya: *Maqolada Amerika adabiyotida realizmning yuksalishi ochib berilgan, AQSH adabiyotida realistik yo'nalish paydo bo'lishi o'rganilgan va Amerika realizmi kashshoflarining ijodiy faoliyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *fantastika, romantizm, realizm, o'rta sinf hayoti, adabiy texnika, kontekstlar, naturalistik elementlar, industrializm, jargon.*

The term "realism" in American literature refers to the period of time from the Civil War to the turn of the century during which William Dean Howells, Rebecca Harding Davis, Henry James, Mark Twain, and others wrote fiction devoted to accurate representation and an exploration of American lives in various contexts. As the United States got rapid development after the Civil War, the increasing rates of democracy and literacy, the rapid increase in industrialism and urbanization, an boom in population base due to immigration, and a relative growth in middle-class affluence provided a fertile literary environment for readers interested in understanding these rapid shifts in culture.

Being defined as "the faithful representation of reality" or "verisimilitude," realism is considered to be a literary technique practiced by many schools of writing. (Campbell, Donna M., 2010) But taking a deeper look into realism one can characterize this literary movement not only as a technique but also as a definite kind of subject matter, a presentation of middle class life. There is a number of factors preceding the rise of realism such as outdated ideas of romanticism, an interest to science, and the development of logic and philosophy. Consequently, all affected the rise of realism. According to William Harmon and Hugh Holman, "Where romanticists transcend the immediate to find the ideal, and naturalists plumb the actual or superficial to find the scientific laws that control its actions, realists center their attention to a remarkable degree on the immediate, the here and now, the specific action, and the verifiable consequence" (*A Handbook to Literature*, 1938).

If we have a look on the history of the rise of realism in the US literature, as a literary movement realism came to the US from France. In France, writers started to publish works that made stories out of everyday experiences in serial form through newspapers. Honore de Balzac was one of the first of these writers. He wrote stories with complicated characters that had detailed observations about the world around him. Gustave Flaubert followed close

behind. He defined the realist narration form that is still showing up in literature today. Soon the [writing style](#) jumped across the ocean and began to impact writers in America. Realism soon took up root in American literary history, creating some of the most-studied American works. William Dean Howells took up the mantle of realism in America and became the first American realist author. His novels explored middle-class life in the late 1800s in America. Throughout his career as a fiction writer, William Dean Howells worked against the sentimentality and idealization that pervaded popular American literature in the nineteenth century. He pleaded for characters, situations, behavior, values, settings, and even speech patterns that were true to life.

While twentieth century readers came to take such elements for granted, the fact remains that in Howells's day he was regarded as something of a literary radical. One indication of his radicalism was his preference for character over plot in his fiction: He was far less interested in telling a good story (albeit his stories are good) than in presenting flesh-and-blood characters who think, feel, make mistakes, and are products of genetic, social, and economic conditions—in other words, who are as imperfect (and as interesting) as real people. Howells did not indulge in meticulous psychological analyses of his characters, as did his friend [Henry James](#), and his plots tend to be far more linear and straightforward than are the convoluted and carefully patterned ones of James. Nevertheless, he was an innovative and influential writer who changed the quality of American fiction.(MambrolN.,2018)

Samuel Clemens, better known as Mark Twain, followed not long after. Mark Twain's work titled *The Adventure of Huckleberry Finn* is one example of work that shows both Realist and Naturalist elements in one work of literature. First published in 1884 as the sequel of the previous book titled "*The Adventures of Tom Sawyer*", *The Adventure of Huckleberry Finn* tells a story about the journey, in which the narrator, Huck, encounters a lot of racial prejudice from the slaveholders to their slaves. In the journey, Huck encounters Jim, an American African slave who had been searching for freedom, who later becomes a proper father figure of Huck along his journey. Set in the 1800s St. Petersburg Missouri, the novel focuses on several themes which are friendship, freedom, racism, and slavery.

Realist aspects shown in the work are the social issues mentioned in it. Where the common behavior of the middle-class society, at that time setting, is the fact that a lot of people are still owning slaves. Moreover, the work shows a different perspective of life from both Huck and Jim. The perspective is also portrayed realistically without any fantasy and supernatural events. Throughout the story, the readers are shown the life of African American slaves and how the slaveholders treat them exactly how it was. The novel seems more realistic because the author inserted the dialect and even the slurs used in that period of time. The novel also shows the condition and even the characteristics of a flawed human as well as the cruelty of a group of humans to make it more realistic.

The novel by Mark Twain titled *The Adventure of Huckleberry Finn* is a work that uses both the Realism and Naturalism aspect. As it shows a realistic and detailed event about

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

human's determination to search for freedom from their misery. Furthermore, this work also has its significance to English literature and to society. In which, both movements have a role as the influence on the birth of the next period and as a medium to show people about the event that has happened in the past to the readers nowadays. (Bui, 2023) Early 19th-century American writers tended to be too flowery, sentimental, or ostentatious – partially because they were still trying to prove that they could write as elegantly as the English. Twain's style, based on vigorous, realistic, colloquial American speech, gave American writers a new appreciation of their national voice. Twain was the first major author to come from the interior of the country, and he captured its distinctive, humorous slang and iconoclasm. For Twain and other American writers of the late 19th century, realism was not merely a literary technique: It was a way of speaking truth and exploding worn-out conventions. Thus it was profoundly liberating and potentially at odds with society. (Rebecca, 2012)

LIST OF USED LITERATURE:

1. Campbell, Donna M. "Realism in American Literature, 1860-1890." *Literary Movements*. Dept. of English, Washington State University. 2010
2. Notable American Novelists Revised Edition Volume 1 James Agee — Ernest J. Gaines Edited by Carl Rollyson Salem Press, Inc 2008.
3. The Rise of Realism: 1860-1914: Outline of American Literature Chapter 5 BY REBECCA · PUBLISHED JULY 5, 2012 · UPDATED JULY 17, 2020

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

BOBUR VA BOBURIYLAR ADABIY VA ILMIY MEROSI, MANBASHUNOSLIGI VA TARIXSHUNOSLIGI

Qoraxo'jayev Saydullo

Nizomiy nomidagi TDPU Tarix fakulteti 3 kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Bobur va uning avlodlari tomonidan qoldirilgan bebaho ilmiy va ma'naviy-madaniy meros to'g'risida so'z boradi. Shuningdek Turkiy tilning Bobur saroyida muloqot tili sifatida amal qilishi, hukmdor hamda ijodkor Boburning, asosan, turkiy tilda qalam tebratishi va adabiy merosini o'z davridayoq ko'plab kitobxonlar tomonidan sevib o'qilishi hamda adabiy muhit to'g'risida chuqur mulohazalar yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Bobur, adabiy va ilmiy meros, manbashunoslik, tarixshunoslik, turkiy til, chig'atoy turkiysi, Hindiston, "Boburnoma, ilm-fan, ma'daniyat.*

Abstract: *This article discusses the invaluable scientific and spiritual-cultural heritage left by Babur and his descendants. It also discusses the use of the Turkic language as a language of communication in Babur's court, the fact that the ruler and creator Babur wrote mainly in Turkic, and that his literary heritage was loved and read by many readers in his time, as well as the literary environment.*

Keywords: *Babur, literary and scientific heritage, source studies, historiography, Turkic language, Chigatay Turkic, India, "Baburnama, science, culture.*

Аннотация: *В статье рассматривается бесценное научное, духовное и культурное наследие, оставленное Бабуrom и его потомками. Также в книге подробно рассматриваются вопросы использования турецкого языка в качестве языка общения при дворе Бабура, тот факт, что правитель и создатель Бабуr писал в основном на турецком языке, и что его литературное наследие любили и читали многие современники. а также литературная среда.*

Ключевые слова: *Бабуr, литературное и научное наследие, источниковедение, историография, тюркский язык, чигатайский тюркизм, Индия, «Бабуrنامه», наука, культура.*

Kirish

Zahiriddin Muhammad Bobur va boburiylar hukmronligi davri (1526-1858) Hindiston adabiy muhitida forsiy, hindiy, urdu tillari bilan birgalikda turkiy til (eski o'zbek tili, chig'atoy turkiysi) ham o'z mavqiega ega edi. Turkiy tilning Bobur saroyida muloqot tili sifatida amal qilishi, hukmdor hamda ijodkor Boburning, asosan, turkiy tilda qalam tebratishi va adabiy merosini o'z davridayoq ko'plab kitobxonlar tomonidan sevib o'qilishi adabiy muhitga ham o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmadi. Turkiy tildagi adabiyot boshqa tillardagi adabiyot bilan yonma-yon holatda rivojlandi, forsiy-turkiy tillarga asoslangan zullisonaynlik an'anasining shakllanishiga imkon yaratildi. Natijada Hind adabiy muhitidagi forsiy-hindiy, forsiy-urdu tillariga asoslangan zullisonaynlik safi forsiy-turkiy tillardagi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

ikkitillilik bilan boyidi, rangbaranglashdi. XVI-XVIII asrlarda yaratilgan tarixiy, adabiy manbalar, qo‘lyozma asarlardagi ma‘lumotlarga tayanib aytish mumkinki, turkiy til asosan Bobur, Humoyun hukmronligi davrida ularning va ular atrofidagi Bayramxon, Komron Mirzo, Shayx Zayn, Xo‘ja Kalon, Turdibek Xoksor, Forig‘iy kabi turkiygo‘y ijodkorlarning sa‘yharakatlari bilan adabiy muhitda yetakchi tillardan biriga aylandi, lekin davlat tili darajasiga ko‘tarila olmadi. Boburning qisqa muddatli hukmronligi davrida Hindiston adabiy muhitiga kirib kelgan turkiy til, Humoyun hukmronligi davrida ham adabiy muhitning yetakchi tillaridan bo‘ldi. U turkiy tilga alohida e‘tiborda bo‘lib, saroy adabiy muhitida bu tilda ijod etishni qo‘llab-quvvatladi, hatto o‘zi ham shu tilda ijod etdi. Uning turkiy tilga bo‘lgan rag‘bati hamda bu tildagi she‘riyati haqida munozarali fikrlar ham bor.

Boburiyoda hukmdorlardan Akbar davrida O‘rta Osiyodan ilm-fan, madaniyat, adabiyotning eng ko‘p sonli vakillari kirib kelgan bo‘lsa-da, turkiy tilga bo‘lgan e‘tibor ancha pasaygan, forsiy til davlat tili darajasiga ko‘tarilgan, adabiy muhitda ham bu tilga e‘tibor kuchaygan. Bu haqda akademik S.Azimjonova shunday yozadi: “Boburning o‘g‘illari Humoyun, Komron va ularning atrofidagilar saroyda fors va urdu tillari bilan bir qatorda eski o‘zbek tilini ham saqlab qolishga intilishgan bo‘lsa, Akbar bu oqimni qo‘llab-quvvatlashdan to‘xtaydi. U sanskrit tilidan ham, eski o‘zbek tilidan ham muhim tarixiy asarlarni fors tiliga tarjima qilishda katta mehnat qiladi. Shunday qilib, Akbarshoh davrida “Boburnoma” birinchi marta Abdurahimxon tomonidan fors tiliga tarjima qilingan. “Boburnoma”ni fors tiliga tarjima qilish zarurati, albatta, mamlakat ijtimoiy hayoti taqozo etgan katta talablar bilan bog‘liq holda yuzaga kelgan. Hindistonga Bobur tomonidan olib kelingan va Humoyun, Komron, Bayramxonlar tomonidan qo‘llab-quvvatlangan eski o‘zbek tili ma‘lum rol o‘ynagan bo‘lsa-da, mamlakat madaniy hayotida yetakchi o‘rin egallagan davlat tiliga aylana olmadi. Akbarshoh davrida bunday til forsiy til edi. O‘rta asrlarda Hindistonda fors tilining o‘rni katta edi, chunki bu til Hindistonda yashovchi turli xalqlar o‘rtasida vositachi bo‘lib xizmat qilgan”. Bunga sabab Akbar podshohning ijtimoiy-siyosiy sohalarda olib borgan islohatlari edi. Chunki u musulmon va hindularning madaniy uyg‘unligiga ko‘proq urg‘u berdi. Buning natijasida uning hukmronligi davrida “ mo‘g‘ullar davlati asta-sekin o‘z qiyofasini o‘zgartirib, yangi kelgan unsurlar, begonalar holatidan umumhind davlatiga aylandi.

Boburiyoda hukmdorlardan Avrangzeb Olamgir (1658-1707) davrida turkiy tilning mavqei nisbatan biroz yuqorilaydi. Bu davrda yaratilgan lug‘atlar, mazkur tilda yaratilgan asarlar, shu tildagi yozishmalar fikrimiz dalilidir. Muhammad Yaqub Changiy Avrangzebning ko‘rsatmasi bilan “Kelurnoma” yoki “Chig‘atoy-forscha lug‘at” nomli asarni turkiy tildagi yaratgan. Muhammad Yoqub Changiy o‘z kitobiga qisqacha so‘zboshi berib, unda eski o‘zbek tilining grammatik tuzilishiga bag‘ishlangan kitob yaratish g‘oyasini unga Avrangzebning o‘zi berganligini ta’kidladi. Bu muqaddimada aytilishicha, “Kelurnoma” muallifi Avrangzebning saroy olimi va uning ilm-fan, madaniyat va adabiyot sohasidagi ichki faoliyatining ilhomlantiruvchisi bo‘lgan. Changiy o‘z homiysi haqida o‘zgacha iliqlik bilan gapirib, kitob so‘zboshiga unga bag‘ishlangan she‘riy qasida qo‘yadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Bu qasida eski o'zbek tilida, kitobning so'zboshi esa fors tilida yozilgan. Bularning barchasi Avrengzebning o'zi ham turkiy tilini yaxshi bilganidan dalolat beradi.

Ulug' bobomizning sertashvish hayoti va jo'shqin faoliyati siyosiy jihatdan inqirozga uchragan Temuriylar davlatining so'nggi davriga to'g'ri keldi. Ushbu davr barcha azob-uqubatlarini boshdan kechirish Bobur Mirzo chekiga tushdi. Tarix maydonida kechgan turli qarama-qarshiliklardan so'ng Bobur Kobul sari yo'l oldi. Ona yurt sog'inchi va qaytish istagi unga bir umr hamroh bo'lsa-da, hozirgi Afg'oniston, Pokiston va Hindistonning tarixiy hududlarida ulkan saltanat tashkil etdi. Tarix zarvaraqlarida bu davlat Boburiylar sulolasi nomi bilan bitildi. Bobur ota-bobolarining ilm-ma'rifat va mamlakat obodligi yo'lidagi ezgu ishlarini davom ettirib, kelgusi avlodlarga katta meros qoldirdi. Hindistonlik tarixchilar Bobur hukmronlik davrini turlicha talqin qilsa-da, u asos solgan sulola ushbu mamlakat taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shganini e'tirof etadi. Bobomiz harbiy yurishlar bilan birga, Agra va Dehlida yirik bog'lar, ariq va hammomlar qurdirdi, masjid, maktablar bunyod etdi. Ilm-ma'rifatga katta e'tibor qaratdi. Bugungi kunda Bobur va Boburiylarga taalluqli ko'plab moddiy boylik va asarlar, qo'lyozmalar dunyo bo'ylab keng tarqalgan. Masalan, unga tegishli noyob qilich Nyu-Yorkning Metropoliten muzeyida saqlanadi. Bobomizga in'om qilingan Ko'hinur olmosi esa Buyuk Britaniya qirollik oilasi tomonidan tasarruf etiladi. Buyuk sarkarda va davlat arbobi Boburning tarixiy ashyolari dunyo muzeylari va shaxsiy kolleksiyalardan joy olgan. Shuningdek, Hindistonda ham Bobur va Boburiylarga tegishli buyumlar, tarixiy manbalar juda ko'p. 1528-yilda yozilgan "Devoni Bobur"ning asl qo'lyozmasi va 1640-yilda chizilgan "Shahzoda Doro Shukuhning to'y marosimi" miniatyurasining nusxalari shular jumlasidan. Hozirgi kungacha dunyo qo'lyozma fondlari va kutubxonalarida Bobur devonining 9 ta qo'lyozma nusxasi borligi aniqlangan. Bugungi kunda Boburiylar qoldirgan merosni o'rganish va xalqimizga yetkazish borasida Tashqi ishlar vazirligi, mamlakatimizning Hindiston va Pokistondagi elchixonalarini tomonidan izchil tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, buyuk davlat arbobi, shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur tavallud topgan kun arafasida Hindistondagi elchixonamiz bilan Rampur Raza kutubxonasi hamkorligida Boburiylar davriga oid qo'lyozma hamda miniatyuralar ko'rgazmasi tashkil etildi. Bobur asarlaridan parchalar, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur, Shohjahon va Avrangzeb tasvirlangan miniatyura, kitoblardagi rasm, badiiy asarlar ko'rgazma ekspozitsiyasidan joy oldi. Zahiriddin Muhammad Bobur Hindiston tarixida alohida o'rin olgan shaxslardan biri, – deydi ijtimoiy fanlar doktori, filolog-sharqshunos Naki Abbas Kaifi (Hindiston). – Shoh va shoir, uning avlodlari Hindiston ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'rifiy rivojiga munosib hissa qo'shgan. Boburiylar ko'plab inshootlar bunyod qildi. Hind xalqi ular bilan hamisha faxrlanib kelgan. Qayd etish joiz, Hindistonda 1774-yilda tashkil etilgan Rampur Raza kutubxonasida Boburga tegishli ko'plab qo'lyozma, nodir eksponatlar saqlanadi. Muzeyning Boburiylar davri tarixi, adabiyoti va san'ati bilan bog'liq bo'limi ko'pchilikda alohida qiziqish uyg'otadi. Mashhur "Devoni Bobur"ning asl nusxasi ham shu yerda saqlanmoqda. Bobur unda o'z qo'li bilan bitgan satrlar mavjud. Boburiylar Hindiston

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan shaxslardir, – deydi Rampur Raza kutbxonasi mas‘ul kotibi Sanam Ali Xon. – Bu tarixiy haqiqat. Boburiy podshohlar ilm-fan, bunyodkorlik sohasida boshqalarga o‘rnak hisoblanadi. Ular homiyligida qurilgan binolar bugun Hindiston, Pokiston, Bangladesh xalqlarining faxridir. Shuningdek, Boburiylar aql-zakavot, ijodiy ishlarda ko‘pchilikka o‘rnak. Ushbu sulola vakillari tomonidan qoldirilgan bebaho ma‘naviy meros hind va o‘zbek xalqlari boyligi. Rampur Raza kutubxonasida saqlanayotgan Zahiriddin Muhammad Bobur va Boburiylar sulolasiga oid tarixiy ashyolar madaniy ildizlarimiz, tariximiz o‘xshashligidan dalolat. Kutubxonamizda Bobur va Boburiylarga oid ko‘plab asarlarning asl qo‘lyozma nusxalari saqlanadi, – deydi kutubxona katta texnik xodimi Sayyid Tarik Azhar. – Ushbu madaniy meros namunalaridan dunyo ahlini bahramand qilish maqsadida turli nusxalar olinib, ular raqamli formati shakllantirilmoqda. Kelajakda bu boradagi ishlarni O‘zbekiston bilan davom ettirish, hamkorlikda ko‘rgazmalar tashkil qilish va tarixiy obidalarni saqlash sohasidagi sa‘y-harakatlarni birlashtirish niyatidamiz. Zero, Boburiylar qoldirgan bebaho meros – bu ular bunyod etgan inshootlardir. Bugungi kunda Hindiston, Pokiston va Afg‘onistonda Bobur, uning avlodlari tomonidan qurilgan ko‘plab obidalar dunyo jamoatchiligi e‘tiborini qozonib kelayotir.

Darhaqiqat, xalqlar o‘rtasidagi ma‘naviy-ma‘rifiy, ilm-fan sohasidagi yaqinlik buyuk ajdodlar qurdirgan imoratlarda ham o‘z aksini topgan. Xususan, Dehlidagi Humoyun maqbarasi, “Qizil qal’a”, “Ko‘hna qal’a”, Agradagi “Toj Mahal” va Akbarshoh maqbarasi kabi majmualar Hindiston va O‘zbekiston umumiy tarixi, madaniy an‘analari haqida so‘zlaydi. Boburiylar sulolasining buyuk namoyandalaridan Akbarshoh davri obidalardan biri – Lahor qal‘asidir, 1566-yilda Lahor qal‘asi bunyod etiladi. Jahongir hukmronligi davrida qurilgan “Xiron-minor”, Jahongir maqbarasi, Shohjahon hukmronlik yillari barpo etilgan Shohjahon masjidi va Shalimar bog‘lari jahon me‘morchiligining nodir durdonalari hisoblanadi. Shalimar bog‘lari 1981-yili YUNESKO ro‘yxatiga kirilgan. Bunday misollarni ko‘plab keltirish mumkin. Shu o‘rinda ta‘kidlash joiz, Pokiston hududida Boburiylar tomonidan bunyod etilgan inshootlarning katta qismi Lahor shahrida joylashgan. Bundan ko‘rinib turibdiki, ushbu shahar o‘z davrida Boburiylarning yirik ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma‘rifiy markazlaridan hisoblangan.

Xulosa: Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki Yurtimizda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida tariximizni, buyuk ajdodlarimiz merosini o‘rganish va ularni yoshlar o‘rtasida keng targ‘ib qilishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu yoshlarni buyuk ajdodlar qoldirgan meros va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qilyapti. Zahiriddin Muhammad Bobur va uning avlodlari tomonidan qoldirilgan bebaho ilmiy va ma‘naviy-madaniy meros esa buyuk bobokalonlarimiz bilan faxrlanish, yurtni, Vatanni sevish tuyg‘ularini yana-da jo‘sh urdiradi. Shuni takidlashimiz joizki Boburiylar davri adabiy muhitida turkiy tilning forsiy, hindiy, urdu tillari bilan yonma-yon holatda mavjud bo‘lishi Zahiriddin Muhammad Boburning sa‘y-harakatlariga bevosita bog‘liq edi. Boburiylarning keyingi avlodlari davri adabiy muhitida turkiy tilning mavqei Bobur,

Humoyun, Avrangzeb davridagidek yuqori bo'lmagan bo'lsa-da, butunlay iste'moldan chiqib ketmadi. Saroyda turkiy tilga bo'lgan e'tibor butunlay yo'qolib ketmadi. Bunga sabab boburiy hukmdorlarining ota yurti - Movarounnahr, umuman, O'rta Osiyo bilan aloqalarining yaqinligi, bu o'lkaga bo'lgan qiziqishi, e'tiborida edi. Boburiylar davrida turkiy til bir tekis rivojlanish bosqichida bo'lmasa-da, adabiy muhitda shu tildagi adabiyotning vujudga kelishiga to'sqinlik qilmadi. Natijada XVI asrda turkiy tildagi adabiyot teritoriya jihatdan kengayib, Hindistonda ham yangi bir qatlamni tashkil etdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur/ Boburnoma: . - T.: "Yangi asr avlodi", 2018. - 704 b.
2. Razzoqov A., Toshmatov Sh., O'rmonov N. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. Darslik. – Toshkent.: «Iqtisod - moliya» - 2007 y. 320 b.
3. .Toshmatov Sh.X, X.S.Asatullaev, Z.B.Allaberganov Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. Darslik. T., 2019 y. 352 b
4. Mustafayevich, S. A. (2023). YOSHLARNING IQTISODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI IQTISODIY QARASHLARINING O'RNI. Научный Фокус, 1(7), 1142-1145.
5. Ashurbek, S., & Paxmohob, X. Z. Financial System and Financial Policy. JournalNX, 658-661.
6. Musurmanov, A. N., Satbarov, A. A., Suyarov, A. M., & Xakimova, I. X. (2023). CLUSTERED DISCIPLINARY FACTORS OF SCHOOL LESSONS IN MODERNIZED EDUCATION CONDITIONS AS A SOCIAL PEDAGOGICAL PROBLEM. Boletín de Literatura Oral-The Literary Journal, 10(1), 2605-26147. Иномхожиев Р. Бобур ва Ҳиндистон туркийзабон адабиёти.// Адабий мерос. -Тошкент, 1991. 4-сон. 13-19-бетлар.
7. Иномхожиев Р. Тюрко-персидское двуязычие в литературной жизни Индии XVI в. –Т.: “Фан”, 1993. -Стр.208.
8. Қаюмов А.Асарлар. 10-жилд. (Ҳинд адабий сарманзиллари). –Т.: “Mumtoz so'z”, 2010. – Б.304.
9. Мирзоев А. Из истории литературных связей Маверауннахра и Индии во второй половине XVI – начале XVII в. – Москва: 1963. -Стр.8.(Доклад. XXVI Междунар. Конгресс востоковедов. №38.)
10. Низомутдинов И. Из истории среднеазиатско-индийских отношений (IX—XVIII вв.). -Т.: “Узбекистан”, 1969. – Стр. 144.
11. Низомиддинов И. Маданий ҳамкорлигимиз саҳифаларидан. -Т.: «Фан», 1987. - Б.54.
12. Низомиддинов Н. XVI-XVIII асрларда Ҳиндистондаги туркийгўй шоирларнинг адабий мероси. Фил.фанлар илмий даражасини олиш учун ёзилган дис-я. -Т.: 1993. - Б.122.
13. Низомиддинов Н. Бобурийлар даври Ҳиндистон туркий тили ва адабиёти. – Т.: А.Навоий номидаги Давлат адабиёт музейи. 2010.-Б.332.

ЭФФЕКТИВНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ПОРЯДКА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ
ПЛАТЕЖЕЙ НА ОСНОВЕ ФИНАНСОВЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Юлдошов Ш.З

*студент Ташкентского государственного
экономического университета*

Абдужалилова Д.А

*Научный руководитель доцент
кафедра бюджетного учета и казначейство, Ташкентского
государственного экономического университета*

Аннотация. В данной статье рассмотрена эффективная организация порядка осуществления платежей на основе финансовых обязательств. Приведены порядок осуществления платежей на базе финансовых обязательств в государственных учреждениях Узбекистан. Приводятся выводы и предложения по изучаемой теме.

Ключевые слова: Автоматизация процессов, бюджетный кодекс, Комитет казначейской службы, счетов-фактур, финансовых обязательств.

Введение. Эффективная система расчетов содействует обеспечению прозрачности, своевременности и целенаправленного применения бюджетных средств, что, в свою очередь, укрепляет финансовую дисциплину и повышает уровень доверия к институтам власти. После проведения анализа сложившейся ситуации было установлено, что в условиях активного роста экономики Узбекистана приобретает особую значимость усовершенствование механизмов исполнения финансовых обязательств в государственных учреждениях.

Базой для формирования порядка осуществления расчетов в государственных организациях служит Бюджетный кодекс Узбекистана, который детализирует процесс принятия и исполнения финансовых обязательств. В соответствии со статьей 123 данного кодекса, финансовые обязательства фиксируются и регистрируются казначейскими учреждениями на основании счетов-фактур и других документов, подтверждающих наличие обязательств. Это создает жесткий контроль за расходованием бюджетных средств и препятствует их ненадлежащему использованию.

Комитет казначейской службы при Министерстве экономики и финансов Узбекистана выполняет ключевую функцию в обеспечении прозрачности и легитимности финансовых операций. Он занимается как предварительным, так и текущим контролем за целевым и рациональным использованием средств, предусмотренных в сметах бюджетных учреждений. В дополнение к этому, Инспекция государственного финансового контроля министерства и её

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

территориальные отделения регулярно проводят проверки, направленные на выявление и недопущение нарушений бюджетной дисциплины.

Внедрение современных информационных технологий в управление финансовыми обязательствами представляет собой важный шаг к повышению общей эффективности. Автоматизация процессов позволяет ускорить обработку платежей, уменьшить вероятность ошибок и минимизировать влияние человеческого фактора. Создание единой электронной системы документооборота способствует оперативному обмену данными между государственными учреждениями и контрольными инстанциями, что, безусловно, повышает прозрачность и отчетность финансовых операций.

Оптимизация процедур казначейского исполнения бюджета ориентирована на упрощение финансирования государственных организаций и создание условий для гибкого использования имеющихся ресурсов с целью достижения максимальной эффективности. Постановление Кабинета Министров Узбекистана от 3 сентября 1999 года № 414 предполагает расширение полномочий и повышение ответственности руководителей государственных учреждений за рациональное и эффективное применение бюджетных средств.

Соблюдение финансовой дисциплины служит основой для эффективного управления бюджетными ресурсами. Нарушения, такие как не целевое использование средств или превышение ассигнований, влекут за собой ответственность, предусмотренную законодательством. Статья 187 Бюджетного кодекса определяет возможные нарушения и меры ответственности, что способствует усилению контроля и повышению ответственности должностных лиц за соблюдение нормативных требований.

Интеграция технологий искусственного интеллекта (ИИ) в бюджетные процессы Узбекистана открывает новые перспективы для повышения эффективности управления финансовыми обязательствами. Применение ИИ позволяет автоматизировать обработку платежей, предсказывать бюджетные расходы и выявлять аномалии в транзакциях, что снижает вероятность ошибок и увеличивает оперативность финансовых операций. Использование технологии обеспечивает прозрачность и неизменность записей о транзакциях, что способствует укреплению доверия к финансовым процессам и предотвращает коррупционные проявления. В Узбекистане предпринимаются шаги к интеграции этих технологий в государственное управление. Так, Постановление Президента Узбекистана от 14 октября 2024 года №ПП-358 одобряет Стратегию развития технологий ИИ до 2030 года, которая включает создание вычислительных мощностей для анализа данных и проекты по внедрению ИИ в разные сферы, в том числе в государственные финансы. Кроме того, реализуются инициативы по использованию ИИ для повышения прозрачности государственных услуг и оптимизации торговых процедур. Комплексная организация порядка осуществления платежей на базе финансовых

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

обязательств в государственных учреждениях Узбекистана требует системного подхода.

Заключение: Улучшение нормативно-правовой базы, усиление контрольных механизмов, внедрение современных технологий, таких как ИИ а также повышение финансовой дисциплины являются основополагающими факторами, обеспечивающими прозрачность и эффективность использования бюджетных ресурсов. Интеграция инновационных технологий способствует повышению оперативности и надежности финансовых операций, снижению рисков и укреплению доверия общества к государственным институтам. Таким образом, комплексная модернизация системы управления финансовыми обязательствами в государственных учреждениях станет важным шагом к устойчивому развитию экономики Узбекистана.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бюджетный кодекс Республики Узбекистан ЗРУ-360 от 26.12.2013 года
2. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан, «О совершенствовании порядка финансирования бюджетных организаций» от 03.09.1999 г. № 414
3. Постановление Президента Республики Узбекистан, «Об утверждении Стратегии развития технологий искусственного интеллекта до 2030 года» от 14.10.2024 г. № ПП-358
4. Приказ министра финансов Республики Узбекистан, «Об утверждении инструкции по бухгалтерскому учету в бюджетных организациях» зарегистрировано 22.12.2010 г., рег. номер 2169

PAXTADAN MAYDA IFLOSLIKLARNI TOZALASH BO'YICHA OLIB
BORILGAN NAZARIY VA AMALIY IZLANISHLAR TAHLILI

Abdullayev Y.B

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti,

X.S.Usmanov

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institute

Annotatsiya. *Ushbu maqolada paxtadan mayda iflosliklarni tozalash bo'yicha olib borilgan nazariy va amaliy izlanishlar tahlil qilinadi. Paxta tozalash jarayonidagi texnologik xususiyatlar, usullar va metodlar o'rganilgan. Paxtadan iflosliklarni samarali ajratish, uning sifatini oshirish va tozalash jarayonini optimallashtirishda qo'llanilayotgan yangi usullar va innovatsion texnologiyalar yoritiladi. Maqola, paxta sanoatida iflosliklarni tozalash jarayonini takomillashtirishga qaratilgan izlanishlarning ahamiyatini va ularga qo'yiladigan talablarni aniqlaydi. Shuningdek, paxtani tozalash jarayonining ekologik va iqtisodiy jihatlari ham tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *paxta, iflosliklarni tozalash, texnologik jarayonlar, tozalash usullari, paxta sanoati, innovatsiyalar, ekologik ta'sir, iqtisodiy samaradorlik.*

Аннотация. *В данной статье анализируются теоретические и практические исследования по очистке хлопка от мелких примесей. Изучены технологические особенности процесса очистки хлопка, методы и подходы. Рассматриваются новые методы и инновационные технологии, применяемые для эффективного удаления примесей, повышения качества хлопка и оптимизации процесса очистки. Статья выявляет важность исследований, направленных на совершенствование процесса очистки в хлопковой промышленности, а также определяет требования, предъявляемые к таким исследованиям. Также анализируются экологические и экономические аспекты процесса очистки хлопка.*

Ключевые слова: *хлопок, очистка примесей, технологические процессы, методы очистки, хлопковая промышленность, инновации, экологическое воздействие, экономическая эффективность.*

Annotation. *This article analyzes the theoretical and practical research conducted on the cleaning of cotton from small impurities. The technological characteristics, methods, and techniques involved in the cotton cleaning process are studied. The article highlights the new methods and innovative technologies used for the effective removal of impurities, improving cotton quality, and optimizing the cleaning process. It also identifies the importance of research aimed at improving the cotton cleaning process in the cotton industry and the requirements placed on such research. Additionally, the ecological and economic aspects of the cotton cleaning process are analyzed.*

Keywords: *cotton, impurity removal, technological processes, cleaning methods, cotton industry, innovations, ecological impact, economic efficiency.*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Kirsih. Paxta sanoati iqtisodiyotning muhim tarmog'laridan biri bo'lib, uning yuqori sifatli mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun paxtani tozalash jarayoni alohida o'rin tutadi. Paxtadan iflosliklarni ajratish jarayoni, nafaqat paxtaning sifatini yaxshilash, balki ishlab chiqarishning samaradorligini oshirish va atrof-muhitni himoya qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Mayda iflosliklar, jumladan, chang, zararkunandalar, to'qimalar va kimyoviy moddalar, paxtaning sifatini pasaytirib, uning sifatli ishlov berilishiga to'sqinlik qiladi. Shu sababli, paxtadan mayda iflosliklarni samarali tozalash texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish muhim tadqiqot yo'nalishidir. Paxtadan mayda iflosliklarni tozalash jarayonida ishlatilayotgan texnologiyalar, paxta sanoatining sifatini yaxshilash va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Yangi texnologiyalar, jumladan, ultratovushli tozalash, elektromagnit ajratish va kimyoviy usullar paxta tozalash jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Paxtani tozalashning ekologik jihatlari ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonlarning takomillashtirilishi atrof-muhitni himoya qilishda katta ahamiyatga ega. Kelajakda paxta tozalashning innovatsion texnologiyalari va usullari bo'yicha yanada kengroq tadqiqotlar olib borilishi zarur.

Adabiyotlar tahlili. Toshkent to'qimachilik va engil sanoat instituti olimlari va "Raxtasanoat ilmiy markazi" AJ ilmiy xodimlari tomonidan paxtani iflos aralashmalardan tozalash texnika va texnologiyasini kompleks o'rganishga XX asrning 30-40 yillaridan boshlab juda ko'p olimlar ilmiy tadqiqot ishlarini olib borgan. A.D.Sapon ilmiy ishida paxtani tozalashning oqim texnologiyasi o'rganib chiqilgan. Paxtani tozalashda uning tabiiy xususiyatlarini saqlab qolishga, oraliq yordamchi uskunalarni jarayondan chiqarishga erishish mumkinligi o'rganilgan. Ilmiy tadqiqot natijasida PLPX oqim texnologiyasi yaratilgan [1].

R.Z.Burnashev paxtaning texnologik ko'rsatkichlari tozalash jaryoniga va bu jaryonni boshqarishga ta'sir ko'rsatishini chuqur o'rganib chiqqan. Bu ilmiy ishda, paxtaning texnologik ko'rsatkichi sifatida, uning tuzilmasi (m) atamasi kiritilgan. Paxta tuzilmasi (m), uning qancha alohida chigitli qismlardan tashkil topganligini ifodalovchi ko'rsatkichdir. Bu ko'rsatkich paxtani yirik va mayda iflosliklardan tozalashda muhim ahamiyatga egadir. Bu ko'rsatkichni kamaytirish bilan tozalash jarayonini samarasini oshirish mumkinligi isbotlangan [2].

Yu.S.Sosnovskiy tadqiqot ishida paxtani mayda ifloslikdan tozalashda paxtaning bitta qoziqli barabandan ikkinchi qoziqli barabanga yo'naltirilgandagi harakati nazariy jihatdan tahlil qilingan. Paxta bo'lagining qoziqqa urilish vaqtidagi tezlik formulasi topilgan, urilish vaqtida paxta bo'lagiga ta'sir etuvchi urilish kuchi hisoblangan. Urilish kuchi, urilish burchagi va qoziqli baraban tezligi o'rtasidagi bog'liqlik aniqlangan. Paxtadan mayda iflosliklarni tozalash bo'yicha olib borilgan tadqiqotda qoziqli-parrakli baraban chiziqli tezligi 5 dan 11 m/s gacha bo'lganda tozalash samaradorligi oshishi undan yuqori tezlikda esa o'zgarماسligi aniqlangan. Paxta chigiti shikastlanishi boshlanadigan qoziqli barabanning kritik tezligi topilgan. Bu tezlik amaliy jihatdan 9 m/s bo'lishi tavsiya etilgan, bu qoziqchali-plankali barabanning 420 ayl/daq aylanishiga teng. Hozirgi paytdagi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

mavjud paxtadan mayda iflosliklarni tozalovchi 1XX tozalagichlarida qoziqli barabanlarning tezligi 8,8 m/s tashkil qiladi [3].

Bu tadqiqotda tozalash davrida chigitning mexanik shikastlanishi ham o'rganilgan. UXK tozalash agregatining oxirgi tozalash barabanida paxta to'liq chiqib ketmasdan, 20% yaqin paxta orqaga qaytishi va barabanlarning yuqorisidan o'tib ikkinchi bor, ayrim hollarda uchinchi bor qayta-qayta tozalanishi hisobiga, barabanlar va ular tepasidagi qopqoq orasidagi masofaning qisqaligi oqibatida chigitlarning mexanik shikastlanishining oshishi aniqlangan. X.Sidikov ilmiy ishida paxtani tozalash va titkilashni intensivlashtirishni qoziqli barabanning tezligini 12 m/s oshirib erishish mumkinligi aniqlangan [4].

A.Usmanov ilmiy tadqiqot ishida chanog'i bilan terib olingan paxtani harakatlanib yuruvchi tozalagichlarda dastlabki tozalash jarayoni o'rganib chiqilgan. Paxtani qoziqli baraban bilan tozalashni uning qoziqlari orqali havo yordamida puflash bilan birgalikda olib borilishi taklif etilgan. Bu taklifni UPX-1,5 harakatlanib yuruvchi chanoqli paxta tozalagichda tekshirilib ko'rilishi natijasida, bu qoziqli baraban qo'llanilganda UPX-1,5 tozalagichning mayda ifloslikdan paxtani tozalash samarasi 1,3 marta oshishi aniqlandi. Ilmiy ish asosida UPX-1,5 tozalagichida qoziqli baraban tezligi 11 m/s, havo tezligi 12 m/s, qoziqli baraban va to'rli orasidagi masofa 15-18 mm bo'lishi tavsiya etilgan [5].

G.D.Djabbarov ilmiy tadqiqot ishida qoziqchali-plankali barabanlar aylanish tezliklarining uskunaning tozalash samaradorligiga va chigitning shikastlanishiga ta'sirini tadqiq etgan. Tajriba natijalarida qoziqchali-plankali barabanlarning aylanish tezligi 11m/sek bo'lganda uskunaning tozalash samaradorligi oshishi, aylanish tezligi bu ko'rsatkichdan yuqori bo'lganda esa, uskunaning tozalash samaradorligini pasayishiga va chigitning shikastlanishini ortishiga olib kelishi ko'rsatib o'tilgan [6]. Paxta xom ashyosini qayta ishlash texnologik jarayoniga tayyorlashga ya'ni, tozalash va jinlash jarayon tartiblarini yaxshilash maqsadida paxta xom ashyosi bo'laklarini bir chigitli paxta bo'laklariga ajratishga e'tibor qaratilmoqda. Bir qator tadqiqotlarda paxta xom ashyosi bo'laklarini bir chigitli paxtaga ajratish jarayonini texnologik jarayonga kiritish kerakligini nazariy takliflar berilgan. Tola tarkibidagi iflos aralashmalarni kamaytirish choralaridan biri paxta xom ashyosi bo'laklarini jinlash jarayoniga tabiiy sifat ko'rsatkichlarini saqlagan holda etkazib berilishi, bevosita jinlash jarayonidan oldin paxta bo'laklarini alohida-alohida bir chigitli paxtaga ajratish kerakligini tavsiya etishgan.

G.I. Boldinskiy tadqiqot ishida to'rli yuza va qoziqchali-plankali barabanlar qoziqchalarining turli shakllarida bir chigitli paxtaga ta'sir etuvchi kuchlarni nazariy tahlillar asosida aniqlagan. Bir chigitli paxta va tozalash uskunasi ishchi qismlarining o'zaro ta'siriga asoslanib olib borilgan. Nazariy ifodalar haqiqiy manzarani ya'ni, ko'plab bir chigitli paxta bo'laklarini tashkil etgan, qaysiki, asosiy xajmdagi paxta bo'laklari bir-biri bilan ilashgan holatini tasvirlab bera olmagan [7].

A.A.Safaev bir va ikki chigitli paxta bo'laklarining qoziqcha bilan o'zaro ta'sirini tadqiq etgan. Tadqiqot natijasida, qoziqchanning markazi bilan bir chigitli paxta bo'lagiga urilish zarba kuchi paxta bo'lagi hajmi, urilish tezligi va paxta bo'lagining qayishqoqlik

xususiyyatlariga bog'liqligi ta'kidlangan. Qoziqchanning bir chigitli paxta bo'lagiga nomarkaziy urilishi va bu urilishning xususiyyatlarini tadqiq etgan. Bir chigitli paxta bo'lagi bo'ylab qoziqchanning nomarkaziy urilish modeli paxta xom ashyosining eshilishi sabablaridan biri ekanligini e'tiborga olib, qoziqchanning oldi yuzasi tekis shaklda bo'lishi taklif etilgan [8].

S.D.Baltabaev tadqiqot ishida bir chigitli paxta bo'lagi va qoziqchali-plankali baraban orasidagi o'zaro ta'sir kuchlarini aniqlagan. Tadqiqot natijalari asosida, uskunaning tarkibiy qismlarini loyihalash va texnologik tirqishlar belgilashni taklif etgan [9].

J.A.Usmanov ilmiy ishida, tozalanayotgan paxtaning qoziq sirtida harakatining qoziq balandligiga, baraban radiusiga va tezligiga bog'liqligi nazariy yo'l bilan topilgan. Paxta bo'lagining qoziq sirtida harakati differensial tenglamasi tuzilgan. Qoziqchali-plankali barabanli tozalagichlarda to'rli sirtida ifloslik ajralishi jarayoni o'rganib chiqilgan. Paxtadan mayda iflosliklarni tozalashda to'rli teshigini yumoloq shakldan, uzunroq shaklga keltirishda tozalash samaradorligi oshishi aniqlangan [10]. A.E.Lugachevning doktorlik ilmiy ishida paxta tozalash uskunalarining ta'minlagichlari, paxtaning qayishqoqligini hisobga olgan holda, ularning simmetrik va asimmetrik joylashuvida, paxtadan mayda iflosliklarni tozalash, uning qoziqchali-barabanlari, ifloslik ajratuvchi sirtlar bilan ta'siri nazariy va amaliy jihatdan o'rganib chiqilgan. Mavjud paxta tozalagichlarda (1XK) paxtani qayta ta'minlash tizimiga o'tib ketishi kuzatilgan. Natijada paxta yo'nalishi bo'yicha uning yig'ilishi va texnologik jarayonda salbiy tomonga o'zgarishiga olib kelishi aniqlangan. Bundan tashqari, paxtani qabul qilish va uzatish jarayoni, ya'ni barabandan barabanga o'tish jarayonida pastki navlarda tiqilish holatlari vujudga kelishi kuzatilgan. Bu holatlarni bartaraf etish uchun muallif tomonidan tozalagichda paxtani uzatish jarayonida qoziqchali-plankali barabanlarning bir yo'nalishdagi harakatlanish sxemasi taklif etilgan [11]. Bu paxtani jinlash jarayoniga etkazib berishda, ya'ni ta'minlash jarayonida paxtani maksimal darajada titib berish va qisman tozalash maqsadida qo'llanilgan, ammo ishlab chiqarish jarayonida qo'llanilmagan.

R.Sh.Sulaymonov ilmiy tadqiqot ishida tozalash samaradorligini aniqlash uchun tajribaviy koeffitsient aniqlash usuli keltirilgan. Uning qiymati birdan kichik bo'lib (modelga ko'ra) tola va lint uchun $0.08 < \lambda < 0.2$ oraliqda bo'lishi aniqlangan [12].

I.D.Madumarovning ilmiy tadqiqot ishida paxtani issiqlik-namlik holatini muqobillashtirish va bir tekis ta'minlash asosida tozalash jarayonining samaradorligini oshirish, hamda paxta tarkibidagi mayda iflosliklarni tozalash mashinasiga issiq havo berish yo'li orqali takomillashtirilgan tozalash texnologiyasi ishlab chiqilgan. Buning natijasida taklif etilgan texnologik jarayonda paxta tuzilmaviy tarkib ko'rsatkichining mavjud texnologik jarayonga nisbatan o'sishi va uskuna tozalash samaradorligining 7,0-8,0 foizgacha o'sishini ko'rilgan. Taklif etilayotgan paxtani tozalash texnologik jarayonida tolaning tabiiy sifat ko'rsatkichlari saqlab qolish va uskunalarining tozalash samaradorliklarini yuqori bo'lishi uchun paxta tolasining namligini $5,5 \div 6,0$ foiz, harorati

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'ÓYALAR

esa $45\div 50^0S$ da bo'lish kerakligi aniqlangan. Paxtaning tuzilmaviy tarkib ko'rsatkichini mavjud texnologik jarayonga nisbatan $2,5\div 3,0$ marotabagacha ko'tarilishiga va uskunaning tozalash samaradorligini $10,0\div 12,0$ foizgacha o'sishiga imkoniyat yaratilgani ko'rilgan. To'rtli yuza bo'ylab harakatlanayotgan paxta tolasi tarkibidan ajraladigan iflosliklar miqdorini yuza bo'ylab taqsimlanishi va to'rtli yuzalarda iflosliklarni ajralish qonuniyati aniqlanishi natijasida to'rtli yuzaning foydali qismiga va paxtaning harakatlanish tezligiga bog'liq ravishda ajraladigan iflosliklarning umumiy miqdorini aniqlash imkoni ko'rilgan, hamda turli zichliklarda harakatlanayotgan o'zaro elastik bog'lanishda bo'lgan ikki va undan ortiq paxta bo'lakchalari tarkibidan iflosliklarni ajralish jarayonini matematik modellari ishlab chiqilgan. Natijada iflosliklarni ajralish jarayonini nazariy tadqiq etish imkoni yaratilgan [13].

Xulosa. Ushbu tadqiqotda paxtadan mayda iflosliklarni tozalash bo'yicha olib borilgan nazariy va amaliy izlanishlar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, paxtani tozalash jarayoni paxta sanoatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Mayda iflosliklarni tozalashda qo'llanilayotgan yangi texnologiyalar va usullar paxtaning sifatini yaxshilashga yordam beradi, shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, paxtadan iflosliklarni ajratish jarayonida ekologik jihatlar ham muhim rol o'ynaydi, chunki tozalashning samarali usullari atrof-muhitga zarar yetkazmasdan amalga oshirilishi lozim. Paxtani tozalash texnologiyalarining rivojlanishi, yuqori samaradorlikka erishish bilan birga, paxta sanoatining iqtisodiy jihatlarini ham yaxshilashga yordam beradi.

Kelajakda paxtadan mayda iflosliklarni tozalash jarayonlarini yanada takomillashtirish va innovatsion texnologiyalarni qo'llash bo'yicha yanada chuqurroq tadqiqotlar olib borilishi zarur. Bu esa nafaqat paxta sanoatini, balki ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga ham yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sapon A.D. Issledovanie i razrabotka texnologicheskogo prosessa pervichnoy obrabotki xlopka-syrsa mashinnogo sbora na osnove polnoprressnoy potochnoy linii: Dis. ... kand. texn. nauk. - Tashkent. 1978 g.
2. Burnashev R.Z. Teoreticheskie osnovy tekhnologii ochistki xlopka-syrsa: Dis. ... dok. texn. nauk. – Kostroma, 1983 g.
3. Sosnovskiy Yu.S. Issledovanie i vybor optimalnykh parametrov ochistiteley tonkovoloknistogo xlopka-syrsa mashinnogo sbora: Dis. ... kand. texn. nauk. - Tashkent, 1971 g.
4. Sidikov X. Issledovanie osnovnykh rabochix organov pilnykh ochistiteley i opredelenie ix parametrov: Dis... kand. texn. nauk. – Tashkent, 1973 g.
5. Usmanov A. Issledovanie prosessa sentralizovannoy predvaritelnoy ochistki xlopkovogo voroxa i podbora: Dis. ... kand. texn. nauk. – Tashkent, 1974 g.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

6. Djabbarov G.D. *Issledovanie skorostnogo rejima kolkovo-barabannogo ochistitelya xlopka-syrsa // Xlopkovaya promyshlennost* (Tashkent). – 1972. №3, S.12-13.
7. Boldinskiy G.I. i dr. *Выбор формы колка в ochistitelyax melkogo sora // Xlopkovaya promyshlennost*. - 1974. - №1. - S. 16-18.
8. Safaev A.A. *Povyshenie effektivnosti ochistki xlopka-syrsa tonkovoloknistix sortov sovershenstvovaniem udarno-razryxlitelnyx ustroystv ochistiteley xlopkovogo sora: Diss...kand.texn. nauk: - Tashkent, 1986.–120 s.*
9. Baltabaev S.D. *Predvaritelnaya ochistka xlopka-syrsa mashinnogo sbora ot sornyx primesey. Diss.kand.nauk.-Tashkent. 1949 g.*
10. Usmanov D.A. *Issledovanie effektivnosti ochistki xlopka-syrsa ot sornyx primesey: Dis. kand. texn. nauk. - Tashkent, 1981 g.*
11. Lugachev A.E. *Razrabotka teoreticheskix osnov pitaniya i ochistki xlopka primenitelno k potochnoy texnologii ego pererabotki: Dis. ... dok. texn. nauk. – Tashkent, 1998 g.*
12. Sulaymonov R.Sh. *Sozdanie rasonalnoy texnologii prosessov linterovaniya xlopkovyx semyan i ochistki linta: Dis.... dok.texn.nauk. – Tashkent, 2019 g.*
13. A.P.Parpiev, B.M.Mardonov, I.D.Madumarov, T.O.Tuychiev. *Modelirovanie dvizhenie massy xlopka-syrsa v zone pitatelya //Problemy tekstilya. – 2013, №1.– S 81-86.*

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

THE ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Yuldoshev Khaydarbek

EFL teacher at ISFT

haydarbeky97@gmail.com

+998993370044

Abstract: *This study examines the role of motivation in learning English as a Foreign Language (EFL). Motivation is a key determinant of success in language acquisition, influencing learners' engagement, persistence, and proficiency. The paper discusses intrinsic and extrinsic motivation and suggests strategies to enhance motivation in EFL learners.*

Key words: *Motivation, EFL, intrinsic motivation, extrinsic motivation, language learning, engagement, persistence.*

РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Юлдошев Хайдарбек

Преподаватель английского языка филологического факультета ISFT

haydarbeky97@gmail.com, +998993370044

Аннотация: *Данное исследование рассматривает роль мотивации в изучении английского языка как иностранного (EFL). Мотивация является ключевым фактором успеха в изучении языка, влияя на вовлеченность учащихся, их настойчивость и уровень владения языком. В статье обсуждаются внутренняя и внешняя мотивация, а также предлагаются стратегии для повышения мотивации учащихся.*

Ключевые слова: *Мотивация, EFL, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, изучение языка, вовлеченность, настойчивость.*

INGLIZ TILINI CHET TILI SIFATIDA O'RGANISHDA MOTIVATSIYANING O'RNI

Yo'ldoshev Haydarbek Shavkat o'g'li

ISFT Institutida Ingliz tili fani o'qituvchisi

e-mail: haydarbeky97@gmail.com, tel: +998993370044

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Annotatsiya: *Ushbu tadqiqot chet tili sifatida ingliz tilini o'rganishda motivatsiyaning rolini o'rganadi. Motivatsiya til o'rganish muvaffaqiyatining muhim omili bo'lib, o'quvchilarning ishtiyoqi, sabr-toqati va qobiliyatiga ta'sir qiladi. Ushbu maqolada ichki va tashqi motivatsiya tushunchalari muhokama qilinadi hamda EFL o'quvchilarining motivatsiyasini oshirish bo'yicha strategiyalar taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *Motivatsiya, EFL, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, til o'rganish, ishtirok, sabr-toqat*

Introduction

Motivation is a crucial factor in the process of learning English as a Foreign Language (EFL). It determines the effort, persistence, and overall success of learners in acquiring a new language. Numerous studies have highlighted motivation as one of the strongest predictors of language learning achievement. This paper explores the different types of motivation, their impact on EFL learning, and strategies to enhance motivation in language learners.

Literature Review

Several researchers have explored the role of motivation in language learning. Gardner (1985) introduced the concept of integrative and instrumental motivation, highlighting how learners who have a personal interest in a language's culture and community tend to be more successful than those who learn for external rewards. Dörnyei (2001) expanded on this by emphasizing the dynamic nature of motivation, arguing that it changes over time and is influenced by classroom environment, instructional methods, and personal goals. Self-determination theory (Ryan & Deci, 2000) further supports this notion by differentiating between intrinsic and extrinsic motivation, suggesting that fostering intrinsic motivation leads to better engagement and long-term success. More recent studies, such as those by Ushioda (2011), stress the importance of personalized motivation strategies that align with learners' goals and interests.

Methods

To examine the role of motivation in EFL learning, this study employs a qualitative approach by reviewing existing literature on the topic. Various sources, including academic journal articles, books, and empirical studies, were analyzed to determine the significance of motivation in second-language acquisition. Additionally, interviews with EFL instructors and students were conducted to gather firsthand insights into the effects of motivation on language learning.

Results

The findings indicate that motivation plays a significant role in EFL learning, influencing learners' engagement, performance, and long-term language retention. The study identifies two primary types of motivation: intrinsic and extrinsic. Intrinsic motivation, driven by personal interest and enjoyment, often leads to higher engagement and better language acquisition. Conversely, extrinsic motivation, fueled by external rewards such as grades,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

career opportunities, or parental expectations, can also be effective but may not always sustain long-term language learning efforts. The research also highlights factors such as teacher encouragement, interactive learning environments, and goal-setting as critical elements in maintaining high motivation levels among EFL learners

Discussion

The study reinforces the idea that motivation is a dynamic and multifaceted factor in language learning. While both intrinsic and extrinsic motivation contribute to success, fostering intrinsic motivation appears to be more beneficial for long-term language proficiency. Teachers play a pivotal role in motivating students by creating engaging lessons, providing positive reinforcement, and setting achievable learning goals. Additionally, a supportive learning environment that includes interactive activities, real-life language application, and cultural immersion can significantly enhance learners' motivation. Future research should focus on exploring the impact of technology and digital learning tools in sustaining motivation among EFL students.

Conclusion

Motivation is a fundamental component of successful language learning, particularly in an EFL context. This study has demonstrated that both intrinsic and extrinsic motivation significantly impact learners' engagement, persistence, and proficiency. However, fostering intrinsic motivation through engaging lessons, real-life applications, and goal-setting can lead to more sustainable learning outcomes. Educators should focus on creating a supportive and stimulating learning environment to maintain student motivation over time. Further research is necessary to explore the long-term effects of motivational strategies and the role of emerging technologies in enhancing language learning motivation.

REFERENCES:

1. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
2. Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. Edward Arnold.
3. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being." *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
4. Ushioda, E. (2011). *Motivating Learners, Motivating Teachers: Building Vision in the Language Classroom*. Cambridge University Press.

INNOVATSIYALAR VA OLIY TA'LIM: MALAKA OSHIRISH ORQALI YANGI
IQTISODIY IMKONIYATLAR YARATISH

Ismoilov Shuhrat Abdusoat o'g'li

Oliy ta'lim tizimi kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti

E-mail: shuhratismoilov007p@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada innovatsiya, oliy ta'lim va malaka oshirishning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Innovatsiya jamiyat va iqtisodiyotning turli sohalarida o'zgarishlar va yaxshilanishlarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Innovatsiyalar ikki asosiy turga, ya'ni texnologik va boshqaruv innovatsiyalariga bo'linadi. Iqtisodiyotda innovatsiyalar samaradorlikni oshiradi, yangi mahsulotlar yaratadi, raqobatbardoshlikni kuchaytiradi va yangi bozorlarni kashf etishga yordam beradi. Maqolada olimlar va mutaxassislarning innovatsiyalar haqida fikrlari keltirilgan. Oliy ta'lim va malaka oshirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri sifatida ko'rsatiladi, chunki ular malakali mutaxassislarni tayyorlash va ularni zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirish orqali iqtisodiyotning rivojlanishiga yordam beradi. Yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratish, innovatsiyalar va malaka oshirish orqali amalga oshiriladi. Maqolada innovatsion loyihalar, startaplar va yangi biznes modellarining iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati, shuningdek, innovatsion faoliyatlar orqali yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash mumkinligi ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar: *Innovatsiyalar, oliy ta'lim, malaka oshirish, iqtisodiy o'sish, raqobatbardoshlik, yangi iqtisodiy imkoniyatlar, texnologik innovatsiyalar, boshqaruv innovatsiyalari, startaplar, yangi bozorlar, mehnat unumdorligi, tijoratlashtirish, innovatsion loyihalar, yangi biznes modellar, global raqobat, yuqori texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot, ta'lim va treninglar, iqtisodiy barqarorlik, malakali mutaxassislar.*

Kirish. Innovatsiya – bu yangi fikr, usul, mahsulot yoki xizmatni yaratish jarayoni bo'lib, u jamiyat va iqtisodiyotning barcha sohalarida o'zgarishlar va yaxshilanishlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Innovatsiya asosan ikki asosiy turga bo'linadi: texnologik innovatsiyalar (yangi texnologiyalarni joriy etish) va boshqaruv innovatsiyalari (yangi menejment usullari yoki ishbilarmonlik modellarini yaratish). Innovatsiyalar iqtisodiyotda yangi imkoniyatlar yaratish, samaradorlikni oshirish va yangi bozorlarni ochish orqali iqtisodiy o'sishning asosiy manbalaridan biriga aylangan. Ayniqsa, rivojlangan mamlakatlar va iqtisodiyoti rivojlanayotgan davlatlarda innovatsiyalar iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Innovatsiyalar iqtisodiyotning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi, chunki ular mehnat unumdorligini oshiradi, yangi mahsulotlar va xizmatlar yaratadi va iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini ochadi. Innovatsiyalar, shuningdek, korxonalarining raqobatbardoshligini oshiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Shu bilan birga, innovatsiya orqali iqtisodiyotning

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

yuqori texnologiyalar va xizmatlar sohalariga o'tishi, global bozorlar bilan raqobatni kuchaytiradi.

Innovatsiyalar iqtisodiyotning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki ular mehnat unumdorligini oshiradi, yangi mahsulotlar va xizmatlarni yaratadi va iqtisodiy o'sishning yangi manbalarini ochadi. Porter innovatsiyalarning global iqtisodiyotdagi rolini, shu jumladan raqobatbardoshlikni oshirish va yangi bozorlarni kashf qilishdagi muhimligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, innovatsiyalar mamlakatlarning iqtisodiy o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi [1]. Schumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy o'sishning asosi sifatida ko'rsatadi. Uning tadqiqotlari innovatsiyalarni iqtisodiy tizimda o'zgarishlarni yaratish va yangi mahsulotlarni ishlab chiqarishga olib keladigan kuch sifatida tasvirlaydi [2]. Brynjolfsson va McAfee o'z asarida innovatsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'sirini va yuqori texnologiyalarni tatbiq etish orqali mehnat unumdorligini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish jarayonlarini muhokama qilishadi [3]. OECD hisobotida innovatsiyalarning iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishdagi roli keng yoritilgan. Shuningdek, yuqori texnologiyalar va xizmatlar sohalariga o'tishning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri tahlil qilingan [4]. Drucker innovatsiyalarni iqtisodiyotdagi asosiy o'zgarishlar va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishda muhim omil sifatida ko'rsatadi. Uning fikriga ko'ra, innovatsiyalar iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi [5].

Oliy ta'lim va malaka oshirish jarayoni iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biridir. Oliy ta'lim tizimi, avvalo, malakali kadrlarni tayyorlash orqali iqtisodiyotni mustahkamlashga yordam beradi. Oliy ta'limning asosiy vazifalaridan biri – zamonaviy bilimlarni o'rgatish, yangi texnologiyalarni tushunish va ularga mos ravishda malakali mutaxassislarni tayyorlashdir. Bunday mutaxassislar iqtisodiyotning turli sohalarida, ayniqsa, texnologik va ilmiy-texnikaviy innovatsiyalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Malaka oshirish – bu mutaxassislarning o'z malakasini yangilash va mustahkamlash jarayoni bo'lib, ularning o'z kasbiga oid bilim va ko'nikmalarni yangilashga yordam beradi. Innovatsiyalar va texnologik rivojlanish doimiy ravishda yangi talablarni keltirib chiqaradi, shu sababli malaka oshirish jarayoni o'z vaqtida amalga oshirilishi kerak. Malaka oshirish, ayniqsa, texnologik sohalarda mutaxassislarning o'z bilimlarini yangilashga yordam beradi va ularni zamonaviy talablarga moslashtiradi, bu esa o'z navbatida iqtisodiyotning samaradorligini oshiradi.

Yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda oliy ta'lim va malaka oshirishning muhimligi

Yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratish, ayniqsa, innovatsiyalar va malaka oshirish orqali amalga oshiriladi. Oliy ta'lim muassasalari va malaka oshirish kurslari iqtisodiy rivojlanish uchun yangi fikrlarni ishlab chiqish, innovatsion g'oyalarni amalga oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Oliy ta'lim tizimi nafaqat ta'lim sohasida yangi bilimlarni etkazish, balki talabalar va mutaxassislarni zamonaviy iqtisodiyotning ehtiyojlariga moslashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Bu jarayon yangi texnologiyalar va biznes modellari orqali iqtisodiyotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Malaka oshirish kurslari va treninglari iqtisodiy sohalarda yangi imkoniyatlar yaratadi, chunki ular mutaxassislarni zamonaviy texnologiyalar va amaliyotlar bilan tanishtiradi. Bu jarayon yangi biznes sohaslarini ochish, innovatsion mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqarish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, oliy ta’lim va malaka oshirishning samarali amalga oshirilishi, iqtisodiy tizimning raqobatbardoshligini oshiradi, mehnat bozorida malakali ishchi kuchini yaratadi va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish uchun sharoit yaratadi.

Innovatsion loyihalar va dasturlar oliy ta’lim muassasalarida malaka oshirishni yangi bosqichga olib chiqadi. Inkubatorlar, startap loyihalari, va biznes akseleratorlari kabi dasturlar orqali talabalar va mutaxassislar amaliy tajriba va yetakchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu loyihalar talabalarni nafaqat nazariy bilimlar bilan, balki real iqtisodiy va texnologik muammolarni hal qilishga qaratilgan tajriba bilan tanishtiradi.

Shuningdek, oliy ta’lim muassasalari tomonidan taklif etilgan ta’lim va malaka oshirish uchun innovatsion grantlar va hamkorlik dasturlari ham mutaxassislarni yangi sohalarga jalb qilishda katta ahamiyatga ega. Ushbu dasturlar malakali mutaxassislarni global miqyosda yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratish uchun tayyorlashga yordam beradi. Innovatsion dasturlar orqali amalga oshiriladigan malaka oshirish faqatgina texnik bilimlarni kengaytirish bilan cheklanmay, balki ijtimoiy va boshqaruv ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga imkon beradi.

Innovatsiyalarni tijoratlashtirish – bu yangi g‘oya, mahsulot yoki texnologiyani bozorda muvaffaqiyatli sotish jarayoni bo‘lib, iqtisodiyotning rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Innovatsiyalarning tijoratlashtirilishi, ayniqsa, startaplar va yangi biznes modellarini rivojlantirish orqali yangi ish o‘rinlarini yaratadi. Innovatsion loyihalar va mahsulotlar, odatda, yangi bozorlarni kashf etishga, mavjud bozorlarni diversifikatsiyalashga, va shu orqali iqtisodiy o‘rishni qo‘llab-quvvatlashga imkon beradi.

Misol uchun, raqamli iqtisodiyot va onlayn xizmatlar sohasida innovatsiyalar, katta miqdordagi ish o‘rinlarini yaratishga va yangi iqtisodiy tarmoqlarni rivojlantirishga olib keladi. Yangi texnologiyalar va innovatsion g‘oyalarni tijoratlashtirish orqali nafaqat yangi bizneslar ochiladi, balki mavjud kompaniyalar ham o‘z xizmatlarini kengaytirib, yangi mahsulotlar va xizmatlar taklif qilishga imkon topadilar. Shuningdek, innovatsion faoliyatlar orqali yangi ish o‘rinlari yaratish, ayniqsa, yuqori malakali mutaxassislarni talab etadigan sohalarda, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi.

Malakali mutaxassislar, innovatsiyalarni amalga oshirish va iqtisodiy sohalarda yangi imkoniyatlarni yaratishda asosiy resurs hisoblanadi. Oliy ta’lim va malaka oshirish orqali mutaxassislar zamonaviy bilimlar va ko‘nikmalarni egallashadi, bu esa ularning yangi iqtisodiy sharoitlarga moslashishiga va innovatsiyalarni amalga oshirishga yordam beradi. Shu tarzda, malakali mutaxassislar orqali yangi biznes modellarini yaratish, startaplar tashkil etish va iqtisodiy o‘rishning yangi yo‘llarini izlash imkoniyati yuzaga keladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Startaplar va innovatsion loyihalar iqtisodiyotni yangilash va yangi sohalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Startaplar odatda yangi g'oyalar, texnologiyalar va mahsulotlarni joriy etishga qaratilgan, shuning uchun ular iqtisodiy tizimning raqobatbardoshligini oshiradi. Malakali mutaxassislar va tadbirkorlar innovatsion startaplarni yaratishda va rivojlantirishda asosiy rolni o'ynaydilar, chunki ular biznesni tashkil etish, moliyalashtirish va marketing sohalaridagi bilimlarni amaliyotda qo'llaydilar.

Yangi biznes modellarini yaratish orqali iqtisodiy tizimda innovatsion yondashuvlar va mahsulotlar yangilanadi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy tizimni zamonaviylashtirishga, yangi ish o'rinlarini yaratishga, va bozorni kengaytirishga yordam beradi. Malakali mutaxassislar, shu bilan birga, o'z bilim va ko'nikmalarini jahon bozorlariga tatbiq etish orqali global iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanishga yordam beradilar.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, innovatsiyalar va oliy ta'limning o'zaro bog'liqligi iqtisodiy o'sish, raqobatbardoshlik va yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda muhim ahamiyatga ega. Innovatsiyalar texnologik va boshqaruv sohalarida amalga oshirilgan yangiliklar orqali iqtisodiy tizimni yangilaydi, mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishni ko'paytiradi, mehnat unumdorligini oshiradi va yangi bozorlarni kashf qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, oliy ta'lim tizimi va malaka oshirish kurslari mutaxassislarni zamonaviy bilimlar va ko'nikmalar bilan ta'minlaydi, bu esa iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga moslashish va innovatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Innovatsiyalarni tijoratlashtirish va yangi biznes modellarini yaratish orqali yangi ish o'rinlari, startaplar va iqtisodiy o'sishning yangi yo'llari yuzaga keladi.

Oliy ta'lim va malaka oshirish orqali malakali mutaxassislar, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlab, yangi iqtisodiy tarmoqlarni rivojlantiradi. Natijada, bu jarayonlar nafaqat yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda, balki global bozorlar bilan raqobatni kuchaytirishda ham muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, innovatsion loyihalar va dasturlarni rivojlantirish, iqtisodiy tizimning raqobatbardoshligini oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Oliy ta'lim va malaka oshirishning samarali amalga oshirilishi orqali yangicha iqtisodiy imkoniyatlar yaratiladi va iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press.
2. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press.
3. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
4. OECD. (2015). *The Innovation Imperative: Contributing to Productivity, Growth and Well-Being*. OECD Publishing.
5. Drucker, P. F. (2002). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. HarperBusiness.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

IJTIMOIIY HAYOTDA SHAXSLAR O'RTASIDA O'ZARO PSIXOLOGIK MUAMMOLAR

Egamberdiyev Farxod Tuxtayevich

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti, Ijtimoiy
fanlar fakulteti psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Botirova Dilafro'z Raim qizi.

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti,
Psixologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi.*

Anonatsiya: *Ijtimoiy hayotda odamlar o'rtasidagi o'zaro psixologik muammolar turli shakllarda namoyon bo'lishi va o'zaro munosabatlarni qiyinlashtirishi mumkin. Ushbu maqolada, ushbu muomolar va ularning sabablari hamda oqibatlarini sanab o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy munosabatlar, jamoatchilik, obyekt, subyekt, shaxs, psixologiya, empatiya, psixoterapiya, stress, nizolar.*

Inson dunyoda umrguzaronlik qilish mobaynida ijtimoiy munosabatlar asosida hayot kechiradi. Ijtimoiy munosabatlari yoki jamoatchilik munosabatlar deyilganda odamlarning mavqei va jamiyatda bajaradigan vazifalari bilan bog'liq ijtimoiy o'zaro ta'sirda yuzaga keladigan turli xil ijtimoiy munosabatlar jamlanmasi tushuniladi. Ijtimoiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular o'z tabiatiga ko'ra na obyekt-obyekt, na tabiatdagi obyektlar o'rtasidagi munosabatlar, na shaxslararo munosabatlar kabi subyekt-subyekt – shaxs boshqa bir butun shaxs bilan o'zaro munosabatda bo'lganda, yoki subyekt-obyekt, o'zaro ta'sir sodir bo'lganda. faqat o'z subyektivligining ijtimoiy begonalashtirilgan shakli (ijtimoiy) bilan va o'zi ularda qisman va to'liq bo'lmagan ijtimoiy faol subyekt (ijtimoiy agent) sifatida namoyon bo'ladi. „Sof shaklda“ jamoatchilik bilan aloqalar mavjud emas. Ular ijtimoiy amaliyotda mujassamlanadi va doimo obyektlar – ijtimoiy shakllar (narsalar, g'oyalar, ijtimoiy hodisalar, jarayonlar) tomonidan vositachilik qiladi.³⁶

Insoniy munosabatlar shunday o'zaro ta'sir jarayonlariki, unda shaxslararo munosabatlar shakllanadi va namoyon bo'ladi. Shaxslararo munosabatlar deganda aslida odamlar orasida amalga oshadigan o'zaro munosabat, muloqot va muomala jarayoni tushuniladi. Jamoatchilik bilan aloqalar (prakseologiyada) jamiyat subyektlari o'rtasida obyektiv ravishda paydo bo'ladigan, o'zaro bog'liqlik sifatida namoyon bo'ladigan turli xil aloqalardir.³⁷

Shaxslararo munosabatlarni o'rganish psixologiya fanida eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Chunki, inson shaxsining eng nufuzli va yetakchi faoliyatlaridan biri bo'lgan muloqot va u orqali o'zaro munosabatlar odamlar orasida umumiylik, o'xshashlik,

³⁶ Юрий Волков. Социология. Учебник.

³⁷ Егоров Е.Д. Практиология: Основы теории. Часть 2. Субъекты отношений. Москва: Юстицинформ, 2020.

uyg'unlik kabi sifatlar paydo bo'lishiga olib keladi. Ayniqsa, oila muhitida shaxslararo munosabatlarning, chunonchi, ota-ona va farzand orasidagi munosabatlarning o'ziga xos tomonlari shaxsning hayoti, faoliyatining samarasi va mazmuniga bevosita ta'sir etadi. Shunday ekan, insonlar orasida amalga oshadigan shaxslararo munosabatlar, ularning turli psixologik xususiyatlarini o'rganish masalasi ijtimoiy psixologiya fanida muhim dolzarb muammolardan hisoblanadi.³⁸

Muomala shaxslararo munosabatlarning shunday ko'rinishidirki, uning yordamida odamlar o'zaro psixik jihatdan aloqaga kirishadilar, o'zaro axborot almashinadilar, ta'sir o'tkazadilar, ta'sirlanadilar, idrok etadilar, tushunish va baholash jarayonlarini kechiradilar. Shuning uchun muomala ijtimoiy-psixologik hodisa, ijtimoiy kategoriya sifatida ijtimoiy turmushning barcha sohalarida bevosita ishtirok etib, hamkorlik faoliyatining moddiy, ma'naviy, emotsional, kognitiv, motivatsion, regulyativ qirralarini aks ettiruvchi obyektiv va subyektiv ehtiyoj sifatida vujudga keladi, ijtimoiylashuvning asosiy omili, negizi vazifasini bajaradi.³⁹

Ijtimoiy hayotda odamlar o'rtasidagi o'zaro psixologik muammolar turli shakllarda namoyon bo'lishi va o'zaro munosabatlarni qiyinlashtirishi mumkin. Ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida psixologik muammolar bir nechta omillar ta'sirida yuzaga kelishi mumkin. Ular orasida stress, kommunikatsiya qiyinchiliklari, shaxsiy qadr-qimmatning buzilishi, emotsional beqarorlik va jamiyatning o'ziga xos normativlari, shuningdek, turli xil madaniy, iqtisodiy va ma'naviy tafovutlar mavjud.

Shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar va kommunikatsiya asosan ikki kishining ruhiy holati, ularning o'zaro tushunishi va empatiyasi bilan bog'liq. Agar biror kishi boshqa shaxsning hissiy va ruhiy holatini tushunmasligi yoki qabul qilmasligi mumkin bo'lsa, bu muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, jismoniy va emotsional zo'ravonlik, qabul qilmaslik, yoki noto'g'ri xulq-atvorlar ham psixologik muammolarga olib keladi.

Bundan tashqari, jamiyatdagi o'zgarishlar, turli ijtimoiy qatlamlar orasidagi tafovutlar, har xil muammolarni hal qilish usullari, bu muammolarni ko'paytirishi mumkin. Bu muammolarni hal qilish uchun ijtimoiy psixologiya, psixoterapiya yoki o'zaro muloqot orqali yordam olish zarur bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy hayotdagi shaxslar o'rtasidagi psixologik muammolar turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin va ko'pincha shaxsiy, hissiy va ijtimoiy omillarning murakkab o'zaro ta'siridan kelib chiqadi. Ba'zi umumiy muammolarga quyidagilar kiradi.

Ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolarning eng birinchisi bu muloqotning buzilishidir. Tushunmovchiliklar yoki aniq muloqotning yo'qligi nizo, umidsizlik va izolyatsiyaga olib kelishi mumkin. Bu taxminlar, noto'g'ri qarashlar yoki

³⁸ Kurbonova G. A. Oiladagi shaxslararo munosabatlarning farzand ijtimoiy persepsiyasiga san'at orqali ta'sir etishning muhim jihatlari. Monografiya. "Musiq" nashriyoti. Toshkent 2016y.

³⁹ Kurbonova G. A. Ijtimoiy psixologiyada shaxslararo munosabatlarning inson psixik dunyosiga ta'siri masalalari. Pedagogik ta'lim klasteri: muammo va yechimlar. International Conference. <https://cyberleninka.ru/article/n/ijtimoiy-psixologiyada-shaxslararo-munosabatlarning-inson-psixik-dunyosiga-ta-siri-masalalari>.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

hissiy to'siqlar tufayli yomonlashishi mumkin. Aksariyat psixologik muammolar noto'g'ri tushunishlar va muloqotdagi xatoliklar tufayli yuzaga keladi. Aksariyat holatlarda insonlar o'z fikrlarini yoki his-tuyg'ularini aniq va to'g'ri ifodalay olmaydi.

Ijtimoiy tashvishlar hamda stresslar shaxslar ijtimoiy muhitda hukm qilish yoki rad etish qo'rquvi bilan kurashishi mumkin, bu esa ijtimoiy o'zaro ta'sirlardan qochishga va yolg'izlik yoki etishmovchilik tuyg'usiga olib keladi. Ijtimoiy muhitda shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga tashvish, stress va tashqi bosimlar ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu holatlar ko'pincha noaniqlik yoki salbiy munosabatlarga olib keladi.

Turli xil mojarolar va tajovuzlar ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Odamlar ko'pincha idrok, qadriyatlar yoki muloqotdagi farqlar tufayli bir-birlarini tushunolmaydilar. Fikrlar, qadriyatlar yoki maqsadlardagi farqlar janjal yoki dushmanlik xatti-harakatlariga olib kelishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan hal qilinmagan nizolar norozilik va munosabatlarning keskinlashishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolardan yana biri bu bezorilik va ta'qib qilishdir. Maktablarda, ish joylarida yoki jamoalarda bo'lsin, zo'ravonlik va ta'qib qilish jabrlanuvchiga ham, jinoyatchiga ham chuqur psixologik ta'sir ko'rsatishi, tashvish, ruhiy tushkunlik va uzoq muddatli travma keltirib chiqarishi mumkin.

Guruhli fikrlash ham ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Muayyan ijtimoiy kontekstlarda shaxslar, hatto ularning shaxsiy qadriyatlariga zid bo'lsa ham, guruhning e'tiqodlari yoki harakatlariga moslashish uchun bosim o'tkazishi mumkin, bu stress yoki o'zlikni yo'qotish hissiyotlariga olib keladi.

Hissiy qaramlik ham ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolarning ildizi hisoblandi. Hissiy jihatdan tasdiqlash yoki ma'qullash uchun boshqalarga haddan tashqari ishonish nosog'lom munosabatlarga olib kelishi mumkin, bunda bir kishi o'zini haddan tashqari yuk yoki og'ir his qilishi mumkin.

Madaniyat va qadriyatlardagi farqlar ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolarning boshlanishi bo'lib xizmat qilish mumkin. Madaniy va axloqiy qadriyatlar farqlari, turli insonlar o'rtasida ziddiyatlarga olib kelishi mumkin. O'zaro tushunishning yo'qligi va farqdagi dunyoqarashlar shaxslar o'rtasida muammolarni kuchaytiradi.

Ijtimoiy hayotda shaxslar o'rtasida o'zaro psixologik muammolar kamroq muhokama qilinsa-da, ruhiy kasallik ijtimoiy omillarga ham ta'sir qilishi mumkin, shu jumladan uysizlik, maktabni tark etish, nikohdagi beqarorlik va iqtisodiy ishonchsizlik kabi. Psixologik muammolarni ochiq muloqot, empatiya, hurmat va o'z-o'zini tartibga solish ko'nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, odamlar o'rtasidagi farqlarni tushunish va qabul qilish orqali bartaraf etish mumkin.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kurbonova G. A. Oiladagi shaxslararo munosabatlarning farzand ijtimoiy persepsiyasiga san'at orqali ta'sir etishning muhim jihatlari. Monografiya. "Musiqqa" nashriyoti. Toshkent 2016y.
2. Kurbonova G. A. Ijtimoiy psixologiyada shaxslararo munosabatlarning inson psixik dunyosiga ta'siri masalalari. Pedagogik ta'lim klasteri: muammo va yechimlar. International Conference.
3. Юрий Волков. Социология. Учебник.
4. Егоров Е.Д. Праксиология: Основы теории. Часть 2. Субъекты отношений. Москва: Юстицинформ, 2020.

G'ARBIY YEVROPA SOTSILOGIYASI NAMOYONDALARINING
IJTIMOIY-SIYOSIY QARASHLARI

Tuxtamurodova Ruxsora Xasan qizi

*O'zDJTU, Xalqaro jurnalistika fakulteti,
Siyosatshunoslik yo'nalishi 2-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Yevropa sotsiologiyasi namoyondalarining ijtimoiy-siyosiy qarashlari bayon etilgan bo'lib, bu nazariyalarning o'ziga xos jihatlari va umumiy o'xshashliklarini keltirib beradi. Sivilizatsiyalar ta'sir o'tkazgan jamiyatdagi qatlamlarni qanday muvozanatda saqlash, sotsiologik nazariyalarni boshqa sohalar bilan uyg'unlashtirish ahamiyatini ko'rsatadi. Bundan tashqari ijtimoiy institutlar va ijtimoiy munosabatlarning muhim jihatlari ko'rsatadi. Bu institutlarning jamiyatni barqaror holatda saqlashdagi pozitsiyasini ilmiy faktlar bilan asoslaydi.*

Kalit so'zlar: *sotsiologiya, pozitivizm, ijtimoiy-siyosiy munosabatlar, falsafiy qarashlar, ijtimoiy institutlar, ijtimoiy munosabatlar, pozitivizm, subyektiv, obyektiv, organizm va hokazo.*

Аннотация: *В данной статье описываются общественно-политические взгляды представителей европейской социологии, выявляются специфические аспекты и общие черты этих теорий. Это показывает важность балансирования социальных слов под влиянием цивилизаций и объединения социологических теорий с другими областями. Кроме того, он показывает важные аспекты социальных институтов и социальных отношений. Научными фактами обосновывается позиция институтов по поддержанию общества в стабильном состоянии.*

Ключевые слова: *социология, позитивизм, общественно-политические отношения, философские взгляды, социальные институты, общественные отношения, позитивизм, субъективное, объективное, организм и т.д.*

Sotsiologiya jamiyat, inson, ijtimoiy institutlar va itimoiy birlashmalarni o'rgadigan soha hisoblanadi. Ularni o'rganish bilan bir qatorda, inson va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni, bir-biriga qay tariqa va qaysi darajada ta'sir ko'rsatishini tahlil qiladi. Har bir qatlamda sodir bo'ladigan jarayonlar, umumjamiyat taraqqiyotining kelgusi istiqboliga turtki bo'lib, uning yo'nalishini bashorat qiladi. Sotsilogiya fanining ilmiy va amaliy asoslarini tadqiq etar ekanmiz, bu sohaning turli mintaqalarda turlicha munosabatlarga ega ekanligini, ko'plab jamiyat institutlarining faqatgina o'ziga xos qarashlarga eka ekanligini, kishilik taraqqiyotining turli bosqichlardan o'tganligini inkor eta olmaymiz. Asrlar mobaynida shakllangan qadriyatlarga tayanuvchi Sharq va har xil shakldagi o'zgarishlar va yangiliklarga ochiq bo'lgan G'arb jamiyatlari aksari hollarda umum o'xshashliklarga ega bo'lsada, lekin ularning taraqqiyot shakllari bir-biriga o'xshamagan munosabatlarni namoyon etadi. Aynan Yevropa sotsiologik qarashlarida yangicha iqtisodiy va siyosiy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

tuzilmalarni o'zida mujassamlashtirgan harakter yotadi. Yevropada XVIII asr va XX asr mobaynida ro'y bergan inqiloblar, ijtimoy-iqtisodiy o'zgarishlar, industrial sivilizatsiyalar jamiyatda axloq, din, san'at, iqtisodiyot va siyosatga bo'lgan yangicha falsafiy qarashlarga sabab bo'ldi. Bu davr

Yevropaning O.Kont, G.Spenser, V.Pareto, G.Zimmel va E. Dyurkgeym kabi ko'zga ko'ringan namoyondalari jamiyatda sodir bo'lgan o'zgarishlarni, shakllangan sotsiologik-falsafiy qarashlarni izohlab berishdi.

Pozitivizm va pozitiv sotsiologiya asoschisi O.Kont (1798-1857) tomonidan yozilgan ishlar orasida 6 tomlik "Pozitiv falsafa kursi" va 4 tomlik "Pozitiv hayot tizimi" muhim o'rin egallaydi⁴⁰. Kont falsafa va sotsiologiyani pozitiv (ijobiy) deb ta'riflar ekan, ular faqat fan ma'lumotlari bilan cheklanmasligini va ularning tarkibiy qismi ilmiy kuzatishlarga asoslanishini ilgari suradi. Pozitivizmning ham asosiy mohiyati, ko'plab tushunarsiz fikrlardan voz kechib, barcha uchun anglashga oson bo'lgan tabiiy-ilmiy qarashlarni isbotlovchi pozitiv ijtimoy nazariyani yaratishdir.

Kontning ta'kidlashicha, jamiyatdagi ijtimoiy muvofiqlik- bu shaxslar va ijtimoiy qatlamlar manfaatlarining bir-biriga mosligidir⁴¹. Chunki jamiyatda turli qatlamlar mavjud bo'lib, ularning manfaatlari to'qnashar ekan, bir-birininng imkoniyatlaridan to'laqonli foydalanishga harakat qilishadi. O'zaro manfaatlar uyg'unligi jamiyatni barqaror holatda saqlab turadi. Aynan jamiyatni yaxlit organizm sifatida tahlil etar ekan, Kont ijtimoiy barqarorlik va adolatli mehnat taqsimotini, ijtimoiy qatlamlar manfaatlarini uyg'unlashtirish kerakligini ta'kidlaydi.

Ingliz olimi va sotsiologi Gerbert Spenser o'z asarlarida O.Kontning ham nazariyalarini ham davom ettiradi. Spenserning "Psixologiyaning yaratilishi", "Sotsiologiyaning yaratilishi", "Sotsiologiyaning tadqiqot predmeti sifatida", "Etikaning yaralishi" kabi kitoblari sotsiologiya tarixida muhim ahamiyat kasb etadi.

Gerbert Spenser ham jamiyatga O.Kont singari jamiyatga ijtimoiy organizm sifatida qaradi. Organizm rivojlanib borgani sari, murakkab tuzilmaga aylanadi, undagi qismlar esa bir-biriga uzviy bog'lanadi. Oddiy jamiyatlarining tarkibiy qismlari bir xilligi va ularning bir-biri bilan almashish jarayoni oson, soddaroq kechishi, murakkab jamiyatlarning tarkibiy qismlari murakkab tuzilgani uchun ham o'rin almashish jarayoni mashaqqatliroq, kichkina xatolik ham jamiyat faoliyatida yetarlicha muammolar tug'dirishi mumkinligini ta'minlaydi.

Spenser o'z qarashlarida birinchilardan bo'lib, "ijtimoiy tizim", "ijtimoiy institut" terminlaridan foydalandi. Individlar o'zaro munosabatning doimiy shakllarini bir necha yirik turdagi institutlarda namoyon bo'lishini ta'kidladi. Odamlarning oilaviy yashash uy institutini (munosabatlarini) shuningdek, nikoh, oila, tarbiya, jinslar, ota-ona va bola

⁴⁰A.Begmatov. Sotsiologiya. Ma'ruzalar matni. 2000. – B.40

⁴¹A.Begmatov. Sotsiologiya. Ma'ruzalar matni. 2000. – B.41

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'rtasidagi munosabatlarning tug'ilishini aniqladi⁴². Oila jamiyat negizi bo'lgani uchun ham, insonlardagi dastlabki qarashlar oiladagi shakllangan muhitga va tarbiyaga asoslanadi. Oila, din, ta'lim ijtimoiy institutlar asosini tashkil qilib, jamiyatning asosiy ehtiyojlarini qondiradi, ijtimoiy tartib va intizomni saqlaydi. Spenser har bir institut o'ziga muvofiq ma'lum vazifani bajarishini, agarda bir institut boshqasini vazifasini olmoqchi yoki aralashmoqchi bo'lsa tizimdagi muvozanat buzilishini aytib o'tadi.

Italiyalik iqtisodchi va sotsiolog Vilfredo Pareto sotsiologiyaning falsafiy masalalarida pozitivizm orqali tahlil qilish kerakligini ilgari surdi. Uning fikricha, sotsiologiya jamiyat hayotiga taalluqli bo'lgan barcha fanlarni qamrab olishi kerak. Jumladan, huquq, iqtisod, siyosat, din tarixi kabi fanlarni ham o'rganishi kerak. Bulardan maqsad esa, insoniyat tarixiga bu sohalarni umumlashtirgan holda yaxlit nazar solishdir.

Pareto har qanday nazariyani uch sohada qarash lozimligini:

1. Obyektiv – muallifga bog'liq bo'lmagan.
2. Subyektiv – nima uchun muallif nazariya yaratadi, boshqalar qabul qiladi.
3. Utilitar – foydali tomondan qarash, qabul qilish va uni qabul qiluvchiga obyektivlik hamda subyektivlikning o'zaro xususiyatlari va sharxlarini sotsial fakt asosida tushuntiradi. U faktlarning gnoseologik tabiati haqida fikr yuritib, uning moddiy yoki idealligini bilish nuqtai nazardan yondashishni takidlaydi⁴³.

Xulosa qilib aytganda, Yevropada kechgan inqiloblar va industrial sivilizatsiyalar o'sha davr sotsiologlarining yangicha qarashlari shakllanishiga asos bo'lib xizmat qildi. Yuqoridagi olimlarning sotsiologik falsafiy qarashlari o'ziga xos bo'lsa-da, lekin jamiyat, undagi tuzilmalar va boshqa sohalarning u bilan uzviy bog'liqligi haqida bir-biriga o'xshash fikrlarni bayon qilishgan. Jamiyatdagi har bir qatlamning bir-biriga uzviy bog'liqligi va ularning manfaatlari umumlashtirilganda butun tizimda barqarorligi bo'lishi va ijtimoiy adolat teng taqsimlanganda jamiyat rivojlanishi mumkinligi ta'kidlandi. Sivilizatsiyaning yangi to'lqini ijtimoiy ahvolni o'zgartirgan bir paytda, bu g'oyalar qanday qilib butun tizimni barqaror holatda saqlashni, yangi muhitga moslashish mumkinligini ko'rsatib berdi.

⁴²Sotsiologiya tarixi. XIX-XX asr: O'quv qo'llanma/ B.Normurodov, G.Normurodova; rets. S.K. Karimov, F.H.Nabiyev; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. – Toshkent: Tafakkur, 2010. – B.39

⁴³Sotsiologiya tarixi. XIX-XX asr: O'quv qo'llanma/ B.Normurodov, G.Normurodova; rets. S.K. Karimov, F.H.Nabiyev; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. – Toshkent: Tafakkur, 2010. – B.45

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Begmatov. Sotsiologiya. Ma'ruzalar matni. 2000. – B.40
2. A.Begmatov. Sotsiologiya. Ma'ruzalar matni. 2000. – B.41
3. Sotsiologiya tarixi. XIX-XX asr: O'quv qo'llanma/ B.Normurodov, G.Normurodova; rets. S.K. Karimov, F.H.Nabiyev; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. – Toshkent: Tafakkur, 2010. – B.39
4. Sotsiologiya tarixi. XIX-XX asr: O'quv qo'llanma/ B.Normurodov, G.Normurodova; rets. S.K. Karimov, F.H.Nabiyev; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. – Toshkent: Tafakkur, 2010. – B.45

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

GLOBAL MOLIYAVIY INQIROZLAR VA ULARNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Nabiyev Nasimbek Shuhratjon o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Moliya fakulteti 2-bosqich talabasi
Email: nasimbeknabiyev4@gmail.com
Tel: +998880570704

Annotatsiya: *ushbu maqola global moliyaviy inqirozlarning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganadi. 2008-yilgi moliyaviy inqiroz va 2020 - yilgi pandemiya davridagi inqiroz misolida, inqirozlarning iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, ishsizlik kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga qanday ta'sir qilgani tahlil qilinadi va O'zbekiston iqtisodiyotiga bo'lgan ta'sir ham ko'rib chiqiladi. Maqolada iqtisodiy siyosatlar, moliyaviy barqarorlik va inqirozlarni boshqarish strategiyalari o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *global moliyaviy inqiroz, iqtisodiyot, inflyatsiya, O'zbekiston, iqtisodiy siyosat, barqarorlik.*

Аннотация: *В этой статье изучается влияние глобальных финансовых кризисов на экономику. Пример финансового кризиса 2008 года анализируется тем, как кризисы влияли на макроэкономические показатели, такие как экономический рост, инфляция, безработица. Воздействие на Узбекскую экономику также рассматривается. В статье объясняется экономическая политика, финансовая стабильность и стратегии управления кризисом.*

Ключевые слова: *глобальный финансовый кризис, экономика, инфляция, Узбекистан, экономическая политика, стабильность.*

Annotation: *This article studies the impact of global financial crises on the economy. The example of the 2008 financial crisis is analyzed by how crises affected macroeconomic indicators, such as economic growth, inflation, unemployment. The impact on the Uzbek economy is also considered. The article explains economic policies, financial stability and crisis management strategies.*

Keywords: *global financial crisis, economics, inflation, Uzbekistan, economic policy, stability.*

Kirish. Global moliyaviy inqirozlar iqtisodiy tizimlarning barqarorligini tahdid qiluvchi global miqyosdagi omillar sifatida yuzaga keladi. Ushbu inqirozlar moliyaviy bozorlarning to'xtab qolishi, bank tizimidagi noaniqlik va makroiqtisodiy beqarorlikdan kelib chiqadi. 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz hamda 2020-yilgi pandemiya inqirozi esa iqtisodiy inqirozning eng yirik va jiddiy namunalaridan biri bo'lib, dunyoning ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlariga katta ta'sir ko'rsatdi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun bunday inqirozlarning ta'siri ikki tomonlama bo'lishi mumkin: bir

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

tomondan, tashqi iqtisodiy aloqalar orqali salbiy ta'sir ko'rsatadi, ikkinchi tomondan, mamlakatning ichki siyosatiga, valyuta siyosatiga va iqtisodiy islohotlarga bog'liq holda ta'sir darajasi o'zgaradi.

Global moliyaviy inqirozlar va pandemiya butun dunyo bo'ylab iqtisodiy barqarorlikni sinovdan o'tkazdi, O'zbekiston ham bu jarayonlardan o'z ta'sirini sezdi. Biroq, mamlakatning global iqtisodiy tizimga integratsiyasi, davlat tomonidan qabul qilingan iqtisodiy va moliyaviy siyosatlar orqali, O'zbekiston bu inqirozlarni yengib o'ta olishda nisbatan muvaffaqiyatli bo'ldi. Tadqiqotda keltirilgan statistik ma'lumotlar O'zbekistonning iqtisodiy ko'rsatkichlari global inqirozlar davrida qanday o'zgarganini ko'rsatadi, shuningdek, mamlakatning qarshi choralar ko'rganligini tasdiqlaydi.

2008-yilgi global moliyaviy inqiroz, dunyo bo'yicha iqtisodiy pasayish, qashshoqlik va ishsizlikning oshishiga olib keldi. O'zbekiston, xususan, eksport va importdagi kamayish, valyuta kursining devalvatsiyasi va ishsizlikning ortishiga duch keldi. Biroq, O'zbekistonning global iqtisodiyotga bog'liqligi nisbatan past bo'lishi va davlat tomonidan joriy etilgan qo'llab-quvvatlovchi choralar, mamlakatning inqirozdan qochishiga yordam berdi.

Shuningdek, 2020-yilgi pandemiya, global iqtisodiyotdagi eng yirik sinovlardan biri bo'lib, O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatdi. Pandemiya davomida O'zbekistonning iqtisodiy o'sishi pastlashdi, eksport va import kamaydi, ishsizlik esa oshdi. Shunga qaramay, davlatning iqtisodiy siyosati, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, ijtimoiy yordam dasturlari va kredit siyosati orqali mamlakat o'zining iqtisodiy barqarorligini bir muncha saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi.

Global iqtisodiyotda yuz berayotgan o'zgarishlar, xususan, iqtisodiy globalizatsiya va xalqaro savdoning ortishi, O'zbekiston uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Lekin, ayni paytda, bu jarayonlar mamlakatning iqtisodiy tizimiga xavf-xatarlarni ham keltirib chiqardi. Global moliyaviy inqirozlar va pandemiyaning salbiy ta'sirlarini yengib o'tish uchun, O'zbekiston global iqtisodiy o'zgarishlarga moslashishda davom etishi kerak.

Kelajakda, O'zbekistonning global bozorga integratsiyasini kuchaytirish, moliyaviy barqarorlikni saqlash va iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun kuchli iqtisodiy strategiyalar ishlab chiqish zarur. Shu bilan birga, davlatning ijtimoiy siyosatlari va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Moliyaviy inqirozlar iqtisodiyotdagi muhim va og'ir oqibatlariga olib keladigan hodisalardir. Ularning ta'sirini o'rganish bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular inqirozlarning iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, ishsizlik va iqtisodiy barqarorlikka bo'lgan ta'sirini tahlil qiladi. Quyida global moliyaviy inqirozlar va ularning iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish bo'yicha mavjud adabiyotlarga qisqacha sharhlarni ko'rishimiz mumkin:

1. Mankiw, N.G. (2014). Principles of Economics (7th Edition)

Mankiwning "Principles of Economics" asari iqtisodiyotning asosiy tamoyillari va jarayonlarini batafsil tushuntiradi. Ushbu asar inqirozlar va moliyaviy beqarorlikni

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

o'rganishda iqtisodiy nazariyaning zarur asosi sifatida xizmat qiladi. Mankiw iqtisodiy inqirozlar, ularning paydo bo'lish sabablari va iqtisodiy siyosat orqali ularni bartaraf etishning muhimligini ta'kidlaydi. Bu asar inqirozlarni tahlil qilishda nazariy va metodologik yondashuvlarni taqdim etadi.

2. Bernanke, B.S. (2013). The Federal Reserve and the Financial Crisis

Ben Bernankening asari 2008-yilgi global moliyaviy inqirozga oid keng tahlilni taqdim etadi. U asarda inqirozning moliyaviy tizimlarga bo'lgan ta'sirini, Federal Rezerv tizimi tomonidan ko'rilgan choralarni va ularning iqtisodiy barqarorlikni saqlashdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Bernanke, inqirozning sabablarini va ularning iqtisodiy o'sish va bank tizimlariga ta'sirini aniqlashga qaratilgan chuqur tahlillarni taklif etadi. Ushbu asar inqirozlarni makroiqtisodiy nuqtai nazardan tushunishga yordam beradi.

3. International Monetary Fund (IMF). (2020). Global Financial Stability Report

IMFning "Global Financial Stability Report" hisobotlari global moliyaviy bozorlarning holati va ularning iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qiladi. Ushbu hisobotda global moliyaviy inqirozlarning sabablari, ularning o'sish, inflyatsiya va ishsizlik kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri batafsil yoritiladi. Hisobotda rivojlanayotgan iqtisodiyotlar, jumladan O'zbekiston kabi mamlakatlar uchun inqirozning salbiy ta'sirlarini kamaytirish strategiyalari ham muhokama qilinadi. IMFning tahlillari iqtisodiy siyosatlar va moliyaviy barqarorlikni saqlashda samarali choralarni ko'rishga yordam beradi.

4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2023). Moliyaviy Barqarorlik Hisobotlari

O'zbekiston Markaziy Bankining hisobotlari mamlakatning moliyaviy tizimining holatini tahlil qilib, global moliyaviy inqirozlarning O'zbekiston iqtisodiyotiga qanday ta'sir qilganini ko'rsatadi. Hisobotda O'zbekistonning moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha amalga oshirgan choralari va iqtisodiy o'sishni saqlash uchun qabul qilingan siyosatlar haqida batafsil ma'lumot berilgan. Bu hisobotlar O'zbekistonning inqirozga qarshi siyosatlarni amalga oshirishda qanday muvaffaqiyatlarga erishganini ko'rsatadi.

5. Kuznetsov, Y., & Petrov, P. (2018). The Impact of Global Financial Crises on Emerging Economies. Journal of Economic Development, 23(2), 45-56

Kuznetsov va Petrovning maqolasi rivojlanayotgan mamlakatlar, shu jumladan O'zbekiston, global moliyaviy inqirozlardan qanday ta'sirlanganini o'rganadi. Ular inqirozlarning iqtisodiy tizimga ta'sirini va rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun inqirozdan chiqish strategiyalarini tahlil qiladi. Maqolada, shuningdek, global moliyaviy inqirozlarning mamlakatlardagi inflyatsiya, ishsizlik va iqtisodiy barqarorlikka bo'lgan ta'sirini qisqacha ko'rsatuvchi statistik tahlillar mavjud.

Ushbu adabiyotlar global moliyaviy inqirozlarning iqtisodiyotga ta'sirini turli nuqtai nazardan tahlil etadi. Mankiw va Bernanke kabi olimlar inqirozlarni nazariy va siyosiy yondashuvlar orqali tushuntiradi va IMF hamda O'zbekiston Markaziy Bankining hisobotlari moliyaviy tizimlarning holati va ularning ta'sirini tahlil qilishda samarali manba bo'ladi. Kuznetsov va Petrov esa rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda inqirozlarning salbiy ta'sirini kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga oid tahlillarni taqdim etadilar.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada sifatli va miqdoriy tadqiqot metodlari qo'llanilgan. Tahlil uchun statistik ma'lumotlar, iqtisodiy hisobotlar va tarixiy tahlillar asosida yirik global moliyaviy inqirozlarning iqtisodiy tizimlarga ta'siri o'rganilgan. Xususan, 2008-yilgi moliyaviy inqiroz hamda 2020-yilgi pandemiya inqirozi, O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri va mamlakatning inqirozga qarshi ko'rgan choralari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot davomida xalqaro tashkilotlarning hisobotlari (IMF, Jahon Banki), O'zbekiston Markaziy Banki va boshqa rasmiy manbalar ma'lumotlari tahlil qilingan.

Natija va muhokama

Global moliyaviy inqirozlar, ayniqsa 2008-yilgi inqiroz va 2020-yilgi pandemiya inqirozi, butun dunyo iqtisodiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqotda ko'rsatilgan statistik ma'lumotlar yordamida quyidagi natijalarni ko'rishimiz mumkin.

Global iqtisodiy o'sishning pasayishi ya'ni 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz natijasida Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasining (IMF) tahliliga ko'ra, 2009-yilda global iqtisodiy o'sish darajasi -0.1% ni tashkil etdi (Jahon banki, 2009). Bu o'zgarishlar O'zbekiston iqtisodiyotida ham sezilarli darajada aks etdi, va 2009-yilda mamlakatning yalpi ichki mahsuloti (YIM) faqat 8.1% o'sdi, bu o'rtacha o'sish sur'atidan ancha past edi (O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, 2009).

Shuningdek, 2008-yilning oxiridan boshlab, O'zbekistonning eksporti 2009-yilda 19% ga kamaydi. Bu, asosan, neft va gazning narxlarining pasayishi bilan bog'liq edi. Xalqaro bozorlarning beqarorligi va energiya narxlarining pasayishi O'zbekistonning iqtisodiy holatiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatdi (O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki, 2009).

O'zbekistonning milliy valyutasi (so'm) ning holatiga e'tibor beradigan bo'lsak, 2008-2009-yillarda AQSh dollari nisbatan 17.5% ga qadamma-qadam devalvatsiya qilinganligi statistik ma'lumotlar bilan tasdiqlanadi (O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki, 2009). Bu holat import mahsulotlarining narxlarining oshishiga olib keldi va aholi uchun qo'shimcha iqtisodiy bosim yaratdi.

Shu bilan bir qatorda, O'zbekiston iqtisodiyoti 2008-yildan keyingi davrda o'sish sur'atining pasayishini sezdi. Masalan, 2010-yilda mamlakat iqtisodiyoti 8.5% o'sdi, ammo bu 2007-yilda kuzatilgan 9.5% o'sish sur'atidan ancha past edi (O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, 2010).

Global inqiroz davrida O'zbekiston hukumati moliyaviy inqirozning ta'sirini yumshatish uchun 2009-yilda soliqlarni pasaytirish va byudjetni qayta ko'rib chiqish choralari amalga oshirdi. Bunga javoban, davlat byudjeti 2010-yilda 8.3% o'sish ko'rsatkichini qayd etdi (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, 2010).

Pandemiya davridagi holatga nazar tashlaydigan bo'lsak, 2020-yilning boshidan boshlab, O'zbekistonda ishsizlik darajasi sezilarli darajada oshdi. O'zbekiston Statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda ishsizlik darajasi 9.4% ni tashkil etdi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

(O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, 2020), bu 2019-yilga nisbatan 1.5%ga yuqori edi.

Global miqyosda moliyaviy inqirozlar davrida O'zbekiston iqtisodiyoti o'zgacha holatda rivojlanishga harakat qilgan bo'lsa-da, xalqaro iqtisodiy tizimdagi beqarorlik va xatarlar uning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqotda aniqlangan global inqirozlar ta'siri va O'zbekistonning ularga qanday javob berdi, quyidagi statistik ma'lumotlar bilan tasdiqlanadi:

2008-yilgi inqiroz davomida Xalqaro valyuta jamg'armasi va Jahon bankining yordam dasturlari bilan O'zbekiston iqtisodiyoti 2009-yilda 8.1% o'sish sur'atini saqlab qoldi (O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi, 2009), bu global iqtisodiy inqirozga nisbatan yaxshi natija bo'ldi. Biroq, bu ko'rsatkichlar faqat qisqa muddatli barqarorlikni ta'minladi, va uzoq muddatda iqtisodiy diversifikatsiya va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga e'tibor qaratish zarur edi.

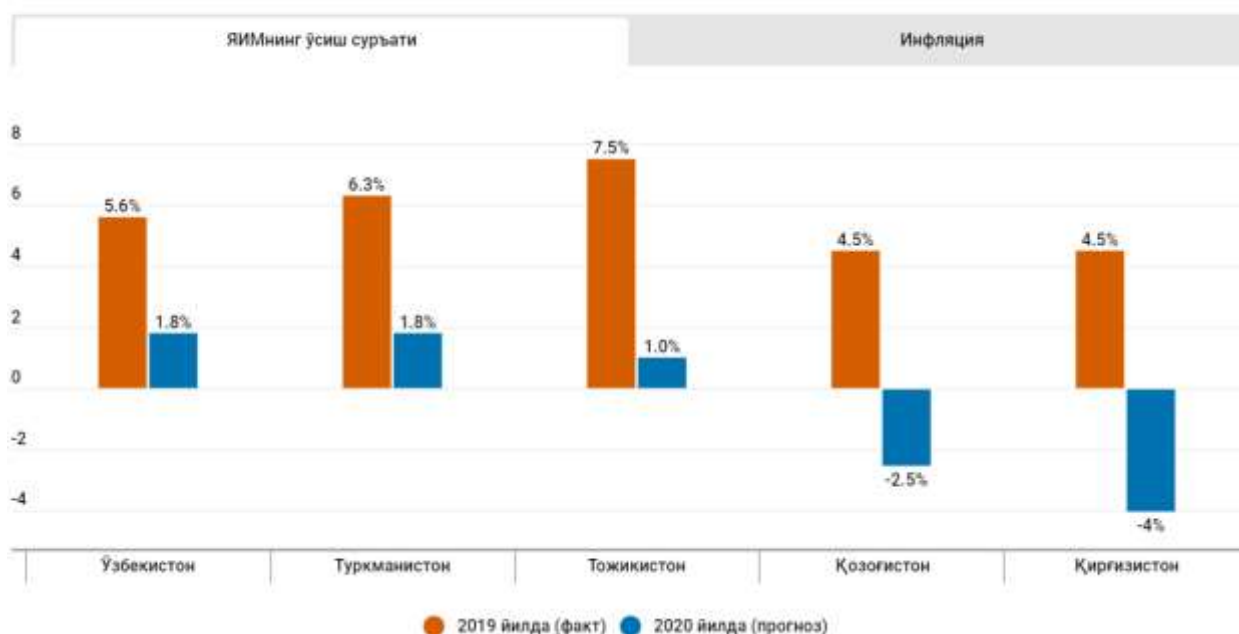
Qolaversa, 2009-yilgi inqiroz davrida O'zbekiston hukumati iqtisodiy xavf-xatarlarni boshqarish uchun soliq siyosatini o'zgartirdi va milliy moliya tizimini mustahkamlashga qaratilgan choralarni amalga oshirdi. Biroq, global bozorlarning beqarorligi va kapital oqimlarining kamayishi, O'zbekistonning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muammolar yaratdi. Misol uchun, 2008-2009 yillarda O'zbekistonning to'lov balansida deyarli 2 milliard dollar ijobiy o'zgarishlar ro'y berdi (O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki, 2009).

2020-yil pandemiyasi davrida esa O'zbekiston ijtimoiy barqarorlikni saqlash uchun Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) va Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirdi. 2020-yilda xalqaro tashkilotlar tomonidan O'zbekistonga berilgan yordam miqdori 2.1 milliard dollarni tashkil etdi (Xalqaro Valyuta Jamg'armasi, 2020). Bu moliyaviy yordam va maslahatlar inqirozning ijtimoiy ta'sirini kamaytirishga yordam berdi.

Quyida 2020-yilda Markaziy Osiyo mamlakatlarida YaIM va inflatsiyaning real yillik o'sish prognozlarini ko'rishimiz mumkin:

2020 йилда Markaziy Osiy mamlakatlarida YIM va inflyatsiyaning real yillik
ўshish prognozlarini, foizda

1-rasm. 2020-yilda Markaziy Osiyo mamlakatlarida YaIM va inflatsiyaning real yillik o'sish prognozlarini, foizda

Ko'rinib turibdiki, Markaziy Osiyo davlatlari so'nggi yillarda iqtisodiy o'sish sur'atlari bilan ajralib turgan bo'lsa-da, 2020-yil mintaqaning iqtisodiy rivojlanishi uchun qiyin davr bo'ldi. Ushbu davrda dunyo miqyosidagi pandemiya, global iqtisodiy inqiroz va ichki iqtisodiy muammolar mamlakatlarning yalpi ichki mahsulot (YaIM) o'sish sur'atlariga va inflyatsiya darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. 2019-yilda barcha davlatlarda iqtisodiy o'sish barqaror bo'lgan. Eng yuqori o'sish Tojikistonda (7.5%), Turkmanistonda (6.3%) va O'zbekistonda (5.6%) kuzatilgan. 2020-yilda esa pandemiya, karantin choralarining joriy etilishi, global savdo cheklovlari va boshqa omillar tufayli YaIM o'sish sur'atlari keskin tushib ketdi. Eng katta pasayish Qirg'izistonda (-8.5%), Qozog'istonda (-7.0%) va Tojikistonda (-6.5%) kuzatildi. Ayniqsa, Qozog'iston va Qirg'iziston iqtisodiy tanazzulga yuz tutgan bo'lsa, O'zbekiston va Turkmaniston past o'sish sur'atini saqlab qolgan.

Shu bilan bir qatorda, inflyatsiya darajasi ham iqtisodiy muhitning beqarorligiga bog'liq ravishda o'zgarib borgan. 2019-yilda inflyatsiya darajasi Markaziy Osiyo davlatlarida o'rtacha 4.5% atrofida bo'lgan. Biroq pandemiya sababli mahsulot yetkazib berish zanjirlarining uzilishi va ishlab chiqarishning qisqarishi narxlarning oshishiga olib keldi.

2020-yilda Markaziy Osiyo davlatlari iqtisodiy jihatdan katta sinovlarga duch keldi. Pandemiya, neft va gaz narxlarining tushishi, xalqaro savdo cheklovlari va mehnat muhojirlari daromadlarining kamayishi mintaqa mamlakatlari iqtisodiy o'sish sur'atlarini keskin pasaytirdi. 2019-yilda barcha davlatlarda ijobiy iqtisodiy o'sish kuzatilgan bo'lsa, 2020-yilda Qozog'iston va Qirg'iziston iqtisodiy tanazzulga yuz tutdi, Tojikiston va

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Turkmaniston o'sish sur'atini keskin yo'qotdi, O'zbekiston esa qiyinchiliklarga qaramay, ijobiy o'sishni saqlab qolgan kam sonli davlatlardan biri bo'ldi.

Barcha mamlakatlar uchun kelajakda iqtisodiy diversifikatsiya, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muhim strategiyalar bo'lib qoladi. Shu orqali Markaziy Osiyo davlatlari global iqtisodiy inqirozning salbiy ta'sirini kamaytirib, barqaror rivojlanishga erishishi mumkin.

Qolaversa, global moliyaviy inqirozlarning ta'siri O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatdi. Biroq, davlat tomonidan qabul qilingan siyosatlar va iqtisodiy choralar inqirozning salbiy ta'sirlarini kamaytirishga yordam berdi. Global miqyosda, bu inqirozlar iqtisodiy o'sishning pasayishiga olib keldi, ammo O'zbekiston o'zining siyosiy va iqtisodiy islohotlari orqali qisqa muddatli barqarorlikni ta'minlashga muvaffaq bo'ldi. Kelajakda, O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash uchun global moliyaviy tizimdagi o'zgarishlarga moslashish va ijtimoiy barqarorlikni saqlash zarur.

Moliyaviy inqirozlar, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun jiddiy xavf tug'diradi. Bunday inqirozlar, savdo va moliya bozorlaridagi beqarorlik, valyuta kurslarining keskin o'zgarishi va xalqaro investorlar ishonchsizligi tufayli iqtisodiyotni hamda ijtimoiy barqarorlikni tahdid qilishi mumkin. Shuning uchun davlatlar moliyaviy barqarorlikni saqlash va inqirozlarni oldini olish uchun samarali iqtisodiy siyosatni amalga oshirishlari zarur. O'zbekistonning amaldagi iqtisodiy siyosati va moliyaviy islohotlari bu jarayonda muhim o'rin tutadi. Ammo, global moliyaviy tizimdagi o'zgarishlar va xalqaro bozorlar ta'sirini kamaytirish uchun xalqaro hamkorlik va moliyaviy tizimni mustahkamlash zarur.

Xulosa

Global moliyaviy inqirozlar va ularning iqtisodiyotga ta'siri haqidagi o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy inqirozlar, ayniqsa 2008-yilgi moliyaviy inqiroz va 2020-yilgi pandemiya, nafaqat jahon iqtisodiyotiga, balki O'zbekiston iqtisodiyotiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Tadqiqotda O'zbekistonning inqirozga nisbatan ko'rsatgan reaksiyalari va qarshi choralarining tahlili asosida quyidagi xulosalar chiqarilishi mumkin:

1. Moliyaviy inqirozlar iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Global inqirozlar davrida O'zbekistonning eksport va import ko'rsatkichlarida pasayish, valyuta kursining beqarorligi va investitsiyalarning kamayishi kuzatildi. Shu bilan birga, davlatning iqtisodiy siyosatlari orqali, qisqa muddatda bo'lsa-da, iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishga erishildi.

2. Davlat siyosatining ahamiyati. O'zbekistonning moliyaviy va ijtimoiy siyosatlari inqirozlarning salbiy ta'sirini yumshatishda muhim rol o'ynadi. Soliqlarni pasaytirish, davlat byudjetini qayta ko'rib chiqish va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish orqali mamlakat iqtisodiy barqarorlikni saqlab qoldi.

3. Global iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga moslashish zarurati. Inqirozlar shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonning iqtisodiy siyosatlari va moliyaviy tizimining global bozorga bog'liqligini diversifikatsiya qilish, moliyaviy xavf-xatarlarni boshqarish va xalqaro hamkorlikni

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'ÓYALAR

kuchaytirish zarur. Bu, O'zbekistonning kelgusida iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun muhim strategiya hisoblanadi.

4. Ijtimoiy ta'sirlar. Inqirozlar davrida O'zbekistonning ijtimoiy sohalarida ham sezilarli ta'sir ko'rildi. Pandemiya davrida ishsizlik darajasi oshdi va aholi uchun qo'shimcha iqtisodiy bosim yaratildi. Shu sababli, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari amalga oshirildi.

Yuqoridagi natijalar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston iqtisodiyoti global moliyaviy inqirozlarga nisbatan o'zining chidamliligini namoyish etdi. Biroq, kelajakda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun global iqtisodiy tizimdagi o'zgarishlarga moslashish va yanada mustahkam siyosiy va moliyaviy strategiyalarni ishlab chiqish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mankiw, N.G. (2014). Principles of Economics. 7th Edition. Cengage Learning.
2. Bernanke, B.S. (2013). The Federal Reserve and the Financial Crisis. Princeton University Press.
3. International Monetary Fund (IMF). (2020). Global Financial Stability Report. International Monetary Fund.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2023). Moliyaviy Barqarorlik Hisobotlari.
5. Kuznetsov, Y., & Petrov, P. (2018). The Impact of Global Financial Crises on Emerging Economies. Journal of Economic Development, 23(2), 45-56.
6. Jahon Banki (2009). Global iqtisodiyot: Yillik hisobot.
7. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2009). O'zbekiston iqtisodiyoti: 2009-yilgi tahlil.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2009). 2009-yilda moliyaviy inqiroz va O'zbekiston iqtisodiyoti.
9. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2010). Iqtisodiy ko'rsatkichlar: 2010-yilgi tahlil.
10. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi (2010). Davlat byudjeti: 2010-yil.
11. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2020). Ishsizlik va ijtimoiy barqarorlik 2020-yilda.
12. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (2020). O'zbekiston va pandemiya ta'siri.
13. <https://review.uz/uz/post/covid-19-va-markaziy-osiyo-davlatlari-iqtisodiyoti>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR

A COMPARATIVE STUDY OF CONVENTIONAL AND CONTEMPORARY TEACHING APPROACHES

Quldosheva Dilsora Farxod qizi

*International Innovation University,
Foreign Language faculty, 3rd year student.*

[Tel: +998996620924](tel:+998996620924)

[Email: quldoshevadilsora363@gmail.com](mailto:quldoshevadilsora363@gmail.com)

Abstract: *Teaching methodologies have evolved significantly over time, transitioning from conventional teacher-centered approaches to contemporary learner-centered methods. Traditional teaching emphasizes direct instruction, memorization, and structured curricula, whereas modern approaches incorporate technology, interactive learning, and personalized instruction. This study compares the effectiveness, advantages, and limitations of both conventional and contemporary teaching approaches in various educational contexts. The findings provide insights into how these methods impact student engagement, comprehension, and overall learning outcomes, offering recommendations for optimizing teaching strategies in the 21st century.*

Key words: *Traditional teaching, modern teaching, active learning, passive learning, Blended learning, assessment techniques, pedagogical strategies.*

Intraduction. Education has undergone significant transformation over the past few decades, with pedagogical strategies evolving to meet the changing needs of students and society. Traditional teaching methods, which have dominated classrooms for centuries, are increasingly being supplemented or replaced by modern teaching techniques. This article aims to provide a comprehensive comparison of these two approaches, examining their respective advantages and limitations to offer insights into effective educational practices. Traditional teaching methods are rooted in a teacher-centered approach where the instructor is the primary source of knowledge. Lectures, direct instruction, and rote memorization are common features. This method emphasizes the transmission of information from teacher to student, with a strong focus on academic rigor and standardized testing.

Traditional vs Modern Education: The debate between traditional and modern education is one that has been around for centuries. It is a debate that is often seen as a battle between two competing philosophies, with proponents of each arguing that their approach is the only way to effectively educate students. It ultimately comes down to a matter of preference and what works best for each individual student. Here the question arises in what ways modern education is affecting our lives, what style of education is preferred to be the one to be implied, and above all what are the pros and the cons of traditional education and online education. This article will cover everything about Traditional education, modern education and the differences between them.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Traditional Education: Traditional education is the study of culture, traditions, and customs, while modern education teaches students to improve their skills. In traditional teaching methods, students learn through memorization skills, while in modern education systems, students learn through human-environment interaction. Unlike the stressful learning of the old education system, students in the new school find learning and grading very easy and fun. Traditional education is also called traditional education or general education. A key motivation for traditional education is to pass on the values, moral and social skills of the next generation needed to survive. In traditional education, the learner learns about the customs and traditions of the community in which he or she lives. This type of education is mainly given to students in the form of oral repetition.

Modern Education: Modern Education is the latest and most recent version of education in schools and educational institutions in the 21st century. It focuses not only on outstanding courses in Commerce, Science and Arts but also aims to promote critical thinking, life skills, value education, analytical skills, and decision-making skills for students. Online Education also uses the latest technology such as mobile apps, audio and video forums such as YouTube, Podcasts, E-books, movies, etc. teaching students and making the learning process attractive and engaging.

However, traditional and modern teaching methods are effective and useful in online education. Modern teaching methods are very important and play an important role in the development of children's education and knowledge. Modern education includes a variety of learning and teaching methods, including popular spatial learning, which encourages students to switch quickly between activities. With the application of science and technology in teaching methods, education becomes more interesting, easy, and interesting for students.

Traditional Education vs Modern Education

Modern education differs significantly from traditional methods and is now widely practiced in schools with a greater emphasis on science and technology. A variety of computer technologies, the Internet, and projector presentations help modern education to make classes interesting and interactive for students. Unlike traditional textbooks and theoretical learning, modern education reduces the boundaries of the traditional system to learning through experimentation and experience. Students were provided with known facts and knowledge in traditional education, but at the same time, critical thinking and problem-solving skills were introduced so that they could conduct research and reach higher levels in online education. Because traditional methods use repetition and memorization of information to teach students, it means they do not develop their critical thinking, problem-solving, and decision-making skills.

Back then, education or knowledge focused only on the skills needed to survive. Then came the era of widespread application of science and technology in everyday life. This was also the period when science and technology began to develop the fastest. By 1911, colleges around the world were trying to become modern universities, and the traditional teaching of

conversation was being replaced by new approaches. Modern education is often considered better than traditional education because it emphasizes critical thinking, adaptability to technology, personalized learning, and practical skills, better preparing students for the complexities of the modern world, while traditional education can be more focused on rote memorization and teacher-centered instruction, neglecting individual learning styles and real-world application.

Key differences:

Student-centered approach:

Modern education prioritizes student engagement and caters to individual learning styles, allowing students to take ownership of their learning, whereas traditional education often relies on a teacher-centered approach with a uniform curriculum.

Technology integration:

Modern education actively incorporates technology to enhance learning experiences with online tools, digital resources, and interactive platforms, while traditional education may rely heavily on textbooks and lectures.

Focus on skills development:

Modern education emphasizes developing critical thinking, problem-solving, collaboration, and communication skills, considered essential for navigating today's world, while traditional education might prioritize memorization and standardized test preparation.

Real-world application:

Modern education aims to connect learning to real-life situations and practical applications, encouraging students to apply knowledge in relevant contexts, whereas traditional education can sometimes feel disconnected from the real world.

Flexibility and customization:

Modern education often allows for more flexible learning pathways, tailoring the curriculum to individual student needs, while traditional education typically follows a rigid structure.

However, it's important to note that:

Some aspects of traditional education can be valuable:

Structured learning environments and foundational knowledge building can be beneficial for certain students.

Implementation is key:

The effectiveness of modern education depends on proper implementation and teacher training to effectively utilize technology and student-centered approaches.

Traditional Education Systems

Traditional education systems have long been the cornerstone of learning worldwide. Rooted in structured, face-to-face interactions between teachers and students, these systems offer a regimented approach to education. One of the primary strengths of traditional education is its structured learning environment. With a fixed curriculum and schedule,

students follow a predefined path that ensures a comprehensive understanding of various subjects. This structure helps instil discipline and time management skills in students.

Difference between traditional education and modern education

Teaching styles have changed significantly over the years. The traditional way that education was delivered was through recitation and memorization techniques, whereas the modern way of doing things involves interactive methods.

Traditional teaching. The back-to-basics traditional education method, also known as conventional education, is still widely used in schools. The old-fashioned way of teaching was all about recitation, for example students would sit in silence, while one student after another would take it in turns to recite the lesson, until each one had been called upon. The teacher would listen to each student's recitation, and they were expected to [study and memories](#) the assignments. At the end of the module a written test or oral examination would be conducted; this process was called an Assignment Study Recitation Test. The way in which traditional methods were taught ensured that students were rewarded for their efforts, used class periods efficiently and exercised clear rules to manage students' behavior. They were based on established customs that had been used successfully in schools over many years. The teachers communicated the knowledge and enforced standards of behavior.

The comparative analysis of traditional and modern teaching methods underscores the need for a balanced approach in contemporary education. Both methods have unique strengths and limitations, making them suitable for different learning environments, objectives, and student needs.

The research highlights that education is not about choosing between traditional and modern teaching methods but finding the right balance to foster holistic development. By leveraging the strengths of both approaches, educators can create learning environments that prepare students for the complexities of the 21st century while preserving the core values of education.

REFERENCES:

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). "A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy." *Educational Researcher*, 31(1), 31-36.
2. Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). "Active Learning: Creating Excitement in the Classroom." *ERIC Digest*
3. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
4. Bartlett, L., & Vavrus, F. (2017). [Comparative case studies: An innovative approach](#). *Nordic journal of comparative and international education (NJCIE)*, 1(1).
5. Batchelor, J. (2011). [Innovative teachers' pedagogical efficacy in their use of emerging technologies](#) (Doctoral dissertation, University of Pretoria).
6. Broadfoot, P. (2000). [Comparative education for the 21st century: retrospect and prospect](#). *Comparative Education*, 36(3), 357-371.

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Rahmonova Gulnora Ibragimovna

*Jizzax viloyati, Forish tumani 16-umumta'lim
maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Boshlang'ich ta'lim tizimiga zamonaviy yondashuvlar o'quvchilarning bilim olish jarayonini samarali va qiziqarli qilishga qaratilgan. Ushbu maqolada STEM va STEAM ta'limi, o'yin orqali o'qitish, individual yondashuv, raqamli texnologiyalar, kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda interfaol metodlar kabi zamonaviy usullar tahlil qilinadi. Ushbu yondashuvlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va innovatsion yechimlar topish qobiliyati oshiriladi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, zamonaviy yondashuvlar, STEM, STEAM, raqamli texnologiyalar, individual yondashuv, o'yin orqali o'qitish, kreativ fikrlash, interfaol metodlar.*

Boshlang'ich ta'lim – har bir inson hayotida muhim bosqich bo'lib, bu davrda bola nafaqat asosiy bilimlarni o'zlashtiradi, balki mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va atrof-muhit bilan bog'lanish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'lim tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim metodlari yillar davomida samarali natijalar bergan bo'lsa-da, bugungi kunda ilm-fan va texnologiyalar rivojlanishi sababli yangi yondashuvlarni tatbiq etish zarurati paydo bo'lgan. O'quvchilarning ehtiyojlari o'zgarmoqda, ular axborotni tez qabul qiladi va interaktiv ta'lim usullariga ko'proq qiziqadi. Shu bois zamonaviy yondashuvlar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, samarali va moslashuvchan qilishga qaratilgan.

Hozirgi vaqtda dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlar boshlang'ich ta'lim tizimini isloh qilishga harakat qilmoqda. Innovatsion texnologiyalar, STEM va STEAM dasturlari, o'yin orqali o'qitish, differensial yondashuv va kreativ fikrlashni rivojlantirish kabi usullar o'quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtirish va samarali qilishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada zamonaviy boshlang'ich ta'lim tizimining eng ilg'or yondashuvlari va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi.

STEM va STEAM ta'limi

STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) va STEAM (San'at – Art elementi qo'shilgan shakli) yondashuvlari hozirgi kunda dunyo bo'ylab eng ommabop metodlardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar orqali:

O'quvchilarga ilmiy-tajriba asosida bilim olish imkoniyati yaratiladi. Texnologiyalar va muhandislik asoslari boshlang'ich ta'lim dasturiga integratsiya qilinadi. O'quvchilarning kreativ va analitik fikrlash qobiliyatlari rivojlantiriladi. Masalan, o'quvchilar oddiy tajribalar

orqali ilmiy qonuniyatlarni tushunib yetishadi yoki robototexnika bilan shug'ullanib, muammolarni hal qilish ko'nikmasiga ega bo'ladilar.

O'yin Orqali O'qitish (Game-Based Learning)

O'yin orqali o'qitish – bolalar uchun ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishning eng yaxshi usullaridan biridir. O'yinli ta'lim usullari quyidagi afzalliklarga ega: Bolalar ta'lim jarayoniga faol jalb qilinadi. O'quvchilarning motivatsiyasi ortadi. Muammolarni hal qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Masalan, matematikani o'rganishda maxsus mobil ilovalar yoki interfaol ta'lim platformalaridan foydalanish mumkin. Bu bolalarning darslarga qiziqishini oshiradi va ularning bilimlarini mustahkamlaydi.

Raqamli Texnologiyalarni Joriy Etish

Zamonaviy texnologiyalar ta'lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Quyidagi texnologiyalar boshlang'ich ta'limda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda: Interfaol doskalar va ta'lim platformalari – vizual va interaktiv ta'lim imkonini beradi. Virtual va kengaytirilgan reallik (VR & AR) – o'quvchilar real hayotga yaqin tajribalar orqali bilim olishadi. Onlayn o'quv dasturlari va sun'iy intellekt – o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ta'lim olishlarini ta'minlaydi. Masalan, tarix fanida virtual sayohatlar orqali o'quvchilar qadimiy tsivilizatsiyalarni o'rganishi mumkin.

Differensiallashgan va Individual Yondashuv

Har bir bola o'zining qobiliyatlari va o'rganish uslubi bilan ajralib turadi. Shuning uchun individual yondashuv: O'quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga oladi. Kuchli o'quvchilar uchun rivojlantiruvchi topshiriqlar, ortda qolayotganlar uchun esa qo'shimcha qo'llab-quvvatlash tizimini yaratadi. Har bir bolaning shaxsiy o'sishi va rivojlanishini ta'minlaydi. Bunda turli xil baholash usullari (portfoliolar, loyihaviy ishlanmalar, o'zaro baholash) ham qo'llaniladi.

Kreativ va Tanqidiy Fikrlashni Rivojlantirish

Zamonaviy jamiyatda shunchaki yodlash emas, balki mustaqil fikrlash va yangilik yaratish muhim. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda quyidagi usullar keng qo'llaniladi: Muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan topshiriqlar – bolalar o'z yechimlarini taklif qilishadi. Loyihaviy ta'lim – o'quvchilar jamoaviy va mustaqil ishlash orqali ijodiy g'oyalar yaratishadi. Debat va munozaralar – bolalar o'z fikrlarini asoslab berishni o'rganishadi. Masalan, ekologiya mavzusida loyiha tayyorlash bolalarda nafaqat ijodiy fikrlashni, balki atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni ham shakllantiradi.

Zamonaviy yondashuvlar boshlang'ich ta'limni yanada samarali, interaktiv va o'quvchilarga moslashuvchan qilishga xizmat qiladi. STEM va STEAM ta'limi, o'yin orqali o'qitish, raqamli texnologiyalar, individual yondashuv hamda kreativ fikrlashni rivojlantirish kabi usullar bolalarning intellektual va shaxsiy o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim tizimidagi bu innovatsion o'zgarishlar kelajak avlodni mustaqil fikrlovchi, ijodkor va raqobatbardosh shaxslarga aylantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, zamonaviy pedagoglar doimo yangiliklarni joriy qilish va ta'lim sifatini oshirishga intilishi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kerak. Kelajakda ta'lim tizimini yanada takomillashtirish uchun innovatsion metodlarni keng joriy etish va ularni amaliyotda samarali qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ахмедов, Б. (2021). "Zamonaviy ta'lim texnologiyalari". Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Vygotsky, L. S. (1978). "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes". Harvard University Press.
3. Papert, S. (1980). "Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas". Basic Books.
4. Jonassen, D. H. (2000). "Computers as Mindtools for Schools: Engaging Critical Thinking". Prentice Hall.
5. Dewey, J. (1916). "Democracy and Education". Macmillan.
6. Yuldashev, M., & Karimova, S. (2020). "Ta'limda innovatsion texnologiyalar". Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
7. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). "Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge". Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.
8. OECD. (2019). "Trends Shaping Education". Paris: OECD Publishing.
9. Resnick, M. (2017). "Lifelong Kindergarten: Cultivating Creativity through Projects, Passion, Peers, and Play". MIT Press.
10. O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi (2023). "Boshlang'ich ta'lim standartlari va metodik tavsiyalar". Toshkent.

THE USE OF VIRTUAL REALITY (VR) FOR IMMERSIVE FOREIGN
LANGUAGE LEARNING

Umarova Aziza Muxtor Qizi

*International Innovation University,
Foreign Language faculty, 3rd year student*

Abstract: *Virtual Reality (VR) technology has emerged as a powerful tool in foreign language learning, offering an immersive and interactive environment that enhances language acquisition. Unlike traditional learning methods, VR enables learners to practice in realistic simulations, improving their listening, speaking, and comprehension skills through real-world scenarios. By engaging users in authentic conversations and cultural contexts, VR fosters natural language use and boosts confidence. Research indicates that immersion enhances memory retention and accelerates fluency. Despite challenges such as high costs and accessibility, VR holds great potential for revolutionizing language education by making learning more engaging, efficient, and effective.*

Key words: *Virtual reality, Immersive learning, cognitive load, Gamification, Virtual Environment, immersive communication, real-time feedback.*

Introduction. Virtual worlds have become increasingly prominent in education, offering innovative ways to enhance learning and engagement. A virtual world is a computer-generated environment where users interact with digital avatars in simulated settings. These immersive environments are particularly effective for experiential and interactive learning, providing opportunities to explore, practice, and collaborate in ways that traditional methods cannot achieve.

Immersive Learning Environments: Virtual worlds provide realistic, interactive environments where learners can apply their knowledge in simulated real-life scenarios. For example, students can explore historical sites, conduct science experiments, or simulate professional tasks without physical constraints.

Collaboration and Teamwork: Virtual platforms allow learners from different locations to collaborate in shared spaces, fostering teamwork and communication skills. Tools like Altspace VR and Mozilla Hubs enable group discussions, project work, and social interactions.

Skill Development: Students can practice practical skills, such as problem solving, critical thinking, and decision-making, in virtual environments tailored to their needs. For instance, medical students can practice surgeries in a risk-free virtual operating room.

Accessibility and Inclusion: Virtual worlds make education accessible to learners who may face geographical, financial, or physical barriers. Customized environments can accommodate diverse learning needs, including those with disabilities. Examples of Virtual Worlds in Education: Second Life: A platform where educators create virtual campuses,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

conduct lectures, and organize group activities. Education Edition: Used to teach subjects like math, history, and coding through gamified learning. Google Expeditions: Offers virtual field trips to explore natural wonders, historical landmarks, and cultural sites. Antage Virtual Worlds in Education. Engagement: Interactive and gamified elements motivate learners, making education enjoyable and memorable. Experiential Learning: Students gain hands-on experience in a safe, controlled environment.

Flexibility: Virtual worlds can be customized for various age groups, subjects, and learning goals. Challenges: Technical Requirements: High-speed internet, advanced hardware, and technical skills are necessary for effective use. Cost: Developing and maintaining virtual environments can be expensive. Adaptation: Teachers and learners may require time and training to adapt to virtual platforms. Virtual worlds are reshaping education by making it more interactive, immersive, and inclusive. As technology continues to evolve, their role in education is likely to expand, offering new possibilities for personalized and engaging learning experiences. Expanding Applications of Virtual Worlds: Language Learning: Virtual worlds provide opportunities for immersive language practice by simulating real-life scenarios where learners interact in the target language. Platforms like Mondly VR and Immerse allow learners to converse with virtual avatars in situations such as traveling, dining, and shopping, promoting active communication skills.

STEM Education: Virtual labs enable students to conduct experiments, visualize complex concepts, and learn coding or engineering skills without requiring physical resources. Tools like Labster and Co Spaces Edu create simulations for physics, chemistry, and biology experiments.

Immersive Learning Environments-Virtual worlds provide realistic, interactive environments where learners can apply their knowledge in simulated real-life scenarios. For example, students can explore historical sites, conduct science experiments, or simulate professional tasks without physical constraints. Collaboration and Teamwork-Virtual platforms allow learners from different locations to collaborate in shared spaces, fostering teamwork and communication skills. Tools like Altspace VR and Mozilla Hubs enable group discussions, project work, and social interactions. Skill Development-Students can practice practical skills, such as problem solving, critical thinking, and decision-making, in virtual environments tailored to their needs. For instance, medical students can practice surgeries in a risk-free virtual operating room.

Accessibility and Inclusion: Virtual worlds make education accessible to learners who may face geographical, financial, or physical barriers. Customized environments can accommodate diverse learning needs, including those with disabilities. Examples of Virtual Worlds in Education: Second Life: A platform where educators create virtual campuses, conduct lectures, and organize group activities. Minecraft: Education Edition: Used to teach subjects like math, history, and coding through gamified learning. Google Expeditions: Offers virtual field trips to explore natural wonders, historical landmarks, and cultural sites. antage Virtual Worlds in Education. Engagement: Interactive and gamified elements

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

motivate learners, making education enjoyable and memorable. **Experiential Learning:** Students gain hands-on experience in a safe, controlled environment. **Flexibility:** Virtual worlds can be customized for various age groups, subjects, and learning goals. **Challenges:** **Technical Requirements:** High-speed internet, advanced hardware, and technical skills are necessary for effective use. **Cost:** Developing and maintaining virtual environments can be expensive. **Adaptation:** Teachers and learners may require time and training to adapt to virtual platforms. Virtual worlds are reshaping education by making it more interactive, immersive, and inclusive. As technology continues to evolve, their role in education is likely to expand, offering new possibilities for personalized and engaging learning experiences. **Expanding Applications of Virtual Worlds-Language Learning:** Virtual worlds provide opportunities for immersive language practice by simulating real-life scenarios where learners interact in the target language. Platforms like Mondly VR and Immerse allow learners to converse with virtual avatars in situations such as traveling, dining, and shopping, promoting active communication skills. **STEM Education:** Virtual labs enable students to conduct experiments, visualize complex concepts, and learn coding or engineering skills without requiring physical resources. Tools like Labster and CoSpaces Edu create simulations for physics, chemistry, and biology experiments.

In conclusion, Virtual reality (VR) has emerged as a transformative tool in the field of language education, offering unparalleled opportunities for immersive, engaging, and effective learning experiences. By simulating real-life environments and interactions, VR enables learners to practice their target language in authentic and contextually rich settings, bridging the gap between theoretical knowledge and practical application. The use of virtual reality in language learning transcends traditional boundaries, combining technology, culture, and interactivity to create an unparalleled educational experience. By immersing learners in realistic and meaningful scenarios, VR not only accelerates fluency but also fosters cultural appreciation and confidence in communication. As the technology advances, VR will undoubtedly shape the future of language education, making it more inclusive, engaging, and impactful than ever before.

REFERENCES:

1. Azuma, R. T. (1997). A Survey of Augmented Reality. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 6(4), 355-385. Explores the technical foundations and applications of virtual and augmented reality in education.
2. Clark, R. E., & Mayer, R. E. (2016). *E-Learning and the Science of Instruction: Proven Guidelines for Consumers and Designers of Multimedia Learning*. Wiley. Discusses evidence-based approaches to virtual learning, including VR-based tools for language acquisition.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR

3. Dede, C. (2009). Immersive Interfaces for Engagement and Learning. *Science*, 323(5910), 66-69. Highlights how immersive technologies like VR foster engagement and deep learning.

4. Garrett, N. (2009). Computer-Assisted Language Learning Trends and Issues Revisited: Integrating Innovation. *Modern Language Journal*, 93, 719-740. Reviews the evolution of technology-enhanced language learning, including virtual environments.

5. Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. Palgrave Macmillan. Examines gamification and its application in language learning via virtual and augmented platforms.

6. Lin, T.-J., & Lan, Y.-J. (2015). Language Learning in Virtual Reality Environments: Past, Present, and Future. *Educational Technology & Society*, 18(4), 486–497.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

O‘ZBEKISTONDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI QO‘LLAB-QUVVATLASH UCHUN AJRATILAYOTGAN MABLAG‘LAR TAHLILI

Narzullayeva Umidaxon Nodir qizi

Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi

Byudjet-soliq ilmiy tadqiqotlari instituti

Ijtimoiy sohani moliyalashtirishni tahlil qilish va

takomillashtirish loyihasi bosh mutaxassisi

E-mail: umidahonnarzullaeva@gmail.com

Annotatsiya. Muvaffaqiyatli ayol tadbirkorlar ish o‘rinlari yaratishi, soliq to‘lashi, innovatsiyalarni joriy etishi va barqaror iqtisodiy o‘shishga hissa qo‘shishi yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Tadbirkorlarning yangi g‘oyalari raqobat mavjud firmalarni yanada raqobatbardosh bo‘lishga undaydi. O‘zbekiston hukumati va turli tashkilotlarda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish uchun ajratilgan mablag‘lar va ishlab chiqilgan strategiyalar mavjud. Bundan tashqari, ayollar boshqaruvidagi tadbirkorlik korxonalari o‘z jamoalariga ko‘proq sarmoya kiritib, ijtimoiy farovonlik va barqarorlikka hissa qo‘shadilar.

Kalit so‘zlar: ayollar, tadbirkorlik, mablag‘lar, siyosat, imtiyoz, manfaat.

Kirish. O‘zbekiston ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash uchun bir nechta tashabbuslarni jumladan, iqtisodiy mustaqillikni oshirish, gender tenglikni ta‘minlash, ayollarni tadbirkorlik faoliyatida faol ishtirok etishini ta‘minlash kabi islohotlarni amalga oshirayotgan mamlakatdir. O‘zbekiston hukumati va turli tashkilotlarda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish uchun ajratilgan mablag‘lar va ishlab chiqilgan strategiyalar mavjud. Bundan tashqari, ayollar boshqaruvidagi tadbirkorlik korxonalari o‘z jamoalariga ko‘proq sarmoya kiritib, ijtimoiy farovonlik va barqarorlikka hissa qo‘shadilar. Jahon Iqtisodiy Forumi hisobotiga ko‘ra, ayollar o‘z daromadlarining 90 foizini o‘z oilalari va jamoalariga qayta sarmoya kiritadilar, erkaklarda esa bu ko‘rsatkich 30-40 foizni tashkil qiladi. Ushbu qayta investitsiyalar ta‘lim, sog‘liqni saqlash va umumiy hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi va ijobiy o‘zgarishlarning to‘lqinli ta‘sirini yaratadi⁴⁴. O‘zbekiston ketma-ket to‘rtinchi yil Markaziy Osiyoda YeTTB mablag‘larini oluvchi yetakchi davlat hisoblanadi. Bugungi kunga qadar Bank butun mamlakat bo‘ylab 147 ta loyihaga 4,36 milliard yevroga yaqin sarmoya kiritdi, bu mablag‘larning katta qismi asosan ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan⁴⁵.

Mamlakatimizda xotin-qizlarning rahbar lavozimlardagi ulushi 35 foizga yetgan. 2022-2023 yillarda 398 ming nafar xotin-qizning bandligi ta‘minlangan, 100 ming nafari

⁴⁴ <https://www.winssolutions.org/10-effective-strategies-to-empower-women-entrepreneurs-now/>

⁴⁵ <https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-supports-womens-entrepreneurship-in-uzbekistan.html>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

imtiyozli asosda oliygohlarga qabul qilingan, 170 ming nafariga tahsil olayotgan oliygohlarining shartnoma to‘lovlari uchun imtiyozli ta‘lim kreditlari ajratilgan, 14 ming nafari magistraturada bepul o‘qitilmoqda, 198 ming nafari kasbga o‘qitilgan. Ayollar tadbirkorligi dasturlari doirasida 2023 yilning o‘tgan davrida 225 mingdan ziyod loyihalarga 4,4 trillion so‘mga yaqin kredit, 40 mingga yaqin xotin-qizlarga jami 179,1 milliard so‘m subsidiya ajratilgan⁴⁶. Yurtimizdagi xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, sog‘lig‘ini saqlash, kasbga o‘qitish va bandligini ta‘minlash, tadbirkorlikka keng jalb etish, ehtiyojmand xotin-qizlarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, gender tenglikni ta‘minlash borasida olib borilayotgan islohotlarni tizimli davom ettirish maqsadida:

2022 yilda ipoteka kreditlari bo‘yicha ajratiladigan subsidiyalarning kamida 40 foizi xotin-qizlarga yo‘naltirildi. Uy-joy sharoitlarini yaxshilashga muhtoj bo‘lgan, shu jumladan, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari” va “Temir daftar”ga kiritilgan, yetim yoki ota-onasining qaramog‘idan mahrum bo‘lgan voyaga yetgan uy-joyga muhtoj xotin-qizlar ijara huquqi asosida ijtimoiy uy-joylarga joylashtirildi. Uy-joyga muhtoj xususiy uy-joy fondida ijara huquqi asosida istiqomat qilayotgan “Ayollar daftari”ga kiritilgan ehtiyojmand xotin-qizlarga ular tomonidan to‘lanadigan oylik ijara to‘lovining 50 foizi “Ayollar daftari” jamg‘armasi hamda respublika byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlari mablag‘lari hisobidan qoplab berildi. Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini yangi boshlayotgan tadbirkor xotin-qizlarga ajratilayotgan subsidiya miqdori 7 million so‘mdan 10 million so‘mga oshirildi. Xotin-qizlarga o‘z tomorqasida gul va meva-sabzavot yetishtirish uchun issiqxona qurish, chorvachilik, parrandachilik, baliqchilik va asalarichilikni yo‘lga qo‘yish uchun 35 million so‘mgacha imtiyozli kreditlar ajratilishi ko‘zda tutilgan.

Davlat oliy ta‘lim muassasalarining magistratura bosqichida o‘qiyotgan barcha xotin-qizlarning kontrakt to‘lovlari Davlat byudjetidan qoplab beriladi. Xorijiy oliy ta‘lim muassasalarining bakalavriat ta‘lim dasturlari bo‘yicha – 50 nafar, magistratura ta‘lim dasturlari bo‘yicha – 10 nafar xotin-qizlarga har yili “El-yurt umidi”⁴⁷ jamg‘armasi orqali qo‘shimcha grantlar hamda davlat ilmiy tashkilotlari yoki oliy ta‘lim muassasalari doktoranturasiga xotin-qizlar uchun har yili kamida 300 tadan maqsadli kvota ajratiladi. Shuningdek, mutaxassisligi bo‘yicha kamida 5 yil mehnat stajiga ega, lekin oliy ma‘lumotga ega bo‘lmagan 500 nafar xotin-qizlarni har yili Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi tavsiyanomalariga asosan davlat oliy ta‘lim muassasalarining bakalavriat ta‘lim yo‘nalishlariga umumiy qabul parametrlaridan tashqari alohida test sinovlari natijalariga muvofiq, to‘lov-kontrakt asosida o‘qishga qabul qilinadi. Quyida bunday mablag‘lar va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash uchun amalga oshirilgan asosiy chora-tadbirlar haqida tahlil qilinadi.

⁴⁶ https://uza.uz/uz/posts/2024-yilda-ozbekiston-xotin-qizlari-uchun-qanday-imkoniyat-va-imtiyozlar-taqdim-etiladi_552726

⁴⁷ <https://gov.uz/uz/advice/65/document/2302>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Prezident tomonidan 07.03.2024 yildagi PQ-122-sonli "Xotin-qizlarning tadbirkorligini yo'lga qo'yish va rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori imzolandi⁴⁸. Xotin-qizlarni kasbga o'qitish va bandligini ta'minlash, ularni tadbirkorlikka keng jalb etish uchun Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi hisobidan 2 yillik imtiyozli davr bilan 5 yil muddatga yillik 14% stavkada jami 100 mln AQSh dollari ekvivalentida kredit resurslari ajratiladi, bunda: "Xalq banki"ga 35 mln AQSh dollari, "Biznesni rivojlantirish banki"ga 35 mln AQSh dollari, "Mikrokreditbank"ga 30 mln AQSh dollari ajratiladi. Savdo-sanoat palatasi va uchta bankda quyidagilarni nazarda tutuvchi xotin-qizlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash tizimi yaratiladi:

- tashabbuskor xotin-qizlarning biznes loyihalarini ishlab chiqishga ko'maklashish;
- mahallalarda xotin-qizlarni tadbirkorlikka o'qitish;
- xotin-qizlar tomonidan tayyorlangan mahsulotlarni sotish;
- kooperatsiya asosida loyihalarni amalga oshirishga ko'maklashish;

loyihalar amalga oshirilishini kuzatib borish va ayol tadbirkorlar bilan doimiy muloqot qilish. Shuningdek, daromad topishga qaratilgan muayyan mehnat faoliyati bilan shug'ullanish va faoliyat turini kengaytirish istagini bildirgan xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash Dasturi ishlab chiqiladi.

Kredit ajratishda ustuvorlik "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimiga, "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari" va "Temir daftar"ga kiritilgan xotin-qizlar tomonidan amalga oshirish taklif etilayotgan loyihalarga beriladi⁴⁹.

Ayollar tadbirkorligi uchun 1 trillion 230 milliard so'm miqdorida kreditlar ajratilgan. Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish maqsadida amalga oshirilgan ishlar doirasida, ularga kichik biznes loyihalarini qo'llab-quvvatlash hamda oilaviy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun tijorat banklari tomonidan 74 ming 420 nafar xotin-qizga 1 trillion 230 milliard so'm kreditlar ajratilgan⁵⁰.

O'zbekiston ayollarni tadbirkorlikka jalb qilish uchun bir qator milliy dasturlarni amalga oshirgan. Masalan: "Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturi": Bu dastur ayollarni o'z bizneslarini boshlashga, tadbirkorlikni rivojlantirishga rag'batlantirish uchun banklar orqali maxsus kreditlar va subsidiyalar taqdim etadi. Dasturda ayollarga yangi ish o'rinlarini yaratish, shuningdek, biznesni boshlash uchun zarur bo'lgan boshlang'ich kapitalni olish imkoniyati yaratilgan.

Ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash uchun ajratilgan mablag'larning bir qismi banklar orqali kredit shaklida taqdim etiladi. Ba'zi banklar va moliya muassasalari ayollar uchun quyidagi moliyaviy xizmatlarni taklif qilishadi:

Past foizli kreditlar: Ayollarga tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun imtiyozli kreditlar taklif qilinadi. Bu kreditlar kamroq garov talab qiladi va foiz stavkasi odatda past bo'ladi.

⁴⁸ https://static.norma.uz/doc/doc_11/122.pdf

⁴⁹ https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/hotin-qizlarning_tadbirkorligi_uchun_-_100_mln_aqsh_dollari_miqdorda_imtiezli_kredit

⁵⁰ <https://uz24.uz/uz/articles/ayollar-7-4>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Garantiyalar va subsidiyalar: Davlat ayollar uchun biznes boshlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni kamaytirish uchun turli grantlar va subsidiyalar ajratadi. Bular ayollarning biznesi boshlanishining dastlabki bosqichlarida qo'llab-quvvatlash bo'ladi.

Ayollarni tadbirkorlikka jalb qilish uchun nafaqat moliyaviy yordam, balki ta'lim va malaka oshirish dasturlari ham mavjud. Tadbirlar orqali ayollar biznesni yuritish va moliyaviy boshqaruvni marketing, menejment, huquqiy va soliq masalalari bo'yicha bilimga ega bo'ladilar. Ayollarni tadbirkorlikda qo'llab-quvvatlashda turli notijorat tashkilotlar va xalqaro donorlar ham katta rol o'ynaydi. Masalan, BMTning Ayollar dasturi (UN Women)⁵¹ va boshqa xalqaro tashkilotlar O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlikka jalb qilish uchun grantlar va ko'maklar taqdim etadilar. Ularning ko'magi bilan ayollarga biznesni boshlashda yordam beradigan resurslar, maslahatchilar, hamda jahon bozorlariga chiqish imkoniyatlari yaratiladi.

Muvaffaqiyatli tadbirkorlar ish o'rinlari yaratishi, soliq to'lashi, innovatsiyalarni joriy etishi va barqaror iqtisodiy o'sishga hissa qo'shishi yaqqol namoyon bo'lmoqda. Tadbirkorlar tomonidan kuchaygan raqobat mavjud firmalarni yanada raqobatbardosh bo'lishga undaydi. Tadbirkorlar yangi ish o'rinlari imkoniyatlarini taqdim etadilar. O'zbekistonning ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash uchun ajratgan mablag'lari va strategiyalari, ayollarga tadbirkorlikda muvaffaqiyatga erishish uchun turli imtiyozlar va resurslarni taqdim etadi. Hukumat tomonidan amalga oshirilgan tashabbuslar, shuningdek, xalqaro tashkilotlar va xususiy sektorning qo'llab-quvvatlashi ayollarni tadbirkorlik faoliyatiga faol jalb qilishni ko'zda tutadi. Bu, o'z navbatida, O'zbekiston iqtisodiyotining diversifikatsiyasini va barqaror rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi. SCORE Entrepreneurs Mentoring⁵² va WEConnect International⁵³ kabi dasturlar ayollar tadbirkorlarga soha yetakchilari va tengdoshlari bilan aloqa o'rnatishga yordam berish uchun maxsus ishlab chiqilgan murabbiylik imkoniyatlari va tarmoq platformalarini taklif etadi.

Ayol tadbirkorlarni yanada qo'llab-quvvatlash maqsadida, mentorlik dasturlari va tarmoq tadbirlari orqali tadbirkor ayollar va muvaffaqiyatli biznes yetakchilari o'rtasidagi aloqalarni osonlashtirish, qolaversa, ushbu dasturlar tadbirkorlik faoliyatining turli bosqichlarini qamrab olishi kerak, boshlang'ich maslahatlardan biznesni kengaytirish darajasigacha davr nazarda tutilgan. Ayollar uchun ishbilarmonlikni rivojlantirishga yordam beradigan infratuzilma yaratish, masalan, co-working joylari, inkubatorlar va biznes markazlar tashkil etish ham maqsadga muvofiq bo'ladi.

⁵¹ Women entrepreneurs in Uzbekistan: Challenges and opportunities

<https://www.undp.org/uzbekistan/publications/women-entrepreneurs-uzbekistan-challenges-and-opportunities>

⁵² SCORE can help you start, grow or successfully exit a business. Small business owners who receive three or more hours of mentoring report higher revenues and increased growth. <https://www.score.org/>

⁵³ WEConnect International helps drive money into the hands of women business owners by enabling them to compete in the global marketplace. <https://weconnectinternational.org/>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Effective Strategies to Empower Women Entrepreneurs Now
<https://www.winssolutions.org/10-effective-strategies-to-empower-women-entrepreneurs-now/>
2. EBRD supports women's entrepreneurship in Uzbekistan
<https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-supports-womens-entrepreneurship-in-uzbekistan.html>
3. 2024 йилда Ўзбекистон хотин-қизлари учун қандай имконият ва имтиёзлар тақдим этилади? https://uza.uz/uz/posts/2024-yilda-ozbekiston-xotin-qizlari-uchun-qanday-imkoniyat-va-imtiyozlar-taqdim-etiladi_552726
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Мутахассисларни хорижда тайёрлаш ва ватандошлар билан мулоқот қилиш бўйича «Эл-юрт умиди» жамғармаси <https://gov.uz/uz/advice/65/document/2302>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori
https://static.norma.uz/doc/doc_11/122.pdf
6. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/hotin-qizlarning_tadbirkorligi_uchun_-_100_mln_aqsh_dollari_miqdorda_imtiezli_kredit
7. 74 mingdan ziyod ajratilgan kreditlar <https://uz24.uz/uz/articles/ayollar-7-4>
8. Women entrepreneurs in Uzbekistan: Challenges and opportunities
<https://www.undp.org/uzbekistan/publications/women-entrepreneurs-uzbekistan-challenges-and-opportunities>
9. SCORE can help you start, grow or successfully exit a business. Small business owners who receive three or more hours of mentoring report higher revenues and increased growth. <https://www.score.org/>
10. WEConnect International helps drive money into the hands of women business owners by enabling them to compete in the global marketplace.
<https://weconnectinternational.org/>

**МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ УЧУН 4К ВИДЕОСТУДИЯСИДА ВИДЕО
МАШГУЛОТЛАР ЁЗИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ**

Рахимов Жавохир Октябровиچ

*Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти “Ахборот
технологиялари” кафедраси ассистенти*

Аннотация. Мақолада глобал Интернет тизимининг ривожланиши натижасида олий таълим ўқув жараёнида телекоммуникация технологияларининг роли ҳамда масофавий таълимни ташкил этишининг истиқболлари ёритиб берилган. Ахборотлашган жамият ва ахборотлашган таълим тизимларининг моҳияти, ахборотлашган жамиятда масофавий таълим ва масофавий ўқитишнинг аҳамияти асосланган. COVID-19 пандемияси даврида бутун дунё бўйлаб таълим тизимининг барча тармоқлари масофавий ўқитиш тизимига ўтилганлиги таъкидланиб, Ўзбекистонда масофавий таълимни алоҳида таълим шаклида амалиётга тадбиқ этиш зарурияти асосланган.

Калит сўзлар: ахборот-коммуникация, телекоммуникация, анъанавий таълим, Интернет, замонавий ўқитиш, масофавий таълим,

КИРИШ

XXI асрда инсоният цивилизациясида янги ривожланиш даври- ахборотлашган жамият даври бошланди. Бу информатсион-телекоммуникатсиянинг жадал ривожланиши, ахборот технология-ларни тезкор тарқалиши, жамият ривожланиш жараёнларининг глобаллашуви, халқаро коммуникатсион ҳаёт муҳити, таълим, мулоқат ва ишлаб чиқаришни шаклланиши ҳамда инфосферанинг ривожланиши билан характерланади. Ахборотлашган жамиятнинг ташкилий-технологик асосини глобал информатсион тармоқ -Интернет ташкил этади [1].

Телекоммуникациянинг тезкор ривожланиш жамият ҳаётининг сиёсий, иқтисодий, таълим, маданият, маиший хизмат, хавфсизлик каби турли соҳаларида ноанъанавий янги ва қулай имкониятлар яратмоқда. Жамият ривожининг янги шарт-шароитлари ахборотлашган жамият талабларига жавоб берувчи замонавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиб янги мутахассисларни тайёрлашни вазифа қилиб қўймоқда [2].

Глобал Интернет тизимининг ривожланиши жаҳон таълим тизимида эволюцион такомиллаштиришнинг янги истиқболларини очиб берди. Бугунги кунда анъанавий таълим услублари Интернет, электрон-компьютер сетлари ва телекоммуникатсия муҳитига асосланган янги ўқитиш услублари билан тўлдирилмоқда. Интернет технологияга асосланган телеўқитиш ва масофавий таълим бир қатор янги функцияларни бажариш билан бир қаторда, ўзаро тақсимланган ҳамкорлик принципи,

интеграция, халқаро Интернет тармоғига кириш каби аниқ принципларни амалда қўллашни талаб этади [3].

ТАДҚИҚОТ МЕТОДЛАРИ

Тадқиқот жараёнида илмий ва ўқув-услубий адабиётлар таҳлили, педагогик кузатув, қиёсий таҳлил, умумлаштириш, педагогик тажриба-синов ва фойдаланиш методларидан фойдаланилади.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ ВА МУҲОКАМАЛАР

Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизмида видео ва аудио дарсларни рақамли технологиялар асосида телекоммуникация воситаларидан фойдаланган ҳолда 4К видео студио технологиясини Масофавий таълимни ташкил этиш жараёнида тадқиқ қилиш бу тингловчига узатилаётган видео ва аудио дарс сифатини ва тингловчининг билим олиш сифатини янада яхшилайдди. 4К видео студионинг тузилиши, ишлаш принципи ва қўлланиш соҳалари қуйидагилардан иборат.

4К видео студионинг тузилиши, ушбу технологияни ташкил этиш учун бирон бир бино ёки хона танлаб олишимиз зарур. 4К видео студияси жойлашган хона қуйидаги талаблар ва стандартлардан ташкил топган булиши лозим

4К видео студио технологиясининг хона $5m^2$ улчамда булиш талаб қилинади, бунда хона улчами объект ичида жойлаштириладиган 4к видео студио технологиясининг рақамли қурилмалари, рақамли қурилмаларни узаро боғлайдиган телекоммуникация воситалари қулай ва бир бирига ҳалал бермаган ҳолда жойлаштириш талаб қилинади.

4К видео студио технологиясининг хона ички девор юзлари туқ қора рангда булиши бунда хона девор ранглари 4к видео студио технологияси ёрдамида ёзиладиган видео ва аудио дарсларнинг сифатини янада яхшилаш видео дарс утиш жараёнида фикрни жамлаш имконини беради.

4К видео студио технологиясининг хонанинг ички девор қатлами махсус овоз ютгич қоплама билан жиҳозланган булиши талаб қилинади. Бунда махсус овоз ютгич қоплама 4к видео студияси ёрдамида узатилаётган видео ва аудио дарс овоз сифатини янада яхшилаш имконини беради.

4К видео студио технологиясининг объекти (хона,жой, бино) ички дераза ромлари қуёш нурлари ва ташқи ёругликни утказмайдиган махсус қопламалар билан жиҳозланган булиши лозим.

4К видео студионинг тузилиши, қуйидаги қурилмалардан ташкил топган булиши лозим.[7]

Юқорида биз 4К видео студиосининг рақамли қурилмаларини техник курсаткичлари ҳақида тухталиб утдик Диссертатсиянинг ушби қисмида эса 4К видео студиосининг рақамли қурилмаларининг қандай фазифалар бажарилиши ва ишлаш принципи ҳақида тухталиб утамиз.

Энг сунги кампютер қурилмаси. Бу қурилма 4К видео студиосининг асосий қурилмаларидан бири булиб бу бизга 4К видео студиосида рақамли қурилмаларини

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

бошқариш, тингловчига узатиликтган видео дарсларнинг онлаин эфирга узатиш, офлаин режимда амалга оширилган видео дарсларнинг мантаж қилиш имкони беради.

4К УХД ПТЗ Видео Самера. Ушбу қурилма бизга тингловчига узатилаётган видео дарсларнинг тасвир сифатни янада яхшилаш имкони беради. Ушбу қурилманинг асосий афзалликларидан бири тасвирга олиш жараёнида шаффоф доскада ёзилган формулалар ва графикларни 360° Бурчак остида узгартириб беради.

ЛЕД ёриткичи шаффоф доска. Шаффоф доска 10 мм қалинликдаги темперли шишадан қилинган. Унинг улчамлари 110*195 см. Ушбу анти-вандал дизайн шикастланишга чидамли. Шиша ЛЕД ёриткичи билан жиҳозланган бо'либ, у электр тармоғидан қувватланади.

Оддий шиша қирраларнинг атрофида қуюқ яшил рангга эга. Шу сабабли, ёруг'лик панелнинг марказига этиб бормайди.

люминестсент маркерлар билан доскада чизишингиз мумкин. Шишадagi белгилар аниқ ва ко'риш осон. Видеони ёзиб олгандан со'нг, матнлар ва чизмалар осонгина о'чирилади.

Чироқ доскаси девордан узокроқда бино ичида о'рнатилади. Унинг олдида доскага уланган триподга камера о'рнатилган. Ма'рузачи ёки тақдимотчи досканинг орқасида туради ва уни яхшироқ ко'риш учун досканинг олд томонида ЛЕД ёриткичи ёқилади.

Махсус маркерлар ойнага яхши эффестлар билан чизади. Видеокамера видеони ёзиб олади ва экраннинг нариги томонидаги тингловчилар ҳамма нарсани одатдаги тартибда ко'ришлари учун махсус дастур уни айлантиради. Шундай қилиб, ҳавода ёзишнинг о'зига хос эффекти олинади.

БОЯ БЙ-ВХЛР8 Про Плуг-Он ХЛР трансмиттер БОЯ РХ8 Про ва СП-РХ8 Про УХФ симсиз микрофон учун мо'лжалланган ауди микшер.

Бу 4К видео студио ёрдамида тингловчига узатилаётган видео ва аудио дарсларнинг овозни узатиш ва қабул қилиш жараёнини таминлайди ва унинг сифатига жавоб берувчи қурилма ҳисобланади.

Бу сизга РХ8 Про ва СП-РХ8 Про симсиз қабул қилгич билан ҳар қандай ХЛР динамик микрофонларини ёки аккумуляторли ХЛР конденсатор микрофонларини улаш имконини беради.

У осон о'қилиши мумкин бо'лган ЛСД дисплей, кенг коммутатсия частотаси о'тказиш қобиляти, микрофон / чизикли киришлар ва рақамли схема, мустаҳкам энгил корпус ташкил топган

ва у ДСЛР камералар, видеокамералар ёки видеография, дала ёзуви, трансляция телевидениеси ва электрон янгиликлар йиг'иш иловалари учун аудио ёзувлар учун жавоб беради.

ТП-Линк Арчер А6 - АС1350 МУ-МИМО Wu-Фи гигабитли роутер. Бу қурилма бизга 4К видео студио технологиясида видео ва аудио дарсларни ташкил этиш жараёнида рақамли қурилмаларни битта тармоқ структурасида ишлаш имкони беради.

Чрома кей, "*чрома кей*", "*солор кей*" - бу объект суратга олинган фонни о'згартириш имконини берувчи уч хил рангдаги қоғоз пардалар. Бу пардалар бизга 4К видео студио технологияси ёрдамида видео дарсларни суратга олиш жараёнида орқа фон мавзуларини узгартириш имкони берувчи технологиядир. Асос сифатида, видеони қайта ишлаш учун мо'лжалланган дастурлар иккала ранг билан ҳам ишлаши мумкин. Аммо ҳақиқат шундаки, замонавий рақамли камераларнинг сенсорлари ко'кдан ко'ра яшил рангга яхшироқ жавоб беради. Уларда кўк рангадиган икки баробар кўп яшил филтрлар мавжуд, шунинг учун суратга олишда яшил фон яхшироқ, камроқ "шовқинли" бўлади ва пост-ишлаб чиқаришни камроқ вақт сарфлайди.

АПП бошқарувига эга ГВМ 3 пакетли ЛЕД видео ёритиш то'пламлари, икки рангли о'згарувчан 2300К ~ 6800К, видео суратга олиш учун рақамли дисплей ёркинлиги 10 ~ 100%, СРИ97+ ТЛСИ97 ЛЕД видео ёруғ'лик панели + барндоор қуримаси. Ушбу ёритиш тупламлари бизга 4К видео студио технологияси ёрдамида видео дарсларни суратга олиш жараёнида тингловчига узатилаётган видео дарсларнинг сифатини янада яхшилайти ва ёркин ранглар аниқ кадрларни ҳосил қилиш имконини тақдим этади.[9]

ХУЛОСА

Шуни алоҳида такидлаш керакки, масофавий ўқитиш бугунги пандемия шароитининг мажбурий зарурати сифатида бутун дунёда намоён бўлган бўлсада, та'лимнинг мустақил шаклига устуворлик бериш, та'лим муассасалари ўқув аудиториялари, моддий-техник базаларининг ички имкониятлари, та'лим олувчиларнинг ёши турлича эканлиги ва ишдан ажралмаган ҳолда та'лим олиш зарурати, та'лим олувчиларнинг танлаган та'лим муассасаларидан жуда узоқлиги каби бар қатор омиллар ривожланган мамлакатларнинг бу борада ма'лум бир тарихий ёшларни босиб ўтган ҳолда ўзига хос тажрибаларни ўзлаштирганлигини ко'риш мумкин. Масофадан ўқитиш технологиялари ривожланган мамлакатларда анъанавий та'лимнинг асосий тамойилларига асосланиб, инновацион технологиялардан кенг фойдаланади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Абдукадиров, Абдукаххор Абдувакилевич. Масофали ўқитиш назарияси ва амалиёти. монография / А. А. Абдукадиров, А. Х. Пардаев; ред. М. Содикова. - Т. : Узбекистон республикаси фанлар Академияси " ФАН " нашриёти, 2009. - 145 с
2. Рақҳимов, О., Эҳсев, С., Латипов, С., Рақҳимов, Ж. (2022). Поситиве анд Негативе Аспестс оф Дигитализатион оф Хигхер Эдусатион ин Узбекистан. АИП Сонференсе Просеедингс, 2432, арт. но. 030067. дои: 10.1063/5.0089690
3. Раҳимов О. Д. Реқуирементс анд течнологй фор среатинг э-леарнинг ресоурсес //Современное образование (Узбекистан). – 2016. – Т. 202. – С. 45-50.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

4. Парпиев А., Марахимов А., Ҳамдамов Р., Бегимкулов У., Бекмурадов М., Тайлоқов Н. Электрон университет. Масофавий таълим технологиялари ЎзМЕ давлат илмий нашриёти. -Т.: 2008, 196 б.
5. Рахимов О. Д. эт ал. Модерн эдусатионал течнологис //Ташкент," Ссиенсе анд Течнологй" Публишинг Ҳоусе. – 2013.
6. Рахимов О. Д. и др. Замонавий таълим технологиялари //Т.:“Фан ва технология нашриёти. – 2013.
7. «Подготовка и проведение учебных курсов в заочно-дистансионной форме обучения» Методические рекомендатсии преподавателям. Изд-во СПбГТУ, 2000 Под редакцией профессора И.А. СИКИНА
8. Рақҳимов О. Д. эт ал. Унусед оппортунитис: дистансе эдусатион ин Узбекистан //Ссиентифис жоурнал. – 2021. – №. 3. – С. 58.
9. Рақҳимов О. Д., Чоршанбиев З. Э. Проспестс фор тхе апплисаион оф дигитал течнологис ин траининг тхе" лабор протестион" соурсе //Еуропеан Жоурнал оф Лифе Сафетй анд Стабилитй (2660-9630). – 2021. – Т. 2. – С. 34-40.
10. «Интернет обучение: технологии педагогического дизайна» Моисеева М.В., Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Нежурина М.И., Москва, 2004.

MAQSUD SHAYXZODA VA TARIXIY DRAMATURGIYA

O'tbosarova Rushanabonu

*Toshkent davlat transport universiteti
Aviatsiya transport muhandisligi fakulteti
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning tarixiy dramaturgiyadagi o'rni, uning tarixiy shaxslar va voqealarni tasvirlash uslubi, milliy va badiiy qadriyatlarni aks ettirishdagi o'ziga xos yondashuvi tahlil etiladi. Uning tarixiy dramalaridagi asosiy mavzular va obrazlar o'rganilib, o'zbek milliy teatr san'atining rivojiga qo'shgan hissasi ochib beriladi. Shuningdek, Shayxzodaning dramaturgik uslubi va tarixiy voqealarga badiiy yondashuvi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Maqsud Shayxzoda, tarixiy dramaturgiya, o'zbek adabiyoti, dramatik asarlar, milliy qadriyatlar, tarixiy shaxslar, milliy uyg'onish, vatanparvarlik, teatr san'ati.

Kirish. Maqsud Shayxzoda – o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodi milliy va tarixiy mavzularga asoslangan. U XX asr o'zbek adabiyotida nafaqat shoir va tarjimon, balki dramaturg sifatida ham alohida o'rin tutadi. Uning tarixiy dramalari tarixiy voqealarni badiiy talqin qilish orqali milliy g'urur va vatanparvarlik ruhini aks ettirgan.

Shayxzodaning dramaturgiyasida eng muhim mavzulardan biri – buyuk tarixiy shaxslarning taqdiri, ularning millat taraqqiyotidagi o'rni va ular duch kelgan murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitlar aks etgan. Uning “Mirzo Ulug'bek” va “Jaloliddin Manguberdi” kabi dramalari o'zbek teatr san'atida tarixiy asarlar uchun mustahkam poydevor yaratdi. Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning tarixiy dramaturgiyadagi o'rni, uning tarixiy shaxslar va voqealarni tasvirlash uslubi, milliy va badiiy qadriyatlarni aks ettirishdagi yondashuvi tahlil etiladi. Uning tarixiy dramalaridagi asosiy mavzular va obrazlar o'rganilib, o'zbek milliy teatr san'atining rivojiga qo'shgan hissasi ochib beriladi.

Maqsud Shayxzodaning tarixiy dramaturgiyaga qo'shgan hissasi. Maqsud Shayxzoda tarixiy mavzularga murojaat qilish orqali milliy o'zlikni anglash va millat xotirasini mustahkamlashga katta hissa qo'shgan. Uning tarixiy dramalarida quyidagi asosiy jihatlar namoyon bo'ladi:

Tarixiy voqealarning badiiy talqini – Shayxzoda tarixiy shaxslarning hayotini badiiy vositalar orqali chuqur yoritgan. Psixologik obraz yaratish san'ati – qahramonlarning ruhiy kechinmalari, qaror qabul qilish jarayoni va ularning ichki ziddiyatlari aniq tasvirlangan. Milliy ruh va vatanparvarlik g'oyalari – dramatik asarlari orqali milliy g'urur va tarixiy xotirani uyg'otishga harakat qilgan.

Uning asarlari shunchaki tarixiy voqealarni ifodalash bilan cheklanmaydi, balki ular orqali o'sha davr muammolari va dolzarb masalalar ham yoritilgan.

“Mirzo Ulug‘bek” dramasi tahlili

Tarixiy kontekst

Mirzo Ulug‘bek – buyuk olim va davlat arbobi bo‘lib, Temuriylar sulolasining eng yorqin vakillaridan biri edi. U ilm-fan rivoji uchun katta xizmat qilgan, ammo siyosiy ziddiyatlar tufayli fojiali taqdirga duch kelgan. Shayxzoda asarida Ulug‘bekning ilmiy va siyosiy hayoti dramatik ifodada yoritiladi.

Asarning syujeti va asosiy g‘oyalari

Asarda Ulug‘bekning ilm-fanga bo‘lgan ishtiyoqi, atrofidagi fitnalar va siyosiy intrigalarga duch kelishi tasvirlangan. Asosiy mavzular:

Ilm va hokimiyat o‘rtasidagi ziddiyat

Ota-bola munosabatlari va ichki ziddiyatlar

Ilmiy taraqqiyot va diniy qarashlar to‘qnashuvi

Shayxzoda asarda Mirzo Ulug‘bekning ichki kechinmalarini chuqur yoritib, uni murakkab tarixiy shaxs sifatida tasvirlaydi.

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi va vatanparvarlik ruhi

Jaloliddinning tarixiy o‘rni

Jaloliddin Manguberdi – Chingizxon istilosiga qarshi kurashgan eng jasur sarkarda sifatida tarixda qolgan. U o‘z davlatining ozodligi uchun jonini fido qilgan va xalqning qahramoni sifatida tan olingan.

Asarning asosiy syujeti va dramatik jihatlar

Dramada Jaloliddinning jasorati, uning yurishlari, yaqinlariga bo‘lgan munosabati va mongol bosqiniga qarshi kurashi tasvirlanadi. Asarning asosiy g‘oyalari:

Vatanparvarlik va jasorat

Davlat mustaqilligi uchun kurash

Xalq va sarkarda o‘rtasidagi bog‘liqlik

Shayxzoda asarda vatanparvarlik ruhini yuksaltirib, xalq ozodligi uchun kurash g‘oyasini ilgari suradi.

Shayxzodaning tarixiy dramalaridagi obrazlar tizimi

Bosh qahramonlar

Shayxzodaning tarixiy dramalarida asosiy e‘tibor tarixiy shaxslarning ichki dunyosiga qaratilgan. Mirzo Ulug‘bek va Jaloliddin Manguberdi obrazlari murakkab, ko‘p qirrali va tarixiy jihatdan asoslangan.

Ikkinchi darajali qahramonlar

Asarlardagi ikkinchi darajali obrazlar (masalan, Mirzo Ulug‘bekning farzandi Abdullatif yoki Jaloliddinning maslahatchilari) dramatik rivojlanish va asosiy qahramonlarning xarakterini ochib berishda muhim rol o‘ynaydi.

Maqsud Shayxzoda tarixiy dramaturgiyasining o‘ziga xos jihatlari

Shayxzodaning tarixiy dramalari quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

Dramatik kompozitsiya va dialog uslubi – har bir dialog qahramonlarning ruhiy dunyosini ochib berishga xizmat qiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Tarixiy haqiqat va badiiy tasvir uyg‘unligi – tarixiy voqealar real faktlarga asoslangan holda badiiy talqin qilingan.

Vatanparvarlik va milliy ruh – barcha asarlarda milliy qadriyatlar va vatanparvarlik g‘oyalari yetakchi o‘rinda turadi.

Xulosa. Maqsud Shayxzoda o‘zbek tarixiy dramaturgiyasining eng yorqin vakillaridan biri bo‘lib, uning asarlari milliy qadriyatlarni aks ettirish, tarixiy xotirani saqlash va vatanparvarlik ruhini oshirishga xizmat qiladi. Uning “Mirzo Ulug‘bek” va “Jaloliddin Manguberdi” dramalari tarixiy haqiqat va badiiy talqinning mukammal uyg‘unligini namoyon etadi. Bu asarlar nafaqat sahna san‘ati uchun muhim, balki yosh avlodni tarbiyalashda ham katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maqsud Shayxzoda. “Mirzo Ulug‘bek” – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1958.
2. Maqsud Shayxzoda. “Jaloliddin Manguberdi” – Toshkent: Fan, 1972.
3. Yoqubov A. “O‘zbek dramaturgiyasi tarixi” – Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 1985.
4. Matyoqubov S. “O‘zbek adabiyoti va tarixiy dramalar” – Toshkent: Sharq, 1999.
5. G‘ulomov H. “O‘zbek teatrining shakllanishi va taraqqiyoti” – Toshkent: Ma’naviyat, 2005.
6. Raxmatullayev Sh. “O‘zbek tarixiy dramasi: tadqiqotlar” – Toshkent: Akademnashr, 2010.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA YOSHLAR BILAN SAMARALI ISHLASH
UCHUN RAQAMLI BOSHQARUV TIZIMLARINI JORIY ETISH

Hamroyev Bobir Shoyimovich

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti. Yoshlar masalalari
va ma'naviy va marifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan samarali ishlash uchun raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etishning ahamiyati va imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada raqamli tizimlarning ta'lim jarayonida qanday qilib samaradorlikni oshirishi, talabalar bilan aloqani yaxshilash, shaxsiylashtirilgan ta'limni amalga oshirish va boshqaruvni optimallashtirishga qanday yordam berishi haqida batafsil tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli boshqaruv tizimlarining joriy etilishidagi asosiy muammolar, jumladan texnologik infratuzilma, xavfsizlik masalalari va foydalanuvchilarni tayyorlash muammolari ham yoritilgan. Maqola oliy ta'lim muassasalarida raqamli boshqaruv tizimlarini muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar va tavsiyalarni taqdim etadi.*

Kalit so'zlar: *oliy ta'lim, yoshlar bilan ishlash, raqamli boshqaruv tizimi, ta'lim jarayoni, shaxsiylashtirilgan ta'lim, boshqaruv optimallashtirish, texnologik infratuzilma, xavfsizlik, ta'lim tizimi, raqamli texnologiyalar.*

Kirish. Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarining oldida turgan asosiy vazifalardan biri – yoshlar bilan samarali ishlashni ta'minlashdir. Talabalar, ularning o'qish jarayonidagi ehtiyojlari va qiziqishlari har doim o'zgarib turadi, shuning uchun oliy ta'lim muassasalari yoshlar bilan ishlashda yangicha, innovatsion usullarga murojaat qilishlari zarur. Bu jarayonda raqamli boshqaruv tizimlari muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada, oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan samarali ishlash uchun raqamli boshqaruv tizimlarining ahamiyati va joriy etishning asosiy afzalliklari ko'rib chiqiladi. Raqamli texnologiyalar va innovatsion boshqaruv tizimlari oliy ta'limda talabalar bilan ishlashni yanada samarali va tizimli qilish imkonini beradi. Raqamli boshqaruv tizimlari yordamida talabalar va o'qituvchilar o'rtasida tezkor va samarali aloqa o'rnatish, ma'lumotlarni tezda to'plash va tahlil qilish, shuningdek, talabalar uchun maxsus individual ta'lim dasturlarini yaratish mumkin [1].

Bundan tashqari, raqamli boshqaruv tizimlari orqali universitetlar o'z faoliyatini yanada shaffof qilishlari va talabalar bilan bog'liq barcha jarayonlarni kuzatib borishlari mumkin. Masalan, talabalar uchun qo'llaniladigan e-portal, o'quv rejalari, dars jadvali, baholarni ko'rish, darslarga yozilish va boshqa ko'plab amaliyotlarni raqamli tizimlar orqali amalga oshirish mumkin. Bu esa o'z navbatida o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Raqamli tizimlar yordamida talabalar va o'qituvchilar o'rtasida axborot almashinuvi tez va samarali amalga oshiriladi. Elektron pochta, onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

talabalar o'zlariga kerakli ma'lumotlarni olishlari mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchilar ham talabalar bilan tezkor aloqa o'rnatish orqali ularga kerakli yordamni ko'rsatishlari mumkin [2].

Raqamli boshqaruv tizimlari talabalar uchun shaxsiy ta'lim rejalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bu tizimlar yordamida talabalar o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga qarab maxsus darslar yoki kurslar tanlashlari mumkin. Shuningdek, tizimlar talabalar yutuqlarini va kamchiliklarini monitoring qilish orqali ularga kerakli maslahatlar berishni osonlashtiradi. Raqamli tizimlar orqali oliy ta'lim muassasalari boshqaruvi yanada samarali amalga oshiriladi. Bu tizimlar o'quv jarayonlarini, moliyaviy resurslarni va kadrlarni boshqarishda yordam beradi. Tizimlar orqali universitetlar o'z resurslarini samarali taqsimlashlari va muassasa ichidagi jarayonlarni yanada optimallashtirishlari mumkin [3].

Raqamli boshqaruv tizimlari o'quv jarayonlarini kuzatib borishga yordam beradi. Tizimlar orqali talabalar o'z muvaffaqiyatlarini va yutuqlarini ko'rib, o'zlarini baholashlari mumkin. Shuningdek, o'qituvchilar o'z darslarining natijalarini tahlil qilish va kelajakda o'quv jarayonini yaxshilash uchun zarur choralarni ko'rishlari mumkin. Garchi raqamli boshqaruv tizimlari oliy ta'lim muassasalarida samarali ishlash uchun katta imkoniyatlar yaratishi mumkin bo'lsa-da, ularning joriy etilishida ba'zi muammolar mavjud. Raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish uchun yaxshi texnologik infratuzilma talab etiladi. Bu esa oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy imkoniyatlariga bog'liq. Zarur bo'lgan kompyuter texnikasi, dasturiy ta'minot va internet tarmog'ining mavjudligi tizimlarning samarali ishlashini ta'minlaydi. Raqamli tizimlarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun o'qituvchilar va talabalar uchun ma'lum bir tayyorgarlik ishlari olib borilishi kerak. Bu tizimlarning ishlashini tushunish va ulardan samarali foydalanish uchun treninglar va ma'lumot berish kerak bo'ladi [4].

Raqamli tizimlar orqali talabalar va o'qituvchilarning shaxsiy ma'lumotlari saqlanadi. Shuning uchun, tizimlar xavfsizlik choralariga rioya qilishni ta'minlashlari zarur. Ma'lumotlarni himoya qilish, tizimlarni kiberhujumlardan himoya qilish uchun maxsus xavfsizlik protokollari va vositalari ishlab chiqilishi lozim. Oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan samarali ishlashni ta'minlashda raqamli boshqaruv tizimlarining ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu tizimlar yordamida talabalar bilan aloqani yaxshilash, ta'lim jarayonini shaxsiylashtirish, boshqaruvni optimallashtirish va monitoring qilish mumkin. Biroq, raqamli boshqaruv tizimlarini muvaffaqiyatli joriy etish uchun texnologik infratuzilma, tayyorgarlik va xavfsizlik masalalariga alohida e'tibor qaratish lozim. Oliy ta'lim muassasalarida raqamli boshqaruv tizimlarini to'g'ri tatbiq etish orqali yoshlar bilan ishlash jarayonlarini samarali tashkil etish va rivojlantirish mumkin [5].

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan samarali ishlash uchun raqamli boshqaruv tizimlarining joriy etilishi va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni o'rganildi. O'zbekistonning turli oliy ta'lim muassasalarida joriy etilgan raqamli tizimlar haqida ma'lumotlar to'plandi. Ushbu tizimlar o'z ichiga o'quv jarayonlarini boshqarish, talabalar bilan aloqalarni yaxshilash va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashni

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'z ichiga olgan platformalar va tizimlarni o'z ichiga oladi. Oliy ta'lim muassasalarida mavjud bo'lgan raqamli tizimlar va ularning samaradorligi haqida amalga oshirilgan tadqiqotlar va anketalar asosida tahlillar o'tkazildi. Tadqiqot sohasida ilgari olib borilgan ilmiy izlanishlar, maqolalar va kitoblar to'plandi. Bu manbalar orqali raqamli boshqaruv tizimlarining amaliy qo'llanilishi, afzalliklari va kamchiliklari haqida ma'lumotlar to'plandi [6].

Tadqiqotning asosiy usullari quyidagilardan iborat:

- Anketalash: Oliy ta'lim muassasalarining talabalaridan va o'qituvchilaridan anketalar orqali ma'lumotlar yig'ildi. Anketalar orqali raqamli boshqaruv tizimlarining samaradorligi, foydalanuvchilar tomonidan tizimlarning qanday qabul qilinishi va ular uchun qulayliklar tahlil qilindi.
- Tahliliy metod: Yig'ilgan ma'lumotlar va mavjud tadqiqotlarga asoslanib, raqamli boshqaruv tizimlarining samaradorligi, ularning oliy ta'lim muassasalaridagi yoshlar bilan ishlash jarayoniga ta'siri va rivojlanish imkoniyatlari tahlil qilindi.
- Taqqoslash metodlari: Turli oliy ta'lim muassasalarida joriy etilgan raqamli boshqaruv tizimlarining samaradorligi taqqoslanib, eng samarali tizimlar aniqlashga harakat qilindi.
- Intervyu metodikasi: Oliy ta'lim muassasalarining boshqaruv xodimlari, IT mutaxassislari va talabalar bilan intervyular o'tkazilib, tizimlar bilan ishlash tajribalari o'rganildi. Bu intervyular orqali tizimlarning kuchli va zaif tomonlari haqida chuqurroq ma'lumotlar olindi.

Yig'ilgan ma'lumotlar statistik va sifat tahlil usullari yordamida tahlil qilindi. Anketalar va intervyulardan olingan javoblar sonli va sifatli tahlil metodlari orqali qayta ishlanib, asosiy xulosalar chiqarildi. Biroq, raqamli tizimlarning joriy etilishida texnologik infratuzilma, foydalanuvchilarni tayyorlash, xavfsizlik masalalari kabi ba'zi muammolar mavjud. Bu muammolarni hal qilish uchun oliy ta'lim muassasalariga texnologik investitsiyalar kiritish, o'qituvchilar va talabalar uchun muntazam treninglar tashkil etish va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash zarur [7].

Xulosa. Oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan samarali ishlash uchun raqamli boshqaruv tizimlarining joriy etilishi nafaqat ta'lim jarayonlarini takomillashtirish, balki talabalarining o'qish va rivojlanish jarayonini shaxsiylashtirishga ham katta yordam beradi. Tadqiqot davomida raqamli boshqaruv tizimlarining ta'lim jarayonida samaradorligini oshirish, talabalar bilan tezkor va samarali aloqa o'rnatish, shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va boshqaruvni optimallashtirish kabi afzalliklari ko'rsatilgan.

Shu bilan birga, raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali o'quv jarayonining shaffofligi oshadi, resurslar samarali taqsimlanadi va talabalarining o'quv natijalari yaxshilanadi. Oliy ta'lim muassasalarida raqamli boshqaruv tizimlarining muvaffaqiyatli joriy etilishi yoshlar bilan ishlashni yanada samarali, rivojlangan va barqaror qilishga olib keladi. Shuning uchun, oliy ta'lim tizimi uchun raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va ularni samarali qo'llash zarur.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Asadov, F. (2020). Oliy ta'lim tizimida raqamli boshqaruv tizimlari. *Oliy ta'lim muassasalarida innovatsiyalar* 15(3), 25-37.
2. Teshabayeva, G. (2019). Oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan ishlashda raqamli texnologiyalarning roli. *Ta'lim va texnologiya* 8(1), 45-51.
3. Ismoilov, D. (2021). Oliy ta'lim muassasalarida raqamli boshqaruv tizimlarining samaradorligi. *Ilmiy tadqiqotlar va amaliyot* 22(2), 67-74.
4. Murodov, A., & Karimov, M. (2022). Raqamli boshqaruv tizimlarini oliy ta'lim muassasalarida tatbiq etish: Amaliyot va muammolar. *Jahon ta'limi* 14(4), 102-109.
5. Shodmonov, A. (2020). Oliy ta'limda raqamli boshqaruv tizimlari: Yangi imkoniyatlar va muammolar. *Tadqiqot va rivojlanish* 18(5), 81-93.
6. Suleymanov, R. (2018). Raqamli ta'lim tizimlarini rivojlantirish va ularning oliy ta'lim muassasalarida qo'llanilishi. *Ta'lim tizimi va innovatsiyalar* 11(2), 14-22.
7. Yusupov, M. (2023). Oliy ta'lim muassasalarida yoshlar bilan ishlash jarayonlarini raqamlashtirish. *Raqamli boshqaruv va ta'lim* 7(3), 12-18.

THE TRANSLATION ISSUES OF CULTURE AND HERITAGE IN THE
ENGLISH NEWS, (BASED ON THE ARTICLES PUBLISHED IN THE
UZBEKISTAN TODAY)

Adiba Kasimova

Associate professor of Samarkand State Institute of Foreign Languages

e-mail: alnaha1@yahoo.com

Hakimova Nilufar

Student of the faculty of English Philology and Translation Studies

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. *This article examines the challenges of translating cultural and heritage-related content from Uzbek newspapers into English, focusing on the linguistic and cultural barriers encountered in journalism. It emphasizes the critical role of translation in representing Uzbekistan's rich cultural identity to an international audience. Key challenges include conveying untranslatable concepts, adapting culturally specific references, and preserving the authenticity of idiomatic expressions and historical nuances. Through the analysis of articles from various Uzbek newspapers, the study identifies common translation issues and evaluates strategies used to address them, such as the use of contextual explanations, cultural equivalents, and supplementary notes. The findings reveal that effective translation not only requires linguistic proficiency but also a deep understanding of cultural contexts to ensure clarity and resonance for global readers. This research contributes to the field of translation studies by offering practical insights into translating culturally rich content for international news platforms. This study explores the translation issues associated with cultural and heritage topics in Uzbek newspapers translated into English. It investigates the linguistic challenges and cultural nuances that complicate the process of making Uzbekistan's cultural identity accessible to an international audience. The research identifies common problems, such as translating culturally bound terms, idiomatic expressions, and historical references, and highlights the strategies employed to overcome them, including cultural adaptation and explanatory notes. By analyzing examples from Uzbek newspapers, this article underscores the importance of culturally sensitive translation practices in journalism and provides recommendations to improve the global representation of Uzbekistan's cultural and historical heritage.*

Keywords: *Translation challenges, cultural heritage, Uzbek newspapers, English news translation, cultural adaptation, linguistic nuances, idiomatic expressions, untranslatable terms, contextualization in translation, journalism and translation, cross-cultural communication, historical references, cultural equivalence, translation studies, Uzbekistan cultural identity*

Introduction. In an increasingly interconnected world, the accurate representation of cultural and heritage-related topics in the global media plays a vital role in fostering mutual understanding and respect among diverse audiences. Translation serves as a bridge that connects local cultures to international readers, making it an essential tool for promoting cultural identity and preserving heritage. This is particularly relevant for Uzbekistan, a country rich in history, traditions, and cultural diversity, where newspapers frequently highlight these aspects to both local and global audiences.

However, translating articles about culture and heritage from Uzbek newspapers into English presents unique challenges. Cultural concepts, idiomatic expressions, and historical references often carry meanings deeply rooted in the source language, making them difficult to convey with the same depth and nuance in English. For instance, culturally specific terms or untranslatable idioms may lose their authenticity or emotional resonance when rendered into another language. Additionally, the need to balance linguistic precision with accessibility for a diverse audience adds another layer of complexity.

This article aims to explore the translation issues associated with culture and heritage in English news, focusing on articles published in Uzbek newspapers. By analyzing specific examples, it identifies common challenges and evaluates strategies employed by translators to bridge linguistic and cultural gaps. Furthermore, it emphasizes the critical role of translators as cultural mediators and highlights the importance of maintaining the integrity and authenticity of cultural narratives in journalism.

Through this study, we aim to contribute to the broader discourse on translation studies and provide insights into best practices for translating culturally rich content, ensuring that Uzbekistan's heritage is effectively communicated to a global audience.

Main part:

Translation plays a pivotal role in bridging linguistic and cultural divides, especially when dealing with sensitive topics such as cultural identity and heritage. Articles from Uzbek newspapers often highlight historical landmarks, traditional practices, and national events, presenting an opportunity to share Uzbekistan's rich cultural legacy with the global community. Translators must act as cultural mediators, ensuring that these stories resonate with international readers while preserving the authenticity of the original narrative.

However, the complexity of translating cultural elements lies in the inherent differences between source and target languages. Cultural concepts that are deeply embedded in the Uzbek language and worldview may lack direct equivalents in English, leading to potential misinterpretations or loss of meaning. This requires a delicate balance between linguistic accuracy and cultural adaptation.

Common translation issues in cultural and heritage topics

a. Untranslatable terms and concepts

Many Uzbek cultural terms have no direct equivalent in English. Words like “*suzane*” (a traditional hand-embroidered textile) or “*navruz*” (the Persian New Year celebrated in Uzbekistan) encapsulate cultural and historical significance that may not be immediately

understood by foreign audiences. Translators often use explanatory phrases or footnotes to convey the full meaning.

b. Idiomatic expressions and proverbs

Uzbek proverbs and idiomatic expressions are a vital part of cultural storytelling. However, their figurative nature often defies direct translation. For instance, the Uzbek proverb “*Ko‘pni ko‘rgan kampir ko‘pni biladi*” (literally: "An old woman who has seen much knows much") conveys wisdom gained through experience. Translating it literally can obscure its meaning, necessitating careful rephrasing or contextualization.

c. Historical and religious references

Uzbekistan's cultural narratives are deeply intertwined with its Islamic heritage and historical Silk Road connections. Translators face challenges in conveying these references accurately while considering the cultural and religious backgrounds of target audiences. Misinterpretations can lead to distorted perceptions or diminished impact.

d. Tone and style adaptation

The tone of cultural articles often carries a sense of pride and reverence, reflecting the significance of the subject matter. Translating such tones into English while retaining the same emotional resonance is challenging, as linguistic and stylistic norms differ across languages.

Strategies for overcoming translation challenges

a. Cultural equivalence and adaptation

Translators often use culturally equivalent terms or adapt the message to align with the target audience's understanding. For instance, “*navruz*” might be described as "a traditional New Year celebration in Uzbekistan that marks the arrival of spring."

b. Supplementary explanations

When direct translation fails to capture the essence of a concept, explanatory phrases, footnotes, or parenthetical notes can provide clarity. For example, an article about “*plov*” (a traditional Uzbek dish) might include details about its ingredients, preparation, and cultural significance.

c. Contextualization

Translators must place cultural and heritage references within a broader context to ensure global accessibility. For example, references to Islamic practices should be framed in a way that considers the religious diversity of the readership.

d. Collaboration with cultural experts

Involving cultural experts or native speakers in the translation process ensures that the content remains faithful to its origins while being relatable to international audiences.

An article in an Uzbek newspaper describing the Registan Square in Samarkand might focus on its architectural splendor and historical significance. Translators need to balance factual accuracy with evocative language to convey its grandeur.

Coverage of *Navruz* celebrations typically includes descriptions of traditional foods, dances, and rituals. Translators must convey these elements while explaining their cultural significance to unfamiliar readers.

Articles about Uzbekistan's traditional crafts, such as pottery or embroidery, often include terminology specific to the craft. Translators must ensure that these terms are accurately rendered, often with the help of visuals or additional descriptions.

The challenges faced in translating cultural and heritage content underscore the translator's role as more than just a linguistic expert. Translators act as cultural mediators, tasked with ensuring that the essence of the original message is preserved while making it accessible to a global audience. Their work requires cultural sensitivity, linguistic skill, and a deep understanding of both source and target cultures. The translation of culture and heritage topics in Uzbek newspapers into English is a complex but essential task. It demands a nuanced understanding of both languages, cultures, and the broader context in which the content will be consumed. By adopting effective strategies and leveraging cultural insights, translators can successfully convey Uzbekistan's rich heritage to the world, fostering greater cross-cultural understanding and appreciation.

Conclusion. The translation of cultural and heritage-related topics from Uzbek newspapers into English is a complex yet vital process that bridges linguistic and cultural gaps, allowing Uzbekistan's rich traditions and history to be shared with a global audience. This study highlights the unique challenges faced by translators, including untranslatable terms, idiomatic expressions, historical references, and the need to balance linguistic accuracy with cultural sensitivity.

Successful translation in this domain requires not only linguistic proficiency but also a deep understanding of the cultural and historical context of the source material. Strategies such as cultural adaptation, contextual explanations, and collaboration with cultural experts are instrumental in overcoming these challenges and ensuring the authenticity and resonance of translated content.

Ultimately, the role of translators extends beyond linguistic mediation; they serve as cultural ambassadors, preserving the integrity of Uzbekistan's heritage while making it accessible to diverse audiences. By addressing the translation issues identified in this study, we can ensure that Uzbekistan's cultural narratives are effectively communicated, fostering greater appreciation and understanding on a global scale. This work contributes to the broader field of translation studies and underscores the importance of culturally sensitive practices in the dissemination of heritage and cultural identity.

REFERENCES:

1. Translation methods and techniques of publicistic materials, A. H. Kasimova. *Международный журнал искусство слова* 5 (3)
2. Must-know skills to translate newspaper articles, A. K. Nosirovna, *Scientific bulletin of namangan state university*, 281-287
3. Ijtimoiy-siyosiy nutq va uning lingvistik xususiyatlari, A Kasimova, Ф Явкочева. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика* 1 (5), 109-114
4. Modern methods of teaching to translation of publicistic texts, A. K . Nosirovna. *SamDChTI, "Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim"*
5. Fusté-Forné, F., & Nguyen, T. *Communities of Practice, Identity and Tourism: Evidence on Cultural Heritage Preservation in World Heritage Sites. Almatourism-Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 9, 18 (2019).
6. Dang, L. N. T. *Preserving and Promoting Colonial Architecture. Culture and Local Governance*, 6, 2 (2019).
7. Son, L. M., & Dang, L. N. T. *Preserving and Promoting Colonial Architecture: Heritage Conservation and the Challenge of Urban Development in Da Nang City. Culture and Local Governance/Culture et gouvernance locale*, 6, 2 (2019).
8. Wells, Jeremy & Stiefel, Barry & Bliss, Annamarie. *Human-Centered Built Environment Heritage Preservation: Theory and Evidence-Based Practice*. (2018)
9. Холиков, Б. (2024). *Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса "Тороглы"*. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(5), 171-175.
10. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). *Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог*. Самарканд: СамГУ.
11. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). *Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. Journal of Internet Services and Information Security*, 14(4), 450-461.
12. АНОРҚУЛОВ, С. И. (2019). *FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. Иностраннные языки в Узбекистане*, (1), 171-178.

A CLOSE LINK BETWEEN CULTURE
AND LINGUISTICS

Tilavov Shakhobiddin Abdirakhimovich

*Manager at registrar office at Samarkand branch of
Tashkent State Economical University,
e-mail: tilavovshaxobiddin991@gmail.com*

Annotation: *This thesis is devoted to the analysis of the most widely studied concepts in modern linguistics, link between culture and linguistics. At present day these two terms' combination is widely discusses presented by a number of proofs that they exist together. The work focuses on special characteristic features of culture, elements, process, issues that make it up. Besides, the thesis focuses on types of culture and how it reflects our speeches and languages.*

Key words: *cultural and spiritual changes, rituals and customs, identities, cultural images, socialization, a set of attitudes.*

Аннотация: *Данный тезис посвящена анализу наиболее широко изучаемых понятий в современной лингвистике, связи культуры и языкознания. В настоящее время широко обсуждается сочетание этих двух терминов, представленное рядом доказательств их совместного существования. В работе основное внимание уделяется особым характерным чертам культуры, элементам, процессу, проблемам, из которых она состоит. Кроме того, в тезис основное внимание уделяется типам культуры и тому, как они отражают нашу речь и языки.*

Ключевые слова: *культурные и духовные изменения, ритуалы и обычаи, идентичности, культурные образы, социализация, набор установок.*

Annotatsiya: *Ushbu tezis zamonaviy tilshunoslikda eng ko'p o'rganilayotgan tushunchalar, madaniyat va tilshunoslik o'rtasidagi bog'liqlik tahliliga bag'ishlangan. Hozirgi kunda bu ikki atamaning kombinatsiyasi keng muhokama qilinmoqda, ularning birgalikda mavjudligini tasdiqlovchi bir qator dalillar mavjud. Ish madaniyatning o'ziga xos xususiyatlari, uni tashkil etuvchi elementlar, jarayon, masalalarga qaratilgan. Bundan tashqari, tezis madaniyat turlari va uning bizning nutq va tilimizni qanday ifoda etish masalasiga ham urg'u beradi.*

Kalit so'zlar: *madaniy va ma'naviy o'zgarishlar, marosimlar va urf-odatlar, o'ziga xosliklar, madaniy an'analar, ijtimoiylashuv va munosabatlar to'plami.*

Modern linguistics deals with a lot of courses and subjects from the point of collaboration that it is impossible to focus only on language matters without touching other essential fields of society. Psychology, culture, history, sociology are few subjects linguistics can have close relationship with. Especially, culture and language have already become inseparable disciplines.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

The language of a nation is the key that can be used to know the culture of that nation and knowing the culture is a way to find a national culture. According to culture specialists, language is a very important window of the human mind and world thought. The language traces and expresses the cultural and spiritual changes, the evolution of human thought and great thinkers and how the emergence of single ideas in different cultures. Without the language of cultural relations and without social and cultural relations, language itself does not exist. Because without language it is difficult to express and understand cultural realities. Culture is a complex phenomenon of customs, traditions, thought, art and human way of life that is formed during the historical experience of nations and can be transmitted to future generations, or culture is a collection of individual knowledge about art. Literature, science, politics and the like that a person learns for his intellectual and educational advancement. Language and culture have a complex, homologous relationship. Language is complexly intertwined with culture (they have evolved together, influencing one another in the process, ultimately shaping what it means to be human). In this context, A.L.Krober said, “culture, then, began when speech was present, and from then on, the enrichment of either means the further development of the other.”[1; 88]

If culture is a product of human interaction, cultural manifestations are acts of communication that are assumed by particular speech communities. According to Rossi Landi, “the totality of the messages we exchange with one another while speaking a given language constitutes a speech community, that is, the whole society understood from the point of view of speaking.”[2; 66] He further explains that all children learn their language from their societies, and during the process of learning a language also learn their culture and develop their cognitive abilities. Language communicates through culture and culture also communicates through language: Michael Silverstein proposed that the communicative force of culture works not only in representing aspects of reality, but also in connecting one context with another. That is, communication is not only the use of symbols that “stand for” beliefs, feelings, identities, or events, it is also a way of bringing beliefs, feelings, and identities into the present context [3;78]. According to the linguistic relativity principle, the way in which we think about the world is directly influenced by the language we use to talk about it. “The real world is, to a large extent, unconsciously built up on the language habits of the group. No two languages are ever so similar that they represent the same social reality. The worlds in which different societies live are distinct, not merely the same with a different label attached”. Therefore, to speak is to assume a culture, and to know a culture is like knowing a language. Language and culture are homologous mental realities. Cultural products are representations and interpretations of the world that must be communicated in order to be lived.

Language can mark the cultural identity, but it is also used to refer to other phenomena and refer beyond itself, especially when a particular speaker uses it to explain intentions. A particular language points to the culture of a particular social group. We can therefore

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

presume that language learning is cultural learning, so language teaching is cultural teaching due to the interdependence of language and cultural learning.

Culture is a fuzzy set of attitudes, beliefs, behavioral conventions, basic assumptions, and values that are shared by a group of people and that influence each member's behavior and each member's interpretations of the meanings of other people's behavior. And language is the medium for expressing and embodying other phenomena. It expresses the values, beliefs and meanings which members of a given society share by virtue of their socialization into it. Language also refers to objects peculiar to a given culture, as evidenced by proper names which embody those objects. Byran posited that "a loaf of bread" evokes a specific culture of objects in British usage unless a conscious effort is made to empty it of that reference and introduce a new one. So, we can conclude that language is a part of culture, and through it, we can express cultural beliefs and values, and that the specific usages of a given word are peculiar to a language and its relationship with culture. The importance of culture is obvious because culture provides us with the language of thinking about the world in which we live. Culture is useful for the development of the minds of people in society and plays a decisive role in how it functions. For example, television dramas about unconventional and immoral matters cause people in society to take a more stubborn approach to punishing criminals. Culture inspires society, organizes it, directs it, and determines its beliefs, because our cultural life comes from our own thoughts about it. And culture is the realm in which human beings are most creative. If values and norms can be dictated by culture, then cultural work can also question them and change them [4; 67].

Culture is the knowledge that is learned in society and means the knowledge of all things to know. From scientific to theoretical knowledge, for example, knowing how to eat or how to apologize to someone in a situation. In short, culture is a knowledge based on public consciousness and at the same time the specialized knowledge of scientists is also a part of culture. ♣ Culture is the only realm of images and ideas that acts independently of the physical and natural world and cultural images affect our behavior. ♣ Culture is an all-encompassing whole, including religion, art, law, ethics, customs, and any abilities and habits that a person acquires as a member of society. ♣ Culture is a structure that expresses all the beliefs, behaviors, knowledge, values and goals that determine the way of life of each nation. ♣ Culture is what is left over from the past of human beings and the current generation acts on it and shapes their future. ♣ Culture is composed of rituals, customs, styles and types that we adopt and adapt to as we grow. ♣ Culture is a set of things that one must know or believe in order to be able to behave in an acceptable way, and in the most general sense, culture is the same as knowledge. ♣ Culture is the product of human thought and intends to persuade and persuade, not the will to impose and dominate ♣ Culture is the flow of ideas and let's build a porcelain wall against it in the brain and prevent its spread. ♣ The culture of a society includes what a person needs to know in order to act in a way that is acceptable to the members of that society. ♣ Culture is what people should learn apart from

their biological heritage. ♣ Culture is not just a material phenomenon, culture does not include objects, people, behaviors or emotions, but the organization and structure of all these things. ♣ Culture is what people have in mind, that is, the model that is necessary to understand and relate and interpret.

When a human-being produces speech in any form, it keeps a number of cultural elements he or she is forming in his or her mind from the birth time up to now. Cultural, mental presumptions are full in any speech showing to what society or nation the person belongs to. This process proves that it is impossible to take culture out from language, they are linked so closely that exist together for ages.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brannen, N. S. (1997) “Translation Where Cultures Meet: Translation J-E.” J-E Link.
2. Byran, M. (1989) Cultural Studies in Foreign Language Education. Multilingual Matters LTD.
3. Sayed Aqa Musafar “Link between language and culture”, International Journal of Advanced Academic Studies 2021; 3(2): 83-87
4. В.А Маслова — М 31 Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб, заведений. -- М.: Издательский центр «Академия», 2001. -- 208с.
5. Яхшиев, А. (2024, October). Особенности профессионального диалога. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 474-478).
6. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Гороглы”. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(5), 171-175.
7. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.
8. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. Journal of Internet Services and Information Security, 14(4), 450-461.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

GAZETA SARLAVHALARINI TARJIMA QILISHDA CHET TILINING ROLI VA ASOSIY TARKIBIY QISMLARI

Adiba Kasimova

Samarqand davlat chet tillar instituti

Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrasida dotsenti

e-mail: alnahal@yahoo.com

Mehrangiz Ahmatova

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

Xotamova Robiya

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

e-mail: mehrangiz_2003@icloud.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada gazetaning sarlavhalarini tarjima qilishda chet tiling o'rni va asosiy tarkibiy qismlari, inson hayotida chet tillarini o'rganishning o'rni va hozirgi kunda yoshlarga xorijiy tillarni o'rgatish masalalari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *G'arbiy Yevropa, chet tili, grammatika, metodika, tarkibiy qism, talaffuz, avtomatizm, motivatsiya, Strategik sarmoya, til egosi, tillararo aloqalar, til va madaniyat aloqasi*

THE ROLE AND MAIN COMPONENTS OF THE FOREIGN LANGUAGE IN THE TRANSLATION OF NEWSPAPER HEADLINES

Abstract. *This article describes the role and main components of a foreign language in the translation of newspaper headlines, the role of learning foreign languages in human life, and the issues of teaching foreign languages to young people today.*

Key words: *Western Europe, foreign language, grammar, methodology, component, pronunciation, automatism, motivation, strategic investment, language ego, interlinguistic relations, language and culture communication*

Til o'rganish inson hayotida muhim sohalardan biri hisoblanadi. Til insonlarning bir-birlari bilan yaqindan tanishishlari va do'stlashishlari uchun bebaho vosita sanaladi. Til muloqot vositasi bo'lib, unga oid bilimlar nazariy jihatdan o'rganiladi. Xorijiy tilni o'rganish va o'rgatish ikkinchi til va ona tilidan farqlanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim oladigan talabalar va o'quvchilar odatda uch tilni o'rganadilar. Bular ona tili, ikkinchi til va chet tilidir.

Chet tili – bu xorijiy mamlakat tili. Ayni damda chet tillari kasbiy ta'limning ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda. Xorijiy davlatdagi kompaniyalar bilan hamkorlik qilish

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

yuqori ko'rsatkichda bo'lganligi tufayli chet tiliga bo'lgan talab yuqori. Hozirgi kunda yurtimizda G'arbiy Yevropaning ispan, nemis, ingliz, italyan kabi tillari Sharqni esa fors, turk, arab, xitoy tillari o'qitilmoqda.

Til o'rganish va o'rgatishning tarkibiy qismlarini quyidagilar bo'yicha guruhlash mumkin; kognitiv, affektiv va lingvistik tamoyillar. Til o'rganishning turli komponentlari mavjud, ular orasida; mazmunli o'rganish, avtomatizm, mukofotni kutish, strategik sarmoya, o'ziga ishonch, ichki motivatsiya, til egosi, tavakkal qilish, ona tilining ta'siri, tillararo, til va madaniyat aloqasi va kommunikativ kompetentsiya. Boshqa tomondan, o'qitishning himoyalangan yondashuvi doirasida til o'qitishning bir nechta tarkibiy qismlari mavjud. Ular I'm tushuncha, fonetika, so'z boyligini rivojlantirish, ravon o'qish va o'qishni tushunish strategiyalarni ichiga oladi. Fonemik xabardorlik Fonema so'zlashuv tilining minimal birligini bildiradi. Bu tilning tovushlariga ishora qiladi. Fonemalarning birikmasi bo'g'inlarni, ko'p bo'g'inlar esa so'zlarni hosil qiladi. Ingliz tilida 41 ta fonema mavjud. Masalan, ko'ylak so'zi uchta fonemaga ega (sh-ir-t). Ingliz yangiliklari sarlavhalarining o'ziga xos tuzilishi turli maqsadlarga xizmat qiladi: ular o'quvchini eslatmog'i qiziqish bildirishlari va axborotning qisqartirilishini ta'minlashlari kerak. Coronavirus deaths rise in Tran and South Korea as Italy grapples with Tomareas

1. Palestinian leader Abbas praises Muharak's support for the Palestinian cause
2. Israel's Netanyahu remembers Mubarak's leader's death more than 100 injured in New Delhi clashes amid Trump's visit.
3. The big picture: high kicks in Sheffield. The Observer view on coronavirus..

Birinchi misolda sarlavha qismisgacha ma'lumot mazmunini uzatadi. Faqat qisqartirish o'ziga xosdir = fe'ning yo'qolishi, alfavit qisqartmasidan foydalanish. O'quvchidnn vaziyatlarning dastlabki bilimlari talab qilinmaydi. Ikkinchi misolda, aksincha, o'quvchi, albatta, vaziyat bilan tanish, bu erda epithet va mukammal ulug' vorligini tan va astronomlar nisbatan taniqli tanish; oxirgi so'zlar o'quvchiga eslatmaning guvohlardan olingan bazi malumotlarni o'zi ichiga olganligini ko'rsatadi. Uchinchi sarlavha-qofiya vo aniq ritm tufayli yaxshi eslab qolinadi va bu muhim ahamiyatga ega, chunki uning ostidagi maqola tashviqotdir. To'rtinchisi, maqolaning mavzusi nima haqida juda noaniq fikr beradi, lekin o'quvchini tasvirlangan faktlar, ularing baholashlari va so'z o'yinlaridan foydalanish nuqtai nazaridan yo'naltirdi. Oxirgi sarlavha shov-shuvli hodisalari sevuvchilar uchun mo'ljallangan. Atributiv zanjirdan foydalanish juda xarakterlidir, uning mazmuni faqat eslatmani o'qish bilan tushunarli. Maqola yoki xabar manga ko'p yoki kam qo'shilgan qo'shimcha yangilik sarlavhalar bilan alohida qismlarga bo'linadigan holatlar juda ko'p.

Bu esa, o'quvchini iloji boricha ko'proq qiziqitirib, maqolaning birinchi satrlarini ko'zdan kechirib, uni o'qishga va boshqa materiallarga o'tishga yo'l qo'ymaslik uchun amalga oshiriladi. Ko'pgina hollarda, bu xabarga kiritilgan qo'shimcha sarlavhalar quyidagi materiallar bilan bog'liq emas va matndan olingan yorqin, yoqimli so'zlar yoki iboralarni ifodalaydi. Ushbu amaliyot bizning gazetalarimizga mutlaqo begona. Ingliz va Amerika yangilik sarlavhalarida har qanday maqola yoki hodisa xabari sub-sarlavhalar bilan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

bo'lishishi mumkin. ingliz yangilik sarlavhalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda tarjimon Ingliz va Amerika habarlari uchun og'zaki sarlavhalarning ustunligi bilan ajralib turishini hisobga olish kerak:

Biroq bugungi nashrimizda fe'l-atvorli sarlavhalar juda kam uchraydi, chunki u noaniq sarlavhalarning ustunligi bilan ajralib turadi. Bu xususiyat ingliz va Amerika gazetalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda e'tiborga olinishi kerak. Shuning uchun yuqoridagi misollar o'zbek tiliga so'zsiz sarlavhalar bilan topshirilishi kerak: "Coronavirus: 70 more cases on Japan cruise ship as China infections pass 68,000, Internet privacy: the apps that protect you from your apps. The big picture: high kicks in Sheffield. The Observer view on coronavirus". O'zbek tilida, masalan, yangilik sarlavhalar juda g'ayritbiy bo'lar edi: "Koronavirus: Yaponiya kruiz lineridagi yana 70 holatlar Xitoy infeksiyalari 68 000-dan otib ketganda, Onlayn maxfiylik: sizning ilovalaringizni himoya qiluvchi ilovalar.

Umumiy tasvir: Sheffildagi jugori zarbalar, Koronavirus kuzatuvchisining ko'rinishi" va hokazo. Biroq, ba'zi hollarda, nuyiqsa, uzoq sarlavhalar bilan ish olib borganimizda, odatdo felni olib tashlash juda qiyin. Bunday sarlavhalar juda keng tarqalgan. Ular, masalan, Coronavirus is hreatening global constption in ways you never knew were possible. Zamonaviy ingliz va Amerika yangilik sarlavhalarida, qoida tariqasida o'tgan zamonda ishlatiladi. Yaqin o'tmishda sodir bo'lgan voqealar haqida gap ketganda, odatda "hozirgi tugallangan zamon" ishlatiladi: World's oldest living man has died a age 112 in Japan .

Dunyodagi eng keksa tirik odam Yaponiyada 112 yoshida vafot etdi. A deadty virus is spreading from state to state and has infected 26 million Americans so far. Is the fu - Halokati virus davlatdan davlatga tarqlmoqda va hozirgacha 26 million amerikalikni yuqtirgan. Bu grip. FORMER PM PASSES AWAY (= Forner PM has passed away.) – Sobiq bosh vazir tark etmoqda (=sobiq bosh vazir tark etdi.) BLIND GIRL CLIMBES EVEREST (= Blind girl has climbed Everest.) – Ko'zi ojiz qiz Everestga chiqadi (=ko'zi ojiz qiz: Everestga chiqdi.

Umuman olganda, shaxsning og'zaki so'zda ushbu fonemalarni tanib olish va boshqarish qobiliyati fonematik xabardorlik deb ataladi. Bundan tashqari, so'zlashuv tilidagi tovushlar birgalikda so'zlarni hosil qilishini tushunish uchun ham ishlatilishi mumkin. Lug'atni rivojlantirish ikkinchi tilda samarali muloqot qilish uchun zarur bo'lgan so'zlarning talaffuzi va ma'nosi bo'yicha ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Ingliz tilini o'rganuvchilarga lug'atni rivojlantirishga o'rgatishda o'qituvchi e'tiborga olishi kerak bo'lgan turli masalalar mavjud. Misol uchun, ingliz tilidagi turli lug'atlarni o'rgatishdan tashqari, kontekst ham katta tashvish tug'dirishi kerak, chunki u matnni tushunishga katta hissa qo'shadi. Grammatikani o'rganish so'z boyligini o'rganish bilan chambarchas bog'liq. O'qituvchi yodda tutishi kerak bo'lgan muhim narsalardan biri tilni ma'no yo'naltirilgan vaziyatda ishlatish imkoniyati sifatida grammatik naqshlarni o'rganish muhim. O'qish va tushunishni tanqidiy tahlil qilish til o'qituvchisining asosiy maqsadi hisoblanadi. Oldingi ko'nikmalarga ega bo'lishning asosiy maqsadi matnlarni samarali tushunishga yordam berishdir. Xuddi shunday, tushunib o'qish yuqoridagi ko'nikmalar bo'yicha malakani oshiradi. Darhaqiqat, tushunib o'qish

lug'at boyligining xabardorligi va o'sishi bilan bevosita bog'liqdir. Taniqli tilshunos Norm Xomskiyning fikriga ko'ra:

“Tilni tushunish o'quvchi va matn o'rtasida qasddan va kognitiv aloqani talab qiladigan faol jarayonni o'z ichiga oladi”.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Collier, V. & Thomas, W. (1992). A synthesis of studies examining long-term language minority student data on academic achievement, *Bilingual Research Journal*, 16(1-2), 187-212.
2. IvyPanda. (2019, May 13). The Main Components of Language Learning and Language Teaching.
3. Ijtimoiy-siyosiy nutq va uning lingvistik xususiyatlari
A Kasimova, F Yavkочева
Зарубежная лингвистика и лингводидактика 1 (5), 109-114
4. MODERN METHODS OF TEACHING TO TRANSLATION OF PUBLICISTIC TEXTS AK Nosirovna SamDChTI, “Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim”
5. Must-know skills to translate newspaper articles AK Nosirovna SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY, 281-287
6. TRANSLATION METHODS AND TECHNIQUES OF PUBLICISTIC MATERIALS AN Kasimova МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА 5 (3)
7. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Гороглы”. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(5), 171-175.
8. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.
9. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. *Journal of Internet Services and Information Security*, 14(4), 450-461.
10. АНОРҚУЛОВ, С. И. (2019). FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. *Иностранные языки в Узбекистане*, (1), 171-178.

MAHMUDHO'JA BEHBUDIY ASARLARIDA ILMSIZLIK FOJIASINING
YORITILISHI

Kasimova Adiba

Samarqand davlat chet tillar instituti

Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası dotsenti

alnaha1@yahoo.com

Omonboyev Asadbek

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

Bebitov Nosirjon

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

nbebitov6959@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Mahmudho'ja Behbudiyning hayot faoliyati davomida o'z sohasiga va jamiyatga qo'shgan xissasi hamda foydalari haqida qisqacha bayon etilgan. Shu jumladan uning "Padarkush" asarining asl mohiyati atroflicha ta'riflab o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Mahmudho'ja Behbudi, "Padarkush" asari, Toshmurod, domla, Tangriqul, "Ikki emas, to'rt til lozim" asari, Sayd bin Sobit.*

Abstract: *This article briefly describes the contribution and benefits of Mahmudhoja Behbudi to his field and society during his life. Including, the true nature of his work "Padarkush" is described in detail.*

Keywords: *Mahmudkhoja Behbudi, "Padarkush" work, Tashmurad, Master, Tangrikul, "Not two, four languages are necessary", Sayid bin Sabit.*

Kirish: Mahmudxo'ja Behbudi buyuk adabiyotshunos, ma'rifatparvar, shu bilan birga, o'zbek adabiyoti tarixidagi birinchi dramaning muallifi hamdir. U butun umrini jaholat va zulmatni ilm yog'dusi bilan yoritishga harakat qilib keldi. Behbudi tufayli ko'plab maktablar qurildi, gazeta va jurnallar nashr ettirila boshlandi. Shu bilan birgalikda Behbudi o'zining "Padarkush" dramasi orqali o'zbek teatriga tamal toshini qo'ydi. Behbudiyning "Padarkush" dramasi 1911-yilda yozilgan. Bu asarda u ilmsizlik, jaholatning qanday fojealarga sabab bo'lishi mumkinligi haqida aytib o'tadi. Dramada boy, ziyoli, domla, boyning o'g'li Toshmurod va uning do'stlari ishtirok etadi.

Asosiy qism: Ushbu dramaning dastlabki satrlaridanoq Toshmurodning naqadar tarbiyasiz ekanligi aniq sezilib turadi. Uning beadablarcha otasi va domla gaplashib o'tirgan xonaga besalom kirib kelishi, otasini mensimay gapirishi ilmsizlik naqadar og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkinligining yaqqol namunasidir. Toshmurodning bunday ahvolga tushib qolishida boyning hissasi katta. Uning ilmga befarqligi, ilm ahlini kamsitishi, albatta, bizda

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

boy haqida yaxshi taassurot qoldirmaydi. Uning bu harakatlari esa oxir-oqibat nodon o'g'li uning o'limiga sabab bo'lishiga olib keldi. Asarda ilm olish zarurligi va uning foydalari domla hamda ziyoli obrazlari orqali yoritib berilgan. Domlanning "...o'qimoq qarz va ilm sababi izzati dunyo va sharofati oxiratdir..." degan gapi ham buning yaqqol isbotidir. Chindan ham har doim o'qigan, ilmi odamlar dunyoda izzat topishgan, ularning ilmi izzat qilingan. Boylarning izzati esa doim vaqtincha bo'lgan. Chunki mol-dunyo doimiy emas, bir kun boy bo'lgan odam ertasi kun kambag'al bo'lib qolishi ham hech gap emas. Boylarni faqat ularga ishi tushganlar hurmat qiladi. Boy hamma narsani boylik bilan o'lchaydi, o'g'lini o'qitishga bo'lgan takliflarni rad etadi. Lekin hamma narsa moddiy dunyo bilan o'lchanmasligini unutadi. Ziyoli ham boyga ilm olish zarurligini uqtiradi: "Bu zamonga ilm va hunarsiz xalqning boyligi, yeri va asbobi ham kundan kunga qo'ldan ketgandek, axloq va obro'yi ham qo'ldan chiqar, hatto dini zaif bo'lur...Vaholanki, dini sharifimiz har naflik ilm o'qumoqni beshikdan mozorgacha bizga farz qilgandir". Chindan ham o'sha davrda xalqimiz ilm olishga e'tibor bermayotgan edi. Boylar ham o'z mablag'larini maktablar uchun emas, balki behuda narsalarga sarflab yuborishardi. Behbudiy kabi jadedlar esa xalqni ilm olishga undab, xalqimizning birovga qaram bo'lib qolmasligi uchun harakat qilishardi. Behbudiy ziyoli orqali olimi diniy va olimi zamoniyning farqlarini ham ko'rsatib beradi. Olimi diniy-diniy ilmlarni mukammal o'zlashtirgan, aholining diniy, axloqiy va ruhoniylarini boshqaradigan mulla, muftiy, qozi, imom kabilardir. Olimi zamoniylar esa o'z mamlakati tilini mukammal biladigan, iqtisod, muallimlik, sudyalik bilan shug'ulanuvchi olimlardir. Boylar esa har doim ularni e'tiborsiz qoldirishi, ularning ilm olishlariga yordam berish uyoqda tursin, hatto o'z farzandlarini o'qitmasligi o'sha davrdagi ayanchli holni ko'rsatib beradi. Vaholanki, ular boydan hech qanday mablag' so'rashmadi, shunchaki boyning foydasi uchun o'g'lini o'qitish kerakligini aytishdi, xolos. Alifni kaltak deydigan nodon Toshmurod do'st va dushmanning farqiga bormaydi. Oqibatda o'z uyiga o'g'irlikka kirishga rozi bo'ladi. Toshmurodning shunday yomon odamlar bilan do'st tutinishi, ularning yomon yo'llariga yurib, oxir-oqibatda padarkushga aylanishi uning ilm olmaganligi tufayli yuzaga keladi. Chunki ilm olgan kishi oq-u qorani taniydi, buzuq yo'llarga kirib kishilar yostig'ini quritmaydi. Toshmurodga o'xshagan bolalar hozir ham ko'p. Ularning ko'pi ota molini barbod qiladi va oxir-oqibatda xor-u zor bo'ladi. Bunga asosiy sabab esa ularning ota-onalari ularning kelajagini faqat moddiy boylik qoldirish orqali ta'minladim deb o'ylashadi. Lekin ularning farzandlarida ilm, mehr, tarbiya bilan to'ldirilmagan bo'shliq paydo bo'ladi va bundan foydalangan Tangriqulga o'xshash kimsalar o'zlarining yo'riqlariga yurgizishga harakat qilishadi. Chunki Behbudiy aytganidek: "Bizlarni xonavayron, bewatan va bandi qilg'on tarbiyasizlik va jaholatdir, bewatanlik, darbadarlik, faqirlik... hammasi ilmsizlik va betarbiyalikning mevasi va natijasidir". Behbudiy shu qisqa asar orqali ko'pchilikning aql ko'zini ochadi, xalq uchun kerakli mavzuni sahna asari tarzida yoritib beradi. Bu asar ilm-ma'rifatga targ'ib qilishda juda katta tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar va metodlar: Behbudiy nafaqat “Padarkush” dramasida, balki o’zining jurnallaridagi maqolalarida ham ilm olishga targ’ib qiladi. O’zining “Yoshlarg’a murojaat” deb nomlangan maqolasida ilm olish naqadar muhim ekanligini aytib o’tadi. Nafaqat diniy bilim, dunyoviy bilimlar ham biz uchun juda muhimdir. Chunki Behbudiy aytganidek: “Zotan islomiyat shunday bir diniy matn va qobili taraqqiydurki, na qadar ilmi zamoniyy ko’b o’qusa, insonni yana diniy islomg’a shuncha aqidasi mustahkam bo’lur”. Buning asosiy sababi esa inson qanchalik o’zi yashab turgan olam haqida ko’p bilimlarga ega bo’lsa, ularni diniy manbalar bilan bog’lay oladi, mazmunini ko’proq tushunadi va shuncha aqidasi ortib boradi. Behbudiy bu maqolasida odamlarning to’yga atab qarzga botishlari to’g’ri emasligini aytib o’tadi. Undan ko’ra bu pullarni bolasining ta’lim olishiga sarflashga undaydi. Chunki o’tkazilgan katta to’yning egasiga ham, uning farzandlariga ham hech qanday foydasi yo’q. Aksincha, katta miqdordagi qarzlar paydo bo’lishiga sabab bo’ladi. Shu mablag’ ilm olishga sarflansa, bola oqu qorani taniydi, kelajagi uchun yaxshi bir kasb egasi bo’ladi, oilasini boqqa oladigan holga keladi. Chunki ko’plab oddiy ishchilarni ilmi bor odam boshqaradi, ularga vazifa beradi. Demak, ilm nafaqat dunyoni anglashga, balki aqidani ham mustahkamlashga xizmat qilgan ekan.

Natijalar: Mahmudxo’ja Behbudiy o’zining “Ikki emas, to’rt til lozim” nomli maqolasida yoshlarni til o’rganishga chaqiradi. Hozirda ikki tilni bilish ham kamlik qilishini aytib o’tadi. Uning fikricha biz o’zbek, fors, arab va rus tillarini mukammal bilishimiz lozim. Avvalari hamma hujjatlarning adabiy nusxasi berilganligi uchun ham fors tilini bilish kerak bo’lgan. Ammo hozir unday emas, hozir fors tilining o’rnini ingliz tili bilan almashtirsak bo’ladi. Hozirda ham shu to’rt tilni bilish har birimiz uchun foydalidir. Zero, maqolada aytilganidek: “Hadisi sharifdan ma’lum bo’ladurki, janobi Payg’ambar o’z sahobalaridan Zayd bin Sobit(g’a) yahudiy xatini o’qub-o’rganmoqg’a buyurganlar. Va ul janob Umar hazrat nubuvvat panohi ila yahudiy xatini o’rganib hazrat Payg’ambarg’a yahudiylardan kelaturg’on xatlarni o’qub berar ekanlar (*Sahih Buxoriy, juz 4, sahifa 156*). Holbuki, ul zoti bobarokot payg’ambarimiz quvvati hokima egasi edilar. Yahudiylar mahkum va to’be edi.” Shunday ekan til o’rganish har birimiz uchun muhimdir. “Ehtiyoji millat” maqolasida ham ilm olishga alohida urg’u beriladi. Zamonaviy ilm olish muhimligini ta’kidlab o’tadi: “Boshimiz og’risa duxturga boramiz, ammo dardimizni aytmoqqa til yo’q. O’zimizdan duxtur yo’q.. Imorat qilmoqchi bo’lsak, palon-loyihasi lozimki, injinerga muhtoj bo’larmiz. Ammo biz hanuz “muhandis” ismini bilmaymiz. Kontur va rasmiy daftar tutib, kassa ko’rib tijorat etmoq lozim. Ilmi tijorat bilan turgan buxgalterlik hisobi yuritadurgon boylarimizga kerak, ul ham o’zimizdan bir nafar topilmaydur”. Chindan ham jadidlar vaqtida o’zimizda o’qigan shifokorlar, injenerlar yo’q edi. Boylar ham hisob-kitob ilmini bilganlari uchun emas, omadlari kelgani yoki tanishlari bo’lgani uchun boy edilar. Ulardan ilm fan yo’lida mablag’ sarflaydiganlari juda oz edi, borlari ham hukumat tomonidan tayziqqa olingan edi. Boylikni ilmdan ustun qo’yib, ilmga e’tibor berishmas edi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Xulosa: Ammo, hozir ilm-fanga katta e'tibor berilmoqda. Shuning uchun doimo ruhiy olam moddiy olamdan muhim ekanligini unutmasligimiz kerak. Zero, inson qadrini uning zaru oltinlari, kiyim-kechaklari emas, ilmi belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. А. Касимова “Translation methods and techniques of publicistic materials” международный журнал искусство слова 5 (3).P. 1-10.
2. А.Алиев.Махмудхо’ja Behbudiy.-Toshkent. 1994. P. 96-100.
3. А.К. Nosirovna “Modern methods of teaching to translation of publicistic texts” SamDChTI, “Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim”.P. 1-10.
4. А.К. Nosirovna “Must-know skills to translate newspaper article” Scientific bulletin of Namangan State University,P. 281-287.
5. Махмудхо’ja Behbudiy.“Padarkush”dramasi.-Toshkent. 1915. P. 42-88.
6. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.-Toshkent.2000-2005. P.110-175.
7. Sh.Rizaev.“Padarkush yohud Samarqand tarixidan lavhalar”.-Toshkent:“Vatan” gazetasi,1994, P. 10-73.
8. А. Касимова, Ф. Явкочева “Ijtimoiy-siyosiy nutq va uning lingvistik xususiyatlari” Зарубежная лингвистика и лингводидактика 1 (5),P. 109-11
9. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Тороглы”. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(5), 171-175.
10. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.
11. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. Journal of Internet Services and Information Security, 14(4), 450-461.
12. АНОРҚУЛОВ, С. И. (2019). FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. Иностранные языки в Узбекистане, (1), 171-178.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

THE ROLE OF TRANSLATION IN WORLD NEWS COMMUNICATION

Adiba Kasimova

Associate professor of Samarkand State Institute of Foreign Languages

e-mail: alnahal@yahoo.com

Asliddin Norboyev

Student of the faculty of English Philology and Translation Studies

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Absolomov Otabek

Student of the faculty of English Philology and Translation Studies

Samarkand State Institute of Foreign Languages

e-mail: asliddinjon1799@gmail.com

Abstract. *Translation plays a critical role in the dissemination of world news, bridging linguistic and cultural gaps to ensure global audiences can access and understand important events. It enables the exchange of information across diverse languages, allowing international communities to stay informed about global affairs. In the context of world news, translation is not just about language conversion but also involves cultural adaptation to maintain the integrity and relevance of the message for different audiences.*

Keywords: *translation, world news, communication, linguistic barriers, cultural adaptation, global audience, multilingual reporting, accuracy, misinformation, cross-cultural understanding, media translation.*

Introduction. In an increasingly interconnected world, the flow of information across linguistic and cultural boundaries is essential for fostering global awareness and understanding. Translation serves as a vital tool in world news communication, enabling the exchange of news and ideas among diverse populations. It bridges linguistic gaps, making information accessible to audiences who speak different languages and come from varied cultural backgrounds.

Translation in the news is not merely a process of converting words from one language to another; it is a complex task that involves maintaining accuracy, ensuring cultural relevance, and conveying the original intent of the message. This process allows individuals and communities worldwide to stay informed about global events, participate in international discourse, and make decisions based on reliable, translated information. The role of translation in world news extends beyond language; it shapes perspectives, fosters cross-cultural understanding, and ensures that diverse voices and narratives are represented in the global media landscape. In this context, translation is more than a tool—it is a cornerstone of effective global communication.

Literature review. Translation serves as a critical tool in international journalism, enabling the flow of news across linguistic and cultural barriers. Studies highlight how translation supports global news agencies such as Reuters, Agence France-Presse, and the Associated Press in reaching diverse audiences. Translators face challenges in balancing literal accuracy with cultural adaptation. Research highlights the tendency for news to be adapted to align with local political, social, or cultural contexts. Studies show that translation can introduce biases, either due to ideological influences or structural inequalities. Western-centric narratives often dominate, sidelining voices from less-dominant linguistic groups.

Translation is an essential component of world news communication, enabling the global flow of information and fostering intercultural understanding. However, challenges such as bias, localization pressures, and ethical considerations highlight the complexities involved. As technology and globalization continue to evolve, future research should focus on the dynamic interplay between human and machine translation, as well as the broader sociopolitical implications of translated news.

Methods. Research on the role of translation in global news communication can adopt various qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Below are some key methods commonly used for this topic:

1. Content Analysis

-Description: Analyzing translated news texts to identify patterns, biases, or variations introduced during translation.

2. Discourse Analysis

-Description: Investigating the linguistic and cultural nuances in translated news texts to understand how language shapes public discourse.

3. Case Studies

-Description: Conducting in-depth studies of specific news events or organizations to understand translation processes and their effects.

Interviews and Surveys

-Description: Collecting qualitative or quantitative data from journalists, editors, and translators to understand their perspectives on translation.

Discussion. In today's interconnected world, the role of translation in world news communication cannot be overstated. News travels across continents in seconds, but without effective translation, much of this information would remain inaccessible to the vast majority of people who do not speak the original language of the news. Translation ensures that global events, issues, and perspectives reach diverse audiences, fostering a shared understanding of the world.

Translation is the key to breaking down linguistic barriers that can otherwise isolate communities. By converting news content into multiple languages, translation enables people from different linguistic backgrounds to access the same information. However, translation in world news is not just about words—it is also about meaning and context. A

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

culturally sensitive approach is required to ensure that the translated content resonates with the audience without distorting the original message. For example, idioms, colloquialisms, and culturally specific references must often be adapted rather than directly translated to maintain relevance and clarity.

In world news, accuracy is paramount. A mistranslated word or phrase can significantly alter the meaning of a report, leading to misinformation and potentially damaging diplomatic relations. Translators must strike a delicate balance between literal translation and interpretive adaptation to ensure the message remains accurate while being comprehensible to the target audience. Additionally, translators play a role in minimizing bias, as they must navigate the nuances of language and tone to prevent any unintentional misrepresentation of facts or perspectives.

Translation in world news communication fosters a sense of global interconnectedness. It allows individuals to understand the experiences and challenges of people in other parts of the world, promoting empathy and cross-cultural understanding. For instance, international reporting on humanitarian crises, environmental issues, or political developments often relies on translation to mobilize global support and action. Without effective translation, many critical stories would remain confined to their regions, limiting their impact on the global stage.

The rise of machine translation and artificial intelligence (AI) has transformed how news is translated. Tools such as Google Translate and AI-driven platforms enable real-time translation, making news accessible to a broader audience faster than ever before. However, while these tools are valuable, they lack the nuance and cultural understanding that human translators bring. News organizations increasingly use a combination of AI and human expertise to ensure both speed and quality in their multilingual reporting.

Despite its importance, translation in world news comes with challenges. Translators often work under tight deadlines, increasing the risk of errors. They must also navigate ethical considerations, such as deciding how much to adapt or localize content without compromising its original intent. Furthermore, geopolitical tensions and cultural differences can make some topics particularly sensitive, requiring translators to exercise caution and diplomacy in their work.

The significance of translation in global communication dates back centuries, from the spread of religious texts to diplomatic correspondence between empires. In modern journalism, translation became vital during events like World War II and the Cold War when global news agencies like Reuters, AFP, and AP began distributing stories in multiple languages.

Major News Translation Hubs

-United Nations: The UN operates in six official languages (Arabic, Chinese, English, French, Russian, and Spanish), ensuring that its communications, including press releases, are accessible globally.

-News Agencies: Prominent agencies like Reuters and Agence France-Presse rely heavily on translation teams to distribute content worldwide.

-Media Giants: Platforms like the BBC, CNN, and Al Jazeera broadcast in multiple languages, leveraging translation to maintain a global presence.

Impact of Global Events on Translation

-Pandemics: During crises like COVID-19, translation ensured that essential information about health guidelines and vaccine availability reached populations worldwide, reducing the spread of misinformation.

-Conflict Reporting: In war zones, translators help journalists report accurately from regions where language barriers could hinder the understanding of local dynamics.

Localization goes beyond translation by adapting content to the cultural, political, and social contexts of the target audience. For example, localizing economic reports for different countries might involve converting currencies, adjusting time zones, or rephrasing culturally sensitive statements. Social media platforms like Twitter and YouTube enable citizen journalists to share news globally, often requiring translation to reach broader audiences. Automatic subtitling and translation features are increasingly used to make such content accessible. Crowdsourced translation projects, like those supported by volunteer networks, are also helping disseminate grassroots news in real time.

Real-World Examples of Translation in Action

1. Arab Spring: Social media posts and news reports were translated into multiple languages, allowing global audiences to follow the revolutionary movements across the Middle East.

2. Paris Climate Agreement: Reports on the agreement were translated into numerous languages to ensure global understanding of environmental commitments.

3. Ukraine War: News outlets and translators have played a vital role in translating stories from Ukrainian and Russian into other languages to inform international audiences about the conflict.

Result. The results of a study on this topic would depend on the specific research questions and methods employed. Translation plays a critical role in making global news accessible to audiences who speak different languages. News agencies rely heavily on translation to maintain their international reach. Evidence shows that translators often perform “transediting” (translation + editing) to adapt content for target audiences. This can involve rephrasing, omitting, or restructuring information, which may significantly alter the original message.

The findings emphasize the indispensable role of translation in global news communication while highlighting challenges related to accuracy, bias, and ethics. Addressing these challenges requires a combination of technological innovation, professional practices, and a commitment to inclusivity and fairness in translation processes.

Conclusion. Translation is an indispensable component of world news communication. It connects people across linguistic and cultural divides, ensures the accessibility of information, and fosters a more informed and empathetic global community. As the demand

for multilingual news continues to grow, the role of translators—supported by technology and guided by cultural sensitivity—will remain crucial in shaping how the world understands itself.

Translation is an indispensable pillar of world news communication, connecting diverse cultures, languages, and communities in a globally interconnected era. It ensures that vital information transcends linguistic barriers, enabling people across the globe to stay informed, understand different perspectives, and engage with critical global issues. By bridging linguistic and cultural divides, translation not only facilitates the exchange of news but also promotes empathy, mutual understanding, and collaboration.

As the demand for multilingual reporting continues to grow, the importance of skilled translators and evolving technologies like AI remains paramount. While machine translation accelerates the process, the human touch ensures accuracy, cultural sensitivity, and ethical integrity. In a world shaped by rapid communication and cross-border challenges, the role of translation in world news is not merely a technical necessity but a force for unity and shared understanding, fostering a more informed and interconnected global community.

LIST OF USED LITERATURES:

1. Bielsa, E., & Bassnett, S. (2009). *Translation in Global News*. Routledge.
2. Ijtimoiy-siyosiy nutq va uning lingvistik xususiyatlari, A Касимова, Ф Явкочева, *Зарубежная лингвистика и лингводидактика* 1 (5), 109-114.
3. MODERN METHODS OF TEACHING TO TRANSLATION OF PUBLICISTIC TEXTS, AK Nosirovna, SamDChTI, “Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim”.
4. Must-know skills to translate newspaper articles, AK Nosirovna, *SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY*, 281-287.
5. Schäffner, C., & Bassnett, S. (2010). “Political Discourse, Media, and Translation.” *Media, Culture & Society*, 32(3), 471–490.
6. TRANSLATION METHODS AND TECHNIQUES OF PUBLICISTIC MATERIALS, АН Касимова, *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА* 5 (3).
7. Van Doorslaer, L. (2010). “The Double Extension of Translation in the Journalistic Field.” *Across Languages and Cultures*, 11(2), 175–188.
8. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Гороглы”. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(5), 171-175.
9. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.
10. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. *Journal of Internet Services and Information Security*, 14(4), 450-461.
11. АНОРКУЛОВ, С. И. (2019). FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. *Иностранные языки в Узбекистане*, (1), 171-178.
12. Яхшиев, А. (2024, October). Особенности профессионального диалога. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 474-478).

TURLI JANRDAGI MAQOLALAR VA ULARNI TARJIMA QILISHNING
O'ZIGA XOS MUAMMOLARI

Adiba Kasimova

Samarqand davlat chet tillar instituti

Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası dotsenti

Durdona Sulaymonova

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

Zarina Jiyanova

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

Jiyanovazarina@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada turli janrdagi maqolalar va ularni tarjima qilish jarayonidagi o'ziga xos muammolar o'rganilgan. Maqola ilmiy, adabiy, yangilik, marketing va texnik janrlarda yozilgan matnlarning tarjimasi jarayonida duch kelinadigan qiyinchiliklarni tahlil qiladi. Har bir janr o'ziga xos terminologiya, uslub va kontekstga ega bo'lib, bu jihatlar tarjimonning ishini murakkablashtiradi.*

Kalit so'zlar: *Tarjimonlar, marketing, yangiliklar, obrazlar, diagrammalar, terminologiya murakkab, muammolar, zamonaviy, madaniyat, tadqiqot.*

**STUDY OF ARTICLES OF VARIOUS GENRES AND THE SPECIFIC
PROBLEMS OF TRANSLATING THEM**

Abstract. *This article examines the specific problems encountered in translating articles of various genres. The article analyzes the difficulties encountered in translating texts written in scientific, literary, news, marketing, and technical genres. Each genre has its own terminology, style, and context, which complicates the translator's work.*

Keywords: *Translators, marketing, news, images, diagrams, terminology is complex, problems, modern, culture, research.*

Kirish. Tarjima jarayoni – bu nafaqat so'zlarni bir tilidan boshqasiga o'zgartirish, balki madaniyat, kontekst va uslubni hisobga olishni talab qiladigan murakkab jarayon. Har bir maqola janri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu xususiyatlar tarjimonning ishini murakkablashtiradi. Ushbu maqolada ilmiy, adabiy, yangilik, marketing va texnik maqolalarning tarjimasi jarayonida yuzaga keladigan muammolar tahlil qilinadi. Ilmiy maqolalar asosan maxsus terminologiya va murakkab tuzilmalarni o'z ichiga oladi. Tarjimonlar ilmiy terminologiyani to'g'ri tushunishlari va uni aniq ifodalashlari zarur.

Bunday maqolalarda ko'pincha statistik ma'lumotlar, eksperimentlar natijalari va nazariyalar keltiriladi. Tarjima jarayonida ilmiy uslubni saqlab qolish va muallifning fikrini to'g'ri aks ettirish juda muhimdir. Adabiy maqolalar esa ko'proq obrazlar, metaforalar va emotsional ifodalarni o'z ichiga oladi. *"Tarjimonlar adabiy uslubni saqlab qolish bilan birga, muallifning hissiyotlarini va g'oyasini o'z o'quvchisiga yetkazishlari kerak !"* [2] Bu jarayonda madaniy farqlar ham muhim rol o'ynaydi:

Tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni va ularni hal qilish usullarini ko'rib chiqamiz:

1. Terminlarning aniq tarjimasi

Muammo: Ba'zi terminlar o'z madaniyatida yoki sohada aniq ma'noga ega bo'lishi mumkin, ammo boshqa tilga o'tganda ularning ma'nosi yo'qolishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi mumkin.

Misol: "Ecosystem" (ekotizim) atamasi. Hal qilish: Tarjimon ekotizimning ma'nosini tushuntiruvchi qo'shimcha izohlar berishi yoki soha bo'yicha mutaxassislar bilan maslahatlashishi kerak.

2. Murakkab sintaktik tuzilmalarni soddalashtirish zarurati.

Muammo: Murakkab jumlar yoki sintaktik tuzilmalar tarjima qilinganida, ularning tushunilishi qiyinlashishi mumkin. Misol: "Despite the fact that the weather was bad, we decided to go for a walk." Hal qilish: "Havo yomon bo'lishiga qaramay, biz sayr qilishga qaror qildik." kabi soddalashtirilgan variantlar bilan ifodalash.

3. Madaniy kontekstga moslashtirish

Muammo: Ba'zi iboralar va an'analar ma'lum bir madaniyatga xos bo'lib, boshqa madaniyatda tushunilmasligi mumkin. Misol: "It's raining cats and dogs." (Bu ibora ingliz tilida kuchli yomg'irni ifodalaydi.) Hal qilish: "Kuchli yomg'ir yog'moqda." kabi o'zbek tilida tushunarli ifoda bilan almashtirish.

4. Metaforalarning tarjimasi

Muammo: Metaforalar ko'pincha madaniy kontekstga bog'liq bo'lib, ularni to'g'ri tarjima qilish qiyin bo'lishi mumkin. Misol: "Time is a thief." Hal qilish: "Vaqt o'g'ridir." deb tarjima qilib, o'zbek madaniyatidagi vaqtning ahamiyatini ifodalash.

5. Adabiy uslubni saqlash

Muammo: Adabiy asarlarning uslubi va ovozi saqlash, ayniqsa, shoirlik yoki prozaik asarlarda muhimdir. Misol: "The stars danced in the night sky." Hal qilish: "Yulduzlar tun osmonida raqsga tushdi." kabi adabiy uslubni saqlagan holda tarjima qilish.

6. Madaniy kontekstni inobatga olish

Muammo: Madaniy kontekstni inobatga olmaslik, tarjimaning noaniqligiga olib kelishi mumkin. Misol: "He kicked the bucket." (Bu ibora "o'lish" ma'nosini anglatadi.) Hal qilish: "U vafot etdi." deb to'g'ridan-to'g'ri ma'noni ifodalash.

Xulosa

Turli janrdagi maqolalarni tarjima qilish jarayoni o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Har bir janrning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish va hisobga olish,

tarjimonlarning ishini yanada samarali qiladi. Tarjima jarayoni nafaqat tilni bilishni, balki madaniyatni, kontekstni va adabiy uslubni ham chuqur tushunishni talab qiladi. Har bir muammoni hal qilishda tarjimonning ijodkorligi va madaniy bilimlari katta ahamiyatga ega. Turli janrdagi maqolalarni tarjima qilish jarayoni o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. Har bir janr o'ziga xos til, uslub, terminologiya va madaniy kontekst bilan bog'liq qiyinchiliklarga ega. Tarjimonlar bu muammolarni hal qilish uchun ijodkorlik, madaniy bilimlar va soha mutaxassislari bilan hamkorlik qilishlari zarur. Yana bir muhim jihat — tarjimaning maqsadini aniqlashdir, chunki bu jarayonni boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Tarjima jarayoni nafaqat tilni bilishni, balki madaniyatni, kontekstni va adabiy uslubni chuqur tushunishni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ijtimoiy-siyosiy nutq va uning lingvistik xususiyatlari A Kasimova, Ф Явкочева Зарубежная лингвистика и лингводидактика 1 (5), 109-114
2. Muallif/ Baker.M,- "Tarjima bo'yicha darslik ", 2011, -110 b.
3. MODERN METHODS OF TEACHING TO TRANSLATION OF PUBLICISTIC TEXTS AK Nosirovna SamDChTI, "Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim"
4. Must-know skills to translate newspaper articles AK Nosirovna SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY, 281-287
5. TRANSLATION METHODS AND TECHNIQUES OF PUBLICISTIC MATERIALS АН Касимова МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА 5 (3)
6. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса "Тороглы". Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(5), 171-175.
7. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.
8. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. Journal of Internet Services and Information Security, 14(4), 450-461.
9. АНОРҚУЛОВ, С. И. (2019). FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. Иностранные языки в Узбекистане, (1), 171-178.
10. Яхшиев, А. (2024, October). Особенности профессионального диалога. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 474-478).

**GAZETELARDA KELTIRILGAN HIKMATLI SO'ZLARNING MA'NOSI,
TARBIYAVIY JIHLATLARI VA INGLIZ TILIDAGI TASNIFI**

Adiba Kasimova

Samarqand davlat chet tillar instituti

Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası dotsenti

Nozima Muladjanova

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

Salomova Pokiza

Samarqand davlat chet tillari instituti

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

e-mail: atabayev.u3@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada gazetalarda donolarning keltirgan hikmatlaridan parchalar keltirilgan bo'lib, ularning mazmun mohiyati keltirib o'tilgan va yosh avlodga tarbiyaviy jihatlari sanab o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Donishmandlar, hikmatlar, yaxshi amallar, dushman, yolg'on, tuxmat.*

Mustaqil vatanimizda milliy o'zlikni tiklashda alohida e'tibor berilmoqda. Zero bizning yurt ajdodlarning tarixda ko'rsatgan buyuk xizmatlarini xolis o'rganish va targ'ib etish alohida ahamiyat kasb etadi. Sovet davridagi qiyinchiliklar ajdodlarimizning erkin fikrlashi va o'z bilimlarini mustaqil bayon etishiga imkon bo'lmagan. Mustaqillikka erishgandan so'ng ajdodlarimizning madaniy me'roslari, hikmatli so'zlari, qimmatli asarlari qayta tiklangan va ular xalq orasiga targ'ib etilgan. O'sha paytdagi Rumi, Alisher Navoiy, Maxmud Usmon, Suqrot kabi mutafakkirlarning hikmatli so'zlari ham xalqimiz orasida tez tarqalgan va ko'p esga olinadi. Bu hikmatlar xalqimizning madaniy boyliklari hisoblanadi.

“Natija shuki olam bir tog'ga o'xshaydi, yaxshi yoki yomon so'zingni aksi o'zingga faqat o'zingga qaytadi. Men yaxshi gap eshitgan edim. Tog' yomon javob qaytardi deya olmaysan, bu imkonsiz, chunki tog'da bulbul sayrasa aks sado bo'lib, hech qachon eshak yoki qarg'aning ovozi qaytmaydi. Aks sado eshak ovozi esa, demak bilgingi bu yoqda hangragan ham eshakdir”[4]. Rumi aytgan bu hikmatda juda chuqur ma'no yashiringan bo'lib, har bir inson qilgan yaxshi amallari ham, yomon amallari ham vaqti kelib o'ziga qaytishiligi bayon etilgan. Bu dunyoda yomon amallar qilib hech qachon yaxshilik kutmaslikni tavsif etilgan. Qilgan, gapirgan har bir harakatlarimiz uchun ham o'ziga yarasha javobi borligini shu hikmatdan bilib olish mumkin. Ushbu hikmatda dunyoni bir tog'ga o'xshatgan chunki, bu dunyoda bajargan, aytgan harakatlarimiz, so'zlarimiz, xuddi aks-sado kabi yana o'zimizga qaytib kelishiga o'xshatilgan. Yaxshi qilgan harakatlarimiz bulbulning ovozigga, yomonlari esa eshakning hangrashiga o'xshatilgan. Insonga o'zgaralar yomon munosabatda yomon amallarda bo'yaptimi demak, kishi xatoni o'zidan qidirishi lozim.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Chunki qilgan yomonliklari o'ziga qaytayotgan bo'ladi. Dono xalqimiz ham dunyoga ta'rif berishda bejizga "Qaytar dunyo", "Oldin 40 yilda qaytgan bo'lsa, hozir 40 daqiqada qaytadi", "Birovni qarg'asang o'zingga urar", "Quduqqa tupurma undan qaytib icharing bor"[1] degan naql va maqollari bejizga aytilmagan. "Dunyo aylanuvchi charxpalak" deydilar, "Qaytar dunyo" deydilar. Xoh yaxshilik qilgin, xoh yomonlik bo'lsin albatta qaytadi. Demak o'zingga nimaniki qaytishini xohlasang shuni qil. The World as a Mountain: The world is like a mountain; the echo of your words, good or bad, returns only to you. I heard a good word spoken. You cannot say the mountain returned a bad response; this is impossible, for if a nightingale sings on the mountain, its song echoes back, but never the sound of a donkey or a crow. If the echo is of a donkey, you know there is a donkey braying nearby[9].

"Kimki yolg'on so'zni birovga to'nkagay o'zi qora yuzini yog'ga bulaydi. Ozgina yolg'on ham ulug' gunohdir, ozgina zahar ham halok qiluvchidir"[5] buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiyning bu ma'noli so'zlaridan ham juda ko'p narsani anglashimiz mumkin. Yolg'on odamni adolatdan qaytaradi, zulm esa yolg'on guvohlik berish, omonatga xiyonat qilish. Yolg'on so'z hattoki insonni umriga ham zavol bo'lishi mumkin xuddi zaxar kabi. Shunday odamlar borki, ularning tabiati yolg'on xabar tarqatish, go'yo ularga bu vazifa yuklangandek, yolg'on xabar tarqatishdan to'xtay olmaydilar. Lies: Whoever casts a lie upon another, anoints his own dark face with oil. Even a small lie is a great sin, just as a little poison is deadly[10].

"Og'zingga qon to'lsa ham dushman oldida tupurma" buyuk bobokalonimiz, sarkarda Amir Temur ham shunday hikmatli so'zni bayon etgan [6]. Ushbu purma'no hikmatli so'zdan shuni bilib olishimiz mumkinki dushmanga xech qachon sir boy bermaslik, qanday holatda bo'lishimizdan qat'iy nazar tiz cho'kmasligimiz kerakligi haqida aytilgan. Hech qachon g'ururimizni poymon etilishiga yo'l qo'ymasligimiz kerak. Chunki dushman bu insonni doimo halokatga olib keluvchi hisoblanadi. Ushbu hikmatning yana bir ma'nosi hech kimga sir boy bermaslikdir. Sir boy bermaslik bizni nariroqda ushlab turadi va bizni muhofaza etadi. Bu bizni yashirib turuvchi pardadir[2]. Amir Temur: Our great ancestor, the commander Amir Temur said, "Even if your mouth is filled with blood, do not spit on your enemy[9]."

"Nimaiki qonuniy bo'lsa o'sha adolatdandir"[7]. Bu fikrni nafaqat Suqrot balki Genri Bicherd ham "Qonun qonun bo'lgani uchun emas, unda adolat mujassam bo'lgani uchun qadrli"[3] degan hikmatlaridan ham adolatni qanchalik kuchli tushuncha ekanligini bilib olishimiz mumkin. Adolat tushunchasi juda chuqur ma'noga ega hisoblanadi, ayniqsa bu davlat rahbarlarida mujassam bo'lishi lozim. Adolat bu har bir insonga teng, bir xil munosabatda bo'lishdir. Suqrotning bu fikrida adolat haqida shunday tushunchalar berilgan. Justice: Whatever is lawful is just[10].

"So'z ta'sir qilmagan odamga kaltak ham o'tmaydi"[8] Suqrot aytgan bu hikmatda inson haqida ta'riflangan bo'lib, hech qanday gap ta'sir qilmasligi haqida bayon etilgan. Shunday insonlar borki ularga bir sozni hatto urib urushib ham uqtirib bo'lmasligi tafsiflangan. Ba'zi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

bir insonlar doimo o'zlarini haq deb bilishadi va o'zgalarga behurmatlik qilishadi, o'zgalarning fikri ham, u insonga bildirayotgan his tuyg'ulari ham bekor ekanligi shu hikmatda ochib berilgan.

Maxmud Usmon ham “Shayton hech qachon oldingizga xunuk basharali va ikki shoxli bo'lib kelmaydi. Shayton oldingizga siz xar doim orzu qilgan lazmatli narsalar suratida keladi”[4] deb bejizga aytmagan. Chunki inson doimo nafsini tiyib yurishi, nafsini deb har yomon ishga qo'l urmasligi kerak. Nafs insonni halokatga yetaklovchi tuyg'ulardandir. Bu hikmatda nafs haqida bayon etilgan. Nafs vaxshiy arslon kabidir. Uni yengish shaytonni yengish bilan barobar.

Analysis/Possible Categories Tentative:

Many of these sayings fall into the category of proverbs or wise sayings because they offer guidance on behavior and social interaction. The first one, particularly, uses a metaphor “the mountain” to illustrate the law of karma or the ripple effect of actions. Some might also be considered aphorisms “brief, pointed statements of truth”.

Important Considerations for Translation:

* Figurative language: Translating idioms and metaphors requires careful attention to ensure the meaning isn't lost or misrepresented.

* Cultural context: The original language and culture greatly influence the nuances of the sayings.

* Tone: The tone of the original “which might be poetic or didactic” may not translate perfectly into another language[10].

Ajdodlarimiz aytgan ushbu hikmatli so'zlarda xalqimizni tarbiyaga chorlash, ularga yaxshi va yomonni ajratish, nafslariga qul bo'lmaslik haqida bilib olishimiz mumkin. Bu hikmatlarga har bir inson amal qilsa, ma'naviy yetuk bo'lib rivojlanadi. Chunki bu hikmatlarda faqat yaxshilikka undovchi gaplar bayon etilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ergashev O.D. Hikmatli so'zlar tasnifi. “Xalq so'zi” gazetasi, N_213, 15.17, 21-Mart 2024
2. Marupov U.N. Oltin hikmatlar. “O'zbekiston ovozi” gazetasi, N_24, 12.30, Yanvar 2024
3. Olimov M.N. Boy millatning hikmatlari. “O'zbekiston adabiyoti va san'ati”, N_59, 10.50, 12-Iyul 2023
4. Abdullayev K.V. Boy merosimiz. “Hurriyat”, N_76, 15.00, 15-Avgust 2024
5. Xalomov Sh.M. Ajdodlarimiz qoldirgan boyliklar. “Ishonch”, N_21, 11.30, Yanvar 2022
6. Kasimova A.N. Must know skills to translate newspaper articles 281-287pages.
7. Kasimova A.N. Translation methods and techniques of publicistic materials.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

8. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Гороглы”. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(5), 171-175.

9. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.

10. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. Journal of Internet Services and Information Security, 14(4), 450-461.

11. АНОРҚУЛОВ, С. И. (2019). FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. Иностранные языки в Узбекистане, (1), 171-178.

12. Яхшиев, А. (2024, October). Особенности профессионального диалога. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 474-478).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

THE ROLE OF ECONOMICS IN POLITICS

Adiba Kasimova

Associate professor of Samarkand State Institute of Foreign Languages

e-mail: alnaha1@yahoo.com

Uroqova Hilola

*Student of the faculty of English Philology and Translation Studies
Samarkand State Institute of Foreign Languages*

Abdullayeva Sevinch

*Student of the faculty of English Philology and Translation Studies
Samarkand State Institute of Foreign Languages*

E-mail: hilola0522@gmail.com

Abstract. *This article explores the intricate relationship between economics and politics, highlighting how economic principles shape policy decisions, political ideologies, and the stability of governments. It discusses how economic conditions, such as unemployment and inflation, can influence social unrest and political legitimacy, exemplified by the Arab Spring. The article also examines the impact of globalization on domestic politics, emphasizing the necessity for politicians to navigate international economic dynamics. Additionally, the role of interest groups and lobbying is addressed, illustrating how economic power can sway political outcomes. Overall, the article underscores the importance of understanding economic factors in analyzing political behavior and governance.*

Keywords: *Economics, Politics, Policy Decisions , Political Ideologies , Economic Conditions, Resource Allocation, Social Unrest, Globalization, Trade Policy, Interest Groups, Lobbying, Economic Power, Governance, Public Spending, Economic Theory, Political Stability, Austerity Measures, Stimulus Measures.*

INTRODUCTION. The relationship between economics and politics is a fundamental aspect of societal governance, shaping the policies and decisions that impact everyday life. Economics serves as the backbone for political action, influencing everything from resource allocation and taxation to public welfare and international relations. Understanding this dynamic is crucial, as economic theories inform political ideologies and strategies, guiding leaders in their quest to address pressing issues such as inequality, unemployment, and economic growth. As we navigate a rapidly changing global landscape, the interplay between economic conditions and political stability becomes increasingly evident, revealing how economic considerations can dictate the course of governance and the well-being of citizens. This article delves into the multifaceted role of economics in politics, examining how these two domains interact to shape the world we live in.

MAIN PART

The interplay between economics and politics is a critical area of study that reveals how economic principles influence governance and decision-making processes. This relationship shapes the policies that affect citizens' lives, drives political ideologies, and determines the stability of governments. Understanding this dynamic is essential for analyzing contemporary issues in political science, public policy, and international relations.

Political economy originated within 16th century western moral philosophy, with theoretical works exploring the administration of states' wealth; political signifying the Greek word [polity](#) and economy signifying the Greek word [oikonomia](#); household management. The earliest works of political economy are usually attributed to the British scholars [Adam Smith](#), [Thomas Malthus](#), and [David Ricardo](#), although they were preceded by the work of the French [physiocrats](#), such as [François Quesnay](#) and [Anne-Robert-Jacques Turgot](#).

In the late 19th century, the term economics gradually began to replace the term political economy with the rise of [mathematical modeling](#) coinciding with the publication of the influential textbook [Principles of Economics](#) by [Alfred Marshall](#) in 1890. Earlier, [William Stanley Jevons](#), a proponent of mathematical methods applied to the subject, advocated economics for brevity and with the hope of the term becoming "the recognised name of a science". Citation measurement metrics from [Google Ngram Viewer](#) indicate that use of the term economics began to overshadow political economy around roughly 1910, becoming the preferred term for the discipline by 1920. Today, the term economics usually refers to the narrow study of the economy absent other political and social considerations while the term political economy represents a distinct and competing approach.

Economics provides the analytical tools necessary for policymakers to make informed decisions about resource allocation, taxation, and public spending. Governments often rely on economic theories to guide their actions, particularly during times of crisis. For instance, in response to a recession, leaders may implement Keynesian economic policies that advocate for increased government spending to stimulate growth. Conversely, in periods of economic stability, policymakers might adopt neoliberal approaches focused on deregulation and reducing government expenditure. These choices reveal how economic theories not only inform policy but also reflect the ideological leanings of political parties. Political ideologies are significantly shaped by economic considerations. Different political parties align themselves with various economic policies that resonate with their constituents. For example, left-leaning parties often advocate for progressive taxation and social safety nets, seeking to address economic inequality, while right-leaning parties typically promote free-market principles and lower taxes to foster economic growth. This ideological divide is not merely academic; it has tangible effects on legislation, public discourse, and electoral outcomes. Moreover, economic conditions can directly impact the stability and legitimacy of political regimes. High levels of unemployment, inflation, or economic disparity can lead to social unrest, challenging the authority of governments. Politicians must respond to these

economic challenges to maintain public support. The Arab Spring exemplifies this phenomenon, where widespread economic grievances—such as youth unemployment and rising food prices—sparked political uprisings across the Middle East and North Africa. In this context, economic policy becomes a crucial tool for regimes to address discontent and preserve stability.

The globalized economy further complicates the relationship between economics and politics. International trade, investment, and financial markets influence domestic policies, compelling governments to navigate complex global dynamics. Decisions regarding trade agreements, tariffs, and foreign investments can significantly affect local industries and job markets. For example, trade policies designed to protect domestic jobs may conflict with the pressures of globalization, leading to contentious political debates. Leaders must balance national interests with international obligations, often making economic diplomacy a key component of foreign policy. Additionally, the influence of interest groups and lobbying underscores the significance of economic power in politics. Various organizations and businesses seek to sway political decisions by advocating for policies that serve their interests. This interaction can lead to regulatory capture, where industries exert disproportionate influence over policymakers, potentially undermining the public good. The role of money in politics, particularly through campaign financing, highlights how economic resources can shape political landscapes and outcomes.

In summary, the role of economics in politics is multifaceted and deeply woven into the fabric of governance. Economic theories guide policy decisions, inform political ideologies, and impact the stability of governments. As globalization continues to reshape economic relationships, the interplay between domestic and international economics becomes increasingly critical. Understanding this dynamic is essential for comprehending political behavior, crafting effective policies, and addressing the economic challenges facing societies today. By recognizing the profound influence of economics on politics, we can better navigate the complexities of governance in a rapidly changing world.

THE LIST OF USED LITERATURE

1. Hacker, Jacob S.; Hertel-Fernandez, Alexander; Pierson, Paul; Thelen, Kathleen (2021), Hertel-Fernandez, Alexander; Hacker, Jacob S.; Thelen, Kathleen; Pierson, Paul (eds.), "[The American Political Economy: A Framework and Agenda for Research](#)", *The American Political Economy: Politics, Markets, and Power*, Cambridge University Press, pp. 4–5, [ISBN 978-1-316-51636-2](#), [archived](#) from the original on 2022-05-03, retrieved 2022-06-18
2. [Bladen, Vincent](#) (2016). *An Introduction to Political Economy*. University of Toronto Press. [ISBN 978-1442632103](#). [OCLC 1013947543](#).

3. Mill, John Stuart, 1806–1873. (2009). Principles of political economy : with some of their applications to social philosophy. Bibliolife. [ISBN 978-1116761184](#). [OCLC 663099414](#).
4. Jump up to:^{a b} ["political economy | Britannica"](#). www.britannica.com. [Archived](#) from the original on 2019-12-14. Retrieved 2022-05-15.
5. [^ "economics | Definition, History, Examples, Types, & Facts | Britannica"](#). www.britannica.com. [Archived](#) from the original on 2015-06-15. Retrieved 2022-05-15.
6. Weingast, Barry R.; Wittman, Donald A. (2011-07-07). ["Overview Of Political Economy"](#). The Oxford Handbook of Political Science. [doi:10.1093/oxfordhb/9780199604456.013.0038](#). [Archived](#) from the original on 2022-05-15. Retrieved 2022-05-15.
7. Steiner (2003), pp. 61–62
8. Jevons, W. Stanley. The Theory of Political Economy, 1879, 2nd ed. [p. xiv](#). [Archived](#) 2023-04-12 at the [Wayback Machine](#)
9. Groenwegen, Peter. (1987 [\[2008\]](#)). "'political economy' and 'economics'", [The New Palgrave: A Dictionary of Economics](#), v. 3, pp. 905–906. [Pp. 904–07.]
10. Mark Robbins (2016) "Why we need political economy," Policy Options, [\[1\] Archived](#) 2019-04-02 at the [Wayback Machine](#)
11. Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Тороглы”. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(5), 171-175.
12. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1984). Библиографический указатель по общему и прикладному языкознанию. Диалог и монолог. Самарканд: СамГУ.
13. Ubaydullaeva, S., Umurova, G., Botirova, S., Yakhshiev, A., Mavlyanova, U., Nazirova, S., ... & Kim, O. (2024). Modular Web-based Learning Model to Address Underdeveloped ICT Infrastructure for Smart E-learning Education System. Journal of Internet Services and Information Security, 14(4), 450-461.
14. АНОРҚУЛОВ, С. И. (2019). FEATURES OF THE STRUCTURE OF THE TOPONYMS OF GERMAN AND UZBEK LANGUAGES. Иностранные языки в Узбекистане, (1), 171-178.
15. Яхшиев, А. (2024, October). Особенности профессионального диалога. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 474-478).

DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF ENGLISH
LANGUAGE TEACHERS THROUGH GRANTS IN THE CONTEXT OF
INTERNATIONAL COOPERATION

Nurmuratov Anvar

PhD of Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. *This article explores the role of international grants in enhancing the professional competence of English language teachers, with a particular focus on Uzbekistan. It highlights the significance of grants as financial and institutional support mechanisms that provide teachers with opportunities for training, research collaboration, and access to innovative teaching methodologies. The paper reviews key international grant programs available to Uzbek teachers, presents case studies demonstrating their impact, and discusses challenges and recommendations for improving grant utilization. The findings suggest that increased awareness, simplified application processes, and language training can enhance the effectiveness of grant programs in Uzbekistan.*

Keywords: *English language teachers, professional competence, international cooperation, grants, Uzbekistan, teacher development, training programs.*

Introduction. In the era of globalization, English has become a key medium of communication, education, and professional advancement. Consequently, the professional competence of English language teachers is crucial to ensuring high-quality education. One effective way to enhance their skills and knowledge is through grants provided within the framework of international cooperation. These grants offer teachers opportunities to participate in training programs, attend international conferences, and collaborate with educators from different countries. In Uzbekistan, various initiatives and grant programs have been instrumental in advancing the professional competence of English language teachers.

The Importance of Grants in Teacher Development.

Grants serve as financial and institutional support mechanisms that empower educators to engage in continuous professional development. Through these grants, teachers can:

Gain exposure to innovative teaching methodologies.

Improve their language proficiency and pedagogical skills.

Participate in research collaborations and academic exchanges.

Access international teaching resources and technological tools.

Develop cross-cultural competencies that enrich their teaching approaches.

International Grant Programs Supporting English Teachers in Uzbekistan. Uzbekistan has actively engaged in international partnerships to enhance the quality of English language education. Several grant programs have played a significant role in this endeavor:

1. **Fulbright Program** The U.S. government-funded Fulbright Program provides Uzbek English teachers opportunities for professional development in the United States. Participants engage in academic courses, workshops, and networking events, which help them implement modern teaching techniques upon returning to Uzbekistan.

2. **English Language Fellow (ELF) Program** This program, supported by the U.S. Department of State, sends American English teaching specialists to Uzbekistan to collaborate with local educators. Uzbek teachers benefit from training sessions, workshops, and classroom observations, enhancing their teaching methodologies.

3. **British Council's English for Education Systems (EES) Program** The British Council has played a key role in supporting English language teachers in Uzbekistan. Through EES, teachers receive professional development training, participate in international conferences, and access high-quality teaching materials.

4. **TESOL International Association Grants** TESOL International provides funding for Uzbek teachers to attend global English teaching conferences and training workshops. This exposure helps them stay updated with the latest pedagogical trends and classroom strategies.

5. **Erasmus+ Programs** The European Union's Erasmus+ program enables Uzbek teachers to engage in mobility programs and research collaborations with European institutions. Teachers gain valuable insights into European education systems and innovative teaching practices.

Case Studies: Impact of Grants on Uzbek Teachers. Case Study 1: Enhancing Teaching Strategies Through Fulbright.

Madina, an English teacher from Tashkent, was awarded a Fulbright Teaching Excellence and Achievement (TEA) grant. During her six-month stay in the U.S., she attended teacher-training workshops and observed classes at an American university. Upon returning, she introduced interactive teaching methods, such as project-based learning and blended learning, which significantly improved her students' engagement and performance.

Case Study 2: Digital Learning with British Council Support. Aziz, an English instructor from Samarkand, participated in a British Council-supported online teaching course. With the skills acquired, he integrated digital platforms like Zoom and Edmodo into his teaching, making lessons more interactive and accessible for students in rural areas.

Challenges and Recommendations. Despite the availability of grants, certain challenges hinder the full utilization of these opportunities in Uzbekistan:

Limited Awareness: Many teachers are unaware of grant opportunities and application procedures.

Language Barriers: Some programs require high English proficiency, which can be a challenge for certain applicants.

Bureaucratic Hurdles: Lengthy and complex application processes can discourage teachers from applying.

Conduct nationwide awareness campaigns about available grants.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Provide English language training to help teachers meet program requirements.

Simplify application procedures and offer guidance through local educational institutions.

Conclusion. Developing the professional competence of English language teachers in Uzbekistan through international grants is a crucial step toward improving English education in the country. By leveraging grants from global organizations, Uzbek teachers can enhance their skills, implement modern teaching techniques, and contribute to the overall advancement of the education sector. With greater awareness, improved accessibility, and institutional support, the impact of these grants can be maximized, ensuring a brighter future for English language education in Uzbekistan.

REFERENCES:

1. British Council. (n.d.). English for Education Systems (EES). Retrieved from <https://www.britishcouncil.org>
2. Fulbright Program. (n.d.). U.S. Department of State. Retrieved from <https://eca.state.gov/fulbright>
3. TESOL International Association. (n.d.). Professional Development Grants. Retrieved from <https://www.tesol.org>
4. Erasmus+ Programme. (n.d.). European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus>
5. U.S. Department of State. (n.d.). English Language Fellow Program. Retrieved from <https://exchanges.state.gov/non-us/program/english-language-fellow-program>
6. Холиков, Б. (2018). Детектив романларда воқеликнинг бадий талқинини тизимли моделлаштириш (Марио Пьюзонинг «Чўқинтирган ота» («The godfather») ва Тоҳир Маликнинг «Шайтанат» асарлари мисолида). Фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган докторлик (PhD) диссертацияси автореферати. Фал. фанл. докт.(PhD) дисс.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MA'MURIY ISLOHOTLAR
KONSEPSIYASI VA UNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Ahmadova Zebiniso Shavkatovna,

*Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro
innovatsiyalar universiteti dotsenti*

Annatsiya: *Davlat funksiyalarini amalga oshirishda xususiy sektorni jalb qilish bo'yicha joriy etilayotgan islohotlar davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati natijadorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.*

Jumladan, 2017-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasida Ma'muriy islohotlar konsepsiyasi doirasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan isloh qilishning 6 ta ustuvor yo'nalishi belgilandi va maxsus "Yo'l xaritasi" asosida 100 dan ortiq davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari faoliyatini qayta ko'rib chiqish belgilandi. Mahalliy hokimliklarning moddiy-texnik ta'minoti va ularning xodimlari mehnatiga haq to'lash tizimi qayta ko'rib chiqilib, mahalliy byudjetlarni shakllantirish va ularni boshqarish bo'yicha mahalliy organlarning mustaqilligini amalda ta'minlashga erishildi.

Kalit so'zlar: *Biznes, loyiha, ta'lim, xo'jalik boshqaruvi, Vazirlar Mahkamasi, ijtimoiy-iqtisodiy, eksterritorial tamoyil.*

Shuningdek, 2017-yilda tegishli sohalarda to'planib qolgan muammolarni samarali hal etish maqsadida Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish, Maktabgacha ta'lim hamda Tashqi savdo vazirliklari, Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi, Loyiha boshqaruvi milliy agentligi tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti devoni, Hukumat apparati ijro etuvchi tuzilmasi qayta ko'rib chiqildi va takomillashtirildi. 18 ta vazirlik va idoraning funktsiya hamda vazifalari takomillashtirilib, 24 ta davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari va boshqa tashkilotlar qayta tashkil etilgan bo'lsa, 2018-yilda davlat boshqaruvining 93 ta organi isloh qilindi, 77 ta vazirlik va idora qayta tashkil etildi, 7 tasi tugatildi, 9 tasi yangidan tashkil etildi.

2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning strategik vazifalari amalga oshirilishi samaradorligi uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining mas'uliyatini oshirishga doir birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida»gi Farmoni va "O'zbekiston Respublikasi Hukumati ishini tashkil etishning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish to'g'risida»gi Qarori qabul qilinib, ularga muvofiq Vazirlar Mahkamasi faoliyati samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari belgilandi. Bosh vazir o'rinbosarlarining bir vaqtning o'zida aksiyadorlik jamiyati va kompaniyalari hamda davlat ulushi mavjud boshqa tashkilotlarga rahbarlik qilish amaliyoti bekor qilindi hamda ularning soni optimallashtirildi.

Boshqaruv tizimidagi ma'muriy islohotlar sabab, 2016-yilda tuman (shahar)lar soni 193 tani tashkil etgan bo'lsa, 2021-yilda ularning soni 207 taga yetdi. Bugungi kunda, Vazirlar

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Mahkamasi tizimida 24 ta vazirlik, 9 ta davlat qo'mitasi, 4 ta davlat inspeksiyasi, 14 ta agentlik, 5 ta qo'mita, 6 ta markaz, 2 ta markaziy muassasa, 4 ta inspeksiya, 9 ta uyushma, 10 ta bank, 23 ta kompaniya, 6 ta birlashma, 1 ta fond va 10 dan ortiq boshqa tashkilotlar mavjud bo'lib, ularning tarkibiy tuzilmalarida 100 dan ortiq tashkilotlar faoliyat ko'rsatmoqda.

Sohada amalga oshirilgan tub islohotlarning yana biri, bu 2017-yil 12- dekabrda Adliya vazirligi huzurida Davlat xizmatlari agentligi va uning hududiy bo'linmalari tashkil etilganligidir. Har bir tumanda, mamlakat bo'yicha jami 205 ta Davlat xizmatlari markazi, olis hududlarda ularning 100 dan ortiq filiallari faoliyati yo'lga qo'yildi. Shu bilan birga, 157 turdagi

davlat xizmatlarini yashash joyidan qat'i nazar, eksterritorial tamoyil asosida olish imkoniyati yaratilib, fuqarolar tomonidan taqdim etiladigan hujjatlar soni va xizmat ko'rsatilishi uchun talab etiladigan muddat sezilarli darajada qisqartirildi, sifat va samaradorlik oshirildi.

Xususan, 2017-yilda tadbirkorlarga 120 mingdan ortiq davlat xizmatlari ko'rsatilgan bo'lsa, bugungi kunda jismoniy va yuridik shaxslarning davlat xizmatlari ko'rsatish bo'yicha 26 mlndan ortiq murojaatlari qabul qilingan. Davlat xizmatlarini ko'rsatish sohasiga doir 110 dan ortiq qonun hujjatlari ishlab chiqilib, 70 dan ortiq xizmatlar soddalashtirildi. Shuningdek, Davlat xizmatlari ko'rsatishga oid 80 ga yaqin ma'muriy reglamentlar qabul qilindi. Natijada, talab etiladigan hujjatlar soni 167 tadan 79 taga, xizmat ko'rsatish muddati esa 499 kundan 271 kunga qisqartirildi. 254 ta Davlat xizmatidan my.gov.uz portali orqali foydalanish imkoniyati yaratildi.

Shu bilan birga, tadbirkorlik sub'yektlarini ro'yxatdan o'tkazish tartibi, ularning ustav fondi, xorijiy investisiya ishtirokidagi korxonalarining ustav fondiga qo'yilgan talablar kabi qator holatlar optimallashtirildi.

Amalga oshirilgan mazkur sa'y-harakatlar natijasida O'zbekiston Jahon bankining "Biznesni yuritish" reytingi "biznesni ro'yxatdan o'tkazish" indikatorida 190 ta davlat ichida 8-o'rinni egalladi.

Davlat xizmatiga kadrlarni tayyorlash va qabul qilish yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, Davlat boshqaruvi va xo'jalik funksiyalarini birga qo'shib olib borishdan voz kechish hamda davlat xizmati samaradorligini oshirish maqsadida 2019- yil 3- oktyabrdagi Prezident Farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi davlat xizmatini rivojlantirish agentligi tashkil qilindi.

Davlat boshqaruvi sohasida erkin fuqarolik jamiyati barpo etishda davlat va jamoat tashkilotlari o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishning vositasi sifatida Prezident Xalq va virtual qabulxonalari, fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlar, jamoatchilik nazorati institutlari hamda davlat organlari huzuridagi jamoatchilik kengashlari muhim o'rin egallab kelmoqda.

2017- yildan boshlab faoliyat yuritayotgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining barcha hududlardagi Xalq qabulxonalari va virtual qabulxonalari aholi bilan bevosita

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

muloqotni yo'lga qo'yib, joylarda yuzaga kelayotgan muammolarni tezkor hal etish, kamchiliklarni bartaraf qilish, jismoniy va yuridik shaxslarning huquq-manfaatlari ro'yobga chiqarilishini ta'minlamoqda.

Misol uchun, birgina 2017- yilning o'zida Virtual va Xalq qabulxonalariga jismoniy va yuridik shaxslardan 1,4 milliondan ortiq murojaat kelib tushgan. 2019- yildan boshlab esa Prezidentning Xalq qabulxonalari muammolarni uyma-uy yurish orqali aniqlash va hal qilishning faol tizimiga o'tdi. 2020- yilda Prezident Virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalariga 1,2 millionga yaqin murojaat bo'lgan. Prezident Xalq qabulxonalari tomonidan kiritilgan axborot va eshitilgan hisobotlar natijasida murojaatlar bilan talab darajasida ishlamagan 752 nafar mas'ul xodim javobgarlikka tortilgan. Xalq qabulxonalariga davlat organlarining faoliyatini o'rganish, ularga taqdimnomalar kiritish, qonun buzilishiga yo'l qo'ygan mansabdor shaxslarni lavozimidan ozod etishgacha bo'lgan intizomiy javobgarlikka tortish bo'yicha takliflar kiritish vakolatlari berildi.

Harakatlar strategiyasi doirasida O'zbekistonda so'z va axborot erkinligini ta'minlash, axborot sohasi va ommaviy kommunikatsiyalarni rivojlantirishning institusional-huquqiy asoslarini shakllantirish bo'yicha izchil ishlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, davlat organlari va boshqa tashkilotlar matbuot xizmatlarining jamoatchilik va ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro hamkorligini yetarli darajada yo'lga qo'yish, axborot sohasini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, mamlakat media-bozorini jadal rivojlantirish, davlat organlari va boshqa tashkilotlar faoliyatining ochiqligini ta'minlash hamda kitob va boshqa bosma mahsulotlar ishlab chiqarish tizimli yo'lga qo'yildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28- yanvardagi «2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-son Farmoni
2. Shaxriddinova, R. O. (2023). O'ZBEKISTON JAMIYATIDA SOTSIAL TABAQALANISH MUAMMOLARI. MASTERS, 1(1), 79-84.
3. Xaydarov, Z. U., Abdullayev, A. N., Yuldashev, J. A., Qambarov, A. B., Zaynobiddinova, N., Ataxanov, B. T., & Ismoilov, T. I. TAHRIR HAY'ATI.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOT STRATEGIYASI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

Ahmadova Zebiniso Shavkatovna

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsenti

Annatsiya: *Har bir davrda barcha rivojlangan davlat va jamiyatlar o'zlari uchun muhim bo'lgan yo'nalishlarda ma'lum bir maqsadlarga eltuvchi strategiyani ishlab chiqadi. Misol uchun, dunyoning rivojlangan davlatlaridan biri bo'lgan Germaniyaning ham o'z taraqqiyot strategiyasi mavjud. 2015- yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti 2030-yil kun tartibini qabul qilib, 17 ta Global Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG)ni e'lon qilgan bir paytda, Germaniya 13 yil oldin ilgari surgan Milliy barqaror rivojlanish strategiyasiga ega edi. U 2018 yilda qayta yangilandi.*

Kalit so'zlar: *Davlat, tahlil, Harakatlar strategiyasi, davr, fuqaro, Xalq, davlat, Taraqqiyot strategiyasi.*

Shuningdek, bundan besh yil oldin O'zbekiston ham o'z rivojlanish tarixida yangi bir davrga qadam qo'ydi. Ushbu davrda boshlangan islohotlarni amalga oshirish uchun esa xalqimiz bilan bamaslahat tarzda ishlab chiqilgan Harakatlar strategiyasi hayotga tatbiq etildi. O'tgan davr mobaynida ushbu Strategiya asosida keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Quvonarlisi, qisqa vaqt ichida Harakatlar strategiyasida ko'zlangan maqsad va vazifalarga tahlil va raqamlar asosida emas, O'zbekistonning har bir fuqarosi o'z turmush tarzida his qilgan o'zgarishlar orqali to'laqonli erishildi.

Ayni vaqtda ushbu yo'nalishlarda boshlangan islohotlar izchillik bilan davom ettirilmoqda. Jumladan, yangi muddatga O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga saylangan Shavkat Mirziyoyev tomonidan boshlagan demokratik islohotlar yo'lini yanada qat'iy davom ettirishga qaratilgan, asosiy maqsadi "Inson qadri uchun" degan ustuvor tamoyilni to'la ro'yobga chiqarish bo'lgan "Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyili asosidagi Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi e'lon qilindi.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi 2017-2021- yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishga qaratilgan Harakatlar strategiyasining uzviy davomi bo'lib, bugungi global o'zgarishlar, aholi turmush tarzi, hayot talabi va qadriyatlarimizdan kelib chiqqan holda, yettita yo'nalishda belgilab olindi. Shuningdek, ushbu strategiyadagi har bir vazifa va maqsadlar joriy yilda bo'lib o'tgan saylov jarayonlarida bevosita fuqarolarimiz ishtirokida muhokamadan o'tkazilib, hayotiy taklif va tashabbuslar bilan to'ldirildi.

Xususan, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining birinchi yo'nalishi – erkin fuqarolik jamiyatini rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish, inson qadr-qimmatini va uning qonuniy manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni yangi pog'onaga ko'tarish borasidagi vazifalar, bevosita Harakatlar strategiyasining birinchi yo'nalishi doirasida – Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish borasida o'tgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

besh yil mobaynida amalga oshirilgan ishlarning uzviy davomi bo‘lib xizmat qilishi shubhasiz.

Zero, Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining birinchi yo‘nalishida belgilab berilgan vazifalarning hayotimizga tatbiq etilishi orqali millati, tili va dinidan qat’i nazar, yurtimizda yashayotgan har bir fuqaroning, butun xalqimizning farovonligini ta’minlashga xizmat qiladigan “Yangi O‘zbekiston – xalqchil va insonparvar davlat” g‘oyasini amalga oshirishga alohida e’tibor qaratilib, “Inson qadri uchun” degan ustuvor tamoyil to‘laqonli ro‘yobga chiqariladi.

Jumladan, bunda mahalliy boshqaruv organlarining joylarda muammolarni hal etishdagi roli va mas’uliyati yanada kuchaytiriladi. Buning uchun kelgusida davlat funksiyalarining katta qismini markazdan hududlarga o‘tkazish nazarda tutilmoqda. Bu esa o‘tgan besh yil mobaynida “Xalq davlat idoralariga emas, Davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak” degan ezgu tamoyil asosida boshlangan demokratik o‘zgarishlar samarasini xalqimiz yanada tezroq o‘z hayotida his qilishi imkonini beradi. Sababi, endilikda har bir maqsad va vazifani amalga oshirishda o‘tgan davrda erishilgan yutuqlar bilan birga, yo‘l qo‘yilgan xato va kamchiliklardan to‘g‘ri xulosa chiqariladi. Jumladan, Harakatlar strategiyasi doirasida xalq bilan muloqot qilishda jamiyat boshqaruvining tayanch bo‘g‘ini bo‘lgan, islohotlar samarasi bevosita aks etadigan mahalla tizimida har bir fuqaro murojaatlari bilan ishlashning “mahallabay”, “xonadonbay” kabi mutlaqo yangi mexanizmlari joriy etildi. Endilikda esa ushbu ishlar yanada takomillashtirilib, har bir mahallani hokimliklar bilan bog‘lash maqsadida mahallalarda hokim yordamchisi lavozimi joriy etilmoqda. Bu esa, davlat rahbari ta’kidlaganidek, joylarda rahbarlar faqat davlatga emas, avvalo, inson va oilaga, ularning qonuniy manfaatlarini ta’minlashga xizmat qilishiga erishishda dasturulamal bo‘lib xizmat qiladi.

Natijada, mahallada aholi bilan ishlash mexanizmlari takomillashadi. Hokim yordamchisi mahalla aholisi uchun yangi ish o‘rinlarini yaratish va kambag‘allikni qisqartirishga mas’ul bo‘lsa, mahalla raisi esa ma’naviy-ma’rifiy ishlarni amalga oshirish, oila va mahallada sog‘lom muhitni shakllantirishga javobgar etib belgilanadi.

Shuningdek, O‘zbekiston aholisining oltmish foizdan ortig‘ini tashkil etuvchi yoshlarning ham katta hayotga qadam qo‘yadigan ilk maskani bu mahalla ekanligi hisobga olinib, mahallalarda yoshlar masalalari bilan muntazam shug‘ullanadigan Yoshlar ishlari agentligining vakili shtati ham tashkil etiladi. Bundan tashqari, hokimliklar va mahallalarning moliyaviy imkoniyatini kengaytirish maqsadida tuman byudjeti qo‘shimcha manbalar bilan ta’minlanib, mahallalarning alohida jamg‘armasi shakllantiriladi.

Navbatdagi muhim vazifa sifatida esa markaziy idoralarni transformatsiya qilish, fuqarolarga xizmat qiladigan ixcham va samarali boshqaruv tizimini yaratish vazifasi qo‘yilmoqda. Buning uchun, eng avvalo, vazirlik va idoralarni tashkil etish va tugatishning tartibi, ularni bir-biridan farqlab turadigan mezonlar, tarkibiy tuzilma va shtatlarni belgilashga oid aniq talablar ishlab chiqiladi. Shu asosda bir xil yo‘nalishdagi vazifalarni amalga oshirayotgan idoralar optimallashtiriladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Markaziy idoralarning hududiy tuzilmalar bilan ishlash jarayoniga yangicha yondashuvlar joriy etilib, eskirgan byurokratik usullardan voz kechiladi. Bunda hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni tezkorlik bilan mustaqil hal etish bo'yicha vazirlik va idoralarning vakolatlari yanada kengaytiriladi.

Har bir tarmoq va hudud bo'yicha qabul qilingan dasturlar ijrosi yuzasidan rahbarlarning hisobot berish tizimi yo'lga qo'yiladi. Shu bilan birga, fuqarolar murojaatlari bilan ishlash maqsadida 2017- yilda tashkil etilgan Xalq qabulxonalari faoliyati takomillashtirilib, tom ma'noda xalq ovozi, jamoatchilik fikrini ifoda etadigan tuzilmaga aylanishi uchun qo'shimcha huquqiy asoslar yaratiladi.

Barchaga ma'lumki, Harakatlar strategiyasi doirasida Davlat boshqaruvida kadrlarni tayyorlash va qabul qilishni yangi bosqichga olib chiqish maqsadida, 2019- yil 3-oktyabrdagi Prezident qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi davlat xizmatini rivojlantirish agentligi tashkil qilingan edi. O'tgan vaqt davomida Davlat fuqarolik xizmatchilari vakant lavozimlari yagona ochiq portali – vacancy.argos.uz orqali ochiq tanlov asosida ishga qabul qilish tizimi yo'lga qo'yildi.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ushbu yo'nalishda boshlangan islohotlarni ham izchil davom ettirishga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yish jarayoniga yangicha, zamonaviy yondashuvlar joriy etish, kadrlarning davlat xizmatiga tanlov asosida qabul qilinishini yanada takomillashtirish, ular uchun uzluksiz malaka oshirish, natijadorlikni baholash va lavozim bo'yicha ko'tarilish mezonlarini belgilash kabilar shular jumlasidandir.

O'tgan besh yillikda Harakatlar strategiyasi doirasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirishda xalq hokimiyatchiligi mexanizmlarini kuchaytirish, davlat hokimiyati tarmoqlari mustaqilligini ta'minlash va parlamentning rolini yanada oshirish borasida qilingan ishlar o'z samarasini ko'rsatdi. Shu boisdan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishda ham xalq vakillari bo'lgan senator va deputatlar alohida muhim o'rin tutadi.

Xususan, Oliy Majlis faoliyatini yanada takomillashtirish, xalqimiz kutayotgan, Yangi O'zbekiston taraqqiyotini tezlashtirishga xizmat qiladigan qonunchilik konsepsiyasini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish, qonun ijodkorligi faoliyatini demokratlashtirish va ularning ijrosini ta'minlashga qaratilgan parlament nazoratini kuchaytirishga ustuvor ahamiyat beriladi.

Bu borada parlament tomonidan mamlakatimiz bo'yicha murojaatlar bilan ishlash holati nazoratga olinib, joylardagi ijro idorasi rahbarlari hisobotini eshitish va natijaga muvofiq, ularga nisbatan ta'sirchan choralar ko'rish tizimi yo'lga qo'yiladi.

Yana bir muhim masala – Xalq deputatlari mahalliy kengashlari hamda hokimlarning vakolatlarini aniq belgilashga oid qonuniy asoslar shakllantiriladi. Shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlarining erkin faoliyat yuritishi, davlat va jamiyat boshqaruvida faol ishtirok etishi uchun zarur sharoitlar yaratish, ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yanada takomillashtirishga ham ustuvor vazifa sifatida qaraladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Jamoatchilik nazorati, davlat boshqaruvi va ijtimoiy loyihalarni hayotga tatbiq etishda fuqarolik jamiyati institutlari ishtirokini kuchaytirishga doir dolzarb vazifalar amalga oshiriladi.

Mamlakatda demokratik yangilanish jarayonlarini yanada chuqurlashtirish uchun soʻz va matbuot erkinligini, fuqarolarning axborot olish hamda uni tarqatish, oʻz fikru qarashlarini erkin bildirish huquqini taʼminlash borasida muhim chora-tadbirlar hayotga keng joriy etiladi.

Xulosa qilib aytganda, Yangi Oʻzbekiston taraqqiyot strategiyasining ushbu yoʻnalishida belgilab berilgan vazifalarning hayotga tatbiq etilishi xalq bilan toʻgʻridan-toʻgʻri muloqot qilish, jamiyat va davlat boshqaruvining har bir nuqtasida fuqarolarning faol ishtirokini taʼminlash va davlat idoralarini, tom maʼnoda, xalqqa xizmat qiladigan maskanga aylantirishda muhim rol oʻynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tanqidiy tahlil, qatʼiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi boʻlishi kerak. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga moʻljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yoʻnalishlariga bagʻishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi maʼruza, 2017-yil 14-yanvar. - Toshkent: "Oʻzbekiston", 2017.-104 b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Demokratik islohotlarni izchil davom ettirish, halqimiz uchun tinch va osoyishta, munosib hayot darajasini yaratish - barqaror taraqqiyot kafolatidir. Oʻzbekiston Liberal- demokratik partiyasining VIII sʼezdidagi maʼruzasi. Oʻzbekiston Liberal-demokratik partiyasining rasmiy sayti.

3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini taʼminlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Oʻzbekiston Respublikasining saylangan Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24-yilligiga bagʻishlangan tantanali marosimdagi maʼruzasi. Xalq soʻzi, 2016-yil 8-dekabr.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

IJTIMOIIY DEMOKRATIK JAMIYAT HAYOTIDAGI TUB O'ZGARISHLAR

Ahmadova Zebiniso Shavkatovna

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annatsiya: *Har bir jamiyatda ro'y berayotgan demokratik yangilanishlar va o'zgarishlar, avvalo, xalq boshqaruvi va jamoatchilikning islohotlardagi o'rni bilan o'lchanadi. Shu bois ham bu kabi jarayonlarda parlament faoliyatidagi o'zgarish va yangilanishlar muhim ahamiyat kasb etadi.*

So'nggi yillarda O'zbekistonda keng ko'lamli, dunyo miqyosida e'tirof etilgan islohotlar amalga oshirildi. Quvonarlisi, ushbu jarayonlarda Davlat hokimiyati tizimida Oliy Majlisning roli kuchaytirildi, mamlakatning tashqi va ichki siyosatidagi muhim masalalar aynan parlament a'zolarining qarorlari bilan qabul qilinishi amaliyoti yo'lga qo'yildi.

Kalit so'zlar: *Jamiyat, nodavlat, jamoat, davlat, fuqarolik, davlat, boshqaruv, kengash, ijtimoiy, demokratik, hukumat, ekologik.*

Hech ikkilanishsiz aytish mumkinki, 2017- yil 12- iyul kundan boshlab O'zbekiston parlamenti faoliyati tarixida yangi bir davrga qadam qo'yildi. Sababi shundaki, xuddi shu kuni mamlakat tarixida ilk bor Prezident Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalar hamda O'zbekiston Ekologik harakati vakillari bilan uchrashdi. Unda parlament va siyosiy partiyalarning o'tgan davrdagi faoliyati tanqidiy ruhda tahlil qilinib, kelgusidagi dolzarb va muhim vazifalar belgilab olindi.

Jumladan, uchrashuvda xalq bilan muloqotni samarali yo'lga qo'yish, aholini o'ylantirayotgan muammolarni tizimli o'rganib borish, milliy parlamentni haqiqiy demokratiya maktabiga aylantirish, siyosiy partiyalarning Qonunchilik palatasidagi fraksiyalari faoliyatini kuchaytirish, qonun ijodkorligi va qabul qilingan qonunlar ijrosi ustidan samarali nazorat o'rnatish kabi vazifalar belgilab olindi.

Ushbu chora-tadbirlarning qisqa vaqt ichida hayotga tatbiq etilishi natijasida Parlament va hududiy Kengashlar qoshida maxsus komissiyalar tashkil etildi. Ayni vaqtda Komissiya a'zolari har oyda hududlarga chiqib, mavjud muammolarni o'rganib, ularni bartaraf etish yuzasidan qator chora-tadbirlarni amalga oshirib kelmoqda. Muloqotlar jarayonida aholi tomonidan bildirilgan taklif va e'tirozlar hisobga olinib, qonunchilikka va boshqaruv tizimini takomillashtirishga oid tegishli o'zgartirishlar kiritilmoqda. Jumladan, fuqarolarning tibbiyot sohasi bilan bog'liq murojaatlarni ko'p bildirilayotganligi, sohaga alohida e'tibor qaratish, muammolar tahlil etilishi lozimligi hisobga olinib, Qonunchilik palatasida Fuqarolarning sog'lig'ini saqlash masalalari qo'mitasi tashkil etildi.

Shuningdek, inson huquqlari borasidagi islohotlar talabidan kelib chiqqan holda, mahkumlarning hamda qamoqda saqlanayotgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish maqsadida Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili(ombudsman)ning jazoni ijro

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

etish faoliyatini monitoring qilish borasidagi vakolatlari kengaytirildi. Ya'ni ombudsman tomonidan jazoni ijro etish muassasalariga moneliksiz tashrif buyurish va mahkumlarning murojaatlari bilan bevosita ishlash tizimi yo'lga qo'yildi. Shu bilan birga, har bir jarayonda bolalar huquq va manfaatlarining to'laqonli himoyasini ta'minlash maqsadida Oliy Majlisning bola huquqlari bo'yicha vakili (bolalar ombudsmani) instituti ta'sis etildi.

O'z navbatida, parlamentning Hukumat tarkibini shakllantirish va nazorat qilish funksiyasi ham takomillashtirildi. Jumladan, Bosh vazir o'rinbosarlari, vazirlar va davlat qo'mitalari raislari nomzodini Bosh vazir taqdimiga binoan, Qonunchilik palatasi tomonidan ma'qullash va Prezident tomonidan tasdiqlash tartibi joriy etilgan bo'lsa, Oliy Majlis Senatida O'zbekistonning xorijiy davlatlardagi elchilari hisobotini eshitish amaliyoti yo'lga qo'yildi. Shu bilan birga, Hukumat a'zoliciga nomzodning sohani rivojlantirish bo'yicha yaqin muddatga va istiqbolga mo'ljallangan harakat dasturi bilan parlament deputatlari oldida chiqish qilishi lozimligi belgilab qo'yildi.

Shuningdek, Davlat va jamiyatni barqaror rivojlantirishni strategik jihatdan samarali rejalashtirishni ta'minlovchi muhim siyosiy-huquqiy jarayon sifatida 2017 yildan boshlab, Davlat rahbari tomonidan parlamentga Murojaatnoma yo'llash institute joriy etildi. Bundan tashqari, Qonunchilik palatasida davlat boshqaruvi organlari mutasaddilarining axborotini eshitish bo'yicha "Hukumat soati" instituti ham faoliyat ko'rsatmoqda. Iqtisodiyot, pul-kredit siyosati masalalarida, shuningdek, davlat byudjeti ijrosi ustidan samarali parlament nazoratini ta'minlashda deputat va senatorlarga professional, mustaqil va xolis axborot-tahliliy, ekspertlik xizmati ko'rsatish maqsadida quyi palata qoshida Davlat byudjeti boshqarmasi tashkil etildi.

Bugungi kunda davlatning jamiyat taraqqiyotiga erishishdagi bosh maqsadlaridan biri - korrupsiyaga qarshi kurashish sohasiga oid qonun hujjatlarini takomillashtirish, davlat dasturlarining ijrosi ustidan tizimli parlament nazoratini amalga oshirish, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi davlat organlari mansabdor shaxslarining axborotlarini eshitib borish hamda amaldagi qonun hujjatlarida korrupsiyaga imkon beruvchi va shart-sharoit yaratuvchi huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish maqsadida Oliy Majlis Senatining Sud huquq masalalari va korrupsiyaga qarshi kurashish qo'mitasi va Qonunchilik palatasining

Korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari qo'mitasi tashkil etildi.

Shuningdek, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, munosib turmush va mehnat sharoitlarini yaratish, tadbirkorlik tashabbuslarini yanada qo'llab-quvvatlash hamda kamsitilishiga yo'l qo'ymaslik, shu bilan birga, amalga oshirilayotgan islohotlarning borishi ustidan tizimli parlament nazoratini amalga oshirish maqsadida Oliy Majlisi Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi tashkil etildi.

"Elektron parlament" tizimini amalga oshirish doirasida Oliy Majlis Qonunchilik palatasida "Elektron hujjat almashish tizimi", "Deputatlar portal" loyihalari ishlab chiqilib, oliymajlis.gov.uz, deputy.track.uz domenlari ishga tushirildi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Qonun ijodkorligi faoliyatiga jamoatchilikni keng jalb qilish, jumladan, qonun loyihalarini fuqarolarning fikr-mulohazalari

va takliflarini o'rgangan holda tayyorlash va ko'rib chiqilayotgan qonun loyihalari yuzasidan aholi o'rtasida ochiq muhokamalar o'tkazishga alohida e'tibor qaratildi.

Oliy Majlis palatalariga mustaqil ravishda parlament tekshiruv komissiyasini tuzish va uni o'tkazish vakolati berildi. Buning natijasida parlament tekshiruvini o'tkazish amaliyotiga oydinlik kiritildi va Oliy Majlisning har bir palatasida parlament tekshiruvini o'tkazish zaruriyatiga qarab alohida qaror qabul qilish imkoniyati paydo bo'ldi.

Yuqoridagi kabi parlament islohotlari natijasida O'zbekistonda professional ikki palatali parlament faoliyati to'laqonli shakllandi. Bugungi kunda quyi palatada ko'pgina qonun loyihalari bo'yicha konstruktiv bahs-munozara va tortishuvlar bo'lib o'tmoqda. Saylovchilar, shu jumladan, partiya elektorati manfaatlaridan kelib chiqib, deputatlarning qonunlar sifatiga, uning konsepsiyasiga talabi oshmoqda. Xususan, 2017 - yilda Qonunchilik palatasida ko'rib chiqilgan 35 ta qonunning 4 tasi tashabbuskor sub'yektga qaytarilgan bo'lsa, 2020 - yilga kelib esa ko'rib chiqilgan 61 ta qonundan 8 tasi qonunchilik talablari hamda fuqarolar manfaatlariga zid bo'lganligi uchun tashabbuskor sub'yektlarga qaytarilgan.

Ushbu parlament faoliyati takomillashuvi borasida boshlangan islohotlar izchil davom ettiriladi. Xususan, yangi muddatga O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga saylangan Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Harakatlar strategiyasidan - Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyili asosidagi Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishda xalq vakillari bo'lgan senator va deputatlar alohida muhim o'rin tutishi va ular ushbu strategiyani amalga oshirishda eng muhim bo'g'in hisoblanishi ta'kidlab o'tildi.

Bunda Oliy Majlis faoliyatini yanada takomillashtirish, xalqimiz kutayotgan, Yangi O'zbekiston taraqqiyotini tezlashtirishga xizmat qiladigan qonunchilik konsepsiyasini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish, qonun ijodkorligi faoliyatini demokratlashtirish va ularning ijrosini ta'minlashga qaratilgan parlament nazoratini kuchaytirishga ustuvor ahamiyat qaratish lozimligi belgilab berilgan. Bu borada parlament tomonidan mamlakat bo'yicha murojaatlar bilan ishlash holatini nazoratga olib, joylardagi ijro idorasi rahbarlari hisobotini eshitish va olingan natijaga muvofiq, ularga nisbatan ta'sirchan choralar ko'rish amalga oshiriladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlangan islohotlarning izchil davom ettirilayotgani sababli dunyo miqyosida e'tirof qilinadigan Yangi O'zbekistonning yangi avlod deputat va senatorlari faoliyat ko'rsatadigan Yangi parlament ishi yo'lga qo'yiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Monetar siyosatning 2019-yil va 2020-2021-yillar davriga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2018-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining "O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati" yillik nashrlari, 2019-yil yanvar-dekabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi ma'lumotlari asosida - <https://www.mf.uz/uz>
4. O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. // O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasining nashri, 2019- yil yanvar-dekabr. Toshkent - 2020.

YANGI O‘ZBEKISTON: IJTIMOIIY DAVLAT QURILISHI
VA DEMOKRATIK ISLOHOTLAR

Ahmadova Zebiniso Shavkatovna,

*Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro
innovatsiyalar universiteti dotsenti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda ijtimoiy davlat qurilishi jarayonlari va demokratik islohotlarning ahamiyati yoritiladi. Davlat boshqaruvidagi asosiy tamoyil sifatida “inson – jamiyat – davlat” yondashuvining Konstitutsiyaviy mustahkamlanishi tahlil qilinadi. Shuningdek, mamlakatda oxirgi yillarda amalga oshirilgan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy o‘zgarishlar, jumladan, kambag‘allikni qisqartirish, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimini rivojlantirish, inson huquqlari va fuqarolik jamiyatini mustahkamlash bo‘yicha olib borilgan islohotlar haqida so‘z yuritiladi. Maqolada ijtimoiy adolat, inson huquqlari, iqtisodiy taraqqiyot va demokratik qadriyatlarining qaror topishi jarayonlari ham atroflicha ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, ijtimoiy davlat, demokratik islohotlar, Konstitutsiya, inson huquqlari, ijtimoiy adolat, iqtisodiy taraqqiyot, fuqarolik jamiyati, ta’lim islohotlari, sog‘liqni saqlash tizimi, kambag‘allikni qisqartirish, huquqiy davlat, o‘rta sinf, innovatsion rivojlanish.

O‘zbekistonda “davlat – jamiyat – inson” tamoyilini yangi “inson – jamiyat – davlat” tamoyiliga o‘zgartirib, konstitutsiyaviy qonunchilik va konstitutsiyaviy amaliyotda mustahkamlash, eng avvalo inson manfaatini har narsadan ustun qo‘yish maqsad qilindi.

Prezident Sh.Mirziyoyev 2021-yil 7-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 29 yilligiga bag‘ishlangan nutqida “Hozirgi kunda O‘zbekiston ijtimoiy davlat va adolatli jamiyat qurish sari dadil bormoqda. Shu sababli “Yangi O‘zbekiston – ijtimoiy davlat”, degan tamoyilni konstitutsiyaviy qoida sifatida muhrlashning vaqti-soati yetdi” deb ta’kidlagandi.

Qayd etish lozimki, ijtimoiy davlat – sifatli ta’lim, malakali tibbiy yordam, oilalar, bolalar, ayollar, qariyalar, nogironligi bor shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, muhtojlarni uy-joy bilan ta’minlash, bandligini ta’minlash, xavfsiz mehnat sharoitini yaratish, kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan davlat modelidir.

Ahamiyatlisi, mamlakatda oxirgi besh-olti yilda ijtimoiy davlatning asosiy talablari amalda qo‘llanildi, jumladan:

Birinchi dan, 2017-2021-yillarga mo‘ljallangan Harakatlar strategiyasi va 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida, aynan ijtimoiy sohani rivojlantirish, adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish masalalari ustuvor vazifalar etib belgilandi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Ikkinchidan, Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi tashkil etildi, “Monomarkaz”lar faoliyati yo‘lga qo‘yildi, “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” tashkil etildi, ishlayotgan pensionerga yuz foiz pensiya to‘lashga o‘tildi, 2022-yilni “Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili” deya nomlanildi, Aholini ijtimoiy himoya qilish strategiyasi tasdiqlandi va mamlakatda kambag‘allik muammosi tan olindi, har bir aholi punktlarida (mahallalarda) kambag‘allikni qisqartirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadini oshirish uchun mas‘ul bo‘lgan hokim yordamchilari lavozimi joriy etildi. Eng muhimi, aholiga g‘amxo‘rlik ko‘rsatish bo‘yicha yangi tizim yo‘lga qo‘yildi.

Uchinchidan, ijtimoiy davlatga mos bo‘lgan ta‘lim va tibbiyot sohalariga alohida e‘tibor qaratildi. “Ta‘lim uchun investitsiya – buyuk kelajakka sarmoya” shiori ostida uzluksiz ta‘lim tizimini muntazam takomillashtirib borish, sifatli ta‘lim-tarbiya berish, malakali kadrlarni tayyorlash bo‘yicha misli ko‘rilmagan islohotlar amalga oshirildi, buning natijasida maktabgacha ta‘lim bilan qamrov darajasi 27,7 foizdan 67 foizga, maktablardagi malakali oliy ma‘lumotli o‘qituvchilar ulushi 81,8 foizdan 87,8 foizga, 11 yillik majburiy maktab ta‘limi qayta tiklandi, maktab o‘qituvchilarining ish yuklamasi maqbullashtirildi va majburiy mehnatga barham berildi, yoshlarni oliy ta‘lim bilan qamrov darajasi 9 foizdan 38 foizga yetkazildi.

Sog‘liqni saqlash sohasida byudjetdan ajratilgan mablag‘lar 7,3 trln. so‘mdan 24,7 trln. so‘mga, shifokorlarning o‘rtacha oylik maoshi 1131,2 ming so‘mdan 3282,7 ming so‘mga, hamshiralar maoshi 692,1 ming so‘mdan 2008,6 ming so‘mga, dori vositalari va tibbiy buyumlar uchun byudjetdan ajratilgan mablag‘lar 0,4 trln.so‘mdan 1,8 trln.so‘mga, tibbiyot sohasidagi OTMLar soni 7 tadan 9 taga, xususiy tibbiyot tashkilotlari soni 4 000 tadan 7 049 taga yetkazildi. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda ijtimoiy davlat barpo etishning asosi yaratildi.

Yangilanayotgan Konstitutsiyada O‘zbekiston ijtimoiy davlat deb e‘lon qilinmoqda. Davlatning ijtimoiy majburiyatlariga oid normalar qariyb uch baravarga ortmoqda.

“Yangi O‘zbekiston – ijtimoiy davlat” tamoyilini konstitutsiyaviy norma sifatida mustahkamlanmoqda, bolalar mehnatiga yo‘l qo‘ymaslik, nogironligi bor shaxslar va keksa avlod vakillari huquqlarining ishonchli muhofazasini ta‘minlash, fuqarolarning ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalarini uy-joy bilan ta‘minlash, mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdorini belgilanishi, fuqarolarning tibbiy yordamning kafolatlangan hajmini davlat hisobidan olishga haqliligi kabi qo‘shimchalar konstitutsiya loyihasiga kiritilmoqda.

Natijada inson va fuqarolarning Konstitutsion normalar orqali kafolatlangan ijtimoiy-iqtisodiy huquqi va erkinligi, o‘z navbatida, mos ravishda davlatning tegishli majburiyati bilan mustahkamlanmoqda.

Bu esa, o‘z navbatida, so‘nggi yillarda Harakatlar strategiyasi doirasida erishilgan natijalar va Taraqqiyot strategiyasi doirasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish uchun mustahkam konstitutsion himoyani ta‘minlash, huquq va erkinliklardan kelajak avlodlarimiz emin-erkin foydalanishi uchun ular Konstitutsiyada muhrlanmoqda.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Demokratik jamiyatdagi tub o‘zgarishlar jamiyatning barcha jabhalariga ta’sir qiladigan keng qamrovli jarayondir. Ular siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sohalarda o‘z ifodasini topadi.

Siyosiy o‘zgarishlar:

Demokratik institutlarning mustahkamlanishi: erkin va adolatli saylovlar, so‘z erkinligi, fikrlar xilma-xilligi, qonun ustuvorligi va hokimiyatlar bo‘linishi kabi demokratik qadriyatlarning qaror topishi.

Fuqarolik jamiyatining rivojlanishi: nodavlat tashkilotlarning faoliyati, fuqarolarning o‘z fikrlarini erkin ifoda etishi va jamiyat boshqaruvida ishtirok etishi uchun sharoitlar yaratilishi.

Hokimiyatning shaffofligi va hisobdorligi: davlat organlarining qabul qilayotgan qarorlarining shaffofligi, ularning jamiyat oldida hisobdorligi va korrupsiyaga qarshi kurashning kuchayishi.

Iqtisodiy o‘zgarishlar:

Bozor iqtisodiyotining rivojlanishi: xususiy mulkchilikning kafolatlanishi, erkin raqobat muhitining yaratilishi, narxlarning erkin shakllanishi va davlatning iqtisodiyotga aralashuvining kamayishi.

Iqtisodiy o‘shish va farovonlikning oshishi: yangi ish o‘rinlarining yaratilishi, aholining daromadlarining oshishi, kambag‘allik va ishsizlikning kamayishi.

Innovatsion rivojlanish: ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishi, yangi texnologiyalarning ishlab chiqarishga joriy etilishi va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi.

Ijtimoiy o‘zgarishlar:

Inson huquqlari va erkinliklarining hurmat qilinishi: har bir insonning qadr-qimmati, shaxsiy erkinligi, fikr bildirish erkinligi, vijdon erkinligi va boshqa fundamental huquqlarining kafolatlanishi.

Ijtimoiy adolat va tenglikning ta‘minlanishi: barcha fuqarolarning teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning qo‘llab-quvvatlanishi va kamsitishning barcha shakllariga qarshi kurash.

Jamiyatning ochiqligi va o‘zaro hamjihatligi: turli millatlar, dinlar va madaniyatlar vakillarining tinch-totuv yashashi, o‘zaro hurmat va hamjihatlikning qaror topishi.

Madaniy o‘zgarishlar:

Milliy madaniyatning rivojlanishi: milliy qadriyatlar, an‘analar va urf-odatlarining saqlanishi va rivojlanishi, milliy o‘zlikning anglanishi va milliy g‘ururning oshishi.

Jahon madaniyatiga integratsiyalashuv: jahon sivilizatsiyasining eng yaxshi yutuqlarini o‘zlashtirish, xalqaro madaniy almashinuvning rivojlanishi va jahon hamjamiyatiga qo‘shilish.

Badiiy ijodiyotning rivojlanishi: adabiyot, san‘at, musiqa va boshqa ijodiy faoliyat turlarining rivojlanishi, yangi iste‘dodlarning kashf etilishi va madaniy merosning boyishi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Demokratik jamiyatdagi tub o'zgarishlar – bu uzoq va murakkab jarayondir. Ular ko'pgina qiyinchiliklar va muammolar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq, demokratik o'zgarishlar jamiyatning rivojlanishi va farovonligi uchun zarur shart-sharoitlar yaratadi.

Demokratik jamiyat qurish sharoitida o'rta mulkdorlar qatlami katta salmoqqa ega bo'ladi. O'rta sinf demokratik jamiyatni rivojlantirishda va uning ijtimoiy-siyosiy barqarorligini ta'minlashda asosiy kuchga aylanadi. Zero, davlat bunday sharoitda kuchli muvofiqlashtiruvchi kuchga ega bo'ladi, o'rta sinf esa jamiyat taraqqiyotini texnologik, texnik, ilmiy va ma'naviy ta'minlovchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023-yilgi tahrir) – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning nutqlari va chiqishlari. (2021-2023 yillar) – Prezident matbuot xizmati.
3. Harakatlar strategiyasi (2017-2021) va Taraqqiyot strategiyasi (2022-2026). O'zbekiston Respublikasi Strategik rivojlanish agentligi.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy himoya to'g'risida"gi qonuni. – Toshkent, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.
5. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi hisobotlari. – 2017-2023 yillar.

ME'MORIY BEZAKLARDA YIL FASLLARI RAMZLARINING RAMZIIY
TAHLILI VA UNING TARBIYAVIIY AHAMIYATI

Xoshimova Umida Talat qizi

Mustaqil tadqiqotchi, Toshkent davlat pedagogika universiteti,

umidaxoshimova08@mail.ru

Tel.: +998909848808

Annotatsiya: *Bobur va boburiylar sulolasi arxitekturasi borasida so'z yuritadigan bo'lsak, Hindistonda barpo etilgan arxitektura namunalari go'zalligi, betakrorligi, rang va ramz jihatidan boy falsafiy g'oyaga egaligi bilan boshqa madaniyatlardan ajralib turadi.*

Аннотация: *Говоря об архитектуре Бабур и династии Бабур, архитектурные образцы, построенные в Индии, выделяются на фоне других культур своей красотой, уникальностью и богатыми философскими идеями с точки зрения цвета и символики.*

Abstract: *Speaking of the architecture of Babur and the Babur dynasty, the architectural examples built in India stand out from other cultures for their beauty, uniqueness, and rich philosophical ideas in terms of color and symbolism.*

Kalit so'zlar: *Hindiston, arxitektura, Jaypur, mis darvozalar, hind xudolari, ramzlar, bezaklar, Pritam Nivas Chovk hovlisi, yil fasllari.*

Ключевые слова: *Индия, архитектура, Джайпур, медные ворота, индийские боги, символы, украшения, двор Притам Нивас Чоук, времена года.*

Key words: *India, architecture, Jaipur, copper gates, Indian gods, symbols, decorations, Pritam Niwas Chowk courtyard, seasons.*

Zahiriddin Muhammad Bobur atoqli davlat arbobi, iste'dodli shoir, adib, tarixchi, olim, shu bilan birga tarjimonidir [1;74-b]. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Bobur Mirzo xalqimizning buyuk farzandi. Adabiyot, ilm, ma'rifat nuqtai nazaridan u hamon yashayapti. O'zligimizni anglab, buyuk tariximizni yoshlarga tushuntirsak, ilm-ma'rifatni rivojlantirsak, hech qachon kam bo'lmaymiz!" deb Zahiriddin Muhammad Boburga yuksak baho bergan. 300 yildan ortiq hukmronligi davrida boburiylardan Afg'oniston, Pokiston va Hindistonda bog'-rog'lar, masjid, madrasalar, betakror qasrlar, ulug' obidalar, shuningdek, nihoyatda boy ijodiy-ma'naviy meros qoldi [13].

Bobur ijodida haqiqiy barkamol inson timsoli madh etiladi, ulug'lanadi. U doimo inson qadr-qimmatini yuqori tutadi, insonlarni kamtarlikka, halollikka, poklikka undaydi. Bobur ijodiy merosidan ta'lim jarayonida foydalanish orqali, avvalo talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash mumkin hamda ularda insonparvarlik, kamtarlik, imon-e'tiqod kabi axloqiy fazilatlar yuksaltiriladi [1;75-b]. Bobur va boburiylar ijodining falsafiy g'oyalari va tarbiyaviy ahamiyatini g'azal va asarlardan tashqari me'morchilikda ham o'z aksini topadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Zahiriddin Muhammad Boburning istilosi Hindistonning siyosati, madaniyati, arxitekturasi va diniga katta o'zgarishlarni olib keldi. Hindistonga islom dini kirib kelishi natijasida arxitekturada yangi turli qurilmalar paydo bo'la boshladi. Jumladan, masjidlar, saroylar, maqbaralar, madrasalar qurila boshlandi. Hind me'morchiligida yangilik bu arkalar va gumbazlardir. Qurilishga minora hamda ayvon qo'shildi, ko'p joyda haykallar o'rniga ornament ishlatildi [3; 71-b].

Boburiylar me'morchiligi an'alarini Jaypur Shahar saroyi qiyosida ko'rishimiz mumkin. Jaypur shahri markazida joylashgan Shahar saroyi chegara devori bilan o'ralgan bo'lib, eng qadimgi bino va majmuaning markazi 1724-1734 yillarda qurilgan [8; 21-b]. Shahar saroyini nafis va maftunkor bezaklar bilan burkangan deb ayta olamiz. Saroy qizil va pushti qumtoshdan, yaltiroq oq marmardan qurilgan bo'lib, qadimiy san'at asarlari, murakkab detallar va kaleydoskopik naqshlar bilan to'ldirilgan. Shahar saroyi maftunkor yetti qavatli qal'a, antiqa muzey, keng hovlilar, hashamatli xonalar, mukammal tartiblangan bog'lar va maftunkor arklarni o'z ichiga oladi - barchasi mukammallik uchun puxta ishlab chiqilgan. Saroyning dabdabali dizayni ikki iste'dodli arxitektor: bengaliyalik Vidyadhar Bhattacharya va britaniyalik Samuel Svinton Jeykobga tegishli [9].

Majmuadagi eng ko'zga ko'ringan va eng ko'p tashrif buyuriladigan inshootlar - Chandra Mahal, Muborak Mahal, Shri Govind Dev ibodatxonasi, Pritam Nivas Chovk hovlisi va Shahar saroyi muzeyi [10].

Biz tadqiq etmoqchi bo'lgan butun dunyoga mashxur yil fasllari ramzlarini ifodalagan eshiklar Shahar saroyining Pritam Nivas Chovk hovlisida joylashgan. Bu hovliga Ridhi Sidhi Pol darvozasi orqali kiriladi. Pritam Nivas Chovk hovlisi xalq tilida "Muhabbat hovlisi" deb ham nomlanadi. Ushbu noyob darvozali hovliga kirganingizda, sizni mahorat bilan ishlangan to'rtta mis eshik kutib oladi, ular albatta ko'zni qamashtiradi. Jonli ranglar bilan to'ldirilgan va qimmatbaho naqshlar bilan bezatilgan bu darvoza juda bejirim.

Darvozalar to'rt faslni anglatadi va hind xudolarini sharaflaydi. Lotus darvozasi: yozni ifodalaydi va Shivaga bag'ishlangan. Tovus darvozasi: kuz va Vishnu. Bu darvoza sayyohlar orasida eng mashhuri hisoblanadi. Pushti darvoza: qish va Devi. Laheriya darvozasi: bahor va Ganesha. Laheriya darvozasi to'lqin naqshlari bilan belgilangan. Bu darvoza yashil rangga ega va o'zgarish mavsumini ifodalaydi [9].

Birinchi eshik "Lotus darvozasi" deb nomlanadi (1-a rasm). Lotus -komillik ramzi, tinchlik ramzi, poklik ramzi. Buddizmdagi lotus abadiy dushmanlar ustidan g'alaba qozonish ramzi va mukammallik holatiga erishish yo'li [11]. Lotus guli botqoqlikdan mashaqaqat bilan qorong'ulikdan yorib yorug'likka chiqishiga komillik timsoliga tenglashtiriladi.

Shiva- hindlarning muqaddas hudolaridan biri hisoblanadi. Shivachilik an'alarida Shiva koinotni yaratuvchi, himoya qiluvchi va o'zgartiruvchi Oliy xudo hisoblanadi [10]. Tasvirda Xudo Shivaning Lotus guli ustida o'tirganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Bu 1000 ta gulbargli lotus ustida o'tirgan Shivaning ulug'vor oyoqlariga yetganlar yer yuzida uzoq umr ko'rishadi.

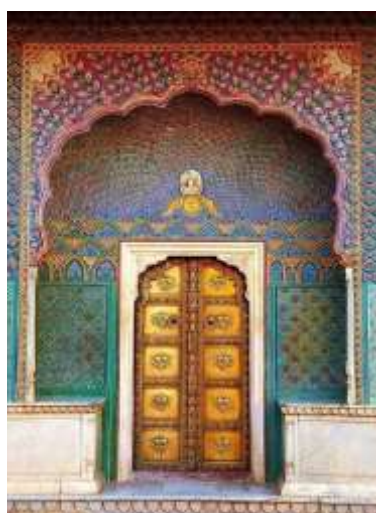

a)

b)

d)

e)

1-rasm. Pritam Nivas Chovk hovlisi mis eshiklari: a) Lotus darvozasi; b) Tovus darvozasi; d) Pushti darvoza; e) Laheriya darvozasi.

Gullash davri: iyul o'rtalaridan avgust oyining o'rtalariga qadar. O'simlik juda katta bo'lib, balandligi 2 metrga etadi, barglarning diametri 1 metrgacha, ochiq gullar esa taxminan 30 santimetrga etadi. Shu sababli ham ushbu eshik yoz faslini ifodalaydi.

Keyingi darvoza "Tovus darvozasi" nomi bilan mashhur (1-b rasm). Tovus darvozasini sinchklab kuzatsak Tuvus tasvirining relyef uslubda nafis qilib ishlangani bu eshikka "Tovus" darvozasi nomi berilgani bejiz emasligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Tovus – go'zallik ramzi. Tovusni go'zal qush bo'lgani sababli, amaliy san'at turlari ganchkorlik, naqqoshlik, misgarlik, kashtachilik, kandakorlik va zardo'zlik kabi turlarida o'z o'rnini topgan. Tovus patlarini yoyganda olam go'zalligini ko'rishi mumkin. Tovuslarni simmetrik berilishi til va dil go'zalligini bildiradi. Tovus – go'zallik ramzi. Tovusni go'zal qush bo'lgani sababli, amaliy san'at turlari ganchkorlik, naqqoshlik, misgarlik, kashtachilik, kandakorlik va zardo'zlik kabi turlarida o'z o'rnini topgan. Tovus patlarini yoyganda olam go'zalligini ko'rishi mumkin. Tovuslarni simmetrik berilishi til va dil go'zalligini bildiradi [2; 319-b.].

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Bundan tashqari tovus tasviri eshikning ikki tomoniga simmetrik tarzda tovus ustida o'tirgan ayol tasviri bilan ifodalangan. Izlanishlar shuni ko'rsatdiki, Tovus darvozasi Vishnu ma'budining sharafiga qurilganligi ramziy tahlilda o'z aksini topmadi. Sababi, tovus ustida ayol tasviri ifodalangan.

Tadqiqot doirasida Tovus qushi va Hind ilohiy ma'budasi Sarasvati bilan bog'liq afsonasi xalq orasida mashxurligiga guvoh bo'ldik. Sarasvati ma'budasi donolik, san'at va bilim ma'budasi timsolida namoyon bo'ladi [12]. Sarasvati ma'budasi qo'lidagi musiqa asbobi va peshtoq tasviridagi ayol qo'lidagi musiqa asbobi mutanosibli ma'lum bo'ldi (5-rasm). Bu musiqa asbobi Vina deb nomlanadi [10]. Peshtoqda ifodalangan sariq, qizil, oq to'lqinsimon chiziq ranglari kuz fasliga ishora qiladi.

1-d rasmda Pushti darvoza ifodalangan. Pushti darvoza bir qarashda darvozada pushti rangdan ko'p foydalanilgani darvozaga ayni nom berilganiga dalil bo'la oladi. Eshik tepasida quyosh tasviri ifodalangan. Quyosh tasviridan pastroqda besh qirrali yulduzdan qor parchasi ramzida foydalanilgan. Quyosh tasviri ortidagi bezaklar go'yoki qish faslining nafisligiga ishora qilgandek ko'rinadi. Peshtoqda pushti fonda tasvirlangan yaproqlar qaxraton qish tugab, ketidan maftunkor bahor kelishini ifoda qilmoqda.

Laheriya darvozasi – bir qarashda to'lqinlarni ifoda etgan darvoza nomidan kelib chiqib, hind tilida “लहर” – “to'lqin” ma'nosini anglatadi (4-e rasm). To'lqin- hayot notekisligi, bir maromda emasligi, jo'shqin va o'zgaruvchanligini ifodalaydi. Yashil rang-farovonlik va yangi boshlanishlarni anglatadi, tinchlik va osoyishtalikni keltirib chiqaradi, salbiy his-tuyg'ularni yo'q qilishga, diqqatni jamlashga va qaror qabul qilishga yordam beradi. Yashil rang yangilanish ramzi sifatida ifoda etilgani bilan Bahor fasliga qiyoslangani o'z aksini topadi. Laheriya darvozasi bundan tashqari buddizmning Ganesha hudosi sharafiga qurilgan. Ganesha yoki Ganapati - fil boshli hindularning donolik va farovonlik xudosi. Hind ilohlari orasida eng mashhur va hurmatli xudolaridan biri [10].

Yuqorida keltirilgan tahlillardan bezaklardagi falsafiy g'oya va uning talabalarga tarbiyaviy ahamiyati quyida keltiriladi:

➤ 1-a rasmdagi Lotus darvozasi bezaklaridagi falsafiy g'oya quyidagicha: Inson hayotdagi mashaqqatlarni loyus guli botqoqlikni yorib, yozda yayrab yashnagani kabi yengib o'tsa, albatta uni hayotda yorug' kunlar kutadi.

➤ 1-b rasmda ifodalangan Tovus darvozasi bezaklari “Tovus timsoli kabi go'zallikka oshno san'atkorlar uchun kuz faslini ilhom beruvchi fasl” ekaniga urg'u bermoqda.

➤ 1-d rasmdagi pushti darvozasi bezaklari ramziy tahlili shuni ko'rsatadiki: “Qish fasli qaxraton sovuqligi bilan inson jismiga sovuqlik olib kelsada, qishdagi sokinlik va jo'shqinlikning qorishmasidan inson qalbi pushti rang kabi qaynoqlik, va sokinlikni his qilib, oppoq qorlar singari ezgulikka intilib yashashilozim”.

➤ So'nggi Laheriya darvozasi bezaklari “To'lqinsimon chiziqlar singari inson hayotida qiyinchiliklarga duch kelishi va buni ortida qiyinchiliklarni yengib o'tib to'g'ri xulosa

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

chiqarsa bahor fasli singari kamolotga yetishi mumkin” degan falsafiy g’oya namoyon bo’ladi.

Boburiylar me’morchiligi bezaklarining tarbiyaviy ahamiyati haqida so’z yuritadigan bo’lsak, talaba qiyinchiliklarga taslim bo’lmasligi lozimligi, olg’a intilib maqsadiga tomon ildam harakat qilishi, ezgulikni shior qilib, doimo o’z ustida ishlashi, donolik va mehnatsevarlik fazilatlarini o’zida jo qilib, mantiqiy fikrlashi va dunyoqarashi rivojlanishi orqali kamolotga yetishishi mumkinligiga ishora qilingan.

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash lozimki, boburiylar arxitekturasi go’zalligi va rang barangligi, hamda ramzlarga boy bezaklari bilan kishi e’tiborini tortadi. Bezaklardagi falsafiy g’oya bilan inson ruhiyati, dunyoqarashi, tarbiyaviy fazilatlariga o’z tasirini ko’rsatadi. Bu bezakar Bobur va boburiylar sulolasi ijodi, tafakkuri, g’oyasini o’rganish bizga ma’naviy, madaniy, o’lmas e’toqd, tarbiya va vatanparvarlik tuyg’ularini tarannum etishi namoyon bo’ldi. Bobur va boburiylar merosini umummadaniy merosi sifatida butun dunyoda e’tirof etilishini inobatga olib, bu madaniy merosni o’rganishda davom etishimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Булатов С.С. Саипова М.С. Бадий тахлил тамойирллари. (Монография) –Т.: “Фан ва технолология”, 2016.
2. Рамзлар энциклопедияси. Тузувчилар: С. С. Булатов, М. С. Соипова. – Т.: «Фан ва технологиялар nashriyot-matbaa uyi», 2021. 928 bet.
3. N.D.Abdullayeva. San’at tarixi. Toshkent-“O’zbekiston”, NMDU-2006; 71 b.
4. Деменова, В. В. Искусство Индии : [учеб. пособие] /М-во образования и науки рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2016. — 116 с. ; 6 с.
5. Percy Brown. INDIAN ARCHITECTURE (Islamic period). D. B. TARAPOREVALA SONS & CO. PRIVATE LTD. Seventh Reprint 1981, 42.
6. Susuan.N.. The Mughal Garden as Design Module for the Jaipur City Plan. Journal of the Society of Architectural Historians, University of California Press ;Vol. 72, No. 1 (March 2013), pp. 28-47
7. Joseph Tieffenthaler, Anquetil du Perron, and James Rennell, Description Historique et Géographique de l’Inde, trans. Jean Bernoulli, 1st ed., 3 vols. (Berlin: Chrétien Sigismond Spencer, 1786).
8. Centre for cultural resources and cultural training. Forts, Palaces and Havelis of Rajasthan. New Delhi; -2015. 21 p.

Elektron adabiyotlar

9. www.tourister.ru
10. www-oum.ru
11. ru.wikipedia.org
12. dzen.ru
13. insonhuquqlari.uz

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

USING INTERACTIVE METHODS IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING

Axrorova Dilnoza Farhod qizi

Karshi State University

Foreign Language faculty, 3rd year student

Tel: +99891 950-21-31

email: d6312967@gmail

Abstract: *In an increasingly interconnected world, the need for effective foreign language instruction has grown significantly. Interactive teaching methods have emerged as powerful tools for enhancing student engagement, motivation, and overall language proficiency. This paper examines a range of interactive strategies, such as role-playing, collaborative discussions, gamification, peer-assisted learning, and digital tools. These approaches promote active involvement, strengthen communication skills, and create an immersive learning environment. Moreover, task-based learning and the flipped classroom model further facilitate real-world language application. The study underscores the superiority of interactive techniques over conventional methods, highlighting their positive impact on fluency, confidence, and long-term retention. By integrating these dynamic approaches, educators can foster a more engaging and effective language learning experience.*

Key words: *Interactive teaching methods, foreign language learning, student engagement, role-playing, gamification, task-based learning, flipped classroom, communication skills, technology integration.*

Introduction. Interactive teaching methods are essential in foreign language instruction, as they actively engage students and create a more stimulating learning environment. These approaches encourage learners to articulate their thoughts, collaborate with peers, and practice language skills in meaningful contexts. Techniques such as role-playing, group discussions, and situational simulations facilitate language acquisition and equip students with the skills necessary for real-world communication. By fostering active participation, interactive methods enhance comprehension, retention, and overall learning outcomes. This dynamic approach not only increases student motivation but also transforms the educational experience into an enjoyable and effective process. Unlike rote memorization, interactive teaching emphasizes collaboration between students and instructors, nurturing critical thinking and reinforcing long-term memory.

Several key elements define interactive teaching:

Teacher-student interaction – Direct engagement between educators and learners fosters a responsive and adaptive learning environment.

Peer interaction – Collaborating with classmates allows students to refine their linguistic abilities through real-time communication.

Multimedia integration – The use of audiovisual materials and digital content enriches the learning process by catering to diverse learning styles.

Experiential learning – Practical exercises and hands-on activities enhance engagement and facilitate the application of language skills.

Instructors should primarily act as facilitators, guiding students through the learning process rather than merely delivering information. This is particularly crucial in developing speaking skills, where structured interaction between teachers and students can significantly improve fluency and confidence. Encouraging peer communication further reinforces spontaneous language use, enabling students to speak naturally and with greater self-assurance. Furthermore, technology has become an indispensable component of interactive learning. Online platforms, mobile applications, and digital resources provide students with extensive opportunities to reinforce their knowledge beyond the classroom. These tools not only expand access to learning materials but also create immersive and adaptive language-learning experiences.

Materials and Methods

Communicative Language Teaching (CLT), also known as the Communicative Approach, focuses on interaction as both the primary tool and ultimate goal of language learning. Rather than being a standalone method, CLT is more of an overarching approach to language instruction. In recent years, Task-Based Language Learning (TBLL), also referred to as Task-Based Language Teaching (TBLT) or Task-Based Instruction (TBI), has gained popularity as an extension of CLT. This approach emphasizes the successful completion of meaningful tasks as the central organizing principle and assessment criterion in language teaching.

Direct Method

The Direct Method was developed in Germany and France around 1900, with notable contributions from Berlitz and de Sauzé. It is based on the principle that learning a second language should mimic the natural process of acquiring a first language. Since children learn their mother tongue without relying on another language, the Direct Method avoids using the learner's native language. Instead, it emphasizes correct pronunciation and full immersion in the target language from the very beginning. This approach focuses on direct associations between experiences and linguistic constructs, rather than relying on techniques such as translation, memorization of grammar rules, or rote vocabulary learning. Writing and spelling are introduced only after learners become familiar with the spoken form, while grammar instruction is avoided to prevent interference from the first language. Lessons follow a structured question-and-answer format, starting with simple vocabulary such as common objects (e.g., doors, pencils, floors). This method provides an engaging start, as learners begin using the foreign language almost immediately.

Innovative Learning Methods

Today, modern learning technologies play a significant role in language education. Their integration into various lessons makes learning more engaging and effective, encouraging students to participate actively. The introduction of innovative teaching methods enhances the educational process by increasing student motivation and involvement. Using role-plays, projects, and video-based activities fosters creativity and communicative competence. Role-playing, in particular, is highly valuable because it integrates multiple language skills, promotes authentic communication, and encourages collaboration. It allows learners to work both independently and in groups while engaging in realistic interactions. Additionally, performance-based activities make the learning process more dynamic and interactive. Project-based learning is another creative approach that involves collaboration and problem-solving. Working on projects requires students to apply their knowledge, skills, and abilities in new contexts. This process helps develop creative competence, which is essential for effective communication in a foreign language. As a result, students use the target language naturally and fluently, just as they would in their native language. **Using the Interactive Approach in EFL for College Learners**

Interactive language learning provides learners with an immediate opportunity to use the language in real communication. Unlike traditional teaching methods, the Interactive or Communicative Approach shifts the focus from rigid language mastery to the development of effective communication skills. Rather than prioritizing grammatical perfection, this approach places the learner at the center of the learning process, emphasizing their needs and active participation in the classroom.

Interactive language learning encourages students to actively participate in communication rather than passively absorb information. One of the most effective techniques within this approach is role-playing, which allows learners to engage in real-life scenarios, practice conversational skills, and develop confidence in using the language. By assigning roles and encouraging spontaneous interaction, role-playing fosters creativity, critical thinking, and problem-solving abilities while making language learning more engaging and practical.

In Saudi Arabia, where English is taught as a foreign language from the fourth grade onwards, traditional methods like translation often dominate the classroom. Teachers tend to rely on Arabic as the primary medium of instruction, resulting in limited exposure to English. Studies show that English is used for only three to five minutes in a forty-minute class, leaving students with little opportunity to develop communicative competence.

To address this issue, technology integration can significantly enhance the effectiveness of the interactive approach. Digital tools such as language learning apps, virtual simulations, interactive whiteboards, and online discussion forums create immersive environments where students can practice English beyond the classroom. Video conferencing tools allow learners to engage in real-time conversations with native speakers, while AI-powered chatbots provide instant feedback on pronunciation and grammar. Additionally, gamified learning platforms motivate students through challenges, rewards, and interactive

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR

storytelling. By combining role-playing and technology integration, educators can create a more engaging and effective language learning experience. These methods not only encourage students to use English actively but also prepare them for real-world communication, making language learning both enjoyable and practical.

In conclusion, an interactive, task-based language classroom proves to be far more engaging and dynamic compared to traditional methods. Instead of being passive recipients of information, students become active participants in the learning process, creating and shaping knowledge themselves. These activities make language learning more enjoyable, reducing anxiety and providing natural opportunities for communication. As a result, motivation increases, and learners can better assess both their progress and the effectiveness of their learning strategies.

While this study focused on a specific group of learners, its findings highlight the importance of making EFL classrooms more interactive, moving beyond heavy reliance on printed materials, and aligning more closely with real-world language needs. This approach not only enhances learning outcomes but also fosters a more immersive and meaningful language-learning experience.

REFERENCES:

1. Ellis, R. (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford University Press.
2. Littlewood, W. (2004). The task-based approach: Some questions and suggestions. *ELT Journal*, 58(4), 319–326. <https://doi.org/10.1093/elt/58.4.319>
3. Nunan, D. (2004). Task-based language teaching. Cambridge University Press.
4. Skehan, P. (1998). A cognitive approach to language learning. Oxford University Press.

TINGLAB IDROK ETISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING
INNOVATSION YONDASHUVLARI"

Murodova Munisa Norqulovna

Student, SamSIFL

Annotatsiya: *Mazkur maqolada tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan yangi metodlar tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida audial qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish va mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu chet tillarini o'rganishda juda muhim. Bunda tinglab tushunish mahoratini takomillashtirish uchun turli xil audiovizual texnologiyalar, multimedia vositalari va tinglash orqali idrok etish jarayoniga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinib, foydali tavsiyalar beriladi. Ushbu metodlar til o'rganuvchilar, talabalar va pedagoglar uchun foydali hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *tinglab tushunish, faol tinglash, axborotni idrok etish, diqqatni jamlash, tinglash strategiyalari, audiodan ma'lumot olish, notanish so'zlarni tushunish, intonatsiya va kontekst, muhim fikrlarni ajratib olish, Intensive vs Extensive listening*

Kirish:

Bugungi kunda chet tillarini o'rganish davr talabiga aylanib boryapti. Chet tillarini o'rganish biz uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Shu bois, biz ushbu maqolada til o'rganishda juda ham muhim hisoblangan "Tinglab tushunish" qobiliyatini oshirish borasida so'z yuritamiz. "Tinglab tushunish" bu 4 ta skilldan eng qiyini hisoblanadi. Bu bosqichdan yuqori ball olish uchun esa bur necha oylab, hattoki, yillab vaqt va aql-idrok talab etiladi. Bunda bardavomlik va turli xil usullardan foydalanish yuqori samara beradi. Keling, biz ushbu maqola orqali yuqorida aytilgan metodlar haqida so'z yuritamiz.

Muhokama/Natijalar

"Create an effective study schedule"- o'rganishni boshlashdan oldin aniq bir jadval tuzib olish muhim sanaladi. U izchillikni ta'minlaydi, mahsuldorlikni maksimal darajaga chiqaradi va individual o'rganish afzalliklariga moslashtiradi. Yaxshi tuzilgan o'qish rejalari faqat vaqtni samarali tashkil etishga emas, balki kutilmagan o'zgarishlar yoki muammolarga moslashish uchun moslashuvchanlikni ta'minlashga ham yordam beradi.

"Active Listening" - biror jumla yoki matnni shunchaki eshitish emas, balki uni tushunishga harakat qilish kerak. Tinglayotganda muhim so'z va iboralarga e'tibor qarating va ularni belgilab qo'yishga harakat qiling, chunki oxirida umumiy g'oyani tushunayotganingizda, bu so'zlar sizga yordam beradi.

"Daily Listening Practice"- tinglab tushunishni oshirishga yordam beradigan samarali yo'llarsan biri — bu "Daily practice", ya'ni kunlik shug'ullanish hisoblanadi. Davomiy ravishda podkastlar, audio kitoblar va intervyular eshitishga harakat qiling. Bu mashg'ulotlar uchun har kuni ma'lum bir vaqt ajrating. O'zingizni qiziqtirgan va siz uchun sevimli bo'lgan mavzularingiz kontent toping va tinglang.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

"Working Memory"- mashhur kognitiv psixolog Alan Baddleyning fikriga ko'ra, tinglash jarayoni ishchi xotira bilan bevosita bog'liq bo'lib, eshitilgan ma'lumotni vaqtinchalik saqlash va tahlil qilishni talab qiladi. [1]

"The difference between Hearing and Listening"- John Fieldning nazariyasiga ko'ra, tinglash shunchaki passiv eshitish emas, balki ma'lumotni qayta ishlash, tanib olish va tushunish jarayonidir. [2]

"Noticing"- Richard Schmidtning "Noticing hypothesis" nazariyasiga ko'ra, til o'rganishda yangi grammatik strukturalar yoki so'zlarni o'zlashtirish uchun o'quvchi ularni ongli ravishda payqashi lozim. [3]

"Keep a Vocabulary Notebook"- biror-bir matnni tinglash jarayonida uchragan yangi so'zlarni yozib olish, ularning talaffuzini eslab qolish va sinonimlari bilan birga yod olish lug'at boyligini oshishiga yordam beradi va bu tushunish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi.

"Dictation"- matnni tinglab yozish jarayoni ham juda samarali. Biror audio materialni sekin eshiting va so'zma-so'z yozib boring. So'ng original matn bilan solishtirib, xatolarini toping va yana qaytadan to'g'ri variantdagisini eshiting. Bu usul talaffuz, grammatik tahlil va e'tiborni jamlash qobiliyatini rivojlantiradi.

"Intensive and Extensive Listening"- Intensive listening: Murakkab matnlarni qayta-qayta tinglash orqali til tuzilmalari va talaffuzini yaxshilaydi. Extensive listening: Uzun va tabiiy audio materiallarni tushunishga qaratilgan tinglash, bu esa umumiy til sezgirligini oshiradi.

"Intentional Listening"- maqsadli tinglashda muayyan bir ko'nikmani rivojlantirish uchun maxsus audiolar tanlash maqsadga muvofiq sanaladi. Masalan: talaffuzni yaxshilash uchun BBC News, ohangni tushunish uchun TED talks.

"Develop a Listening Habit"- barqarorlik muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Har kuni tinglash uchun 30-40 daqiqa ajratsangiz, darajangiz yanada oshib boraveradi.

Yuqorida aytib o'tilgan metodlar o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini yanada ortishiga yordam beradi. Tinglash jarayonida duch kelingan muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Har bir usul "Tinglab tushunish" ko'nikmasini oshirishda katta ahamiyatga ega. Birinchidan, yuqoridagi usullar o'quvchilarni matnlarni tez va aniq eshitishga hamda tushunishga o'rgatadi, bu esa ularning tez-tez eshitiladigan har xil aksentlar va gaplashish uslublariga moslashishni osonlashtiradi. O'quvchilar o'z ishchi xotiralarini rivojlantirish orqali tez gapirilgan so'z va gaplarni ham tushunishadi. Ikkinchidan, yuqoridagi metodlar orqali o'quvchilar matnni tinglashdan oldin mavzu bo'yicha taxminlar qilib, ularni tekshiradilar. Ushbu yondashuvlar yangi so'zlarni va iboralarni kontekstda tushunishga yordam beradi. Uchinchidan, ushbu metodlar leksik va grammatik bilimlarni mustahkamlaydi. Grammatik konstruksiyalarning real hayotda qanday ishlatilishini tushuntiradi va xabarning asosiy g'oyasini ajratib olish ko'nikmasini shakllantiradi. Shuningdek, bu metodlar nafaqat eshitish qobiliyatini, balki nutq malakasini yaxshilaydi. Tinglash orqali talaffuz va intonatsiyani yaxshilab, o'rganilgan iboralarni

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

og'zaki nutqda ishlatishga o'rgatadi. Ular o'quvchilarga butun hayoti davomida qo'llay oladigan chuqur bilim va barqaror ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan metodlar o'quvchilarning nafaqat til bilish darajasini oshirishga, balki ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga **Xulosa:**

xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar orqali o'quvchilar eshitilgan ma'lumotlarni tez va aniq anglash, uni tahlil qilish hamda kundalik hayotda qo'llash malakasini egallaydilar. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samarali tinglash strategiyalarini ta'lim jarayoniga kiritish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish bilan birga, ularni muloqotga ochiq va faol o'rganuvchi shaxs sifatida shakllantirishga yordam beradi. Shu bois, ushbu metodlarning ta'lim tizimida keng qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baddley, A. (2003) " Working Memory and Language:An overview". Journal of Communication Disorders, 36(3), 189-208
2. Field, J.(2008). Listening in the Language Classroom. Cambridge University Press.
3. Schmidt, R.(1990) " The Role of Consciousness in Second Language Learning". Applied Linguistics, 11(2), 129-58

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

TEACHING VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS BUSINESS ENGLISH

Haydarovn Mohinur G'ayratovna

Karshi State University

Foreign Language faculty, 3rd year student

Abstract: *Teaching Business English to vocational school students is a crucial aspect of preparing them for the demands of the modern job market. Unlike general English, Business English focuses on industry-specific terminology, communication skills, and workplace etiquette, enabling students to interact effectively in professional environments. This paper explores the most effective teaching methodologies, including task-based learning, role-playing, and the integration of real-world business scenarios. Additionally, it highlights the importance of aligning the curriculum with students' future career paths, ensuring that the language instruction is both relevant and practical. Challenges such as varying language proficiency levels, limited exposure to authentic business contexts, and motivation issues are also discussed, along with potential solutions. By adopting a learner-centered approach and leveraging technology, educators can enhance student engagement and ensure a more meaningful learning experience.*

Keywords: *Educational technology, business English, technical education, workplace language skills, practical communication, task-based instruction, professional development, real-life business scenarios, student-centered approach.*

Introduction. Teaching Business English to vocational school students is an effective way to equip them with the skills needed in today's workplace. Unlike general English, Business English emphasizes practical communication abilities relevant to professional settings, such as participating in meetings, composing formal emails, negotiating, and interacting with customers. Since vocational students often have specific career aspirations, it is crucial to tailor the curriculum to their future professions. This involves incorporating industry-related vocabulary, real-world workplace situations, and essential soft skills for career success. The introduction should clearly outline objectives and demonstrate relevance to students' career paths, fostering motivation and engagement.

The best way to learn business English vocational school.

The main reasons for teaching Business English to vocational school students include. Improved Career Opportunities: Business English equips students with the skills necessary to thrive in the global job market. Proficiency in Business English opens doors to jobs in international companies, enhances employability, and supports career advancement. Effective Workplace Communication: Students learn essential communication skills, such as writing emails, making phone calls, conducting meetings, and delivering presentations, all of which are vital in professional settings.

Globalization and International Collaboration: As businesses increasingly operate internationally, the ability to communicate effectively in English becomes critical. Business English helps students engage with clients, partners, and colleagues across the world. **Industry-Specific Language Proficiency:** Business English often involves specialized terminology related to finance, marketing, management, and other fields. Learning this vocabulary ensures students can perform well in their specific career paths. **Enhanced Professional Confidence:** Mastering Business English helps students feel more confident in professional settings, enabling them to participate actively in conversations, express ideas clearly, and make persuasive arguments. **Understanding Business Culture:** Business English also teaches students about the cultural norms, etiquette, and professional practices in the business world, which are essential for success in a globalized work environment. **Networking and Relationship Building:** Business English helps students interact with professionals in various sectors, fostering better networking opportunities. Understanding formal and informal communication in the workplace allows them to build relationships with colleagues, clients, and partners. **Boosting Adaptability:** As industries and businesses evolve, the language and communication tools used in professional settings also change.

Improved Listening and Speaking Skills: Business English courses often focus on improving listening and speaking abilities through activities like simulations, presentations, and role-plays. This helps students become more proficient in understanding business conversations and expressing their ideas clearly in different situations. **Increased Motivation and Engagement:** Business English can make learning more relevant and engaging for students, as it directly connects language skills with real-world applications in their future careers. This relevance can increase students' motivation to learn. By focusing on Business English, vocational school students gain the linguistic and professional competencies necessary for thriving in a wide variety of business environments, enhancing their personal and career growth. The best way to learn Business English in vocational schools involves a combination of practical, interactive, and context-specific learning methods.

Use of Authentic Business Materials: Expose students to authentic business materials, such as business newsletters, annual reports, financial statements, or company websites. These resources help familiarize students with real-world business language and provide examples of how Business English is used in various industries.

Debates and Discussions on Current Business Issues: Organize debates or group discussions based on current global business issues, such as sustainability, digital transformation, or economic challenges. These activities improve students' speaking skills while encouraging them to use advanced vocabulary and business concepts. **Scenario-Based Learning:** Create scenario-based learning situations where students must use Business English to solve business problems. Scenarios like handling a difficult customer, negotiating with a supplier, or pitching a product to a client help students practice critical thinking while using professional language.

Business English Podcasts and Video Content: Encourage students to listen to podcasts or watch videos related to business, leadership, and industry trends. This will expose them to diverse accents, vocabulary, and business terminology, helping them improve their listening comprehension and speaking fluency. **Mock Business Events:** Organize mock business events, such as job fairs, product launches, or conferences, where students can role-play different professional roles, including managers, marketers, or salespeople. This provides a fun and engaging way to practice Business English in realistic settings. **Gamification of Learning:** Introduce games, challenges, or competitions where students can learn new vocabulary, test their knowledge, or apply Business English in a fun, engaging way.

For example, using quiz apps or vocabulary games that focus on business-related terms can make the learning process enjoyable. **Create Business English Portfolios:** Have students create portfolios that include examples of their written work, presentations, and projects. These portfolios can serve as both a learning tool and a showcase of their Business English skills that they can use when seeking internships or jobs. **Language Exchange with International Peers:** Partner students with peers from other countries for language exchange programs. This will help them practice Business English in real conversations with non-native speakers, providing insights into different accents, cultural differences, and communication styles.

Teaching English in vocational education institutions presents unique challenges, as these institutions typically focus on practical skills and specific trades. Below are some common challenges and possible solutions: **Lack of Motivation and Interest Challenge:** Many vocational students may view English as irrelevant to their chosen trade, leading to low motivation to learn the language. **Solution:** Integrate English learning into the context of the students specific vocational interests. For example, teaching industry-specific terminology, communication skills relevant to their profession, and practical English usage in the workplace can make the lessons more engaging and valuable. **Limited Time for English Instruction Challenge:** Vocational programs often focus heavily on technical skills, leaving limited time for language instruction.

Solution: Offer short, targeted lessons focused on the most practical aspects of English, such as business communication, writing reports, and customer interaction. Incorporating English into other subjects, like during practical training, can also make the learning process more seamless and relevant. **Mixed Language Proficiency Levels Challenge:** Vocational education classrooms often have students with varying levels of English proficiency, making it difficult to deliver lessons that meet the needs of all learners. **Solution:** Group students according to their language proficiency levels and provide differentiated instruction. Use scaffolding techniques, where more advanced students can support others. Additionally, using multimedia resources (e.g., videos, apps) can cater to different learning styles. **Lack of Qualified Teachers Challenge:** English teachers in vocational settings may lack training in both language teaching and the specific industry context of their students.

Solution: Provide professional development opportunities for teachers, including workshops on teaching English for specific purposes (ESP) and industry-specific language.

Language Instruction Outside of Vocational Content Challenge: English instruction in vocational education may sometimes be taught as a separate subject, disconnected from students' vocational content, which can make it harder for students to see the relevance of language learning. Solution: Integrating English lessons into vocational subjects by focusing on industry-specific language use can help make English instruction more relevant and engaging. For example, English lessons in a construction program might involve reading building codes, learning safety terms, or writing reports on construction projects. By aligning English lessons with students' practical skills, they can see a clear connection between their studies and future job performance.

Unclear Expectations Around Language Proficiency Levels Challenge: There may be a lack of clear expectations regarding the level of English proficiency required for different vocational programs, leading to uncertainty among both students and instructors. Solution: Establishing clear, standardized proficiency levels for each vocational program is essential. Teachers can assess students' language skills at the start of the course and set clear language goals based on these levels. By using frameworks like the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), instructors can ensure students know what language skills are expected of them at different stages of their training. **Limited Opportunities for Cross-Cultural Communication Challenge:** Vocational students may have limited opportunities to engage in cross-cultural communication, especially if their training takes place in a local, non-diverse environment, which can hinder their global readiness.

Technology-Enhanced Learning: Using digital tools, apps, and online platforms for business English instruction allows students to access real-world resources like podcasts, videos, and business news. Virtual meetings or webinars can also expose them to authentic language use. **Blended Learning:** Combining face-to-face lessons with online resources provides a flexible and effective learning environment. Students can access additional content like e-learning modules, exercises, or business-related articles to reinforce classroom learning. **Gamification:** Introducing game elements, such as competitions or point systems, can make learning business English more engaging.

Games can simulate business environments where students practice negotiation, sales, and decision-making. **Authentic Materials:** Incorporating real business materials, like company reports, advertisements, emails, and job descriptions, into lessons helps students familiarize themselves with the language used in the professional world.

In conclusion, teaching business English to vocational school students plays a crucial role in preparing them for the global workforce. By equipping them with practical language skills, industry-specific terminology, and effective communication strategies, students can enhance their career prospects and navigate professional environments with confidence. Fostering real-world applications, such as writing emails, participating in meetings, and

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

understanding business culture, ensures that students are ready to meet the demands of their future employers.

REFERENCES:

1. Arabski, J. 1987. Wymowa amerykańska. Warszawa: WP.
2. Abery, P. and Ehrlich, S. 1992. Teaching American pronunciation. Oxford: OxfordUniversity Press.
3. Bałutowa, B. 1985. Wymowa angielska dla wszystkich. Warszawa: WP. Bowen, T. and Marks, J. 1993. The pronunciation book. Canterbury: Pilgrims.
4. Brown, D. 1994. Principles of language learning and teaching. New Jersey: PrinticeHall Regents.
5. Dalton, C. and Seidelhofer, B. 1994. Pronunciation. Oxford: Oxford University Press. Fromkin, V. and Rodman, R. 1993. Introduction to language. New York: Harcourt Brace College Publishers.

**КЛИНИКО-ПСИХОСОМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И
ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОЗОГЕННОГО
НЕЙРОПСИХОПАТОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ЖЕНЩИН, НА
ПРИМЕРЕ ПАЦИЕНТОВ С РАКОМ РЕПРОДУКТИВНОЙ СИСТЕМЫ**

Жураев Шохрух Жуманазарович

Бухарский государственный медицинский институт имени Абу Али ибн Сино.

Бухара, Узбекистан. e-mail: jorayev.shohruh@bsmi.uz

Аннотация. В статье показано, что нейропсихопатологические изменения онкогинекологических заболеваний у женщин репродуктивного возраста в мировом опыте показывают, что депрессия, тревога, посттравматический стресс-синдром и другие психические расстройства чаще встречаются у женщин с онкологическими заболеваниями. Степень и характер психических расстройств могут изменяться в зависимости от вида рака, стадии заболевания и индивидуальных особенностей больных. Во многих развитых странах психоонкология, занимающаяся психологическими, социальными и духовными аспектами рака, признана важной частью комплексного лечения рака. Неврологи и психиатры всего мира признают, что рак вызывает эмоциональное напряжение и депрессию, а естественное психопатологическое состояние является благоприятным условием для развития нейрокогнитивных нарушений.

Ключевые слова: репродуктивные, нейропсихопатологические, рак, стресс, депрессия, нейрокогнитивные расстройства.

**CLINICAL AND PSYCHOSOMATIC FEATURES AND CHARACTERISTICS
OF THE NON-OSOGENEOUS NEUROPSYCHOPATHOLOGICAL STATE OF
WOMEN, FOR EXAMPLE, IN PATIENTS WITH CANCER OF THE
REPRODUCTIVE SYSTEM.**

Jo'rayev Shoxrux Jumanazarov

Bukhara State Medical Institute named after Abu Ali ibn Sino. Bukhara, Uzbekistan. e-

mail: jorayev.shohruh@bsmi.uz

Annotation. The article shows that neuropsychopathological changes in oncogynecological diseases in women of reproductive age in world experience show that depression, anxiety, post-traumatic stress syndrome, and other mental disorders are more common in women with oncological diseases. The degree and nature of mental disorders can vary depending on the type of cancer, the stage of the disease, and the individual characteristics of the patients. In many developed countries, psycho-oncology, which deals with the psychological, social, and spiritual aspects of cancer, is recognized as an

important part of comprehensive cancer treatment. Neurologists and psychiatrists worldwide acknowledge that cancer causes emotional tension and depression, and a natural psychopathological state is a favorable condition for the development of neurocognitive disorders.

Keywords: *Reproductive, neuropsychopathological, oncological diseases stress, depression, neurocognitive disorders.*

По данным Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), рак ежегодно становится причиной смерти почти 459 000 человек в регионе Восточного Средиземноморья (2023). За последние пять лет в регионе зарегистрировано около 1,6 миллиона случаев рака. Ежегодно у почти 734 000 человек диагностируют рак, и прогнозируется, что к 2040 году заболеваемость увеличится примерно на 50%. У пациентов с онкологическими заболеваниями наблюдаются глубокие изменения не только в соматическом, но и в психологическом состоянии. Когда человек внезапно узнает, что у него рак, он впадает в аффективное состояние, испытывая депрессию или сильную тревогу. Наиболее серьезная проблема у этих пациентов заключается в том, что наряду с основным заболеванием психопатологическое состояние хронически сохраняется и прогрессирует. Психопатологическое состояние проявляется различными клиническими и психосоматическими симптомами. В 2018 году в мире было зарегистрировано 18,1 миллиона случаев рака, при этом показатели смертности достигли 9,6 миллиона. В 2023 году было зафиксировано примерно 20 миллионов новых случаев, и 10 миллионов человек ушли из жизни.

Неврологи и психиатры всего мира признают, что рак вызывает эмоциональный стресс, депрессию, и, естественно, психопатологическое состояние является готовым состоянием для развития нейрокognитивных нарушений. По данным American Journal of Clinical Oncology, каждый третий больной, борющийся с раком, испытывает нейropsychопатологические расстройства, и большинство наблюдений проводилось у пациентов с раком молочной железы, раком головы и шеи (2020). Онкологические заболевания замедляют деятельность центральной нервной системы (ЦНС), вызывают астению (патологическую утомляемость), раздражительность, замкнутость, агрессию.

Согласно некоторым данным, среди пациентов с раком диагностические собеседования выявили до 13% депрессии, а методы клинической оценки - до 49%. Величина этой разницы зависит от нескольких факторов, включая лечение, тип рака, течение и время постановки диагноза. Распространенность депрессии составляет 3% у пациентов с раком легких и 31% у пациентов с раком пищеварительного тракта.

РТСК билан касалланган беморларда рухий бузилишлар муаммосини ўрганиш якунида ушбу гуруҳ беморларида учрайдиган психопатологик ҳолатларнинг хилма-хиллигини таъкидлаш лозим. Бу ҳолат онкология амалиётида анъанавий ажратиб кўрсатиладиган стресс келтириб чиқарувчи омиллар манзарасини мураккаблаштирувчи кўшимча соматоген шароитлар мавжудлиги билан изоҳланади.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Булар орасида "фалажланишга олиб келувчи" операциялар (мастектомия, гистеректомия, систектомия ва бошқалар) ва ҳайз кўриш функцияси сақланиб қолган беморларда қўлланиладиган гормон терапияси натижасида юзага келадиган гормонал бузилишлар муҳим ўрин тутди. Примечательно также отсутствие общей таксономии психопатологических синдромов у этой категории онкологических больных. Кроме того, следует особо отметить недостаточную разработанность методов реабилитации больных РТСЗ, отсутствие единых рекомендаций по проведению психофармакотерапии и психотерапевтических вмешательств.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ЛИТЕРАТУР:

1. Саймонтон К., Саймонтон С. Психотерапия рака. Пер. с англ. СПб.: Питер, 2001.
2. Бройтигам В., Кристиан П., Рад М. Психосоматическая медицина. – М.: ГЭОТАР Медицина, 1999. – 376 с.
3. Бухтояров О.В., Архангельский А.Е. Психогенный кофактор канцерогенеза. Возможности применения гипнотерапии. СПб.: Алетейа; 2008.
4. Куприянова И.Е., Семке В.Я. Качество жизни и психическое здоровье. Томск; 2004.
5. Смулевич А.Б. Депрессии в онкологической практике (клиника, типологическая дифференциация). Психические расстройства в общей медицине. 2013; (3): 4—8.
6. Смулевич А.Б. Психосоматические расстройства // Руководство по психиатрии. – М.: Медицина, 1999. – Т. 2. – С. 466–489.

XORIJIY TILLARNI O'RGANISHDA BILINGUALLIKNING AHAMIYATI

Xasanova Ozodaxon Qurvonali qizi

*Farg'ona davlat universiteti, Nemis va fransuz tillari kafedrasi
mudiri, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

Mustafoyeva Saidaxon Juma qizi

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Maqolada xorijiy tillarni o'rganishda bilinguallikning ahamiyati haqida fikr yuritilgan. Birinchi til, monolingual, bilingual, multilingual, silmutan bilinguallik tushunchalari yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *xorijiy til, bilingual, birinchi til, monolingual, multilingual, o'rganish jarayoni, xato.*

Abstract: *The article discusses the importance of bilingualism in learning foreign languages. Concepts of first language, monolingual, bilingual, multilingual, silent bilingualism are explained.*

Key words: *foreign language, bilingual, first language, monolingual, multilingual, learning process, error.*

KIRISH

Tilni egallashni turli usullari farqlanadi. Masalan, birinchi til bola tug'ilgan vaqtdan uning atrofida so'zlashilayotgan til bo'lib, u ko'pincha ona tili deb nomlanadi. Lekin ona tili termini yuzasidan ham ba'zi tushunmovchiliklar kelib chiqishi mumkin, chunki ba'zan bolalarni til egallashida onasidan boshqa shaxs ham ishtirok etishi mumkin. Shuning uchun ba'zi olimlar ona tili terminining o'rniga *birinchi til* terminini qo'llashni tavsiya qilishadi. Bu termin neytral bo'lib, bu termin orqali faqat inson o'rganadigan birinchi til haqida gap boradi. Bundan tashqari bu tushuncha yordamida insonlarning yana bir qancha til o'rganishi mumkinligiga ishora qilinadi.

ASOSIY QISM

Insonlarni *monolingual, bilingual* va *multilingual* kabi guruhlariga ajratish mumkin. Agar bola tug'ilganidan boshlab ikki tilli muhitda ulg'aysa va har ikkala tilda gapira boshlasa, bilinguallik yoki ikki tillilik haqida gapirishimiz mumkin. Ba'zan oilada ota-ona boshqa tilda, farzand esa boshqa tilda gaplashadigan holatlar ham uchrab turadi. Bunday bilinguallik *simultan bilinguallik* deb nomlanadi⁵⁴.

Sukzessiv (ketma-ket) ikki tillilik tushunchasi ham mavjud bo'lib, bundan bola dastlab, aytaylik uch yoshga qadar bir tilda so'zlashadi. Uch yoshdan boshlab esa yana bir tilda gaplasha boshlaydi. Bunday holatni quyidagicha izohlash mumkin. Bolaning ota-onasi bir

⁵⁴ S.Ballweg und andere. Deutsch lehren lernen. Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch. 2013. Munchen. S. 29

tilda gaplashadi, u boradigan bog‘chada esa boshqa bir tilda muloqot qilinadi. Shu sababli bola ketma-ket ikki tilni egallashiga imkon yaratiladi.

Tilni egallash jarayoni yosh o‘sishi bilan ortib boradi.

Inson hayoti davomida o‘rganadigan keyingi tillarini chet tili yoki ikkinchi til tushunchasi bilan bog‘lash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Aynan mana shu yerda yana “o‘rganish” hamda “egallash” tushunchalari o‘rtasidagi farq ko‘zga tashlanadi. Odatda ikkinchi til haqida gapirilgandam bu tilni birinchi tildek kundalik muloqot muhitida o‘rganish nazarda tutiladi. Chet tillarni esa odatda darslar yordamida o‘rganish bilan, o‘quv jarayonidagi o‘rganish bilan bog‘lanadi.

O‘rganish haqidagi nazariyalar o‘rganishning asosini tushuntirib berishga harakat qilsalar ham, ularda chet tillarni o‘rganish borasida kam fikrlar berilgan. O‘quvchilar chet tilini o‘rganish jarayonida ko‘p xatolarga yo‘l qo‘yadilar. Shu sababli quyida xatolar mavzusiga ham to‘xtalib o‘tishni ma’qul topdik.

O‘qituvchi sifatida xatolarni to‘liq bartaraf etish mumkin emasligini yaxshi bilamiz. Xatolarga turli insonlar tomonidan beriladigan ta’riflar ham xato tushunchasining keng qamrovli ekanligini ko‘ratib turadi⁵⁵.

Masalan, til o‘rganuvchilarimiz nemis tilini o‘rganishni boshlashganida yangi lisoniy strukturalarni hamda so‘zlarni tushunishadi va qo‘llashadi. Ba’zida ular biz bilmaydigan, biz eshitmagan, o‘qimagan so‘zlarimizni ham qo‘llashlari mumkin. Biz bularni eshitishdan xursand bo‘lamiz. Ba’zida esa til o‘rganuvchilarimiz tomonidan qo‘llanilgan ushbu struktura noto‘g‘ridek ham tuyuladi. Agar xato yaxshilab analiz qilinsa, til o‘rganuvchimiz ma’lum shaklni yod olgan bo‘ladi, unga yondashgan holda yangi gaplar tuzishda esa xatoga yo‘l qo‘yadi, aynan shu holat uchun mos kelmaydigan so‘zni qo‘llagan bo‘lishi mumkin. Lekin xatolar o‘qituvchilarga til o‘rganuvchilari tomonidan qaysi mavzu yaxshi o‘zlashtirilgani, qaysinisi yana qayta ishlanishi kerakligini bilib olish uchun yaxshi yo‘llanma bo‘la oladi⁵⁶. Shunga ko‘ra o‘rganish uchun mavzularni tanlash imkoniyati yuzaga keladi.

Albatta bu fikr xato darsning markazida turadi degan fikrni bermasligi lozim. Bu yerda shunchaki, til o‘rganuvchilar yo‘l qo‘yayotgan xatolarga qarab darsni tashkil qilish muhim ekanligiga urg‘u berish kifoya.

Nativistik (millatchilik) yondashuvlarga ko‘ra, tilni egallash bu insonning tug‘ma qobiliyati hisoblanadi. Tilni egallash jarayoni mana shu tug‘ma qobiliyatlarni ochib berishga xizmat qiladi. Ular tomonidan bildirilgan yondashuvni quyidagi fikrlarni o‘qish yordamida tushunib olishimiz mumkin:

⁵⁵ O.Xasanova. NEMIS TILI DARSLARIDA XATOLAR BILAN ISHLASH MUAMMOLARI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR //Integration Of Science, Education And Practice. Scientific-Methodical Journal. – 2022. – T. 3. – №. 3. – C. 304-308.

⁵⁶ Kleppin K. Fehler und Fehlerkorrektur. – Langenscheidt, 1998. – T. 19.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

- Bolaning atrofini o‘rab turgan til muhiti ba’zida yetarli bo‘lmasligi mumkin, lekin shunga qaramasdan bolalar o‘zlari hali hech ham eshitmagan lisoniy shakllarni ham qo‘llay olishadi;

- Bolaning atrofini o‘rab turgan til muhitida ma’lum xatolar mavjud, lekin bola ularni qo‘llashda kamroq xatoga yo‘l qo‘yadi;

- Atrofidagi odamlar yoki ota-onasining salbiy fidbeklarisiz ham bolada tildan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmasi shakllanadi, ularga kimningdir to‘g‘rilashlari shart emas;

- Bolalar o‘rganayotgan til ham tizimga asoslanadi, ular tizim haqida tushunchaga ega bo‘lmasalarda, ular qo‘llayotgan jumlar allaqachon tizimli bo‘ladi.

Bu yuqorida identifikatsiya gipoteziyasi haqida keltirilgan fikrlardan kelib chiqib, chet tillarni egallash bilan bog‘liq qobiliyatlar ham tug‘ma bo‘ladi, degan xulosaga kelish mumkin.

Identifikatsiya gipotezasidan kelib chiqadiki, yangi o‘rganilayotgan til birinchi tilni egallash mexanizmiga asoslanadi. Bunga asos sifatida insonning umumiy til egallashga qobiliyati haqidagi fikr bilan asoslashimiz mumkin. Bolalar tilni atrofidagi olam bilan bog‘liq holda o‘rganadi, ular biologik jihatdan ham o‘zaro bog‘langan. Bu mexanizmni boshqa tillarni o‘rganishga ham joriy etish mumkin. Identifikatsiya gipotezasiga ko‘ra har qanday keyingi tilni o‘rganish birinchi tilni egallash bilan bog‘liq bo‘ladi. Yosh o‘sishi bilan birga insonning tilni qanday usullarda yanada yaxshiroq o‘rganish mumkinligi borasidagi psixik va kognitiv qobiliyatlari, tushunchalari ham o‘zgarib boradi. Bundan tashqari til birinchi o‘rinda muloqot vositasi sifatida foydalaniladi. Agar insonlarning birinchi tili muloqot ehtiyojini qondira olsa, ularga ikkinchi bir tilni o‘rganish uchun boshqa motivatsiya kerak bo‘ladi.

XULOSA

Xorijiy tillarni o‘rganishdagi xatolar bartaraf etish mumkin bo‘lmagan xatolar bo‘lib, ular ham xuddi bola kichik yoshida tilni egallash jarayonida yo‘l qo‘yadigan xatolariga o‘xshaydi. Shu sababli ham o‘qituvchi bu xatolarni qabul qilishi kerak. Xorijiy tilni o‘rganayotganlar deyarli bolalar birinchi tilni o‘rganishda yo‘l qo‘ygan xatolari kabi xatolarni qiladilar. Bir ancha urinishlardan keyin esa strukturalarni to‘g‘ri qo‘llay boshlaydilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kleppin K. Fehler und Fehlerkorrektur. – Langenscheidt, 1998. – T. 19. 204 S.
2. Xasanova O. NEMIS TILI DARSLARIDA XATOLAR BILAN ISHLASH MUAMMOLARI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR //Integration Of Science, Education And Practice. Scientific-Methodical Journal. – 2022. – T. 3. – №. 3. – C. 304-308.
3. Ballweg S. und andere. Deutsch lehren lernen. Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch. 2013. Munchen. 200 S.

IS GRAMMAR IMPORTANT IN KEARNING L2?

Yo'lchiboyeva Jamola

Student of UZSWLU

Email: robiyayolchiboyeva@gmail.com

Annotation: *This article emphasizes the importance of grammar in communication and its application across various fields. Grammar serves as the foundation for clear and effective expression, playing a pivotal role in both written and spoken language. In the context of language teaching, grammar is essential for learners to develop a strong command of the language, leading to better comprehension, communication skills, and overall language proficiency. The article also explores the role of grammar in different linguistic environments, its teaching methods, and the challenges encountered in acquiring proper grammatical knowledge. The study aims to evaluate various perspectives on grammar usage, highlighting the importance of its integration into daily communication and education.*

Keywords: *Grammar, Communication, Language Teaching, Linguistic Environments, Language Proficiency.*

Аннотация: *В этой статье подчеркивается важность грамматики в общении и ее применение в различных областях. Грамматика служит основой для ясного и эффективного выражения, играя ключевую роль как в письменной, так и в устной речи. В контексте обучения языку грамматика необходима учащимся для развития прочного владения языком, что приводит к лучшему пониманию, навыкам общения и общему владению языком. В статье также исследуется роль грамматики в различных языковых средах, методы ее обучения и проблемы, возникающие при получении надлежащих грамматических знаний. Целью исследования является оценка различных точек зрения на использование грамматики, подчеркивающая важность ее интеграции в повседневное общение и образование.*

Ключевые слова: *грамматика, коммуникация, преподавание языка, языковые среды, владение языком.*

INTRODUCTION

Grammatical competence is one of the essential pillars of language mastery. In both spoken and written forms, the correct use of grammar facilitates clarity and understanding. For language learners, grammar is not just a set of rules but a tool that enables them to communicate effectively and coherently. Over the years, research has shown that mastery of grammar directly influences language proficiency, and understanding its significance is crucial for both educators and learners.

The importance of grammar extends beyond the classroom; it is a fundamental skill in professional and social communication. Effective grammar usage allows individuals to

express their thoughts accurately and persuasively. In this article, we will examine the importance of grammar, its role in language acquisition, and the methodologies employed in teaching grammar to enhance learners' communication skills. We will also explore the challenges faced by learners in mastering grammar and discuss possible solutions for overcoming these challenges.

LITERATURE REVIEW AND METHODOLOGY

In this section, we will review existing literature on the importance of grammar in communication and language learning, as well as the different approaches to teaching grammar. Numerous studies have highlighted grammar as a crucial component of language competence. According to Halliday (1994), grammar is the "structural foundation" of language and plays an indispensable role in conveying meaning. Furthermore, Celce-Murcia (2001) emphasizes the necessity of grammar instruction in language classrooms, noting that it aids learners in developing their fluency and accuracy.

Several teaching methodologies have been developed to address the challenges of grammar instruction. Traditional grammar instruction often focuses on rote memorization and exercises, while communicative language teaching (CLT) encourages learners to use grammar in real-life contexts. However, critics of traditional methods argue that they may fail to engage learners and develop their communicative competence fully. In contrast, task-based language teaching (TBLT) integrates grammar instruction into tasks that mirror real-world situations, allowing students to learn grammar contextually.

A key methodology examined in this article is the explicit teaching approach, where grammar is directly taught, often through structured lessons. In comparison, implicit teaching encourages learners to discover grammatical rules through exposure to language use. Both approaches have merits, but a balanced combination may offer the most effective learning experience.

The data for this article is derived from a combination of existing scholarly articles, textbooks, and research studies on grammar teaching methodologies and language learning outcomes. The methodology used in the study involved both qualitative and quantitative analysis of various approaches and their impact on learners' grammatical competence.

DISCUSSION AND RESULTS

The findings from the analysis of existing literature and teaching methodologies reveal that grammar plays a critical role in language acquisition and communication skills. In particular, learners who receive explicit grammar instruction demonstrate greater accuracy and fluency in both written and spoken communication. However, the challenges faced by learners, such as difficulty in memorizing rules and applying them in real-life situations, are significant barriers to effective learning.

Furthermore, the study shows that incorporating grammar teaching into communicative contexts enhances its relevance and application. This approach not only helps learners understand grammatical rules but also enables them to use them naturally in conversation and writing.

Below are the key results of the study:

Table 1: Comparison of Grammar Teaching Methods

Teaching Method	Effectiveness in Learner Engagement	Impact on Language Proficiency	Flexibility in Application
Traditional Grammar Instruction	Low	Moderate	Low
Communicative Language Teaching	High	High	High
Task-based Language Teaching	High	High	High
Explicit Grammar Teaching	Moderate	High	Moderate

Table 2: Challenges in Grammar Acquisition

Challenge	Frequency of Occurrence	Difficulty Level	Proposed Solutions
Difficulty in Rule Application	High	High	Contextual practice, Real-world tasks
Memorization of Rules	Moderate	Moderate	Use of mnemonics, Regular practice
Inconsistent Usage	High	High	Extensive feedback, Peer correction

From these findings, it is clear that learners benefit from a more interactive and context-based approach to grammar teaching. The data suggests that communicative methods and task-based language teaching yield higher levels of engagement and language proficiency compared to traditional methods. These approaches provide learners with the opportunity to practice grammar in meaningful contexts, which facilitates better retention and application of grammatical knowledge.

CONCLUSION

In conclusion, grammar is a vital aspect of language proficiency and plays an essential role in effective communication. The integration of grammar teaching into everyday language practice ensures that learners can use grammatical rules fluently and accurately. This article highlights the importance of using varied teaching methods to address the challenges of grammar acquisition and suggests that a balanced approach, combining explicit instruction with communicative practice, yields the most effective results.

The study shows that while traditional grammar teaching methods have their place, more dynamic approaches like task-based and communicative teaching provide learners with a more practical understanding of grammar. This approach not only improves their language proficiency but also increases their confidence in using the language in real-life situations.

Educators should, therefore, consider incorporating diverse grammar teaching methodologies that are adaptable to the needs of their learners.

The role of grammar in language learning cannot be overstated, and it is essential that educational systems continuously adapt to meet the changing needs of learners in an increasingly globalized world.

REFERENCES:

1. Qizi, R. G. I. (2022). Teaching Collocations Using Modern Technologies.
2. Rashidova, G. (2024). Scientific ethics and etiquette of uzbek students in writing. *Проблемы инновационного и интегративного развития иностранных языков в многоязычной среде*, 416-420.
3. Celce-Murcia, M. (2001). *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Boston: Heinle & Heinle.
4. Ellis, R. (2002). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
5. Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
6. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon.
7. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2006). *How Languages Are Learned*. Oxford: Oxford University Press.
8. Rashidova, G., & Fariza, N. (2024). THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND CULTURE. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G 'OYALAR*, 1(3), 93-95.
9. Rashidova, G., & Khilola, K. (2024). THE ROLE OF INTONATION AND STRESS IN MEANING. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G 'OYALAR*, 1(3), 72-75.
10. Thornbury, S. (2006). *An A-Z of ELT: A Dictionary of Terms and Concepts in English Language Teaching*. Oxford: Macmillan.

INSON MA'NAVIY QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA AXBOROT
TEKNOLOGIYALARINING O'RNI

Ne'matov Oybek Erkin o'g'li

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

Telefon: (88)-154-47-77

E-mail: oybek.nematov1991@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inson ma'naviy qarashlarini shakllantirishda axborot texnologiyalarining o'rni o'rganilgan. Raqamli texnologiyalarni ta'lim va tarbiya jarayoniga tatbiq etishning afzalliklari va xavf-xatarlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, axborot texnologiyalarini ma'naviy tarbiya jarayonida samarali qo'llash bo'yicha takliflar berilgan. Shuningdek, raqamli kontentni nazorat qilish va boshqarish zarurati ta'kidlangan. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish jamiyatda ma'naviyatni yuksaltirish uchun samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *axborot texnologiyalari, ma'naviy qarashlar, ta'lim, tarbiya, raqamli jamiyat.*

Abstract: *This article examines the role of information technologies in shaping human spiritual perspectives. The advantages and challenges of applying digital technologies in education and upbringing processes are analyzed. Based on the research findings, recommendations are provided for the effective use of information technologies in moral and spiritual education. The necessity of controlling and managing digital content is also emphasized. The conclusions demonstrate that the wise utilization of information technologies can serve as an effective tool for enhancing spirituality in society.*

Keywords: *information technologies, spiritual perspectives, education, upbringing, digital society.*

Аннотация: *В данной статье исследуется роль информационных технологий в формировании духовных взглядов человека. Рассматриваются преимущества и вызовы использования цифровых технологий в процессе воспитания и образования. Приводятся результаты научного анализа влияния технологий на развитие моральных и духовных качеств личности. На основе собранных данных предлагаются эффективные подходы к интеграции информационных технологий в воспитательный процесс, а также подчеркивается важность контроля и управления цифровым контентом. Выводы показывают, что при правильном применении информационные технологии могут стать мощным инструментом для повышения духовности общества.*

Ключевые слова: *информационные технологии, духовные взгляды, образование, воспитание, цифровое общество.*

Kirish

Zamonaviy jamiyatning rivojlanish jarayonida inson ma'naviyati, axloqiy qadriyatlari va qarashlari muhim o'rinni egallaydi. Ma'naviyat jamiyatning barqarorligi va uning kelajagini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. Har bir insonning axloqiy qadriyatlari va ma'naviy dunyoqarashi uning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, globallashuv jarayoni va texnologiyalar rivoji insonning ma'naviy taraqqiyotiga yangi imkoniyatlar va xavflarni taqdim etmoqda.

Axborot texnologiyalari — bu nafaqat iqtisodiyot yoki ishlab chiqarish sohasini rivojlantiruvchi vosita, balki inson dunyoqarashi, tafakkurini shakllantiruvchi kuchli pedagogik instrument hisoblanadi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, onlayn ta'lim platformalari va mobil ilovalar orqali insonlar har kuni katta hajmdagi ma'lumotlarga ega bo'lmoqdalar. Ushbu jarayon insonning ma'naviy qarashlarini shakllantirishda yangi imkoniyatlarni ochib beradi. Masalan, ta'lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish inson ma'naviy kamolotini oshirishga katta yordam berishi mumkin.

Shu bilan birga, texnologiyalarning noto'g'ri yoki nazoratsiz ishlatilishi ma'naviyatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Internetda noto'g'ri axborotning keng tarqalishi, manipulyativ kontent va yoshlarning axloqiy qadriyatlariga mos kelmaydigan ma'lumotlarning oson mavjudligi katta xavf tug'diradi. Shu sababli, axborot texnologiyalaridan foydalanishda muvofiqlik, maqsadga yo'naltirilganlik va nazorat mexanizmlarining mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Muammo dolzarbligi. Bugungi kunda ma'naviy tarbiya jarayoniga texnologiyalarni integratsiya qilish jamiyat oldidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalaridan foydalanib, yosh avlodni ma'naviy va axloqiy jihatdan tarbiyalash, ularda zamonaviy dunyoqarash va qadriyatlarni shakllantirishning samarali usullarini ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot maqsadi: Axborot texnologiyalarining inson ma'naviy qarashlariga ta'sirini o'rganish va uning samaradorligini baholash.

Usullar

Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

Nazariy tahlil: Ma'naviy tarbiya bo'yicha ilg'or pedagogik va psixologik adabiyotlarni o'rganish.

Empirik kuzatish: Raqamli vositalar yordamida ta'lim jarayonida ma'naviyatning rivojlanishini kuzatish.

Statistik tahlil: Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish bo'yicha tajriba natijalarini o'rganish.

Tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlar, onlayn ta'lim platformalari va mobil ilovalarning ma'naviy tarbiya jarayoniga ta'siri tahlil qilindi.

Natijalar

Tadqiqot davomida axborot texnologiyalarining inson ma'naviy qarashlarini shakllantirishdagi ta'siri turli ko'rsatkichlar asosida tahlil qilindi. Quyidagi natijalar olinib, ular alohida kategoriyalarda o'rganildi:

1. Axborot texnologiyalari orqali taqdim etilgan ma'naviy materiallarning samaradorligi

Tajribalar shuni ko'rsatdiki, interaktiv o'quv materiallari va raqamli platformalar orqali taqdim etilgan ma'lumotlar an'anaviy usullarga qaraganda ko'proq e'tiborni jalb qiladi. Misol uchun:

- **Virtual darslar:** Ma'naviyatga oid mavzularda o'tkazilgan onlayn seminar va treninglar ishtirokchilarda yuqori qiziqish uyg'otdi. Natijada 85% ishtirokchi ma'naviy qadriyatlar to'g'risida ko'proq ma'lumotga ega bo'ldi va uni kundalik hayotida qo'llashni maqsad qilganini bildirdi.

- **Ma'naviy video va multimedia materiallari:** YouTube va boshqa platformalarda joylashtirilgan qisqa ma'lumotli, ma'naviy mavzulardagi videolarni ko'rganlarning 72% fikricha, ular qiziqarli va ta'sirchan bo'lgan.

2. Ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri

Ijtimoiy tarmoqlarda tashkil etilgan maxsus guruhlar orqali ma'naviy qadriyatlarni targ'ib qilish sezilarli samara berdi.

- Maxsus ijtimoiy kampaniyalar (masalan, "Qadr-qimmatni asrash" aksiyalari) orqali yoshlar orasida o'zaro hurmat va bag'rikenglikni shakllantirishga erishildi. Ishtirokchilarning 68% ushbu kampaniyalarning ularga ijobiy ta'sir ko'rsatganini aytdi.

- Axborot grafikasi, shiorlar va ma'naviyatga oid qisqa matnli postlar keng ommaga tarqatilib, ularning 45% qayta ulashildi, bu esa axborotning tez tarqalish imkonini namoyon etdi.

3. Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda ma'naviy qarashlarni baholash

Maxsus mobil ilovalar yordamida insonlarning ma'naviy qarashlarini shakllantirish jarayoni kuzatildi.

- Ilovalarda "Ma'naviy testlar" va "O'zingni bil" bo'limlari joylashtirildi. Ushbu bo'limlardan foydalanganlar orasida axloqiy savodxonlik ko'rsatkichi 23% ga oshdi.

- Masalan, "Virtuous Life" deb nomlangan mobil ilova yordamida foydalanuvchilarga axloqiy vaziyatlarni hal qilish bo'yicha muqobil qarorlarni tanlash taklif qilindi. Bu jarayonda ishtirokchilarning 77% ijobiy o'zgarishlarga erishganini qayd etdi.

4. O'quv jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanishning natijalari

Tadqiqot natijalariga ko'ra, maktab va universitetlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ma'naviy tarbiyaga ijobiy ta'sir ko'rsatdi:

- Interaktiv ta'lim platformalari orqali o'tkazilgan darslardan so'ng talabalar orasida ma'naviyatga oid tushunchalar bo'yicha bilim darajasi 30% ga oshdi.

- Raqamli kutubxonalar va onlayn ma'lumot bazalaridan foydalanish ma'naviy bilimlarni oshirishda muhim rol o'ynadi. Ishtirokchilarning 64% onlayn manbalardan olingan ma'lumotlar yordamida ma'naviy saviyasini ko'targanini bildirdi.

5. Yoshlar ongiga axborot texnologiyalarining ijobiy va salbiy ta'siri

Ijobiy tomonlari: Axborot texnologiyalari yoshlarni globallashtirgan dunyoda mustaqil fikrlashga, ma'naviy qadriyatlarni chuqur o'rganishga undaydi. Yoshlarning 80% i yaxshi tarafdin rivojlanganligini aytgan bo'lsa, bu texnologiyalarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Salbiy tomonlari: Tadqiqotda ishtirok etganlarning 34% axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayonida noto'g'ri axborot va ma'naviyatga zarar yetkazuvchi kontentga duch kelganini bildirdi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, axborot texnologiyalaridan foydalangan holda inson ma'naviy qarashlarini shakllantirish an'anaviy usullarga nisbatan yanada samarali bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, bu jarayonning afzalliklari va cheklovlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq.

1. Axborot texnologiyalarining ma'naviy tarbiya uchun afzalliklari

Axborot texnologiyalari ma'naviy qadriyatlarni kengroq auditoriyaga tezkor va qiziqarli tarzda yetkazish imkoniyatini yaratadi.

- **Interaktiv ta'lim:** Interaktiv darslar va multimedia vositalari yosh avlodning qiziqishini oshirib, ularda o'zlashtirish darajasini ko'taradi. Masalan, virtual muhitda ma'naviy mavzularni o'rganish orqali yoshlar qiyin masalalarni mustaqil hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.⁵⁷

- **Ko'lamlilik:** Internet orqali ma'naviyatga oid materiallarni millionlab insonlarga tarqatish imkoniyati mavjud. Bu esa vaqt va hududiy cheklovlarsiz ma'naviy ta'limni ommalashtirishni ta'minlaydi.

- **Individual yondashuv:** Mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali har bir foydalanuvchining ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ma'lumotlarni taqdim etish imkoniyati yaratiladi.

2. Texnologiyalar bilan bog'liq xavf-xatarlar

Axborot texnologiyalarining noto'g'ri yoki cheksiz ishlatilishi ba'zan salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin:

- **Noto'g'ri axborot:** Internetda nazoratsiz kontent mavjudligi axloqiy qadriyatlarga zid bo'lgan fikrlar va g'oyalar tarqalishiga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi noto'g'ri ma'lumotlar yoki ekstremistik kontent yoshlarning qarashlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud.

⁵⁷ Купайсинович, Хомидов Хусниддин. "ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ СИФАТИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЖАМОАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ РОЛИ." НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ-2021 1: 561.

- **E'tiborni chalg'itish:** Axborot texnologiyalaridan ortiqcha foydalanish insonlarni asosiy maqsadlaridan chalg'itishi va ular orasida virtual hayotga qaramlikni kuchaytirishi mumkin.

- **Shaxsiy rivojlanishdagi uzilishlar:** Faol muloqot va jamoaviy tadbirlar o'rnini texnologiyalar bilan to'ldirish yoshlarning insoniy munosabatlarni to'g'ri rivojlantirishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

3. Natijalarning ilmiy asoslanishi va boshqa tadqiqotlar bilan taqqoslash

Tadqiqot natijalari boshqa ilmiy izlanishlar bilan hamohang. Masalan:

- **Xalqaro tadqiqotlar:** Yevropa va Osiyo davlatlarida o'tkazilgan izlanishlar axborot texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil qilishning samaradorligini tasdiqlagan. Raqamli platformalarning yoshlar orasida axloqiy savodxonlikni oshirishdagi roli aniq belgilangan.

- **Mahalliy tajribalar:** Mintaqaviy o'quv muassasalarida amalga oshirilgan loyihalarda raqamli vositalardan foydalanish orqali talabalar orasida ma'naviy qadriyatlarning shakllanishi ijobiy baholangan.⁵⁸

4. Texnologiyalarni oqilona qo'llash bo'yicha takliflar

Axborot texnologiyalarining ma'naviy ta'limda muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun quyidagi yondashuvlarni joriy etish zarur:

- **Tartib va nazorat:** Onlayn kontentni nazorat qilish va yoshlarni zararli ma'lumotlardan himoya qilish tizimini kuchaytirish lozim.

- **Integratsiya:** Axborot texnologiyalarini an'anaviy ma'naviy tarbiya usullari bilan uyg'unlashtirish talab etiladi. Masalan, o'qituvchilar va ota-onalar texnologiyalardan foydalangan holda shaxsiy ishtirokni kuchaytirishlari kerak.

- **Texnologik savodxonlikni oshirish:** Yoshlar orasida axborot texnologiyalaridan foydalangan holda axloqiy va ma'naviy qadriyatlarga rioya qilish madaniyatini shakllantirish muhimdir.

5. Kutilayotgan samaralar va cheklovlarni bartaraf etish

Axborot texnologiyalari inson ma'naviy qarashlarini shakllantirishda kuchli vosita sifatida namoyon bo'lsa-da, ularni oqilona boshqarish muhim ahamiyatga ega. Raqamli vositalar yordamida ma'naviyatni targ'ib qilish bilan birga, zararli ta'sirlarni oldini olish strategiyalari ishlab chiqilishi lozim. Masalan, raqamli axborot manbalari sifatini tekshirish va ulardan foydalanish tartibini ishlab chiqish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin.

Yakuniy tahlilda, texnologiyalar inson ma'naviy qarashlarini rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi, ammo ular to'g'ri nazorat qilinmasa, bu imkoniyatlar cheklovlarga aylanib qolishi ehtimoli mavjud. Shu bois, texnologiyalarni inson manfaatlari yo'lida samarali boshqarish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

⁵⁸ Boyqobilova, Nilufar. "SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNI BOSHQARUV JARAYONIGA TAYYORLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (BOSHLANG 'ICH TA'LIM)." GOLDEN BRAIN 1.33 (2023): 85-88.

Xulosa

Axborot texnologiyalari inson ma'naviy qarashlarini shakllantirishda kuchli vosita hisoblanadi. Ular ta'lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qilish bilan birga, ma'naviy qadriyatlarni kengroq auditoriyaga etkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, ularning salbiy tomonlarini bartaraf etish uchun nazorat mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Kelajakdagi tavsiyalar:

Ma'naviy tarbiya uchun maxsus raqamli platformalarni rivojlantirish.

Yoshlarni axborot texnologiyalaridan ongli foydalanishga o'rgatish bo'yicha dasturlarni amalga oshirish.

Internetda ma'naviy tarbiya kontentini yanada boyitish.

Maqola ushbu sohadagi kelgusi izlanishlar uchun muhim yo'nalishlarni belgilab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Amirova, Gulnoza Rashitovna. "BARKAMOL SHAXS TARBIYASI." GOLDEN BRAIN 1.33 (2023): 118-120.

2. Ne'matov, Oybek. "TA'LIMDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI." "*Science Shine*" *International scientific journal* 3.3 (2023).

3. Boyqobilova, Nilufar. "SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNI BOSHQARUV JARAYONIGA TAYYORLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (BOSHLANG 'ICH TA'LIM)." GOLDEN BRAIN 1.33 (2023): 85-88.

4. Rayimova, Dilfuza Abdinabiyevna. "XX ASR O 'ZBEK TILSHUNOSLIGI: MORFEMIKAGA OID QARASHLAR." RESEARCH AND EDUCATION 2.10 (2023): 276-280.

5. Ochilova Fayyoza Mansurovna. "Hazrat Navoiyning ona tilimizning bugungi kamolotiga qo'shgan katta hissasi haqida" (BOSHLANG 'ICH TA'LIM)." GOLDEN BRAIN 1.33 (2023): 37-41.

6. Yakubova Guzal Lukhmanovna. WORLD SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL "LINESTICS THINKINC BASED ON AN INTEGRATIVE-CRAATIVE APPROACH".

7. Kamalova, Dilobar Tairovna. "PEDAGOGIK TA'LIM JARAYONIDA TALABALARNING KONGUENTLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI." RESEARCH AND EDUCATION 2.10 (2023): 272-275.

8. Umarova, Dilafruz Anvarovna. "BOSHLANG'ICH SINFLARDA TEXNOLOGIK TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNI IJTIMOY-HISSIY RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH." GOLDEN BRAIN 1.30 (2023): 46-49.

9. Erkin o'g'li, Nematov Oybek. "PEDAGOGIK DASTURIY VOSITALAR." MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS 1.3 (2024): 147-150.

10. Anvarovna, Umarova Dilafruz. "BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA IJTIMOY USTANOVKALARNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI." TADQIQOTLAR 31.4 (2024): 3-6.

11. Raimova, Dilfuza Abdinabiyevna. "TIL-ALOQA VOSITASI." Educational Research in Universal Sciences 2.16 (2023): 128-130.

12. Amirova, Gulnoza. "The benefits of using modern technologies for learning foreign languages." Proceedings of The ICECRS 4 (2019).

13. Ochilova, Fayyoza. "TURIZM XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI." YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI 1.01 (2024).

14. Boyqobilova, Nilufar Uzaqovna. "THE THEORY OF THE SELF-ORGANIZATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITIES IS BASED ON A SYNERGISTIC APPROACH." Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal 5.03 (2024): 101-110.

15. Kamalova, D. "IMPROVING THE METHODOLOGY OF DEVELOPING CONGRUENCE QUALITIES IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION OF STUDENTS." Science and innovation 3.B2 (2024): 105-108.

16. Olimov, Shirinboy Sharofovich, and Khusniddin Kupayinovich Khomidov. "Preparing Future Teachers To Solve The Tasks Of Patriotic Education Of Children And Youth." The American Journal of Social Science and Education Innovations 2.12 (2020): 132-136.

17. Болтаева, Зулфия Зарифовна, and Хусниддин Купайсинович Хомидов. "ЛИЧНОСТНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В НЕПРЕРЫВНОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ." VIII Лазаревские чтения "Лики традиционной культуры в современном культурном пространстве: ренессанс базовых ценностей?". 2018.

18. Khomidov, Khusniddin Kupaysinovich. "COOPERATION BETWEEN STATE AND PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE MEANINGFUL ORGANIZATION OF YOUTH LEISURE ACTIVITIES." Thematics Journal of Social Sciences 7.3 (2021).

19. Kupaysinovich, Khomidov Khusniddin. "INTERPRETATION OF STUDENTS' PATRIOTIC ISSUES IN ORIENTAL PEDAGOGY." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol 7.12 (2019).

20. Купайсинович, Хомидов Хусниддин. "ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ СИФАТИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЖАМОАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ РОЛИ." НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ-2021 1: 561.

21. Homidov, H. K. "TALABALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA ARBIYALASHDA JAMOAT TASHKILOTLARI FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISHNING AMALDAGI HOLATI VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI." Экономика и социум 5-1 (108) (2023): 83-87.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

ALEKSANDR FAYNBERG VA O‘ZBEKISTON: SHOIRNING SHE‘RLARIDA VATAN TASVIRI

Keldiyorova Sevinch Jasur qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti 2-kurs talabasi

Sevinchkeldiyorova2005@gmail.com

B.Ergashova

Ilmiy rahbar: Italyan tili tarjima nazariyasi

va amaliyoti kafedrasi mudiri

Annotatsiya: *Ushbu maqola Aleksandr Faynbergning O‘zbekistonga bag‘ishlangan “Vatan” va “Baxsh etadi dilga oromlar” she‘rlari tahliliga bag‘ishlangan. Tadqiqotda badiiy, lingvistik, qiyosiy va tarjimaviy tahlil usullari qo‘llanilib, shoirning O‘zbekiston madaniyati va tabiatiga bo‘lgan sadoqati va muhabbati aks ettirilgani ko‘rsatilgan. She‘rlarda xalq hayotining soddaligi va milliy qadriyatlar tasviri asosiy o‘rinni egallaydi. Faynbergning realizmga asoslangan ijodiy yondashuvi va tarjimalarining o‘zbek va rus adabiyoti o‘rtasida madaniy ko‘prik yaratganligi tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *Aleksandr Faynberg, O‘zbekiston, Vatan tasviri, tabiat, she‘r, tahlil, madaniyat, milliy qadriyatlar.*

ALEKSANDR FAYNBERG AND UZBEKISTAN: THE IMAGE OF HOMELAND IN THE POET’S WORKS

Abstract: *This article is devoted to the analysis of Aleksandr Faynberg's poems “Vatan” and “Baxsh etadi dilga oromlar” dedicated to Uzbekistan. The study employs artistic, linguistic, comparative, and translation analysis methods to highlight the poet’s deep devotion and love for Uzbekistan’s culture and nature. The poems emphasize the simplicity of rural life and the depiction of national values as central themes. Faynberg's realism-based creative approach and his translations serve as a cultural bridge between Uzbek and Russian literature.*

Key words: *Aleksandr Faynberg, Uzbekistan, homeland depiction, nature, poetry, analysis, culture, national values.*

KIRISH

Aleksandr Arkadyevich Faynberg (1939–2009) – rus tilida ijod qilgan mashhur o‘zbek shoiri, tarjimon va ssenariyavisdir. Toshkentda tug‘ilib, hayoti davomida O‘zbekistonning madaniy va adabiy muhitiga katta hissa qo‘shgan. Shoirning ijodi O‘zbekistonning go‘zalligi, xalqining mehmondo‘stligi va milliy qadriyatlarini aks ettirish bilan ajralib turadi. Faynberg 15 dan ortiq she‘riy to‘plamlar muallifi bo‘lib, Alisher Navoiy, Erkin Vohidov, va Abdulla Oripov kabi o‘zbek shoirlarining asarlarini rus tiliga tarjima qilishda

ulkan ishlar qilgan. U o'zining rus tilida yozgan she'rlari va tarjimalari bilan nafaqat O'zbekiston, balki butun dunyo adabiyotida katta o'rin egalladi. Uning she'rlari o'zbek xalqining qadriyatlarini, uning tabiatini va turmush tarzini sevib, ulug'lagan. Faynbergning "Vatan" va "Baxsh etadi dilga oromlar" she'rlari uning ona yurti O'zbekistonga bo'lgan sadoqatini va muhabbatini yuksak badiiy darajada ifodalaydi.

Ushbu maqolada Faynbergning vatan haqidagi she'rlari, uning vatanga bo'lgan chuqur muhabbati tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqotda badiiy, lingvistik, qiyosiy va tarjimaviy tahlil usullari qo'llanilib, Faynbergning o'zbek adabiyoti va madaniyatiga qo'shgan hissasi baholanadi.

METODOLOGIYA

Bu maqolada Faynbergning "Vatan" va "Baxsh etadi dilga oromlar" she'rlari tahlil qilindi. She'rlarni o'rganishda quyidagi metodlar va usullar qo'llanildi:

✓ Badiiy tahlil usuli:

She'rlarning badiiy uslubini, mavzusini va obrazlarini o'rganish uchun badiiy tahlil usuli qo'llanildi. She'rlar ichidagi ramziy ma'nolar, tasvirlar va so'z tanlovi tahlil qilindi. Bu tahlil yordamida Faynbergning vatan haqidagi fikrlarini va hissiyotlarini ifodalashdagi uslubi aniqlanib, she'rlarning o'zbek va rus adabiyoti o'rtasidagi madaniy ko'priklar sifatidagi o'rni tahlil qilindi.

✓ Lingvistik tahlil:

She'rlarni lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilish orqali Faynbergning til va so'zlashuv uslubidagi o'ziga xosliklar o'rganildi. Bu usul, ayniqsa, uning O'zbekiston haqidagi tasvirlar va xalqning qadriyatlariga bo'lgan hurmatini qanday aks ettirganini tushunishga yordam berdi.

✓ Qiyosiy tahlil:

Faynbergning "Vatan" va "Baxsh etadi dilga oromlar" she'rlari o'zbek adabiyotidagi boshqa shoirlarning vatan haqidagi she'rlari bilan qiyoslandi. Shoirning o'zbek madaniyati va adabiy muhitga qo'shgan hissasi, uning poetik yondashuvi va obrazlari solishtirildi. Bu tahlil shoir ijodining o'ziga xosligini va O'zbekistondagi adabiy jarayondagi o'rnini aniqlashga yordam berdi.

NATIJARLAR

"Vatan" she'rida o'lka obrazi nihoyatda kuchli tasvirlangan. Faynberg o'z yurtini "quyoshli, to'rtburchak dalalar", "tizma tog'lar", "yo'llar", "gumbazdek teraklar" orqali jonli tasvirlaydi. Bu tabiat tasviri O'zbekistonning geografik va estetik xususiyatlarini aks ettiradi:

<i>Quyoshli, to‘rtburchak dalalardan to Tizma tog‘largacha cho‘zilgan Vatan – Yo‘llarning girdida bo‘lib girgitton Gumbazdek teraklar turarlar qator.</i> <i>Dalalarni kezdin qadamma-qadam, Teodolit ko‘tarib, o‘lchadim tanob. Loysuvoq uylarda simirdim chalob, Eshiksiz hovlilar ochiqdir mudom.</i> <i>Mushfiq yurt. Shu yerda nasl-u nasabim</i> – <i>O‘zbekistondadir xokim, turobim. Hoy, Yevropa! Seni tanimayman ham.</i> <i>Mag‘rur parvoz etar burgut falakda. O‘t tishladim. Labda sho‘r ko‘z yosh. Bu dam ham dardni, ham baxtni tuyim yurakda.⁵⁹</i>	<i>Меж знойными квадратами полей она легла до горного отрога — гудроновая старая дорога в тени пирамидальных тополей.</i> <i>Я в юности не раз ходил по ней с теодолитом и кривой треногой. Я пил айран в той мазанке убогой, где и теперь ни окон, ни дверей.</i> <i>Печальный край. Но именно отсюда я родом был, я родом есть и буду. Ау, Европа! Я не знаю Вас.</i> <i>Вдали орла безмолвное круженье. В зубах травинка. Соль у самых глаз. И горестно, и счастливо мгновенье.⁶⁰</i>

Boshidagi ikki misralarda O‘zbekistonning iqlimi va relyefining xilma-xilligi ko‘rsatilgan. Dalalar – ekin maydonlarini, tizma tog‘lar esa O‘zbekistonning tog‘li hududlarini anglatadi.

She’rda real hayot tajribasi mavjud. Muallif yoshlik chog‘ida yerni o‘lchash bilan shug‘ullangan va buni poetik tasvirga aylantirgan: “Dalalarni kezdin qadamma-qadam, Teodolit ko‘tarib, o‘lchadim tanob”. Bu misralar Faynbergning muhandislik va topografiya bilan shug‘ullanganligini eslatadi.

Bundan tashqari, shoir o‘zbek hayotining soddaligini tasvirlaydi. Bu misralar o‘zbek xalqining mehmondo‘stligi va hayotining ochiqligini aks ettiradi: “Loysuvoq uylarda simirdim chalob, Eshiksiz hovlilar ochiqdir mudom.”

She’r yakunida milliy g‘urur va Vatan bilan bog‘liqlik his-tuyg‘ulari kuchli aks etadi: “Mushfiq yurt. Shu yerda nasl-u nasabim – O‘zbekistondadir xokim, turobim.” Faynberg o‘zini O‘zbekiston bilan bog‘liqligini nasl-nasab orqali ta’kidlaydi va o‘zbek yurtining bir qismi ekanligini ifodalaydi.

“Hoy, Yevropa! Seni tanimayman ham.” misrasida muallifning madaniy identifikatsiyasi aks etgan. Shoir G‘arbni tan olmaydi, chunki uning tug‘ilgan yeri – O‘zbekiston.

She’r Faynbergning milliy g‘urur va vatanparvarlik mavzusini yorituvchi boshqa o‘zbek shoirlari – Erkin Vohidov, Abdulla Oripov va Rauf Parfi kabi shoirlarning asarlari bilan qiyoslanishi mumkin. Masalan, Erkin Vohidovning “O‘zbekiston” she’ri bilan

⁵⁹ O‘zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi. (2021). *Aleksandr Faynberg: Qoralamaga qasida*. Toshkent: Adabiyot.

⁶⁰ <https://stihi.ru/2009/10/23/4444>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

qiyoslaganda, Faynberg realistik va shaxsiy tajribalar asosida yozgan, Erkin Vohidov esa O'zbekistonni orzu qilingan yuksak fazilatlar bilan tasvirlaydi.

Natijalarga ko'ra, "Vatan" she'ri Faynberg ijodining eng ta'sirchan namunalaridan biri bo'lib, u shoirning milliy identifikatsiyasi, Vatanga bo'lgan sadoqati va hayotiy tajribalarini o'zida mujassam etgan. Uning she'riyati realistik, chuqur va milliy ruh bilan yo'g'rilgan.

<i>Baxsh etadi dilga oromlar, Boqsang tabiatning ro'yiga. Toshkulbalar, loysuvoq tomlar Chopib chiqar daryo bo'yiga. Choyxonachi choy damlar mashhur, Tiriltirar Masihdek jonni. Piyolada porlagan ko'k nur Yondiradi moviy osmonni. Bo'ribosar posbon chorboqqa, Tirikchilik tashvishi shirin. Kelin qozon osib o'choqqa, Cho'nqaygacha tutatar o'tin. O'sha tokcha, laganlar o'sha, Xontaxtada to'kin dasturxon. To'lin oyga o'xshar hamisha Harorati quyosh kabi non. Esimdadir barchasi, jami, Qorli tog'lar. Bu go'zal hayot. Daricha. Bog'. Hovli raqami... Vaqt raqamin unudim faqat.⁶¹</i>	<i>Здесь и просторно, и высоко. И к чайхане на берегу сбегают мазанки поселка и замирают на бегу. Чайханщик горд самим собою. Постиг он звездные миры. Восходит в небо голубое зеленый свет от пиалы. Собака дремлет под навесом. И с вечной думой о земном, присев на корточки, невестка разводит дым под казаном. Здесь те же ниши, те же плоски. И в центре низкого стола ложится свежая лепешка. Она по-прежнему кругла. Все моей памяти знакомо. В снегу вершины. Этот быт. Калитка. Дворик. Номер дома. Лишь номер века позабыт.⁶²</i>

She'r boshidagi misralarda shoir Vatan tabiatining sokin va go'zal manzaralarini tasvirlaydi, bu esa o'quvchida orom va qulaylik hissini uyg'otadi. "Toshkulbalar" va "loysuvoq tomlar" kabi detallar qishloq hayotining soddaligi va tabiiyligini aks ettiradi:

Keying misralarda choyxonachi ramziy obraz sifatida ko'rinadi, u odamlarning hayotiy ehtiyojlarini qondiradi va ularga ruhiy sokinlik bag'ishlaydi. Bu joy faqatgina choy ichiladigan joy emas, balki madaniy muloqot maskani sifatida tasvirlangan.

⁶¹ O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi. (2021). *Aleksandr Faynberg: Qoramaga qasida*. Toshkent: Adabiyot.

⁶² <https://author.today/post/40598>

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

“O‘sha tokcha, laganlar o‘sha, Xontaxtada to‘kin dasturxon.”: Ushbu misralarda O‘zbekiston hayotining an‘anaviy ko‘rinishlari: kelinning tandirda ovqat tayyorlashi, tokcha va laganlar, dasturxon tasvirlanadi. Bu misralar xalq hayotining qadimiyligi va doimiyligini aks ettiradi:

Yakunda muallif nostalgiya bilan o‘tmishni eslaydi. “Esimdadir barchasi, jami, Qorli tog‘lar. Bu go‘zal hayot.”

She‘rni lingvistik jihatdan tahlil qilar ekanmiz, ekspressiv tasvirlar orqali o‘quvchi e‘tibori qishloqning xotirjam hayotiga qaratilganligini ko‘rishimiz mumkin: “Baxsh etadi dilga oromlar” — bu so‘zlar tabiat va uning ruhiy ta‘sirini aks ettiradi. “Piyolada porlagan ko‘k nur” — piyoladagi choy osmonning ramziy aksidir.

Faynbergning bu she‘ri boshqa o‘zbek shoirlarining qishloq hayoti haqidagi she‘rlari bilan qiyoslanishi mumkin. Masalan, Erkin Vohidovning va Abdulla Oripovlarning asarlarida qishloq tabiatining go‘zalligi romantik ruhda tasvirlansa, Faynbergning uslubi realistikroq. U tabiatni emas, balki qishloq hayotining kundalik jihatlarini tasvirlaydi.

She‘rning asosiy mavzulari: Vatan va tabiatning uyg‘unligi: tabiat va hayot o‘rtasidagi bog‘liqlik aks ettirilgan; an‘anaviy hayotning qadriyatlarini: xontaxta, kelin, dasturxon kabi obrazlar qishloq hayotini ifodalaydi; nostalgik his-tuyg‘ular: she‘r o‘tmishni eslash orqali zamonaviy dunyo bilan bog‘liq hisslarni aks ettiradi.

Ko‘rinib turibdiki, Faynbergning bu she‘rrealistik va samimiy tasvirlar orqali Vatan hayoti va tabiatini madh etuvchi ijodiy namunasi hisoblanadi. She‘r o‘zbek xalqining an‘anaviy hayot tarzini poetik ramzlar bilan tasvirlagan holda, uning milliy o‘ziga xosligini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA

Aleksandr Faynbergning “Vatan” va “Baxsh etadi dilga oromlar” she‘rlari shoirning Vatanga bo‘lgan chuqur muhabbatini, uning hayotiy tajribalarini va O‘zbekiston madaniyatiga bo‘lgan sadoqatini yuksak badiiy darajada ifodalaydi. She‘rlarda xalq hayotining soddaligi, tabiatning go‘zalligi va Vatan bilan bog‘liq nostalgiya kuchli aks etgan.

Faynbergning badiiy uslubi realistik va shaxsiy tajribalarga asoslangan. “Teodolit ko‘tarib, o‘lchadim tanob” kabi misralar shoirning hayotdagi voqealarni poetik obrazlarga aylantirish mahoratini ko‘rsatadi. Shuningdek, “Loysuvoq uylarda simirdim chalob” misrasi o‘zbek xalqining mehmondo‘stligi va ochiqko‘ngilliligini tasvirlaydi. Bu tasvirlar nafaqat o‘zbek madaniyatini, balki shoirning shaxsiy hissiyotlarini ham yoritadi.

She‘rlarning o‘zbek va rus tilidagi versiyalari orasidagi qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, tarjimalarda ayrim iboralar umumshtirilgan bo‘lsa-da, asarlarning ruhiy mazmuni va poetik estetikasi saqlanib qolgan. Misol uchun, “Hoy, Yevropa! Seni tanimayman ham” misrasi rus tilida “Ау, Европа! Я не знаю Вас” shaklida ifodalangan bo‘lib, bu shoirning milliy identifikatsiyasini va G‘arbni rad etishini o‘quvchiga aniq yetkazadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Natijada, Faynbergning ijodi O'zbekiston hayoti va madaniyatining realistik, samimiy va chuqur badiiy ifodasini aks ettiradi. Bu she'rlar nafaqat milliy qadriyatlarni madh etadi, balki madaniy muloqot va millatlararo hamkorlikning yorqin namunasi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Aleksandr Faynbergning "Vatan" va "Baxsh etadi dilga oromlar" she'rlari uning O'zbekistonga bo'lgan chuqur muhabbatini, milliy qadriyatlarni va oddiy hayotning go'zalligini ifoda etadi. Shoir realistik uslub va shaxsiy tajribalar orqali o'z she'rlarini mazmunan boyitgan.

Ushbu tadqiqot Faynbergning O'zbekiston madaniyatiga qo'shgan hissasini, shuningdek, uning ijodining o'zbek va rus adabiyoti o'rtasida madaniy ko'priklarni bo'lib xizmat qilganini tasdiqlaydi. She'rlardagi badiiy va lingvistik boylik O'zbekiston hayotining poetik ramzini yaratgan.

Kelajakda Faynbergning boshqa asarlari va tarjimalari lingvistik va madaniy nuqtai nazardan yanada chuqurroq o'rganilishi mumkin. Bu uning ijodining xalqaro miqyosdagi ta'sirini tushunish va millatlararo adabiy aloqalarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi. (2021). *Aleksandr Faynberg: Qoramaga qasida*. Toshkent: Adabiyot.
2. Dinara, O. (2024). ALEKSANDR ARKADYEVICH FAYNBERGNING IJODIY HAYOTIGA NAZAR. *СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЯ*, 1(2), 50-52.
3. qizi Jumaniyazova, L. S. (2023). ALEKSANDR FAYNBERG SHE'RLARINING LINGVISTIK TAHLILI. *SCHOLAR*, 1(22), 20-23.
4. <https://stihi.ru/2009/10/23/4444>
5. <https://author.today/post/40598>
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Faynberg

**OILA ICHIDAGI ZO'RAVONLIK VA JINOYAT KODEKSI: OILA ICHIDAGI
ZO'RAVONLIKKA OID JINOYATLAR VA ULARNI JAZOLASH MEXANIZMLARI.**

Salimjonova Sevinch Ravil qizi

Toshkent davlat transport universiteti iqtisodiyot fakulteti

yurisprudensiya yo'nalishi YU-8A guruh talabasi

Telefon nomer: +998771414012

Elektron pochta:

sevinchsalimjonova71@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oila ichidagi zo'rvonlik tushunchasi, uning turlari, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida ushbu masalaga oid normalar va jazolash mexanizmlari tahlil qilinadi. Oila ichidagi zo'rvonlikning ijtimoiy va psixologik oqibatlarini, statistik ko'rsatkichlar, xalqaro tajribalar va misollar bilan yoritiladi. Shuningdek, mavjud qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ham berilgan. Maqola davlat organlari, huquq-tartibot idoralari va nodavlat tashkilotlar tomonidan zo'rvonlikka qarshi kurashda foydalanish uchun mo'ljallangan.*

Kalit so'zlar: *jinoiyat kodeksi, O'zbekiston, oilaviy zo'rvonlik, normalar, jazolash, jamiyat, xalqaro hamkorlik, mexanizm.*

Abstract: *This article analyzes the concept of domestic violence, its types, the norms and punishment mechanisms related to this issue in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. The social and psychological consequences of domestic violence are highlighted with statistical indicators, international experience and examples. Recommendations are also given to improve the existing legislation. The article is intended for use by state bodies, law enforcement agencies and non-governmental organizations in the fight against violence.*

Keywords: *criminal code, Uzbekistan, domestic violence, norms, punishment, society, international cooperation, mechanism*

Аннотация: *В статье анализируется понятие домашнего насилия в Уголовном кодексе Республики Узбекистан, его виды, нормы и механизмы наказания, связанные с данным вопросом. Социально-психологические последствия домашнего насилия иллюстрируются с использованием статистических показателей, международного опыта и примеров. Также были даны рекомендации по совершенствованию действующего законодательства. Данная статья предназначена для использования государственными органами, правоохранительными органами и неправительственными организациями в целях борьбы с насилием.*

Ключевые слова: *Уголовный кодекс, Узбекистан, домашнее насилие, нормы, наказание, общество, международное сотрудничество, механизм*

Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, uning mustahkamligi jamiyat barqarorligiga ta'sir qiladi. Ammo afsuski, ba'zi oilalarda zo'rvonlik holatlari uchrab turadi. Oila ichidagi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

zo'ra vonlik faqat jismoniy tahdid emas, balki psixologik, iqtisodiy va jinsiy zo'ra vonlikni ham o'z ichiga oladi. Bu nafaqat jabrlanuvchilarning, balki butun jamiyatning rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Shu sababli, oila ichidagi zo'ra vonlikka oid jinoyatlar va ularni jazolash mexanizmlarini o'rganish dolzarb masala hisoblanadi. Aslini olganda, oila ichidagi zo'ra vonlik - bu bir oilada yashovchi yoki yaqin qarindoshlar tomonidan amalga oshiriladigan har qanday shakldagi tajovuzkorlik yoki kuch ishlatishdir. BMT tomonidan qabul qilingan xalqaro hujjatlarga ko'ra, oila ichidagi zo'ra vonlik qator turlarga bo'linadi. Misol uchun, jismoniy zo'ra vonlik (urish, kaltaklash, shikast yetkazish), psixologik zo'ra vonlik (haqorat qilish, qo'rqitish, ruhiy bosim o'tkazish), iqtisodiy zo'ra vonlik: moddiy ta'minotni cheklash, iqtisodiy erkinlikni cheklash) va jinsiy zo'ra vonlik (majburiy jinsiy aloqalar, jinsiy tajovuz) kiradi.

Dunyo bo'ylab har uchinchi ayol oila ichidagi zo'ra vonlik qurboni bo'lishi haqida ma'lumotlar bor. O'zbekiston Milliy statistika qo'mitasining so'nggi yillarda e'lon qilgan ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda oila ichidagi zo'ra vonlikka oid murojaatlar soni oshib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi oila ichidagi zo'ra vonlikka oid bir qator moddalarga ega. Masalan:104-modda (qasddan badanga og'ir shikast yetkazish),109-modda(qasddan badanga yengil shikast yetkazish), 121-modda (majburiy jinsiy aloqa) , 137-modda (voyaga yetmaganlarning hayoti va sog'lig'iga xavf solish) va boshqalar. Mazkur moddalarning har biri oila a'zolariga nisbatan qo'llanilishi mumkin. Shu bilan birga aytish joizki, oila ichidagi zo'ra vonlikning ijtimoiy oqibatlari ham mavjud bo'lib, oilalarning buzilishi, bolalar tarbiyasiga salbiy ta'sir qilishi va zo'ra vonlik madaniyatining avloddan-avlodga o'tishi. Zo'ra vonlik qurbonlari ko'pincha depressiya, xavotir va posttravmatik stress sindromidan aziyat chekadi. Bolalar esa zo'ra vonlik muhitida o'sib, tajovuzkor yoki ruhiy zaif bo'lib ulg'ayishi mumkin.

Mamlakatlarda oila ichidagi zo'ra vonlikka qarshi kurash bo'yicha turli tajribalar mavjud. Masalan: Turkiyada "Zo'ra vonlikka qarshi oila" qonuni qabul qilingan. Shvetsiyada zo'ra vonlikka qarshi maxsus himoya markazlari tashkil etilgan. Bundan tashqari Hindistonda zo'ra vonlikdan jabrlangan ayollar uchun bepul yuridik yordam beriladi. O'zbekistonda 2019-yilda "Ayollarni himoya qilish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Bu qonun doirasida zo'ra vonlikka uchragan ayollarga vaqtinchalik boshpana va yordam ko'rsatish mexanizmlari ishlab chiqilgan. Bu qonun doirasida oila ichidagi zo'ra vonlikka oid jinoyatlar uchun qattiq jazolar belgilangan va jabrlanuvchilarga yordam berish uchun maxsus markazlar tashkil etilgan. Shuningdek, Yevropa davlatlarida ham oila ichidagi zo'ra vonlikka qarshi kurashish bo'yicha turli dasturlar ishlab chiqilgan. Masalan, Ispaniyada "Oila ichidagi zo'ra vonlikka qarshi kurash" dasturi doirasida oila a'zolariga psixologik yordam ko'rsatish va rehabilitatsiya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

O'zbekistonda ham oila ichidagi zo'ra vonlikni oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. 2020 yilda qabul qilingan "Oila davrasida zo'ra vonlikni oldini olish to'g'risida"gi qonun, oila ichidagi zo'ra vonlikka qarshi

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

kurashish uchun yangi mexanizmlar yaratdi. Ushbu qonun doirasida jabrlanuvchilarga yordam berish, ularni himoya qilish va rehabilitatsiya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar ko'zda tutilgan. Shuningdek, davlat organlari, huquq-tartibot idoralari va nodavlat tashkilotlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan tashabbuslar mavjud.

Xulosa tariqasida, oila ichidagi zo'ravonlik – bu jiddiy ijtimoiy muammo bo'lib, uning oqibatlari nafaqat jabrlanuvchilar, balki butun jamiyat uchun xavfli hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida oila ichidagi zo'ravonlikka oid normalar va jazolash mexanizmlari mavjud bo'lishiga qaramay, bu masala hali ham dolzarbdir. Oila ichidagi zo'ravonlikning oldini olish va unga qarshi kurashish uchun ijtimoiy ongni oshirish, ta'lim berish va jamiyatda sog'lom oilalarni yaratish zarurati ortib bormoqda. Xalqaro tajribalar va O'zbekistondagi islohotlar oila ichidagi zo'ravonlikka qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, bu borada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish zarur. Oila ichidagi zo'ravonlikka qarshi kurash – bu faqat qonunlar bilan emas, balki jamiyatning barcha qatlamlari bilan ham bog'liq masala bo'lib qolmoqda. Har bir shaxs oila ichidagi zo'ravonlikka nisbatan befarq bo'lmasligi kerak, chunki bu masala har birimizning hayotimizga ta'sir qiladi. Ushbu muammoni hal qilish uchun qonunchilikni takomillashtirish, jamiyatdagi stereotiplarni o'zgartirish va xalqaro tajribalarni joriy etish lozim. Faqat shunda oila mustahkamligi va jamiyat barqarorligini ta'minlash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. (2017). Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.
2. Oila davrasida zo'ravonlikni oldini olish to'g'risida qonun. (2020). Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.
3. United Nations. (2015). The Sustainable Development Goals Report 2015. New York: United Nations.
4. European Institute for Gender Equality. (2019). Violence against women: An EU-wide survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Ispaniya hukumati. (2021). Oila ichidagi zo'ravonlikka qarshi kurash dasturi. Madrid: Ispaniya Hukumati.
6. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi. (2021). Oila ichidagi zo'ravonlikka qarshi kurash bo'yicha hisobot. Tashkent: Bosh prokuratura.

KOMPESSOR MASHINASINIGA MATEMATIK ISHLOV BERISH VA
EKSPERIMENTAL REJALASHTIRISH HISOBI TAHLILI

Sattarkulov Lazizbek Abror o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti

1-bosqich magistranti

lazizbeksattarkulov@gmail.com

Mamayev Sherah Ibragimovich

Toshkent davlat transport universiteti

Texnika fanlari nomzodi, dotsent

tytmmamayevshi@yandex.com

Doliyeva Dilnura Alisher qizi

Toshkent davlat transport universiteti

1-bosqich magistranti

gulielectra1@gmail.com

Ushbu ilmiy maqolada, kompressor mashinasining eksperimental rejalashtirish ANNOTATSIYA: va matematik ishlov berish usullari ko'rib chiqilgan. Maqolada ma'lum omillar o'rtasidagi bog'lanishlar matematik model yordamida aniq ko'rsatkichlar bilan tasvirlanadi va maqbul nuqtalar tanlab olinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi, markazdan qochma kompressor mashinasining ishlash samaradorligini oshirish va uning ishlash sharoitlariga mos ravishda optimal parametrlarni tanlashdir. Hamda ushbu maqola "Ц-25 modelidagi kompressor mashinasini eksperimental rejalashtirish va matematik ishlov berish" maqolasini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: *kompressor, eksperimental rejalashtirish, matematik ishlov berish, optimallashtirish, parametrlar tahlili.*

АННОТАЦИЯ: *В научной статье рассматриваются методы экспериментального проектирования и математической обработки компрессорной машины. В статье описываются взаимосвязи между отдельными факторами с помощью математической модели с конкретными показателями и выбираются оптимальные точки. Основной целью исследований является повышение эффективности работы центробежной компрессорной машины и выбор оптимальных параметров с учетом условий ее эксплуатации. В данной статье также анализируется статья «Экспериментальное проектирование и математическая обработка компрессорной машины модели Ц-25».*

Ключевые слова: *компрессор, экспериментальное проектирование, математическая обработка, оптимизация, анализ параметров.*

ABSTRACT: *The scientific article examines the methods of experimental design and mathematical processing of a compressor machine. The article describes the relationships between individual factors using a mathematical model with specific indicators and selects optimal points. The main goal of the research is to improve the efficiency of a centrifugal compressor machine and select optimal parameters taking into account its operating conditions. This article also analyzes the article "Experimental design and mathematical processing of the compressor machine model И-25".*

Keywords: *compressor, experimental design, mathematical processing, optimization, parameter analysis.*

Ko‘plab sohalarda kuzatilgani kabi energiya sanoatida ham gazni siqish va uzatish jarayonlari yuqori samaradorlikni talab qiladi. Bu jarayonlarni amalga oshirishda markazdan qochma kompressorlar, xususan, И-25 modeli muhim o‘rin tutadi. И-25 kompressorining yuqori samaradorligi va ishonchliligini ta‘minlash uchun uning parraklar harakatini matematik modellashtirish muhim ahamiyatga ega. Parraklarning harakati aerodinamik, termodinamik, va mexanik parametrlarning o‘zaro ta‘siriga bog‘liq bo‘lib, bu jarayonni chuqur o‘rganish gaz oqimining yo‘qotishlarini kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish, va tizimning umumiy barqarorligini ta‘minlashga yordam beradi [1].

Ushbu qurilmaning samaradorligi ko‘p jihatdan rotor parraklarining soni va ularning dizayniga bog‘liq. И-25 kompressorida parraklar soni $\min=10$ ta va $\max=30$ ta bo‘lib, bu gaz oqimi, bosim va samaradorlik ko‘rsatkichlariga bevosita ta‘sir qiladi. Markazdan qochma kompressorlarning rotoriga o‘rnatilgan parraklar gazning kinetik energiyasini statik bosimga aylantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ushbu markazdan qochma И-25 kompressorining aylanish soniga to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak $\min=3000 \text{ min}^{-1}$ va $\max=15000 \text{ min}^{-1}$ oralig‘ida ishlashi mumkin. Ushbu kompressorda asosan metan (CH_4) va kislorod (O_2) gazlarining zichligi va ularning kompressordagi bosim ko‘rsatkichlari qurilmaning ishlash samaradorligiga katta ta‘sir ko‘rsatadi [2].

Biz ushbu ishda kompressorga kiruvchi faqtorlar x_1 parraklar soni, x_2 parrak valining aylanish soni, x_3 mahsuot zichliklarni chiquvchi faqtorlar y_1 tajribadan chiqayotgan mahsulot tezligi, y_2 tajribadan chiqayotgan mahsulot bosimlariga ta‘sirini qo‘p faqtorli regression modellar qurishning eksperimental usulini (to‘la faqtorli eksperiment) va bu usulning EXM uchun Beysik algoritmik tilida tuzilgan programmasi orqali ko‘rib chiqamiz (1-jadval).

1-jadval.

Dastlabki ma’lumotlar jadvashtirilishi

Markazdan qochma И-25 CД 5,5 MW kompressori	X	Min	Max	Birli gi
Parraklar soni	x_1	10	30	ta

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Parrak valining aylanish soni	x_2	300 0	150 00	min^{-1}
Mahsulot zichligi	x_3	0,65 6	1,22 5	kg/m^3
Samaradorlik	y_1	-	-	η
Tajribadan chiqayotgan mahsulot tezligi	y_2	-	-	m/s
Tajribadan chiqayotgan mahsulot bosimi	y_3	-	-	Pa

Kompressor parraklar soni, valning aylanishlar soni va mahsulot zichliklarini kompressordan chiqayotgan mahsulot tezligi, bosimi va samaradorligiga ta'sirini o'rganish uchun kerak bo'lgan matematik modellarni qurishni ko'rib chiqamiz. Kiruvchi faktorlar sifatida tariqasidi kompressor parraklar soni, valning aylanishlar soni va mahsulot zichliklari olingan. Tajriba o'tikazish shartlari quyidagi jadvalda ko'ltirilgan (2-jadval):

2-jadval.

Tajribaning rejalashtirish sharti

№	Faktorlar nomi belgisi	Kodlash-tirilgan belgisi	Faktorlarning haqiqiy qiymatlari			O'zgarishlar oralig'i
			-1	0	+1	
1.	Parraklar soni	x_1	10	20	30	10
2.	Parrak valining aylanish soni	x_2	3000	9000	15000	6000
3.	Mahsulot zichligi	x_3	0,656	0,940 5	1,225	0,2845

Chiquvchi parametrlar kompressordan chiqayotgan mahsulot tezligi, bosimi va samaradorligiga ta'sirini tajriba asosida o'rganamiz. Buning uchun rejalashtirish matritsasi asosida har bir sharoitda 3 marotaba takroran tajribalar o'tkazamiz.

Yuqoridagi to'la faktorli eksperiment usuli yordamida bajarilgan ko'p faktorli modellar qurish algoritimini (bosqichlarini) zamonaviy kompyuterlar orqali amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Buning uchun Excel algoritmik tilida tuzilgan amaliy programmalardan foydalanamiz va grafik natijalari orqali quyidagi jadvalni tuzamiz (3-jadval). Ushbu grafiklardan kelib chiqib, mahsulot bosimiga uchta asosiy parametr: parraklar soni, parrak valining aylanish soni va mahsulot zichligi sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

3-jadval.

Grafiklar bo'yicha maqbul nuqtalar

Grafik nomi	Parametrlar (x)	Eng maqbul qiymat (x)	Natija (y)
y_1 ni x_1 ga bog'liqligi	Parraklar soni (ta)	29	$\eta \approx 0,88$
y_1 ni x_2 ga bog'liqligi	Val aylanish soni (min^{-1})	14700	$\eta \approx 0,91$
y_1 ni x_3 ga bog'liqligi	Mahsulot zichligi (kg/m^3)	1,3	$\eta \approx 0,92$
y_2 ni x_1 ga bog'liqligi	Parraklar soni (ta)	29	$v \approx 315 \text{ m/s}$
y_2 ni x_2 ga bog'liqligi	Val aylanish soni (min^{-1})	14700	$v \approx 320 \text{ m/s}$
y_2 ni x_3 ga bog'liqligi	Mahsulot zichligi (kg/m^3)	1,3	$v \approx 312 \text{ m/s}$
y_3 ni x_1 ga bog'liqligi	Parraklar soni (ta)	29	$P \approx 2,8$
y_3 ni x_2 ga bog'liqligi	Val aylanish soni (min^{-1})	14700	$P \approx 3$
y_3 ni x_3 ga bog'liqligi	Mahsulot zichligi (kg/m^3)	1,3	$P \approx 2,9$

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkin-ki, yuqoridagi kiruvchi (x_1, x_2, x_3) va chiquvchi (y_1, y_2, y_3) parametrlar xususan, samaradorlik, mahsulot tezligi va mahsulot bosimi uchta asosiy parametr (parraklar soni, parrak valining aylanish soni va mahsulot zichligi) bilan bog'liq ekanligi aniqlandi.

Parraklar soni: Parraklar sonining oshishi samaradorlikni, mahsulot tezligini va bosimni barqaror oshiradi. Maksimal qiymatlar yuqori parraklar sonida kuzatiladi (24-29 ta).

Parrak valining aylanish soni: Aylanish soni oshishi bilan barcha ko'rsatkichlar - samaradorlik, mahsulot tezligi va bosim muntazam ravishda oshadi.

Mahsulot zichligi: Mahsulot zichligi oshishi oqibatida samaradorlik, tezlik va bosim sezilarli darajada ortadi, ayniqsa yuqori zichlik qiymatlarida ($1,1-1,5 \text{ kg/m}^3$).

Jadvaldan aniqlash mumkinki, har bir parametrning maksimal qiymatlarida samaradorlik eng yuqori darajada bo'ladi. Ammo energiya sarfi, tizimning barqarorligi va boshqa texnik omillarni hisobga olib, optimal (maqbul) qiymatlar aniqlanishi lozim.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sattarkulov L.A., Mamayev Sh.I., Egamberdiyev E.A., “I-25 modelidagi kompressor mashinasini eksperimental rejalashtirish va matematik ishlov berish”, “Research and education”, 83-108-betlar, 2025-yil;
2. Akbarov T., Raximov D., “Gaz dinamikasi va termodinamika asoslari”, “O‘zbekiston fanlar akademiyasi” nashriyoti, 112-146-betlar;
3. S.L. Dixon va Cesare Hall, “Fluid Mechanics and Thermodynamics of Turbomachinery”, “Butterworth-Heinemann” nashriyoti, 2013-yil;
4. Royce N. Brown, “Compressors: Selection and Sizing”, “Gulf Professional Publishing” nashriyoti, 2005-yil;
5. Roland A. Howes va Thomas R. Reynolds, “Centrifugal and Axial Flow Compressors”, “Elsevier” nashriyoti, 1991-yil;
6. Ronald H. Aungier, “Centrifugal Compressors: A Strategy for Aerodynamic Design and Analysis”, “ASME Press” nashriyoti, 2000-yil;
7. D.G. Shepherd, “Principles of Turbo-Machinery”, “Macmillan” nashriyoti 1956-yil.
8. www.erus.uz;
9. www.zendego.org.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

“PIYODALAR BILAN BOG‘LIQ YO‘L-TRANSPORT HODISALARINI KAMAYTIRISH ISTIQBOLLARI”

Raxmatov Baxodir Abdumannapovich

Annotatsiya. *Maqola transport vositalarining piyodalarni urib ketish bilan bog‘liq bo‘lgan yo‘l-transport hodisalari, ularning tasnifi, mavjud muammolar va hodisalarni kamaytirishga qaratilgan choralar to‘g‘risidagi fikr-mulohazalarga bag‘ishlangan.*

Tayanch so‘zlar: *yo‘l harakati qoidalari, yo‘l-transport hodisasi, piyo-dalarni urib ketish, yo‘l, chorraha, piyodalar o‘tish joyi, transport vositalari, piyodalar.*

ПЕРСПЕКТИВЫ СНИЖЕНИЯ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНЫХ ПРОИСШЕСТВИЙ С УЧАСТИЕМ ПЕШЕХОДОВ

Аннотация. *Статья посвящена дорожно-транспортным происшествиям связанные с наездом транспортных средств на пешеходов, их классификации, существующим проблемам и мнениям о мерах по снижению происшествий.*

Ключевые слова: *правила дорожного движения, дорожно-тран-спортное происшествие, наезд на пешеходов, дорога, перекрёсток, пеше-ходный переход, транспортное средство, пешеходы.*

PROSPECTS FOR REDUCING ROAD TRAFFIC CONTROL ACCIDENTS INVOLVING PEDESTRIANS

Annotation. *The article is devoted to road traffic accidents associated with vehicle collisions with pedestrians, their classification, existing problems and opinions on measures to reduce accidents.*

Key words: *traffic rules, traffic accident, collision with pedestrians, road, intersection, pedestrian crossing, vehicle, pedestrians.*

Jahon statistika ma‘lumotlarida inson hayoti hamda salomatligi bilan bog‘liq yo‘l-transport hodisalari (YTH) soni yildan yilga ortib borayotganligi qayd etilgan bo‘lib, mazkur masala o‘zining dolzarbligi, ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati bilan dunyodagi barcha ilg‘or fikrlovchi qatlamlarni tashvishga solmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlarida qayd etilganidek, o‘lim bilan yakunlangan holatlarning 30-40% dan ortirog‘i YTHlar bilan bog‘liq. Yo‘l-transport hodisalari har yili o‘rtacha 1,25 millionga yaqin insonni hayotdan erta ko‘z yumushiga sababchi bo‘lmoqda. Hodisalar natijasida tan jarohati olganlar soni qariyb 50 milliondan ortiq kishini tashkil etib, ularning ko‘pchiligi sog‘lig‘ini to‘la tiklash imkoniyatidan maxrum, ayrimlari esa turli darajadagi nogironlikka mahkum bo‘lib

qolmoqda⁶³. Respublikamiz miqyosida tahlil etilsa, YTHlarning 98% odam o'limi yoki tan jarohati olish bilan yakunlangan.

Yo'ldagi har qanday shaxs harakat ishtirokchisi hisoblanadi. Bunda u yo haydovchi, yo piyoda yoki yo'lovchi bo'lishi mumkin.

“Yo'l harakati qoidalarini”da keltirilgan asosiy tushuncha va atamalarga ko'ra **haydovchi** - yo'llarda transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs, **piyoda** - transport vositasidan tashqarida bo'lgan va yo'lda biror-bir yumush bilan band bulmagan shaxsdir.

Shuni ta'kidlash lozimki, piyoda yoki haydovchi sifatida yo'lda harakatlanish katta mas'uliyatni talab etadi. Unutmaslik kerak-ki, piyodalarni urib yuborish bilan bog'liq YTHlarning yuzaga kelish ehti-moli, bir vaqtning o'zida ham haydovchiga, ham piyodaning o'ziga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Avtomobil yo'llarida inson xavfsizligini ishonchli ta'minlash va o'lim holatlarini keskin kamaytirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2022 yil 4 apreldagi PQ-190-son qarori bilan tashkil etilgan yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash chora-tadbirlari bo'yicha ma'ruzalari hamda yo'l harakati qoidalariga tubdan o'zgartirishlar kiritilgandan so'ng piyodalar bilan bog'liq YTHlarning kamayishi holatlari namoyon bo'la boshladi.

Aytish lozimki, piyodalar bilan bog'liq YTHlarning aksariyat qismi svetoforning qizil chirog'ida yoki ko'chani noto'g'ri joyidan kesib o'tgan piyodalarning aybi sababli sodir etilmoqda. Afsuski, ba'zi piyodalar yo'lni kesib o'tayotganda o'tish joyi xavfsiz ekanligiga ishonch hosil qilish uchun har ikkala tomonga qarash kerakligini unutishadi. Ba'zi piyodalar buni ataylabdan, tamoyillik nuqtai nazardan bajarishni xohlashmaydi. Bunday piyodalar ko'pincha, “kerak bo'lsa, to'xtatib oladi” qabilida fikr yuritishadi.

Yillar mobaynida sodir etilayotgan YTHlarning umumiy soni tahliliga ko'ra piyodalarni urib yuborish bilan bog'liq holatlarning o'rtacha ko'rsatkichi 30% ni tashkil qilgan. Yo'l-transport hodisalarida halok bo'lganlar soni YTHlar umumiy sonining o'rtacha 30%ni, jabrlanganlarning umumiy sonida jarohatlanganlarning ulushi o'rtacha 22%ni tashkil etgan. Unutmaslik kerakki, piyodalar bilan bog'liq YTHlarda halok bo'lgan yoki jarohatlanganlarning barchasi piyodalar hisoblanadi. Juda kamdan-kam YTHlarda piyodalarni jarohat olmaganligi qayd etilgan. Piyodalarni jarohatlanishi avtomobil bilan piyodaning massa va dinamik o'lchamlardagi farqi hisobi yuzaga kelishi tabiiydir.

Piyodalar bilan bog'liq YTHlar asosan tartibga solinmagan piyodalar o'tish joylarida, yo'llarni kesib o'tish belgilanmagan qismlarida, turar joy (hovli, daha, mahallalar) hududlarida, tartibga solingan piyodalar o'tish joylarida, chorrahalarda, trotuarlar (piyodalar yo'lkasi)da, avtoturargohlar va garaj hududlarida, transport vositalari (TV) to'planadigan savdo ob'ektlari va bekatlar (jamoat transporti, temir yo'l va avtovokzallar) hududida, piyodalar o'tish joylari va ular yaqinida (tunnelda, ko'priklar usti va ostida),

⁶³ Конун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz), 2018 йил 22 май.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

yondosh hududlardan chiqish joylari va ularlar atrofida, sanoat korxonalarini hududi va ular yaqinida, dam olish maskanlari va diqqatga sazovor joylar atrofida, shuningdek, boshqa joylarda sodir etiladi.

Misol tariqasida shuni aytiz lozimki, hozirgi paytda O'zbekiston Respublikasida umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarining uzunligi 42,6 km dan ortiq bo'lib, uning yarmidan ko'prog'ini mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan yo'llar tashkil qiladi. Avtoyo'llar turlari: xalqaro ahamiyatdagi avtomobil yo'llari, davlat ahamiyatidagi avtomobil yo'llari va mahalliy ahamiyatidagi avtomobil yo'llaridan iborat.

Yo'llar bo'yidagi infratuzilma va servis (motellar, kempinglar, AYoQSh, TXKSh (Texnik xizmat ko'rsatish shoxobchasi va boshqa ob'ektlar) holatiga alohida e'tibor qaratisa, yo'llarning ko'pgina uchastkalarida servis ob'ektlarining soni me'yoriy ko'rsatkichlardan bir necha bor ko'pdir. Masalan, Toshkentdan Buxoroga eltuvchi yo'l bo'yida yo'lining o'rtacha har 1,5 km qismiga bitta xizmat ko'rsatish ob'ekti to'g'ri kelsa, yo'ning ayrim uchastkalarini 10 km.li oralig'ida 30 tagacha ovqatlanish shohobchalari faoliyat yuritmoqda. Bularning barchasi harakat xavfsizligiga va qatnov tezligiga ta'sir qiladi.

Yuqorida qayd etilgan joylarda yo'l belgilarining o'rnatilmaganligi yoki yo'l belgilarini noto'g'ri qo'llanilganligidan iborat yo'ning transport-tasarruf holatidagi kamchiliklar sababli, sodir etilgan hodisalar umumiy YTHlar sonini o'rtacha 35%ni, yo'l chiziqlarini yomon ko'rinishi yoki yo'qligi bilan bog'liq hodisalar esa 30%ni tashkil qiladi.

Yo'ning sun'iy yoritilmaganligi, yoritish tizimlarini nosozligi yoki etarli darajadi yo'lni yoritilmasligi, piyodalar yo'laklarining umuman yo'qligi, yo'ning transport-tasarruf holatidagi kamchiliklar, yo'llarda harakat rejimiga ta'sir qiluvchi biron-bir omillarning yo'qligi, TVlarni yo'lni qatnov qismida to'xtab turishi yoki ta'mirlash ishlari tufayli yo'ning va trotuarlarning torayishi kabi omillar YTHlarni keltirib chiqaruvchilar hisoblanadi.

Asfaltlangan yo'ning quruq holati vaqtida piyodalarni urib yuborishlar taxminan 50%, ho'l holatida o'rtacha 38% , qor va muzli holatida o'rtacha 10% tashkil etgan.

YTHlar bulutli ob-havo sharoitida o'rtacha 48%, ochiq ob-havo sharoitida o'rtacha 40%, yomg'irli yoki qor yog'ayotgan sharoitda esa o'rtacha 10% sodir bo'lgan. YTHlar kunning yorug' vaqtida o'rtacha 45%, qorong'u vaqtda sun'iy chiroqlar bilan yoritilgan joylarda o'rtacha 40%, qorong'uda sun'iy chiroqlar bilan yoritilmagan joylarda o'rtacha 14% sodir bo'lgan.

YTHning 99% yo'llarning gorizontaal qismlarida, yo'ning to'g'ri chiziq shaklidagi hududlarida esa YTHning 95% sodir bo'lgan.

Hodisalarning o'rtacha 70% ko'chalarning 2 qatorli avtomobil yo'llarida, 20% avtomobil yo'llarining ko'p tasmali qismlarida sodir bo'lgan. YTHlarning o'rtacha 85% yo'llarning transport oqimlarini ajratuvchi chiziqlari bo'lmagan qismlarida sodir bo'lgan.

Statistika ma'lumotlariga ko'ra piyodalarni urib yuborish bilan bog'liq YTHlarning o'rtacha 55% da transport vositalari (TV) haydovchilari tomonidan yo'l harakati qoidalarini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

(YHQ) buzishi kuzatilgan bo'lsa, YTHning o'rtacha 35% da piyodalarning o'zlari tomonidan yo'l harakati qoidalarini buzish holatlari qayd etilgan. YTHlarning o'rtacha 10%da ham haydovchi va ham piyodalar tomonidan yo'l harakati qoidalarini buzilgan.

Sodir etilgan YTHlarning o'rtacha 1% da yo'lning transport-tasarruf holatidagi kamchiliklari sababchi ekanligi qayd etilgan bo'lib, mazkur hodisalarda na haydovchi va na piyodani aybdorligi tasdiqlanmagan.

Haydovchilar tomonidan yo'l harakati qoidalarini buzish holatlari sababli, "piyodalar o'tish joylaridan o'tish qoidalarini buzish" - 60% da, "orqa tomon bilan harakatlanish tartibiga rioya qilmaslik" - 20% da, "tezlikning muayyan harakat sharoitiga mos kelmasligi" - 15% da YTHlar sodir bo'lgan.

YTHning o'rtacha 5% da yo'l harakati qoidalarini buzishdan tashqari, haydovchilarning spirtli ichimliklar yoki giyohvand moddalar ta'sirida bo'lganligi aniqlangan.

Piyodalar tomonidan yo'l harakati qoidalarini buzish holatlari orasida ko'p uchraydigan vaziyatlar "piyodalar o'tish joyidan tashqaridagi yo'lni ko'rinadigan hududida qatnov qismini kesib o'tish" - 35%, "yo'lni taqiqlangan yoki belgilanmagan joyidan qatnov qismini kesib o'tish" - 20%, "yo'lkalari yoki trotuarlarni qoniqarli holatida yo'l qismlarida yurish" - 15%, "yo'lning qatnov qismida uni kesib o'tish maqsadsiz bo'lish" - 10%, "svetofor yoki tartibga soluvchining ishoralariga bo'ysunmaslik" -10% va "kutilmaganda yo'l qismiga transport vositasi, daraxtlar, inshootlar va boshqa sabablar tufayli chiqish" - 8%dan iborat bo'lib, ushbu YTHlar piyodalarning aybi bilan sodir bo'lgan. Piyodalarni urib yuborish hodisalarining o'rtacha 10%da piyodalar kiyimida nur qaytaruvchi elementlar bo'lmagan, hodisalarining o'rtacha 5% da piyodalar spirtli ichimliklar yoki giyohvand moddalar ta'sirida bo'lgan.

YTHlarning asosiy sababchilari - bu haydovchilar yoki piyodalarning yo'l harakati qoidalariga e'tiborsizligi hisoblanadi.

Binobarin, yo'l-transport hodisalari, shu o'rinda, piyodalarni urib yuborish hodisalarini oldini olishdan ko'zlangan asosiy maqsad yo'l harakati qatnashchilari tomonidan yo'l harakati qoidalariga rioya etishini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratishdan iborat.

Piyodalarni urib yuborish hodisalarini oldini olish profilaktikasi bilan bog'liq shartlar quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- transport va piyodalar oqimi kesishadigan hududlarda harakatni tashkil etish va tartibga solish;
- yo'l harakati ishtirokchilari tomonidan yo'l harakati qoidalariga rioya etilishini nazoratga olish;
- piyodalarning xulq-atvorida xavfsizlikni shakllantirish uchun yakka tartibdagi profilaktik chora-tadbirlarini targ'ib qilish.

Transport va piyodalar oqimlari kesishadigan hududlarda harakatni tashkil etish va tartibga solish quyidagi muhandislik echimlarini o'z ichiga oladi:

- yo'l infrotuzilmasining zarur hududlarida trotuarlar (piyodalar yo'lkalari) va yo'l chetlarini yaratish hamda ularni qoniqarli darajada saqlash;

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

- yo'lining kesib o'tish ruxsat etilmagan qismlarida piyodalarni harakatlanib chiqishini cheklash uchun yo'lga to'siqlar o'rnatish;
- piyodalar o'tish joylarida tegishli yo'l belgilari va chiziqlarning mavjudligini ta'minlash;
- yo'l bo'lagiga yaqinlashgan va qatnov qismini kesib o'tayotgan piyodalarning ko'rinishini ta'minlash. Mazkur holat yo'l qismining sun'iy yoritilishi, piyodalar o'tish joylariga qo'shimcha yoritkichlar va yoritiluvchi belgilar o'rnatish, trotuarlarga oyoq ostiga nur sochuvchi maxsus yoritkichlar joylashtirish, xavfsizlik orolchalarini yaratish hamda o'tish joylarida ko'rinishga to'sqinlik qiluvchi ob'ektlar (inshootlar, daraxtlar, butalar, to'xtab turgan transport vositalari va boshqalar) bo'lmasligini ta'minlash.
- piyodalar o'tish joyiga yaqinlashganda avtomobilning tezligini majburiy pasaytirishni ta'minlash (shovqinli qovurg'a chiziqlarini qo'llash, sun'iy notekisliklar yaratish va boshqalar);
- barcha piyodalar o'tish joylarida harakatni tartibga solish;
- turli darajadagi piyodalar o'tish joylarini yaratish.

Harakatni tashkil etish transport va piyodalar oqimini zamon va davr bo'yicha maksimal darajada ajratishga qaratilgan bo'lishi kerak. Piyodalar ko'p tasmali yo'llarni ruxsat etilmagan joyidan kesib o'tmasliklarini ta'minlash zarur.

Yo'ldagi qatnashchilarining harakatini tartibga solish va yo'l harakati qoidalarini talablariga rioya qilishini nazorat qilishning maqsadi yo'l harakati qatnashchilari tomonidan yo'l harakati qoidalarini buzilishi oqibatida YTHlar, xossatan, piyodalarni urib yuborish bilan bog'liq hodisalarni kelib chiqishini oldini olishga qaratilgan. Yo'l-patrol xizmati (YPX) ekipajlari hamda yo'l harakati qoidalarini buzilishini avtomatik ravishda qayd etish vositalarining mavjudligi, shuningdek, yo'l harakati qoidalarini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlik miqdorlarini (jarimalarni) belgilanishi tartibga solish va nazorat qilish vositalari hisoblanadi.

Yo'lining transport vositalari va piyodalar oqimlarini kesishgan qismlarida harakatini tashkil etish va tartibga solish, shuningdek, yo'l harakatini tartibga solishni kuchaytirish bo'yicha yuqorida keltirilgan takliflar avariyaaviy holatlarni matematik modellashtirish usulidan foydalangan holda aniqlangan.

O'tkazilgan tahlillar natijalarini haqiqiy ma'lumotlar bilan taqqoslash shuni ko'rsatadiki, taklif etilgan chora-tadbirlarni amalga oshirilishi piyodalarni urib yuborish hodisalarini kamaytirishga va natijada odamlarning o'limi va jarohatlanishini oldini olish uchun imoniyat yaratadi.

Shuningdek, piyodalarni urib yuborish hodisalarini oldini olishning eng muhim yo'nalishi - bu piyodalarning shaxsan o'zlari tomonidan xavfsiz harakatlanishni amalga oshirishdir. Bularga piyodalarning quyidagi majburiyatlarini bajarishi kiradi:

- tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyini kesib o'tishni faqat yaqinlashib kelayotgan transport vositalarigacha bo'lgan masofani baholagandan so'ng, transport vositalari haydovchilari uchun o'zi ko'rinayotganligiga, shuningdek, yo'lni kesib o'tish bilan bog'liq

keyingi harakat xavfsiz ekanligiga ishonch hosil qilgandan so‘ng harakatni boshlash (YHQ 19-bandi);

- kunning qorong‘u vaqtida hamda ob-havoning ko‘rinishni cheklangan sharoitida yo‘l cheti yoki yo‘l marzasi bo‘ylab harakatlanishda nur qaytaruvchi elementlar bo‘lgan ustki kiyim yoki buyumlardan foydalanish.

Bugungi kunda bu yo‘nalish ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda, rasmiy veb-saytlarda va reklama vositalarida keng yoritilishi, shuningdek, piyodalar o‘tish joylarida, jamoat transporti bekatlarida, o‘rta va yuqori ta‘lim muassasalarida, davlat hamda xususiy korxonalarda o‘tkaziladigan turli targ‘ibot-tashviqot ishlarida tematik suhbatlar va ma‘ruzalar shaklida amalga oshirilishi mumkin.

Yo‘l harakati qatnashchilarining ongli va qonunlarga itoatkor xatti-harakatlari yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlashi mumkin bo‘lib, barchaning yo‘l harakati qoidalariga bo‘ysunishi shartdir. Piyodalarni urib yuborish hodisalarini oldini olish uchun ham haydovchilarning va ham piyodalarning ongiga ta‘sir ko‘rsatib, ikkinchi harakat ishtirokchisiga nisbatan hurmatni shakllantirish zarur. Yo‘l harakati qoidalarida barcha yo‘l harakati qatnashchilarining majburiyatlari ko‘rsatilgan bo‘lib, faqat ularni to‘g‘ri va xavfsiz ravishda amalga oshirishga erishmoq lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 11.02.2022 й., <https://lex.uz/docs/3743453>. (Мурожаат вақти: 20.08.2023 й.).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-190-son 04.04.2022 yildagi qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 415-son 30.07.2022 yildagi qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi IIV JXD YHXXning statistik ma‘lumotlari.
5. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi O‘zbekiston Respublikasi kodekslari: to‘plam. / O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi: – T., 2014. – 1056 b.
6. Д.Ш.Мусина. Пути решения задач по установлению механизма наезда на пешехода методами материаловедческой трасологии / Материалы международной научно-практической конференции «Восток-Запад: партнерство судебной экспертизы. Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы» (г. Алматы, 6 ноября 2014 г.). – Астана, 2014. – 332 с.
7. Yo‘l-transport hodisalari ekspertlar nigohida / uz24.uz/society/ygl-transport.
8. Yo‘l harakati qoidalari. T. 2022 y.
9. “Yo‘l harakati qoidalarini tasdiklash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 172-son 12.04.2022 yildagi qarori.
10. Русинов А. В. Проблемы организационного движения пешеходов через дорогу или всё ли в порядке с ПДД для пешеходов и водителей // Проблемы экспертизы в автомобильно-дорожной отрасли. 2023. № 2(7). С. 48-58.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

11. Дорожно-транспортная аварийность в Российской Федерации за 9 месяцев 2022 года. Информационно-аналитический обзор / К.С. Баканов, П.В. Ляхов, А.С. Айсанов, Е.А. Ца-регородцева, А.С. Сергунова, Н.В. Селедников, С.Б. Наумов; под. общей ред. Д.В. Митро-шина. - Москва: ФКУ «НЦ БДД МВД России», 2022. - 40 с.
12. Балакин, В.Д. Экспертиза дорожно-транспортных происшествий: учебное пособие / В.Д. Балакин. - 2-е изд., перераб. и доп. - Омск: СибАДИ, 2010. - 136 с.
13. Yo'l-transport hodisalari ekspertlar nigohida / uz24.uz/society/ygl-transport.
14. Мишурич В.М., Романов А.Н. Надежность водителя и безопасность движения. – М.: Транспорт, 1990. – 167 с.
15. Лобанов Е. М. Проектирование дорог и организация движения с учетом психофизиологии водителя. – М.: Транспорт, 1980. – 311 с.
16. Tahliliy tavsiyanoma • No. 1 (16), 2011.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

LINGUISTIC ANALYSIS OF BORROWED ENGLISH WORDS IN UZBEK LANGUAGE

Scientific adviser: **Omonova Makhfirat keldiyarovna**

Student: **Kamolova Shaxlo Ubaydullo qizi**

Abstract: *This article explores the linguocultural aspects of English terms that have been adopted into the Uzbek language. These borrowed words are frequently used in everyday conversation and help in passing down national stereotypes and value systems from one generation to the next. The research aims to study the connection between language and culture, the issues that arise when they merge, and how each influences the development of the other. Additionally, it examines how they relate to social life, philosophy, and psychology.*

Keywords: *linguoculturology, cultureme, language and culture, cultural layers, interrelation, cultural features, borrowed words, loanwords, word group.*

Publishers was founded with the goal of distributing high-quality scientific information to the global research community. The Open Access model eliminates barriers associated with traditional publication systems, enabling it to keep pace with the rapid advancements of the 21st century.

It is important to note that no language exists in isolation. The idea of a language being "pure" simply because it consists of its own vocabulary is misleading. One of the most significant linguistic processes is the blending and interaction of languages. The introduction of new words broadens the conceptual scope of a language, and language acquisition often facilitates cultural immersion. At the linguocultural level, the cultureme acts as the fundamental unit of language structure. Many linguists have proposed methods for analyzing borrowed terms using this model. Each country has its own unique culture, traditions, and culturemes, which reflect various aspects of their culture in the language. These culturemes provide distinct linguistic and cultural traits of borrowed words.

Each person is a part of their national culture, encompassing customs, languages, histories, and literature. Cross-cultural communication, the relationship between language and culture, and language identity are significant areas of study today. This branch of linguistic research covers various topics related to cultural diversity, the linguistic spirit of a nation, and the structures of conversation. The field explores how a language embodies the character of a nation and incorporates national-cultural knowledge through verbal communication. It intersects with other disciplines such as philosophy, logic, sociology, anthropology, and semantics.

Linguocultural research emerged significantly in the 19th and 20th centuries, influenced by developments in linguistic and philosophical theories. A linguocultureme is a linguistic unit that represents an aspect of culture, as noted in U.K. Yusupov's work "Contrastive

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Linguistics of English and Uzbek." Linguoculturology, therefore, is a subfield of linguistics focused on how language and culture interact and how culture is expressed through language. It studies how an individual's spiritual condition is reflected in their language within their social environment.

The term "cultureme" is often used in scientific research to refer to the subject of linguoculturology. A cultureme is a word, phrase, or even a complete sentence in a language that encompasses unique national, social, or mental characteristics specific to the culture of that language. Scholars have categorized different subtypes of a language based on cultural layers: 1) Literary language, associated with elite culture; 2) Popular language, representing the "third culture"; 3) Dialects and sayings, linked to popular culture; and 4) Argot, used by specific groups but often difficult for others to understand, tied to traditional professional culture.

Cultural linguistics aims to represent the diversity of cultural values and their expression across different linguistic levels and languages. Borrowing is one of the clearest examples of how languages and cultures interact, leading to the development of universal concepts and languages. Borrowing differs from lending because it involves adopting not only a word's name but also its meaning from the original language.

Many borrowed words, particularly from Greek and Latin in European history, and later from German and French, have played a significant role in the development of ideas. In modern English, about 15% of the language consists of borrowed terms because they lack direct equivalents in the target language. The Russian language had a notable influence on the Uzbek vocabulary at the end of the 19th and early 20th centuries, serving as a conduit for English borrowings into Uzbek.

Today, English borrowings are found throughout Uzbek, especially in government documents and various sectors like economics, science, and education. Recognizing when borrowed terms become integrated into the semantic, grammatical, and graphical structures of a language makes such documents valuable for linguistic analysis. Examples include terms like "tanker," "pickup," and "liner" in transportation, and "leasing," "export," "banknote," and "marketing" in economics.

Conclusion. In conclusion, a language cannot thrive without the culture of the nation it represents, and a culture cannot endure without language. Words from other languages penetrate and shape a culture, and understanding a culture is inseparable from mastering its language. English words from various industries like fast food, entertainment, and technology have been adopted into the Uzbek language through cultural influence. These borrowed words are integral to the culture and history of the language, making them essential for linguistic and cultural studies as well as for expanding personal perspectives.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILiy TAFakkUR VA INNOVATSION G'oyALAR

REFERENCES:

1. Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowings in Language: Washington. Linguistic Society of America. International Journal of Education, Social Science & Humanities. FARS Publishers Impact factor (SJIF) = Publishing centre of Finland
2. Toshkinboev, S. (2023). Teaching School Children to Become Fluent and Accurate Speakers.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А. Маслова. –М.: Издательский центр «Академия», 2001. –208 с.6.
4. Jalilovna, K. S. (2022). Common Similarities and Differences of Uzbek and English Fairy Tales. European Journal of Innovation in Nonformal Education, 2(1), 366-369.
5. Jalilovna, K. S. (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF UZBEK AND ENGLISH FAIRY TALES. IJTIMOiy FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMiy JURNALI, 80-83.
6. Jalilovna, K. S. (2022, February). A CASE STUDY ON VOCABULARY LEARNING THROUGH READING FAIRY TALES. In E-Conference Globe (pp. 5-6).
7. Non-Verbal communication as transfer of emotional states. M.Omonova. UzMU xabarlari 1 (1:3) 345-348
8. Ingliz va O'zbek tillarida meliorativ termenlarning Affiksiya usuli bilan yasalishi M. Omonova Ilmiy axborotnoma, 66

**JAHON OTIN UVAYSIYNING “QIZLAR MAKTABI” ILK TA’LIM
TASHKILOTI SIFATIDA**

Qushbaqova Umida Urishbayevna

Osiyo Xalqaro Unversiteti,

1- guruh magistiranti

Annotatsiya: *Maqola Markaziy Osiyodagi birinchi qizlar ta’lim muassasasi sifatida “Jahon atin Uvaysiy” qizlar maktabiga bag’ishlangan. Uning yaratilishining tarixiy asoslari, ta’lim jarayonining xususiyatlari va mintaqadagi ayollar ta’limining rivojlanishiga ta’siri ko’rib chiqiladi. Qizlar tarbiyasiga yangicha qarashni shakllantirish, ularning ijtimoiy imkoniyatlarini kengaytirishda maktabning o’rni qayd etiladi.*

Kalit so’zlar: *ayollar ta’limi, O’rta Osiyo, Jahon Otin Uvaysiy, ma’rifat, islohotlar, jadidchilik, qizlar maktabi.*

Kirish

Jahon Otin Uvaysiy nomidagi qizlar maktabi Markaziy Osiyoda ayollar ta’limini rivojlantirishda muhim qadam bo’ldi. 20-asrning boshlarida yaratilgan bo’lib, u qizlar uchun ta’lim tizimini shakllantirishda muhim rol o’ynadi va ularga ilgari mavjud bo’lmagan bilimlarni olish imkoniyatini berdi.

O’rta Osiyo an’anaviy jamiyatida ayollar ta’limi faqat diniy maktablar (maktab va madrasalar) bilan chegaralanib, bu yerda asosiy e’tibor Qur’on va islom me’yorlarini o’rganishga qaratildi. Biroq 19-asr oxiri 20-asr boshlarida jadidchilik islohotchilik harakati ta’sirida zamonaviy ta’lim muassasalarini barpo etish zarurati paydo bo’ldi.

Asosiy qism

19-asr oxiri — 20-asr boshlarida hozirgi O‘zbekiston hududida tashkil etilgan “Jahon atin Uvaysiy” qizlar maktabi O’rta Osiyoda ayollar ta’limiga inqilobiy yondashuv ramzi bo’ldi. Uning yaratilishi jadidchilik harakatining ilm-fan, madaniyat va bilimlardan teng foydalanish orqali jamiyatni modernizatsiya qilish tarafdori bo’lgan ta’lim-tarbiya islohotlari davri bilan bog’liq. An’anaviy me’yorlar ko’pincha ayollarning rolini cheklab qo’ygan sharoitda maktab barcha ijtimoiy tabaqalardagi qizlar tizimli ta’lim olishi mumkin bo’lgan birinchi muassasalardan biriga aylanib, stereotiplarga qarshi chiqdi.

Ma’rifatparvar va shoir Jahon Otin Uvaysiy qizlarga an’anaviy bilimlar bilan birga dunyoviy ta’lim berishni maqsad qilgan ilk maktabni ochish tashabbusi bilan chiqdi.

Qizlar maktabi o’zining tuzilishi va o’qitish usullari bilan an’anaviy maktablardan farq qiladi:

✓ Ta’lim nafaqat diniy fanlarni, balki dunyoviy fanlar - matematika, ona tili, adabiyot va hatto tabiiy fanlar asoslarini ham o’z ichiga olgan.

✓ Darslar o’zbek tilida olib borilgani milliy ongini yuksaltirishga xizmat qildi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

✓ Maktabda ta’lim islohoti g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlagan savodli va ilg‘or o‘qituvchilar dars bergan.

Maktabning ochilishi jamiyatda katta taassurot qoldirdi. Bu ayollarning jamiyatdagi o‘rni haqidagi qarashlarning bosqichma-bosqich o‘zgarishiga, qizlarning savodxonligi oshishiga, imkoniyatlari kengayishiga xizmat qildi. Bu maktab keyinchalik viloyatda shu turdagi boshqa ta’lim muassasalarini yaratishda zamin bo‘ldi.

Uvaysiy maktabi O‘rta Osiyoda qizlar o‘quv yurtlari tarmog‘iga asos solgan. Uning mavjudlik, amaliylik va madaniy an‘analarga hurmat tamoyillari 1920-yillardagi ta’lim islohotlariga ta’sir ko‘rsatdi. Bugungi kunda uning hikoyasi gender tengligi va ayollarning o‘zini o‘zi anglash huquqi uchun kurash haqida eslatma bo‘lib xizmat qiladi. Ammo maktab faoliyati gender rollarining “qabul qilib bo‘lmaydigan” aralashuvini tanqid qilgan konservativ doiralarning qarshiligiga duch keldi. Biroq, ilg‘or jamoalar va xayriyachilarning qo‘llab-quvvatlashi maktabning omon qolishiga imkon berdi. 20-asr boshlariga kelib uning bitiruvchilari mintaqadagi birinchi ayol o‘qituvchi, shifokor va jamoat arboblari aylanishdi. O‘quv dasturi amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirildi, bu esa bitiruvchilarga olgan bilimlarini kundalik hayotda qo‘llash imkonini berdi. Rossiya imperiyasining mustamlakachilik siyosati sharoitida milliy o‘zlikni mustahkamlagan ona tili va adabiyotini o‘rganishga alohida e’tibor qaratildi. Darsni ham mahalliy o‘qituvchilar, ham taklif etilgan mutaxassislar, jumladan, jadid g‘oyalari tarafdorlari olib borishgan.

Xulosa

“Jahon atin Uvaysi” maktabi nafaqat ta’lim muassasasi, balki madaniy va intellektual uyg‘onish ramzidir. Uning merosi yangi avlodlarni ilhomlantirishda davom etib, ta’lim taraqqiyot va erkinlik kaliti bo‘lib qolayotganini ta’kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Normatov.U. va boshqalar. “20-asr o‘zbek adabiyoti”. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
2. Qosimov.B. va boshqalar. “Milliy tiklanish davri o‘zbek adabiyoti”. – Toshkent, 2015 yil.
3. Sagdullaev.A.S. “Markaziy Osiyo tarixi, arxeologiyasi va etnologiyasi muammolari”. – Toshkent, 2018 yil.
4. Aripov.U. “O‘zbekiston xalq ta’limi tarixi”. – Toshkent: Fan, 1985 yil.
5. Yusupova.G. “20-asrda Markaziy Osiyoda ayollar ta’limining rivojlanishi”. – Toshkent, 2002 yil.

**TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA
INNOVATSION G'OYALAR**

